

Tadeusz BOJARSKI,
Zdzisław CACKOWSKI,
Władysław ĆWIK,
Cezary W. DOMANSKI,
Michał DOMANSKI,
Jerzy DOROSZEWSKI,
Henryk GMITEREK, Jan GURBA,
AL Leszek GZELLA,
Grażyna JAKIMINSKA,
Kazimierz JARZEMBOWSKI,
Witold KŁACZEWSKI,
Alina KOCHAŃCZYK,
Krystyna KONSTANKIEWICZ,
Albin KOPRUKOWNIAK,
Józef KOSTEK,
Ludmiła KUPRIANOWICZ,
Marek KURYŁOWICZ,
Józef MARCZUK,
Józef MARSZAŁEK,
Waldemar MICHALSKI,
Stanisław MICHAŁOWSKI,
Bronisław MIKULEC,
Henryk MISZTAL,
Jerzy MOSCIBRODA,
Tadeusz MROCZEK,
Bożena NOWAK,
Anna Teresa PAWŁOWSKA,
Zofia POLICZKIEWICZ,
Tadeusz RADZIK,
Jan SKARBEK,
Edward SKRĘTOWICZ,
Maciej SOBIERAJ,
Anna SOCHACKA,
Andrzej STĘPNIK,
Józef STYK,
Maria Barbara STYKOWA,
Ryszard SZCZYGIEŁ,
Józef SZCZYP
Wojciech SZWARC,
Edward SPIEWŁA,
Tomasz WACH,
Bogusław WACHOWICZ,
Małgorzata WAWER,
Stanisław WIŚNIEWSKI,
Adam Andrzej WITUSIK,
Stanisława WOJNAROWICZ,
Andrzej ZDUNEK,
Włodzimierz ZIELIŃSKI,

Jan ZIÓŁEK,
Wojciech ZYSKO.

CZASOPISMA I SŁOWNIKI

- „ABMK" — „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne"
„Annales UMCS" — „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska"
„Arch. Hist. Med." — „Archiwum Historii Medycyny".
„At. Kapł." — „Ateneum Kapłańskie"
„Biul. Inf. KUL" — „Biuletyn Informacyjny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego"
„B. Lub." — „Bibliotekarz Lubelski"
„Biul. LTN" — „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego"
„Biul. WDK" — „Biuletyn Wojewódzkiego Domu Kultury"
„Czas. Geogr." — „Czasopismo Geograficzne"
„Czas. Lek." — „Czasopismo Lekarskie"
„Dz. Lub." — „Dziennik Lubelski"
Enc. Org. — Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda, 1.1—XXVIII, Warszawa 1859—1868.
Estreicher — K. Estreicher, Bibliografia polska, t. I—XXXIV, Kraków 1872—1951.
„Gazeta Lek." — „Gazeta Lekarska"
„Głos Lub." — „Głos Lubelski"
„Gazeta Lub." — „Gazeta Lubelska"
„Kam." — „Kamena"
„KiŻ" — „Kultura i Życie". Dodatek tygodniowy do „Sztandaru Ludu"
„K. Lub." — „Kalendarz Lubelski"
„Kr. Lek." „Kronika Lekarska"
„Kurier Lub." — „Kurier Lubelski"
„Kurier Warsz." — „Kurier Warszawski"
„Kwart. Hist." — „Kwartalnik Historyczny"
„Kwart. Hist. Kult. Mat." — „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej"
Nowy Korbut — Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut, red. K. Budzyk, Warszawa 1963—
„Pam. Lit." — „Pamiętnik Literacki"
„Pam. Lub." — „Pamiętnik Lubelski"
„PHis." — „Przegląd Historyczny"
„PLek." — „Przegląd Lekarski"
„PPChir." — „Polski Przegląd Chirurgiczny"
„Prz. Art." — „Przegląd Artystyczny"
„Prz. Hist.-Ośw." — „Przegląd Historyczno-Oświatowy"
„Prz. Lub.-Kres." — „Przegląd Lubelsko-Kresowy"
„PTLek." — „Polski Tygodnik Lekarski"
PSB — Polski Słownik Biograficzny
„RH" — „Roczniki Humanistyczne"
„RF" — „Roczniki Filozoficzne"
„RL" — „Rocznik Lubelski"
„RLub." — „Region Lubelski"
„Roczn. Dz. Społ. i Gosp." — „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych"
„Roczn. Hist. Gosp. Polski" — „Rocznik Historii Gospodarczej Polski"
„Roczn. Krakowski" — „Rocznik Krakowski"
„Roczn. Warszawski" — „Rocznik Warszawski"
„Roczn. Ogn. Naucz, w Lub." — „Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie"

„RTK" — „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne"
SPKP — Słownik Pracowników Książki Polskiej, Warszawa—Łódź 1992; Suplement, Warszawa—Łódź 1986.
„Szt. Ludu" — „Sztandar Ludu"
„TP" — „Tygodnik Powszechny"
„Tyg. Ilustr." — „Tygodnik Ilustrowany"
„Tyg. Zam." — „Tygodnik Zamojski"
„WDL" — „Wiadomości Diecezjalna Lubelskie"
WEP — Wielka Encyklopedia Powszechna, t. I—XIII, Warszawa 1962— 1971.
Wielk. SB — Wielkopolski Słownik Biograficzny, Warszawa — Poznań 1981.
„Z. Lub." — „Ziemia Lubelska"
„Zesz. Probl. Post Nauk. Roln." — „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych"
„ZN KUL" — „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego"
„Życie Lub." — „Życie Lubelskie"
„ŻM" — „Życie i Myśl"INSTYTUCJE, STOWARZYSZENIA, PARTIE POLITYCZNE

AK — Armia Krajowa
AM — Akademia Medyczna
ASP — Akademia Sztuk Pięknych
ATK — Akademia Teologii Katolickiej
BBWR — Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh — Bataliony Chłopskie
BIP ZWZ—AK — Biuro Informacji i Propagandy Związku Walki Zbrojnej —Armii Krajowej
BWA — Biuro Wystaw Artystycznych
CBWA — Centralne Biuro Wystaw Artystycznych
ChD — Chrześcijańska Demokracja
CKO — Centralny Komitet Obywatelski
CPLiA — Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego
CRZZ — Centralna Rada Związków Zawodowych
DOKP — Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DP — dywizja piechoty
FSC — Fabryka Samochodów Ciężarowych
IMUZ — Instytut Melioracji i Użytków Zielonych
IPS — Instytut Propagandy Sztuki
KMPiK — Klub Międzynarodowy Prasy i Książki
KOP — Korpus Ochrony Pogranicza
KRN — Krajowa Rada Narodowa
KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW PZPR — Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
LM — Liga Morska
LSS — Lubelska Spółdzielnia Spożywców
LTLeK. — Lubelskie Towarzystwo Lekarskie
LTMK — Lubelskie Towarzystwo Miłośników Książki
LZPK — Lubelski Związek Pracy Kulturalnej
MKiS — Ministerstwo Kultury i Sztuki
MRN — Miejska Rada Narodowa
MSW — Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MWRiOP — Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

ND — Narodowa Demokracja
NKN — Naczelny Komitet Narodowy
NKWD — Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł (ros.) — Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NOK — Narodowa Organizacja Kobiet
NOT — Naczelna Organizacja Techniczna
NRZZ — Naczelna Rada Związków Zawodowych
OKR PPS — Okręgowy Komitet Robotniczy Polskiej Partii Socjalistycznej
OWP — Obóz Wielkiej Polski
OZN — Obóz Zjednoczenia Narodowego
PAL — Polska Akademia Literatury
PAN — Polska Akademia Nauk
PCK — Polski Czerwony Krzyż
PD — Postępowa Demokracja
PKP — Polskie Koleje Państwowe
PKWN — Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PLSP — Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych
POW — Polska Organizacja Wojskowa
PPS — Polska Partia Socjalistyczna
PSL — Polskie Stronnictwo Ludowe
PTF — Polskie Towarzystwo Filozoficzne
PTFil. — Polskie Towarzystwo Filologiczne
PTFiz. — Polskie Towarzystwo Fizyczne
PTG — Polskie Towarzystwo Geograficzne
PTH — Polskie Towarzystwo Historyczne
PTP — Polskie Towarzystwo Psychologiczne
PTTK — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
RDR — Rady Delegatów Robotniczych
SL — Stronnictwo Ludowe
SN — Stronnictwo Narodowe
SSZŻAK — Stowarzyszenie Światowe Związku Żołnierzy Armii Krajowej
SZP — Służba Zwycięstwu Polski
TMKiE — Towarzystwo Miłośników Książki i Ekslibrisu
TON — Tajny Ośrodek Nauczania
TP KUL - Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TPSP — Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych
TRS — Tymczasowa Rada Stanu
TSP — Towarzystwo Sztuk Pięknych
TUR — Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
TWP — Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
UG — Uniwersytet Gdański
UJ — Uniwersytet Jagielloński
UJK — Uniwersytet Jana Kazimierza
USA — United States of America (ang.) — Stany Zjednoczone Ameryki
UW — Uniwersytet Warszawski
UWr — Uniwersytet Wrocławski
WKPG — Wojewódzka Komisja Planowania Gospodarczego
WNL — Wydział Narodowy Lubelski
WP — Wojsko Polskie

WRN — Wojewódzka Rada Narodowa
WSD — Wyższe Seminarium Duchowne
WSI — Wyższa Szkoła Inżynierska
WSK — Wojskowa Służba Kobiet WSR — Wyższa Szkoła Rolnicza
ZAIKS — Związek Artystów i Kompozytorów Sceniczych; Stowarzyszenie Autorów „Zaiks”
ZAP — Związek Artystów Polskich
ZHP — Związek Harcerstwa Polskiego
ZLP — Związek Literatów Polskich
ZNP — Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZMW RP „Wici” — Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”
ZPAP — Związek Polskich Artystów Plastyków
ZPOK — Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
ZSRR — Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZUS — Zakład Ubezpieczeń Społecznych
ZWCz — Związek Walki Czynnej
NAZWY MIEJSCOWOŚCI

B — Białystok
Gd. — Gdańsk
Kr. — Kraków
L — Lublin
Lw. — Lwów Ł — Łódź
P — Poznań
W — Warszawa
Wł. — Włocławek
Wr. — Wrocław

ARCHIWA

AAML — Archiwum Akademii Medycznej w Lublinie
AAN — Archiwum Akt Nowych
ADL — Archiwum Diecezjalne w Lublinie (od niedawna Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie — AAL)
AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych
AGKZHP — Archiwum Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
AKUL — Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
AORAL — Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie
APL — Archiwum Państwowe w Lublinie
ASRL — Archiwum Sądu Rejonowego w Lublinie
ASWL — Archiwum Sądu Wojewódzkiego w Lublinie
AUMCS — Archiwum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
AUSCL — Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Lublinie
AUW — Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego
CAW — Centralne Archiwum Wojskowe
UWL — Urząd Wojewódzki w Lublinie
W0g. — Wydział Ogólny
W0świK — Wydział Oświaty i Kultury
ZML — Zarząd Miejski w Lublinie

INNE

akad. — akademicki
baon — batalion
BArt. — Brygada Artylerii
bp — biskup
bryg. — brygada
czł. — członek
dr — doktor
ds. — do spraw
dyw. — dywizja
franc. — francuski
gen. — generał
j- — język
kan. — kanonik
ks. — ksiądz
lub. — lubelski
m. — miasto
med. — medycyna
nast. — następny
NMP — Najświętsza Maria Panna
nt. — na temat
pap — pułk artylerii polowej
poł. — połowa
pow. — powiat
pp — pułk piechoty
pr. zbiór. — praca zbiorowa
ps. — pseudonim
psp — pułk strzelców podhalańskich
r. akad. — rok akademicki
rbs — rubel srebrny
rkp. — rękopis
RP — Rzeczpospolita Polska
r. szk. — rok szkolny
sygn. — sygnatura
ur. — urodzony
woj. — województwo
zm. — zmarł, zmarły

Mówi się, że miasto tworzą nie bryły domów lecz ludzie. O Lublinie, jego architekturze, instytucjach, roli gospodarczej, politycznej i kulturalnej pisano niejednokrotnie. O mieszkańcach Lublina brak natomiast do dzisiaj osobnej pracy, a w 675-letnich dziejach grodu nad Bystrzycą wiele było postaci, których czyny i dokonania zasługują na trwałą pamięć.

Lubelskie środowisko historyczne, oddając czytelnikom do rąk pierwszy tom Słownika biograficznego miasta Lublina, pragnie zaspokoić w pewnym stopniu rosnące zainteresowanie mieszkańców miasta przeszłością naszego grodu i utrwalić pamięć o ludziach, którzy przyczynili się do rozwoju miasta, bądź swoją aktywnością w innych rejonach kraju czy nawet za granicą dodawali chwały miastu rodzinnemu.

Widoczne zainteresowanie biografistyką ma źródła w pragnieniu spojrzenia na przeszłość poprzez pryzmat nie tylko grup społecznych, ale także tworzących je jednostek czy rodzin. Biografistyką dostarcza wiedzy bardzo konkretnej, zbliżającej do procesu tworzenia historii. W końcu zmierza do upamiętnienia aktywności osób, które odegrały znaczącą rolę w dziejach miasta, a przez to przyczyniły się do zainteresowania innych historią naszego grodu i jego rolą w dziejach narodu i państwa. Celem bardziej praktycznym, jaki przyświecał inicjatorom tego przedsięwzięcia, było dostarczenie mieszkańcom miasta (ale nie tylko) pewnej sumy wiedzy o przeszłości, potrzebnej niejednokrotnie w codziennej pracy administracyjnej, kulturalnej, oświatowej, czy choćby danie możliwości odpowiedzi na pytanie, kim był patron którejś z ulic miasta? Pragnęlibyśmy, aby po Słownik sięgali na co dzień nauczyciele, uczniowie, dziennikarze i wszyscy zainteresowani przeszłością miasta.

Inicjatywa ta, zrodzona w lubelskim oddziale Polskiego Towarzystwa Historycznego, spotkała się ze znaczącym odzewem środowiska historycznego miasta, grupującego się wokół Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Archiwum Państwowego w Lublinie, Muzeum Historii Miasta Lublina czy środowisk kombatanckich. Napłynęło znacznie więcej propozycji przygotowania biogramów, aniżeli pozwalała na to objętość pierwszego tomu, uzyskane na publikację środki oraz kryteria, jakie zastosowano przy kwalifikowaniu haseł.

Przyjęte przez redakcję założenia przewidywały, iż zakres terytorialny słownika obejmować będzie tylko miasto Lublin, a nie Lubelszczyznę czy region lubelski. Chronologicznie słownik obejmuje okres od początków miasta, aż po współczesność. Bezwzględnym wymogiem było zamieszczanie biogramów tylko osób zmarłych, których znaczenie w dziejach miasta ocenić można z perspektywy czasu, a nie np. z powodu doraźnie pełnionych funkcji administracyjnych.

Całość edycji zaplanowano wstępnie na trzy tomy, wydawane tzw. systemem holenderskim, tzn. tak, że każdy zawiera hasła od litery A do Z (nie zamyka to możliwości kontynuacji wydawnictwa w przyszłości). Wynikała stąd konieczność pewnego usystematyzowania podmiotowego, aby biogramy prezentowane w każdym z tomów odnosiły się proporcjonalnie do każdej z epok, nurtów politycznych czy reprezentowanych profesji. Zwiększa to w naszym przekonaniu atrakcyjność

Słownika, eliminując zarazem wszelkie wątpliwości co do powodów koncentracji w poszczególnych tomach biogramów odnoszących się do wybranych epok czy reprezentantów pewnych opcji politycznych. W Słowniku zawarto biogramy osób:

- urodzonych w Lublinie i działających na terenie miasta;
- pochodzących z innych ziem polskich (lub nawet urodzonych poza granicami kraju), ale działających na terenie Lublina, związanych z tym miastem, mających trwałe i wyjątkowe dla niego zasługi;
- urodzonych w Lublinie, nie związanych z nim działalnością w bliższy sposób, ale aktywnością zawodową czy inną rozstawiających już nie tylko rodzinne miasto, ale Polskę poza granicami kraju.

Te kryteria były jedynymi, jakie Zarząd Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego zastosował przy kwalifikacji biogramów (kryterium oczywistym była poprawność warsztatowa przygotowywanych biogramów).

Niniejszy, tom mógł ukazać się jedynie dzięki życzliwości i materialnemu wsparciu władz miejskich Lublina: Rady Miejskiej oraz Urzędu Miejskiego, które doceniły znaczenie tego wydawnictwa. Znacznie zaawansowane są już prace nad tomem drugim. Jego publikacja uzależniona będzie przede wszystkim od uzyskanych na ten cel środków materialnych.

Liczymy, iż pierwszy tom Słownika spotka się z odzewem Czytelników, krytycznymi uwagami, pozwalającymi eliminować uchybienia, a także propozycjami biogramów, które winny znaleźć się w następnych tomach. Czytelnikom życzymy, aby lektura Słownika przybliżyła im dzieje miasta nad Bystrzycą, widziane przez pryzmat losów jednostek, i dała okazję do wielu przemyśleń.

ABRAMOWICZ JÓZEF

(1895—1966), malarz, rotmistrz WP. Ur. IX w Sachnach na Wołyniu. Do 1914 r. uczył się rysunku i malarstwa w szkole Władysława Kazanowskiego w Żytomierzu. Następnie wiele lat służył w WP i jako rotmistrz kawalerii walczył w kampanii wrześniowej 1939 r. W czasie okupacji przebywał w oflagu, gdzie doskonalił swoje umiejętności malarskie pod kierunkiem A. Szyszko-Bohusza i J. Karoiaka. W l. 1946—1947 organizował za granicą wystawy Polskiego Ośrodka Kulturalno-Artystycznego w Niemczech, w których brał udział, m.in. w Hannoverze, Brunszwiku, Bramsche, Meppen.

W 1947 r. powrócił do kraju i zamieszkał na stałe w Lublinie, gdzie był wieloletnim dyrektorem Pracowni Sztuk Plastycznych, organizatorem i działaczem ZPAP, kierownikiem BWA. Odtąd też uczestniczył w życiu artystycznym Lublina. W l. 1948—1966 brał udział w licznych wystawach okręgowych, okolicznościowych (wiosenne, jesienne, tematyczne, z okazji „Dni Lublina”) i ogólnopolskich: w Lublinie, Zamościu, Radomiu, Chełmie, Olsztynie, Sopocie. W 1959 r. na Dorocznej Ogólnopolskiej Wystawie Plastyki w Radomiu został wyróżniony złotym medalem Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych. Z innych ważniejszych ekspozycji, na których pokazał swe prace, można wymienić: Ogólnopolską Wystawę Martyrologii i Walki Narodu Polskiego w l. 1939—1945 (Lublin 1962), Wystawę czterech województw: I i II (Lublin 1963, 1965), Wystawę jubileuszową 30-lecia ZPAP (1966). Indywidualne wystawy Abramowicza odbyły się w Lublinie w l.: 1958, 1960, 1961, 1963, 1965. W r. 1968 na pośmiertnej wystawie artysty zostały umieszczone 52 jego prace z l. 1945—1966, w tym 14 rysunków, 11 akwarel i 27 olejnych.

Józef Abramowicz malował i rysował pejzaże, martwe natury z owocami, kwiaty, a przede wszystkim konie; konie utrzymywał z wyjątkowym upodobaniem, znał ich anatomię, studiował ruch, poszukiwał odrębnego dla każdego z nich środka wyrazu. Przedstawiał konie w zaprzęgu dorożkarskim, na jarmarku, na pastwisku, przy zwózce zboża, na postoju, w wyścigach. Koniom poświęcił też sporo miejsca w swoich zapiskach wspomnieniowych. W twórczości Abramowicza można spotkać motywy architektoniczne: *Ulica Weteranów w Lublinie*, *Pejzaż z przedmieścia*, a nawet sceny kompozycyjne, jak: *Bitwa pod Krasnobrodem* czy *Polowanie*. Rzadziej malował akty i portrety, ale wykonał dobry *Autoportret*.

Malarstwo Abramowicza nie było nowatorskie, artysta trwał niezmiennie przy tradycji realistycznej. Posługiwał się najchętniej akwarelą i farbami olejnymi. Starał się malować tak, by zachować świeżość obrazu i prawdę o przedmiocie; dobrze wypowiadał się poprzez szkice. W swojej twórczości koncentrował się głównie na podstawowych wartościach: forma, kolor, ekspresja. Dbał o biegłość techniczną, sprawność ręki i pędzla, obmyślając założenie kompozycyjne. Jego akwarele odznaczają się większym rozmachem aniżeli bardziej umiarkowane technicznie kameralne prace olejne. Zm. 2 VI w Lublinie. Prace Abramowicza znajdują się w Muzeum Okręgowym, Wydziale Kultury UW w Lublinie i w posiadaniu osób prywatnych.

„Tęcza. Magazyn Ilustrowany" 1947 nr 1; Wystawa indywidualna Józefa Abramowicza. (Katalog), L. 1958; „Prz. Art." 1961 nr 3 (Kronika), 1964 nr 1 (Kronika); Józef Abramowicz (katalogi wystaw indywidualnych), L. 1960/1961, 1963, 1965; W. Borowski, *Plastyka w Lublinie*, „ZM", 1963 nr 5—6; B. Królikowski, *Sylwetki artystów: Przy sztalugach i w siodle*, „Kain." 1964 nr 24; E. Matysek, *Malarze lubelscy w 40-leciu PRL. (Katalog wystawy)*, 1984; Józef Abramowicz: wystawa pośmiertna, (katalog), wstęp M. Makarski, L. 1968; USC w Lublinie: Akta zmarłych w 1966 r.; Biblioteka im. H. Łopacińskiego, *Zbiory specjalne: Materiały dotyczące J. Abramowicza*.

ALEKSY ALEKSANDER

(1905—1977), aktor, reżyser. Ur. 16 XII 1905 r. w Charkowie. Jako uczeń gimnazjum w Wilnie zadebiutował w 1922 r. w Teatrze im. Syrokomli w roli Antka (*Polacy w Ameryce* Cyrla Danielewskiego); występował również w wileńskim Teatrze na Pohulance. W l. 1922—1925 uczęszczał do szkoły dramatycznej Franciszka Frączkowskiego we Lwowie. W r. 1925 złożył egzamin ZASP. Występował na scenach Kalisza, Lwowa, Torunia, Grodna, Białegostoku, Łodzi, Wilna, Bydgoszczy, Poznania, Warszawy, Wrocławia, Częstochowy, od r. 1952 do końca życia — w Państwowym Teatrze im. Juliusza Osterwy w Lublinie. Tu obchodził jubileusze: 35-lecia pracy artystycznej (17 VI 1958), 45-lecia (27 III 1967) i 50-lecia (6 IX 1973).

Grał prawie wyłącznie role tytułowe i pierwszoplanowe. Stworzył ok. 50 wybitnych kreacji, m.in. Szambelana (*Głupi Jakub* Tadeusza Rittnera, prem. 5 VI 1954), Hogana [*Księżyc świeci nieszczęśliwym* Eugene O'Neill, 10 XII 1960), Wojewody (*Mazepa* Juliusza Słowackiego, 5 IX 1967), Prof. Sonnenbrucha (*Niemcy* Leona Kruczkowskiego, 19II 1968), Horodniczego (*Rewizor* Mikołaja Gogola, 16IX 1973). Reżyserował m.in. *Damy i huzary* Aleksandra Fredry (1 X 1965), *Pożądanie w cieniu wiązów* Eugene O'Neill (20IV1972). Zm. 14 XI w Lublinie.

Almanach Sceny Polskiej 1977/1978, pod red. K. A. Wysińskiego, W. 1979 s. 224—225; M. Bechczyc-Rudnicka, Aleksander Aleksy (W 45-lecie pracy artystycznej), w: Lubelski Teatr Dramatyczny 1944—1979. Materiały pamiątkowe, wybór, oprac. i wstęp M. Bechczyc-Rudnicka, L. 1979 s. 58—60; K. Kotowicz, 50 lat pracy scenicznej. Rozmowa z Aleksandrem Aleksym, w: Jego siła nas urzekła... Szkice i wspomnienia z dziejów lubelskiego teatru, pod red. A. L. Gzelli, L. 1985 s. 355—360.

ARCT STANISŁAW

(1818—1900), księgarz, nakładca, założyciel firmy księgarskiej. Ur. 18 IV w Lublinie, syn Michała (Mojżesza) Arzta, lekarza, i Judyty. Ojciec jego pochodził z Zamościa. Na pocz. XIX w. osiadł w Lublinie, gdzie pełnił obowiązki ordynatora w szpitalu więziennym. W 1853 r. ochrzcił się w Kościele ewangelicko-reformowanym, odchodząc od wyzn. mojżeszowego.

Arct otworzył w r. 1836 księgarnię w Lublinie przy ul. Krakowskie Przedm. 135 (dziś 15). Stała się ona zaczątkiem znanej i zasłużonej firmy. W księgarni znajdował się również skład nut, dzieł sztuki, materiałów piśmiennych i dewocjonałów, a później także antykwariat, introligatornia i wypożyczalnia książek (ponad 4 tys. aktualnych tytułów polskich i ok. 1,5 tys. francuskich). Koncesję na jej prowadzenie uzyskał w r. 1840. Arct oferował nadto klientom sprzedaż wysyłkową oraz prenumeratę czasopism polskich i zagranicznych.

Arct czynnie angażował się w działalność polityczną. Latem 1843 r. przesłuchiowano go w sprawie Adama Grossa, jednego z organizatorów spisku warszawsko-lubelskiego (tzw. Związku Narodu Poi.), który wraz z E. Dembowskiem i in. przygotowywał zbrojne powstanie. Śledztwa zaniechano z braku dowodów. W rok później wskutek zeznań S. Sawickiego, z których wynikało, że Arct współfinansował zakup książek zakazanych i miał powiązania ze spiskiem P. Sciegiennego, przeprowadzono u niego rewizję. Wobec braku materiałów obciążających śledztwo ponownie zawieszono.

Po r. 1850 Arct nabywał nakłady różnych wydawnictw i firmował je własnym nazwiskiem i sygnetem (dwie dłonie w uścisku, nad nimi dewiza „Prawdą a Pracą” albo stylizowana tarcza słoneczna otoczona tym hasłem, z monogramem S. A. i datą założenia firmy u dołu). W r. 1855 przeniósł firmę do kamienicy Frytza przy tej samej ulicy. Według niektórych źródeł dopiero w tym roku księgarnia stała się jego własnością (dotąd był jej współwłaścicielem). Jednocześnie rozpoczął samodzielną działalność wydawniczą (najpierw jako współwydawca z warszawską firmą S. Orgelbranda). W 1861 r. wydał m.in. przekłady poezji H. W. Longfellowa.

Na początku lat 60. aktywnie uczestniczył w pracach Organizacji Naród. Stworzył w swej księgarni punkt kontaktowy i przerzutowy dla nielegalnej literatury między Galicją a Warszawą, przez co naraził się na rewizję (1862) i szykany ze strony władz carskich. Po upadku powstania wyjechał za granicę, powierzając kierownictwo firmy swemu bratankowi Michałowi Arctowi, który praktykował w jego księgarni. Po 2 latach powrócił do kraju i rozszerzył działalność o wydawnictwa pedagogiczne. Nawiązał współpracę z A. A. Jeskem, który opracował dla niego 12 polskich podręczników do nauki domowej i szkolnej wraz ze wskazówkami metodycznymi (Systematyczny kurs nauk 1872—1875). Zwiększył również edycję nut (m.in. w r. 1866 wydał *Wspomnienie Lublina*, kaprys-mazurek F. A. Dulckena, pianisty warszawskiego, z pochodzenia Anglika). W r. 1881 przekazał dobrze prosperującą firmę bratankowi, a sam wyjechał na kilka lat z kraju. Po powrocie, ok. 1886 r., zamieszkał w Warszawie i pomagał bratankowi w interesach.

Zm. 31 XII w Warszawie. Został tam pochowany na cmentarzu ewangelicko-reformowanym (kw. F, rz. 5, nr 29). Rodziny nie założył.

Jego bratanek **Michał Arct** (1840—1916), księgarz, nakładca, założyciel drukarni, ur. 31 XII w Lublinie, syn Franciszka, lekarza lubelskiego, po ukończeniu gimn. w r. 1856 praktykował w księgarni stryja Stanisława, a następnie przez 4 lata w berlińskiej firmie wydawniczej B. Behr u. Bock, znanej z nakładu dzieł polskich. Po powrocie do Lublina (w r. 1862) objął kierownictwo księgarni. Od r. 1868 w prowadzeniu zakładu

pomagała mu żona Maria z Gałęckich (ok. 1849—1927), córka Jana, złotnika i jubilera lubelskiego, właściciela kamienicy przy Krakowskim Przedm. 25. 1 IV 1881 r. Arct przejął na własność księgarnię stryja (któremu zapewnił dożywocie). W r. 1887 odkupił księgarnię A. W. Gruszeckiego, wydawcy i redaktora tygodnika „Wędrowiec” i przeniósł się z rodziną z Lublina do Warszawy. Firmę lubelską pozostawił pod zarządem swej siostry Teofili Arct (ok. 1842—1917). Z czasem przeszła na własność Wiktora Kiesewettera. W r. 1901 Arct założył w Warszawie drukarnię książek i nut. Zaczął wydawać tanie książki seryjne dla młodych czytelników, a przy współpracy z córką — atlasy przyrodnicze. Specjalizował się ponadto w wydawnictwach słownikowych i encyklopedycznych, np. *Słownik wyrazów obcych* (1882), *Słownik staropolski* (1914), *Księga ilustrowana wiadomości pożytecznych* (1899). Spośród publikacji poświęconych Lublinowi, które wyszły z jego oficyny, warte odnotowania są albumiki *Widoki Lublina* z rys. W. Sandeckiego (1885 i 1889).

Arct zmarł 5 II 1916 w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu ewangelicko-reformowanym (w grobowcu stryja). Po śmierci Arcta firmę odziedziczyli jego synowie: Zygmunt (1871—1935) i Stanisław Jan (1884—1963) oraz wnuk Jan Golczewski, syn jego córki Marii (1872—1913), tłumaczki, pedagoga, autorki podręczników szkolnych i prac przyrodniczych, zamężnej za Bolesławem Golczewskim, urzędnikiem.

S. Arct., Okruchy wspomnień, W. 1962; Słownik pracowników książki polskiej, W.-Ł. 1972 s. 14—15 (J. Kacprzak); H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1974, s. 167—168; J. i E. Szulcowie, Cmentarz ewangelicko-reformowany w Warszawie, W. 1989 s. 16—18; W. A. Djakow i in., Uczestnicy ruchów wolnościowych w latach 1832—1855 (Królestwo Polskie), Wr. 1990 s. 58.

ARNSZTAJNOWA FRANCISZKA HANNA

(1865—1942), poetka, dramatopisarka, tłumaczka. Ur. 19 II w Lublinie jako młodsza córka Bernarda (Berka) Meyersona i Malwiny (Małki) z Horowiczów. Ojciec był kupcem i przywędrował z Tykocina w białostockim, matka — literatką, lublinianką, autorką powieści o tematyce żydowskiej: *Dawid* (1868) i *Z ciasnej sfery* (1878); starszy brat Emil (Ezriel, 1859—1933) osiadłszy we Francji został tam znanym filozofem.

Arnsztajnowa po ukończeniu gimnazjum żeńskiego w Lublinie, studiowała na wyższych kursach pedagogiczno-przyrodniczych w Niemczech. Być może wtedy na jej drodze znalazł się Trydent-Górna Adyga, co zaowocowało wierszami *Z gór Tyrolu* i *Wspomnienie Meranu*. Od wczesnych lat związała się z konspiracyjnym ruchem niepodległościowym, prowadząc pracę oświatową. Jako poetka debiutowała w „Kurierze Codziennym” (1 X 1888) wierszem *Na okręcie*, odtąd zamieszczała swe utwory w wielu czasopismach polskich. Pierwszy zbiór *Poezji* opublikowała w 1895, następny *Poezje*, seria druga w 1899 r. (2 wyd. 1911).

W czasie I wojny światowej należała do POW w Lublinie, czynem i piórem dokumentując przywiązanie do ojczyzny i walki o wolność. Patriotycznym ideom nadała kształt poetycki w późniejszym tomiku *Archanioł jutra* (1924), poświęcając go „cieniom wychowawców szkół lubelskich poległych za ojczyznę”. Zebrane tu wiersze pochodzą z okresu działalności poetki w POW, kiedy w jej lubelskim mieszkaniu na Starym Mieście znajdowało się tajne archiwum tej organizacji. We wspomnianych utworach nie tylko wzywała do walki z zaborcą (*O, Polsko*, 1915), ale i nawiązywała do historycznej Unii Lubelskiej (*Pod obeliskiem*), do szczytnej tradycji Konstytucji Trzeciego Maja (*Na Dzień 3 Maja*, 1916), do sławnych powstań narodowych: listopadowego (*Ballada listopadowa*, 1914), potem do styczniowego (*Na Dzień 22 Stycznia*, 1926), do setnych rocznic śmierci wielkich Polaków: Tadeusza Kościuszki (*Na głównej mieczy*, 1917) i księcia Józefa Poniatowskiego (*Na Dzień 19 października*, 1913), a także do świeżych strat w literaturze polskiej — zgonów: M. Konopnickiej (*Cieniom Marii Konopnickiej*, 1911) i Bolesława Prusa (*Na śmierć Oracza*, 1912).

W 20-leciu międzywojennym Arnsztajnowa współpracowała z pismami regionalnymi: „Dziennik Lubelski”, „Kamena”, „Kurier Lubelski”, w „Ziemi Lubelskiej” redagowała w r. 1926 „Dodatek literacki” i „Dodatek dla dzieci”. Uczestniczyła w organizowaniu życia kulturalnego w mieście, inicjując i zakładając z Józefem Czechowiczem lubelski Oddział Związku Literatów (1933). W tych latach wydała, oprócz wymienionego tomiku *Archanioł jutra*, dwa następne zbiorki poezji: *Odloty* (1932) i *Stare kamienie* (1934, wspólnie z J. Czechowiczem). W drugim z nich będącym jakby pożegnaniem przez poetkę Lublina, opiewa głównie zabytkowe Stare Miasto, gdzie przy ulicy Złotej nr 2 Arnsztajnowa mieszkała do 1936 r. Utwory te noszą wymowne tytuły: *Rynek*, *Grodzka ulica*, *Wiatr nocny na placu starej fary*, *Na Olejnej*, *Brama Krakowska*, *Na Korcach*, *Pod kościołem OO. Misjonarzy na Zamojskiej*, a łączy je w jeden hołd dla miasta wyznanie zawarte w wierszu *Tobie śpiewam, Lublinie*. Mimo że poetka w 1935 r. śniła *Ostatni film o rodzinnym grodzie*, kilka lat później, wspomnienia lubelskie powróciły, na pewno po raz ostatni w wierszu *Bystrzyco, młodości rzeko* („Kamena” 1938).

Poetyckie utwory, a także opowiadania, artykuły, felietony i recenzje publikowała w wielu czasopismach: „Ateneum”, „Głos”, „Kalendarz Lubelski”, „Kurier Polski”, „Kurier Warszawski”, „Miesięcznik Literatury i Sztuki”, „Okolica Poetów”, „Naród i Wojsko”, „Sfinks”, „Sprawa Polska”, „Życie” i in. W autorskim dorobku Arnsztajnowej znalazły się wiersze dla dzieci, wydane pt. *Duszki* (1932). Napisała szereg utworów scenicznych (dramaty, komedie), granych w teatrach Lublina, Lwowa, Łodzi, Krakowa, nie drukowanych (w nawiasach lata wystawienia): *Na kuracji* (1894), *Perkun* (1896), *Na wyżynach* (1899), *W stojącej wodzie* (1901), drukowanych jednoaktówek: *Widmo, ballada* („Ateneum” 1905, z. 1), *Luxo-niolo* („Kurier Lubelski” 1911), nie wystawiony i nie drukowany obraz dramatyczny w jednej odsłonie pt. *Córka*. Spolszczyła m.in. dzieła pisarzy angielskich i francuskich: Douglasa Jerrolda — *Nauki małżeńskie Pani Caudle* (1923), H. G. Wellsa — *Syrena, księżycowa opowieść* (1927), W. Sommerseta Maughama — *Malowana zastona* (1929), R. Kiplinga — *Puk* (1924), J. Moreasa — *Hrabianka Esmeralda*. Swoje przekłady opatrzyła pseudonimami, nie traktując ich na równi z twórczością oryginalną.

Po utracie rodziny w Lublinie, samotna i od wielu lat z niedomaganiem słuchu, przeniosła się krótko przed wybuchem wojny do Warszawy i mieszkała u córki przy

ul. Wspólnej nr 66. Podczas okupacji znalazła się na terenie getta. Nie znane są ostatnie chwile jej życia. Zamordowana została prawdopodobnie w Treblince w sierpniu 1942 r. lub, według innych wersji, zmarła na tyfus plamisty w gettcie bądź zażyła truciznę po śmierci córki zastrzelonej przez Niemców.

W 20-leciu międzywojennym Arnsztajnowa należała do najbardziej zasłużonych postaci kulturalnego Lublina, dzieląc życie pomiędzy twórczość poetycką i działalność społeczno-oświatową. Wchodziła w skład komitetu redakcyjnego wydawnictwa pamiątkowego pt. *Pod sztandarem POW. Szkice i wspomnienia* (1935). Obok J. Czechowicza była najwybitniejszą poetką lubelską, jakkolwiek przedstawicielką odchodzącej już w przeszłość literatury neoromantycznej. Arnsztajnowa obok nagród, jakie otrzymała w konkursach literackich za sztukę w 4 aktach pt. *Na wyżynach. (Krystyna)*, wystawioną w 1899 r. we Lwowie, i za wiersz *Powrót* (druk. „Sprawa Polska” 1916, nr 13), została wyróżniona srebrnym wawrzynem Polskiej Akademii Literatury; w wolnej Polsce odznaczona Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych i orderem „Polonia Restituta” 5. klasy. Rodzinne miasto Lublin uczciło ją nazwą ulicy na Czechowie.

Od 7 I 1885 r. była zamężna za dr med. **Markiem Arnsztajnem** (1855—1930), któremu w *Poezjach, seria druga* zadedykowała wiersz *Z nocy bezsennych*. W małżeństwie tym miała córkę i syna. Stefania Arnsztajnowna (ok. 1890—1942) wyszła za poetę Jana Mieczysławskiego (1884—1927); wnuk Krzysztof Mieczysławski (1909—1939), wychowanek i ulubieniec poetki, był malarzem, poległ w kampanii wrześniowej. Syn **Jan Arnsztajn** (1897—1934), w czasie I wojny światowej uczestnik pracy konspiracyjnej w POW, po ukończeniu medycyny na UW i podróżach do Szwajcarii, Austrii, i Francji, otworzył w Lublinie gabinet lekarski i szybko zdobył popularność. Był miłośnikiem sportu, zwłaszcza tenisa, i przyczynił się do rozwoju kultury fizycznej w mieście. Pasjonował się literaturą, zainicjował powstanie niezależnej szopki politycznej w Lublinie. Dwa razy wchodził w związki małżeńskie: po śmierci pierwszej żony poślubił aktorkę Janinę 1° v. Pińską z Makarczyków, która zaangażowała się do teatru w Lublinie. Chory na gruźlicę, leczył się w Otwocku i Zakopanem, zmarł w Warszawie i został pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Był odznaczony krzyżami: Walecznych i Niepodległości.

F. Araszekiewicz, *Twórczość literacka Arnsztajnowej*, w: *Refleksy literackie*, L. 1934 s. 119—121; S. Czernik, *Poeci Lubelszczyzny*, „Kam.” 1934/1935 nr 1; *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, W. 1938 s. 13; K. Bielski, *Most nad czasem*, L. 1963 s. 235—264; W. Gralewski, *Ogniste koła*, L. 1963 s. 6—37; *Słownik Współczesnych. Pisarzy Polskich*, t. 1, w. 1963 s. 136—137 (tu bibldogr.); A. Grychowski, *Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1965; F. Arnsztajnowa, *Wiersze*, wstęp R. Rosiak, L. 1969; A. Kamieńska, *Poetka Lublina, dwugłos pokoleń*, „*Twórczość*” 1969 nr 10; J. Iwaszkiewicz, *Podróże do Polski*, w. 1977; H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie*, L. 1986.

ARNSZTEIN (Arnsztejn, Arnsztajn, Arnstein) MAREK (Mordko)

(1855— 1930), lekarz, działacz społeczny i polityczny. Ur. 13 X w Lublinie w rodzinie żydowskiej. Uczył się i maturę uzyskał (1876) w gimnazjum lubelskim. Studia medyczne na UW uwieńczone stopniem doktora (IV 1883), uzupełniał w Wiedniu, Berlinie i Paryżu.

Po powrocie do kraju (V 1884) osiadł na stałe w Lublinie, gdzie krótko pracował jako ordynator w szpitalach Św. Jana i żydowskim, następnie poświęcił się prywatnej praktyce lekarskiej. Dostyc wczesnie zdobył szeroki rozgłos i popularność, zwłaszcza wśród ludności ubogiej, którą często leczył za darmo i wspomagał materialnie. Był swego rodzaju „żywą kasą chorych" (K. Bielski), a równocześnie cieszył się sławą „lekarza lekarzy". W celach samokształceniowych odbywał podróże zagraniczne (w 1891 r. w Berlinie zaznajamiał się z leczeniem gruźlicy metodą Kocha, w 1913 r. jako delegat LTLeK. uczestniczył w obradach Międzynarodowego Kongresu Lekarskiego w Londynie). W pracy zawodowej wykorzystywał najnowsze zdobycze nauki medycznej, które upowszechniał również wśród specjalistów (był m.in. jednym z pierwszych popularyzatorów metody operacyjnej w ginekologii).

Przynależność do LTLeK. (czł. rzeczywisty 1884, honorowy 1920, czł. Komitetu Bibliotecznego, wiceprezes) umożliwiła mu zajmowanie się pracą naukową. Na posiedzeniach Towarzystwa wygłaszał referaty i przedstawiał opisy przypadków klinicznych z zakresu nie tylko swojej specjalności — ginekologii, ale także interny, pediatrii, neurologii, chorób zakaźnych itd. Większość tych prac publikował później w czasopiśmie lekarskich. Powołany do wyróżnionego spośród członków Towarzystwa komitetu organizacyjnego II Zjazdu Lekarzy Prowincjonalnych, podczas jego obrad (Lublin 31 V—1 VI 1914), wystąpił z własnym, opartym na badaniach ankietowych, referatem pt. Braki w wykształceniu lekarzy prowincjonalnych Królestwa Poi. i środki zaradzenia złemu (elaborat ukazał się w Pamiętniku Zjazdu). Na zebraniach Towarzystwa wypowiadał się często w ważnych sprawach społeczno-medycznych, inspirował stowarzyszonych do podejmowania pożytecznych akcji (m.in. organizowanie pomocy lekarskiej dla ludności Chełmszczyzny). W związku z przypadającą na 1924 r. 50. rocznicą założenia Towarzystwa opracował i ogłosił w Pamiętniku Jubileuszu LTL (Lublin 1925) zarys historii jego działalności naukowej. W okresie międzywojennym był również czł. Stowarzyszenia Lekarzy Polskich.

W czasach zaborów brał udział w ruchu konspiracyjnym, a jego mieszkanie (ul. Złota 2) było „ośrodkiem pracy patriotycznej i niepodległościowej" (K. Bielski). Jawną aktywność polityczną rozwinął w okresie rewolucji 1905—1907. Związany ideowo i organizacyjnie z Postępową Demokracją, uczestniczył w prowadzonych przez nią kampaniach propagandowych podczas kolejnych wyborów do Dumy. Wysunięty przez lubelski oddział pedecji na kandydata na posła do I Dumy (1906), zwyciężył jedynie w pierwszej turze głosowania w kurii miejskiej Lublina, przepadł zaś w wyborach gubernialnych. Jako współzałożyciel i aktywista znanego z postępowej ideologii i wielu cennych dokonań lubelskiego Towarzystwa Szerzenia Oświaty „Światło", wchodził w skład Komisji Rewizyjnej (1906) i zarządu koła lubelskiego (1907). Był jednym z organizatorów i członków Rady Szkolnej w Lublinie (zał. 1918).

Po długiej i ciężkiej chorobie zm. 26 IV w Warszawie, pochowany został na cmentarzu żydowskim w Lublinie. Jego pogrzeb, w którym uczestniczyło ok. 10 tys. osób, „stał się wielką manifestacją żałoby".

Żoną Arnszteina była **Franciszka z Meyersonów Arnsztajnowa** (1865— 1942), znana i ceniona poetka, córka lubelskiej powieściopisarki Malwiny (Małki) Meyerson z domu Horowicz (1839—1921). Z małżeństwa tego urodził się syn Jan (1897—1934), lubelski lekarz, działacz sportowy i poeta--satyryk (m.in. współautor szopek lubelskich), oraz córka Stefania, zamężna Mieczysławska (ok. 1890—1942).

Przypisywane Arnszteinowi przez niektórych regionalistów lub. autorstwo utworów scenicznych, jest następstwem błędnego identyfikowania jego osoby z noszącym to samo imię i nazwisko warszawskim dramaturgiem i tłumaczem (1880—1943), który pisywał również pod pseudonimem Andrzej Marek.

Portret Marka Arnszteina w Bibliotece Głównej Akademii Medycznej w Lublinie; „Głos Lub.” 1930, nr 115, 116; B. Dziemski, Marek Arnsztein (1855—1930), członek honorowy Lubelskiego Towarzystwa Lekarskiego, „Aren. Hist. Med.” 1961, z. 1; K. Bielski, Most nad czasem, L. 1963, s. 234—240; W. Gralewski, Ogniste koła, L. 1963, s. 10—35; APL, Magistrat m. Lublina (1916—1918) 90, k. 14; Biblioteka UJ w Krakowie, Przyb. rkps 172/72, t. 1.

BAŁZUKIEWICZ (Bałzukiewiczówna) ŁUCJA

(1887—1976), malarka. Ur. 13 XII w Wilnie jako córka Wincentego i Heleny. Wychowywała się w rodzinie uprawiającej sztukę: ojciec, pełniący funkcję zakrystiana, zajmował się snycerstwem, dwaj starsi bracia byli: Józef — malarzem, Bolesław — rzeźbiarzem. Pierwsze umiejętności malarskie zdobyła w l. 90. w domu rodzinnym, następnie uczyła się w gimnazjum i wileńskiej Szkole Rysunkowej Iwana P. Trutniewa. Około 1907 r. wyjechała na 3 lata do Paryża, gdzie pilnie studiowała sztukę dawną, kopiując m.in. Autoportret Rafaela; pracowała jednocześnie pod kierunkiem Olgi Boznańskiej, której wpływ najwyraźniej zaznaczył się w jej obrazach. Uczyła się także u neoimpresjonisty Henri Martina. W Paryżu namalowała m.in. *Most na Sekwanie*, *Wnętrza pracowni* brata i O. Boznańskiej oraz liczne studia portretowe, w tym najbardziej udany *Portret Olgi Boznańskiej* (1909). Pobyt i praca w Paryżu dały jej podstawy warsztatu malarskiego, które mogła rozwijać w dalszej twórczości.

Po powrocie do Wilna mieszkała tu ponad 30 lat, poświęcając się głównie malarstwu. W r. 1919 odwiedziła Kraków i Zakopane, gdzie wykonała obrazy o charakterystycznych dla tych miast tytułach: *Kopiec Kościuszki*, *Krypta Mickiewicza na Wawelu*, *Skałka*, *Brama Floriańska*, *Giewont*, *Stary cmentarz w Zakopanem*. W latach międzywojennych uczyła rysunku w Gimnazjum im. J. Lelewela w Wilnie. W okresie wileńskim namalowała wiele nastrojowych, realistycznych krajobrazów. Utrwalała architekturę sakralną: kościoły Bernardynów i Misjonarzy, katedrę wileńską, załki Bernardynów i św. Kazimierza, ruiny kościoła w Smorgoniach; malowała *Drogę w Kuźnicy Grodzieńskiej*, *Uhowo*, *Zelwę*, *Krzemieniec*, *Suraż*, *Niemen*, stare cmentarze na Wileńszczyźnie, młyny, stogi siana, rozstajne drogi leśne, krzyże, wnętrza i kwiaty oraz miejsca związane z A. Mickiewiczem: ruiny zamku i dworek w Nowogródku. Wykonała również duży *Portret Ojca* (1914).

W r. 1946 Bałzukiewicz przyjechała do Lublina, gdzie zamieszkała już na stałe. Tutaj wstąpiła do ZPAP rozwijając aktywną twórczość malarską. Z jej pracowni lubelskiej wyszło mnóstwo pejzaży, wiele studiów portretowych i martwych natur. Namalowała długą serię widoków ze Sławinka, utrwalając o różnych porach dnia i roku: drzewa, chaty, snopy w polu, aleje, dworki, drogi. Malowała kościół św. Mikołaja w Lublinie, pejzaże z Kazimierza nad Wisłą, Wrotków, wieś Kamień, kwiaty i owoce. Wykonała dużych rozmiarów *Autoportret* (1965). Od 1967 r. była członkiem ogólnopolskiej grupy artystów plastyków „Zachęta”. Uczestniczyła w rozlicznych wystawach Okręgu Lubelskiego; jej samodzielne ekspozycje malarskie, pokazujące niemal cały dorobek twórczy, odbyły się w Lublinie: indywidualna w 1962, jubileuszowa w 1970.

Postępowała się prawie wyłącznie techniką olejną. Uprawiała raczej sztukę kameralną, malując niewielkie płótna, z wyjątkiem *Portretu Ojca* i *Autoportretu* (oba większego formatu). Jej realistyczne, przepojone często poezją obrazy, o upodobaniach w kierunku impresjonizmu, zbliżały się czasem (zwłaszcza w okresie wileńskim) ku symbolizmowi. Malarstwo Bałzukiewicz, operujące wyważonymi zestawami plam i delikatnymi tonacjami, znamionuje niezwykłą wrażliwość na barwę, wycucie kolorytu regionalnego wileńskich bądź lubelskich motywów. Rodziny nie założyła, zm. 11 V w Lublinie i została pochowana na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat.

1).

[Z. Falkowski] (zef), *Wystawa prac Łucji Bałzukiewicz*, „Szt. Ludu” 1962 nr 276, „Kurier Lub.” 1962 nr 187, 1964 nr 67, 1965 nr 6, 1976 nr 107 s. 2 (nekrolog); *Wystawa indywidualna Łucji Bałzukiewicz. (Katalog)*, wstęp J. Królikowski, L. 1962; „Prz. Art.” 1963 nr 6 s. 58; „Szt. Ludu” 1963 nr 144, nr 163, 1970 nr 294; *Jubileuszowa wystawa malarstwa Łucji Bałzukiewicz (Katalog)*, wstęp J. Królikowski, L. 1970; A. Koziara, *Z sali wystawowej: Łucja Bałzukiewicz*, „Kurier Lub.” 1971 nr 1; USC w Lublinie: *Akta zmarłych w 1976 r.*

BARTKIEWICZ ZYGMUNT KAZIMIERZ

(1897—1987), malarz. Ur. w Wąwolnicy (były pow. Puławy), w rodzinie o tradycjach powstańczo-niepodległościowych. Jego dziadek Mikołaj Wasilewicz był weteranem z 1863 r. i zesłańcem na Syberię, ojciec Franciszek (zm. 1915), blisko związany z ruchem socjalistycznym, był nauczycielem, najstarszy brat Edward też uczestniczył w walce konspiracyjnej z rosyjskim zaborcą. Bartkiewicza, od 1905 r. wciągano do podziemnej działalności, brat z tajnymi listami wysyłał, do Stefana Żeromskiego w Nałęczowie. W późniejszych latach w tej miejscowości brał on udział w koncertach dobroczynnych „na ochronkę” Żeromskiego lub „na biednych”, rysując ozdobne programy. Bartkiewicz przebywał wtedy w Nałęczowie, gdzie miał przyjaciół i mieszkał w „Kruszynie” z poetą Z. Różyckim z Warszawy.

Przygotowanie do nauki szkolnej otrzymał Bartkiewicz w domu, następnie uczęszczał do Gimnazjum im. J. Zamoyskiego w Lublinie, gdzie rysunku uczył znany malarz Stefan Dylewski. W 1919 r. ukończył studia w Szkole Malarstwa i Rysunku Konrada Krzyżanowskiego w Warszawie. Odtąd na stałe zamieszkał w Lublinie, zostając jednym z głównych organizatorów życia artystycznego w mieście. W r. 1920 wzięty udział w wojnie polsko-radzieckiej, rozpoczął też pracę nad Portretem Matki, należącym do bardziej udanych dzieł z początków jego twórczości. W latach 20. wspólnie z Krystynem H. Wiercieńskim założył i prowadził w Lublinie pierwszą Wolną Szkołę Malarstwa, Rysunku i Rzeźby.

W 1936 r. współdziałał przy zakładaniu lubelskiego Związku Artystów Plastyków. W okresie 20lecia międzywojennego uczestniczył w wystawach urządzanych m.in. przez lubelski Oddział Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych (od 1925) i w „Salonie Lubelskim” Towarzystwa Propagandy Sztuki (1936), a także w ogólnopolskich wystawach 1936—1937: Doroczne Salony Instytutu Propagandy Sztuki w Warszawie, warszawska „Zachęta”, Kraków.

Wiosną 1939 r. miał Bartkiewicz wystawę indywidualną w sali Seminarium Nauczycielskiego w Lublinie. Podczas okupacji niemieckiej utracił znaczną część swojego dorobku artystycznego. Po r. 1945 brał udział w wielu ekspozycjach plastyki na terenie Lublina i Lubelszczyzny, a także w wystawach ogólnopolskich; uczestniczył w plenerach malarskich, Salonach Zimowych, wystawach rocznicowych, okolicznościowych i objazdowych. Później przez dłuższy czas pozostawał na boku, pomijany i pomniejszany za nie awangardowy charakter swego malarstwa.

Przeciwstawiając się tej sytuacji, urządził w r. 1964 wystawę prac pod otwartym niebem w ogródku koło Sądu Wojewódzkiego, co stało się sensacją w mieście i przysporzyło artyście popularności.

W ostatnich latach Bartkiewicz utrzymywał się z renty specjalnej, przyznanej mu za wkład w rozwój kultury lubelskiej. Mimo podeszłego wieku tworzył nadal z największym zapałem. W 1986 r. jako senior malarzy dokonał otwarcia wystawy z okazji 50-lecia działalności organizacji artystów plastyków w Lublinie. W styczniu 1987 r. pożar w pracowni przy ul. Chopina zniszczył przeważającą część jego wieloletniego dorobku. Uratowane z pogorzeliska nieliczne obrazy, poddane konserwacji, pokazano na wystawie pośmiertnej. Dramatyczne losy dzieł artysty podkopały jego zdrowie i siły.

Zm. 19 V w szpitalu w Jaszczowie, pochowany został w Lublinie obok ojca na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 24). Pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Otrzymał również wcześniej wyróżnienia za działalność artystyczną, m.in. Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego, Zasłużonego Działacza Kultury (był członkiem Sekcji Plastycznej przy Zarządzie Wojewódzkim TWP w Lublinie), Złotą Odznaką ZPAP. Indywidualne wystawy malarstwa Bartkiewicza odbyły się w Lublinie (1959, 1960, 1964, 1975 — BWA wystawa jubileuszowa, 1986 — KMKiP, 1987 — wystawa pośmiertna), Wąwolnicy (1962), Hrubieszowie (1962).

Całe życie Bartkiewicz poświęcił i podporządkował malarstwu, stając się poprzez tematykę swoich dzieł jednym z malarzy najbardziej związanych z Lublinem. Stworzył plastyczną, barwną kronikę miasta, dokumentując w rozlicznych pejzażach i widokach architektonicznych pół wieku jego historii aż po współczesność. Malował dawne zabytkowe bramy, zaułki i uliczki Starego Miasta, podwórza, place, główne ulice, bazyliki i przekupki, przedmieścia, lubelskie podzamcze, drewniane mosty na Bystrzycy, młyny, stare drzewa, rozlewiska, lasy, kwitnące jabłonie, kopy zboża, kwiaty (astry, maki), charakterystyczne lubelskie typy: biedaków, zakonników, parobków z młyna. W poszukiwaniu tematów malarskich Bartkiewicz wyprawiał się nieraz i poza Lublin: do Kazimierza nad Wisłą, Radzyna, Zamościa, Zwierzyńca, a nawet Zakopanego. Nieobcy był mu portret, malował dr med. Józefa Staweckiego (1968), stworzył pełen wyrazisty wizerunek poety Józefa Czechowicza ze śliwkami i Autoportrety (1958, 1974). Jako samodzielny twórca nie uległ żadnym modom i koniunkturalnym gustom.

„Prz. Lub.-Kres.” 1925 nr 2 s. 2—7; „Z. Lub.” 1928 nr 174; „Kurier Lub.” 1963 nr 173, 1987 nr 99 s. 4 (nekrolog), nr 101 s. 4; „Szt. Ludu” 1963 nr 139, 1964 nr 68 1986 nr 20 s. 6; Katalog jubileuszowej wystawy malarstwa Zygmunta Bartkiewicza, wstęp M. Makarski, L. 1975; M. Wełna, Szaleńcy i nawiedzeni, L. 1983 s. 58—82; też To jest sztuka- „Szt. Ludu” 1980 nr 20; E. Matysek, Malarze lubelscy w 40-leciu PRL, L. 1984 passim; Zygmunt Bartkiewicz (1897—1987). Wystawa malarstwa. (Katalog) wrzesień 1987 BWA [L. 1988]; Dozór cmentarza rzym.-kat w Lublinie przy ul. Lipowej: Księga pochowanych w 1987 r.

Barwicki Władysław

(1865—1933), malarz, rzeźbiarz, poeta. Ur. w Puławach, jako syn Leopolda i Wincentyny z Kozyrskich. Wcześniej okazał zainteresowania i uzdolnienia artystyczne. Pierwsze kroki w malarstwie rozpoczął w pracowni sztuki stosowanej u Wandalina Strzałeckiego w Warszawie. W godzinach poza pracą zarobkową przez 11 lat uczęszczał do pracowni Wojciecha Gersona, pod którego wpływem pozostawał do końca życia. Na widowni malarskiej pojawił się Barwicki w 1888 r., wystawiając w księgarni M. Arcta w Lublinie portrety kredkowe.

Na przełomie XIX i XX w. wykonał dekoracje malarskie wewnątrz znanych lubelskich obiektów, jak: Teatr Letni „Rusałka” (1898), cukiernia Władysława Rutkowskiego (1901, obecnie „Lublinianka”), cukiernia Emiliana Domańskiego przy ul. Namiestnikowskiej (*Panorama Lublina od strony wjazdu zamojskiego*, 1913); od 1915 r. współpracował z Teatrem Miniatur w Lublinie, wykonując „malownicze dekoracje” do operetek. W r. 1899 ozdobił neobarokową polichromią wewnątrz kościoła (dawniej SS. Bernardynek) przy ul. Królewskiej nr 9. Do kościoła parafialnego w Piotrowinie k. Opola Lub. namalował obraz *Zabójstwo św. Stanisława* (1902).

W l. 1927—1933 wiele pracował dla oo. Kapucynów: w Krośnie (na cmentarzu), w Rozwadowie (Stacje Drogi Krzyżowej, olej na blasze; wizerunki świętych i błogosławionych zakonu kapucynów, olej); jego dzieła znajdują się również w kościołach Kapucyńskich w Lublinie i Olesku oraz w kościołach w Turbii, w Woli Rzeczyckiej k. Tarnobrzega i w Majdanie Królewskim k. Kolbuszowej. Barwicki malował ponadto akwarelowe sceny z życia o. Eligiusza Głębockiego, misjonarza na Syberii. Niektóre jego prace były powielane na kartach pocztowych (cykl *Życie — Marzenia młodzieńca, Walka, Kres; Witaj jutrzeńko swobody; Sen Leszka Czarnego; Ku czci Sienkiewicza* — na pamiątkę przeniesienia zwłok z Vevey do Warszawy 25 X 1924). Zajmował się także rzeźbą, wykonał m.in. grupę *Lirnika z chłopcem* (sygn.) na grób aktora lubelskiego Henryka Korczaka Swaryczewskiego (zm. 1904) na cmentarzu przy ul. Lipowej. Tworzył wiersze, publikując w r. 1915 tomik *Lublin w pieśni*, stanowiący rymowany przewodnik po zabytkach miasta, ozdobiony własnymi ilustracjami przedstawiającymi legendy lubelskie.

W 20-leciu międzywojennym Barwicki należał do popularnych postaci, cieszących się sympatią lubelskiego środowiska kulturalnego. W ostatnich latach był blisko związany z zakonem oo. Kapucynów w Lublinie i Rozwadowie oraz z Wolną Szkołą Malarstwa i Rzeźby Ludwiki Mehofferowej, ze Związkiem Lubelskich Plastyków „Krań” i z kolejowym stowarzyszeniem muzycznym „Lutnia”. Nie zabrakło go przy akcjach społecznych, np. w 1930 r. uczestniczył w wystawie na rzecz walki z gruźlicą, uzyskując na podstawie głosowania publiczności nagrodę Towarzystwa Artystycznego w Lublinie.

Barwicki tworzył głównie obrazy o tematyce religijnej, pejzaże i portrety (m.in. kredkowy Portret Wojciecha Gersona). Mieszkając stale w Lublinie, pędzlem i piórem wyrażał i wystawiał piękno swego miasta, przeważnie zabytkową architekturę, pomniki i legendy; marzył o silnej niepodległej Polsce. Dzieła malarskie Barwickiego „posiadały wytworny charakter poczucia linii, a w barwie tworzy harmonię i siłę” (*Głos Lub.* 1933, nr 4). Zmarł bezżennie 12 II w Lublinie, pochowany został na

omentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 4b).

„Tyg, Ilustr.” 1912, *pótr. I* s. 158; „Sztuki Piękne” III, 1926/1927 s. 158, VI, 1930 s. 458, VII, 1931 s. 22, 23, 104, IX, 1933 s. 284 (nekrologia); S. Kalinowski, *Sp. Władysław Barwicki*, „Głos Lub.” 1933 nr 46 s. 5, nr 47 s. 5 (Podziękowanie); *Nad grobem śp. W. Barwickiego*, „Głos Lub.” 1933 nr 48 s. 5; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8 z. 13, 1962 s. 27; K. Gadacz, *Inwentarz zbiorów sztuki prowincji krakowskiej zakonu oo. Kapucynów*, „ABMK”, XI, 1965, XII, 1966, XIV, 1967; L. Grajewski, *Bibliografia ilustracji w czasopiśmie polskich XIX i pocz. XX w.*, W. 1972; H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie*, L. 1986 (wyd. 2), *Nota Kornela Gadacza w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie (materiały Słownika artystów polskich)*; *Parafia katedralna rzymkat. św. Jana w Lublinie: Akt zgonu Barwickiego z 1933 nr 57.*

BEHCZYC-RUDNICKA MARIA KSENIA z Mataftinów 2° v. Wrocka

(1888—1982), prozaik, krytyk teatralny, tłumaczka. Ur. 1 II w Warszawie. Po ukończeniu w 1907 r. szkoły średniej w Petersburgu podjęła studia na Wydziale Historyczno-Filologicznym Wyższych Żeńskich Kursów im. Bestużewa. Nauki pobierała pod kierunkiem znakomitych profesorów, m.in.: Eugeniusza Tarle, historyka czasów napoleońskich, filologa Baudouina de Courtenay, historyka kultury greckiej i filozofa Tadeusza Zielińskiego, znawcy Wielkiej Rewolucji Francuskiej Mikołaja Kariejewa. W czasie studiów należała do koła prof. A. L. Pogodina, propagującego przyjaźń narodów słowiańskich; była jedną z organizatorek przyjazdu studentów petersburskich do Warszawy w celu złożenia wieńca pod pomnikiem Adama Mickiewicza. W l. 1911—1912 kontynuowała studia w Paryżu, zajmując się Wielką Rewolucją Francuską, a następnie historią administracji we Francji za Napoleona I. Rezultatem tych badań archiwalnych i bibliotecznych były dwie rozprawy opublikowane przez Towarzystwo Historyczne w Petersburgu w 1919 r. Z historii opinii publicznej we Francji w epoce rewolucji (październik. 1792—styczeń 1793) oraz Napoleon i prefekci. Wstęp do historii administracji za Napoleona I.

Po kilkuletniej podróży po Europie Zachodniej wraz z mężem Antonim Behczyc-Rudnickim osiadła w Warszawie. Oprócz pracy pedagogicznej (wykładała w gimnazjum język francuski) podjęła działalność publicystyczną w prasie krajowej i zagranicznej. Delegowana przez „Przegląd Mierniczy” wielokrotnie wyjeżdżała w charakterze tłumaczki na międzynarodowe kongresy mierniczych i astronomów-geodetów. Przetłumaczyła na język polski kilka odkrywczych traktatów Ksawerego Jankowskiego „O kształcie ziemi”. Jako pisarka zadebiutowała w 1935 r. antyfaszystowską powieścią *Soi lucet Germaniae*. W 1935 oraz w 1936 r. spędziła kilka miesięcy na ekspedycji wykopaliskowej w Biskupinie. Plonem pobytu były artykuły w prasie polskiej i zagranicznej, propagujące prastłowiańskość grodu oraz napisana wraz z mężem powieść *Dziw* (1937). W okresie przedwojennym wydała ponadto: powieść *Niezwykłe przygody zwykłego człowieka* (1936), opowieść w języku włoskim i polskim *Malerza raweńskiego owieczek dwanaście* (1937) oraz zbiór nowel *W retorcie życia* (1938); współautor A. Behczyc-Rudnicki. Była w tym czasie członkiem warszawskiego Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy.

W okresie okupacji zajęła się przekładami z języków angielskiego, francuskiego, włoskiego, niemieckiego i rosyjskiego tekstów muzyki wokalne. Dokonała min. pierwszego polskiego przekładu *Pasji wg św. Mateusza* Jana Sebastiana Bacha. Po powstaniu, wraz z drugim mężem, muzykologiem i bibliografem, dyrektorem Biblioteki Operowej w Warszawie Edwardem Wrockim opuściła stolicę i 1 X 1944 r. dotarła do Lublina.

Na polecenie PKWN zajmowała się organizacją Wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki. Na stanowisku kierownika tego wydziału zorganizowała pierwszy Festiwal Sztuki w 1946 r. Wraz z prof. Juliuszem Kleinerem pracowała nad zorganizowaniem Klubu Literackiego oraz Lubelskiego Oddziału ZLP. Pomagała Janowi Parandowskiemu przy restytuowaniu po wojnie polskiego oddziału PEN-Clubu i przez kilkanaście lat należała do władz tej organizacji. W l. 1945—1946 prowadziła dział literacki i teatralny w lubelskim dwutygodniku „Zdrój”.

W r. 1947 objęła stanowisko kierownika literackiego Teatru Miejskiego w Lublinie (od 1949 — Państwowy Teatr im. Juliusza Osterwy) i pełniła je do 1 III 1964 r. W l. 1949—1952 była prezesem Lubelskiego Oddziału ZLP, później w kolejnych kadencjach — sekretarzem, wiceprezesem, członkiem zarządu. W r. 1952 wraz z Kazimierzem Andrzejem Jaworskim doprowadziła do wznowienia „Kamery” i przejęcia jej przez Lub. Oddział ZLP. Od tego roku uczestniczyła w pracach redakcyjnych „Kamery”. W l. 1960—1965 była redaktorem naczelnym, w okresie późniejszym pozostawała członkiem kolegium redakcyjnego. W r. 1961 wystąpiła z inicjatywą przekształcenia lubelskiego dwutygodnika literackiego w pismo społeczno-kulturalne czterech wschodnich województw. Była stałym recenzentem teatralnym „Kamery”, współpracowała także jako krytyk z warszawskim dwutygodnikiem „Teatr”. Była członkiem International Theatre Institute (od 1980 r — członkiem honorowym) oraz Societe Europeenne de Cultura. Należała do Klubu Krytyki Teatralnej, pisywała recenzje ze spektakli, spotkań teatralnych i festiwali, będąc czynnym krytykiem do ostatnich swoich dni.

Otrzymała wiele odznaczeń, m.in.: Krzyż Kawalerski i Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznakę Zasłużonemu dla Miasta Lublina, Za zasługi dla Lubelszczyzny, Zasłużony Działacz Kultury. Była laureatką wielu nagród literackich, głównie za działalność w zakresie publicystyki teatralnej.

Na jej powojenny dorobek składają się artykuły, eseje, felietony i — przede wszystkim — recenzje teatralne publikowane w prasie lubelskiej i ogólnopolskiej. Wydawnictwo Lubelskie wydało dwie pozycje złożone z wybranych publikacji prasowych: *Godziny osobliwe* (1966) i *Uchylenie masek* (1974), a w 1979 r. zbiór opowiadań pt. *Nagłe zamyślenia*.

Bechczyc-Rudnicka dokonała wielu przekładów z języka francuskiego i rosyjskiego. Wspólnie z Konradem Eberhardtem przetłumaczyła dramaty: *Zło krąży* Audiberti, *Krzęsta* E. Ionesco, *Wszyscy przeciw wszystkim* A. Adamova oraz samodzielnie — E. Augier, J. Sandeau *Zięć pana Poirier*. Z języka rosyjskiego przełożyła komedie: *Przyjaciele* A. Uspenskiego, *Niedorostek* D. Fonwizina, *Trzy razy nie* Dychowicznego i Słobodskiego, *Malinowy gaj* A. Korniejczuka.

W dorobku Bechczyc-Rudnickiej uwzględnić należy również prace redakcyjne. Opracowała tom wspomnień dotyczących powojennych dziejów życia kulturalnego w Lublinie — W stołecznym Lublinie (L. 1959) oraz 15 lat lubelskiego teatru dramatycznego 1944—1959 (L. 1959 i Teatr Lubelski 1944—1964 (L. 1964). Ponadto zredagowała Słowniczek bibliograficzny pisarzy należących do Lubelskiego Oddziału Związku Literatów Polskich w r. 1964 (L. 1964).

Była współautorką wielu wydawnictw zbiorowych, autorką licznych wstępów do katalogów, wydawnictw jubileuszowych.

A. Kochańczyk, Maria Bechczyc-Rudnicka, w: Lublin Literacki 1932—1982 pod red. W. Michalskiego, J. Zięby, L. 1984 s. 350—363; Słownik Współczesnych Pisarzy Polskich, t. I, w. 1963, s. 179—181; J. Starnawski, Bibliografia literacka Lubelszczyzny, „Kam.” 1957 nr 23—24 (dod.)

BERGONZONI MICHAŁ ANIOŁ (1748—1819), lekarz, autor pracy o stanie sanitarnym Lublina. Z pochodzenia Włoch, ur. 6 IX w Bolonii jako syn mieszczanina Józefa i Elżbiety Marii z Zappolich. Studia lekarskie, uwieńczone tytułem doktora medycyny i filozofii (1772), odbył w Bolonii, po czym przez 3 lata pracował w Mediolanie. W 1775 r. na zaproszenie nuncjusza apostolskiego Grappiego przyjechał do Polski i zatrudnił się na dworze księcia Józefa Sanguszki jako lekarz prywatny.

W związku z powołaniem go na stanowisko „protomedyka i fizyka miejskiego” w Lublinie, przeniósł się do tego miasta. Wprawdzie większość biografów Bergonzoniego twierdzi, że nastąpiło to dopiero w 1780 r., ale opierając się na zamieszczonej w wydanej w 1782 r. jego publikacji o Lublinie, wzmiance o swym 7-letnim pobycie w nim, można przyjąć, iż zjawił się tu niedługo po przyjeździe do naszego kraju. Wspomniana rozprawa, pt. Lublin podług medyki ustaw uważany (L. 1782), choć niewielka objętościowo (48 stron), zawiera bogaty zbiór obserwacji i spostrzeżeń, jakie poczynił autor w trakcie paroletniej pracy zawodowej w charakterze urzędowego higienisty m. Lublina. Dziełko to dedykowane jest członkom utworzonej w 1780 r. Komisji Dobrego Porządku, która podejmując różnorodne działania na rzecz podniesienia miasta z głębokiego upadku, szczególnie dużo uwagi poświęcała sprawom zdrowotności jego mieszkańców. Chcąc wesprzeć i ukierunkować prace Komisji w tej wysoce zaniedbanej dziedzinie życia miejskiego, Bergonzoni nie ograniczył się do wymienienia najważniejszych „niebezpieczeństw” zagrażających zdrowiu miejscowej ludności (zły stan ulic, pokrytych kałużami, błotem, nieczystościami, śmieciem, „zgniłe powietrze”, nasycone wilgocią, dymem, smrodami wydzielanymi przez ścieki i gnój, „zła woda”, niewłaściwa lokalizacja szpitala i „farnego cmentarza”, nagminne korzystanie z usług cieszących się większą popularnością niż lekarze, znachorów, czyli „Balwierzy, Ciarlatanów [sic! — S. W.]”, babek i innych „wrogów życia ludzkiego” itd.), ale też podał konkretne środki zaradcze, mogące przyczynić się do poprawy stanu sanitarnego miasta, a tym samym do likwidacji źródeł chorób i nie domagań fizycznych, trapiących stale obywateli. Licząc na to, że jego dysertacja może być „najskuteczniejszym doradzeniem do uwolnienia Miasta Lublina i jego mieszkańców od chorób”, „zachęcał „ubogich, słabych, wszelkiej kondycji, religii i płci, do odbierania od niego zaradzeń”.

Bergonzoni pracował w Lublinie prawdopodobnie do 1787 r., wtedy to właśnie został powołany na dwór hetmana Rzewuskiego, z którym trzy lata później przeniósł się do Warszawy, gdzie rozpoczął pracę w Szkole Chirurgicznej. W 1787 r. otrzymał od króla Stanisława Augusta godność radcy nadwornego, a później stanowisko lekarza (sztabs-medyka) wojska koronnego (1790) i tytuł szlachecki (1791). Zrezygnowawszy ze służby wojskowej w 1794 r., poświęcił się praktyce prywatnej. W okresie Księstwa Warszawskiego pełnił ponownie funkcję głównego lekarza („protomedyka”) sił zbrojnych. W 1812 r. na własną prośbę został zdymisjonowany i odtąd utrzymywał się z dożywotniej pensji jako „dostojny weteran”.

Od 1803 r. członek Warszawskiego Tow. Przyjaciół Nauk, w l. 1805— 1819 piastował stanowisko przewodniczącego II działu umiejętności (nauki przyrodnicze, matematyczne i lekarskie). W 1814 r. rozpoczął pracę w Warszawskim Tow. Dobroczynności. Zostawszy prezesem wydziału lekarskiego, kierował akcją szczepienia ubogiej ludności przeciw ospie. Oprócz uroczystego jubileuszu swego doktoratu, uhonorowany został pierścieniem pamiątkowym i orderem Św. Stanisława IV klasy. Zm. 5 III w Warszawie, spoczął na Cmentarzu Powązkowskim.

Ożeniony ze słynącą z urody Anną z Rogozińskich, miał z nią 4 dzieci: 2 córki i 2 synów, którzy służąc w wojsku polskim, polegli na polach bitew.

Fot. Berponzoniego w: „Lekarz Wojskowy” 1925, nr 12, 1927, nr 1. PSB, t. I (L. Zembrzuski);

K. W. Wójcicki, Cmentarz Powązkowski pod Warszawą, t. III, W. 1858, s. 19;

S. Koźmiński, Słownik lekarzów polskich, W. 1888;

F. Giedroyc, Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce, W. 1913;

J. Riabinin, Lekarze w księgach miejskich lubelskich XVI—XVIII w., L. 1933, s. 7—8;

„KiŻ” 1960, nr 37;

K. Gawarecka, Materiały do dziejów okulistyki lubelskiej, „Arch. Hist. Med.” 1968, z. 3—4, s. 405;

S. Konopka, Michał Bergonzoni, wykładowca Szkoły Chirurgicznej Warszawskiej..., „Arch. Hist. Med.” 1969, z. 2;

M. Hanecki, M. B., „P.T.Lek.” 1970, nr 7;

K. Koźmian, Pamiętniki, t. I, Wr. 1972, s. 85—86;

H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, 1974, s. 69—70;

Historia nauki polskiej, pod red. B. Suchodolskiego, t. VI, Wrocław 1974.

Stanisław Wiśniewski

BIAŁKOWSKI LEON IGNACY (1885—1952), historyk, dyrektor Archiwum Państwowego w Lublinie, prof. KUL. Ur. 1 II we wsi Pasyunki na Podolu w rodzinie ziemiańskiej, był synem Bolesława i Zofii z domu Lewalt-Jeziarskiej.

Od 1895 do 1904 r. uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Żytomierzu, w którym uzyskał świadectwo dojrzałości. Następnie studiował prawo na uniwersytecie w Kijowie (1904—1905) i historię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (1905—1909), gdzie w 1910 r. doktoryzował się na podstawie rozprawy: Ziemia Sandecka. Stan jej społeczno-gospodarczy w XVI w. Na

podstawę ksiąg grodzkich i ziemskich czernihowskich, („P. His.” t. 12, 1911, s. 89—114, 352—384). Wykształcenie specjalistyczne uzupełniał w Ecole des Chartes oraz Ecole des Hautes Etudes w Paryżu (1910—1911). Habilitację przeprowadził w 1924 r. na Uniwersytecie Poznańskim po przedstawieniu pracy *Podole w XVI wieku. Rysy społeczne i gospodarcze. Na podstawie akt zbadanych w Archiwum Centralnym Kijowskim* (W. 1920).

Pracę zawodową rozpoczął w 1914 r. jako wykładowca historii Rusi w Polskim Kolegium Uniwersyteckim w Kijowie. W latach 1914—1917 służył w armii rosyjskiej jako szeregowy. Następnie został nauczycielem języka polskiego w gimnazjum kamienieckim (1917—1919), jednocześnie kontynuował działalność oświatową w Kijowie. W r. 1919 przeniósł się do Poznania, gdzie do 1921 r. pełnił obowiązki kustosa w tamtejszym Archiwum Państwowym, zajmował się także organizacją Archiwum Państwowego w Kaliszu. Od 1924 do 1926 r. pracował w Uniwersytecie Poznańskim jako zastępca profesora na Wydziale Nauk Humanistycznych. Prowadził wykłady z historii Europy Wschodniej. W 1926 r. związał się na stałe z Lublinem. W tymże roku otrzymał angaż na KUL, w którym pracował aż do śmierci jako: prof. nadzw. (od 1926), kierownik Katedry Historii Średniowiecznej Polskiej (1926—1952), prof. zwyczaj. (od 1929), prodiakan (1927—1930, 1933—1934) i dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych (1930—1933) oraz prorektor (1933—1938). Jednocześnie sprawował funkcję dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie (1926—1939). W latach 1923, 1929, 1930 jako ekspert archiwalny uczestniczył w pracach rewindykacyjnych komisji mieszanej polsko-radzieckiej w Moskwie, Leningradzie, Żytomierzu i Kijowie. Po wojnie współpracował z Komisją Nadzwyczajną Polsko-Radziecką do badania zbrodni niemieckich na Majdanku.

Brał aktywny udział w życiu polskiego środowiska naukowego. Między innymi był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1921), przewodniczącym Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego (1927—1939), członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie (od 1927), współpracownikiem Komisji Historycznej Polskiej Akademii Umiejętności (od 1927) i jej członkiem (od 1949), członkiem Rady Redakcyjnej Polskiego Słownika Biograficznego (od 1931), członkiem Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w Warszawie (1933), członkiem-założycielem Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (od 1934) oraz Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (od 1947). Szczególnie interesował się historią średniowieczną i nowożytną Polski, archiwistyką, dziejami Lublina oraz naukami pomocniczymi historii. Problematyce tej poświęcił ponad 70 poważnych publikacji, a wśród nich: *Ród Bibersteinów. Studia nad średniowiecznym rodem rycerskim*, Kraków 1906; *Podole w XVI wieku*, W. 1920 (nagroda PAU); *Szkice z życia Wielkopolski*, P. 1925. Wydał wiele źródeł historycznych, głównie z dziejów Lublina, np. *Materiały do monografii Lublina. Wilkierze*, L. 1928. Dużo uwagi poświęcał popularyzacji historii. Nie uczestniczył w życiu politycznym. Za działalność naukową został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta oraz Złotym Krzyżem Zasługi.

Zm. 22 I w Lublinie.

Od 1910 r. był żonaty z Wandą z domu Ulatowską, z którą miał dwoje dzieci.

S. Łoza, *Czy wiesz, kto to jest*, W. 1938, s. 40;

K. Tymieniecki, *Zarys dziejów historiografii polskiej*, Kr. 1948, s. 108;

K. Tymieniecki, Leon Białkowski „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” R. XVII, 1955, s. 106—108;
W. Nowodworski, Bibliografia prac prof. Leona Białkowskiego, „ABMK” t. XVI, 1967, s. 271—282;
Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, praca zbiorowa, L. 1969, s. 74 i n.;
Życiorysy polskich archiwistów poznańskich, P. 1969, s. 7—II;
Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Cz. I: Nauki społeczne, oprac. A. Sródka, P. Szczawiński, z. 1: A—
J, W. 1983, s. 104—105; Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji. Relacje i dokumenty, wstęp i red. J. Ziółtek, L. 1983, s. 13, 20, 33, 72, 75;
G. Karolewicz, Profesor Leon Białkowski (1885— 1952) — sylwetka ideowa i działalność popularyzatorska, w: Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej. Materiały konferencji naukowych w Krakowie i Lublinie 1984 i 1985, pod red. J. Maternickiego, W. 1986, s. 295—303;
taż., Profesor Leon Białkowski w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, „RH” t. XXXIV, 1986, s. 249—257;
taż., Środowisko naukowe Katolickiego Uniwersytetu, Lubelskiego w okresie międzywojennym (w druku);
A. Stępnik, Historia regionalna i lokalna w Polsce 1918— 1939. Badania, popularyzacja, W. 1990, s. 133—136;
F. Cieślak, Leon Białkowski, „K. Lub.” 1988, s. 105—108;
APL, Akta personalne L. Białkowskiego; Arch. KUL, sygn. A-I, Akta osobowe L. Białkowskiego;
Arch. PAN w Warszawie, sygn. III-3, Spuścizna naukowa.

Andrzej Stępnik

BIECZYNSKI (Łódzia-Bieczynski) FELIKS TOMASZ (1799—1885), inżynier wojewódzki, projektant ogrodów miejskich i nowych rozwiązań komunikacyjnych miasta Lublina. Ur. 17 XI w majątku Grzebowilk (pow. siennicki woj. mazowieckiego). Był synem Teofila, ziemianina, kpt. wojsk koronnych (następnie płk. wojsk polskich i komendanta Pragi) oraz Marcjanny z Markowskich.

Bieczynski ukończył szkołę średnią w Warszawie. Następnie studiował (w 1. 1818—1820) budownictwo i miernictwo wyższe w Królewskim UW. 20 VI 1820 r. otrzymał nominację na elewa I kl. przy Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, latem tego roku odbył praktykę w ekonomii Parczew na Podlasiu. Zimą 1820/1821 r. był słuchaczem Sekcji Miernictwa i Architektury Wydz. Nauk i Sztuk Pięknych Król. UW. W 1821 r. praktykował ponownie, w ekonomii Goszczyn. Wobec pochlebnych ocen otrzymał 26 X 1822 r. mianowanie na elewa II kl. budownictwa lądowego i wodnego, przechodząc zarazem na etat w Kom. Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. 28 V 1823 r. został zastępcą inżyniera „do dozoru brzegów Wisły” w ówczesnym woj. płockim, a 5 VIII otrzymał patent na geometrę w Królestwie Polskim.

Z Lublinem Bieczynski związał się na stałe od 26 II 1826 r., kiedy mianowano go zastępcą inżyniera woj. przy Komisji Województwa Lubelskiego. W r. 1827 prezes tej

Komisji Ignacy Lubowiecki wyznaczył pod pierwszy dla Lublina ogród miejski teren przy tzw. wjeździe lubartowskim. Bieczyński opracował projekt, który został poprawiony przez puławskiego ogrodnika Piotra Verniera. W parku zasadzono 1850 drzew, które jednak dość szybko okoliczna ludność wycięła na opał, a reszty zniszczenia dokonały wiosenne wylewy rzeki Czechówki. Po kilku latach park praktycznie przestał istnieć.

Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji 28 X 1828 r. awansowała Bieczyńskiego na stanowisko inżyniera wojewódzkiego. W okresie powstania listopadowego otrzymał on urlop z prawem pobierania całkowitego wynagrodzenia. Od 8 II do 2 IX 1831 r. służył ochotniczo w 15 Lubelskim Pułku Piechoty w Modlinie; 30 VII awansował na porucznika. Po upadku powstania złożył przysięgę „na wierność carowi”. Po powrocie do Lublina zastał swoje stanowisko zajęte (przez Józefa Szawłowskiego). Na skutek usilnych zabiegów objął 18 XII posadę budowniczego wojewódzkiego. Po kilkakrotnych prośbach kierowanych do Komisji Rządowej powrócił na stanowisko inż. woj. (reskryptem z 25 II 1832 r.). Obowiązki te sprawował aż do przejścia na emeryturę 20 VI 1862 r.

Dużą zasługą Bieczyńskiego dla Lublina był pomysł założenia parku miejskiego, zwanego „Ogrodem saskim”, który istnieje do dziś. W r. 1836 udało mu się przekonać ówczesne władze do utworzenia go za tzw. rogatkami warszawskimi. Komisja Rządowa zatwierdziła projekt 1 III 1837 r. Zgodnie z jej zaleceniem Bieczyński ułożył wytyczne dla komitetu nadzorującego wytyczenie parku, na czele którego stanął. Prace przy zakładaniu parku rozpoczęto w kwietniu. Park urządzony w stylu angielskim otwarto jeszcze tego roku. Zajmował obszar ok. 13 ha, na którym posadzono 4396 drzew i krzewów oraz wiele bylin, które Bieczyński opisał w wydanej w 1854 r. broszurze.

Bieczyński był propagatorem uprawy drzew morwowych na Lubelszczyźnie. W 1838 r. wysiał ich nasiona w parku miejskim, a w r. 1840 zaprojektował w sąsiadującej z nim starej prochowni hodowlę jedwabników i urządzenie przędzalni. Pomimo zgody władz zwierzchnich projekt nie doczekał się realizacji m.in. ze względów finansowych. Bieczyński założył jednak plantację morwy w zach. części parku, a swoje doświadczenia zawarł w wydanej w r. 1860 broszurze O ogrodzie publicznym w Lublinie, morwach białych, wychowaniu jedwabników i otrzymanym jedwabiu. W l. 1842—1844 Bieczyński uczestniczył w pracach związanych z przystosowaniem pałacu w Puławach na Aleksandryjski Instytut Wychowania Panien. Pracował również (1844—1846) nad dokładnym wytyczeniem granicy pomiędzy Królestwem Polskim i Galicją. Demarkacja ta została wysoko oceniona przez rząd rosyjski i austriacki, na co dowodem było przyznanie mu przez cara wysokiej nagrody pieniężnej.

Zajmował się stanem i rozbudową dróg na Lubelszczyźnie oraz wykonywał prace zlecane z terenu (np. przeprowadzał rozgraniczanie spornych posiadłości). Jednak szczególnie wiele starań poświęcił realizacji planu regulacji miasta Lublina. Opracował projekty przebudowy Podzamcza, wielu ulic oraz nowej lokalizacji jarmarków. Zajmował się nadto stanem urządzeń sanitarnych miasta (opracował nowy rodzaj pompy). Postulował założenie komitetu ds. oświetlenia ulic miejskich. Swoje propozycje zawarł w memoriale skierowanym 14 II 1852 r. do gubernatora

lubelskiego Stanisława Mackiewicza. W r. 1860 opracował plan osiedla rzemieślniczego i parku spacerowego dla robotników w dzielnicy Bronowice. Realizacja projektu upadła z powodu bankructwa zleceniodawcy — Michała Kościńskiego.

Dla poratowania zdrowia kilkakrotnie wyjeżdżał Bieczyński za granicę. Po przejściu na emeryturę nadal pracował ofiarnie na rzecz miasta. Napisał i wydał litografowany memoriał Miasta Lublina przyszłość, który na początku r. 1863 rozproszony wśród członków Rady Miejskiej i władz zwierzchnich. Przedstawił w nim swoją propozycję dalszej przebudowy Lublina, w tym pomysł wybudowania dworca kolejowego za tzw. rogatkami zamojskimi, na przedmieściu Piaski. Projekt ten władze zatwierdziły 23 III 1877 r. po kilkunastoletnim sporze Bieczyńskiego ze zwolennikami innej jego lokalizacji. Otwarcie dworca lubelskiego na linii kolejowej zwanej Droga Żelazną Nadwiślańską (prowadzącą z Warszawy przez Lublin do Kowla) nastąpiło 29 VIII 1877 r.

W uznaniu zasług dla miasta i województwa (od 1837 r. guberni) władze rosyjskie nadały Bieczyńskiemu zaszczytne tytuły urzędnicze oraz odznaczyły go kilkoma orderami (m.in. Orderem Św. Stanisława III kl. w r. 1846 i Orderem Św. Anny III kl. w r. 1856). Rada Miejska uczciła jego pamięć nazywając jego imieniem jedną z ulic w centrum Lublina.

Bieczyński zmarł w Lublinie 13 VI i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (kw. 18c). Był żonaty (od 1831 r.) z Emilią Koźmian (zm. 2 VIII 1880), córką Wincentego, ziemianina, właściciela wsi Gałęzów i Zaraszów oraz Izabelli z Kicińskich.

Jedyna córka Bieczyńskiego Izabela z Bieczyńskich Grzymała (ur. 29 XI 1831 w Lublinie, zm. 25 X 1901 tamże) była kurierką w powstaniu styczniowym, przyjaciółką Narcyzy Żmichowskiej. Po aresztowaniu przez policję carską zbiegła z miejsca internowania do Galicji, a stamtąd do Francji. W r. 1866 poślubiła emigranta Grzymałę, właściciela niewielkiego majątku k. Przemyśla. Po śmierci męża i jedynej córki powróciła do Lublina, gdzie zmarła w niedostatku.

K. Przewłocki, Wspomnienia, w: Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej, t. 1, Buenos Aires — Paryż 1963, s. 167, 169.

R. Gerber, Studenci Uniwersytetu Warszawskiego, W. 1977, s. 350—351;

C. W. Domański, Bieczyński (Łódzia-Bieczyński) Feliks Tomasz, w: Słownik Biograficzny Techników Polskich, z. 2, W. 1992, s. 20—22;

A. Żmijewska: Feliks Łódzia-Bieczyński inżynier wojewódzki i gubernialny w latach 1828—1862 (mps, 1963; zestawienie literatury i źródeł).

Cezary W. Domański

BIELSKI KONRAD, pseud. Ptak Tomasz, Ziemie Sergiusz (1902—1970), poeta, prozaik; z zawodu adwokat. Ur. 11 I w Piątydniach dawny pow. Włodzimierz Wołyński. Naukę rozpoczął w Żytomierzu, a po przeniesieniu się rodziców do Chełma uczęszczał od 1919 r. do Gimnazjum im. Staszica w Lublinie. Zaczął również pisać wiersze, które zamieszczał w uczniowskim piśmie „Młodzież”, redagowanym zrazu

przez Wacława Gralewskiego, od numeru drugiego przez Bielskiego, a od trzeciego przez Czesława Bobrowskiego. Po powrocie z wojska zdał maturę w r. 1921 i wstąpił na Wydział Prawa KUL. Współpracował podówczas z założonym wspólnie z Gralewskim miesięcznikiem literackim „Lucifer” (1921—1922), a następnie z „Reflektorem” (1923—1925), organem awangardowej grupy poetyckiej pod tą samą nazwą.

Po ukończeniu studiów rozpoczął Bielski w 1926 r. aplikację w sądzie, uczył również łaciny w żydowskim gimnazjum Róży Szperowej w Lublinie. Wiersze drukował w „Zecie”, „Kamienie” i redagowanym przez Józefa Czechowicza „Pionie”. Z Gralewskim i Janem Arnsztajnem był współautorem Szopek Lubelskich. Po zakończeniu aplikantury otworzył w r. 1931 kancelarię w Krasnymstawie, zostając wziętym adwokatem. Mimo obowiązków obrońcy sądowego nie zaniechał kontaktów ze środowiskiem literackim; jako jeden z pierwszych wstąpił do lubelskiego Związku Literatów, zorganizowanego przez Czechowicza i Franciszkę Arnsztajnową (1932). W Krasnymstawie urządzał wieczory autorskie przedstawicieli Związku. Jego teksty włączył do pierwszej Antologii współczesnych poetów lubelskich ks. Ludwik Zalewski.

Po II wojnie światowej Bielski zamieszkał w Lublinie i chociaż pochłonęła go profesja adwokacka, uczestniczył w życiu społecznym i literackim miasta; wydał poemat Trzydziesty ósmy równoleżnik (Lublin 1954), poświęcony wojnie w Korei. Przez wiele lat był prezesem lubelskiego Oddziału Związku Literatów Polskich i jednym z założycieli Spółdzielni Wydawniczej, potem członkiem Rady Programowej Wydawnictwa Lubelskiego. Należał do kolegium redakcyjnego „Kamieny”. Działał społecznie, przewodnicząc Komisji Kultury WRN. Aktywność ta przyniosła mu nagrody i odznaczenia (m.in. Nagrodę Wojewódzką w 1967 r.).

W latach 60., po przerwaniu pracy zawodowej, skoncentrował się na twórczości literackiej. W r. 1960 wyszło w Lubelskiej Spółdzielni Wydawniczej jego *Siedem dawnych wierszy*. Spisał także swoje wspomnienia lubelskie z lat 1919—1931 w książce *Most nad czasem* (L. 1963) i kazimierkie pt. Spotkanie z Kazimierzem (L. 1965) oraz ukończył ostatnią z gatunku wspomnieniowego, która wyszła w 1970 r. pt. *Tajemnica kawiarni „U Aktorów”*. *Most nad czasem*, który przyniósł autorowi nagrodę m. Lublina, spotkał się z dużym zainteresowaniem i nader pochlebną oceną Anny Kamieńskiej. Poza tym Wydawnictwo Lubelskie opublikowało siedemnaście przedwojennych wierszy Bielskiego w zbiorze *Wczoraj i przedwczoraj* (1966), powiększając go o utwory z wcześniejszego tomiku *Siedem dawnych wierszy*.

W twórczości poetyckiej, podobnie jak we wspomnieniach prozą, zawarł Bielski wiele momentów charakterystycznych dla obrazu minionej lubelskiej cyganerii (Do przyjaciół, 1923, Oda do wina, 1932); pisarz sam zresztą był człowiekiem ogólnie lubianym i towarzyskim, dowcipnym i dobrym gawędziarzem, interesował się teatrem. Czechowicz poświęcił jego osobie fraszkę zatytułowaną *Konradyn*. Bielski gromadził książki i uczestniczył w spotkaniach bibliofilskich. Swoją księgozbiór zapisał muzeum Józefa Czechowicza. Zmarł 25 VII w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (nagrobek z fotografią, kwatera 13); jego żona Krystyna była aktorką.

W. Gralewski, *Ogniste koła*, L. 1963;

W. Mrozowski, *Cyganeria*, L. 1963;

Antologia lubelskich poetów dwudziestolecia międzywojennego, oprac. W. Mrozowski, L. 1965 (z podob.);
A. Kamieńska, Przyjaźnie poetyckie, w. tejże, Jeden z grzechów pięknych. Szkice literackie o poezji, L. 1967;
T. Kłak, Krew i whisky, „Poezja” 1967; nr 6;
I. Ziemia, Konrad Bielski, „K. Lub.” 1973 (z podob.);
Słownik współczesnych pisarzy polskich, ser. 2, t. I, W. 1977 (z bibliografią).

Michał Domański

BIERNACKI MIECZYŚLAW JÓZEF FRANCISZEK (1862—1948), lekarz, działacz społeczny, oświatowy, samorządowy i polityczny, redaktor i publicysta. Ur. 8 XI w Giżycach (ówcz. pow. kaliski), był synem Kwiryna, właściciela miejscowego majątku, i Melanii z Bojanowskich. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., od 1882 r. studiował na wydziale lekarskim Uniwersytetu Berlińskiego. Otrzymał tam w 1885 r. dyplom doktora medycyny i chirurgii nostryfikował w 1888 r. w Uniwersytecie Dorpackim.

Osiedliwszy się na stałe w Lublinie w 1889 r. początkowo zajmował się wolną praktyką lekarską (wykonywał ją także w czasach późniejszych), a w 1891 r. wspólnie z dr med. K. Jaczewskim założył i następnie prowadził laboratorium analityczne. W 1892 r. podjął trwającą ponad pół wieku pracę w Szpitalu Św. Jana (od 1927 r. Szpital Miejski), zrazu jako ordynator nadetatowy i młodszy (od 1901 r.), potem jako starszy (naczelnny) lekarz (1903) i dyrektor (1928—1942). Zarządzając nieprzerwanie przez 40 lat tą placówką, wyposażył ją w nowoczesne obiekty, urządzenia i środki medyczne. Jako lekarz szeroką sławę i wziętość zyskał dzięki m.in. temu, iż „był obdarzony graniczącą z jasnowidztwem umiejętnością rozpoznawania chorób” (K. Bielski). W swej działalności terapeutycznej posługiwał się często metodami nowymi, nie stosowanymi przedtem przez medyków lubelskich (np. intubacja krtaniowa w leczeniu krupy, odma opłucna w kuracji gruźlików). Miał wielkie zasługi w walce z epidemiami chorób zakaźnych (cholery, czerwonki, influency hiszpańskiej, duru brzusznego i in.) i wenerycznych.

Brał udział w kampaniach na rzecz zorganizowania gminnej służby zdrowia w Królestwie Polskim (w 1898 r. opublikował własny projekt), budowy wodociągów w Lublinie (1898, 1901), „umiastowienia” szpitali lubelskich (1917—1927), polepszenia stanu higieny w mieście. Sprawami tymi zajmował się gorliwie również jako członek lokalnych władz samorządowych: Przybocznej Rady Miejskiej przy austriacko-węgierskim komisarzu rządowym (ponadto był przewodniczącym powołanej przez Radę Komisji Sanitarnej), Rady Miejskiej i Magistratu — 1917—1918 (także kierownik Wydziału Sanitarnego) i 1927—1929. Był wspólnie inicjatorem i czołowym działaczem różnych stowarzyszeń społeczno-medycznych: lub. oddziału Tow. Higienicznego Warszawskiego (sekretarz zarządu — 1902, kierownik Wydziału Higieny M. Lublina — 1904, członek Komisji Kanalizacyjnej — 1908, czł. zarządu Sekcji Budowlanej — 1909), Tow. Walki z Gruźlicą (czł. zarządu — 1925, prezes — 1926) i Tow. „Pogotowie Ratunkowe” (kierownik — 1919—1920). Będąc od 1890 r. (z przerwą w l. 1910—1918) czł. Lubelskiego Tow. Lekarskiego, aktywnie uczestniczył w jego pracach naukowych, wszedł w skład komisji powołanej do przygotowania

sekcji higieny Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w Lublinie (1891), później zaś wybrany został do Komitetu Bibliotecznego stowarzyszenia (1898), a w 1935 r. otrzymał godność jego prezesa.

Należał do założycieli i członków władz lubelskich organizacji i instytucji zarówno gospodarczych: Tow. Pożyczkowo-Oszczędnościowego (przewodniczący Rady — 1900, prezes zarządu — 1901—1905), Tow. Kredytowego Miejskiego (z-ca dyrektora — od 1910 r.), Kasy Pogrzebowej dla Chrześcijan, Lub. Stowarzyszenia Spożyców „Społem” (zał. 1912), Rzeźni Miejskiej, jak też oświatowych: koła Macierzy Szkolnej (zał. 1906), Tow. Szerzenia Oświaty „Światło” (z-ca prezesa Zarządu Głównego — 1906—1907, prezes — 1907—1911, 1914, szef komisji: Administracyjnej i Naukowej — od 1906, przewodniczący zarządu koła lubelskiego — 1907), Tow. Przyjaciół Uczącej się Młodzieży (zał. 1908), Rady Szkolnej Ziemi Lub. (1918), kulturalnych: Tow. Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego (powst. 1907), Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości (1908), Tow. Przyjaciół Teatru Polskiego w Lub. (1909), Tow. Literacko-Naukowego (zał. 1910, prezes), Tow. Muzycznego, a nawet klubu sportowego (WKS Lublinianka).

Działalność na niwie dziennikarskiej rozpoczął od współpracy autorskiej i redakcyjnej z „Kurierem Lubelskim”, a po jego zawieszeniu przez władze carskie przystąpił (I 1906) do wydawania własnego organu prasowego — „Kuriera”. Wprawdzie dość szybko zrezygnował z funkcji wydawcy i redaktora, ale aż do zamknięcia dziennika (I 1913) był jego faktycznym kierownikiem, „motorem i mózgiem” (W. Giełżyński). Od VIII 1913 wydawał i redagował „Codzienny Kurier Lubelski”, który ukazywał się do wybuchu I wojny światowej. W okresie międzywojennym wielokrotnie występował na łamach prasy lubel. Pozostawił po sobie imponujący dorobek publicystyczny. Składają się nań liczne artykuły dotyczące różnorodnych i aktualnych zagadnień z zakresu medycyny społecznej, ekonomii, gospodarki komunalnej, literatury polskiej i powszechnej (osobno opublikował szkic S. Żeromski i jego ideologia, L. 1926), teatru, muzyki (m.in. Zasady muzyki, W. 1922, Dzieło F. Szopena, L. 1933), a zwłaszcza ideologii i polityki. Mnogość publikacji z tych ostatnich dziedzin (część artykułów prasowych przedrukował w książce Wczorajsze walki, L. 1916) stanowi jeden z przejawów nader czynnego uczestnictwa Biernackiego w życiu politycznym.

Szczególną aktywnością na tym polu wykazał się w okresie rewolucji 1905—1907. Należał wówczas do liderów lubelskiej Polskiej Demokracji, zrzeszającej przedstawicieli liberalnej inteligencji i burżuazji. Z ramienia pedecji kandydował na posła do II Dumy (1907), lecz zwycięsko wyszedł jedynie z pierwszego etapu wyborów (w kurii miejskiej). W okresie II Rzeczypospolitej należał do Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (czł. honorowy Rady Grodzkiej — 1933), następnie zaś Obozu Zjednoczenia Narodowego (czł. Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego — 1937, czł. Rady Okręgowej — 1938).

Biernacki, pozostając na stanowisku dyrektora Szpitala Miejskiego przez pierwsze lata okupacji hitlerowskiej, podobnie jak w czasach zaborów, dał się poznać jako zaangażowany patriota i człowiek nieustraszonej odwagi. Jego szpital stał się lecznicą dla więźniów Zamku, a nielegalną — dla partyzantów, uchodźców i Żydów. Zagrożony stale polski personel medyczny znajdował w nim bezpieczne schronienie i

azył. Organizowano tu również kursy dokształcające, których uczestnikami byli przybyli do Lublina z różnych stron kraju studenci medycyny. Konsekwencją jawnie antyniemieckiej postawy i działalności Biernackiego stało się jego zdymisjonowanie w 1942 (1943?) r. Po wyzwoleniu powołano go na poprzednią posadę, lecz z powodu podeszłego wieku wkrótce (1 III 1945) przeszedł w stan spoczynku. Zm. 30 VIII w Lublinie i tu został pochowany (cmentarz przy ul. Lipowej). W uznaniu zasług Biernackiego władze miasta nazwały jego imieniem ulicę (dawniej Bonifraterska), na której mieści się zarządzana przezeń placówka.

Poślubiwszy (18 IV 1890) Zofię Annę Weysflog (1870—1950), miał z nią dwóch synów, późniejszych wybitnych uczonych: Mieczysława Kwiryń (1891—1959), matematyka, prof. uniwersytetów: Wileńskiego, Poznańskiego i MCS w Lublinie, czł. PAU, i Andrzeja (1903—1963), lekarza-internistę, prof. UW i AM w Warszawie, czł. PAN, oraz córkę Jadwigę (ur. 1906).

„P.T. Lek.” 1948, nr 45;

„Życie Lub.” 1948, nr 242, 246;

W., Hahn, Ze wspomnień dra Mieczysława Biernackiego o H. Sienkiewiczu, „RH” 1949;

W. Giełżyński Dziennikarze lubelscy, „Prasa Współczesna i Dawna” 1958, nr 3;

„Kam.” 1962, nr 23;

K. Bielski, Most nad czasem, Lublin 1963, passim.;

„Kurier Lub.” 1967, nr 234, 1976, nr 132, 1978, nr 185, 1985, nr 95;

A. Zagórska-Czarnecka, Mieczysław Biernacki, „K. Lub.” 1967;

„Szt. Ludu” 1974, nr 302;

S. Michałowski, Działalność polityczna Mieczysława Biernackiego w latach 1906—1914 w świetle własnej publicystyki, „Annales UMCS”, sec. F: 1978/1979;

S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987, passim;

S. Michałowski, Mieczysław Biernacki (1862—1948), lekarz i społecznik, W.-Ł. 1988 (fot., bibliografia);

APL, Rząd Gubernialny Lub. (1867—1917), osób. 104;

Magistrat m. Lublina (1915—1918) 90, k. 17.

Stanisław Wiśniewski

BIERNACKI MIECZYŚŁAW KWIRYN (1891—1959), matematyk, profesor UMCS. Ur. 30 III w Lublinie, syn Mieczysława, lekarza, publicysty i działacza społecznego, oraz Zofii z Weysflogów. Uczęszczał do Gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie, gdzie w r. 1909 otrzymał maturę. Brał udział w strajku szkolnym 1905 r. Studia chemiczne rozpoczął w r. 1909 na UJ, następnie (od 1911) studiował matematykę na paryskiej Sorbonie. W 1914 r. ochotniczo wstąpił do armii francuskiej i walczył na froncie zachodnim jako podoficer. W czasie walk frontowych był dwukrotnie ciężko ranny i zatruty gazem bojowym. Po wyzdrowieniu wrócił na front. W r. 1918 zaciągnął się do Armii Polskiej we Francji i walczył w tej formacji do zakończenia wojny. Z armią tą w 1919 r. wrócił do kraju. Po demobilizacji udał się ponownie do Paryża, gdzie kontynuował i ukończył studia matematyczne na Sorbonie w 1923 r. Korzystał ze wsparcia materialnego Marii Skłodowskiej-Curie. W r. 1928 uzyskał stopień doktora nauk matematycznych Uniwersytetu Paryskiego z wynikiem celującym, na podstawie pracy o równaniach algebraicznych z parametrami. Po powrocie do kraju był przez rok starszym asystentem w USB. W r. 1929 otrzymał nominację na profesora

nadzwyczajnego Uniw. Poznańskiego i objął II Katedrę Matematyki, którą kierował aż do wybuchu wojny światowej. Od 1937 r. zajmował stanowisko profesora zwyczajnego UP. Uczniami jego w Poznaniu byli przyszli profesorowie: Zygmunt Butlewski, Wiktor Jankowski, Jan Mikusiński i Lech Włodarski. Podczas okupacji niemieckiej przebywał w Lublinie, gdzie udzielał lekcji matematyki na tajnych kompletach.

Po wyzwoleniu pozostał na stałe w tym mieście. Był organizatorem ośrodka matematycznego oraz jednym z założycieli i najbardziej aktywnych profesorów UMCS. 1 XI 1944 r. otrzymał nominację na profesora zwycz. tej uczelni, a w grudniu t.r. objął kierownictwo Katedry Matematyki.

Od r. 1946 członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności, a od r. 1949 samodzielny pracownik nauki w Instytucie Matematyki PAU w grupie funkcji analitycznych. W r. 1952 został powołany na kierownika zespołu katedr matematyki na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UMCS oraz na rzeczoznawcę naukowego w Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla pracowników naukowych.

Należał do czołowych przedstawicieli polskiej szkoły matematycznej. Opublikował 87 prac naukowych, w tym 2-tomowy podręcznik geometrii różniczkowej. Główny przedmiot jego badań stanowiła teoria funkcji analitycznych, której dotyczy ok. 50 jego prac. Wiele uwagi poświęcał problematyce dydaktycznej szkolnictwa wyższego, wychował liczne grono matematyków. Od r. 1936 do 1947 r., z przerwą wojenną, wiceprezes i prezes Oddziału Poznańskiego Polskiego Tow. Matematycznego, a w l. 1947—1959 wiceprezes i prezes Oddziału Lubelskiego PTM. Przewodniczył Lubelskiemu Komitetowi Olimpiady Matematycznej.

Zmarł w Lublinie 21 XI na skutek zapalenia płuc i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony min. Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W małżeństwie ze Stanisławą Gajownik (od 1952) miał córkę Danutę (ur. 1952).

WEP t. 1 s. 790;

Wielk. SB s. 56—57;

M. Biernacki, Geometria różniczkowa, cz. 1, W. 1954; cz. 2 W. 1955;

A. Bielecki J. Krzyż, O pracach Mieczysława Biernackiego z teorii funkcji analitycznych i teorii wielomianów, „Biul. LTN” 1961 nr 1;

J. Krzyż, Mieczysław Biernacki 30 III 1891—21X11959, „Wiadomości Matematyczne” t. 5:1962;

S. Dobrzycki, Mieczysław Biernacki (1891—1959), w: Profesor Mieczysław Biernacki. Materiały sesji naukowej Oddziału Lubelskiego PTM zorganizowanej w 25 rocznicę śmierci, L. 1986 s. 11—23;

J. Krzyż, Mieczysław Biernacki — w 25-lecie śmierci, w: Profesor Mieczysław Biernacki. Materiały sesji..., s. 25—32;

Materiały rodzinne w posiadaniu żony Stanisławy i jej informacje (1986).

Józef Marczuk

BIERNAT Z LUBLINA, Lubelczyk, Lublinus (1460/1466—1529), poeta, jeden z

pionierów literatury renesansowej w języku polskim. Ur. w Lublinie w rodzinie średnio zamożnego mieszczanina. Dzieciństwo i młodość spędził najprawdopodobniej w rodzinnym mieście, gdzie zetknął się z poglądami Braci Czeskich, które znalazły odbicie w jego twórczości. W atmosferze społeczno-kulturalnej Lublina zdaje się tkwić także odpowiedź na pytanie: dlaczego stąd pochodził pisarz, który pierwszy zaczął krzewić literaturę w języku polskim?

Był wówczas Lublin miastem o ludności prawie całkowicie polskiej. Naukę rozpoczął Biernat w lubelskiej szkole parafialnej przy kościele św. Michała. W nieznanych okolicznościach otrzymał święcenia kapłańskie. W wieku 18 lat (po 1478 r.) znalazł się na dworze starosty łukowskiego Jana Zieleńskiego. Później służył u Gotarda Bystrama w Rogóźnie (woj. chełmińskie) i wdowy po nim Marty. Z dworu Bystramów trafił w Krakowie do pracowni znanego humanisty Filipa Kallimacha, który zatrudnił go jako kopistę księgozbioru odnawianego po pożarze w 1487 r.

Wyjazd Kallimacha do Rzymu w 1490 r. spowodował, iż Biernat pozostał bez zatrudnienia. Na krótko zaangażował się w kantorze kupca lubelskiego Łazarza, skąd ponownie przeszedł do Bystramów. Brat Gotarda, Mikołaj, powierzył mu edukację syna Stanisława. U Bystramów w Radli-nie zetknął się z rodziną Pileckich, właściciele pobliskiego miasteczka Bełżyce.

W 1492 r. otrzymał Biernat funkcję sekretarza na dworze Jana Pileckiego, wówczas wojewody ruskiego. 24-letni pobyt w Pilicy (woj. krakowskie) wspominał później jako okres beztroski, w którym poświęcał się lekturze dzieł z księgozbioru chlebobdawców i własnej twórczości. Tam właśnie powstał modlitewnik *Raj duszny* oraz *Żywot Ezopa* (ok. 1510 r.).

Na dworze Pileckich przebywał do 1516 r., chociaż kontakty ze Stanisławem, synem poprzedniego, utrzymywał i później. Świadczy o tym dedykacja do pierwszego wydania *Żywotu Ezopa* (ok. 1522). O ostatnich latach życia Biernata nic pewnego nie wiemy. Żył jeszcze w początku 1529 r., gdy pisał o nim Jan z Pilzna w opublikowanym wówczas dziele *O różnych rzeczach i gadaniach w Sarmacyji*.

Twórczość Biernata nie była oryginalna w formie, ale niewątpliwie nowatorska w treści. Dotyczy to przede wszystkim pochwały pracy, która przynosi korzyści, oraz wiary w nieograniczone możliwości rozumu ludzkiego. Wiele ciepłych słów wypowiedział Biernat o przedsiębiorczości rzemieślników i kupców. Apelowo o zastąpienie przy ocenie ludzi urodzenia — kryterium osobistej wartości.

Reformatorskim i radykalnym poglądom. na sprawy społeczne i religijne dał szczególnie wyraz w znanym liście do księgarza krakowskiego Szymona 1 1515 r. Myśli swoje wypowiadał w formie alegorycznej, co dodatkowo utrudnia pełną ocenę jego poglądów. Był pisarzem okresu przejściowego, między średniowieczem a renesansem.

PSB, t. II, s. 84—85;

Nowy Korbut, t. 2, s. 463—467;

Historia nauki polskiej t. VI, s. 41—42;

J. Garbacik, Kallimach jako dyplomata i polityk, Kr. 1948, s. 116 —117;

A Grychowski, Na marginesie notatki autobiograficznej Biernata z Lublina, „Pam. Lit.” t. 52 : 1961, z. 4, s. 519—521;

tenże, Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich, L. 1974, s.

11—13;

S. Tworek, Rola Kulturalna Lublina w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej, w: Lublin 1317—1967, red. H. Zins, L. 1967, s. 81—82;

I. Goleniszczew-Kutuzow, Odrodzenie włoskie i literatury słowiańskie, W. 1970, s. 343, 348;

C. Backvis, Szkice o kulturze staropolskiej, W. 1975, s. 422— 424, 589;

Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny, L. 1978, s. 13—14;

Biernat z Lublina, Wybór pism, oprac. J. Ziomek, Wr. 1954.

Ryszard Szczygieł

BŁESZYŃSKA RÓŻA JADWIGA, ps. Róża (1895—1950), nauczycielka, instruktora ZHP: podharc mistrzyni (1920), harcmistrzyni (1927). Ur. 31 V w Żółkiewce k. Krasnegostawu, córka Władysława i Marii z Kabiszewskich. Wkrótce zamieszkała z rodzicami w folwarku Obroc k. Zwierzyńca, dzierzawionym przez ojca w Ordynacji Zamojskich, a od 1905 r. w Bończy k. Krasnegostawu.

Naukę początkowo pobierała w domu. W 1911 r. zdała egzamin do 5 klasy 7-klasowego Gimnazjum Leonii Rudzkiej w Warszawie i tam w 1914 r. otrzymała świadectwo dojrzałości. Powróciła do Bończy, gdzie prywatnie uczyła wiejskie dzieci. Po śmierci matki (1915) przeniosła się wraz z ojcem i młodszym rodzeństwem do Lublina. Tu w lipcu 1916 r. ukończyła Roczne Kursy Pedagogiczne dla Kobiet i od września tego roku uczyła w Szkole Powszechnej nr 9, a od września 1922 r. aż do wybuchu wojny w Szkole Ćwiczeń przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim. Nie przerywając pracy zawodowej podjęła jesienią 1918 r. studia historyczne na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL, uzyskując w 1924 r. absolutorium.

W 1916 r. wstąpiła do Junactwa, z którym wkrótce przeszła do ZHP. Latem 1920 r. w czasie wojny polsko-radzieckiej pracowała z innymi akademiczkami w kancypnie dla żołnierzy Armii Ochotniczej oraz w Adiutanturze Dowództwa Okręgu w Lublinie. Od listopada tego roku była drużynową 7 Drużyny Harcerskiej Żeńskiej w Lublinie, od grudnia 1921 r. członkiem Komendy Chorągwi Żeńskiej, początkowo jako referentka objazdowa środowisk harcerskich, a następnie sekretarka. Jesienią 1923 r. mianowana została komendantką Chorągwi Żeńskiej w Lublinie (rozkaz Naczelnictwa ZHP L. 20 z 2 listopada 1923), ustępując po roku z tej funkcji na własną prośbę. Komendantką Chorągwi Lubelskiej Harcerki była jeszcze dwukrotnie: od stycznia 1927 do listopada 1928 r. i od kwietnia 1936 do września 1939 r. W międzyczasie jako członek komendy chorągwi pełniła m.in. funkcje: kierowniczkę referatu programowego (1925— 1926, 1935—1936), sekretarki (1931—1933), instruktorki objazdowej i komendantki Hufca Harcerki Krasnystaw (1933—1935). W czasie przerw wakacyjnych uczestniczyła w harcerskich obozach i kursach, pełniąc najczęściej funkcję komendantki. We wrześniu 1939 r. współdziałała z komendantką Pogotowia Harcerki Chorągwi Marią Świtalską, a po wkroczeniu Niemców do Lublina kierowała punktem pomocy odzieżowej dla żołnierzy polskich zorganizowanym przez harcerki przy ul. 3 Maja 18.

W czasie okupacji uczyła w Szkole Powszechnej nr 5 (dawna szkoła ćwiczeń) przy ul. Archidiakońskiej, gdzie wraz z nauczycielką Małgorzatą Szewczyk, również

instruktorką ZHP, podjęła pod koniec 1939 r. akcję dostarczania paczek żywnościowych więźniom Zamku Lubelskiego. Działalność tę kontynuowała do 1945 r. w ZWZ-AK w ramach Centralnej Opieki Podziemnej (OPUS), gdzie od lipca 1942 r. była zastępczynią kierowniczką Okręgu Lubelskiego OPUS, a następnie kierowała powołanym w tym celu referatem w Wojskowej Służbie Kobiet. Była również instruktorką konspiracyjnej Chorągwi Lubelskiej Harcerek.

Po wyzwoleniu Lublina spod okupacji niemieckiej (aż do śmierci) uczyła w Szkole Powszechnej nr 5. W 1945 r. podjęła oficjalną działalność jako instruktorka Chorągwi Lubelskiej Harcerek i kontynuowała ją do czasu rozwiązania Chorągwi w kwietniu 1949 r.

Zm. 7 XII w Lublinie. Pochowana została na miejscowym cmentarzu przy ul. Unickiej. Odznaczona Zł. Krzyżem Zasługi (1933).

Księga Pamiątkowa 25-lecia Harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911—1936, Lublin 1936 passim;

I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. I, Lublin 1971, s. 194;

I. Antoszevska-Rembarz, Centralna Opieka Podziemna (OPUS), w: Bratnia Pomoc. Wspomnienia dotyczące pomocy społeczeństwa Lubelszczyzny ofiarom hitlerowskiego terroru, L. 1978 s. 169;

M. Szewczyk, Wydarliśmy ich śmierci, tamże s. 219; Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie 1939—1944, pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1988 s. 294;

Majdanek 1941—1944, pod red. T. Mencla, L. 1991 s. 243;

Autobiografia z 1933 r., w: AAN ZHP sygn. 2471 k. 130; Rozkazy Naczelnictwa ZHP L.: 20/23, 1/25, 3/27, 19/27, 17/28;

Rozkazy Naczelniczki Harcerek L.: 5/36, 6/47;

Informacje siostry Heleny Pawluk.

Kazimierz Jarzembowski

BOJARSKI KAZIMIERZ, ps. Kuba, Ludwik (1889—1914), oficer I Brygady Leg. Ur. 15 I w Zemborzycach pod Lublinem w rodzinie małorolnego gospodarza Ferdynanda i Joanny z Mirakowskich. Do Szkoły Handlowej (Vetterów) uczęszczał w Lublinie. Uczestniczył m.in. w strajku szkolnym, działał w szkolnej organizacji PPS.

Od 1905 r. należał do Organizacji Bojowej, biorąc udział w kilkunastu akcjach, m.in. pod Kraśnikiem, Rejowcem i Świdnikiem. Działalność niepodległościowa nie pozwoliła mu na ukończenie lubelskiej szkoły. W 1908 r. przeniósł się do Galicji, początkowo do Krakowa, a następnie Lwowa, gdzie eksternistycznie zdał maturę, po czym wstąpił na Politechnikę.

Był jednym z pierwszych członków Związku Walki Czynnej, a w 1912 r., już w Związku Strzeleckim, komendantem kompanii robotniczej we Lwowie. Kilkakrotnie wyprawiał się jako emisariusz do Kongresówki. W 1914 r. w trakcie przygotowywania się do egzaminów dyplomowych został zmobilizowany przez Piłsudskiego i służył w 1 pp jako dowódca kompanii w I baonie.

Uczestniczył we wszystkich bojach Brygady na Kielecczyźnie, wyróżniając się szczególnie w bitwie pod Laskami w październiku 1914 r., kiedy po wyeliminowaniu z walki rannych dowódców, mjra Żymierskiego i Pększyca-Grudzińskiego, objął

dowództwo baonu.

Po bitwie otrzymał awans na stopień kapitana, utrzymując komendę nad baonem. W kampanii zimowej na Podhalu w bitwie pod Lowczówkiem poległ na Polu Chwały 23 XII. Pochowany został w Zakliczynie. Pośmiertnie awansowany na stopień majora oraz odznaczony Orderem Krzyża VM 5 kl. i Krzyżem Niepodległości z mieczami.

PSB, t. II; „Wiadomości Polskie” 1915 (51);

T. Kasprzycki, Kartki z dziennika oficera I Brygady, W. 1934.

Maciej Sobieraj

BORKOWSKI JULIAN (1887—1964), prawnik, nauczyciel, wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Lublinie, prezes Rady Notarialnej w Lublinie, działacz społeczny.

Ur. 13 V w Pogonowie (ówczesny pow. siedlecki) w rodzinie rolnika, syn Tomasza i Teofili z Pogonowskich. Do gimnazjum uczęszczał w Warszawie, Białej Podlaskiej i Siedlcach. Z gimn. siedleckiego został wydalony za udział w strajku szkolnym w r. 1905. Egzamin dojrzałości złożył jako eksternista w gimn. klasycznym w Rewlu (1906). Studia ukończył w r. 1912 na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Petersburgu. W czasie studiów uczęszczał na wykłady z historii i matematyki. Po powrocie do kraju odbył aplikację adwokacką i pracował jako pomocnik adwokata przysięgłego w Lublinie (1912—1915).

We wrześniu 1915 r. został powołany na stanowisko sędziego pokoju dla spraw nieletnich w Lublinie, a podczas tworzenia się sądów polskich we wrześniu 1917 r. został mianowany sędzią pokoju w tym mieście (1917—1920). Następnie pracował w Sądzie Okręgowym w Lublinie na stanowisku sędziego (1920—1925) oraz w Sądzie Apelacyjnym w Lublinie na stanowiskach: sędziego (1925—1929) i wiceprezesa (1929—1931). Czasowo został przeniesiony do Sądu Okręgowego w Wilnie na stanowisko pisarza hipotecznego (19 IX 1931—27 VI 1932). Od lipca 1932 r. był notariuszem przy Wydziale Hipotecznym Sądu Okręgowego w Lublinie, a w l. 1934—1937 i 1938—1939 prezesem Rady Notarialnej. Przez pewien czas pełnił również funkcję prezesa Izby Notarialnej. Dbał o wysoki poziom zawodowy i moralny notariuszy.

W czasie okupacji niemieckiej pracował w notariacie w Lublinie. Brał udział w ruchu oporu AK. Jego mieszkanie było miejscem licznych spotkań i odpraw, a nawet punktem szkolenia wojskowego. W kwietniu 1940 r. został aresztowany i poddany przesłuchaniom przez gestapo. Po wyzwoleniu od sierpnia 1944 do grudnia 1951 r. ponownie pełnił funkcję prezesa Rady Notarialnej w Lublinie, w l. 1946—1950 obowiązki sędziego Sądu Okręgowego, a w l. 1950—1953 notariusza w Państwowym Biurze Notarialnym tego miasta; 28 II 1953 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Od 25 IV 1953 do 15 XI 1964 r. był adwokatem, członkiem Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Lublinie.

Od r. 1914 Borkowski nauczał historii w gimnazjach lubelskich: początkowo w Gimnazjum im. S. Staszica, od 1915 w Gimnazjum im. J. Zamoyskiego (był współzałożycielem tej szkoły wraz z ks. Kazimierzem Gostyńskim), od r. 1918 do 1939 w Gimnazjum A. i J. Vetterów (gdzie wykładał też prawoznawstwo) i w Gimnazjum H. Czarnieckiej. Miał wybitne zdolności pedagogiczne. Po II wojnie światowej prowadził zajęcia na KUL.

Borkowski brał aktywny udział w życiu społeczno-organizacyjnym Lublina. W maju 1919 r. wybrany został na członka Rady Szkolnej tego miasta, w l. 1921—1925 jej wiceprezesa, a w l. 1925—1934 — prezesa. Od r. 1922 przewodniczył Komisji Powszechnego Nauczania przy Radzie Szkolnej. W l. 1918, 1919, 1927 był radnym; od XI 1919 do V 1921 r. wiceprezes Rady Miejskiej w Lublinie. Położył duże zasługi w rozwoju oświaty i kultury tego miasta. Wieloletnią działalność społeczną prowadził m.in. w Tow. Przyjaciół Uczącej się Młodzieży (1916—1951), Zrzeszeniu Sędziów i Prokuratorów (1921—1931), PCK (1919—1948), Lidze Morskiej (1926—1950), Zw. Zaw. Prac. Sądowych (1947—1953). W okresie powojennym nawiązał bliskie kontakty z KUL. W l. 1949—1953 i 1961—1963 był wiceprezesem Rady Naczelnej TP KUL, w l. 1954—1960 jej prezesem.

Z przekonania piłsudczyk, członek POW i Związku Strzeleckiego (1929—1932), od 1937 r. związał się z OZN. Napisał wspomnienia, które pozostawił rodzinie w maszynopisie.

Zmarł 15 XI w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi. Z małżeństwa zawartego w r. 1911 z Emilią Lucyną Wojewódzką, nauczycielką, miał Borkowski córkę Wiesławę (ur. 1912) i 4 synów: Janusza (ur. 1914), inż. rolnika, Stanisława (ur. 1916), inż. elektryka oraz bliźniaków: Leszka i Przemysława (ur. 1921), reżysera Centrali Filmów Dydaktycznych w Warszawie.

Księga Pamiątkowa Lubelskiej Izby Notarialnej 1934—1939, L. 1939;

J. Marczuk, Oświata i nauka w Lublinie w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 187—212;

tenże, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 92—93, 225—228, 271, 273, 278 (tutaj jego zdjęcie jako wiceprezesa Rady Miejskiej w L.);

tenże, Szkolnictwo i oświata samorządu miasta Lublina w latach 1918—1939, „Roczn. Ogn. Naucz, w Lub.„, t. 6—7 : 1980 s. 25-39;

tenże, Szkolnictwo średnie w Lublinie w latach 1918—1939, „Prz. Hist. Ośw.“, 1973 nr 4;

K. Turowski, Wspomnienia pośmiertne. Sp. Julian Borkowski, „ZN KUL” 1965 nr 1 s. 109—110;

J. Ziemiński, Organizacja władz państwowych działających w Lublinie w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina t. II s. 115—141;

AORAL, Akta osobowe adw. J. Borkowskiego, tęcz. nr 207; ASWL, Akta personalne sędziego J. Borkowskiego, tęcz. nr 161; APL, ZML 1918—1939,

WOg sygn. 5, 7, 9—10, 325;

WOświK, sygn. 5, 40, 62, 64, 69—70, 72, 75, 77;

Zbiory rodzinne w posiadaniu synów Janusza i Przemysława oraz ich informacje;

Informacje adw. Aleksandra Czapskiego z Lublina (1987).

Józef Marczuk

BOROWIECKI FRANCISZEK (1868—1962), właściwe nazwisko Borówka, (zmiana nazwiska w 1925 r.), artysta lutnik, właściciel pracowni i sklepu w Lublinie. Ur. 17 IX we wsi Niwki k. Zawiercia w rodzinie rolnika i stelmacha Piotra oraz Wiktorii z domu Karcz. Od najwcześniejszych lat zafascynowany skrzypcami. W wieku 7 lat wykonał pierwszy instrument z drewna sosnowego. Po ukończeniu szkoły powszechnej

pracował jako stolarz w Zawierciu i Częstochowie. Uczył się rzeźby, snycerstwa, rysunku, uczył się na lekcjach muzyki, pobierał nauki u architektów. Nauczył się gry na skrzypcach, altówce i wiolonczeli. Odwiedzał pracownię lutników w Warszawie. Przemierzył Polskę w poszukiwaniu starych skrzypiec, których tajemnicę chciał zgłębić. Lutnikiem został dzięki Stanisławowi Barcewiczowi, który opiniował jego skrzypce, wykonane ok. 1900 r. Znakomici artyści muzycy: Izidor Lotto, Paweł Kochański, Eugenia Umińska, Henri Marteau pozytywnie oceniali instrumenty Borowieckiego.

W 1909 r. Borowiecki przyjechał do Lublina, gdzie w 1910 r. otworzył pracownię. Lutnictwo nie zapewniało stałego utrzymania, toteż w „Składzie Muzycznym oraz Artystycznej Pracowni Instrumentów Smyczkowych” Borowieckiego oferowano nuty, gramofony, skrzypce, mandoliny, harmonie, banja i ... rowery. Pierwszym wykonanym w lubelskiej pracowni instrumentem był kontrabas (mistrz wykonał tylko dwa kontrabasy).

Instrumenty Borowieckiego były wystawiane w Częstochowie, Lublinie, Poznaniu, Krakowie i Lwowie. W 1929 r. na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu otrzymał złoty medal za wiolonczelę, a w 1936 r. na Ogólnopolskim Konkursie Instrumentów Smyczkowych w Krakowie I nagrodę i złoty medal. W orkiestrze Lubelskiego Towarzystwa Muzycznego Borowiecki grywał na skrzypcach i altówce. Jego pracownia była czynna także w czasie okupacji hitlerowskiej. W 1950 r. częściowy paraliż ograniczył sprawność lutnika. Jednakże już w 1954 r. na Międzynarodowym Konkursie Kwartetów w Belgii jego kwartet otrzymał największą liczbę punktów spośród 4 kwartetów polskich i w 1956 r. eksponowano go na Targach w Poznaniu. Borowiecki działał w Zrzeszeniu Polskich Artystów Lutników. W 1955 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, a w 1956 r. Nagrodę Artystyczną m. Lublina. Zm. 6 V, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Z małżeństwa z Marianną Sukiennik, zawartego w 1893 r., Borowiecki miał 8 dzieci: Honoratę (1895—1953), Bronisława (1899—1918), Kazimierza Józefa (1904—1987), Lucynę Mariannę (1906), Władysława Sławomira (1910—1984), Annę Zofię (1913) i dwoje zmarłych w dzieciństwie. Pracownię korekty instrumentów muzycznych prowadził w Radomiu Władysław Sławomir. W Lublinie z ojcem Franciszkiem współpracował Kazimierz Józef, z wykształcenia prawnik, który po śmierci ojca prowadził pracownię korekty instrumentów i skład muzyczny w lokalu firmy przy ul. Królewskiej.

K. Z. Kramarz, W imię tradycji (70 lat lutniczej firmy Borowieckich). „K. Lub.” 1982 s. 146—154;

Słownik polskich artystów lutników.
Informacje rodziny.

Grażyna Jakimińska

BOROWIECKI TADEUSZ MAKSYMILIAN (1902—1958), nauczyciel, działacz oświatowy, kapitan rez. WP, instruktor ZHP: podharczmistrz (1932), harcmistrz (1933). Ur. 28 X w Dąbrowie Górniczej, syn Maksymiliana, pracownika buchalterii w hucie

„Bankowa” w Dąbrowie Górniczej, i Zofii z Wiśniewskich.

Naukę początkowo pobierał w domu, a następnie w klasach podwstępnym gimnazjum w Dąbrowie Górniczej. Od 1913 r. uczył się w Sosnowcu, gdzie w 1921 r. ukończył Ośmioklasowe Gimnazjum Męskie Towarzystwa Szkół Średnich. Jako uczeń VIII klasy zgłosił się na ochotnika do wojska i służył w nim od lipca do listopada 1920 r., początkowo w 227 pp, a następnie w 3 pp Leg. Jesienią 1921 r. rozpoczął studia matematyczne na Wydziale Filozoficznym UW, które ze względów finansowych zmuszony był przerwać po zaliczeniu IV roku. We wrześniu 1925 r. podjął pracę jako nauczyciel gimnazjum w Kole, a od września 1926 r. do czerwca 1930 r. uczył w prywatnym gimnazjum Wacława Szwedowskiego w Siedlcach. Po odbyciu latem 1930 r. ćwiczeń wojskowych w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty podjął pracę w Zarządzie Lasów Państwowych w Siedlcach. W 1927 r. wznowił rozpoczętą w 1916 r. działalność w harcerstwie. Początkowo był opiekunem IV Drużyny Harcerskiej przy gimnazjum, w którym uczył, a w l. 1928—1932 komendantem Hufca Harcerzy Siedlce. Z jego inicjatywy zorganizowany został w 1928 r. obóz dla 3 drużyn siedleckich na stadionie wojskowym w Siedlcach. W 1929 r. uczestniczył z harcerzami siedleckimi w II Zlocie Narodowym w Poznaniu, a w l. 1931 i 1932 był organizatorem i komendantem letnich obozów hufca.

W styczniu 1933 r. przeniósł się do Lublina w związku z powołaniem na stanowisko instruktora harcerstwa w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego. Równoległe z pracą w Kuratorium pełnił od kwietnia tego roku funkcję komendanta Chorągwi Lubelskiej Harcerzy (rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 7/33). Podjął i zrealizował wiele przedsięwzięć zmierzających do ożywienia działalności drużyn i hufców, podniesienia poziomu ich pracy oraz zespolenia kadry instruktorskiej i zmobilizowania jej do wzmożonej pracy. Zreorganizował strukturę komendy chorągwi, dostosowując ją do aktualnych potrzeb, m.in. poprzez utworzenie nowych działów i referatów oraz wprowadzenie drukowanych rozkazów. W 1934 r. powstał organ prasowy chorągwi miesięcznik „Wici” (wydawany do XI 1938 r.). W tym też roku w chorągwi utworzony został „Fundusz Namiotowy”, a następnie uruchomiono wytwórnię namiotów, która w ciągu pół roku wyprodukowała 210 namiotów 10-osobowych. Na Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa w Spale w 1935 r. Chorągiew Lubelska uzyskała największą liczbę ocen bardzo dobrych i jako jedyna obozowała wyłącznie pod własnymi namiotami. Po zlocie w Spale, gdzie pełnił funkcję komendanta Podoboju VII, skupiającego Chorągwie Lubelską i Radomską, Borowiecki został powołany na stanowisko Szefa Głównej Kwatery Harcerzy (rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 20/35) i pełnił tę funkcję społecznie do sierpnia 1939 r.

W Warszawie pracował początkowo w Państwowym Urzędzie WFiPW, następnie w VII Liceum i Gimnazjum Państwowym im. S. Staszica, skąd przydzielony został do pracy w Zarządzie Centralnym MWRiOP. W sierpniu 1939 r. przeniesiony został przez Ministra na stanowisko nauczyciela gimnazjum państwowego w Mikołowie k. Tych, w którym od IX 1939 r. miał również pełnić obowiązki dyrektora.

Po kampanii wrześniowej 1939 r., w której uczestniczył w stopniu porucznika rezerwy jako dowódca kompanii 22 pp Siedlce, powrócił w październiku do Warszawy. W grudniu osadzony został w oflagu XIII A, a w 1940 r. przeniesiony do oflagu VII A w Murnau (Górna Bawaria), gdzie przebywał do kwietnia 1945 r. W czasie pobytu w obozie jenieckim pełnił m.in. funkcję kierownika Kursu Nauczycielskiego (z wyboru) oraz przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej Wyższych Kursów

Nauczycielskich (20 VIII 1943—29 IV 1945).

Po zwolnieniu z oflagu służył w II Korpusie Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, gdzie otrzymał awans do stopnia kapitana i zajmował się szkolnictwem. Po zdemobilizowaniu w 1946 r. zamieszkał w Londynie i podjął działalność oświatową wśród społeczności polskiej. Początkowo pracował w Tymczasowym Komitecie Skarbu dla Spraw Polskich, a po jego rozwiązaniu w marcu 1947 r. w Komitecie dla Spraw Oświaty Polaków w Wielkiej Brytanii, gdzie kierował Wydziałem Szkół Średnich. Po powołaniu w Londynie w maju 1953 r. Polskiej Macierzy Szkolnej wszedł w skład jej Zarządu Głównego. Był też członkiem Głównej Kwatery Harcerzy w ZHP poza granicami Kraju, mającej siedzibę w Londynie.

Zm. 14 IX w Londynie i tam został pochowany. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1929) i Medalem za udział w wojnie 1920 r. (1934).

Z małżeństwa zawartego w 1928 r. z Janiną Natalią Paluszyńską miał syna Andrzeja (ur. 1929), inżyniera elektryka, ożenionego z Izabelą Świątkowską.

„Znicz” [Londyn] 1958 nr 5;

Sprawozdania z działalności Zarządu Lubelskiego ZHP za lata 1933, 1934, 1935;

Rozkazy Naczelnictwa ZHP L.: 2/32, 14/33, 3/34, 17/35, 19/35, 1/36, 9/39;

Rozkazy Naczelnika Harcerzy L.: 7/33, 20/35, 11/38, 2/39; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny);

Akta studenckie w: Arch. UW, sygn. 8900;

Ankieta personalna (zgłoszenie na V Jamboree w Holandii) w: AAN, ZHP sygn. 1156 k. 8;

informacje żony Janiny Borowieckiej i syna Andrzeja Borowieckiego;

T. Radzik, Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej, L. 1991 s. 57, 58;

B. Zimmer, Harcerskie środowiska Lubelszczyzny 1911—1939. Zarys historyczny, L. 1991 s. 48—51.

Kazimierz Jarzembowski

BORSUKIEWICZ PIOTR (1872—1918), lekarz pediatra, ordynator Szpitala Dziecięcego, działacz społeczny. Ur. 31 I w Hrubieszowie, syn Wincentego (ur. ok. 1837), szewca, oraz Marianny z Rybickich (ur. ok. 1850): Uczęszczał do gimnazjów w Hrubieszowie i Chełmie. Studiował na Wydziale Lekarskim UW. Po otrzymaniu dyplomu lekarza w 1895 r. odbył półroczną praktykę w Uściługu nad Bugiem, a od 1896 r. pracował w Porycku na Wołyniu.

Do Lublina przybył w 1909 r. Szybko zyskał uznanie i popularność jako lekarz wolno praktykujący, a zwłaszcza ordynator powstałego w 1911 r. Szpitala Dzieciątka Jezus. Wysoka fachowość, nade wszystko zaś nacechowany niezwykłą dobrocią i życzliwością stosunek do małych pacjentów, zjednywały mu powszechną sympatię i wdzięczność społeczeństwa. Uczestniczył w życiu i poczynaniach społeczno-zawodowych miejscowego środowiska lekarzy. Członek LTLeK. or 1910 r.; wspierał jego działalność na polu samokształceniowym i naukowym. Pozostawił po sobie kilka prac, opublikowanych w periodykach specjalistycznych, głównie z

dziedziny epidemiologii i położnictwa.

W 1911 r. członkowie stowarzyszenia wybrali go w skład komisji do walki z epidemiami na Lubelszczyźnie. Aktywnie działał również w lubelskim Tow. Walki z Gruźlicą (utworzonym w 1909 r.). Był jego współorganizatorem oraz członkiem pierwszego zarządu i kierownikiem powołanej w 1911 r. komisji do urządzenia poradni przeciwgruźliczej. Uczestniczył w prowadzonej przez Towarzystwo akcji odczytowej. Wygłaszał prelekcje publiczne, poświęcone problematyce antyalkoholowej. W 1914 r. brał udział w I Zjeździe Higienistów Polskich we Lwowie. Wystąpił z inicjatywą (nie zrealizowaną za jego życia) ustanowienia w mieście nocnych dyżurów lekarzy.

Głównym terenem działalności społeczno-medycznej Borsukiewicza była powołana do życia przez lubelski oddział Warszawskiego Tow. Higienicznego, „Kropla Mleka”, instytucja zajmująca się opieką nad niemowlętami. Jako kierownik zorganizował w czasie wojny przy „Kropli” Koło Pomocy Dzieciom, które w ciągu kilku miesięcy rozwinęło intensywną pracę. Wprowadził czynny udział Borsukiewicza w zarządzaniu „Kroplą Mleka” skończył się w 1917 r. wraz z jej przekształceniem się w Stację Opieki nad Dzieckiem i przejściem pod Zarząd Głównego Komitetu Ratunkowego w Lublinie, ale i ta nowo powstała placówka wielokrotnie korzystała z jego bezinteresownych usług.

Powoływano go także „na różne urzędy honorowe [oraz] zapraszano na czynnego członka różnych instytucji oświatowo-kulturalnych”. Po wkroczeniu do Lublina w 1915 r. oddziałów J. Piłsudskiego, wraz z żoną zaangażował się energicznie w popieranie i upowszechnianie (zwłaszcza wśród miejscowej młodzieży) idei legionowej.

Zaraziwszy się od pacjenta tyfusem plamistym, po ciężkich cierpieniach zmarł w swoim szpitalu 12 IV, licząc zaledwie 45 lat. Uroczystości pogrzebowe i eksportacja zwłok na cmentarz przy ul. Lipowej zgromadziły tłumy, jakich miasto nie oglądało od czasu pogrzebu biskupa lubelskiego Franciszka Jaczewskiego (zm. 1914).

Dla uczczenia zasług Borsukiewicza zarząd „Kropli Mleka” ustanowił fundację jego imienia. Odsetki od zgromadzonego funduszu miały być przekazywane każdego roku jednej spośród wybranych drogą konkursu niezamożnych matek, które przejawiały największą dbałość o swe niemowlęta pozostające pod opieką tej instytucji. Natomiast jego żona ufundowała „łóżeczko im. dra Borsukiewicza” w Szpitalu Dziecięcym. Z kolei członkowie LTLeK: „z żalu głębokiego po stracie jednego z najlepszych współtowarzyszy pracy, dla uczczenia pamięci Jego, złożyli na kasę wsparcia wdów i sierot po lekarzach, koron 555”.

„Głos Lubelski” 1918, nr 99—102;

„K. Lub.” 1918, s. 113; 1919, s. 31—32 (Kronika lubelska);

„Z.Lub.” 1918, nr 162, 165—168;

H. Mysakowska, 50 lat walki z gruźlicą na Lubelszczyźnie, L. 1962, s. 10, 11, 14;

S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951,

W. Łódź 1987, s. 44, 79;

APL, Magistrat m. Lublina (1915— 1918) 90, k. 9;

Urzędy Stanu Cywilnego, Parafia rzymskokatolicka Hrubieszów, ks. 63 (H872), k. 8 (nr aktu urodz. 15).

BRYK ALEKSANDER (1905—1982), ur. 6 IX w Zamościu. Pod okiem ojca, nauczyciela śpiewu i kapelmistrza, od dzieciństwa kształcił się muzycznie. W l. 1921—1924 uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. J. Zamoyskiego, później przeniósł się do Państwowego Męskiego Semnarium Nauczycielskiego w Szczebrzeszynie, które ukończył w 1927 r. W tym też roku został przyjęty na drugi rok teorii i jednocześnie na pierwszy rok wydziału nauczycielskiego Państwowego Konserwatorium w Warszawie. Równocześnie studiował w Instytucie Języków Wschodnich. W 1930 r., po uzyskaniu dyplomu i odbyciu służby wojskowej, rozpoczął pracę nauczycielską w Łukowie (Państwowe Gimnazjum Męskie im. T. Kościuszki i Gimnazjum Żeńskie Szkoły Średniej), później w Siedlcach (Państwowe Gimnazjum im. B. Prusa i Państwowe Gimnazjum im. S. Żółkiewskiego). W 1937 r. został powołany do służby wojskowej. Był kapelmistrzem orkiestry 25 pp w Piotrkowie Trybunalskim. Po wybuchu wojny jako oficer uczestniczył w działaniach wojennych. W czasie walk pod Częstochową został ranny i dostał się do niewoli, z której zbiegł. Podczas okupacji niemieckiej pod fałszywymi nazwiskami ukrywał się, pracując jako robotnik w różnych miejscowościach, m.in. w Zawadzie, Zamościu, Jastkowie, w okolicach Lublina i Łukowa.

Po wyzwoleniu, w l. 1944—1945 prowadził orkiestrę wojskową w Dęblinie. Później podjął pracę w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Chrobrego w Piotrkowie Trybunalskim.

W 1947 r. przybył do Lublina i związał się z tym miastem do końca życia. Podejmował tu różne zajęcia. Grał w orkiestrze filharmonicznej, pracował jako referent do spraw muzycznych w Wydziale Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Czuł się jednak przede wszystkim nauczycielem. Uczył gry, głównie na instrumentach dętych i perkusyjnych w ogniskach muzycznych. W 1957 r. reaktywował Średnią Szkołę Muzyczną, którą kierował do 1968 r. Później pracował w niej jako nauczyciel niemal do ostatnich dni, nawet w niepełnym wymiarze po przejściu na emeryturę. Równolegle wykładał na kierunku muzycznym w II Studium Nauczycielskim.

Był kompozytorem. Pierwsze utwory napisał w okresie szkolnym dla potrzeb orkiestry szkolnej. W życiu dojrzałym fascynowała go przede wszystkim muzyka ludowa i orientalna. Skomponował dwie suitę lubelskie (1951, 1954), dwie suitę dolnośląskie (1951, 1956), obrazki lubelskie (1964). Dokonał opracowania wielu pieśni i tańców ludowych (lubelskich, podolskich, rzeszowskich, śląskich, mołdawskich, ukraińskich). Tworzył utwory dla orkiestr dętych, głównie wojskowych; wiele z nich zostało wydanych drukiem. Współpracował z zespołami folklorystycznymi, najdłużej z Zespołem Pieśni i Tańca Ziemi Lubelskiej im. W. Kaniorowej. Opracowywał muzycznie przedstawienia Teatru Lalki i Aktora im. Andersena.

Przygotowywał i opracowywał repertuar dla chórów lubelskich wyższych uczelni. Szczególnym uznaniem darzył Włociańską Orkiestrę im. K. Namysłowskiego. Poświęcił jej dwie prace: Karol Namysłowski (Lublin 1961) oraz Karol Namysłowski i jego orkiestra (Lublin 1980). Posiadał odznaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz wiele odznak honorowych. Zm. 111.

Informacje żony Scholastyki Bryk, zamieszkałej w Lublinie.

Tomasz Wach

BRYŁA STANISŁAW FELIKS (1888—1939), prawnik, wice wojewoda lubelski, prezes Sądu Okręgowego w Lublinie, działacz społeczny. Ur. 17 V w Krakowie, był synem Pawła, nauczyciela, późniejszego dyrektora gimnazjum w Stanisławowie, i Eligii z Chrzanowskich. Początkowo kształcił się w Stanisławowie. Następnie wyjechał do Lwowa, gdzie w r. 1906 ukończył Gimnazjum im. Jana Długosza i wstąpił na Wydział Prawny UJK, który ukończył w r. 1910. W tejże uczelni w r. 1912 uzyskał stopień doktora praw. Dobrze opanował w mowie i piśmie języki: niemiecki, francuski, rosyjski i ukraiński. Od 1 IX 1908 do 31 III 1911 r. odbywał praktykę adwokacką we Lwowie, po ukończeniu studiów od 9 V 1912 do 8 II 1914 r. odbywał aplikację sądową we Lwowie i w Wiedniu, a od 9 II 1914 do 20 VI 1915 r. — adwokacką we Lwowie, specjalizując się w prawie karnym.

W 1. 1910—1914 był członkiem Rady Naczelnej Drużyn Bartoszych we Lwowie. Od połowy r. 1915 rozwijał działalność w Lwowskim Komitecie Ratunkowym, nawiązał kontakt z Komitetem Obywatelskim w Lublinie. 1 X 1915 r. został mianowany pełnomocnikiem Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego w Rosji na gub. jekaterynosławska i taurydzka. Od 1X1915 do 31 VIII 1918 r. sprawował opiekę nad ludnością polską ewakuowaną z Królestwa, a od 1 IX 1918 do 1 I 1919 r. organizował jej powrót do kraju. Od maja 1918 r. działał w POW.

Po powrocie do kraju od 19 II 1919 r. pracował krótko w charakterze komisarza rządowego w Hrubieszowie, a od 1 III 1919 do lutego 1923 r. był starostą w Przasnyszu. Miasta Przasnysz i Chorzele w uznaniu zasług w dziedzinie rozwoju gospodarki komunalnej oraz rolnictwa i oświaty, nadały mu obywatelstwo honorowe. Dn. 23 II 1923 r. mianowany został naczelnikiem Wydziału Prezydialnego w Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie, a 12 V tego roku jednocześnie wice wojewodą lubelskim. Urząd ten sprawował do 31 XII 1926 r. Od 19 VI 1923 do IV 1926 r. pełnił obowiązki wojewody lubelskiego, w związku z czasowym oddelegowaniem wojewody Stanisława Moskalewskiego na urząd nadzwyczajnego komisarza oszczędnościowego przy prezesie Rady Ministrów. Bryła od r. 1925 wspierał budowę urzędów komunalnych i inicjatywy gospodarcze samorządu miejskiego w Lublinie. Jego praca na stanowisku wice wojewody (i p.o. wojewody) uzyskała wysoką ocenę władz rządowych.

W grudniu 1926 r. zrezygnował z funkcji wice wojewody i przeszedł na własną prośbę do pracy w sądownictwie na terenie Lublina. Przez kolejne 13 lat zajmował stanowiska: od 11 I 1927 do 2 XII 1929 r. sędziego pokoju Okręgu III m. Lublina, od 2 XII 1929 do 26 X 1932 r. — sędziego Sądu Okręgowego w Lublinie, od 26 X 1932 do 31 XII 1936 r. — wiceprezesa Sądu Okręgowego w Radomiu oraz od 1 I 1937 do 23 XII 1939 r. — prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie. Pełnił też wiele funkcji w sądownictwie, min. członka Komisji Kwalifikacyjnej, członka i przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej, członka Komisji Dyscyplinarnej przy Sądzie Apelacyjnym w Lublinie. Od 11 IV 1932 r. był przedstawicielem Ministra Sprawiedliwości w Komitecie Wojewódzkim do Spraw Finansowo-Rolnych w Lublinie. Pełnił funkcję prezesa

Lubelskiego Koła Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów w Lublinie.

Od 19 VI 1927 do 26 II 1929 r. był radnym miejskim, kandydował na prezesa Rady Miejskiej w Lublinie, uczestniczył w pracach jej Komisji Regulaminowo-Prawnej. Od marca 1929 r. wchodził w skład Rady Przybocznej, działającej przy urzędzie komisarza rządowego m. Lublina Seweryna Czerwińskiego. Wspierał działalność instytucji kulturalnych w mieście. W r. 1937 został prezesem LZPK, zaangażował się w budowę gmachu przeznaczonego na cele kultury (dziś Biblioteka im. H. Łopacińskiego). Wszedł do Komisji Statutowej Związku, która opracowała projekt przekształcenia LZPK w Lubelski Instytut Kultury (otwarty w styczniu 1939 r.). Pracował społecznie w ZHP. W r. 1938 na walnym zjeździe Lubelskiego Okręgu ZHP został wybrany wiceprezesem zarządu. Od r. 1927 prowadził wykłady z prawa administracyjnego w KUL. Pod względem politycznym pozostawał związany z endecją, w czerwcu 1927 r. wszedł do Zarządu Wojewódzkiego OWP w Lublinie, kierowanego przez dr. Adama Majewskiego. W r. 1929 związał się z ChD.

Po wybuchu wojny 1939 r. Bryła wszedł w skład Komitetu Obrony Lublina (14 IX), na jego polecenie przystąpiono do odbudowy zniszczonego w czasie bombardowania gmachu sądu. Przyczynił się do uratowania przewiezionych z Warszawy do Lublina obrazów J. Matejki Bitwa pod Grunwaldem i Kazanie Skargi. Aresztowany przez gestapo 9 XI 1939 r. w grupie zakładników, był więziony na Zamku Lubelskim. Dn. 23 XII tego roku został rozstrzelany. Był odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1923) oraz dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi. W małżeństwie z Anną Biernacką (1913) nie zostawił potomstwa.

„Głos Sądownictwa” 1939 nr 5 s. 437—438;

„Kurier Lub.” 1981 7 X;

A. L. Gzella, Śladem portretów. Upominam się o pamięć;

R. Moszyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji (1939—1944), L. 1, 964 s. 23, 25, 94, 129;

Z. Łupina, Zasięg organizacyjnych i politycznych wpływów endecji w województwie lubelskim w latach 1927—1930, „RL”, t. 11 : 1968 s. 81;

J. Marczuk, Socjalistyczny samorząd miasta Lublina w latach 1927—1929, „RL”, t. 17 : 1974 s. 207, 209;

tenże Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 89, 91, 98, 273;

Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 163—164, 240;

J. Ziemiński, Organizacja władz państwowych działających w Lublinie w latach 1918—1939, w: tamże, t. II s. 119, 139—140;

J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 7, 25, 43, 53;

Wspomnienia więźniów Zamku Lubelskiego 1939—1944, wstęp Z. Mańkowski, W. 1984 s. 13, 19, 33;

M. Gawarecka, Lubelski Związek Pracy Kulturalnej, „K.Lub.” 1985 s. 45—50 (fot.);

B. Zimmer, Harcerstwo Lubelszczyzny. Zarys historyczny 1911—1959, L. 1987 s. 42, 155;

APL, UWL, WOg., Akta osobowe, sygn. 160; ZML 1918—39, WOg sygn. 9, 130;

ASWL, Akta personalne S. Bryły prezesa Sądu Okr., tęcz. 2093;

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie, Akta śledztwa, sygn. OKL/Ds 2/89.

BRYŃSKI KAZIMIERZ (1903—1968), geograf, propagator ochrony środowiska, inicjator budowy Zalewu Zemborzyckiego w Lublinie. Ur. 30 X w Kleparowie pod Lwowem, syn Józefa. Gimnazjum realne ukończył we Lwowie. W latach 1926—1932 studiował na Wydziale Matematyczno--Przyrodniczym UJK. W 1930 r. brał udział w Kongresie Geograficznym i Etnograficznym w Jugosławii, gdzie referował pracę Nowe krzywe hipsograficzne Europy. Pracował naukowo nad możliwością radykalnej przebudowy gospodarczej Karpat i Podkarpacia. W 1945 r. był nauczycielem geografii i fizyki w Tuchowie k. Tarnowa. W 1946 r. pełnił funkcję kierownika i obserwatora stacji hydrometeorologicznej w Tarnowie. W 1947 r. uzyskał na UJ dyplom magistra filozofii w zakresie geografii. Prowadził ożywioną działalność naukową, związaną z szeroko pojętymi badaniami przyrodniczymi: m.in. zbierał minerały dla szkół średnich i zawodowych, prowadził badania nad hodowlą drobiu, zajmował się wzrostem drzew, krzewów i roślin zielonych, opracowywał mapy geologiczne w terenie, z ramienia Związku Pszczelarskiego jako rzeczoznawca chorób pszczelich kontrolował zdrowotność pasiek. W roku akademickim 1954/1955 był adiunktem w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin UMCS.

W 1956 r. wysunął koncepcję i projekt budowy Zalewu Zemborzyckiego. W latach 1957—1963 organizował Ogród Botaniczny UMCS na Sławinku w Lublinie. Przez rok akademicki 1963/1964 zatrudniony był na stanowisku asystenta technicznego w Katedrze Geografii Fizycznej. W latach następnych prowadził wykłady zleczone w tejże Katedrze. Śmierć 24 II nie pozwoliła Bryńskiemu doczekać ani otwarcia Ogrodu Botanicznego na Sławinku, udostępnionego społeczeństwu w 1974 r., ani Zalewu, który przekazano do użytkowania 16 VII 1974 r. Obiekt ten nazwano jego imieniem.

S. Riabinin, „Ochrona Przyrody Ojczyzny” 1968, z. 4, s. 39;

T. Petrowicz, Od Czarnohory do Białowieży, L. 1986, s. 182—184, 240—242; AUMCS.

Włodzimierz Zieliński

BRZOWSKI MIECZYŚLAW (1933—1991), ks. dr hab. doc. kan. Kapituły Katedralnej, rektor WSD w Lublinie. Ur. we Lwowie 31 X, syn Antoniego i Antoniny z domu Kłotko. Ojciec jego pracował jako urzędnik państwowy, matka była „orlęciem lwowskim”. Mieczysław został wychowany w duchu przywiązania do Kościoła katolickiego i Ojczyzny. Szkołę podstawową ukończył we Lwowie. W 1946 r. wraz z rodziną zamieszkał w Jeleniej Górze, gdzie w 1950 r. uzyskał maturę w Liceum Ogólnokształcącym. Wtedy wstąpił do WSD w Lublinie. W 1955 r. rozpoczął na KUL studia w zakresie teologii fundamentalnej. Święcenia kapłańskie przyjął 1 VII 1956 r. z rąk bpa lubelskiego Piotra Kałwy.

Po skończeniu studiów 17 VIII 1957 r. został wikariuszem parafii św. Mikołaja w Lublinie. Pełnił w tym czasie także funkcję prefekta w Niższym Seminarium Duchownym — Liceum Biskupim w Lublinie. Po zlikwidowaniu w 1962 r. Niższego Seminarium Duchownego, został rektorem kościoła św. Wojciecha w Lublinie przy ul.

Podwale 15 i kapelanem Sióstr Kanoniczek.

W 1964 r. uzyskał tytuł magistra-licencjusza z teologii na podstawie pracy Wpływ Niższych Seminariów Duchownych na kształtowanie powołań kapłańskich. W tymże roku rozpoczął pracę jako wykładowca homiletyki w WSD w Lublinie. Pełnił różne funkcje diecezjalne, m.in. referenta ds. ekumenizmu (1962—1982) i diecezjalnego wizytatora nauki religii (1966—1975).

Równocześnie na Wydziale Teologicznym KUL pod kierunkiem bpa prof. Mariana Rechowicza przygotował rozprawę doktorską Kazania wielkanocne polskich autorów katolickich od połowy XVI do połowy XVII w., na podstawie której uzyskał stopień doktora teologii. Jako specjalista w homiletyce prowadził wykłady na KUL i w Seminariach Duchownych w Lublinie, Gorzowie, Przemyślu i Siedlcach. Od 1976 r. rektor kościoła M.B. Zwycięskiej (powizytkowskiego) w Lublinie. W 1981 r. został doktorem habilitowanym na podstawie rozprawy Kulturowe i historyczne uwarunkowania kaznodziejstwa Tomasza Młodzianowskiego. Wtedy objął kierownictwo katedry homiletyki w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL. Również w tym roku otrzymał godność kanonii honorowej Kapituły Katedralnej Lubelskiej, a w roku następnym godność kanonii gremialnej tej samej Kapituły.

Na początku lat 80. związał się z ruchem „Solidarności” i stworzył przy kościele powizytkowskim prężny ośrodek duszpasterstwa świata pracy. W 1980 r. został mianowany delegatem bpa lubelskiego do współpracy z „Solidarnością”. W okresie stanu wojennego przy kościele funkcjonował ośrodek pomocy represjonowanym. Wszystkie rocznice patriotyczne związane były ze sprawowaną liturgią mszy św. oraz podniosłymi kazaniami ks. Brzozowskiego. Liczny udział wiernych stanowił powód szykan ze strony ówczesnych władz bezpieczeństwa. Ks. Brzozowski był współtwórcą Komitetu Obywatelskiego w Lublinie. W okresie II Synodu Diecezji Lubelskiej (1977—1985) przewodniczył Komisji Przepowiadania Słowa Bożego a później wchodził w skład Komisji Redakcyjnej Statutów II Synodu Diecezjalnego. W 1982 r. mianowany rektorem WSD w Lublinie, funkcję tę pełnił do śmierci. W 1986 r. został członkiem Kolegium Konsultorów. Od 1989 r. był kapelanem Światowego Związku Żołnierzy AK w Lublinie.

Ks. Brzozowski pracował na forum ogólnopolskim Kościoła. Był członkiem Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego. Przez 10 lat przygotowywał programy duszpasterskie i kaznodziejskie dla całego Kościoła w Polsce. Przez wiele lat opracowywał homilie a także konferencje i nauki rekolekcyjne zamieszczane w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i innych periodykach homiletycznych. Brał udział w wielu zjazdach naukowych w Polsce i za granicą poświęconych kaznodziejstwu w zakresie teoretycznym i praktycznym. Gruntowna znajomość historii pomagała mu w realizacji tych przedsięwzięć. Jako ceniony kaznodzieja i gorący patriota chętnie głosił Słowo Boże na różnych uroczystościach patriotycznych w Lublinie i całej diecezji (m.in. jego pamiętna homilia na uroczystości odsłonięcia pomnika 3 Maja w Świdniku w 1991 r.). Chętnie dzielił się swoją wiedzą i umiejętnościami z kapłanami na sympozjach i zjazdach. Wiele razy prowadził rekolekcje dla kapłanów i kleryków.

Dobrze przyswoił sobie treści Soboru Watykańskiego II, którymi żył i na różny sposób wprowadzał w życie. Szczególnie idea Kościoła jako wspólnoty wspólnot inspirowała go do ich tworzenia, gdy był wychowawcą młodzieży szkolnej, akademickiej czy rektorem WSD. W pracy naukowej najpierw jako wykładowca a

później kierownik Katedry Homiletyki KUL był promotorem 6 doktoratów, ok. 100 magisteriów i licencjatów. Napisał recenzje 10 doktoratów oraz 57 magisteriów. Bogata działalność ks. Brzozowskiego na polu kaznodziejskim, wychowawczym, charytatywnym, patriotycznym, społecznym i naukowym wymagała wielkiej pracy i stała się powodem ciężkiej choroby serca i śmierci, która nastąpiła podczas operacji w Krakowie 29 XI.

Pogrzeb odbył się 2 XII 1991 r. w Lublinie. Nabożeństwu w katedrze przewodniczył bp lubelski ks. Bolesław Pylak, kazanie wygłosił bp Piotr Hemperek, kolega kursowy zmarłego. Kondukt pogrzebowy ulicami miasta na cmentarz przy ul. Lipowej poprowadził bp Jan Mazur, pasterz Kościoła Siedleckiego.

Akta personalne ks. Brzozowskiego w AAL, KUL, i WSD.

ks. Józef Szczypa

CEBULSKI ANTONI

(1895—1964), podpułkownik WP, dowódca 8 pp. Leg. w Lublinie. Ur. 2 I w Wielkich Drogach, pow. Wadowice. Po ukończeniu gimnazjum w Wadowicach, w sierpniu 1914 r. wstąpił do Legionów z przydziałem do 2 pp, w którego szeregach walczył do lutego 1918 r., awansując do stopnia podporucznika. Od lutego do maja 1918 r. dowodził kompanią w 14 p strzelców II Korpusu Polskiego na Wschodzie. Po bitwie pod Kaniowem pozostał na Ukrainie, działając w POW. W grudniu t.r. powrócił do Polski i wstąpił do WP.

W l. 1919—1924 w stopniu kapitana służył w baonach zapasowych 2 pp Leg. i 19 pułku piechoty, awansując w 1924 r. na stopień majora. Od grudnia 1924 r. do czerwca następnego roku pracował w sztabie 5 DP, a od czerwca do lutego 1931 r. ponownie służył w 19 pp. Kolejnym przydziałem Cebulskiego był baon Korpusu Ochrony Pogranicza „Kleck”, którym dowodził do kwietnia 1934 r. W miesiącu tym przeniesiony został do 2 pp Leg. w Staszowie na stanowisko dowódcy baonu, a następnie zastępcy dowódcy pułku w Sandomierzu, uzyskując w czerwcu 1935 r. awans na stopień podpułkownika.

W marcu 1939 r. przybył do Lublina, by objąć dowództwo 8 pp Leg. Pułkiem dowodził podczas bitwy pod Iłżą oraz w walkach na Zamojszczyźnie aż do rozwiązania resztek pułku 23 IX. Wzięty do niewoli zdołał zbiec i ukrywał się w okolicach Lublina. Podjął działalność konspiracyjną, ale w lutym 1940 r. został aresztowany i wywieziony do oflagu Dóssel-Warburg. Po wojnie powrócił do Polski, gdzie pracował w różnych instytucjach na stanowiskach księgowego, m.in. w Wydawnictwie Literackim w Krakowie. Zm. 5 VIII w Krakowie i pochowany został na cmentarzu Salwatorskim. Odznaczony był m.in. Orderem Krzyża VM 5 kl., Orderem Polonia Restituta 4 kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Miał córkę Zofię i syna Władysława.

„Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; H. Żelewski, Dzieje bojowe 8 pp Legionów, L. 1985; informacje syna Władysława.

CHMIELEWSKI JAN

(1887—1946), nauczyciel, spółdzielca, działacz ludowy, ur. 24 VI w Olszynach, pow. Garwolin, w rodzinie ziemiańskiej. Szkołę ludową ukończył w sąsiednim Jadowie, średnią w Warszawie, a Roczny Kurs Nauczycielski w Siedlcach. Jako początkujący nauczyciel ściśle związał się z POW, aktywnie uczestnicząc w jej pracach. W 1918 r. w Garwolińskim organizował koła Młodzieży Wiejskiej oraz kółka rolnicze, a w 1920 r. na polecenie starosty garwolińskiego oddział ochotników (173 osoby) na wojnę polsko-sowiecką. Sam jako ochotnik walczył pod Radzyminem, gdzie został ciężko ranny. W 1921 r. ożenił się z Haliną Wodzyńską, nauczycielką. W tym samym roku objął na 12 lat kierownictwo Szkoły Powszechnej w Uninie.

Prowadził ożywioną działalność społeczną w zakresie spółdzielczości, samorządu, oświaty pozaszkolnej, ruchu ludowego. Zaangażowanie Chmielewskiego w prace ZMW RP „Wici” oraz PSL „Wyzwolenie”, a od 1931 r. SL na terenie powiatu garwolińskiego zaniepokoiło władze administracyjne i oświatowe. Toteż z inspiracji kuratora lubelskiego w 1933 r. został przeniesiony na wcześniejszą emeryturę, żona zaś otrzymała skierowanie do pracy w jednej ze szkół bydgoskich. Przez pewien czas pracował jeszcze w garwolińskiej spółdzielczości.

W 1936 r. przeniósł się do Lublina, obejmując stanowisko kierownika Ośrodka Likwidatorskiego i rewidenta LSS. W 1938 r. objął funkcję sekretarza Rady Okręgowej LSS, a na Zjeździe Wojewódzkim SL w maju tego roku został wybrany sekretarzem ZW. Z tego też tytułu znalazł się w 1940 r. w konspiracyjnym, wojewódzkim kierownictwie SL „Roch” i jako jedyny przetrwał wszelkie zmiany personalne w latach okupacji. Korzystając z możliwości kontaktów ze wsią poprzez lustrację spółdzielni zajął się rozbudową terenowych struktur SL na Lubelszczyźnie. Współdziałał w tworzeniu a następnie rozwoju BCh, był szefem zaopatrzenia Komendy Okręgu. Z ramienia kierownictwa wojewódzkiego SL odpowiadał za rozwój i działalność Związku Pracy Ludowej „Orka” — jednego z członów ruchu ludowego, obejmującego inteligencję pochodzenia chłopskiego, wspierał w działaniu Ludowy Związek Kobiet, należał do ścisłego kierownictwa wojewódzkiego TON, popierając wydatnie rozwój tajnego nauczania.

W strukturach lubelskiego państwa podziemnego w 1942 r. powierzono mu stanowisko delegata Rządu RP na powiat lubelski (starosty). W związku z tym z zespołem opracował program pookupacyjnego życia gospodarczego i społeczno-kulturalnego powiatu, przygotował powiatowe służby administracyjne i społeczne, obsadził funkcje wójtów i sołtysów. Po wyzwoleniu Lublina przejawiał negatywny stosunek do PKWN. W VIII 1944 r. aresztowany przez NKWD i deportowany wraz z oficerami AK i działaczami politycznymi do ZSRR. Przebywał najpierw w obozie w Kijowie, później w Diagilewie k. Riazania, gdzie zmarł 25 I.

CAW, Akta osobowe J. Chmielewskiego; Zbiory Tadeusza Chmielewskiego, syna zam. w Lublinie; G. Szlendak, Jan Chmielewski. Działacz ludowy Lubelszczyzny, praca mgr. napisana w Zakładzie Historii Najnowszej UMCS w 1991 r.

CHOLEWA WŁADYSŁAW

(1893—1962), ur. we wsi Bełcząc k. Kocka. Pomimo ciężkich warunków materialnych ambitnie dążył do zdobycia wykształcenia. Oparciem dla niego stał się ruch ludowy — w wieku 15 lat rozpoczął działalność w ruchu zaraniarskim, a następnie w PSL „Wyzwolenie” oraz spółdzielczości rolniczej. Tym ideom pozostał wierny do końca życia. W latach I wojny światowej należał do POW.

W 1916 r. zaczął pracę jako sklepowy w Rejowcu, a następnie korzystając z poparcia

dr Marii Orsetti, w LSS. Tu uległ krótkotrwałym wpływom Jana Hempla.

W 1923 r. przeniósł się do bliższej mu ideowo spółdzielczości rolniczej. Wyjechał do Warszawy, gdzie został zatrudniony jako lustrator w Związku Rewizyjnym Spółdzielni Rolniczych, a następnie oddelegowany do Okręgowego Związku w Równem. W 1925 r. powrócił do Warszawy na poprzednie stanowisko lustratora i jednocześnie zapisał się do Szkoły Nauk Politycznych, którą ukończył w 1929 r.

Po reorganizacji spółdzielczości w 1935 r. został kierownikiem działu spółdzielni rolniczo-handlowych i zastępcą dyrektora Okręgowego Związku Spółdzielni Rolniczych we Lwowie. Jako członek centralnych władz SL prowadził upartą walkę o podporządkowanie spółdzielczości rolniczej ruchowi ludowemu.

W 1939 r. na stałe przeniósł się do Lublina. Został kierownikiem działu spółdzielni rolniczo-handlowych i zastępcą Piotra Załuskiego, dyrektora Okręgowego Związku Spółdzielni Rolniczych w Lublinie.

W latach okupacji Niemcy ze spółdzielczości rolniczej uczynili aparat techniczny do ściągania konyngentów — oczywiście jego wielkość i egzekwowanie przeprowadzali sami, sądzili przy tym, że istnienie polskich spółdzielni będzie dopingowało chłopów polskich do dobrowolnego oddawania kontyngentów. Wobec zarządzeń niemieckich kierownictwo polskiej spółdzielczości nie miało możliwości manewru. Podejmując pracę w warunkach okupacyjnych postanowiło wykorzystać aparat spółdzielczy, by służyć społeczeństwu polskiemu w przetrwaniu trudnych lat i stał się oparciem dla szeroko pojętego ruchu oporu. Cholewa, stojący na czele znieawidzonej przez ludność wiejską spółdzielni rolniczo-handlowych dystryktu lubelskiego wszedł w skład wojewódzkiej piątki SL „Roch” i został delegatem Rządu RP na woj. lubelskie. Biura Okręgowego Związku były stałym miejscem spotkań AK i Delegatury Rządu. Żywność, znajdującą się w magazynach spółdzielni na terenie dystryktu, stale ewidencjonowało kwatermistrzostwo AK jako zapasy na okres powstania.

Od 1941 r. delegat z ramienia londyńskiego rządu emigracyjnego na województwo lubelskie. Funkcję tę pełnił Cholewa do 3 VIII 1944 r., tj. do czasu aresztowania przez NKWD. Po trzech dniach został przewieziony na lotnisko w Świdniku i w towarzystwie płk. Kazimierza Tumidajskiego oraz naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa Delegatury Józefa Doliny przetransportowany do Rosji. Po kilku latach (obozy w Charkowie i Dibilewie) ciężko chory wrócił do Lublina.

W. Cholewa, Moja walka o spółdzielczość wiejską, w: Wspomnienia działaczy spółdzielczych, t. II, W. 1963; tenże, Z pracy spółdzielni rolniczo-handlowych, w: "Wspomnienia działaczy spółdzielczych, t. IV, W. 1966; J. Kostek, Spółdzielczość w Lubelskiem w latach okupacji, L. 1984; T. Żenczykowski, Polska lubelska 1944.

CHODŹKO WITOLD

(1875—1954), lekarz, neurolog, psychiatra, higienista, prof. UMCS i Akademii

Medycznej w Lublinie, działacz społeczny i państwowy. Ur. 1 XI w Piotrkowie Tryb., był synem urzędnika skarbowego Leonarda i Zofii z Jasińskich. Uczył się w gimnazjach w Piotrkowie i Warszawie. Po zdaniu matury w 1894 r. studiował medycynę na UW. Uzyskawszy w 1899 r. z wyróżnieniem (cum eximia laude) stopień lekarza (dyplom doktora medycyny otrzymał w 1921 r. w UJ), przebywał przez rok w Paryżu i Grazu (Austria), specjalizując się w neurologii i psychiatrii. Następnie pracował w charakterze lekarza ogólnego w osadzie miejskiej Zaręby Kościelne (gub. łomżyńska).

W 1901 r. przeniósł się do Lublina, gdzie został zatrudniony najpierw w prywatnej lecznicy dra W. Olechnowicza dla umysłowo chorych, a od 1902 r. na oddziałach psychiatrycznych szpitali Św. Jana (młodszy ordynator — 1903) i Św. Wincentego (ordynator nadetatowy). Równocześnie zajmował się wolną praktyką. Wybrany na członka rzeczywistego LTLeK. w 1902 r. (czł. korespondent — 1907, czł. honorowy — 1919) wniósł wydatny wkład do jego działalności naukowej, a zwłaszcza społeczno-medycznej. M.in. był inicjatorem powołania, a następnie sekretarzem Komisji Przemysłowo-Lekarskiej (1902—1903), autorem memoriału w sprawie stanu higieny szwaczek lubelskich (1906), współzałożycielem kąpieliska dla włościan pod Nałęczowem. Przez cały czas pobytu w Lublinie (do poł. 1907 r.) pełnił funkcję bibliotekarza Towarzystwa.

Współorganizator i członek lubelskiego oddziału Towarzystwa Higienicznego Warszawskiego, kierował pracami Wydziału IV, znanego pod nazwą „Kropla Mleka”. Była to jedna z pierwszych na ziemiach polskich instytucji opieki nad matką i dzieckiem. Należał do ścisłego kierownictwa utworzonego przy jego czynnym udziale Towarzystwa Szerzenia Oświaty „Światło” (sekretarz Zarządu i czł. Komitetu Administracyjnego — 1906, wiceprezes — 1907).

W l. 1905—1907 jako jeden z przywódców lubelskiego oddziału PD zajmował się pracą dziennikarską i publicystyczną (współwydawca i czł. redakcji „Kuriera”, organu prasowego lubelskiej pedecji), a także kandydował w wyborach do I i II Dumi Państwowej (1906 i 1907), wychodząc zwycięsko jedynie z ich pierwszej tury (w kurii miejskiej).

Po opuszczeniu Lublina pracował na posadach dyrektorskich w lecznicach psychiatrycznych: w Kochanówce pod Łodzią (1907—1914) i Czerwonym Dworze k. Warszawy (1914—1915). Później pełnił obowiązki ordynatora szpitala Św. Jana w Warszawie. Przez kilka kolejnych lat pozostawał na kierowniczych stanowiskach w centralnych organach administracji państwowej: Tymczasowej Radzie Stanu (referent sanitarny — 1917), Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (naczelnik Sekcji Administracyjnej — 1917—1918), Ministerstwie Opieki Społecznej i Ochrony Pracy (minister — 1918) i Ministerstwie Zdrowia Publicznego (podsekretarz stanu — 1918—1919, kierownik — 1918—1922, minister — 1922—1923). Potem był m.in. dyrektorem Państwowej Szkoły Higieny (od 1926), prezesem Naczelnej Izby Lekarskiej (1929—1934), a także szefem różnych organizacji społeczno-lekarskich, np. Polskiego Towarzystwa Medycyny Zapobiegawczej (od 1935), a po II wojnie światowej — Warszawskiego Towarzystwa Opieki nad Nerwowo i Umysłowo Chorymi. Uczestniczył w międzynarodowych kongresach i konferencjach poświęconych sprawom sanitarnym, narkomanii i in. Reprezentował Polskę w Międzynarodowym

Urzędzie Higieny Publicznej (1920) i w Komitecie Higieny Ligi Narodów (1921). Jako delegat rządu Rzeczypospolitej brał udział w 7 sesjach Zgromadzenia Ogólnego Ligi (1922—1934).

Okres II wojny światowej przeżył w Warszawie, skąd na początku IX 1944 r. został z rodziną wywieziony do Grodziska Maz. W 1945 r. przyjechał do Lublina i podjął pracę na Wydz. Lekarskim UMCS, a od 1950 r. w AM jako prof. nadzwyczajny, a od 1947 — zwyczajny oraz kierownik Katedry Higieny Ogólnej i Społecznej. Zajmował się nie tylko działalnością dydaktyczną i badawczą, ale również organizatorską (m.in. był jednym z inicjatorów i twórców założeń programowych powstałego w 1951 r. w Lublinie Instytutu Medycyny Pracy i Higieny Wsi). Jego bogaty dorobek naukowy (ok. 780 publikacji) obejmuje prace z różnych dziedzin medycyny (neurologia, psychiatria, higiena, choroby zakaźne i zawodowe, balneologia i in.). Wyrazem uznania dla osiągnięć badawczych Chodźki stało się nazwanie jego imieniem odkrytego przezeń na początku XX w. tzw. odruchu mostkowego.

Oprócz godności członka honorowego towarzystw lekarskich: Lubelskiego i Łódzkiego oraz Warszawskiego Towarzystwa Przeciwgruźliczego i Polskiego Komitetu Walki z Rakiem (prezes honorowy), a także członkostwa PAU — 1930 (ponadto Akademii Lekarskiej w Turynie — 1928), otrzymał wiele wysokich odznaczeń krajowych i zagranicznych (np. franc. Legia Honorowa, Korona Włoska).

Zm. 17 I w Lublinie, pochowany został w Warszawie (cmentarz Powązki). Jego imieniem nazwano jedną z ulic w północnej części Lublina oraz Instytut Medycyny Pracy i Higieny Wsi.

Był dwukrotnie żonaty: z Anną Jankowską (ślub 1900), a po jej zgonie (1912) — z Heleną Witkowską (ślub 1914), z którą miał dwie córki: Aleksandrę, zamężną Domaniewską, dr med. (zm. 1955), i Marię, żonę historyka architektury i sztuki, prof. dra Jana Zachwatowicza (1900—1983).

S. Łoza, Czy wiesz kto to jest, W. 1938, s. 102; J. Brzozowski, Witold Chodźko jako nauczyciel higieny, „PTLek.” 1956 nr 8; Witold Chodźko, prof. zw. nauk medycznych..., „Biuletyn Naukowy Metodyczno-Organizacyjny Medycyny Wiejskiej” 1962 nr 13; J. Strojnowski, Witold Chodźko jako lubelski neurolog i psychiatra w 1. 1901—1907, „Kwart. Hist. Nauki i Tech.” 1969 nr 2; Akademia Medyczna w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 296—297 (fot.); Dzieje Lubelszczyzny, t. V, W.-Ł. 1986 s. 141—142; APL, Rząd Gubernialny Lubelski (1867—1917), osób. 104.

CHROMIŃSKI CYPRIAN FRANCISZEK

(1888—1970), lekarz, bakteriolog i analityk, kierownik filii Państwowego Zakładu Higieny w Lublinie. Ur. 16 IX we wsi Chromna (Siedleckie) w rodzinie drobnoszlacheckiej, syn Floriana i Władysławy. Uczył się w wiejskiej szkole elementarnej w Zbuczynie, a po śmierci ojca wyjechał do swego przyrodniego brata w Tyflisie (obecnie Tbilisi). Kształcił się tam w wojskowej szkole felczerskiej, po czym odbywszy 6-letnią służbę w armii carskiej, zdał (zaocznie) maturę w gimnazjum rosyjskim. Studia medyczne w Uniwersytecie Kijowskim ukończył z wyróżnieniem w

1917 r. Po dwóch latach wrócił do kraju i pracował zrazu jako lekarz wojskowy, a od 1922 r. cywilny, w Warszawie i Dąbrowie Górniczej.

Na stałe w Lublinie osiedlił się w 1925 r. Objął funkcję kierownika filii Państwowego Zakładu Higieny. Pracując na tym stanowisku nieprzerwanie do 1952 r., prowadził równocześnie do końca życia znane w mieście i regionie własne laboratorium analityczne (po przeniesieniu w 1935 r. z ul. Chopina na Ogrodową, funkcjonuje ono tam do dziś). W okresie okupacji hitlerowskiej zajmował się działalnością charytatywną na rzecz rodzin lekarzy poległych lub osadzonych w oflagach. Był też aktywnym członkiem powołanego spośród lekarzy lubelskich komitetu niosącego pomoc więźniom obozu koncentracyjnego na Majdanku.

W lipcu 1944 r. został pierwszym po wyzwoleniu naczelnikiem Wydziału Zdrowia WRN w Lublinie. Zrezygnowawszy po kilku miesiącach z tego stanowiska, nadal kierował filią Zakładu Higieny, przekształconą potem w Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną. Dzięki jego staraniom instytucja ta otrzymała nowych gmach przy ul. Uniwersyteckiej. Zajął się też samodzielnie produkcją szczepionek przeciwko wścieklicznie, durowi i innym chorobom zakaźnym. Był inicjatorem i współzałożycielem uruchomionej na jesieni 1944 r. pod auspicjami lub. oddziału Zakładu Higieny Wytwórni Surowic i Szczepionek. Na jej potrzeby przekazał znaczną część aparatury, chemikaliów i szkła laboratoryjnego, jakie zgromadził w czasie wojny. W środki te zaopatrywał również szpitale lubelskie, a także nowo tworzone wówczas Zakład Mikrobiologii na Wydziale Lekarskim UMCS. W pierwszych miesiącach po odzyskaniu niepodległości wspierał materialnie lekarzy znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Należał też do grona założycieli kasy pomocy koleżeńskiej lekarzy lubelskich.

Opuściwszy w 1952 r. posadę w Wojew. Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej, pracował krótko na etacie kierownika laboratorium Szpitala Klinicznego Nr 3. Następnie objął i pełnił niemal do ostatnich dni życia stanowisko kierownika Pracowni Wassermanowskiej (Serologicznej) Wojewódzkiej Przychodni Skórno-Wenerologicznej. Jako dyrektor tej Przychodni w l. 1962—1964 przyczynił się w walnie do wzniesienia dla niej nowego budynku

Pierwszy w Polsce w 1948 r. wykrył na terenie Lubelszczyzny i opisał w prasie fachowej ogniska epidemii gorączki błotnej. Wynałazł skuteczną szczepionkę przeciwko niektórym schorzeniom alergicznym (pracę na ten temat opublikował w „PTLek.” 1968, nr 45). Od 1925 r. należał do LTLeK., gdzie piastował m.in. funkcje sekretarza (1932—1933) i prezesa (1944—1946), a na jego posiedzeniach często występował z referatami. W okresie międzywojennym był członkiem, a w 1947 r. prezesem Lubelskiej Izby Lekarskiej. Zm. 22 V w Lublinie, został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Z poślubioną w 1924 r. Haliną Haberko (1900—1977) miał 3 dzieci, późniejszych lekarzy: Tadeusza Teofila (ur. 1925), radiologa, Hannę Krystynę, zameżną Zdanowicz (ur. 1927), pediatrę, oraz Janusza Wojciecha (ur. 1931), dra medycyny, chirurga dziecięcego.

„Kurier Lub.” 1968 nr 219 (fot.), 1970 nr 120 (nekrolog); S. Kryński, Nie piastowałem

eksponowanego stanowiska, „Polityka” 1979 nr 27; J. Marszałek, Majdanek — obóz koncentracyjny w Lublinie, W. 1981, s. 156 (fot.), 160—161; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987, s. 68—69, 122, 124; Majdanek 1941—1944, pod red. T. Mencla, L. 1991, s. 248 (fot.); Wspomnienia Cypriana Chromińskiego z pracy w Państw. Zakładzie Higieny (rkp. w posiadaniu dra med. Kazimierza Żelazowskiego z Lublina); informacje dr H. Zdanowicz, dr. J. Chroińk i dj K. Żelazowskiego.

CZAPLIŃSKI EMIL WOJCIECH

(1892—1976), płk WP, komendant Garnizonu i Miasta Lublina. Ur. 8 IX w Krakowie w rodzinie urzędnika Kazimierza i Emilii Popiel. Po ukończeniu IV Gimnazjum w Krakowie w 1910 r. wstąpił na Wydział Prawa UJ, uzyskując absolutorium w 1914 r. Już od 1910 r. związał się z ruchem skautowym, będąc aktywnym jego uczestnikiem na terenie Krakowa.

W l. 1913—1914 ukończył szkołę oficerską Polskich Drużyn Strzeleckich. Po wybuchu I wojny wstąpił do Legionów, walcząc w kampanii kieleckiej w szeregach 1 pp, a od października 1914 r. w 2 pułku piechoty. Z pułkiem tym przeszedł cały szlak bojowy Legionów, dochodząc do stopnia porucznika i funkcji dowódcy kompanii. Po kryzysie przysięgowym jako poddany austriacki został wcielony do Polskiego Korpusu Posiłkowego i pełnił funkcję zastępcy dowódcy baonu technicznego: W lutym 1918 r. z całym Korpusem próbował przejść na stronę rosyjską, lecz został internowany i zesłany do obozu w Huszt na Węgrzech. Wysłany na front włoski w czerwcu opuścił szeregi austriackiej armii ze względu na odnowienie się wcześniejszej kontuzji. Osiedlił się w Zakopanem, energicznie działając w PO W na Podhalu.

W początkach listopada 1918 r. wstąpił w szeregi polskiego wojska i wziął udział w odsieczy Lwowa, dowodząc kompanią 4 pp. Od lutego 1919 r. walczył w szeregach 2 pp Leg., początkowo jako dowódca baonu, a od sierpnia 1920 r. do końca wojny jako dowódca. Na stanowisku tym pozostał aż do marca 1929 r., awansując w 1925 r. na stopień pułkownika. Kolejnym przydziałem służbowym było stanowisko zastępcy dowódcy Straży Granicznej, na którym pozostawał do marca 1932 r. Ostatnim jego wojskowym stanowiskiem w II Rzeczypospolitej była Komenda Garnizonu i Miasta Lublina.

Czapliński aktywnie uczestniczył w życiu społecznym miasta, zwłaszcza w harcerstwie, będąc członkiem Zarządu Oddziału ZHP w Lublinie, i na niwie sportowej. Po wybuchu II wojny światowej pozostał w Lublinie do 14 IX, po czym na rozkaz gen. Smorawińskiego ewakuował Komendę na wschód. Zdołał uniknąć niewoli sowieckiej i niemieckiej, podejmując bardzo szybko działalność konspiracyjną. Jednak w początkach lutego 1940 r. został aresztowany i osadzony w oflagu Grossborn. Nawet w tak trudnych warunkach nie opuściła go pasja harcerska i założył obozową drużynę.

W lutym 1945 r. po wyzwoleniu obozu powrócił do kraju i po zgłoszeniu się do

dyspozycji nowych władz wojskowych ponownie otrzymał stanowisko komendanta Miasta Lublina i równocześnie szefa wydziału Wojsk Ochrony Pogranicza. W maju 1947 r. został usunięty z armii, a w 2 lata później również z harcerstwa. Jako cywil podjął pracę, m.in. jako intendent w Technikum Budowlanym, a następnie recepcjonista w Domu Wycieczkowym PTTK. Zmarł 21 października 1976 r. w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był m.in. kawalerem Orderu Krzyża Virtuti Militari 5 kl., czterokrotnie Krzyża Walecznych, Krzyża Niepodległości, Złotego Krzyża Zasługi.

Ze związku małżeńskiego (1929) z Karoliną Jezierską (zm. 1977) miał troje dzieci: Wiesława, Halinę i Janusza.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich, W. 1917; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; Spis oficerów służących czynnie w WP, W. 1921; Lista starszeństwa oficerów zawodowych, W. 1922; Zarys historii wojennej 2 pp Leg. [bmrw]; H. Żelewski, Dzieje bojowe 8 pp Legionów, L. 1985; M. Derecki, Karabin i lilijka „Kam.” 1988 (101); Encyklopedia Wojskowa, t. II; Materiały w zb. M. Sobieraja — Życiorys płk. Czaplńskiego, informacje syna Janusza.

CZARKOWSKI ANDRZEJ

(1908—1988), malarz. Ur. 30 IX w Chmielowie d. pow. Włodawa, syn Piotra i Zenobii z Zaorskich. Ojciec (1876—1931) był rolnikiem, administratorem kilku folwarków w Chełmskiem i Włodawskiem; wybierany wójtem gminy nie zyskał akceptacji władz rosyjskich.

Czarkowski wychowywał się i rozwijał pod kierunkiem nauczyciela Majewskiego; dzieciństwo spędził na wsi, poddając się urokom krajobrazu podlaskiego. Od wczesnych lat wykazywał zainteresowania plastyczne: rysował i malował swoje otoczenie (pola, łąki, chaty, drzewa). Po wstąpieniu do Korpusu Kadetów w Modlinie, którego komendantem był płk ułanów Mikołaj Wisznicki, również malarz i rysownik, nie porzucił, zamiłowań artystycznych.

Umiejętności malarskie rozwijał w Lublinie, w szkole średniej, pod kierunkiem Karola Westfala, a następnie kształcił się w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku u Jana Wydry, A. L. Kłopotowskiego i Antoniego Procajłowicza. Po ukończeniu tej szkoły zapisał się do lubelskiego Związku Artystów Plastyków „Krağ” i uczestniczył w licznych wystawach, m.in. w Salonie Lubelskim (1939). W r. 1938 został członkiem Zarządu ZAP „Krağ”.

Podczas okupacji hitlerowskiej był Czarkowski, podobnie jak jego żona, żołnierzem AK na terenie Okręgu Lubelskiego. W wolnych chwilach nie zaniedbywał malarstwa, głównie rysował portrety.

Po wojnie Czarkowski razem z Zygmuntem Bartkiewiczem zakładał przy TWP w Lublinie Sekcję Plastyczną, z którą wystawiał w świetlicy Poczty Głównej, w siedzibach: NOT i NR ZZ. Brał udział w organizowaniu lubelskiego Towarzystwa

Przyjaciół Sztuk Pięknych, z którym eksponował swoje prace w kraju i za granicą, min. w Sydney (1964), Canberze (1965), Maitland, Newcastle (1966), Debreczynie (1974). Równocześnie pracował w kinie „Wyzwolenie” na stanowisku dekoratora.

Po r. 1945 malował przeważnie akwarelą, motywy lubelskie, np. Majdanek (wielokrotnie), ulicę Szambelańską, rzekę Bystrycę, panoramę Lublina, a także z Lubelszczyzny (widoki z Łęcznej) i Podlasia (dzwonnica w Kodeńcu, widok Siemienia). Poza tym malował drzewa (brzozy, buki, dęby, olchy, sosny, wierzby), łąny zboża, las, drogę leśną, wiosnę, jesień, zimę, żniwa, brzeg morski, pola, łąki, sterty na polu, stare chaty i dworki. Niewielkich rozmiarów malowane przez Czarkowskiego krajobrazy, starannie wykończone, zróżnicowane w swych tonacjach barwnych, odznaczają się czytelnością i dobrą charakterystyką przedmiotu; ujmowane i odtworzone z realistyczną starannością, bliskie są konwencji tradycyjnego polskiego malarstwa pejzażowego.

Zm. 6 III w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 19a). Był ożeniony w r. 1940 z Janiną z Klajdów i pozostawił syna Krzysztofa (ur. 1946), księgarza, i córkę Barbarę, zamężną Guziuk (ur. 1953), geografa.

Sekcja Plastyczna w Lublinie. Katalogi wystaw 1961 poz. 21—26, 1962 poz. 26—55; Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych w Lublinie. Wystawa prac plastycznych, MKPiK „Ruch”, W. 1970 poz. 3; Wojewódzkie Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych. Wystawa prac plastycznych, Miejski Dom Kultury, L. 1974 poz. 4—6; Wojewódzkie Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych w Lublinie. Przegląd prac plastycznych członków..., L. 1974 poz. 5—8, 1975 poz. 1—4; (in), Wystawa piewcy Podlasia, „Szt. Ludu” 1978 (28IV); TWP; informacje i materiały u J. Czarkowskiej w Lublinie: A. Czarkowski, Autobiografia (rkp., Lublin 25 IV 1978); Album fot. (tu podobizny Cz.).

CZECHOWIC MARCIN

(1532—1613), pisarz ariański, minister zboru lubelskiego. Ur. w Zbąszyniu (Wielkopolska) w rodzinie plebejskiej. Po szkole parafialnej uczył się w poznańskim Kolegium Lubrańskiego, ale edukacji nie dokończył, wiążąc się w 1549 r. z ruchem reformacyjnym. W latach następnych uczył się być może w Królewcu, od 1554 r. studiował w Lipsku. Ze studiów wyniósł dobrą znajomość łaciny i greki oraz zaczątki języka hebrajskiego.

W 1558 r. udał się Czechowic na Litwę, gdzie na dworze Mikołaja Radziwiłła Czarnego grupowała się czołówka działaczy reformacyjnych (Sz. Zacius, W. Krzyszkowski, Sz. Budny i in.). Został nauczycielem szkoły w Wilnie. W 1561 r. Radziwiłł wysłał Czechowica do przebywającego w Genewie J. Kalwina w sprawie potępionego przez Kalwina J. Blandraty. W podróży tej spotkał się w Zurychu z H. Bullingerem i J. Wolfem, miał też odwiedzić anabaptystyczne gminy morawskie.

Po powrocie Czechowic stał się gorącym zwolennikiem antytrynitaryzmu (trydeizmu), poglądów J. Blandraty i Piotra z Goniądza. Czynn timer uczestniczył w dysputach i

polemikach, pisał traktaty, pieśni do kancjonałów, ewoluując w kierunku dyteizmu. Po śmierci Radziwiłła przeniósł się na Kujawy, osiadając w dobrach sympatyka antytrynitaryzmu J. Niemojewskiego. W 1566 r. dokonał jednego z pierwszych w Polsce aktów ponurzenia (powtórnego chrztu). Z Niemojewskim związał się na długo. Obydwaj, m.in. pod wpływem Grzegorza Pawła z Brzezin, ulegali dalszej ewolucji poglądów, przechodząc na pozycje unitarystyczne i radykalizmu społecznego.

W 1570 r. Czechowic z grupą szlachty kujawskiej osiadł w Lublinie, zostając ministrem odbudowanej gminy ariańskiej. Jego aktywność jako ideologa radykalnego arianizmu rychło uczyniła z Lublina „stolicę” tego wyznania. Czechowic wiele pisał i publikował. W 1575 r. wydał *Rozmowy chrystyjańskie...*, zawierające zwarty wykład unitarystycznej doktryny Zboru. Ze sporami z umiarkowanymi arianami (Budny) związane są prace *Trzech dni rozmowa o dzieciochrzcieństwie* i *Rozsądek tego, co o zwierzchności trzymamy i wierzymy*. Polemizował z kalwinami (*Rozsądek na Wykład katechizmu ks. P. Gilowskiego*, 1581) i katolikami (*Epistomium na Wędzidło ks. H. Powodowskiego*, 1582), *Wujek, to jest krótki odpis na pisanie ks. J. Wujka*, 1591 i in.). W 1577 r. wydał własny przekład *Nowego Testamentu* (II wyd. 1594).

W latach 90. XVI w. musiał stawiać czoła opozycji wewnątrzzborowej (Faust Socyn), zmierzającej do stępienia radykalizmu Zboru i większego przystosowania doktryny Zboru do istniejących realiów. W 1598 r., po śmierci Niemojewskiego, Czechowic został przez zwolenników Socyna usunięty ze stanowiska ministra zboru lubelskiego. Pozostał jednak wierny starym zasadom, dając temu wyraz na synodach (m.in: podczas tzw. wykładów rakowskich Socyna w 1602 r.

Zm. w Lublinie w 1613 r. „Mało kto wytrwał przy nim aż do jego śmierci” — zanotował współwyznawca Czechowica W. Smalc. Choć kierunek, jaki reprezentował, ostatecznie przegrał, był bez wątpienia jedną z najwybitniejszych indywidualności arianizmu polskiego. Nie bez powodu przeciwnicy nazywali go „papieżem nurzałowskim”.

Czechowic był prawdopodobnie trzykrotnie żonaty. Z licznego potomstwa znani są dwaj jego synowie — Wojciech i Jan.

PSB, t. IV, s. 307—309; L. Szczucki, Marcin Czechowic (1532—1613), W. 1964; J. Misiurek, Chrystologiczna doktryna Marcina Czechowica, RTK XXIV, 1979, z. 2.

CZECHOWICZ JÓZEF

ps. Stanisław, Henryk Zasławski, J. Surmacz, Kazimierz Sułek, Ludwik Staroński, Jerzy lub Zygmunt Klimuntowicz, Zygmunt Klimantowicz (1903—1939). Ur. 15 III w Lublinie, poeta, redaktor, wydawca, dziennikarz.

Po ukończeniu gimnazjum w Lublinie uczęszczał na kursy pedagogiczne przygotowujące do pracy wychowawczej w szkole dzieci upośledzonych. Był związany z lubelskim środowiskiem literackim oraz z awangardowymi czasopismami

lubelskimi. W 1921 r. współredagował „Lucyfera”, w latach 1923—1925 czasopismo „Reflektor”. Należał do grupy poetyckiej „Reflektora”. W 1924 r. nawiązał współpracę, przez Wacława Gralewskiego, z „Expressem Lubelskim”, gdzie pracował jego brat Stanisław, po którego śmierci objął stanowisko sekretarza redakcji.

W okresie od 1 I 1932 do 11 V 1932 r. wydawał własny dziennik „Kurier Lubelski” (powiązany z BBWR), a po wycofaniu się z redakcji zorganizował własną niezależną gazetę „Dziennik Lubelski”, efemerydę na rynku prasowym, (ukazywała się od 1 do 9 czerwca 1932 r.). W 1931 r. znalazł się w gronie inicjatorów powołania w Lublinie Związku Literatów, wstąpił też do Lubelskiego Syndykatu Dziennikarzy. Był członkiem Lubelskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki. Projektował wydawanie pisma Związku Literatów „Strefa”, a także pism pt. „Zmowa” i „a.r.”, ale te inicjatywy nie zostały zrealizowane.

Po przeniesieniu się do Warszawy w 1933 r. podjął pracę jako redaktor w wydziale wydawniczym ZNP. Był sekretarzem redakcji w „Głosie Nauczycielskim”, redagował „Płomyczek” w 1934 r. (razem z Wandą Wasilewską), a także „Miesięcznik Literatury i Sztuki” oraz kolumnę poetycką w piśmie „Zet”. W 1937 r. Wiłam Horzyca powierzył mu stanowisko sekretarza redakcji literackiej w „Pionie”, a w 1938 r. wspólnie z Ludwikiem Frydem redagował „Pióro”. Do wybuchu wojny pracował w Polskim Radiu w Warszawie. Współpracował z wieloma pismami. W dziennikach lubelskich zamieszczał artykuły, komentarze, reportaże, felietony, recenzje, informacje i reklamy wierszowane oraz, oczywiście, poezje.

Debiutował jako poeta tomikiem wierszy *Kamień* w 1927 r. Ukazały się jego zbiorki poetyckie: *dzień jak codzień* (1930), *ballada z tamtej strony* (1932), *w błyskawicy* (1934), *Stare kamienie* (1934; wspólnie z F. Arnsztajnową), *nic więcej* (1936), *nuta człowiecza* (1939), poetycka jednoaktówka *Czasu jutrzeźnego* (1938). Opracował *Antologię współczesnych poetów lubelskich* (1939).

Czechowicz należy do najwybitniejszych poetów dwudziestolecia międzywojennego. Podkreśla się jego niezwykłą wrażliwość, pełny ciepła liryzm, nastrój fantazyjny i wizyjny, melancholię i ludowość, ale również pesymistyczną postawę filozoficzno-moralną, która doprowadziła do katastroficznych przeczuc wojny. Zginął 9 IX od bomby nieprzyjacielskiej w rodzinnym Lublinie, dokąd schronił się uciekając ze stolicy zagrożonej przez najeźdźcze wojska niemieckie.

Z inicjatywy środowiska literacko-naukowego powstało w Lublinie w 1968 r. Muzeum Józefa Czechowicza, zaś w 30 rocznicę tragicznego zgonu 9 IX 1969 r. odsłonięto jego pomnik (projektu Tadeusza Skwarczyńskiego), który usytuowano w miejscu, gdzie przed laty poniósł śmierć pod gruzami domu trafionego niemiecką bombą (dziś Plac Józefa Czechowicza przy Poczcie Główniej).

K. Wyka, *Rzecz wyobraźni*, W. 1959; *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 2, W. 1963, s. 725; W. Gralewski, *Stalowa tęcza*, W. 1960, tenże, *Ogniste koła*, L. 1963; K. Bielski, *Most nad czasem*, L. 1963; W. Mrozowski, *Cyganeria*, L. 1963; J. Czechowicz, *Wiersze wybrane, słowo wstępne S. Pollak, J. Śpiewak*, W. 1955; tenże, *Wybór poezji, wstęp T. Kłak*, Wr. 1970; T. Kłak, *Nieznana twarz Czechowicza*, „Kam.” 1970 nr 26; Al. L. Gzella, *Czechowicz Józef...*, *Materiały do słownika publicystów i dziennikarzy polskich*,

CZERWIŃSKI CZESŁAW KAZIMIERZ FELIKS

(1867—1941), doktor medycyny, ginekolog, naczelny lekarz Szpitala Św. Wincentego a Paulo, działacz społeczny. Ur. 9 I w Lublinie, był synem Kazimierza (ur. 1830), lekarza miejscowego szpitala więziennego, oraz Feliksy z Topolskich (1843—1922). Uczył się w gimnazjum lubelskim, a od 1887 r. studiował na Wydziale Lekarskim UW, (korzystając ze stypendium fundacji lubelskiego lekarza-społecznika J. Szteina). Po otrzymaniu w 1893 r. dyplomu lekarskiego z wyróżnieniem (cum eximia laude), przez 2 lata uzupełniał wiedzę za granicą.

Wróciwszy do Lublina podjął pracę w Szpitalu Św. Wincentego, najpierw jako lekarz nadetatowy, a następnie ordynator młodszy (1901) i starszy (1904). Wraz z wybuchem wojny rosyjsko-japońskiej został zmobilizowany do armii rosyjskiej i wysłany na Daleki Wschód. Zatrudniony na krótko w szpitalu polowym I Korpusu Syberyjskiego (1904), pozostałą część półtorarocznej służby wojskowej spędził w Charbinie, pracując na etacie ordynatora w tamtejszym szpitalu. Przeniesiony do rezerwy w poł. XII 1905 r., przyjechał do Lublina i objął na nowo posadę starszego ordynatora, a po odzyskaniu niepodległości — naczelnego lekarza Szpitala Św. Wincentego. W 1930 r. na skutek zatargu z radą fundacyjną Szpitala zrezygnował z tego stanowiska.

Jako lekarz zdobył uznanie i sławę głównie dzięki osiągnięciom w dziedzinie ginekologii operacyjnej. Wykonanie przezeń ponad 300 operacji przetok moczowych uznawane było za swoisty rekord w skali ówczesnej medycyny krajowej. Od 1895 r. jako członek LTLeK. aktywnie uczestniczył w jego pracach naukowych. Występował z referatami na obradach zjazdów lekarzy prowincjonalnych (Łódź 1911, Lublin 1914). W czasie I wojny światowej na posiedzeniach Towarzystwa przedstawiał opracowane przez siebie wytyczne w sprawie walki z epidemiami chorób zakaźnych. W ramach tej akcji napisał i opublikował w 25 tys. egzemplarzach popularną broszurę *O tyfusie plamistym* (1916).

W 1914 r., wespół z dwoma innymi członkami stowarzyszenia, przygotował przyjęty z dużym zainteresowaniem w polskich środowiskach medycznych projekt deontologii (etyki) lekarskiej. Przyczynił się do utworzenia przy Tow. Pracowni Anatomo-Patologicznej C1924). Wyrazem uznania zasług Czerwińskiego dla organizacji lekarzy lubelskich było m.in. powierzanie mu najwyższych funkcji w jego zarządzie: prezesa (1919—1920, 1936—1939), wiceprezesa (1913—1914, 1915—1919) i sekretarza (1900—1904), a także nadanie godności członka honorowego (1936).

Wybierany był do władz innych organizacji i instytucji społeczno-lekarskich, np. Główny Komitet Ratunkowy — 1915—1916, Towarzystwo „Pogotowie Ratunkowe" w Lublinie — czł. pierwszego zarządu, 1917, Oddział Lubelski PCK — prezes, Lubelskie Tow. Dobroczynności — prezes, rada zarządzająca fundacją Szteina, Obywatelski

Komitet Budowy Szpitala Klinicznego — 1939. Działał w lubelskim Komitecie Wyborczym do Sejmu (1919), Straży Bezpieczeństwa Publicznego (1919) itd.

W 1906 r. wziął ślub z Anną de domo Karczewską (1881—1920), z którą do 1911 r. miał 2 dzieci: Krystynę (ur. 1907) i Tadeusza (ur. 1910). Zm. 6 IV w Lublinie, spoczywa w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ul. Lipowej.

„Gazeta Lub.” 1900, nr 119; M. Gmiter i in, Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, Lublin 1990, s. 103; „Głos Lub.” 1930, nr 116; Pamiętnik Jubileuszu Lubelskiego Towarzystwa Lekarskiego 1874—1924, L. 1925, s. 23, passim.; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987, passim.; APL, Rząd Gubernialny Lubelski (1867—1917) osób. 274; Magistrat m. Lublina (1915— 1918) 90, k. 11.

CZYŃSKI JAN

(1801—1867), radykalny działacz społeczny, pierwszy polski socjalista utopijny, publicysta, pisarz, redaktor, z zawodu prawnik. Ur. 20 I w Warszawie. Pochodził ze spolszczonej rodziny żydowskiej. Jego ojciec Józef był zwolennikiem sekty frankistów, brał udział w Insurekcji Kościuszkowskiej. Podobnie matka Katarzyna z Krysińskich pochodziła z frankistów. Studia filozoficzne i prawnicze ukończył w UW. W tym czasie przyjaźnił się m.in. z Tadeuszem Krępowieckim i Janem Nepomucenem Janowskim, towarzyszami późniejszych walk o idee i cele powstania listopadowego.

W Lublinie Czyński został adwokatem, patronem przy Trybunale Cywilnym. Zorganizował resursę obywatelską, w której salach zbierano się i wspólnie czytano gazety warszawskie i zagraniczne, dowożone z Warszawy. Od pierwszych dni wybuchu powstania listopadowego brał udział w akcjach na jego rzecz i manifestacjach. Płk Wincenty Szeptycki, organizator i dowódca Gwardii Narodowej, powołał go na swojego adiutanta. Kierował wielką manifestacją w Lublinie 14 grudnia 1830 r., podczas której na Polu Marsowym (dziś pl. Litewski) odbyło się uroczyste poświęcenie sztandarów Gwardii Narodowej. Pod pomnikiem Unii Lubelskiej w obecności władz wojskowych i miejskich, wobec licznie zgromadzonych manifestantów, zagrzewał żarliwie lublinian do uczestnictwa w zrywie patriotycznym. Był inicjatorem apelu do władz powstania w Warszawie o „przekształcenie powstania w rewolucję narodową”. Występował też w synagodze wobec ludności żydowskiej Lublina, zachęcając ją do udziału w powstaniu.

Z jego inicjatywy 9 XII 1830 r. powstał „Kurier Lubelski”. Była to pierwsza gazeta dzienna w mieście. Redakcja mieściła się w mieszkaniu Czyńskiego — wydawcy, redaktora i głównego publicysty pisma. Na łamach dziennika propagował idee powstania i społecznej ofiarności na jego rzecz. Ostatni numer pisma ukazał się z datą 5 lutego 1831 r. Do Lublina wkroczyły wojska rosyjskie i Czyński musiał ratować się ucieczką. Rosyjskie władze okupacyjnej wyznaczyły 1000 czerwienców, czyli 18 tys. zł polskich, za jego schwytanie.

W Warszawie Czyński występował jako referendarz w Komisji Rządowej Wojny, pracował nad organizacją sił zbrojnych powstańczych, a w czerwcu 1831 r. wstąpił do Towarzystwa Patriotycznego, którego został wiceprezesem. We wrześniu 1831 r. przez Prusy przedostał się do Paryża. Na emigracji początkowo związał się z Komitetem Joachima Lelewela. Organizował kontakty z krajem. Przenosząc się do Metz nawiązał współpracę z demokratami południowoniemieckimi. Później pozostawał pod wpływami Tow. Demokratycznego Polskiego. Występował na łamach prasy przeciwko stronnictwu księcia Adama Czartoryskiego. Głosił zasady równości społecznej i równouprawnienia Żydów.

Współpracował w 1831 r. z „Nową Polską”. Na emigracji, w Paryżu, z ramienia Tow. Demokratycznego Polskiego redagował czasopismo „Postęp” (1832—1834). W latach 1834—1835 był redaktorem dwutygodnika „Północ”, który wydawał wraz z Szymonem Konarskim. Na jego łamach krytycznie wypowiadał się o mesjanizmie Książę Narodu Polskiego Adama Mickiewicza, co przysporzyło mu wielu wrogów, a sam mistrz replikował fraszką:

W pół jest Żydem, w pół Polakiem, W pół jakubinem, w pół żakiem, W pół cywilem, w pół żołdakiem, Lecz za to całym łajdakiem.

Był stałym współpracownikiem żydowskiego czasopisma „Archives Izraelites”, wychodzącego w Paryżu. W 1835 r. podjął się wydawania pisma „La Russie Pittoresque”. W latach 1843—1845 założył i redagował pismo „Echa Miast Polskich”. Po wybuchu powstania styczniowego w Polsce założył i wydawał w Brukseli pismo „La Pologne” (1863—1864), w którym starał się zainteresować sprawą polską i rosyjskim terrorem w Polsce szerokie koła światowe. Ostatnie lata życia spędził w Londynie, skąd nadsyłał systematycznie korespondencje do „Gazety Narodowej” we Lwowie. Założył w Anglii Towarzystwo Pracowników Polskich, zajmujące się m.in. ułatwianiem zatrudnienia polskich emigrantów. Przyczynił się do spopularyzowania w Polsce idei Ch. Fourniera i E. Cabeta. Napisał, poza różnymi esejami i rozprawami popularyzatorskimi (np. *Systeme de fraternite'*), powieść *Cesarzewicz Konstanty... czyli jakobini polscy* (1833). Wierzył, że postęp oświaty doprowadzi do zwycięstwa zasad wolności, równości i braterstwa, co w konsekwencji przyniesie „uobywatelnienie” wszystkich warstw społecznych, a jednocześnie podniesie znaczenie w Polsce mieszczaństwa. Zm. 30 I w Londynie.

Wielka Encyklopedia Powszechna, t. II, W. 1963 s. 777; T. Mencil, Jan Czyński, „K.Lub.” 1967; M. Ruszczyk, Bliscy do dziś, „Szalony jakobin”, „Kurier Polski” 1977 (111); J. Zięba, Twórca „Kuriera”, w: Szklaneczka króla Stasia, L. 1977; Al. L. Gzella, W 150 rocznicę powstania „Kuriera Lubelskiego”. „W Ojczyzny sprawie stoicie”, „Kurier Lub.” 1980 (29—30XI).

CZYŻOWA MARIA

z Grzesików, ps. Józefa, Aniela (1891—1975), nauczycielka, okręgowa referentka Wojskowej Służby Kobiet Okręgu Lubelskiego AK, major AK czasu wojny. Ur. 10 VIII w

Mrowli (pow. Rzeszów) w rodzinie rolników Józefa i Agnieszki z domu Cach. W 1911 r. ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Rzeszowie i podjęła pracę w szkołach powszechnych w Białce i Błażowej (Rzeszowskie). Podczas I wojny światowej pracowała jako ochotniczka żeńskiego oddziału Legionów Polskich w polskich szpitalach wojskowych.

Po przeniesieniu się do Lublina podjęła w 1922 r. pracę w Szkole Ćwiczeń przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. G. Piramowicza, którą kontynuowała do 1938 r., kiedy została przeniesiona do Państwowego Pedagogium. Podjętych w roku akademickim 1922/1923 studiów na Wydziale Humanistycznym KUL nie ukończyła z przyczyn rodzinnych. Podczas okupacji w szkolnictwie jawnym pozostawała do lutego 1940 r., kiedy została zwolniona, ale pracę pedagogiczną prowadziła dalej na tajnych kompletach. W grudniu 1939 r. włączyła się aktywnie do pracy konspiracyjnej w SZP, a następnie w ZWZ-AK, gdzie była początkowo łączniczką i kurierką, a od utworzenia w lutym 1942 r. Wojskowej Służby Kobiet została jego Okręgową Referentką; funkcję tę pełniła bez przerwy do lipca 1944 r. Zimą 1945 r. została aresztowana przez NKWD, ale po 2 tygodniach śledztwa wypuszczono ją z więzienia. Powróciła do pracy w szkolnictwie w Pedagogium im. Ewarysta Estkowskiego w Lublinie, a w 1952 r. przeszła na emeryturę. Jest współautorką książki Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. Grzegorza Piramowicza w Lublinie 1916—1936 (Lublin 1938). Zm. 24 IV w Lublinie i pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Odznaczona była m.in. Krzyżem Niepodległości (1931), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938), Złotą Odznaką ZNP (1973).

Ze związku małżeńskiego (1922) z Tomaszem Czyżem, nauczycielem, miała dwoje dzieci: córkę Krystynę (ur. 1923), łączniczkę AK, która była poddana „eksperymentom” medycznym w obozie Ravensbruck, i syna Wiesława (ur. 1927).

Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. G. Piramowicza w Lublinie 1916—1936, L. 1938; I. Caban» Z. Mańkowski, ZWZ-AK w Okręgu Lubelskim, t. 1 L. 1971; Materiały w zbiorach M. Sobieraja: Relacja D. Magierskiej o Marii Czyżowej, Życiorys M. Czyżowej opracowany przez córkę Krystynę; Archiwum KUL: Karta ewidencyjna przyjęcia na studia M. Czyżowej; informacje córki Krystyny Wilgat.

DANIELSKI JAN ANTONI

(1892—1958), lekarz higienista, docent AM w Lublinie. Ur. 14 XI w Krotchorbach na Ukrainie, syn Henryka, agronoma, i Konstancji z Tarnawskich, nauczycielki. Ukończył gimnazjum klasyczne w Kijowie (1911), medycynę studiował na uniwersytetach w Kijowie (1911—1914) i Charkowie (1915—1916). W szkole i na studiach działał w organizacjach niepodległościowych młodzieży polskiej. Był w związku z tym przez władze carskie dwukrotnie więziony, a nawet zesłany na pół roku w głąb Rosji (Wiatka).

Po otrzymaniu dyplomu lekarskiego (V 1916), przez dwa lata pracował na stanowisku asystenta w szpitalach i klinikach Charkowa i Kijowa. W 1919 r. został zastępcą ordynatora szpitala miejskiego w Częstochowie. Przez 3 lata odbywał służbę jako lekarz w wojsku polskim. Potem był lekarzem gminnym w Wohyniu (1922—1923) i powiatowym w Nowym Targu (1923—1928). W 1925 r. ukończył kurs dla lekarzy państwowej służby zdrowia w Szkole Higieny oraz kurs przeciwgruźliczy i przeciwjagliczy. Następnie jako stypendysta Fundacji Rockefellera odbył (1928—1929) roczny kurs w Szkole Higieny przy Uniwersytecie J. Hopkinsa w Baltimore (USA), po czym przebywał na 3-miesięcznym stażu w Anglii i we Francji.

W l. 1929—1930 jako delegat ministerstwa zajmował się organizowaniem ośrodków zdrowia we Lwowie, piastując jednocześnie funkcję kierownika jednego z nich. W 1930 r. objął posadę naczelnika Wydziału Zdrowia UW w Tarnopolu, a w 1932 — naczelnika Wydziału Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie (na stanowisku tym pozostawał do 14 IX 1939 r.). Jako aktywny działacz stowarzyszeń społeczno-lekarskich (Polski Związek Przeciwwgruźliczy — prezes lubelskiego oddziału w l. 1933—1934, Polskie Towarzystwo Higieniczne, Polskie Towarzystwo Lekarskie, PCK i in.), uczestniczył w przygotowaniach do wielu posiedzeń i konferencji specjalistów (współorganizator Międzynarodowego Kongresu Przeciwwgruźliczego w Warszawie — 1935, Ogólnopolskiego Zjazdu Higienistów w Lublinie — 1938). W 1939 r. reprezentował polski resort zdrowia na międzynarodowej konferencji w sprawie higieny społecznej w Liege (Belgia).

Okres II wojny światowej przeżył w Lublinie, pracując w Szpitalu Św. Wincentego (zastępca ordynatora Oddziału Wewnętrzny), Miejskim Ośrodku Zdrowia (kierownik) i Ubezpieczalni Społecznej (lekarz dzielnicowy). Okresowo więziony na Zamku lubelskim (VI—VII 1940), nie zaniechał działalności w ruchu oporu. Początkowo brał udział w pracach sanitarnych Wydziału Wojskowego Lubelskiego Okręgu AK (VI 1942—VIII 1943), a następnie pełnił funkcję naczelnika Wydziału Zdrowia (IX 1943— VII 1944). Aresztowany przez NKWD wkrótce po wyzwoleniu spędził kilka lat na zesłaniu w łagrach na terenie ZSRR (VIII 1944—XI 1947).

Wróciwszy do Lublina objął ponownie stanowiska kierownika Ośrodka Zdrowia (1947—1952), a ponadto posadę lekarza w filii Państwowego Instytutu Higieny Psychiczej (1948—1951). 1 I 1948 r. rozpoczął pracę na Wydziale Lekarskim UMCS jako adiunkt w Zakładzie Higieny, a po przeprowadzeniu habilitacji (1950) i otrzymaniu nominacji na docenta (1954) — kierownik Zakładu Higieny Ogólnej AM w

Lublinie (IX 1954). Był m.in. czł. (w l. 1955—1956 przewodniczącym) Senackiej Komisji Ochrony Zdrowia, prodziekanem Wydziału Lekarskiego (od IX 1956). Uczestniczył w tworzeniu koncepcji i struktury organizacyjnej Instytutu Medycyny Pracy i Higieny Wsi (powst. 1951), w którym od I 1952 zatrudnił się na etacie kierownika Zakładu Higieny Wsi.

Działał w organizacjach lekarskich (Poi. Tow. Ftyzjatryczne, Poi. Tow. Reumatologiczne) i społecznych (PCK, TWP, Wojewódzki Komitet Przeciwalkoholowy, Związek Zawodowy Pracowników Służby Zdrowia i in.) oraz w radach naukowych różnych instytucji (Ministerstwo Zdrowia, Państwowy Zakład Higieny, Komitet Higieny Wydziału IV PAN i in.). Brał udział w międzynarodowych kongresach higienistów. Za aktywność zawodową, społeczno-lekarską i naukową (opublikował 52 prace nt. ochrony zdrowia, higieny wsi, organizacji służby zdrowia, chorób zakaźnych, zawodowych, społecznych itd.), otrzymał wiele wysokich odznaczeń państwowych i resortowych.

Zm. nagle 28 XI w Warszawie w trakcie wygłaszania referatu na krajowej konferencji higienistów. Pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Ożeniony z Zofią z d. Le Mezer (1895—1979), urzędniczką bankową, miał z nią dwie córki: Annę, zamężną Januszewską (ur. 1921), i Jadwigę, zamężną Barszczewską (ur. 1924).

Prof. Dr Jan Danielski, „Zdrowie Publiczne” 1959 nr 3; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w okręgu lubelskim, cz. 2, Lublin 1971, s. 111; Akademia Medyczna w Lublinie 1944—1974, Lublin 1974, s. 206, 299 (fot); Dzieje Lubelszczyzny, t. V, W.-Ł. 1986, s. 143—44; M. Gmiter i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, Lublin 1990, s. 64; AM w Lublinie, Dział Spraw Osobowych, akta personalne J. Danielskiego.

DANIŁOWICZ MIKOŁAJ

herbu Sas (ok. 1558—1624), podskarbi wielki koronny, mecenas. Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej. Zdobył wybitne wykształcenie humanistyczne, m.in. w 1581 r. na uniwersytecie w Dilingen. Po rodzicach odziedziczył znaczne włości, które uzupełnił wianem żony Heleny Uchańskiej — otrzymał wtedy Uchanie w ziemi chełmskiej. Mimo że był gorliwym katolikiem, w dobie sporów religijnych reprezentował duży umiar i opanowanie.

Służbę publiczną rozpoczął jako marszałek sejmu 1593 r. Następnie pod dowództwem hetmanów Zamoyskiego i Żółkiewskiego służył wojskowo na kresach. Podczas rokoszu był umiarkowanym realistą. W 1607 r. posłował do Turcji. W służbie królewskiej otrzymał wiele godności, w 1609 r. starostwo chełmskie, w 1610 bielskie, w 1614 parczewskie, w 1615 ekonomię samborską i starostwo czerwonogrodzkie a w 1622 krasnostawskie. W 1614 r. jako kasztelan lwowski wszedł w skład senatu, wreszcie w 1617 r. został podskarbisem wielkim koronnym. Dzięki umiejętnemu pomnażaniu własnego majątku, bogatym starostwom, a zwłaszcza dzierżeniu finansów

państwa uważany był za jednego z najbogatszych magnatów Korony.

Znano go z hojnych fundacji sakralnych, z których wiele skupiło się na terenie Lublina i okolic. Jego w znacznej mierze kosztem wznoszone były budynki kościoła i kolegium jezuitów w Lublinie. W 1615 r. przyrzekł wypłacać 1000 zł rocznie aż do ukończenia budowy. Dach kościoła pokryto na jego polecenie blachą miedzianą, co kosztowało 10 tys. zł. Dekorował i wyposażał także kaplicę NMP. Znacznie przyczynił się do budowy kościoła karmelitów Matki Boskiej Szkaplerzowej w Lublinie (obecnie nieistniejący). Inną fundacją była przebudowa kościoła w Uchaniach, który otrzymał wspaniałą formę kontrreformacyjną. Bryłę świątyni wzbogacono dwoma kaplicami mieszczącymi obszerne krypty. W ten sposób kościół nabrał cech mauzoleum rodowego. Całość wspaniale dekorowały sztukaterie w typie renesansu lubelskiego. Realizatorem przedsięwzięcia był znany lubelski murator Jan Wolff. Pałac podskarbiego w Warszawie wyróżniał się wspaniałością wyposażenia i bogactwem wystroju zewnętrznego. Także w Lublinie posiadał własny dwór. Podskarbi utrzymywał własną kapelę złożoną z wielu muzyków.

Zm. w 1624 r. i pochowany został w Uchaniach.

Niesiecki, t. III; PSB, t. IV; L. Zalewski, Katedra i jezuita w Lublinie, 1.1, L. 1947; W. Zin, Kościół uchański..., „Zeszyty Naukowe Politechniki Krakowskiej” 1961, nr 3; W. Czapliński, J. Długosz, Życie codzienne magnaterii polskiej w XVII w., W. 1977; A. Miłobędzki, Architektura polska XVII w., t. I, W. 1980.

DAWID (Dawidowski) WINCENTY WOJCIECH

(1816—1897), nauczyciel, konspirator, zesłaniec, literat, redaktor, autor publikacji dydaktycznych. Ur. 3 IV w Szczepieszynie (Zamojszczyzna). był synem Pawła Dawidowskiego (pod takim właśnie nazwiskiem rodzowym zapisany został w księdze metrykalnej miejscowej parafii rzymskokatolickiej) i Antoniny ze Skubińskich. W Szczepieszynie ukończył szkołę elementarną, a w Lublinie — gimnazjum. W l. 1837—1841 studiował na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Petersburgu.

W 1841 r. rozpoczął pracę pedagogiczną w gimnazjum w Suwałkach, a w roku następnym otrzymał posadę nauczyciela nadetatowego gimnazjum w Lublinie, gdzie wykładał nauki filologiczne, później zaś historię i geografię. W związku z ujawnieniem jego kontaktów z przywódcami i działaczami lubelskiej filii konspiracyjnego Stowarzyszenia Ludu Polskiego, został (11 VIII 1843) wraz z nimi aresztowany i osadzony w warszawskiej Cytadeli. Swoimi pełnymi skruchami, wyjątkowo „szczerymi” zeznaniami przed komisją śledczą, obciążył winą wielu spiskowców. Sam zaś zyskał jedynie to, iż wyrok, wydany przez sąd wojskowy (27 VI 1844) i konfirmowany przez namiestnika Królestwa Polskiego (31 X), nie skazywał go — tak jak większości współoskarżonych — na katorgę syberyjską, lecz na służbę w charakterze prostego żołnierza w korpusie kaukaskim, „z prawem wysługi osobistej, bez odjęcia praw stanu”. W czasie długiej bytności na Kaukazie (II 1845 - I 1853) brał udział z macierzystym pułkiem w licznych ekspedycjach przeciwko miejscowym plemionom (zwł. Czeceńcom), walczącym pod wodzą Szamila o niepodległość. Za wykazaną

dzielność w tych wyprawach otrzymał wkrótce stopień podoficerski, order wojskowy oraz „najmiłoścowszą nagrodę 2 rubli srebrem”.

Zwolniony z wojska na początku 1853 r., przez jakiś czas przebywał w Warszawie. Do służby cywilnej powrócił dopiero na jesieni 1857 r., obejmując stanowisko nauczyciela powiatowej szkoły realnej w Lublinie, a od sierpnia 1860 r. — również wyższej rządowej szkoły żeńskiej (zlikwidowana w VI 1862). W maju 1862 r. rozpoczął na nowo pracę w gimnazjum (przekształconym w liceum) gubernialnym. Wprawdzie cztery miesiące później uzyskał nominację na nauczyciela gimnazjum w Szczebrzeszynie, lecz na skutek rychłego zamknięcia przez władze tej szkoły nadal pozostał w Lublinie „jako sposobem komisaryjnym pełniący obowiązki nadliczbowego nauczyciela” w liceum. Przestał nim być w 1872 r. po przeniesieniu się na taką samą posadę w Płocku. W 1873 r. wraz z przejściem na emeryturę osiedlił się w Warszawie, ale wiele czasu spędzał w Lublinie.

Okres lubelski w życiu Dawida wypełniony był nie tylko zajęciami dydaktycznymi, ale także intensywną i płodną działalnością pisarską. Z ogłoszonych wówczas utworów poetyckich o tematyce kaukaskiej największy rozgłos przyniosła mu powieść wierszowana *Tehe, czyli zburzenie Aułu-Dubby* (1859). Czasów służby wojskowej dotyczą niektóre z jego licznych publikowanych na łamach prasy lubelskiej i warszawskiej wspomnień i relacji. Wtedy też osobno wydał kilka prac z dziedziny dydaktyki (np. *Nowa mnemonika, czyli sposób ułatwiający naukę języków obcych...*, W. 1854; *Krótką gramatyka polska dla dzieci polskich*, L. 1858; *Metoda początkowego nauczania...*, L. 1868 i in.). Walnie przyczynił się do narodzin i rozwoju pierwszych dzienników i czasopism lubelskich — „Kuriera”, „Gazety” i „Kalendarza”. Pełniąc okresowo funkcje ich redaktorów, chętnie korzystał z możliwości drukowania własnych artykułów, poświęconych m.in. aktualnym sprawom społecznym. Dzięki regularnie wysyłanym korespondencjom do pism warszawskich, stał się jednym z najczynniejszych na prowincji współpracowników ich redakcji. W 1883 r. pełnił funkcję redaktora wychodzącego w stolicy „Wędrowca”.

Zm. 15 III w Warszawie, przeżywszy 81 lat. Z małżeństwa zawartego prawdopodobnie po powrocie z kaukaskiego zesłania, z Amelią Witkowską, miał do 1863 r. trzech synów: Jana Władysława (1859—1914), wybitnego pedagoga i psychologa, Stanisława (1861—1917), botanika i agronoma, oraz Józefa Bohdana (ur. 1863).

PSB, t. IV (T. Turkowski); *Nowy Korbut* t. 7 (życiorys i bibliogr.); *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*, t. 15, W. 1895; A. Grycbowski, *Wincenty Dawid — zdobywca i piewca Kaukazu*, „Kurier Lub.” 1960 nr 98/99; S. Bubień, *Tradycje prasy lubelskiej — Wincenty Dawid (1816—1897)*, „Kurier Lub.” 1976 nr 42 (fot.) A. Chodurski, *Wincenty Dawid — piewca dzikości i piękna Kaukazu*, „Okolice” 1988, nr 4; *Rewolucyjna konspiracja w Królestwie Polskim w l. 1840—1845*. E. Dembowski, *Wr.* 1981, s. 292—307, *passim.*; M. Mądzik, *Z Lublina na Kaukaz*, „K.Lub.” 1985; *Uczestnicy ruchów wolnościowych w l. 1832—1855. Przewodnik biograficzny*, *Wr.* 1990; *APL, Urzędy Stanu Cywilnego, Parafia rzymskokatolicka Szczebrzeszyn*, ks. 9 (1816); *Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie* 193, 195.

DOBRODZICKI JERZY

(1884—1934), generał bryg. WP, dowódca Okręgu Korpusu nr II Lublin. Ur. 14 XII w Wadowicach w rodzinie urzędnika Ignacego i Izabeli z Franzów. Po ukończeniu miejscowego gimnazjum oraz Szkoły Kadetów we Lwowie podjął służbę w armii austriackiej z polecenia tajnej niepodległościowej organizacji młodzieżowej. Był aktywnym członkiem Związku Walki Czynnej, a następnie Związku Strzeleckiego.

Podczas I wojny światowej walczył na froncie rosyjskim w stopniu kapitana i dowódcy baonu. W 1915 r. czynił starania o przeniesienie do I Bryg. Legionów, gdzie służył jako brat Adam. Dopiero w grudniu 1916 r. otrzymał przydział do 6 pp Leg, w Zambrowie i Ostrowi Maz. jako instruktor. Po kryzysie przysięgowym powrócił w szeregi austriackiego pułku, z którym trafił na front włoski. W walczących oddziałach nad rzeką Piawą było wielu Polaków-legionistów, wśród których Dobrodzicki utworzył komórkę POW. Jako politycznie podejrzany został wycofany z frontu do Bochni, gdzie doczekał rozbrojenia Austriaków, sam czynnie w nim uczestnicząc. Generał Roją, organizator WP na terenie Galicji, mianował go majorem i polecił zorganizować w Bochni i okolicy późniejszy 2 pułk strzelców podhalańskich, którego dowódcą został Dobrodzicki.

Na front wojny z Ukraińcami wyruszył jako dowódca baonu 2 psp. Od listopada 1919 r. do września 1921 r. dowodził 5 pp Leg. Podczas odwrotu spod Kijowa został ciężko ranny. Po powrocie do zdrowia objął funkcję dowódcy I BP Leg., awansując jednocześnie na stopień podpułkownika. W l. 1921—1926 był dowódcą 1 pułku strzelców podhalańskich w Nowym Sączu, awansując w 1922 r. na stopień pułkownika; w l. 1926—1928 pełnił obowiązki dowódcy piechoty dywizyjnej w 18 DP. W lipcu 1928 r. został pomocnikiem dowódcy Okręgu Korpusu nr III w Grodnie, awansując w następnym roku na stopień generała bryg. W grudniu 1929 r. został dowódcą Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Na stanowisku tym pozostał do śmierci Zm. 15 XI w Warszawie, pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Odznaczony był m.in. Orderem Krzyża VM 5 kl., Orderem Polonia Restituta 3 kl., Krzyżem Niepodległości, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Zasługi.

Encyklopedia Wojskowa, t. II; PSB, t. V; H. Zalewski, Dzieje bojowe 8 pp Legionów, Li 1985; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, Generałowie Polski Niepodległej. W. 1991.

DOBRUCKI STANISŁAW ANTONI WALERIAN

(1862—1919), lekarz, chirurg, naczelny lekarz Szpitala Św. Wincentego a Paulo, prezes LTLeK., działacz społeczny i polityczny. Ur. się 15 XI w Szarogrodzie na Podolu, syn Waleriana, lekarza. Ukończywszy na pocz. 1886 r. studia medyczne na UW, przez rok uzupełniał wiedzę w Pradze czeskiej.

Po powrocie do kraju osiadł w Lublinie, gdzie zrazu zajmował się praktyką prywatną.

W 1887 r. otrzymał nominację na nadetatowego, a w 1894 r. etatowego ordynatora Szpitala Żydowskiego. Cztery lata później objął stanowisko ordynatora, od 1901 r. zaś aż do śmierci pełnił funkcję starszego (naczelnego) lekarza Szpitala Św. Wincentego. Szeroką sławę i rozgłos zyskał przede wszystkim jako chirurg. Stał się wybitnym specjalistą w tej dziedzinie dzięki intensywnemu samokształceniu oraz nawiązywanym w trakcie corocznych wyjazdów za granicę, bezpośrednim kontaktom z najznakomitszymi chirurgami europejskimi (m.in. odbył staż u prof. X Mikulicza we Wrocławiu w 1898 r.).

W kierowaniu szpitalem wykazał się nieprzeciętnymi uzdolnieniami organizacyjnymi, zwłaszcza w zakresie zdobywania funduszy niezbędnych do przeprowadzenia gruntownej modernizacji lecznicy. Oprócz urządzenia pawilonu internistycznego, oddziału położniczego i pracowni rentgenowskiej, utworzył i rozbudował oddział chirurgiczny, który wyposażył w jedną z najbardziej nowoczesnych nie tylko w skali krajowej, sal operacyjnych. Umożliwiło mu to przeprowadzenie pionierskich operacji chirurgicznych, głównie jamy brzusznej. M.in. zastosował metodę Bassiniego do operacji przepuklin, pierwszy przystąpił do operacji wyrostka robaczkowego (1904). Miał też liczące się osiągnięcia w innych dziedzinach medycyny: epidemiologii (np. w zwalczaniu cholery w 1892 r.), bakteriologii, anestezjologii itd. Aktywną działalność zawodową łączył z pracą na polu naukowym. Jego dorobek pisarski obejmuje ok. 30 różno tematycznych publikacji. Wyniki swoich dociekań badawczych przedstawiał na zebraniach członków LTLeK.

Przyjęty do stowarzyszenia w 1886 r., piastował później w jego władzach najwyższe stanowiska: wiceprezesa (1898/1899) i prezesa (od 1913/1914 r. do końca życia), a na krótko przed śmiercią (4 VII 1919 r.) otrzymał godność członka honorowego (tym samym zaszczytem obdarzyło go Krakowskie Tow. Lekarskie w 1914 r.). Poza wygłaszaniem referatów na posiedzeniach naukowych Towarzystwa, czynnie uczestniczył w jego pracach społeczno-lekarskich, m.in. był członkiem komitetu organizacyjnego Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w Lublinie (1901), a za pokazanie w dziale higieny wyposażenia sali operacyjnej Szpitala Św. Wincentego otrzymał dyplom uznania. W taki sam sposób został uhonorowany jako członek komitetu organizacyjnego Wystawy Higieny w Lublinie (1908). Wszedł w skład Tymczasowej Komisji Przemysłowo-Lekarskiej (1902—1903) oraz zarządu kursów sanitarno-pielęgniarskich (1917). W 1899 r. reprezentował Towarzystwo na Zjeździe Chirurgów w Krakowie, brał też aktywny udział w zjazdach Lekarzy Prowincjonalnych: w 1911 r. w Łodzi (przewodniczył obradom sekcji medycyny chirurgicznej i wystąpił z referatem Sprawność szpitali prowincjonalnych Królestwa wobec najniezbędniejszych rękoczynów chirurgicznych) oraz w 1914 r. w Lublinie (przewodniczący komitetu organizacyjnego).

Należał do czołowych działaczy utworzonego w 1902 r. lubelskiego oddziału Warszawskiego Tow. Higienicznego (przewodniczący sekcji szpitalnej — 1904, wiceprezes zarządu — 1906, 1918, współorganizator i wykładowca kursów sanitarnych dla mieszkanki wsi — 1903). Był jednym z inicjatorów i założycieli lubelskiego Tow. Walki z Gruźlicą (powst. 1909).

Z zamiłowaniem oddawał się pracy społeczno-kulturalnej, wspierając poczynania takich organizacji, jak: Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości oraz Tow. „Muzeum

Lubelskie" (temu ostatniemu ofiarował bogaty zbiór monet). W szczególny sposób pasjonował się muzyką poważną. Wkrótce po osiedleniu się w Lublinie zorganizował kwartet smyczkowy, w którym grywał na różnych instrumentach. Utworzył też amatorską orkiestrę i własnoręcznie przepisywał dla niej nuty. Miał bezpośrednie kontakty z wieloma przedstawicielami świata muzycznego.

W okresie rewolucji 1905—1907 poświęcił się działalności politycznej. Kandydując z ramienia Narodowej Demokracji na posła do I Dumy Państwowej, przepadł już w pierwszej turze wyborów (w lubelskiej kurii miejskiej). W 1918 r. został wybrany do Rady Miejskiej Lublina.

Za pracę zawodową odznaczony był orderami (Św. Stanisława 2. stopnia oraz Św. Anny 3. i 2. st.), a także rangami służbowymi (radca tytularny, asesor kolegialny i radca nadworny). W 1915 r. otrzymał od dowództwa wojsk rosyjskich list pochwalny za ratowanie rannych żołnierzy.

Zm. 11 VII w Lublinie, pochowano go na cmentarzu przy ul. Lipowej. Na płycie nagrobkowej umieszczono napis: „Prosta była droga życia jego, miłował wiedzę i cierpiał za ludzkość”. Środowisko lekarskie ufundowało mu tablicę pamiątkową wmurowaną w kościele szarytek.

Dobrucki pozostawił żonę Zofię Zuzannę z Bobrów (1855—1931), aktywną działaczkę lubelskich towarzystw: Dobroczynności i Higienicznego, organizatorkę ruchu oświatowego, oraz syna Stanisława Walerego (ur. 1888) i córki: Zofię Ksawerę (ur. 1889), Stefanię (ur. 1893) i Annę (ur. 1899).

Fot. w: Sylwetki chirurgów polskich, Wr. 1982, s. 33; „Tyg. Ilustr.” 1899 nr 49, s. 969. Sylwetki chirurgów polskich, Wr. 1982, s. 32; „Gazeta Lub.” 1889 nr 188; „K.Lub.” 1918, s. 94 (Kronika lubelska); „Głos Lub.” 1919 nr 186, 187 (J. Czarnecki, S.p. dr Stanisław Dobrucki 191, 203 (Zasługi ś.p. Dobruckiego na polu muzycznym); H. Mysakowska, 50 lat walki z gruźlicą na Lubelszczyźnie, L. 1962, s. 10; A. Kopruckownik, Walka polityczna w czasie wyborów do Pierwszej Dumy Państwowej na Lubelszczyźnie, RL t. IX 1966; s. 306—308; S. Kowalczyk, Dr Stanisław Dobrucki (1862—1919), czł. hon. [Lub.] Towarzystwa [Lek.,] „PT” 1974 nr 17/18; tenże, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987, s. 30—32, 49—51, 106, 122—23, 126, 128; APL, Magistrat m. Lublina (1915—18) 90, k. 34; Rząd Gubernialny Lubelski (1867—1918), osób. 323; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1925, k. 41, informacje o Zofii Dobruckiej — k. 5, 16, 37, 43, 50—51; Biblioteka UJ, w Krakowie, rkp. Przyb. 174/72, k. 397—398.

DOBRZANSKI BOHDAN

(1909—1987), gleboznawca, twórca polskiej agrofizyki, profesor, rektor UMCS i WSR w Lublinie. Ur. 3 III w Strutynce (Podole), syn Stanisława i Zofii z Mianowskich. Większość aktywnego życia poświęcił Lubelszczyźnie. W Puławach w 1929 r. ukończył Gimnazjum im. Czartoryskich. Studia wyższe odbył na Wydziale

Rolniczo-Lasowym Politechniki Lwowskiej, uzyskując dyplom inżyniera w 1934 r. Słuchał wykładów i pracował pod kierunkiem wybitnych gleboznawców prof. J. Żółcińskiego i prof. A. Musierowicza.

Jeszcze jako student w 1933 r. został asystentem w Instytucie Chemii Rolnej i Gleboznawstwa Politechniki Lwowskiej, a od 1936 do 1939 r. jako starszy asystent na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej Politechniki Lwowskiej kierował Laboratorium Gleboznawczym.

W wyniku intensywnej pracy badawczej w tym okresie uzyskał na Politechnice Lwowskiej w 1939 r. doktorat na podstawie rozprawy *Studia gleboznawcze nad lessami północnej krawędzi Podola*.

Jesienią 1939 r. został powołany na stanowisko docenta w Katedrze Chemii Rolnej i Gleboznawstwa Instytutu Politechnicznego; prowadził wykłady z inżynierii wodnej, geodezji i leśnictwa. Wkroczenie Niemców do Lwowa w 1941 r. przerwało ten okres pracy naukowej Dobrzańskiego. Lata wojny spędził pracując w nadleśnictwie; jednocześnie opracowywał dotychczasowe wyniki swoich badań.

Bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych organizował szkolnictwo rolnicze na Rzeszowszczyźnie, redagował miesięcznik „Niwa”, był dyrektorem Wojewódzkiej Izby Rolniczej w Reszowie. Powrócił jednak do badań naukowych. Pracował pod kierunkiem prof. A. Musierowicza w Katedrze Gleboznawstwa SGGW w Warszawie.

Jesienią 1946 r. zorganizował i objął kierownictwo Katedry Gleboznawstwa oraz Chemii Rolnej Wydziału Rolnego UMCS. W 1950 r. z jego inicjatywy powstała pierwsza w Polsce Katedra Gleboznawstwa w Uniwersytecie na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi; był jej kierownikiem.

W r. 1949 uzyskał habilitację w UMCS, w 1951 tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1956 r. profesora zwyczajnego.

Dzięki dużym zdolnościom organizacyjnym, dobremu wykształceniu, znacznemu dorobkowi naukowemu i wielkiej pracowitości znalazł duże uznanie wśród grona profesorskiego, kolegów i młodzieży akademickiej. W 1952 r. został wybrany rektorem UMCS i kierował Uniwersytetem do 1955 r. Następnie podjął zadanie zorganizowania WSR w Lublinie. Został jej pierwszym rektorem i funkcję tę pełnił w l. 1955—1959 oraz w roku akademickim 1968/1969. W tym czasie został powołany na stanowisko Zastępcy Sekretarza Naukowego PAN, przeniósł się do Warszawy, obejmując jednocześnie, po wygraniu ogólnopolskiego konkursu, kierownictwo Katedry Gleboznawstwa, a później Instytutu Gleboznawstwa i Chemii Rolnej SGGW.

Z okresu działalności uniwersyteckiej Dobrzańskiego pozostało wiele trwałych dokonań. Zainicjował w Lublinie prace naukowe z zakresu gleboznawstwa — badania właściwości fizycznych, chemicznych i biologicznych gleb lessowych i piaszkowych, typowych dla regionu lubelskiego. Na tej podstawie powstały laboratoria i wyspecjalizowane zespoły badawcze, których praca zaowocowała opracowaniami, jak Rzędziny Lubelszczyzny, Typologia właściwości gleb wytworzonych z gliny zwałowej zlodowacenia środkowo-polskiego, Wartość rolnicza gleb wschodniej Polski. Od 1950 r. pracowała sekcja rolnicza „Annales UMCS”, a Dobrzański był redaktorem

naczelnym tego wydawnictwa w l. 1953—1955. Z jego inicjatywy w 1968 r. powstało nowe czasopismo „Polish Journal of Soil Science”; był jego pierwszym redaktorem, a redakcja do dzisiaj znajduje się w Lublinie. Dzięki jego zaangażowaniu i staraniom powstało kilka budynków uczelnianych w dzielnicy akademickiej Lublina.

W 1960 r. został Dobrzański członkiem korespondentem, a w 1969 r. członkiem rzeczywistym PAN. W l. 1969—1961 pełnił funkcję Zastępcy Sekretarza Naukowego PAN, a w l. 1972—1977 Sekretarza Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych PAN. Był przewodniczącym Komitetu Gleboznawstwa i Chemii Rolnej i wiceprzewodniczącym Komitetu Człowiek i Środowisko.

Z jego inicjatywy i pod jego kierownictwem w 1968 r. powołany został Zakład Agrofizyki PAN w Lublinie, przekształcony w Instytut Agrofizyki w 1987 r. (pierwszy Instytut PAN w Lublinie). Dobrzański pełnił funkcję kierownika Zakładu do końca 1977 r., a od 1 I 1978 r. przeszedł na emeryturę, pozostając konsultantem naukowym i Przewodniczącym Rady Naukowej Zakładu.

W związku z szybkim rozwojem agrofizyki PAN powołała Komitet Agrofizyki, którego pierwszym przewodniczącym został Dobrzański. Był też założycielem i wieloletnim redaktorem Wydawnictwa Ossolineum „Problemy Agrofizyki”, które wychodzi od 1972 r.

Dobrzański przygotował ponad 300 publikacji w formie artykułów, podręczników, skryptów, map i prac popularyzatorskich z zakresu genezy, systematyki i ewolucji gleb, zwłaszcza rędzin oraz z zakresu dynamiki właściwości wodnych gleb lessowych i piaszkowych. Należał do twórców kartografii gleboznawczej, m.in. współautor mapy gleb Polski w skali 1 :300 000, główny redaktor map gleb Polski w skali 1 :500 000 i 1 : 1 000 000, z charakterystyką wyróżnionych gleb, oraz współautor map gleb Europy w skali 1 : 2 500 000 i 1 : 1 000 000, opracowanych z inicjatywy FAO.

Dobrzański był promotorem 30 prac doktorskich i recenzentem 256 prac naukowych, m.in. doktorskich, habilitacyjnych i opinii profesorskich. Większość wychowanków profesora kontynuuje jego dzieło, pełniąc funkcje rektorów uniwersytetów, dyrektorów instytutów naukowych, przewodniczących towarzystw naukowych i komitetów redakcyjnych wielu czasopism, są wśród nich członkowie PAN.

Był wieloletnim członkiem Prezydium PAN, przewodniczącym Rad Naukowych: IUNG w Puławach, Instytutu Ochrony Środowiska w Zabrzu, oraz członkiem Rady Naukowej IMUZ, Rady Głównej przy Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Głównej Komisji Kwalifikacyjnej przy PAN, Międzynarodowego Towarzystwa Gleboznawczego, wieloletnim, aktywnym członkiem LTN oraz członkiem Towarzystw Naukowych: Chemicznego, Geograficznego, Przyrodników. Był członkiem Rosyjskiej, Niemieckiej i Węgierskiej Akademii Nauk.

Dobrzański otrzymał doktoraty honoris causa WSR w 1969 r. i UMCS w 1980 r. oraz Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie w 1986 r. Wśród wielu odznaczeń, nagród i wyróżnień otrzymał Krzyże Oficerski i Komandorski Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą, Order Sztandaru Pracy I klasy, a także był laureatem Nagrody Roku Nauki Polskiej.

Radni miejscy w 1990 r. nazwali imieniem prof. Bohdana Dobrzańskiego jedną z ulic

w dzielnicy akademickiej „Felin”. W sali Senatu A. w Lublinie znajduje się portret profesora pędzla A. Michalaka oraz popiersie w brązie dłuta S. Mieleszki. Instytut Agrofizyki PAN w Lublinie nosi imię prof. Bohdana Dobrzańskiego, a w hallu budynku odstonię to tablicę, poświęconą pamięci profesora, dłuta Z. Kotyły. W zbiorach rodzinnych znajduje się portret olejny profesora w todze rektorskiej pędzla W. Filipiaka.

Dobrzański był żonaty z Aliną Chomicką, córką lekarza chirurga ze Lwowa, więzionego w l. 1950—1952 m.in. na Zamku Lubelskim za udzielanie pomocy lekarskiej żołnierzom AK, profesorem medycyny — pediatrą i miał z nią córkę Zofię (ur. 1949) — doktora nauk ekologicznych, dziennikarkę Telewizji Polskiej, żonę doc. dr hab. Zbigniewa Czernickiego, neurochirurga, i syna Bohdana (ur. 1952) — doktora agrofizyki w Instytucie Agrofizyki PAN w Lublinie.

Zm. 15 VII i został pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

S. Zawadzki, Sylwetki Naukowe członków PAN, „Nauka Polska” 1971 Nr 3; J. Gliński, Notatka biograficzna, „Zesz. Probl. Post. Nauk Roln.” 1986 s. 315; J. Gliński, Professor Bohdan Dobrzański, „Folia Societatis Scientiarum Lubliniensis” 1990, nr 30, 1; J. Gliński, Instytut Agrofizyki PAN w Lublinie, „Nauka Polska” 1991 nr 1; Akta osobowe Instytutu Agrofizyki PAN w Lublinie.

DOLIŃSKI GUSTAW

(1846, ewent. 1847—1906), lekarz, higienista, społecznik, dziennikarz, literat, autor prac pedagogicznych. Był pochodzenia ziemiańskiego, ur. 28 VIII 1846 (wg autorów opracowań biograficznych) lub 1847 (rok ten figuruje na płycie nagrobnej) w Lubelskiem, we wsi Polichna Górna k. Kraśnika. Edukację początkową zdobył w domu rodzinnym, w l. 1857—1865 uczęszczał do gimnazjum w Lublinie. Po jego ukończeniu rozpoczął studia na Wydziale Fizyko-Matematycznym Szkoły Głównej w Warszawie, niedługo później przeniósł się na Wydział Lekarski. Uzyskawszy w 1871 r. na UW (powst. w 1869 r. z przekształcenia Szkoły Głównej) dyplom lekarza, dla pogłębienia swej wiedzy fachowej przebywał przez pewien czas za granicą (Wiedeń, Paryż, Lipsk i Berlin). W 1873 r. wrócił do Warszawy i zajął się prowadzeniem oddziału „chorób cholerycznych” w szpitalu Św. Ducha.

Na jesieni tego roku udał się do Lublina, gdzie przez ponad 25 lat uprawiał wolną praktykę lekarską, ciesząc się dużą wziętością, szczególnie jako pediatra i położnik. Leczył też bezpłatnie chore dzieci w ambulatorium przy Szpitalu Św. Wincentego. Równocześnie w sezonach letnich pracował (zazwyczaj na stanowisku ordynatora) w zakładzie uzdrowiskowym w Nałęczowie, którego przez jeden rok (1883) był dyrektorem. Dzięki rozległej i aktywnej działalności społecznikowskiej na terenie Lublina stał się jednym z najbardziej znanych realizatorów haseł pracy organicznej na prowincji.

Należał do grona założycieli i czynniejszych członków LTLeK., w którym pełnił funkcje sekretarza (1876—1878, 1881—1882) i bibliotekarza (1874—1877), a w 1898 r. otrzymał godność członka honorowego. Poza stałym uczestnictwem w poczynaniach naukowych Towarzystwa (referaty, pokazy itd.), występował wielokrotnie z ważnymi inicjatywami z zakresu medycyny społecznej, jak: organizacja służby zdrowia w gminach wiejskich (sam opracował i ogłosił w l. 80—90. kilka projektów), podniesienie stanu higienicznego miast, budowa wodociągów w Lublinie, upowszechnienie w społeczeństwie kultury fizycznej (m.in. napisał i wydał *Łatwy przewodnik do ćwiczeń gimnastycznych...*) W. 1895, przyczynił się do uruchomienia w Lublinie szkoły pływania — 1891).

W ramach Tow. Lekarskiego i Tow. Osad Rolnych i Przytułków Rzemieślniczych (cz. zarządu) organizował akcje odczytowe, w których uczestniczył jako prelegent. Pomagał w przygotowaniu amatorskich koncertów muzycznych na cele filantropijne. W tej samej intencji wedle jego pomysłu i przy wydatnym wkładzie autorskim została staraniem Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności (w stowarzyszeniu tym również aktywnie pracował) wydana książka zbiorowa *Dla sierot* (W. 1897). Zasługą Dolińskiego było utworzenie Kasy Pomocy Naukowej dla Dziewcząt im. Królowej Jadwigi.

Zaczął jeszcze w trakcie studiów współpracę z czasopismami stołecznymi, owocnie kontynuował w Lublinie. Głównie jednak zasilał systematycznie licznymi, różnorodnymi pod względem gatunku dziennikarskiego i treści (medycyna, oświata, wychowanie, historia literatury, nauka, beletrystyka itd.) pracami niemal wszystkie miejscowe periodyki: „Kurier Lub.", „Gazeta Lub." (kierownik redakcji — 1876), „K. Lub.", na pocz. XX w. zaś — „Goniec Lubelski", „Posiew" (redaktor nacz.) i „Kurier". W krajowych pismach medycznych ogłaszał artykuły fachowe i relacje z podróży zagranicznych. Uznanie współczesnych zdobył jako autor zarysu dziejów pedagogii polskiej (*Jak u nas chowano dzieci?*, W. 1899).

Z obfitej twórczości literackiej Dolińskiego większą popularnością cieszyły się za jego życia jednoaktowe komedie (obrazki) obyczajowe, niektóre z nich (np. *W gabinecie doktora*) wystawiane przez amatorskie teatry prowincjonalne (także lubelskie). Ponadto pisał nowele, opowiadania, humoreski, wiersze okolicznościowe i in. Przełożył wiele utworów z literatury obcych (np. powieść L. Tołstoja *Zmartwychwstanie*, W. 1900).

W 1898 r. Doliński opuścił Lublin, aby następnie po pobycie kolejno w Warszawie i na Podolu ponownie się tu zjawić w 1905 r. Zm. 7 V roku następnego w Lublinie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Na płycie nagrobnej umieszczono napis: „Pracował dobrze czyniąc!". Jego imię nosi jedna z ulic w płn. rejonie miasta.

Doliński ożeniwszy się 20 I 1875 r. (jednym ze świadków ślubu, zawartego w kościele w Bychawce, był kolega z lubelskiej ławy szkolnej, B. Prus) z Różą Rohlandówną, miał z nią syna Wojciecha.

PSB, t. V (L. Zembrzuski); „Gazeta Lub." 1898 nr 231; J. Ochorowicz, *Przedmowa*, w: G. Doliński, *Jak u nas chowano dzieci?*, W. 1899; R. R[osiak], *Gustaw Doliński*, „Kurier Lub." 1968 nr 19; „Gazeta Lekarska" 1906 s. 538—39; „Tyg. Ilustr." 1906 nr 20

(fot.); „Z. Lub.” 1906 nr 101,140; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 588, 590; Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana t. V; A. Grychowski, Lubelski Judym, „KiŻ” 1958 nr 40; S. Bubień, Gustaw Doliński, „Kurier Lub.” 1966 nr 189 (fot.); tenże, Tu żył, cierpiał i kochał..., „Kurier Lub.” 1976 nr 251; A. Jabłońska, Dr Gustaw Doliński (1846—1906), czł. honorowy Towarzystwa [Lekarskiego Lubelskiego] „PTLek.” 1974 nr 17—18; S. Fita, Pokolenie Szkoły Głównej, W. 1980, passim.; M. Gmiter, i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990, s. 89—90; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1974—1951, W.-Ł. 1987, passim.

DYLEWSKI STEFAN

(1881—1966), malarz, kaligraf, muzyk i pedagog. Ur. w Lublinie, syn Henryka i Aleksandry z Dębskich. Naukę rozpoczął w prywatnej szkole realnej Jarnuszkiewicza, dalej kontynuował ją w Kowlu. Po ukończeniu szkoły średniej kształcił się w Konserwatorium Muzycznym w Warszawie, które skończył w 1901 r. Do r. 1906 studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu pod kierunkiem Żukowskiego i Makowskiego. Po powrocie do kraju poświęcił się malarstwu, muzyce (był członkiem Towarzystwa Muzycznego „Harmonia” od 1909 r.) i pracy pedagogicznej w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich w Lublinie. Uczył rysunku, kaligrafii i kreśleń między innymi w gimnazjach: żeńskim SS. Urszulanek, im. W. Kunickiego, Radzikowskiego, J. Zamoyskiego i w Szkole Handlowej im. A. i J. Vetterów.

W r. 1916 zorganizował Dylewski kursy kaligrafii i ogłosił z tej dziedziny praktyczno-metodyczne podręczniki: *Samouk-kaligraf*, *Metodyka nauki kaligrafii*, *Wzory do ronda zwykłego, gotyckiego...*

W latach międzywojennych brał udział w imprezach muzycznych i teatralnych na cele społeczno-dobroczynne (koncerty, wieczornice literackie i in.); projektował plakaty, programy, zaproszenia, występował publicznie. Swoje obrazy wystawiał w Lublinie, Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Toruniu; w r. 1924 dochód z wystawy obrazów i rzeźb w KUL przeznaczony na budowę „Domu Żołnierza” (dziś Dom Oficera). W 1926 r. został nagrodzony przez Związek Kolejarzy w Lublinie za obraz *Ręka złoczyńcy*; w r. 1931 otrzymał pierwszą nagrodę inteligencji lubelskiej za pejzaż na wystawie, z której dochód przeznaczono na rzecz walki z gruźlicą.

Dylewski został członkiem ogólnopolskiej grupy artystów „Zachęta” (1924), Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (1930), ZNP (1933); po II wojnie otrzymał legitymację ZPAP (1946). W r. 1952 został mianowany biegłym w zakresie kaligrafii i grafologii przy Sądzie Okręgowym w Lublinie, w 1962 r. otrzymał nagrodę wojewódzką za popularyzację sztuki plastycznej.

Dylewski w swej twórczości był ściśle związany z Lubelszczyzną i jej rzeczywistością, co stanowiło fundament jego wypowiedzi plastycznej. Powtarzającym się wątkiem jego dzieł były widoki z Czerniejowa, Kazimierza Dolnego, Pałecznicy, Trzcianca, Szczekarkowa, Dorohuska, Otwocka. Malował też motywy z Lublina: kościół Bernardynów, Zamek, sień w starej kamienicy, Sławinek i rzekę Czechówkę. Wiele

uwagi poświęcił martwej naturze i portretowi; głównie pozostawił wizerunki członków rodziny: córki, siostry, brata, żony, a także swój *Autoportret*.

Namalował portrety: Ignacego J. Paderewskiego, ks. Jana Dzierżonia, Stefanii Rosołowicz oraz wiele obrazów rodzajowych: *Wieczór rodzinny*, *Przy choince*, *U wróżki*, *Dożynki*, *Wyścigi*, *Po manewrach*; wykonywał studia i szkice olejne, akwarelowe, rysunkowe. Zm. 27 IV w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 31). Uczniem jego w Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego był Zygmunt Bartkiewicz, znany malarz lubelski.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich..., red. Z. Zagórowski, Lw.-W. 1924; W. Husarski, *Lubelscy artyści plastycy i ich wystawa*, „Prz. Lub.-Kres.”, 1925 nr 2 s. 2—7; Z. Bownik, *Z dziejów szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1958 s. 116, 117, 120; Gal [A. L. Gzella]; *Wystawa malarska Stefana Dylewskiego. Garnizonowy Klub Oficerski, grudzień 1965 (Katalog)*, L. 1965; *Zmarł nestor malarzy*, „Kurier Lub.”, 1966 nr 100 s. 6; „Kam.”, 1967 nr 9 s. 10; *Stefan Dylewski. Wystawa pośmiertna, Lublin styczeń 1967 (Katalog)*, L. 1967; A. Zagórska-Czarnecka, *Stefan Dylewski*, „K. Lub.” 1967 s. 96—99.

DYMOWSKI TADEUSZ

(1888—1949), działacz socjalistyczny i spółdzielczy, poseł do Sejmu Ustawodawczego RP, przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie. Ur. 25 X we wsi Kliny k. Lublina w rodzinie robotnika rolnego Waćława i Józefy z Kasprowiczów. Po ukończeniu w r. 1902 szkoły powszechnej pracował w fabryce maszyn rolniczych W. Moritza w Lublinie i równocześnie zdobywał kwalifikacje ślusarza. W r. 1905 wstąpił do PPS, a w r. 1906 do Organizacji Bojowej PPS, stał na jej czele w Lublinie (od 1907). Brał czynny udział w strajkach w l. 1905—1907. Za działalność polityczną w PPS został w styczniu 1908 r. aresztowany i zesłany na trzy lata do gub. tomskiej. W l. 1915—1917, po wyroku sądu wojennego, był więziony w twierdzy w Smoleńsku i Moskwie.

Po powrocie do kraju (1918) brał udział w życiu politycznym. Z ramienia PPS 5 XI 1918 r. wszedł w skład Lubelskiej Rady Delegatów Robotniczych i jej Komitetu Wykonawczego. Był delegatem na Kongres Zjednoczeniowy PPS w Krakowie (IV 1919). W styczniu 1919 r. został wybrany posłem do Sejmu Ustawodawczego RP z listy PPS w Lublinie (mandat poselski sprawował do r. 1922). W Sejmie pracował w Komisji Opieki Społecznej oraz Komisji Robót Publicznych i w tych sprawach zabierał głos. Znany był z częstych spotkań z wyborcami w środowiskach robotniczych i chłopskich. Był człowiekiem odważnym, pracowitym i uczciwym lecz słabym mówcą. Odznaczał się życzliwością i wrażliwością na ludzką krzywdę. Wiedzę zdobywał przez samokształcenie. W r. 1922 kandydował na posła do Sejmu RP z listy państwowej.

Od r. 1918 Dymowski pracował w LSS i fabryce maszyn rolniczych M. Wolskiego, a w l. 1922—1939 w Wydziale Gospodarczym Magistratu w Lublinie. W LSS sprawował funkcję członka Rady Nadzorczej (1923—1948), jej przewodniczącego (1945—1947),

a w l. 1926—1944 jednocześnie członka Zarządu. Na krajowej konferencji delegatów opozycyjnych organizacji PPS w Krakowie 13 VI 1926 r. Dymowski został wybrany pierwszym przewodniczącym Komitetu Wykonawczego PPS-Lewicy, a w sierpniu tego roku — przewodniczącym Komitetu Okręgowego PPS-Lewicy w Lublinie (z funkcji tej wycofał się na skutek choroby na gruźlicę). Był członkiem Stowarzyszenia byłych Więźniów Politycznych (od 1929 r.).

W okresie okupacji niemieckiej niósł pomoc więzionym na Zamku Lubelskim i w obozie na Majdanku. W r. 1940 został aresztowany przez gestapo i przez pewien czas przebywał w więzieniu. Od 1943 r. jego mieszkanie było punktem kontaktów uczestników ruchu oporu oraz kolportażu nielegalnej literatury dostarczanej do obozów w Trawnikach i w Lublinie przy ul. Lipowej. W czerwcu 1944 r., ostrzeżony przez działacza PPS (WRN) Mariana Chojnowskiego o grożącym mu aresztowaniu przez gestapo, wyjechał na wieś.

Po wyzwoleniu Lublina podjął pracę w Zarządzie Miejskim, wkrótce został radnym. Od 12 VI 1945 do 28 VI 1948 r. pełnił z wyboru funkcję przewodniczącego MRN w Lublinie. Na stanowisku tym, w trudnym okresie odbudowy powojennej miasta, dbał szczególnie o rozwój gospodarki komunalnej i poprawę aprowizacji ludności. Był inicjatorem utworzenia Miejskiego Funduszu Budownictwa Mieszkaniowego oraz odrębnego Biura Kontroli, obejmującego pracę wydziałów Zarządu Miejskiego i przedsiębiorstw miejskich. Usilnie domagał się rozszerzenia uprawnień i ożywienia pracy komisji problemowych Rady. Dążył do tego, by Rada była w pełni ciałem uchwałodawczym i samodzielnym, nie ulegał dominacji władzy wykonawczej, czym naraził się na krytykę ze strony czynników administracyjnych i politycznych. Zmuszony został do rezygnacji z funkcji przewodniczącego.

Zm. 13 V w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony m.in. Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1928) i Krzyżem Niepodległości (1939). W uznaniu zasług jedną z ulic Lublina nazwano jego imieniem. W małżeństwie z wdową Genowefą Bucior z domu Wójcik (1920) miał syna Lechosława Tadeusza (ur. 1920), lekarza.

Portret D-skiego w sali Rady Miejskiej w Lublinie; Słown. biogr. działaczy polsk, ruchu rob., t. 1 s. 662—63; T. Rzepecki, Sejm RP 1919, P. 1920; 75 lat Lubelskiej Spółdzielni Spożywców, L. 1988 s. 54, 57, 92—93, 108—110, 140, 153, 229—30, 248—49; W. Uziembło, Wspomnienia 1900—1939, W. 1965 s. 190, 209, 244; „Życie Lub.” 1948 nr 189; W. Papiewska, Jan Hempel. Wspomnienia siostry, W. 1958; A. Iskrzycki, S. Krzykała, Miejska Rada Narodowa w Lublinie — organ władzy ludu pracującego (1944—1959), „RL” t. 2 : 1959 s. 172—77; L. Hass, PPS-Lewica 1926—1931, „Najnowsze Dzieje Polski”, t. 4 : 1961 s. 82—97; S. Krzykała, Rady Delegatów Robotniczych na Lubelszczyźnie 1918—1920, L. 1968 s. 11, 31, 99, 101 (fot.); M. Łoposzko, Szczytowy okres rozwoju lubelskiej PPS-Lewicy styczeń—sierpień 1929, RL t. 17, 1974 s. 173—200; Lublin w dokumencie 1317—1967, oprac. T. Cieślak, H. Gawarecki, M. Stankowa, L. 1976 s. 338—39; J. Marczuk, W setną rocznicę urodzin. Tadeusz Dymowski, „Kam.” 1988 nr 22; Zbiory rodzinne syna Lechosława Dymowskiego; Relacje pisemne adw. Aleksandra Czapskiego z Lublina (1988) oraz informacje Mariana Chojnowskiego ze Szczecina (1988).

DZIEWULSKI EUGENIUSZ

(1888—1978), ur. 9 I w Humaniu. Studia muzyczne odbył w Konserwatorium w Kijowie w zakresie kompozycji i dyrygentury pod kierunkiem R. Glijera. Tam też rozpoczął bogatą i wszechstronną działalność artystyczną. W l. 1914—1919 pełnił obowiązki kierownika muzycznego i dyrygenta w teatrach kijowskich. 1920 r. powrócił do kraju. Związał się z Warszawą i tutejszymi placówkami teatralnymi. W l. 1920—1929 współpracował kolejno ze Szkołą Sceniczną „Studio” Stanisławy Wysockiej, był kierownikiem muzycznym i wykładawcą w „Instytucie Reduty” (współpracując z Juliuszem Osterwą), kierownikiem muzycznym i reżyserem Teatru „Reduta”. W 1929 r. wyjechał do Wilna, gdzie objął stanowisko kierownika muzycznego, reżysera i dyrygenta w Teatrze Wielkim. Równocześnie pracował w Polskim Radio w Wilnie, w którym prowadził i reżyserował programy muzyczne. Przez cały ten okres uprawiał działalność twórczą. Stworzył symfonie, kantaty chóralne, sonaty, fugi, preludia itp.

Do Lublina przybył w 1931 r. i został dyrektorem Towarzystwa Muzycznego oraz Szkoły Muzycznej im. S. Moniuszki. Stanowiska te pełnił do wybuchu wojny. Okres ten stanowił jeden z najlepszych w dziejach szkoły. W 1937 r. dokonano w niej zasadniczej reorganizacji, podniósł się poziom nauczania, rozwinięto i poszerzono program nauczania. Przez cały okres lubelski prowadził wszechstronną działalność muzyczną. Współpracował z Lubelskim Związkiem Teatrów i Chórów Ludowych, z którym przygotował z okazji 25-lecia harcerstwa widowisko Kupały, wystawione 6 i 7 IV 1935 r. w Teatrze Miejskim. Od 21 II 1933 do 30 VI 1938 r. pełnił obowiązki kierownika muzycznego i dyrygenta chóru „Echo”. Na stanowisku tym dał się poznać jako znakomity interpretator i dyrygent. Pod jego kierownictwem „Echo” zdobyło w 1938 r. trzecią nagrodę na Wszechpolskim Zlocie Chórów w Warszawie, a w czerwcu tegoż roku na Zlocie Węgierskich Chórów specjalną nagrodę honorową oraz srebrny puchar.

W 1940 r. wobec zagrożenia aresztowaniem opuścił Lublin i przez cały okres okupacji przebywał w Warszawie. Utrzymywał się z prywatnych lekcji muzyki i prowadził dalszą działalność twórczą. W 1945 r. po wyzwoleniu Warszawy przystąpił do reaktywowania życia artystycznego i w teatrach dokonywał opracowań muzycznych wielu przedstawień. W 1946 r. wyjechał do Gdyni i pracował w Teatrze „Wybrzeże”, pełniąc funkcję kierownika muzycznego i dyrygenta. W l. 1949—1950 pracował w Państwowym Teatrze w Kaliszu. W 1950 r. powrócił do Warszawy i objął kierownictwo muzyczne w wielu teatrach, pełniąc także stanowisko administracyjne w Ministerstwie Kultury i Sztuki. W 1953 r. powrócił ponownie do Lublina i w okresie dwóch lat pełnił obowiązki kierownika artystycznego i dyrygenta w Państwowej Filharmonii. W 1954 r. wyjechał na stałe do Warszawy i pracował kolejno w Towarzystwie Muzycznym, Teatrze dla dzieci „Bajka” i w Domu Kultury „Energetyk”. Wszędzie zajmował się organizacją imprez muzycznych.

Uczestniczył w wielu konkursach kompozytorskich, a jego utwory były wielokrotnie nagradzane. W 1929 r. został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi za zasługi w krzewieniu kultury muzycznej. W 1938 r. otrzymał ponownie takie odznaczenie za

całokształt działalności kulturalnej i społecznej. W 1965 r. został wyróżniony specjalną nagrodą jubileuszową przez Ministra Kultury i Sztuki. Zm. 4 II w Otwocku.

40 lat działalności Towarzystwa Społecznego „Echo” w Lublinie 1928—1968, L. 1969; Mała Encyklopedia Muzyki, W. 1981 s. 238; Informacje Yoli Marii Dziewulskiej — córki.

ENDEL-RAGIS LEOPOLD

ps. Ślaski, Lipiński (1894—1943), płk dypl. WP, dowódca 8 pp Leg. w Lublinie, szef Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu nr II Lublin. Ur. 11 XI w Żółkwi. We Lwowie ukończył seminarium nauczycielskie. Aktywnie uczestniczył w miejscowym Związku Strzeleckim, gdzie uzyskał stopień podchorążego. Od sierpnia 1914 r. do października 1917 r. walczył w Legionach, m.in. w 5 pp, awansując na stopień chorążego. Po kryzysie przysięgowym wcielony został do armii austriackiej, podnosząc tu swoje kwalifikacje wojskowe na kursie oficerskim. Od listopada 1918 r. był komendantem POW w Piotrkowie, a następnie dowódcą II baonu w 26 pp, awansując na stopień majora. W pułku tym odbył kampanię polsko-ukraińską i polsko-radziecką, wyróżniając się m.in. w bojach o Kowel podczas kontrofensywy polskiej w sierpniu—wrześniu 1920 r.

W l. 1922—1924 studiował w Wyższej Szkole Wojennej, uzyskując tytuł oficera dyplomowanego i awans na stopień podpułkownika. Przez kilka miesięcy pracował w Ministerstwie Spraw Wojskowych, po czym przeszedł do linii na szefa sztabu 7 DP w Częstochowie. Z początkiem kwietnia 1927 r. przybył do Lublina, obejmując dowództwo 8 pp Leg., a 1 grudnia 1930 r. został szefem sztabu w DOK II z jednoczesnym awansem na stopień pułkownika dypl. W 1935 r. ponownie przeszedł na stanowisko liniowe jako dowódca piechoty dyw. w 9 DP w Siedlcach. Tuż przed rozpoczęciem II wojny światowej Endel-Ragis dostał nominację na dowódcę 22 Dywizji Piechoty Górskiej w Przemyślu, z którą wyruszył na front w ramach Armii „Kraków”. Podczas odwrotu Armii na linię Wisły i Sanu dowodzona przez niego dywizja stoczyła 7—8 IX ciężki bój w okolicach Buska. Dowódca, przekonany, że jego dywizja została otoczona i rozbita przez Niemców, usiłował popełnić samobójstwo. Po wyleczeniu się z ran podjął działalność konspiracyjną.

Od października 1939 r. do grudnia 1941 r. był komendantem Służby Zwycięstwu Polski — Związku Walki Zbrojnej Okręgu Kieleckiego, a następnie inspektorem KG AK. Zmarł w Warszawie 19 II. Odznaczony był m.in.: Orderem Krzyża VM 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Polonia Restituta 4 kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych oraz Złotym Krzyżem Zasługi, posiadał także odznakę „Parasol”.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich, W. 1917; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; W. Kwiatkowski, Dziesięciolecie akcji oświatowej i społecznej w korpusie lubelskim, L. 1929, J. Kreiss, Zarys historii wojennej 26 pp. Warszawa [b.d.]; H. Żelewski, Dzieje bojowe 8 pp Legionów, L. 1985; T. Jurga, Obrona Polski 1939, W. 1990 (biogram pióra W. Strzałkowskiego); M. Ney-Krwawicz, Komenda Główna AK, W. 1991.

FILIPIAK WŁADYSŁAW

(1908—1976), malarz. Ur. 20 VI w Lublinie. W l. 1927—1930 uczęszczał do Wolnej

Szkoły Malarstwa i Rysunku w Lublinie, będącej filią krakowskiej szkoły prowadzonej przez L. Mehofferową. Studia kontynuował w Krakowie: na ostatnim roku wspomnianej Szkoły i w ASP w pracowni Z. Pronaszki. W 1932 r. uczestniczył w wystawie w Pałacu Sztuki w Krakowie. Od 1933 r. mieszkał w Lublinie, gdzie uczestniczył w wystawach Związku Artystów Malarzy „Krağ”.

Był jednym z założycieli w Lublinie w 1936 r. Związku Artystów Plastyków, którego został pierwszym prezesem. Ważniejsze wystawy do 1939 r.: ZAP w Lublinie (1937), Salon Lubelski (1939), Salony IPS w Warszawie (1937, 1938), Wystawa Międzyzwiązkowa w Krakowie (1939). Podczas okupacji niemieckiej przebywał w Lublinie. 3 VIII 1944 r. wszedł w skład zarządu reaktywowanego Związku Artystów Plastyków w Lublinie, później Zarządu Głównego ZPAP. W tym samym roku uczestniczył w Wystawie Prac Malarskich i Rysunków w Muzeum Lubelskim i w Wystawie „Polonia” na KUL. Również w 1944 r. projektował okładkę pierwszego numeru „Gontyny”, pisma o podtytule „Literatura — muzyka — teatr — malarstwo”, w którym zamieszczono wywiad przeprowadzony z nim przez W. Arlitewicz-Młodożeńcową; następny numer pisma nie ukazał się.

W okresie powojennym artysta uczestniczył we wszystkich wystawach okręgowych ZPAP, prezentował swe prace na wystawach indywidualnych w l. 1945—1974, największą z nich była wystawa jubileuszowa 25-lecia pracy twórczej artysty w lubelskim CBWA w 1957 r. Miał też wystawę indywidualną w Łodzi (1960 r.) oraz wiele wystaw w Kazimierzu i Nałęczowie. Najważniejsze wystawy zbiorowe, w których uczestniczył: Warszawski Salon Wiosny (1946 r.), Krakowski Salon Zimowy (1947 r.), Ogólnopolska Wystawa Plastyki w Warszawie (1951, 1954 r.), Festiwal Polskiego Malarstwa Współczesnego w Szczecinie (1962, 1964, 1966 r.), „Eksperyment 66” w Lublinie (1967 r.), Ogólnopolskie Wystawy „Przeciw Wojnie” w Lublinie (1966—1974 r.)

W latach powojennych artysta wielokrotnie sprawował funkcje w Zarządzie Okręgu ZPAP, wykładał w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych, a później w Państwowym Ognisku Kultury Plastycznej, pracował przy renowacji Starego Miasta w Lublinie w 1954 r., uczestniczył w wielu plenerach malarskich, wykonywał malarstwo ścienne i grafikę użytkową.

Jest autorem przede wszystkim obrazów olejnych, uprawiał również akwarelę, temperę, rysunek, grafikę, sporadycznie rzeźbę w drewnie. Był obok Z. Kononowicza i J. Karmańskiego najwybitniejszym w środowisku lubelskim twórcą malarstwa kolorystycznego. W latach 30. i 40. jego twórczość to głównie portrety, akty i martwe natury, w których łączył wartości kolorystyczne z wyrafinowaniem formy, inspirowane twórczością Z. Pronaszki. Od lat 50. twórczość W. Filipiaka określają przede wszystkim pejzaże kazimierskie i lubelskie, o dynamicznej formie, niejednokrotnie bliskie abstrakcji. Od swej, kontynuującej tradycje polskiego koloryzmu twórczości artysta odszedł w socrealistycznych portretach; później w pracach powstałych w czasie pobytu w Holandii w 1956 r., inspirowanych sztuką Mondriana; w cyklu *Metaformy*, powstałym na plenerze w Białowieży w 1965 r. — ekspresyjnym, monochromatycznym, o reliefowej niemal fakturze.

Zm. 24 I. Wystawa pośmiertna prac artysty odbyła się w BWA w Lublinie w 1979 r.

Prace znajdują się w zbiorach muzealnych (m.in. Muzeum Lubelskie), MKiS oraz w kolekcjach prywatnych.

A. Kurzątkowska, M. Komendecka, *Władysław Filipiak. 25 lat pracy artystycznej*, L. 1957; I. J. Kamiński, S. Michalczyk, *Plastyka Lubelska*, L. 1970; I. J. Kamiński, *Światło Filipiaka*, „Kam.” 1979, nr 8; *Katalogi: Wystawa Jubileuszowa Władysława Filipiaka*, L. 1957; *Malarstwo i Grafika Władysława Filipiaka*, Kazimierz 1971; *Władysław Filipiak. Malarstwo*, L. 1964; *Postać kobieca w Malarstwie Władysława Filipiaka*, L. 1976; *Władysław Filipiak 1908—1976*, L. 1979; *Władysław Filipiak, Białystok 1981*.

FLECK LUDWIK (1896—1961), prof. UMCS i AM w Lublinie. Ur. 11 VII we Lwowie, syn Maurycego i Sabiny z d. Herschdorfer. Z żoną Ernestyną z d. Waldman miał syna Ryszarda (ur. 17 XII 1924).

Studia medyczne odbył na UJK. Pracował w laboratorium badawczym Rudolfa Weigla w Przemyślu (1920—1921), jako asystent w Katedrze Biologii Ogólnej UJK (1921—1923), w Szpitalu Powszechnym, Ubezpieczalni Społecznej, we własnym laboratorium we Lwowie (1923—1940), jako docent w Państwowym Instytucie Medycznym (1940—1941).

Okupację przeżył w getcie lwowskim oraz obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu i Buchenwaldzie. W lipcu 1945 r. po wielomiesięcznym leczeniu szpitalnym przyjechał do Lublina, gdzie objął kierownictwo Zakładu Mikrobiologii Medycznej na Wydziale Lekarskim UMCS (od stycznia 1950 AM). Habilitował się u Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu. Profesorem nadzwyczajnym został w r. 1947, a zwyczajnym w 1950.

W 1952 r. przeniósł się do Warszawy, do Instytutu Matki i Dziecka. Był członkiem (1954) i członkiem Prezydium (1955) PAN.

Pod koniec 1957 r. ze względów rodzinnych (syn po opuszczeniu obozu koncentracyjnego przebywał w Izraelu) wyjechał z Polski i podjął pracę w Instytucie im. Weizmanna w Nes-Cyjona.

Dziedziną jego specjalistycznych badań naukowych była mikrobiologia. Interesowały go w szczególności: problemy wczesnego rozpoznawania tyfusu plamistego, odróżnianie rzeczywistych reakcji serologicznych od pseudoreakcji, pojęcie gatunku w bakteriologii i zmienność bakterii, pojęcie zakażenia i choroby zakaźnej, obronne reakcje leukocytów (leukergia — reakcja obronna leukocytów wykryta w 1942 r. i nazwana przez Flecka).

Z badaniami specjalistycznymi wiązał bardzo ściśle studia nad dziejami nauki, socjokulturowymi warunkami odkryć naukowych i myślenia ludzkiego. Fundamentalnym dziełem Flecka z tej dziedziny była książka *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache. Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv* (Basel 1935, nast. wyd. niemieckie — Suhrkamp, Frankfurt am Main 1980; wyd. ang.: *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Univ. Chicago Press, 1979; wyd. polskie: *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*. Wydawnictwo Lubelskie, 1986).

Główne idee tej książki stały się inspiracją dzieła Th. Kuhna *The Structure of Scientific Revolutions* (1962), które od momentu jego wydania aż po dzień dzisiejszy jest przedmiotem powszechnego i niezwykle żywego zainteresowania wszystkich historyków, metodologów i filozofów nauki w całym świecie.

Za sprawą Kuhna i innych badaczy amerykańskich od połowy lat 70. Flecka filozofia rozwoju wiedzy i myślenia stała się przedmiotem szerokiego zainteresowania w świecie. M.in. była tematem specjalnej światowej konferencji w Hamburgu (1980), zorganizowanej przez Lothara Schafera i Thomasa Schnelle; ten ostatni jest też autorem pierwszej w świecie obszernej monografii o dorobku filozoficznym L. Flecka (*Ludwik Fleck: Leben und Denken. Zur Entstehung und Entwicklung des soziologischen Denkstils in der Wissenschaftsphilosophie*, Univ. Hamburg, 1982).

W Lublinie Fleck spędził 7 lat. Wraz z nim przez Lublin szła jedna z najbardziej wpływowych koncepcji filozoficznych XX wieku: koncepcja myślenia kolektywnego, determinowanego historycznie i kulturowo. W raporcie Komisji Wydziału Lekarskiego UMCS (1945), której przewodniczył Ludwik Hirszfeld, stwierdza się: „omawiając historię powstania odczynu Wassermana, [Fleck] analizuje niejako podświadome załączki idei istniejące w kolektywach społecznych, wykazuje zależność naszego obrazu przyrodniczego do stylu myślowego epoki: nicht naturgetreu, sondern kultur-getreu — pisze autor” (materiały archiwalne AM w Lublinie).

W Lublinie prowadził bardzo żywą działalność naukową, wykładową, popularyzatorską; wyjeżdżał stąd na międzynarodowe zjazdy i konferencje naukowe w Austrii, Czechosłowacji, Niemczech, ZSRR, Danii; uczestniczył jako rzeczoznawca w Procesie Norymberskim. W r. 1949 otrzymał Wojewódzką Nagrodę Naukową za całokształt badań, a szczególnie za badania nad leukergią.

Zm. 5 VI w Izraelu.

I. Dąmbska, („Przegląd Filozoficzny”, nr 40, s. 288—294); L. Chwistek (Pion z 15.VIII.1936); Symotiuk (Studia Filozoficzne, nr 10/1983, s. 129—143); Z. Cackowski, E. Pirożnikow, I. Rubaszko (Annales UMCS, Sectio I, III/IV, s. 403—422; bibliografia prac Flecka: s. 423—428).

FRANCISZEK (FRANCZKO)

wójt lubelski od 1342 r. Ze względu na brak źródeł niewiele można powiedzieć na temat jego osoby. Kazimierz Wielki w dokumencie sprzedaży wójtostwa lubelskiego z 25.I.1342 r. określa go słowami „vir providus et discretus Franczko civis de Moguncia”. Franczko więc zanim został wójtem lubelskim, był związany z Moguncją.

Jak twierdzi E. Hoff, poszukiwania jakichkolwiek informacji na terenie Niemiec nie dały rezultatu, m.in. wskutek zniszczenia średniowiecznych źródeł w samej Moguncji. Pewne jest to, zdaniem T. Hoffa, że imię Franczko w średniowiecznej Moguncji występuje niezmiernie rzadko. Istnieje przypuszczenie, że sam Franczko, lub jeszcze jego ojciec, występować mógł tam pod zupełnie innym imieniem. Brak też informacji na temat miejsca pobytu Franczka bezpośrednio przed jego przybyciem do Lublina.

Można przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, że skoro jego poprzednik na lubelskim wójtostwie Maciej z Opatowca związany był z Krakowem, a znani wójtowie lubelscy z XIV—XV w. byli przedstawicielami patrycjatu krakowskiego, Franczko także został wójtem lubelskim jako mieszczanin krakowski.

Dlaczego i kiedy znalazł się w Krakowie, nie wiadomo. Być może jego rodzina, lub on sam, wyemigrowała z Moguncji podczas powstania rzemieślników w r. 1329. W spisie rodów, które opuściły wtedy to miasto, nie ma go wprawdzie, ale według E. Hoffa, mógł się kryć pod innym imieniem. Również źródła zachowane w Krakowie nic nie mówią o Franczku. Być może jednak jest on identyczny z występującym w r. 1338 w Krakowie Franciszkiem, synem Marcina Crois, lub Franciszkiem Rudussonis, odnotowanym w l. 1342—1347, ewentualnie z celnikiem i wójtem krakowskim w l. 1361—1363 noszącym to samo imię. Franczko z Moguncji wójtostwo lubelskie nabył dziedzicznie w r. 1342 drogą kupna od Kazimierza Wielkiego, za niewielką wówczas sumę 140 grzywien groszy praskich. Niska cena sugeruje, że wójtostwo lubelskie nie przynosiło dużych dochodów.

O dalszych losach Franczka z Moguncji nic nie możemy powiedzieć. Nie ma żadnych informacji o jego działalności w Lublinie, nie wiadomo też, jak długo posiadał lubelskie wójtostwo. Nieznane są również jego stosunki rodzinne i stan majątkowy.

Kodeks dyplomatyczny Małopolski, wyd. F. Piekosiński, t. III, Kr. 1887 nr 668. J. Ptaśnik, Studia nad patrycjatem krakowskim o wiekach średnich, „Rocz. Krakowski” t. 15 : 1913 s. 73—74; Z. Froeldchowa, Z dziejów organizacji władz miejskich Lublina do końca XVII w., „Pam. Lub.” t. I : 1930 s. 78; E. Hoff, Lublins „Griln-dungshand festen zu Deutschem Recht 1317—1342, Kr. 1942 s. 61—63; K. Myśliński, Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317—1504, L. 1962 s. 14, 15.

FULMAN MARIAN LEON

(1866—1945), bp lubelski. Ur. 27 III, studia teologiczne odbył w seminarium diecezjalnym we Włocławku, a następnie w Akademii Duchownej w Petersburgu (1886—1890), w 1889 r. wyświęcony na kapłana. Jako profesor w Seminarium Duchownym we Włocławku i katecheta gimnazjalny był represjonowany przez carat, więziony i zesłany w głąb Rosji. Od 1905 r. poseł do Dumy Państwowej w Rosji.

W 1918 r. został biskupem lubelskim, należał do grupy organizatorów KUL jako wielki jego kanclerz i z urzędu członek Komisji Episkopatu do spraw KUL zabiegał o kadry profesorskie dla uczeni, dla której uzyskał prawa państwowe i fundusze. Powołał do życia Instytut Wyższej Kultury Religijnej, zakładał Katolickie Uniwersytety Ludowe i Chrześcijańskie Uniwersytety Robotnicze.

Propagował związki zawodowe, podjął działalność Akcji Katolickich, organizował bractwa kościelne. Za główne „zadanie katolickie w Polsce uważał rzetelną oświatę religijną, głównie inteligencji” (Goliński), co zamierzał realizować poprzez gruntowne wykształcenie duchowieństwa, w 1939 r. przyłączył Seminarium Duchowne do Wydziału Teologicznego KUL. Powołał do życia gimnazjum biskupie w Lublinie (1923).

Przed wybuchem wojny występował przeciwko nawracaniu prawosławnych przez czynniki administracyjno-wojskowe.

Aresztowany przez Niemców pod sfigowanym zarzutem gromadzenia broni, 17 XI 1939 r. został skazany na śmierć; wyrok zamieniono na zesłanie do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu. W lutym 1940 r. zwolniony i internowany w Nowym Sączu. Przez cały czas uwięzienia i internowania zarządzał diecezją przez wikariuszy generalnych. Do diecezji powrócił 9 II 1945 r.

Zm. 18 XII tego roku; pochowany w podziemiach katedry lubelskiej.

W 1918 r. bp Fulman powołał do życia „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, miesięcznik, który jako organ kurii diecezjalnej ukazuje się do dziś.

PSB, t. VII, (Z. Goliński) s. 181—183; Encyklopedia Katolicka, t. V, L. 1989, 757—758.

GARBACZEWSKI MARCIN

(1869—1948), lekarz, działacz społeczny i oświatowy. Ur. 30 IX w Siedlcach, był synem Teofila i Hieronimy z Grochowskich. Gimnazjum ukończył w Siedlcach w 1890 r. i w tym samym roku zapisał się na Wydział Lekarski UW. W czasie studiów za udział w akcji oświatowej wśród robotników został aresztowany i osadzony w Cytadeli. Po wyjściu na wolność, zmuszony do opuszczenia stolicy, udał się do Charkowa w celu kontynuowania nauki. Uzyskawszy dyplom lekarski (1897) wrócił do Królestwa i podjął pracę zawodową w Lublinie, równocześnie w prywatnej lecznicy dra W. Olechnowicza i w Szpitalu Św. Wincentego.

Od 1899 r. mieszkał i wykonywał wolną praktykę przez 15 lat w Turobinie (osada w dawnym pow. krasnostawskim). Brał wówczas czynny udział w ruchu społeczno-lekarskim na Lubelszczyźnie. Był m.in. współ-założycielem lubelskiego oddziału Towarzystwa Higienicznego Warszawskiego. Przede wszystkim jednak dał się wtedy poznać jako niezwykle energiczny i ofiarny społecznik. Zainicjował powstanie i uczestniczył w pracach zarządów takich pożytecznych dla miejscowej ludności instytucji i organizacji, jak: Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa, Stowarzyszenie Spożycwców „Jutrzenka”, Kółko Rolnicze „Zgoda”, Ochotnicza Straż. Pożarna (prezes, a po wyjeździe z Turobina — dożywotni prezes honorowy). Dzięki jego staraniom wybudowano w osadzie Dom Ludowy, który stał się siedzibą wymienionych zrzeszeń, a także przez niego założonej i kierowanej czytelnicy.

Za udostępnianie w niej prasy polskiej, uczenie dzieci w czasie strajków szkolnych (1905—1907) czytania i pisania po polsku, organizowanie w swoim mieszkaniu odczytów i inne tego rodzaju akcje, był wielokrotnie represjonowany przez władze carskie. W czasie wyborów do I Dumy (1906) otrzymał mandat pełnomocnika gm. Turobin i delegata pow. krasnostawskiego na wyborczy zjazd gubernialny. Zarówno wówczas jak i w okresie międzywojennym związany był z ND. Na początku I wojny światowej pod zarzutem uczestnictwa w wiecach politycznych i uprawiania propagandy antycarskiej został osadzony na dwa tygodnie w więzieniu na Zamku w Lublinie. Po zwolnieniu zamieszkał już na stałe w tym mieście.

GAWARECKI HENRYK (1912 - 1989)

W l. 1937—1938 odbył Gawarecki jednoroczną służbę wojskową w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy przy 13 pp w Pułtusku i w 32 pp w Modlinie. Wybuch wojny we wrześniu 1939 r. uniemożliwił mu zakończenie studiów na Politechnice Warszawskiej. Podczas okupacji do 1 III 1941 r. pozostawał w Warszawie, gdzie uczęszczał na tajne kursy poświęcone sztuce plastycznej i kształcił się samodzielnie. Po wyjeździe do Lublina rozpoczął tu pracę na stanowisku technika w Urzędzie Gospodarki Wodnej, następnie pracował w Głównym Urzędzie Technicznym w Zamościu (VI 1943—III 1944) i w Radomiu (do VIII 1944). Powróciwszy do Warszawy przebywał na Ochocie i przez Zieleniak dostał się z rodziną po powstaniu do obozu w Pruszkowie, z którego uciekł; do I 1945 r. zatrzymał się k. Grodziska Maz. na wsi, gdzie pracował jako robotnik. W czasie powstania warszawskiego uległy spaleniu najcenniejsze książki z jego biblioteki, zbierane przez wiele lat, które

wywiózł z myślą ich ocalenia do Warszawy w 1939 r.

Po wyzwoleniu powrócił (II 1945) do Lublina i od 1 III 1945 r. zaczął pracować w Inspekcji Budowlanej Zarządu Miejskiego, początkowo jako zastępca, później (od 15 IX 1948) inspektor budownictwa miasta. W tym czasie otrzymał dyplom ukończenia Wydziału Inżynierii Politechniki w Warszawie (V 1945). Wykonywanie wspomnianych funkcji dało mu sposobność bliższego poznania zabytków Lublina. W październiku 1949 r. uzyskał uprawnienia do kierowania robotami budowlanymi.

We wrześniu 1946 r. zapisał się na historię sztuki KUL, odbywając czteroletnie studia pod kierunkiem prof. M. Morelowskiego, u którego od r. akad. 1947/1948 został starszym asystentem; przez wiele lat prowadził bibliotekę Zakładu Historii Sztuki, ćwiczenia, wykłady i konsultacje ze studentami. Od 1 I 1950 do 1964 r. pełnił też funkcję Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na tym stanowisku przystąpił do uzupełnienia niezbędnej dokumentacji, sporządzając spisy istniejących obiektów zabytkowych i podejmując szersze studia specjalistyczne dotyczące literatury przedmiotu. Z wielką uwagą odnosił się do zabytkowych pałaców, dworów, kościołów. Renowacji poddane zostały wtedy pałace w Radzynie Pódl. i Lubartowie, synagogi w Szczepreszynie i Modliborzycach, kościół w Gołębiu, Domek Chiński w Puławach, Rynek w Zamościu, Brama Krakowska w Lublinie oraz odbudowano lubelską Starówkę.

Gawarecki nie tylko wykładał dla studentów muzealnictwo, ochronę zabytków, prowadził ćwiczenia w zakresie rysunku pomiarowego, lecz także uczestniczył w seminariach, zjazdach i konferencjach konserwatorskich. Upowszechniał problematykę ochrony zabytków, ich historię, uświadamiał ich znaczenie społeczne, poprzez publikacje, odczyty, pogadanki radiowe, prowadzenie wycieczek w kraju i za granicą.

W l. 1964—1972 był kierownikiem pracowni oraz starszym projektantem biur projektowych (Wojewódzkie Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego i lubelski „Miastoprojekt”). Od 1972 do 1978 r. pozostawał na stanowisku zastępcy dyrektora do spraw naukowych i konserwatorskich w PP Pracowni Konserwacji Zabytków.

Najwięcej uwagi poświęcił Gawarecki Lublinowi, jego historii, kulturze, sztuce. Pisał o architekturze miasta, jego ulicach, dawnych zabytkach i pamiątkach, ludziach z nim związanych, księgach tutaj drukowanych; piórem i myślą ogarniał całą ziemię lubelską. Był autorem przewodników: *Województwo Lubelskie* (1957 — wspólnie z T. i K. Wilgatami), *Ulicami Lublina* (1976 — z Cz. Gawdzikiem), albumu *Lublin* (1959 — z Cz. Gawdzikiem, 5 wydań; następne pt. *Lublin — krajobraz i architektura*), zbioru szkiców *O dawnym Lublinie* (1974, 1986). Pisał o *Bramie Krakowskiej w Lublinie* (1971 — z W. Podlewskim), wygłosił w lubelskim radiu m.in. cykl gawęd o zabytkach opowieści, popularyzujących architekturę i sztukę Lubelszczyzny. Opublikował liczne artykuły w „Studiach i Materiałach Lubelskich” (*Rysunki i akwarele Wojciecha Gersona o tematyce lubelskiej w Muzeum Okręgowym w Lublinie*), „Kwartalniku Architektury i Urbanistyki”, „Przeglądzie Lubelskim”; napisał mnóstwo felietonów dla „Kurierza Lubelskiego”, wygłosił wiele prelekcji publicznych.

Inną stroną działalności Gawareckiego stanowiło bibliofilstwo i krajoznawstwo. Przez

33 lata (1951—1984) był wiceprezesem do spraw programowych w Zarządzie Okręgowym (później w Zarządzie Wojewódzkim) PTTK. Kierował pracami nad powojennym przewodnikiem po Lublinie (druk 1959) i folderami dotyczącymi m.in.: Puław, Kazimierza nad Wisłą. Nałęczowa. Poczynając od 1948 r. wyładał na wszystkich niemal kursach dla przewodników wycieczek krajoznawczych. Jako bibliofil swoje pierwsze spotkania z książką, zwłaszcza polską (np. 24 obrazki z dziejów ojczystych czy „Tygodnik Ilustrowany”), rozpoczął w dzieciństwie w Rosji. Odtąd książka i ekslibris stały się jedną z jego życiowych pasja: zbierał rzadkie i cenne okazy sztuki poligraficznej, w tym głównie wydawnictwa poświęcone Lublinowi i Lubelszczyźnie, sztuce polskiej, a także stare pocztówki i pierwsze fotografie Lublina.

Gawarecki był członkiem różnych towarzystw, naukowych i społecznych, jak: Polskie Tow. Historyczne, Stowarzyszenie Architektów Polskich, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Polskie Tow. Archeologiczne, Poi. Tow. Turystyczno-Krajoznawcze, Lubelskie Tow. Miłośników Książki, Tow. Miłośników Lublina. Tow. Urbanistów Polskich. Sprawował funkcje: prezesa Lubelskiego Tow. Miłośników Książki i Wielkiego Mistrza Kapituły Orderu Białego Kruka ze Słonecznikiem. Za wybitne zasługi dla m. Lublina, województwa i kultury polskiej otrzymał Gawarecki liczne odznaczenia resortowe, medale i ordery państwowe, m.in. Złoty Krzyż Zasługi (1969), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1975), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1984). Zm. 20 III w Lublinie; był ożeniony w 1938 r. z Marią Pożaryską, córką prof. M. Pożaryskiego, historykiem, w latach 1951—1977 bibliotekarzem Biblioteki im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Z małżeństwa tego pozostawił córkę Ewę, od 1967 r. również bibliotekarką wymienionej biblioteki. Ku czci Gawareckich nazwana została jedna z ulic Lublina (boczna ul. Spokojnej).

B. Mościcka, Miłośnik książek i zabytków, „Gościńiec” 1986 nr 8 s. 22—23;
M. Derecki, Między sztuką a historią. Rozmowa z Henrykiem Gawareckim, „Kam.” 1987 (27 I) s. 3; E. Gawarecka, Bibliografia artykułów i prac Henryka Gawareckiego z lat 1948—1988, L. 1988; Odszedł Henryk Gawarecki, „Kurier Lub.”, 1989 nr 58 s. 1, 4;
Inżynier Henryk Gawarecki, „Szt. Ludu”, 1989 nr 7 s. 4;
M. Derecki, Lublin Henryka Gawareckiego, „Gaz. Wyborcza”, 1992 nr 38 s. 2;
Materiały u córki, Ewy Gawareckiej: H. Gawarecki, Moje spotkania z książką (maszynopis); Życiorys własny Gawareckiego (maszynopis) i in.

GOŁĘBIOWSKI EUGENIUSZ

(1908—1986), prozaik, poeta, dramaturg, tłumacz, pedagog. Używał kryptonimu: E. G. Ur. 21 X w Zagórzku k. Sanoka. Ukończył Państwowe Gimnazjum im. T. Kościuszki we Lwowie (1928). W tym samym roku debiutował nowelą *Opłatek*, opublikowaną w

„Ilustrowanym Kurierze Codziennym" (nr 42). W l. 1928—1934 studiował polonistykę na UJK.

Do Lublina przybył w 1934 r. i tu aż do emerytury (1968) pracował w szkolnictwie średnim. W 1937 r. otrzymał nagrodę za powieść *Izio*, drukowaną w odcinkach na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego", podobnie jak kolejna jego powieść *Trio*, publikowana w roku następnym (1938). Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r. Aresztowany wraz z grupą nauczycieli Prywatnego Gimnazjum Mechanicznego im. S. Syroczyńskiego w Lublinie, był więziony do lutego 1940 r. na Zamku Lubelskim jako zakładnik.

Po zwolnieniu podjął pracę w Izbie Przemysłowo-Handlowej i Szkole Budownictwa. Ścigany przez gestapo ukrywał się od września 1942 do lipca 1944 r. w Wojciechowie i Niemcach pod Lublinem. W tym czasie organizował i prowadził tajne nauczanie. Po 22 lipca 1944 r. kontynuował pracę pedagogiczną i literacką. Był m.in. nauczycielem języka polskiego w Liceum im. J. Zamoyskiego w Lublinie. W 1946 r. Instytut Pracy Nauczycielskiej opublikował mu tom wierszy *W on czas*. Znalazły się tu pełne ekspresji utwory poetyckie pisane w okresie wojny i okupacji. Rok 1946 przyniósł mu II nagrodę czasopisma „Światło" za sztukę sceniczną *Magda*, zaś w 1947 r. uzyskał nagrodę w konkursie WRN w Gdańsku za poemat sceniczny *Złote Gdańska klucze*.

W 1948 r. opublikował *Bajki*. Tomik I. Wydawcą szesnastostronicowej broszury był ZLP. Następne tomiki *Bajek* nie ukazały się drukiem. W 1949 r. na podstawie pracy *Sebastian Fabian Klonowic jako poeta rzeczywistości* uzyskał w KUL stopień doktora nauk humanistycznych. Od 1947 do 1956 r. pełnił obowiązki kierownika literackiego Teatru Muzycznego w Lublinie. Z tego okresu pochodzi jego libretto widowiska muzycznego *Mistrz Twardowski* (1956). Należał do grona najbardziej aktywnych uczestników spotkań dyskusyjnych organizowanych w Lubelskim Klubie Literackim, założonym i kierowanym przez Juliusza Kleinera. W 1951 r. sprawował funkcję kierownika Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego dla Polonistów.

W l. 1955—1964 opublikował najbardziej znaczące utwory literackie. Dużą popularność uzyskała jego bardzo ciekawa pod względem stylistycznym i tematycznym powieść *Dożywocie pana Woyszy* (W. 1955). Czytelnicy chętnie dopatrywali się w tytułowej postaci portretu duchowego samego autora. Udany literacko pozycjami Gołębiowskiego okazały się kolejne jego prace: *Przygody królewskiego piechura* (W. 1956), *Zygmunt August. Żywot ostatniego z Jagiellonów* (W. 1962, wyd. 3: 1977), *Kapitan Cook. Opowieść biograficzna* (W. 1964).

Gołębiowski nie stronił od przekładów. Tłumaczył chętnie z literatury niemieckiej. Przełożył m.in. dramat Fryderyka Schillera *Wilhelm Tell* i Henryka Heinego *Niemcy*.

W l. 1956—1957 był prezesem lubelskiego Oddziału ZLP.

Dwukrotnie otrzymał lubelską wojewódzką nagrodę literacką WRN — 1956 i 1973 r. Odznaczony był Złotym Krzyżem Zasługi (1956) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969), którego przyjęcia odmówił ze względów politycznych. Zm. 12 I w Lublinie.

M. Bechczyc-Rudnicka, *Słowniczek biobibliograficzny pisarzy należących do lubelskiego Oddziału Związku Literatów Polskich w r. 1964*, L. 1964; gal. [Gzeila A. L.], *Spotkanie autorskie*, „Kurier Lub.” 1968 nr 254 s. 7; J. Seredyńska, *40 lat twórczej pracy*, „Szt. Ludu” 1968 nr 250 s. 3; J. Seredyńska, J. Zięba, *25 lat życia literackiego Lubelszczyzny*, L. 1969 s. 30—31; J. Smolarz, *Związek Literatów Polskich*, „Biblioteczna Służba Informacyjna” 1970 nr 1 s. 40; Z. Strzałkowski, *Eugeniusz Gołębiowski*, „Głos Nauczycielski” 1968 nr 47 s. 9; B. Warakomska, Z. Krzywicki, Z. Marią Bechczyc-Rudnicką i Eugeniuszem Gołębiowskim o archaizacji, „Językoznawca” 1971 nr 21—22, s. 155—158; Z. Szelaąg, *Z okupacyjnej twórczości literackiej nauczycieli*, „Głos Nauczycielski” 1971 nr 47 s. 10; L. M. Bartelski, *Polscy pisarze współcześni*, W. 1974; A. Grychowski, *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1974; *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, ser. 2, t. 1, W. 1977 s. 284—285; J. Zięba, *Informator literacki lubelskiego Oddziału Związku Literatów Polskich*, L. 1976; J. Smolarz, *Pisarze lubelscy. Słownik biobibliograficzny...*, L. 1980; *Lublin literacki 1932—1982. Szkice i wspomnienia*, pod red. W. Michalskiego, J. Zięby, L. 1984; Z. Mikulski, *Był z nami Wojsza...*, „Kam.” 1986 nr 3 s. 8; H. Makarski, *Eugeniusz Gołębiowski — pisarz świadomości historycznej*, w: *Nie tylko pamięć. Almanach Nauczycielskiego Klubu Literackiego*, cz. 2: *Eseje*, L. 1991, s. 43—50.

GRALEWSKI WACŁAW

ps. Victor, Szymon (1900—1972), dziennikarz, redaktor, poeta, pisarz, ur. 24 X w Lublinie. W 1918 r. rozpoczął studia prawnicze na KUL. Współpracował jednocześnie z prasą lokalną. W 1920 r. był redaktorem miesięcznika lubelskiej młodzieży szkolnej „Młodzież”. Wydawca Franciszek Głowiński powierzył mu w 1923 r. funkcję redaktora naczelnego „Expressu Lubelskiego”, którym kierował do 1939 r. Dziennik w 1931 r. poszerzył obszar oddziaływania na Wołyń i zmienił tytuł na „Express Lubelsko-Wołyński”. Założył i redagował „Lucyfera” (1921), a także współredagował w l. 1923—1925 miesięcznik artystyczno-literacki „Reflektor”. Był członkiem grupy poetyckiej o tej nazwie. Ułatwiał młodym literatom kontakty z prasą lokalną, a Józefa Czechowicza przyjął do pracy na stanowisku sekretarza redakcji. Był lubelskim korespondentem „Przeglądu Sportowego”.

W 1931 r. należał do grona działaczy, którzy utworzyli Lubelski Związek Pracy Kulturalnej i podjęli inicjatywę budowy budynku dla biblioteki im. H. Łopacińskiego oraz muzeum i różnych agend kulturalnych przy ul. Narutowicza 4 (Instytut Naukowo-Lubelski). Gralewski zainicjował powołanie w 1932 r. Związku Literatów w Lublinie oraz Syndykatu Dziennikarzy Polskich, któremu prezesował do wybuchu wojny w 1939 r.

Przez 17 pierwszych dni wojennych we wrześniu 1939 r. Gralewski wydawał swój dziennik jako „Express Lubelski” w normalnej postaci oraz w charakterze jednokartkowych ulotek, które drukowano niekiedy w kilku edycjach mutacyjnych dziennie.

W czasie okupacji niemieckiej związał się z konspiracyjnym podziemiem. Był szefem

Biura Informacji i Propagandy okręgu lubelskiego AK. Od VIII 1941 do V 1944 r. wydawał systematycznie „Biuletyn Radiowy” jako dziennik AK, pracując w fikcyjnym przedsiębiorstwie „Grom” przy ul. Rusałka 8 wyrabiającym wodę kwiatową i esencję owocową. Był redaktorem pisemka „Nasze jest jutro” (od końca 1942 r. do IV 1944 r.), które badacze prasy konspiracyjnej zaliczają do najpoważniejszych czasopism czasu wojny na Lubelszczyźnie. Współpracował też z pismem „Orzeł Biały”.

W 1944 r. uczestniczył w bojach I Armii WP, w której szeregach dotarł pod Berlin. Po powrocie do Lublina współpracował z lokalnym dziennikiem „Sztandar Ludu”. Od 1952 r. wchodził w skład kolegium redakcyjnego „Kameny” i był jego członkiem przez 5 lat. Przedsięwzięcia powołania gazety popołudniowej, a później lokalnego pisma sportowego nie przyniosły rezultatów. Dopiero w 1957 r. znalazł się w grupie inicjatywnej powołującej Lubelską Spółdzielnię Wydawniczą, której celem było wydawanie pisma popołudniowego „Kurier Lubelski”. Współpracował krótko z tą popołudniówką.

Od 1945 r. przez wiele kadencji pełnił różne funkcje w zarządzie oddziału lubelskiego ZLP. Po 1957 r. poświęcił się głównie pracy literackiej. Był autorem esejów, artykułów, reportaży, felietonów, recenzji, opowiadań, wierszy, które przed wojną drukował m.in. w „Pionie”, „Reflektorze”, „Tęczy”, „Ziemi”, „Zwierciadło”, a po wojnie w „Kamenie”, „Świetle”, „Zdroju” i dodatku do „Sztandaru Ludu” — „Kultura i Życie”. Opublikował opowiadania i wspomnienia: *Pięść Herostratesa* (1958), *Ogniste koła* (1963), *Stalowa tęcza* (1968) — wspomnienia o Józefie Czechowiczu, *Gorejące ślady* (1967), *Bieg po krawędzi* (1974).

W okresie międzywojennym był odznaczony Medalem Niepodległości, srebrnym i złotym Krzyżem Zasługi, a po 1945 r. — Krzyżem Walecznych, srebrnym Medalem za Zasługi na Polu Chwały i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Z. J. Hirsz, *Lubelska prasa konspiracyjna*, L. 1968; J. Seredyńska, J. Zięba, *25 lat życia literackiego Lubelszczyzny*, L. 1969; *Dzieje prasy lubelskiej. Katalog wystawy*, L. 1972; AL Leszek Gzella, *Ocalił od zapomnienia... (wywiad)*, „Kurier Lub.” 1972 nr 302.

GRUELL-GRETZ TEODOR FRANCISZEK

(zm. po 1811), aptekarz, pierwszy konstytucyjny prezydent Lublina.

Urodził się na Warmii. Był pierwszym prezydentem Lublina, który został wybrany na podstawie prawa o miastach, uchwalonego przez Sejm Wielki. Dziś w Lublinie jego imię nosi jedna z ulic na Starym Mieście oraz apteka przy ul. Krakowskie Przedmieście 49.

O młodości Gruella wiemy niewiele. Był z pochodzenia Niemcem, synem pisarza grodu w Lidzbarku. Tam też zapewne rozpoczął edukację. Następnie przez 14 lat praktykował w aptece Seweryna Wasilewskiego w Warszawie, gdzie „w profesji aptekarskiej, nauce chemicznej i biologicznej dostateczną powziął wiedzę”. Po czym

przybył do Lublina i tu dał się poznać jako gorący patriota i ruchliwy działacz municypalny. W 1785 r. został aptekarzem trynitarzy, którzy 3 lata później odstąpili mu swoje prawo do utrzymywania apteki. Będąc właścicielem apteki, „starał się — jak zanotowali ówczesni — najusilniejszą usługę czynić publiczności, wydając dobrze urządzone podług dyspensatorów tak wiedeńskich, jak i wirtemberskich lekarstwa”. W tym też czasie pełnił funkcję „konsyliarza JKMści i generalnego wizytatora aptek województwa lubelskiego”.

Gruell, przyjmawszy w 1788 r. obywatelstwo miejskie w Lublinie, bardzo szybko piął się po szczeblach godności samorządowych: w 1791 r. został wybrany do ławy lubelskiej, następnie do rady, a 14 IV 1792 r. sięgnął po najwyższy i najważniejszy urząd w mieście — prezydenta.

Należał do ludzi ambitnych. Marzył o nobilitacji, o którą zabiegał na sejmie za pośrednictwem Lubelskiej Komisji Cywilno-Wojskowej i za cenę której gotów był dawać ze swojej apteki dla wojska corocznie przez 5 lat lekarstw za 1000 czerwonych złotych.

Najaktywniejszą działalność publiczną Gruell rozwinął w okresie Sejmu Czteroletniego. Był zapalonym zwolennikiem i propagatorem przeprowadzonych przez Sejm reform miejskich. Gruell widział w podniesieniu miast rękojmię lepszej przyszłości dla kraju. W mowie wygłoszonej w imieniu mieszczan lubelskich na sesji inauguracyjnej Sądu Apelacyjnego w Lublinie 15 VIII 1791 r. powiedział: „Przyszła ta epoka, że mieszczanin polski, mając sobie przywróconą wolność i równość, zyskawszy zabezpieczenie dobra swego, majątek, krew i życie na ofiarę tej to ukochanej ojczyźnie nieść będzie gotów, z ochotą umrzeć, aby się wdzięcznym być obaczył”. I dawał przykład Holandii: „Chłubi się i Holandia, zamykając w murach swych miast ludzi takich, którzy w radach Rzeczypospolitej przydywali, bitwy na morzu wygrywali i kiedy wzrastająca ojczyzna dochodów przyszczupłych właścicielką była, kapitałami własnymi jej potrzeby zastępowali”.

W październiku 1791 r. władze miejskie Lublina wydelegowały Gruella wraz z Janem Kurowskim do Warszawy celem załatwienia sporu miasta ze starostą lubelskim i różnymi dzierżawcami gruntów miejskich oraz usunięcia nieprawnie utworzonych jurydyk. Misję tę Gruell zakończył pomyślnie. Pełniąc w l. 1792—1794 urząd prezydenta Lublina, przyczynił się waleśnie do uporządkowania miasta. Między innymi przeprowadził jednolitą numerację posesji, zajął się sprawami szkolnictwa i opieki lekarskiej oraz rozpoczął prace nad naprawą dróg, podniesieniem gospodarki komunalnej i stanu sanitarnego miasta. Mieszkańcy Lublina następująco ocenili okres prezydentury Gruella: „[Czyniono] zabiegi i starania w ochronieniu tak całości miasta, jako i każdego obywatela majątków przez czas urzędowania swego, osobiwie podczas rewolucyj i przechodów wojsk, a to bez wszelkiego żądania nagrody w tak krytycznych okolicznościach”.

Gruell ponownie wybrany w marcu 1794 r. na prezydenta Lublina, ale już na podstawie konstytucji sejmu grodzieńskiego 1793 r., ograniczającej prawa i przywileje mieszczan — uważał za stosowne nie przyjąć mandatu, tłumacząc się dyplomatycznie słabością zdrowia. Wybór był bardzo wymowny, świadczył o zaufaniu i sympatii, jakimi darzyło mieszczaństwo lubelskie zasłużonego konstytucyjnego prezydenta, a także o popularności w Lublinie haseł Sejmu Wielkiego.

W czasie insurekcji kościuszkowskiej dostarczył Gruell dla powstańców lekarstw wartości 3561 złotych polskich. A w okresie Księstwa Warszawskiego należał do założycieli i dygnitarzy loży wolnomularskiej — Wielkiego Wschodu Narodowego Polskiego Wolność Odzyskana, otworzonej w Lublinie 9 II 1811 r.

Gruell do końca życia cieszył się w Lublinie ogólnym poważaniem. Dzięki swej ofiarności zdobył także uznanie szlachty województwa lubelskiego, która już w 1792 r. na sejmiku odbywającym się w Lublinie złożyła mu podziękowanie „za tak przykładowe przyłożenie się do dobra publicznego”.

PSB, t. IX, s. 49—50 (A. Kossowski); Materiały do historii m. Lublina 1317— 1792, oprac. J. Riabinin, L. 1938; J. Kermisz, Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej (1788—1794), L. 1939; S. Małachowski-Łempicki, Wolne Mularstwo w Lubelszczyźnie 1811—1822, L. 1933; J. Riabinin, Lekarze w księgach miejskich lubelskich, L. 1933; J. Riabinin, Rada miejska lubelska w XVIII wieku, L. 1933; A. A. Witusik, Z raptularza historyka, L. 1982.

GROSS ADAM

(1819—1878), prawnik, działacz spiskowy, sybirak, muzyk. Ur. 24 XII (datę tę podał w swoich zeznaniach śledczych, natomiast w opracowaniach biograficznych figuruje r. 1818) w Warszawie, syn Franciszka Ksawerego, adwokata Senatu Królestwa Polskiego, i Karoliny. Uczył się w Warszawie, najpierw w konwiktie pijarskim (nauki początkowe), potem w gimnazjum gubernialnym. Po otrzymaniu w 1837 r. „patentu” (świadczenia dojrzałości), odbywał aplikację prawniczą kolejno w Sądzie Pokoju i Trybunale Cywilnym. Nie mogąc zdobyć płatnej posady w sądownictwie warszawskim, postanowił szukać jej w Lublinie, gdyż „największym jest [on] miastem po Warszawie”. W nowym miejscu zamieszkania wprawdzie dostał w 1841 r. (ew. w 1 poł. 1842 r.) stanowisko patrona (obrońcy) Trybunału Cywilnego Guberni Lubelskiej, lecz przez dość długi okres nie miał żadnych dochodów i pozostawał na utrzymaniu ojca.

Nawiąawszy kontakty z podziemiem patriotycznym jeszcze w czasie wykonywania praktyki sądowej w stolicy, stał się wkrótce jednym z najczynniejszych działaczy i przywódców (obok G. Gzowskiego i W. Więckowskiego) tamtejszego koła reaktywowanej na początku lat 40. organizacji Stowarzyszenie Ludu Polskiego (zw. także Związkiem Narodu Polskiego). Po przyjeździe do Lublina i bezpośrednim zetknięciu się z miejscowymi konspiratorami (A. Bielińskim, A. Karpińskim i in.), nadal zajmował się rozpowszechnianiem literatury zakazanej, szerzeniem idei demokratycznych oraz werbowaniem nowych członków. Pomagało mu w tym jego żywe usposobienie i dar wymowy, dlatego właśnie uważany był za „duszę towarzystwa” i „duszę zabaw lubelskich”. Brał aktywny udział w organizowanych raz w tygodniu zebraniach naukowych i literackich. W chwilach wolnych trudnił się wspólnie z profesorem lub. gimnazjum M. Sobolewskim oraz innymi kolegami, przekładaniem dzieł obcych. W ruchu spiskowym odegrał ważną rolę jako łącznik

między stowarzyszeniami lubelskim i warszawskim. Pełnienie tej misji umożliwiły mu częste wyjazdy do stolicy pod pretekstem załatwiania spraw rodzinnych i osobistych. W związku z zapadłą na naradzie (odbyła się ona na pocz. VIII 1843 w Lublinie) przywódców konspiracji o wszczęciu powstania na wiosnę 1844 r., wyznaczono mu zadanie przygotowania guberni lub. do insurekcji.

Podczas aresztowań pierwszych działaczy niepodległościowych przebywał w Warszawie. Po zrezygnowaniu z zamiaru ucieczki za granicę, wrócił do Lublina, gdzie natychmiast zatrzymano go (VII 1843), a następnie zakutego w kajdany odtransportowano do Cytadeli warszawskiej. Komisja śledcza, wzięwszy pod uwagę jego „dobrowolne i szczere zeznania”, które jednak nikogo ze współwięźniów nie obciążały, wydała orzeczenie (14 XII 1843), iż karą dla niego winno być wcielenie do Korpusu Kaukaskiego z prawem wysługi. Tymczasem sąd wojenny po zakwalifikowaniu go (m.in. na podstawie obwiniających zeznań niektórych aresztowanych spiskowców) do „przestępców kategorii I”, wymierzył mu karę bezterminowych ciężkich robót, a ponadto jako jedyne spośród sądzonych wówczas konspiratorów — skazał na chłostę (3 tys. kijów). Konfirmowany przez namiestnika Królestwa Polskiego wyrok uległ złagodzeniu. Na jego mocy Gross miał zostać pozbawiony praw stanu, odbyć czteroletnią katorgę, a po jej zakończeniu — pozostać na Syberii na przymusowym osiedleniu.

Po przybyciu wraz z partią 27 pierwszych zesłańców do Irkucka (1 VII 1845), odesłano go do kopalń nerczyńskich (dystaneja Zarentyjska). Na skutek niedopatrzenia miejscowych władz przepracował w nich rok dłużej niż przewidywał wyrok. Dopiero 31 VII 1850 r. został przeniesiony na osiedlenie do wsi Monastyrskoje. Dwa lata później otrzymał polecenie zamieszkania w jednej z leżących najbliżej Irkucka miejscowości (znajdowała się w gminie Kudinskiej). Żyjąc na zesłaniu oddawał się „literaturze, naukom, a głównie muzyce, która mu zarobek dawała i w której tak znakomitą technikę i talent kompozytorski rozwinął”. Umiejętność gry na różnych instrumentach (fortepian, flet i gitara) umożliwiła mu nie tylko udzielanie lekcji muzyki, ale nawet występowanie na koncertach publicznych. Dzięki m.in. tej działalności był postacią znaną i popularną, szczególnie w środowiskach polskich zesłańców.

Zwolniony z zesłania na mocy amnestii carskiej, przyjechał do kraju w 1857 r. Zamieszkał zrazu w Warszawie, a następnie w Lublinie, gdzie jego dom stał się miejscem zebrań tutejszej inteligencji postępowej. Wróciwszy do zawodu prawniczego, przez pewien czas występował jako adwokat Ordynacji Zamojskiej. Równocześnie zajmował się twórczością kompozytorską, wzbogacając swój powstały na Syberii dorobek o nowe utwory. Były to przeważnie pieśni do tekstów ballad i poematów (m.in. W. Scotta, A. Mickiewicza, G. Ehrenberga) oraz ilustracje muzyczne do sztuk teatralnych i mszy. Większa część tych kompozycji prawdopodobnie nie została opublikowana, ukazały się natomiast w druku: *Polonez starej daty na fortepian*, *Hymn pogrzebowy Dies irae* do śpiewu z fortepianem i wydany przez towarzysza z zesłania Henryka Krajewskiego — zbiór utworów wokalnych *Pieśni daurskie*.

Ostatnie lata życia, nader ciężkie ze względu na wyjątkowo zły stan zdrowia (paraliż), spędził w majątku młodszego brata w Bieniędżicach (gubernia radomska), gdzie

zmarł w 1878 r. O jego własnej rodzinie wiadomo jedynie to, że miał żonę Teresę Tolkmittównę i dwie córki. Jedna z nich, Łucja, zamężna Żulińska, zebrała nieliczne pamiątki i wspomnienia ojca.

PSB, t. VIII (A. M. Skałkowski); „K.Lub.” 1879 s. 77—79; W. Dzwonkowski, Na marginesie monografii o ruchach rewolucyjnych w Królestwie Polskim w l. 1835—1845, „Myśl Współczesna” 1948, nr 11—12 s. 106—107; H. Kamieński, Pamiętniki i wizerunki, oprac. I. Sliwińska, Wr. 1951; E. Dembowski w oczach ojca, wyd. S. Kientiewicz, „P. His.” 1952 z. 1 s. 112—113; Słownik muzyków polskich, Kr. 1964, t. 1; J. Berghauzen Ruch patriotyczny w Królestwie Polskim 1833—1850, W. 1974; Rewolucyjna konspiracja w Królestwie Polskim w l. 1840—1845, Wr. 1981; Uczestnicy ruchów wolnościowych w l. 1832—1855 (Królestwo Polskie). Przewodnik biograficzny, red. S. M. Falkowicz, S. Kieniewicz, Wr. 1990.

GRUDZIŃSKI WACŁAW

(1871—1943), ur. 24 XII w Lublinie, w rodzinie, w której amatorsko zajmowano się muzyką. Pod okiem ojca nauczył się gry na skrzypcach. Jego pierwszym nauczycielem muzyki był Władysław Walentynowicz. Po ukończeniu nauki w gimnazjum, w 1889 r. udał się do Warszawy, gdzie pod kierunkiem Stanisława Barcewicza w Instytucie Muzycznym odbywał studia w klasie skrzypiec, uzyskując dyplom w 1894 r. Na pewien okres związał się z Warszawą, udzielając lekcji muzyki i uczestnicząc w okolicznościowych koncertach. We wrześniu 1896 r. wyjechał do Belgii w celu dalszego kształcenia się. Odbywał studia w Liege pod kierunkiem znanego w Europie prof. Thomsona.

W sierpniu 1897 r. powrócił do kraju i osiadł w Lublinie. Tutaj 3 października 1897 r. odbył się jego pierwszy koncert w miejscowym teatrze. W roku szkolnym 1900 /1901 przebywał w Łodzi; uczył tam w szkole muzycznej oraz koncertował, po raz pierwszy 27 X 1900 r. Do Lublina powrócił na stałe w r. 1902. W l. 1902—1905 uczył w prywatnej szkole muzycznej Stanisława Sobolewskiego, później udzielał lekcji, a w końcu związał się ze Szkołą Muzyczną im. S. Moniuszki prowadzoną przez Towarzystwo Muzyczne. Początkowo objął w niej obowiązki nauczyciela, a w l. 1923—1926 dyrektora. Równocześnie sprawował funkcję dyrektora Towarzystwa Muzycznego. Przez cały ten okres prowadził działalność koncertową.

W 1929 r. został dyrektorem Szkoły Muzycznej im. F. Chopina w Lublinie, której właścicielem było Zgromadzenie Braci Misjonarzy III Zakonu św. Franciszka. W krótkim czasie doprowadził ją do należytego poziomu organizacyjnego, zapewniając także wysoki poziom kształcenia. Dużym uznaniem cieszyły się w Lublinie występy znakomitego chóru szkolnego. W 1937 r. szkołę przejął na własność. W swoim mieszkaniu prowadził ją do wybuchu wojny. Z racji ograniczonych możliwości lokalowych zmniejszyła się w niej liczba uczniów, ale pozostał wysoki poziom nauczania. Ze szkoły wyszło wielu uznanych muzyków, przede wszystkim skrzypków. Podczas wojny Grudziński został wyrzucony przez władze okupacyjne z mieszkania. Z konieczności przeniósł się do brata w Zemborzycach. Nadal udzielał

lekcji muzyki, najczęściej w Lublinie, dokąd przyjeżdżał systematycznie. Zm. nagle 14 I w Lublinie.

L. Gawroński, Wacław Grudziński — skrzypek wirtuoz 1871—1943, K.Lub. 1983 s. 204; M. Gawarecka, Lubelskie Towarzystwo Muzyczne (1898—1939), „K.Lub.” 1983.

GUSTAW ROMUALD MICHAŁ OFM

(1911—1976), docent, starszy kustosz dyplomowany, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, ur. 5 I w Zbarażu (Ukraina), syn Jana i Zofii. Pierwsze nauki pobierał w Jarosławiu, gdzie ukończył cztery klasy gimnazjum klasycznego. W 1926 r. wstąpił do zakonu oo. bernardynów i otrzymał imię Romuald. Po odbyciu nowicjatu w Leżajsku kontynuował naukę w Gimnazjum Klasycznym im. Jana Długosza we Lwowie. Świadectwo dojrzałości otrzymał w 1931 r. i podjął studia na Wydziale Teologicznym UJK, gdzie w r. 1936 uzyskał dyplom magistra teologii. W tym też roku otrzymał święcenia kapłańskie. W zakonie pełnił m.in. funkcje magistra kleryków, kapelana ss. bernardynek w Krakowie i przełożonego klasztoru bernardyńskiego w Krakowie. W 1936 r. przejął obowiązki kierownika biblioteki centralnej zgromadzenia w Leżajsku; pełnił je do r. 1950.

Stopień doktora otrzymał o. Gustaw w 1947 r. na sekcji historii Kościoła w KUL. Podstawą przewodu doktorskiego była rozprawa *Klasztor i kościół św. Józefa ss. Bernardynek w Krakowie 1646—1946*. W lipcu 1950 r. Senat Akademicki KUL mianował go dyrektorem Biblioteki Uniwersyteckiej. Prowadził jednocześnie w latach 1951—1953 na Wydziale Nauk Humanistycznych wykłady z bibliotekoznawstwa i nauki o książce dla studentów specjalizacji bibliotekarskiej. Dla studentów Wydziału Teologicznego wykładał, przez cały czas, metodykę pracy umysłowej, bibliografię oraz archiwistykę.

O. Gustaw był współtwórcą ośrodka „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, a także współredaktorem pół rocznika o tej nazwie. Nieocenione zasługi położył w zakresie strukturalnego rozwoju Biblioteki KUL, przebudowy jej gmachu oraz ogromnego zwiększenia księgozbioru. Nawiązał i utrzymywał kontakty z wieloma wydawnictwami i bibliotekami zachodnioeuropejskimi.

Habilitował się na KUL w r. 1964, a jego zainteresowania naukowe to przede wszystkim historia Kościoła i hagiografia polska. Dzięki jego staraniom i pod jego redakcją ukazała się dwutomowa *Hagiografia polska. Słownik biobibliograficzny*. Był przede wszystkim cenionym w kraju i za granicą bibliografem i bibliotekoznawcą. Członek czynny Towarzystwa Naukowego KUL. Zm. 14 I w Lublinie.

O. doc. dr Romuald Gustaw pracuje już 20 lat. Biblioteka KUL poważnym ośrodkiem dokumentacji piśmiennictwa, „Słowo Powszechne” 1970 nr 219; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, Lublin 1969 passim.; B. Królikowski, Romuald Gustaw OFM (1911—1976; „Summarium” 1976 nr 25 s. 169—174; tenże, O. Romuald Gustaw dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, „TP” 1976 nr 6; W. Nowodworski, Ojciec

Romuald Gustaw, „Więź” 1976 nr 4 s. 153—155; A. Paluchowski, *Sp. O. Romuald Michał Gustaw OFM (1911—1976)*, „Biuletyn Informacyjny KUL” r. 5 : 1976 nr 2 s. 51—53; Biblioteka KUL, rkps 1613; KUL Referat personalny A. 434.

GUTKOWSKI WOJCIECH IZYDOR

(1775—1826), inżynier, wykładowca w szkole artylerii, ekonomista, jeden z pierwszych polskich socjalistów utopijnych, zyskał u potomnych przydomek „polskiego Morusa”, pisarz, publicysta, wydawca, redaktor. Ur. 6 IV w Zamościu. Pochodził ze zubożałej starej rodziny szlacheckiej osiadłej w Zamieniu k. Mińska Maz. W latach Sejmu Czteroletniego i tragicznych wydarzeń upadku Rzeczypospolitej Szlacheckiej był kadetem Szkoły Korpusu Inżynierów Koronnych w Warszawie (komendant gen. Karol Sierakowski), kształcącej wojskowych inżynierów dla stutysięcznej armii polskiej. Do Insurekcji Kościuszkowskiej przystąpił jako ochotnik i w czasie rzezi na Pradze został ranny 3 XI 1794 r. Po ostatnim rozbiornie opuścił „pruską Warszawę” i osiadł w Zamościu, gdzie w słynnym liceum zamojskim wykładał architekturę. Tu podjął samodzielne studia w zakresie agronomii i ekonomiki, co w efekcie przyniosło zainteresowanie wydawnictwem o charakterze ekonomicznym. Wspólnie z Bazylim Kukolnikiem przystąpił do wydawania jednego z pierwszych w Polsce miesięczników ekonomicznych „Dziennika Ekonomicznego Zamojskiego” (1803—1804). Było to jednocześnie pierwsze pismo na Lubelszczyźnie.

W czasie wojny napoleońskiej z Austrią i Prusami Gutkowski jako kapitan zaciągnął się pod sztandary księcia Józefa Poniatowskiego, następnie przez niego został skierowany do organizowania szkolnictwa wojsk Księstwa Warszawskiego. W 1808 r. był wykładowcą, a następnie pod dyktando Szkoły Zakładowej Artylerii i Inżynierii w Arsenale Warszawskim, a w 1810 r. — komendantem nowej Szkoły Elementarnej Artylerii i Inżynierii. W tym samym czasie awansowany do stopnia podpułkownika.

Po klęsce Napoleona powrócił w 1814 r. po tarapatach wojennych do kraju i otrzymał nominację na komendanta Korpusu Inżynierów w Lublinie, gdzie mieszkał już do końca życia. W 1823 r. został zwolniony z czynnej służby wojskowej i przeniesiony do Korpusu Inwalidów i Weteranów.

Należał do Lub. Tow. Przyjaciół Nauk i Tow. Rolnego. Był członkiem łóż masońskich, w których piastował wysokie funkcje. Napisał rozprawę *Myśli o Rządzie Polskim* (książka zaginęła po wywiezieniu do Petersburga) i *Podróż do Kalopei* (wydana w 1956 r.). Jest to klasyczna powieść utopijna, a tytuł zawiera odwrotność słowa Polak (Kalop-Polak). W 1806 r. opublikował *Katechizm ekonomiczny dla włościan*, a w 1825 *Obrachowanie korzyści wynikających z zaprowadzenia rolnictwa przemiennego*.

Zm. 6 V w Lublinie, ale grobu na cmentarzach lubelskich nie odnaleziono.

W. I. Gutkowski, Podróż do Kalopei, W. 1956; Wielka Encyklopedia Powszechna, t. IV, PWN 1964, s. 496; A. Kulikowski, Raptularz historyka. Polska ikaria, „Kurier Lub.” 1979 nr 77.

HALBAN LEON

(1893—1960), historyk prawa, kanonista. Ur. 23 IX w Krakowie, syn Alfreda i Zofii ze Spasowiczów. Matka była bratanicą Włodzimierza Spasowicza (1829—1906) — prawnika naukowca i praktyka, historyka literatury, pozytywisty bliskiego programowi Aleksandra Wielopolskiego. Prababka ze strony matki — Zofia z Chodźków to siostra Aleksandra (1804—1891) — konsula rosyjskiego w Persji, orientalisty i profesora slawistyki w College de France.

Dwa pokolenia poprzedzające Leona w linii ojcowskiej, urodzone w Krakowie, mogą służyć za przykład formowania się elit naukowych i politycznych w drugiej poł. XIX w. w Galicji i Austro-Węgrzech (gałęzie: krakowsko-lwowska i krakowsko--wiedeńska). Świadczą o procesach asymilacyjnych i polonizacji wewnątrz niektórych rodzin pochodzenia żydowskiego. Dziadek, noszący początkowo nazwisko Blumenstock, imienia również Leon (1838—1897), z gałęzi krakowsko-lwowskiej, więziony w Krakowie po 1863 r., był profesorem medycyny sądowej na Wydziale Prawa i Wydziale Lekarskim UJ. Brat dziadka Henryk (1845—1902), rozpoczynający gałąź krakowsko-wiedeńską, z wykształcenia prawnik, z zamiłowania popularyzator w języku niemieckim polskiej klasyki literackiej, wysokiej rangi urzędnik w austriackiej Radzie Ministrów; żonaty z siostrą socjaldemokraty W. Adlera. Obaj Blumenstockowie otrzymali (1891—1892) od Franciszka Józefa I tytuł szlachecki „Ritter von Halban”, z prawem używania drugiego członu jako nazwiska.

Zmianie nazwiska przez braci towarzyszyła zmiana wyznania na katolickie. Syn Henryka — Józef (1870—1937), był profesorem ginekologii Uniwersytetu w Wiedniu; żonaty z Selmą Kurz (1877—1933), gwiazdą koloratury opery wiedeńskiej. Poza nim do drugiego pokolenia Halbanów należeli dwaj synowie Leona: Alfred (1865—1926) — historyk prawa, profesor Uniwersytetów w Czerniowcach i Lwowie, poseł do Sejmu Galicyjskiego, parlamentu austriackiego i polskiego Sejmu Ustawodawczego, oraz Henryk (1870—1933), profesor psychiatrii i neurologii UJK, odznaczony w 1930 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta. Trzecie pokolenie stanowili: syn Józefa — Hans Halban (1908—1964), fizyk atomowy, współpracownik F. Joliot-Curie, wraz z N. Bohrem, R. Oppenheimerem i in., uczestnik, po emigracji do USA, „programu Manhattan” (prace nad konstrukcją broni nuklearnej) oraz syn Alfreda — Leon.

Leon po nauce w gimnazjum klasycznym we Lwowie ukończył prawo w UJK i na krótko przed I wojną światową kształcił się przez semestr w Grenoble. Po jej wybuchu kontynuował studia w Wiedniu. W 1916 r. rozpoczął pracę w biurze prezydyjnym NKN w Wiedniu, uzyskał doktorat w UJK i został oddelegowany przez L. Bilińskiego i I. Daszyńskiego do Lublina, do pracy w zarządzie cywilnym austriackiego Generalnego Gubernatorstwa, gdzie pozostawał do końca wojny.

Po odrodzeniu się państwowości polskiej pracował początkowo w Sekcji Emigracji i Pośrednictwa Pracy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, a od 1920 r. w bankowości. Po habilitacji w UJK w 1926 r. przeszedł kolejne szczeble kariery uniwersyteckiej w macierzystej uczelni, zakończonej profesurą i objęciem Katedry Prawa Kościelnego po W. Abrahamie (1936). Po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną

i wprowadzeniu języka ukraińskiego jako wykładowego, zrezygnował z dydaktyki. W tym czasie cierpiał już na zapalenie nerwów ruchowych i z chorobą tą, stopniowo ulegającą nasileniu, zmagał się do końca życia. Podczas okupacji hitlerowskiej był ukrywany w jednym z lwowskich klasztorów, gdzie dotrwał do wyzwolenia w 1944 r.

Na początku 1945 r. przyjechał po raz drugi do Lublina i rozpoczął pracę w KUL na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych i Wydziale Prawa Kanonicznego. W 1946 r. uzyskał tu tytuł profesora zwyczajnego. W 1949 r. po utworzeniu Wydziału Prawa UMCS objął Katedrę Powszechnej Historii Państw i Prawa, którą kierował przez 10 lat. Mimo unieruchamiającej go choroby, amputacji nóg, pracował naukowo, zajmował się dydaktyką, opiekował materialnie młodzieżą, udzielał się w życiu miasta i regionu, pełniąc wiele funkcji organizacyjnych oraz uczestniczył w pracach Sejmowej Komisji Konstytucyjnej. Zm. 3 V, został pochowany w Lublinie, na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Większość spośród ponad 50 publikacji naukowych jego autorstwa dotyczyła bezpośrednio lub pośrednio doktryny i prawa Kościoła katolickiego oraz ich historii. Drugi nurt, charakterystyczny dla dorobku Halbana, wiązał się z narodzinami narodowego socjalizmu w Niemczech. Jego publikacje wywołały ostre ataki ze strony A. Rosenberga, G. Cleinowa i H. Kocha i spowodowały wpisanie przez Gestapo na listę poszukiwanych. Ich znaczenie polegało m.in. na uświadamianiu Polsce i Europie, jeszcze przed wojną, rodowodu i charakteru nazizmu.

PSB t. IX; Historia nauki polskiej, pod red. B. Suchodolskiego, t. IV, Wr. 1987; Lexikon des Judentums, Wien 1971; L. Biliński, Wspomnienia i dokumenty, t. I—II, W. 1924—1925; K. Chłędowski, Pamiętniki, t. I—II, Kr. 1957; M. Bogdanowicz, Wspomnienia, t. I—II, Kr. 1959; A. Burda, Przymrozki i odwilże, L. 1987; S. E. Nahlik, Przesiane przez pamięć, Kr. 1987; J. Widacki, Stulecie krakowskich detektywów, W. 1987; W. Szwarc i in., Twórcy lubelskiego ośrodka historycznoprawnego — ich droga życiowa i wkład do nauki, „Annales UMCS” seccio G vol. XXXV 1988; J. i Z. Parnasowie, Personal remembrances and some interpretation of the letters-between the founders of atomie physics w: Maria Skłodowska-Curie and Niels Bohr, Copenhagen 1990: „Wiadomości Uniwersyteckie” (UMCS), 1992, nr 5 i 7.

HALICKI HENRYK TADEUSZ

właśc. H. T. Hagenmayster (1861—1921), aktor, reżyser, dyrektor teatru. Po ukończeniu szkoły realnej w Warszawie uczył się w prywatnej Praktycznej Szkole Dramatycznej Emila Derynga. Występował w wielu zespołach prowincjonalnych, m.in. w Lublinie: u Juliana Grabińskiego (1897), Henryka Swaryczewskiego (1888), Ludwika Czystogórskiego (1891—1893), Bolesława Mareckiego (1893/1894), Felicjana Felińskiego (1895—1898), Juliana Myszkowskiego (1903).

Od 29 V 1904 do 11 IX 1904 r. był dyrektorem i reżyserem Teatru Letniego „Rusałka” (przy ul. Zamojskiej) i Teatru Ludowego (w parku na Bronowicach). W l. 1905—1908 występował ponownie w zespole Felińskiego, m.in. w Lublinie (1908, „Rusałka”), w sezonie 1910/1911 u Henryka Czarneckiego, m.in. w Lublinie; tu 19 I obchodził dwudziestopięciolecie pracy artystycznej. Od 5 X 1911 do 9 V 1912 r. kierował zespołem udziałowym w Lublinie p.n. Stowarzyszenie Artystów Dramatycznych, występującym w Teatrze Wielkim przy ul. Namiestnikowskiej. Wystawił wiele cennych pozycji, m.in.: *Wesele* S. Wyspiańskiego (21 X 1911), *Podpory społeczeństwa* H. Ibsena (24 X 1911), *Potęę ciemności* L. Tołstoja (9 XI 1911), *Mazepę* J. Słowackiego (11 XI 1911), fragment *Dziadów* A. Mickiewicza (20 I 1912), *Demona ziemi* F. Wedekinda (8 II 1912), *Marię Stuart* J. Słowackiego (2 III 1912), *Gniazdo rodzinne* H. Sudermanna, fragmenty *Nie-Boskiej komedii* Z. Krasińskiego (27 IV 1912).

W sezonie 1912/1913 reżyserował w zespole Czesława Janowskiego w Lublinie m.in. wiele pozycji z wielkiego repertuaru: fragmenty *Pieśni [Warszawianki]* S. Wyspiańskiego (3 X 1912), *Grube ryby* M. Bałuckiego (3 X 1912), *Zaczarowane koło* L. Rydla (13 X 1912), *Zbójców* F. Schillera (25 X 1912), *Skąpca* Moliera (9 XI 1912), *Wieczór Trzech Króli* W. Shakespeare'a (1912), *Orlą* E. Rostanda (29 XI 1912), *Żywego trupa* L. Tołstoja (21 XII 1912), *Elektrę* H. Hoffmannsthal'a (11 I 1913), *Balladynę* J. Słowackiego (23 II 1913), *Śnieg* S. Przybyszewskiego (5 V 1913), fragmenty *Irydiona* Z. Krasińskiego (17 V 1913).

Latem 1913 (24 V—13 IX) kierował, wraz z Wojciechem Dąbrowskim, Teatrem Popularnym „Rusałka”. Wystawiono wówczas m.in. *Klub kawalerów* (27 V 1913), *Gęsi i gąski* (6 IX 1913) M. Bałuckiego, ale także *Głupiego Jakuba* T. Rittnera (14 VI 1913), *Topiel* S. Przybyszewskiego (26 VIII 1913), *Domy polskie* (wg A. Malczewskiego), *Kmicica* (5 VIII 1913) i *Hajduczka* (13 IX 1913) wg H. Sienkiewicza. W sezonie 1914/1915 reżyserował w Teatrze „Panteon” przy ul. Jezuickiej. 2 IV 1915 r. objął dykcją Teatru Wielkiego, którą prowadził (z wyjątkiem sezonu 1917/1918) do r. 1920, kiedy przekazał ją ZASP, a sam pozostał na stanowisku aktora i reżysera.

Halicki był nie wybitnym, lecz poprawnym aktorem charakterystycznym, za to cenionym reżyserem i dyrektorem teatru, dbającym o wysoki poziom repertuaru. Szczególną jego zasługę stanowiło wprowadzenie na scenę lubelską sztuk patriotycznych, które przed r. 1915 nie mogły być grane z powodu zakazu carskiej cenzury. Co ciekawe — Lublin pod tym względem wyprzedzał Warszawę — prawie wszystkie lubelskie prapremiery sztuk patriotycznych były zarazem prapremierami na terenie całego byłego zaboru rosyjskiego, np.: *Łukasiński* I. Panenkowej (15 VII 1915), *Car w Warszawie [Car jedzie]* G. Zapolskiej i *Dziesiąty pawilon* A. Staszczyka (10 X 1915), *Matka żyje* J. Strokowej (29 XI 1916), *Skazaniec* Osterloffa [S. Graybnera] (3 XII 1915), *Dyktator [Prolog]* J. Żuławskiego (22 I 1916), *W górę serca!* F. Domnika (24 VI 1916), *Kiliński* M. Bałuckiego (31 XI 1916), *Dziesiąty pawilon* J. Ostod-Sulnickiego (25 XII 1916; w Warszawie tylko o miesiąc wcześniej).

Podczas I wojny światowej Halicki organizował w Teatrze Wielkim również uroczyste obchody rocznic narodowych, m.in. 85 rocznicy powstania listopadowego (28 i 29 XI 1915), rocznicy śmierci ks. Józefa Poniatowskiego (18 X 1915), rocznicy powstania styczniowego (22 I 1916), 125 rocznicy Konstytucji 3 Maja (3 V 1916).

Zm. 12 IV w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Słownik biograficzny teatru polskiego 1765—1965, W. 1973 s. 218; S. Kruk, Repertuar teatru lubelskiego 1864—1890, W. 1979; tenże, Życie teatralne w Lublinie (1782—1918), L. 1982; M. B. Stykowa, Scena lubelska w czasie I wojny światowej, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Scientiarum Artium et Laborum” t. 8 : 1987 s. 187—208; Repertuar teatrów lubelskich 1891—1915, pod red. M. B. Stykowej [w druku].

HELMAN WIKTOR

(1885—1967), ur. 2 II w Żytomierzu na Wołyniu. Ukończył studia matematyczne na Uniwersytecie w Odessie i przez 14 lat pracował w gimnazjach rosyjskich. W 1923 r. powrócił do Polski i podjął pracę nauczycielską w lubelskich szkołach średnich. W 1928 r. powołany został na stanowisko dyrektora organizującego się Państwowego Pedagogium im. E. Estkowskiego w Lublinie. Zakładem tym kierował do wybuchu wojny. Podczas okupacji pracował w tajnym szkolnictwie średnim, w ośrodku byłego III Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Unii Lubelskiej.

Po wyzwoleniu, od 1944 r. pełnił obowiązki dyrektora Państwowego Liceum Pedagogicznego (przy którym przez rok istniało również Państwowe Pedagogium). W ostatnich latach pracował jako nauczyciel w Technikum Chemicznym w Lublinie. W 1965 r. przeszedł na emeryturę, lecz kontynuował pracę pedagogiczną w niepełnym wymiarze. W okresie międzywojennym utrzymywał liczne kontakty i współpracował ze środowiskami demokratycznymi, m.in. z Towarzystwem Uniwersytetów Robotniczych oraz z PPS. Od początku związał się z nauczycielskim ruchem związkowym. W 1937 r. należał do głównych organizatorów protestu i strajku nauczycielstwa Lubelszczyzny w obronie zawieszono ZG ZNP. W czasie okupacji stał się jednym z organizatorów tajnego szkolnictwa i powołania TON. Wszedł w skład ścisłego kierownictwa okręgowego TON, najpierw jako wiceprezes, a od 1942 r. prezes (do końca okupacji).

W sierpniu 1944 r., po reaktywowaniu Tymczasowego Zarządu Okręgu ZNP stanął na jego czele. Na pierwszym po wyzwoleniu zjeździe (10—11 V 1945) ponownie został wybrany prezesem Zarządu Okręgu ZNP i na tym stanowisku pozostał do 1948 r. Pełne zaangażowanie w pracę związkową wykazywał do ostatnich lat życia. W uznaniu dokonań zawodowych i związkowych został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Polonia Restituta V klasy, Złotą Odznaką ZNP oraz wieloma innymi wyróżnieniami. Zm. 31 V.

„Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” t. 2 : 1969; Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, L. 1988 s. 248; Akta osobowe w Archiwum Kuratorium Oświaty i Wychowania w Lublinie.

HEMPEREK PIOTR

(1931—1992), bp, ur. 28 VI w kol. Ignaców k. Lublina, kanonista, rektor KUL. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Lublinie 17 XII 1955 r. przyjął święcenia kapłańskie. W l. 1955—1953 odbył studia prawa kanonicznego na KUL, otrzymując stopień licencjata i magistra; w 1963 r. doktora prawa kanonicznego za rozprawę *Sprawa zakonów w Polsce w wieku oświecenia*.

W l. 1958—1974 pracował jako notariusz Kurii Lubelskiej; od 1963 r. także na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL jako: starszy asystent (1963—1965), adiunkt (1965—1972), docent (1972—1978), profesor nadzwyczajny (1978—1992); członek zwyczajny TN KUL, kierownik Katedry Historii Źródeł i Publicznego Prawa Kościelnego; prodziekan (1974—1977); dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego (1977—1980); prorektor (1977—1980); rektor KUL (1983—1988). Za jego kadencji zbudowano Dom Akademicki na Poczekajce, podjęto prace przygotowawcze do budowy Kolegium Jana Pawła II (wzniesiono hotel dla profesorów dojeżdżających, rozpoczęto budowę stołówki akademickiej), zakładu poligraficznego; 9 VI 1987 r. miała miejsce wizyta Ojca św. Jana Pawła II na KUL.

Wykładał publiczne prawo kościelne, sakramentologię (z wyjątkiem małżeństwa), historię źródeł i literatury prawa kanonicznego, ponadto część prawa kanonicznego na Wydziale Teologii (kurs zwyczajny A). W pracy naukowej zajmował się historią instytucji kościelnego prawa polskiego. Problematyka ta znalazła wyraz w rozprawie habilitacyjnej *Oficjałów okręgowy w Lublinie (XV—XVIII w.). Studium z dziejów i kompetencji sądownictwa kościelnego* (Lublin 1974) oraz w wielu artykułach publikowanych w „Rocznikach Teologiczno-Kanonicznych”, „Prawie Kanonicznym” i „Summairium. Sprawozdania TN KUL”, zwłaszcza dotyczących oficjałów okręgowych i kolegiów wikariuszy kolegiackich. W związku z prowadzonymi wykładami opublikował studium monograficzne *Uświęcające zadanie Kościoła* (w: Komentarz do KPK, t. 3, Lublin 1986, s. 53—212) oraz wiele studiów i rozpraw z zakresu sakramentologii posoborowej. Przygotował do druku monografię *Historia źródeł i literatury prawa kanonicznego* (200 str.).

W publikacjach dotyczących historii instytucji kościelnych w Polsce opierał się na materiałach źródłowych dotąd nie opublikowanych, zmieniając często przyjęte w dotychczasowych badaniach uczonych tezy; odznaczał się dokładnością i sumiennością. Umiął w sobie łączyć zalety historyka z zaletami dogmatyka prawa. W nowszych pracach odwoływał się często do uchwał Soboru Watykańskiego II, przez co przybliżał je czytelnikowi. Podniesiony do godności biskupa tytularnego Equilo z przeznaczeniem do pracy w Archidiecezji Lubelskiej w charakterze biskupa pomocniczego (1982) sprawował urząd wikariusza generalnego od 1982 r., dziekana Kapituły Katedralnej Lubelskiej od 1984 r., przewodniczącego Komisji Prawników dokonującej rewizji polskiej wersji KPK, przewodniczącego Kolegium Redakcyjnego „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich”, kierownika Wydziału Nauki Chrześcijańskiej od 1988 r., przewodniczącego Komisji Głównej II Synodu Diecezji Lubelskiej (1977—1985).

Umiął łączyć pracę na KUL z posługą duszpasterską w Archidiecezji Lubelskiej. Wykorzystywał swą głęboką wiedzę prawniczą w Kurii i duszpasterstwie. Ojciec św.

Jan Paweł II w telegramie kondolencyjnym nazwał go „wybitnym prawnikiem, profesorem i rektorem KUL”. Zm. 4 VII w Zakopanem; pochowany został w Lublinie.

P. Hemperek, Wydział Prawa Kanonicznego KUL, „Biuletyn Informacyjny KUL” 1975 nr 2/3 s. 13—18; Hemperek Piotr, w: Polscy Kanoniści, cz. 1, W. 1981 s. 170—171; R. Kieraciński, Bądź wola Twoja, „Słowo Powszechne” 1982 (30V); A. Boniecki, Biskup, „TP” 1992 (2 VIII) s. 2; H. Misztal, Biskup Piotr Hemperek (1931—1992). „Wiadomości Archidiecezjalne Lubelskie” 10 : 1992 s. 1—27. AKUL: Akta personalne ks. P. Hemperka; Księga protokółów posiedzeń Senatu Akademickiego; Księgi protokółów posiedzeń Rady Wydziału Prawa Kanonicznego; Księga protokółów licencjackich i doktorskich; Akta habilitacji ks. dra P. Hemperka; Akta unadzwyczajnienia ks. doc. dra hab. Piotra Hemperka; A AL: Akta personalne ks. bp. prof. dra hab. Piotra Hemperka.

HESS WILHELM

(1848—1932), przemysłowiec. Z pochodzenia Czech. Urodził się w Luzi w powiecie Wysokie Myto, w rodzinie niezamożnego młynarza. W wieku 15 lat w poszukiwaniu pracy wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie już przebywał jego starszy brat Franciszek. Nie znając żadnego zawodu, najmował się do różnych zajęć. Pracował jako pasterz, tragarz i robotnik w zakładach mechanicznych. Mechaniki w zakresie produkcji wag nauczył się Hess w Buffalo i Chicago podczas pracy w tamtejszych fabrykach. W okresie tym zgromadził wiele katalogów wag amerykańskich, z których korzystał później we własnej fabryce w Lublinie. W czasie pobytu w USA ożenił się z Czeszką Elżbietą Ciżek.

Wrócił do Czech, tu nie widząc dla siebie większych możliwości działania, postanowił w r. 1876 wyjechać do Kijowa, gdzie jednak nie dotarł. Z powodu choroby najstarszej córki był zmuszony zatrzymać się w Lublinie. Tu przy ul. Ruskiej uruchomił zakład, w którym początkowo naprawiał wagi, a później zaczął również ich produkcję, korzystając z doświadczeń amerykańskich.

W r. 1878 zakupił plac przy ul. Lubartowskiej, gdzie wybudował obiekt, w którym w r. 1879 uruchomił fabrykę wag. Zakład prowadził pod firmą Fabryka Wag „W. Hess” w Lublinie. Dziesięć lat później fabryka zatrudniała już 30 robotników i wyprodukowała 1150 wag ogólnej wartości 15 200 rb. W następnych latach Hess rozbudowywał i modernizował swój zakład. W r. 1901 fabryka dysponowała maszyną parową o mocy 60 KM oraz wyposażona była w nowoczesne maszyny i urządzenia. Znacznie został poszerzony asortyment wyrobów. Produkowano, oprócz wag dziesiętnych, setnych i stołowych, także wagonowe, wozowe, bagażowe, ciężary (tzw. gwichty) i imadła. Fabryka zatrudniała ok. 340 robotników, a wartość rocznej produkcji wynosiła 270 000 rb. Wyroby sprzedawano nie tylko w Królestwie Polskim, ale w całej prawie Rosji. Produkowane przez Hessa wagi były dobrej jakości, o czym świadczą wyróżnienia i medale uzyskane na wielu wystawach rolniczo-przemysłowych: w Pradze Czeskiej (1876), Moskwie (1882), Kijowie (1897) i Lublinie (1901).

Fabryka posiadała filie w Berdyczowie w okręgu kijowskim, w Białymstoku,

Smoleńsku oraz od r. 1910 w Jekaterynosławiu, tą kierował początkowo najstarszy syn Hessa — Wilhelm, a później jego zięć — Klemens Borowski.

W r. 1913 zakład został przekształcony w Towarzystwo Akcyjne Fabryki Wag „W. Hess” w Lublinie z kapitałem zakładowym 1 000 000 rb, podzielonym na 200 akcji po 5 tys. każda. Większość akcji (91%) zatrzymał w swoich rękach Hess.

W czasie I wojny światowej z powodu braku robotników oraz trudności w zaopatrzeniu działalność zakładu została znacznie ograniczona, a później nawet całkowicie przerwana. Wilhelm Hess przekazał pełnomocnictwo do dysponowania jego udziałami w Towarzystwie synowi Wilhelmowi, a sam z żoną wyjechał do rodzinnej miejscowości w Czechach — Luzi.

Towarzystwo Akcyjne Fabryki Wag „W. Hess” w Lublinie w okresie dwudziestolecia międzywojennego przeżywało trudności. Utrata filii w Jekaterynosławiu oraz rynków wschodnich wpłynęła bardzo niekorzystnie na dalszą działalność firmy. Kryzys gospodarczy, konkurencja wyrobów zagranicznych oraz brak zamówień rządowych doprowadziły do upadku Towarzystwa w r. 1932. Fabrykę w drodze licytacji nabyli kupcy żydowscy z Warszawy.

Wilhelm Hess zmarł w Luzi w Czechach w r. 1932, jeszcze przed ogłoszeniem upadłości jego fabryki w Lublinie.

Wilhelm Hess miał 3 córki i 3 synów: Wilhelma, inżyniera mechanika, Karola, inżyniera leśnika, i Włodzimierza, który zmarł w wieku 16 lat jako student Politechniki w Kijowie.

Księga Pamiątkowa Wystaw Lubelskich, W. 1902, s. 66; A. Piech Zajączkowska, Wilhelm Hess i tradycje lubelskiego wagarstwa, „K.Lub.” 1981, s. 61—67; ASRL, Księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, sygn. 926; APL, Kancelaria notariusza Antoniego Wadowskiego 1913/287; APL, AmL, sygn. 8709, k. 92, sygn. 9003, k. 58.

HRYNIEWIECKI KAJETAN

h. Przeginia (zm. 1796), ostatni wojewoda lubelski z czasów dawnej Rzeczypospolitej, prezes lubelskiej Komisji Dobrego Porządku. Pochodził z rodziny licznie rozrodzonej i majątkowo niezamożnej. Rodzina nazwisko wzięła od rodowej wsi Hryniewice, leżącej w ziemi bialskiej na Podlasiu. Hryniewiecki karierę polityczną rozpoczął postępując z województwa podlaskiego na sejm konwokacyjny 1764 r., na którym kilkakrotnie zabierał głos w sprawach skarbowych i złożył nawet projekty ujednoczenia miar i wag, nowej lustracji królewszczyzn oraz zniesienia niektórych ceł wewnętrznych. Na sejmie elekcyjnym był zwolennikiem kandydatury Stanisława Augusta Poniatowskiego, z którego rodziną, zwłaszcza z jego ojcem, wiązały go bliskie stosunki.

W marcu 1768 r. król Stanisław August Poniatowski wyniósł Hryniewieckiego na godność senatorską, ofiarowując mu kasztelanię kamieniecką. W 1772 r. król nadał mu Order św. Stanisława, a 3 lata później powołał go do pierwszego składu Rady Nieustającej. Te wyróżnienia to nie koniec łask królewskich. W 1780 r. Hryniewiecki doczekał się od Stanisława Augusta Poniatowskiego Orderu Orła Białego, a 2 lata potem, w marcu 1782 r., nadania urzędu wojewody lubelskiego.

Jako wojewoda zajął się Hryniewiecki Lublinem. Stał z urzędu na czele lubelskiej Komisji Dobrego Porządku i wziął się gorliwie do pracy. Za jego prezesury uporządkowano finanse miejskie i kahalne, założono bruki i kanały, odrestaurowano bramy miejskie, podjęto budowę mostu na Bystrzycy, przystąpiono do zabezpieczania ksiąg trybunalskich. Mieszczanie finansiści, zachęceni przez niego, skupowali puste place i budowali się na nich. Po kilku latach miasto zmieniło zupełnie swoją postać. „Wydobył Lublin z kałuży i błota, z rozwalin i popiołów” — oceniał zasługi Hryniewieckiego XIX-wieczny historyk Julian Bartoszewicz. Prowadzone przez wojewodę lubelskiego sądy Komisji cieszyły się dobrą opinią. Król Stanisław August Poniatowski z uznaniem odnosił się do prac Komisji Lubelskiej.

W 1765 r. Kajetan Hryniewiecki nabył w Lubelskiem dobra markuszowskie i zadomowił się tu na dobre. W Markuszowie lub w pobliskim Lublinie przebywał prawie stale, zwłaszcza od momentu uzyskania godności wojewody lubelskiego. Pamiętnikarz Kajetan Koźmian, osobiście znający Hryniewieckiego, charakteryzował go jako „rządowego gospodarza, żyjącego z przystojną oszczędnością”, który potrafił w trosce o woskowane posadzki pałacowe nakazywać służbie odrywać podkowi z butów gości. Hryniewiecki wziął udział w Sejmie Czteroletnim, ale nie odegrał w nim żadnej roli. Na sesjach sejmowych siedział jakby oszołomiony. Za dużo było na raz reform, aby Hryniewiecki — człowiek starej daty i starego myślenia — mógł się we wszystkim połapać i na wszystko godzić.

Nie był zatem zwolennikiem Konstytucji 3 maja 1791 r., ale w swej niechęci do niej nie posunął się tak daleko jak targowiczanie. Złym stanem zdrowia wymówił się od pełnienia targowickich urzędów. Na sejmie grodzieńskim 1793 r. uchylił się od drażliwej funkcji w Komisji Lustracji i Likwidacji Wojska Koronnego. Zm. 27 IV 1796 r. w Galicji, w chwili, kiedy nowa prowincja przygotowywała się do złożenia uroczystej przysięgi cesarzowi austriackiemu. Hryniewiecki pozostawił po sobie dwoje potomstwa: córkę Mariannę, zamężną za starostą kołomyjskim Chłoniewskim, oraz syna Ignacego, rotmistrza kawalerii narodowej, zaprzyjaźnionego z dworem puławskim Czartoryskich.

Olejny portret Kajetana Hryniewieckiego znajduje się w Dworku Kościuszków UMCS; PSB, t. X, (E. Rostworowski); W. Kalinka, Sejm Czteroletni, Kr. 1896; W. Smoleński, Ostatni rok Sejmu Wielkiego, Kr. 1896; J. Kermisz, Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej, L. 1939;

A. Zahorski, Centralne instytucje policyjne w Polsce w dobie rozbiorów, W. 1959; K. Koźmian, Pamiętniki, t. I—III, Wr. 1972; A. A. Witusik, Z raptularza historyka, L. 1982.

JACZEWSKI KAZIMIERZ JULIAN WINCENTY (1862—1934), lekarz, działacz społeczny i kulturalny, bibliotekarz. Ur. 19 VII w Wilkowie pow. koniński (Wielkopolska). Był synem Antoniego, urzędnika powiatowego. W Warszawie ukończył gimnazjum i odbył studia medyczne na Uniwersytecie.

Po otrzymaniu dyplomu lekarskiego (1887) osiedlił się na stałe w Lublinie (jego stryj Franciszek Jaczewski był wówczas biskupem ordynariuszem diecezji lub.), gdzie podjął pracę zawodową zrazu w Szpitalu Św. Wincentego (ordynator nadetatowy — 1887), a później (od 1894 r. do końca życia) w Szpitalu Św. Józefa, kolejno jako lekarz nadetatowy (1894), ordynator etatowy (1895) oraz starszy (1904), a potem naczelny lekarz. Zasłużywszy się dla rozwoju tej placówki (m.in. zorganizował gabinety fizyko- i rentgenoterapii — 1908, laboratorium — 1922), na wysokim poziomie postawił zwłaszcza oddział chorób skórnych i wenerycznych. W obu tych dziedzinach medycyny uchodził za wybitnego specjalistę.

Podwyższał swoje kwalifikacje zawodowe przez częste podróże naukowe za granicę (Wiedeń, Paryż i in.) i żywe kontakty z klinikami uniwersyteckimi w Warszawie, Lwowie i Krakowie. W działalności medycznej stosował nowe, zyskujące mu uznanie i popularność, metody (np. leczenie gruźlicy przez wstrzykiwanie tranu z jodem). Zajmował się też pracą naukową, a wyniki swoich badań przedstawiał zarówno w prasie fachowej jak i na posiedzeniach Lubelskiego Towarzystwa Lekarskiego (m.in. opracowywał raporty o stanie śmiertelności mieszkańców Lublina). Członkiem rzeczywistym tego stowarzyszenia został w 1887 r., po czym wystąpiwszy z jego szeregów ok. 1910 r., ponownie się doń zapisał w 1917 r. (w 1927 otrzymał godność czł. honorowego).

Jako długoletni bibliotekarz Towarzystwa (1887—1901) m.in. opracował i wydał drukiem Dopełnienie Pierwsze Katalogu Biblioteki Tow. Lek. Lub. (Lublin 1891). Uczestnicząc w pracach powołanej przez Towarzystwo komisji dla popierania rodzimego przemysłu lekarskiego (działała w l. 1902—1903), dokonał ekspertyzy produkowanych w kraju narzędzi urologicznych. Wybrany do Komisji Wystawowej wykonał samodzielnie wiele prezentowanych później na lubelskich wystawach: Przemysłowo-Rolniczej (1900) i Higienicznej (1908), eksponatów, za które zdobył dyplomy uznania.

Był współorganizatorem i czł. władz lubelskiego oddziału Tow. Higienicznego Warszawskiego, w 1925 r. założył w Lublinie oddział Polskiego Tow. Dermatologicznego, w którym działał do końca życia. Aktywnością i pieniędzmi wspierał poczynania różnych instytucji i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych Lublina. W Tow. Szerzenia Oświaty „Światło” pełnił funkcje czł. zarządu koła lubelskiego (1907), Uniwersytetu dla Wszystkich (1907) i Komisji Księgarskiej. Współzałożyciel Tow. Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego (1907), od początku jego działalności aż do swojej śmierci piastował stanowisko sekretarza, oddając się równocześnie bezinteresownie pracy bibliotekarskiej. Z okazji jubileuszu Biblioteki opracował i wydał obszerny zarys jej dziejów (*Pierwsze ćwierćwiecze Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego*, Lublin 1933). Należał do grona czołowych aktywistów stowarzyszeń, jak: Lubelskie Tow. Literacko-Naukowe (zał. 1910), Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości (1916, czł. zarządu— 1918), Tow. Miłośników Książki (zał.

1926) i in.

Działalnością polityczną zajmował się głównie w czasie rewolucji 1905—1907.

Związany z PD brał udział w pracach komitetu redakcyjnego „Kuriera”, organu prasowego lubelskiego oddziału pedecji. Poza tym pomagał materialnie przebywającym w Lublinie bojownikom PPS. Po odzyskaniu niepodległości został radnym Rady Miejskiej w Lublinie (czł. Sekcji Sanitarnej — 1918). Wchodząc od 1904 r. w skład rady zarządzającej fundacją dra Sztejna, jako człowiek majątny sam ufundował w 1924 r. stypendium dla studentów medycyny i początkujących lekarzy.

Zm. 1 III w Warszawie, pochowany zaś został na cmentarzu w Lublinie (przy ul. Lipowej) w grobowcu (umieszczona na nim rzeźba jest dziełem wybitnego artysty Konstantego Laszczki) swej zmarłej w 1896 r. w wieku 27 lat, małżonki Heleny z Sachsów. Spoczywa tam również córka Jaczewskiego (innego potomstwa nie miał) Maria Zaorska-Nawroczyńska (1895—1986). Dla uczczenia zasług dra Jaczewskiego LTLeK. na swym uroczystym posiedzeniu (18 V 1934) nazwało jego imieniem fundację stypendialną stowarzyszenia. W 1935 r. na ścianie budynku Szpitala Św. Józefa (obecnie Klinika Dermatologiczna AM) wmurowano poświęconą mu tablicę pamiątkową, a w 1960 r. władze miejskie obrały go za patrona jednej z ulic położonych w płn. części Lublina.

Portret J. w Bibliotece Głównej AM w Lublinie; PSB t. X (K. Gawarecka); SPKP (S. Kowalczyk); „Głos Lub.” 1934 nr 59, 60, 64; „Polska Gazeta Lekarska” 1934 nr 12; „Przegląd Dermatologiczny” 1934, nr 3; APL, Rząd Gubernialny Lubelski (1866—1917), osob. 571; Magistrat M. Lublina (1915—18), 90 k. 8; Biblioteka Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 2013, k. 74—76; S. Rudzki, Lekarze-społecznicy w rewolucji 1905 r., „Kronika Ruchu Rewolucyjnego w Polsce” 1937 nr 1 (9); H. Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—57, L. 1957 passim.; S. Kowalczyk, Biblioteka Lubelskiego Towarzystwa Lekarskiego, „Annales UMCS” sec. D 1963; E. Stocki, O dwóch lekarzach lubelskich, miłośnikach książki i bibliotekarstwa, „Biuletyn Głównej Biblioteki Lekarskiej” 1963 nr 10; K. Gawarecka, Wspominam dra Jaczewskiego, „KiŻ” 1964, nr 21; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987, passim.; M. Gmiter i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 40, 54.

JANKOWSKA MARIA z domu GOREYWA (1879—1937), lekarz medycyny, działaczka polityczna i społeczna. Ur. 6 II w Kierczu na Krymie, córka Adama i Agaty. W 1903 r. ukończyła studia medyczne na Uniwersytecie w Zurychu, uzyskując stopień doktora medycyny. W czasie studiów należała do koła pomocy zesłańcom politycznym na Syberii. W 1900 r. zawarła związek małżeński z Pawłem Jankowskim, również studentem medycyny w Zurychu.

W 1904 r., po złożeniu egzaminów nostryfikacyjnych w Moskwie, zamieszkała wraz z mężem w Warszawie, gdzie pracowała jako lekarz w szpitalu na Woli i w zakładzie położniczym dr Stankiewicza. Była członkiem PPS i jako wywiadowczym jej Organizacji Bojowej uczestniczyła w 1906 r. w przygotowaniach do zamachu na generała-gubernatora G. Skafłona. Na początku 1907 r. w mieszkaniu Jankowskich

przy ul. Chłodnej 68, gdzie przez pewien czas mieściło się biuro PPS, dokonano rewizji i aresztowano męża, a po powtórnej rewizji również ją. Oboje, jako podejrzani o działalność w PPS, skazani zostali na administracyjne zesłanie w głąb Rosji (gubernia wiacka).

W 1908 r. udało im się osiedlić w Żołudku k. Nowogródka, gdzie pracowali jako lekarze, organizując szpital i aptekę. W 1911 r. uzyskali zezwolenie na powrót do Królestwa Kongresowego, jednak bez prawa zamieszkania w Warszawie. Osiedlili się w Lublinie, gdzie do wybuchu I wojny światowej pozostawali pod dozorem policji. Jankowska pracowała w szpitalu dziecięcym (m.in. jako ordynator), żłobku miejskim, Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem, Ambulatorium Miejskim. W 1914 r. niosła pomoc lekarską legionistom i Polakom z obcych armii, a w 1915 r. uczestniczyła w organizowaniu szpitala legionowego w Lublinie, w którym prowadziła dwie sale do czasu zabrania placówki przez Austriaków. Od 1915 r. należała do POW.

W 1917 r. została przewodniczącą Zarządu Okręgu Lubelskiego Ligi Kobiet. Z ramienia tej organizacji założyła i prowadziła do 1921 r. dziecięcy klub „Uliczników” dla ok. 50 chłopców. Była też członkiem zarządu Towarzystwa Opieki nad Internowanymi Legionistami. W kolejnych latach pracowała w Kasie Chorych (od chwili jej założenia w 1920 r.) jako lekarz rodzin urzędników. Była też lekarzem w gimnazjach żeńskich i w domu dla sierot wojennych. Działała w Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, gdzie pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Zrzeszenia Wojewódzkiego i była członkiem Zarządu Oddziału Lubelskiego, w którym przez wiele lat prowadziła Referat Opieki nad Matką i Dzieckiem.

Jako organizatorka kolonii, półkolonii, a od 1933 r. świetlic, troszczyła się o zdrowie fizyczne i psychiczne dzieci i młodzieży. Mimo wielu trudności i pogarszającego się stanu zdrowia doprowadziła w 1936 r. do rozpoczęcia budowy Domu Dziecka w dzielnicy Dziesiąta.

Zm. 19 X w Lublinie i pochowana została na miejscowym cmentarzu przy ul. Lipowej. Z małżeństwa zawartego w 1900 r. z Pawłem Jankowskim (1875—1919) miała dzieci: Bartosza (1901—1920), poległ jako żołnierz przybocznego szwadronu ułanów Piłsudskiego, pośmiertnie odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, Joannę (ur. 1906), plastyczkę, zamężną za Stanisławem Szydłowskim, Zofię Danutę (1910—1984), polonistkę, zamężną za Stanisławem Magierskim.

Wspomnienie o ś.p. Marii Jankowskiej, „Express Lubelski i Wołyński” 1937 nr 293 (tu brak daty śmierci); Obywatelka-lekarka — członkini ZPOK (szkic życiorysu), [tygodnik ZPOK] „Prosta Droga” 1938 nr 3 (tu brak daty śmierci); AUSCL, akt zgonu; informacje córki Joanny Szydłowskiej.

JANKOWSKI LEON PAWEŁ (1875—1919), lekarz medycyny, działacz polityczny, społeczny i oświatowy. Ur. 3 II w Warszawie, syn Pawła, inżyniera komunikacji, i Ludwiki z Jucewiczów. Po ukończeniu szkoły średniej (prawdopodobnie w Warszawie) podjął studia na Politechnice w Dorpacie (obecnie Tartu w Estonii), których nie ukończył. Następnie studiował medycynę na Uniwersytecie w Zurychu, gdzie w 1903

r. uzyskał stopień doktora medycyny. Tam działał w środowiskach młodzieży polskiej o nastawieniu socjalistycznym.

Po powrocie do kraju pracował początkowo jako lekarz fabryczny w Cukrowni Sanniki k. Sochaczewa, a następnie jako lekarz pediatra w Warszawie. Podejrzany o działalność w PPS, z którą faktycznie był związany, został na początku 1907 r. aresztowany. Wkrótce w więzieniu znalazła się również jego żona Maria, także lekarka i działaczka PPS. Oboje zostali wydaleny w trybie administracyjnym z Królestwa Kongresowego. Udało się im uniknąć miejsca zesłania w guberni wiackiej i w 1908 r. osiedlić się w Żołudku k. Nowogródka. Tu zorganizowali aptekę i szpital, którym Jankowski kierował.

W 1911 r. uzyskał pozwolenie na powrót do kraju, jednak bez prawa zamieszkania w Warszawie. Wraz z żoną i trojgiem dzieci osiedlił się więc w Lublinie, gdzie do wybuchu I wojny światowej pozostawał pod dozorem policji. W Lublinie objął funkcję ordynatora oddziału chirurgii w Szpitalu Dziecięcym (prawdopodobnie przez pewien okres sprawował obowiązki dyrektora tego szpitala). Był pionierem ortopedii dziecięcej. Pracował również jako lekarz fabryczny. Miał szerokie zainteresowania społeczne, intelektualne i artystyczne (malarz i rzeźbiarz). Wygłaszał prelekcje, pisał do prasy, szczególnie do postępowego „Kuriera” lubelskiego, wchodząc w skład jego komitetu redakcyjnego. Był jednym z założycieli LSS (1913) i członkiem jej Zarządu. Kierował lubelskim Kołem „Związku Oraczy”, skupiającym postępową inteligencję, m.in. Witolda Gieżyńskiego, Władysława Kunickiego, Wandę Papiewską. Należał do Towarzystwa Szerzenia Oświaty „Światło” utworzonego w 1906 r. z inicjatywy Stefana Żeromskiego i dr Mieczysława Biernackiego.

Po wejściu w 1915 r. Austriaków do Lublina jako członek PPS, znalazł się wśród działaczy Wydziału Narodowego Lubelskiego, organu politycznego, konsolidującego i angażującego społeczeństwo wokół programu walki narodowo-wyzwoleńczej. Był członkiem sekcji szkolnej przy Magistracie. Organizował szpital legionowy w Lublinie i akcję humanitarną na rzecz ofiar wojny. Po zjednoczeniu w 1916 r. organizacji chłopskich, zbliżył się do powstałego w Lublinie PSL. Był jednym z założycieli Szkoły Rolniczej (dla dziewcząt wiejskich) w Krasieninie k. Lubartowa, powstałej z fundacji Ireny Kosmowskiej, wybitnej działaczki ludowej. W listopadzie 1916 r. w swoim mieszkaniu przy ul. Namiestnikowskiej (obecnie Narutowicza 14) gościł dwukrotnie Brygadiera Józefa Piłsudskiego.

W 1917 r. został członkiem Tymczasowej Rady Stanu, w której wraz z Błażem Stolarskim reprezentował PSL Wyzwolenie. Zasiadał w komisji wojskowej i komisji zdrowia TRS. Był radnym m. Lublina. Odrodzenie państwa polskiego zastało go na kuracji w Zakopanem, skąd mimo przeciwwskazań lekarskich (choroba płuc) przyjechał do Lublina, by włączyć się w działalność polityczną. Pogarszający się stan zdrowia skłonił go do powrotu do Zakopanego, gdzie zmarł 19 III. Pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. Z małżeństwa zawartego w 1900 r. z Marią Goreywą (1879—1937) miał troje dzieci: Bartosza (1901—1920), Joannę (ur. 1906), plastyczkę, zamężną za Stanisławem Szydłowskim, Zofię Danutę (1910—1984), polonistkę, zamężną za Stanisławem Magierskim.

PSB, t. X, s. 544—545; J. Mazurkiewicz, (tu wylina data aresztowania i wydalenia z

Królestwa oraz sugestia, że zmarł w Lublinie); Monografia szkolnictwa m. Lublina, pod red. T. Wolskiego, L. 1928 s. 13; Wspomnienie o ś.p. Marii Jankowskiej, „Express Lubelski i Wołyński” 1937 nr 239;

Cz. Wycech, Wspomnienia 1905—1939, Warszawa 1969 s. 132, 149; J. Marszałek, W latach rewolucji i wojny (1904—1917), w: Lublin rewolucyjny 1882—1982 pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1982 s. 48, 50; S. Michałowski, Władysław Kunicki (1872—1941). Życie — działalność — poglądy, L. 1990 s. 31, 37; M. Gmifier i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 100 (tu mylnie m.in. miejsce urodzenia i śmierci oraz informacja, że był redaktorem „Kuriera Lub.”); informacje córki Joanny Szydłowskiej.

JANISZEWSKI FELICJAN ALEKSANDER (1835—1904), lekarz chirurg, ordynator Szpitala Św. Jana Bożego, współzałożyciel i prezes LTLeK., społecznik. Ur. 26II w Siedlcach, uczęszczał do szkół w Szczepieszynie i Lublinie. Początkowo poświęcił się karierze urzędniczej, jednak po kilku latach podjął studia medyczne w Uniwersytecie Kijowskim, które ukończył „chlubnie” w 1862 r.

Wróciwszy do kraju, osiadł w Opolu Lub., gdzie zajmował się praktyką lekarską. Podczas insurekcji styczniowej, zarządzając zorganizowanym przez miejscowych patriotów dużym szpitalem powstańczym, z wielkim zaangażowaniem i ofiarnością leczył przebywających — jak sam później pisał („Medycyna” 1873 nr 10 s. 146) — „niemal codziennie”, rannych partyzantów. Nabyte wówczas w trakcie wykonywania licznych operacji i zabiegów doświadczenia w zakresie chirurgii, spowodowały, że tę właśnie dziedzinę medycyny obrał za swoją główną specjalność w okresie działalności zawodowej na terenie Lublina. Przeniósł się tu wkrótce po powstaniu i niebawem drogą konkursu został powołany na stanowisko ordynatora Szpitala Św. Jana Bożego (oficjalną nominację otrzymał 19 VIII 1866 r.).

Pod jego trwającymi 36 lat rządami (1865—1901), ten dotychczas zaniedbany i działający w opłakanych warunkach zakład, stał się czołową lecznicą w Lublinie. Do podniesienia jej rangi przyczynił się przede wszystkim zorganizowany przezeń niemal od podstaw i efektywnie działający oddział chirurgiczny. Urządził w nim m.in. nowoczesną salę operacyjną, którą wyposażył w komplet niezbędnych, z reguły kupowanych za własne pieniądze, narzędzi i urządzeń medycznych. Jako administrator i lekarz szpitalny korzystał szeroko z najnowszych osiągnięć wiedzy i praktyki medycznej. „W Szpitalu Św. Jana każdy nowy środek był próbowany, każda nowa metoda sprawdzana lub zastosowana” (A. Jaworowski).

Jako lekarz doświadczony i powszechnie uznany, dla udoskonalenia swych umiejętności, nie tylko w zakresie chirurgii, wielokrotnie wyjeżdżał za granicę (np. w 1883 tr. dłuższy czas przebywał w Wiedniu). Jako pierwszy lekarz w Lublinie podczas operacji chirurgicznych posługiwał się antyseptycznymi metodami J. Listera oraz metodą łyżeczowania, a „w dziedzinie operacji plastycznych był artystą” (M. Arnsztein). Rozległą wiedzą i umiejętnościami zawodowymi dzielił się z pracującymi w szpitalu młodymi lekarzami (wykształcił m.in. A. Jaworowskiego, M. Arnszteina i J. Villaume'a). Dał się poznać jako „człowiek rzadkiej pracowitości”, albowiem oprócz pełnienia funkcji szpitalnych, od czasu uruchomienia Kolei Nadwiślańskiej (1877) zatrudnił się

na posadzie jej lekarza oddziałowego w Lublinie, a ponadto stale zajmował się praktyką prywatną.

Szeroką popularność i wzięcie wśród mieszkańców nie tylko Lublina i regionu, ale także dalszych okolic, zyskał dzięki swej wybitnej fachowości i niezwykle życzliwemu, wręcz ojcowskiemu odnoszeniu się do chorych. Z kolei szacunek i uznanie środowiska lekarzy zjednywały mu etyczne postępowanie w stosunku do kolegów oraz dorobek naukowy. Napisał i opublikował w czasopismach medycznych ok. 40 prac. Są to przeważnie opisy przeprowadzonych przezeń pionierskich operacji i zabiegów chirurgicznych, a także opracowania z zakresu neurologii, interny, dermatologii i innych dziedzin, okresowe sprawozdania z czynności kierowanego przezeń szpitala i oddziału chirurgicznego, korespondencje z podróży zagranicznych, teksty mów wygłaszanych na pogrzebach lekarzy lubelskich itd. Większość tych prac przed przekazaniem do druku referował na posiedzeniach LTLeK.

Jako jeden z trzech inicjatorów powołania do życia tej organizacji, samodzielnie opracował i przedstawił władzom gubernialnym obszerny memoriał, w którym w sposób wszechstronny uzasadniał potrzebę utworzenia Towarzystwa. Na inauguracyjnym zebraniu jego członków (4 VII 1874) wypowiadał się na temat etyki zawodowej i obowiązków społecznych lekarzy. Dwa lata później wybrano go do komisji, która przygotować miała memoriał *O odpowiedzialności lekarzy i o honorarium lekarskim*. Należał do najaktywniejszych uczestników posiedzeń naukowych stowarzyszenia. Wzbogacił kolekcję powstałego przy Towarzystwie Muzeum Anatomo-Patologicznego. Wraz z innymi członkami brał udział w pracach komitetu organizacyjnego działu higieny na Wystawie Rolniczo-Przemysłowej w Lublinie (otwarta w 1901 r.). Przez kilka kadencji pełnił w Tow. Lekarskim funkcje wiceprezesa (1877/1878, 1881/1882, 1884/1885 i 1890/ /1891) oraz prezesa zarządu (1887/1888, 1896/1897-1901/1902).

Podczas piastowania ostatniego z tych stanowisk, ukarany został przez władze administracyjne naganą za zwołanie bez ich wiedzy i zgody (1898) zjazdu lekarzy guberni lubelskiej poświęconego sprawom organizacji służby zdrowia w gminach. W 1902 r. otrzymał godność członka honorowego Towarzystwa, należał również do innych zrzeszeń lekarskich (np. Płockiego — od 1875 r., Kaukaskiego w Tyflisie). Pracował społecznie w organizacjach i instytucjach gospodarczych Lublina: najpierw w Tow. Kredytowym Miejskim (wieloletni prezes komitetu nadzorczego), następnie w Kasie Przemysłowców Lubelskich („członek reprezentant”).

Jako jedyny przez długi czas chirurg w mieście, cieszący się przy tym niebywałą wziętością, a jednocześnie znany ze skromnego trybu życia, stał się człowiekiem nader zamożnym. Posiadał m.in. własny dom przy ul. Nowej oraz bogaty zbiór dzieł sztuki, a także książek, które zostały później ofiarowane bibliotece LTLeK. Sporą część swoich okazałych zarobków (w tym całe pobory otrzymywane w szpitalu), przekazywał na cele dobroczynne lub na potrzeby miejscowych szpitali (Św. Jana i Św. Wincentego).

Zm. 12 III w Lublinie, pochowano go na cmentarzu przy ul. Lipowej. Na posiedzeniu (18 III) LTLeK. uczciło jego pamięć i zasługi. Janiszewski pozostawił żonę, potomstwa prawdopodobnie nie miał.

Portret Janiszewskiego znajduje się w Bibliotece Głównej AM w Lublinie; Fot. w: „Czas. Lek.” t. VI: 1904 nr 4, s. 191; „Tyg. Ilustr.” 1899, nr 49, s. 969, a ponadto w monografii S. Kowalczyka (s. 11);

S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich*, W. 1888; „Czas. Lek.” t. VI 1904: nr 4 s. 191—192 (nekrolog autorstwa A. Jaworowskiego, spis prac Janiszewskiego), „Gazeta Lub.” 1904 nr 57, 58, 64, 68; „Kr. Lek.” 1904 z. 7 s. 333; W. Tołwiński, *Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1904*, „Pamiętnik Lubelski Kalendarz Ilustrowany” 1905 s. 33—34; J. Tomczyk, *Organizacja cywilno-wojskowa powstania styczniowego w Lubelskiem i na Podlasiu*, RL t. VI, 1963, s. 59, 61;

K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia*, t. XII, Kraków 1979; S. Kowalczyk, *Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951*, W.-Ł. 1987 s. 10, 28—30, *passim.*; M. Gminter i in., *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, L. 1990 s. 58; *Biblioteka im. Łopacińskiego w Lublinie*, rkp. 2226, k. 48, 53.

JAWOROWSKA TEODORA FLORENTYNA

z Suligowskich (1855—1925), działaczka społeczna i oświatowa. Ur. w Warszawie, była córką Franciszka i Karoliny Suligowskich. Uczęszczała do gimnazjum w Lublinie, które ukończyła ze złotym medalem. W 1876 r. poślubiła Aleksandra Jaworowskiego (1849—1924), zasłużonego lekarza i społecznika lubelskiego. W jej osobie znalazł on troskliwą opiekunkę ogniska domowego oraz ofiarną i nieustraszoną współuczestniczkę prac na rzecz ogółu.

W początkowym okresie aktywność Jaworskiej na tym polu przejawiała się głównie we wspieraniu, a nierzadko nawet inicjowaniu, poczynań Lub. Tow. Dobroczynności. Zajmowała się w nim przede wszystkim organizowaniem pomocy dla dzieci osieroconych i pochodzących z rodzin ubogich. Zasłużyła się szczególnie jako założycielka i opiekunka tzw. ochron dziecięcych. Sprawując przez 25 lat kuratelę nad ochroną IV, m.in. w dużej części z własnych pieniędzy ufundowała dla niej (1911) nowy budynek (przy ul. Sierociej). Ponadto zorganizowała ochronę III (przy ul. Lubartowskiej) i nad nią także rozciągnęła pieczę. Natychmiast po śmierci męża przejęła jego obowiązki opiekuna Sali Sierot. W zakładach tych urzędowała dla matek odczyty o tematyce kulturalno-oświatowej i pedagogicznej.

Związana z Tow. Dobroczynności do końca życia na łamach dzienników lokalnych propagowała jego cele i działania, apelując do społeczeństwa o ich materialne wsparcie. Pracowała też w innych organizacjach charytatywnych. Przez kilka lat od 1906 r. stała na czele Komitetu Niesienia Pomocy Robotnikom. Po odzyskaniu niepodległości wraz z mężem zapisała się (1923) do Samopomocy Społecznej, instytucji powołanej do wspomagania robotników podczas strajków. Czynnie uczestniczyła w pracach Tow. Higienicznego, głównie jako członek utworzonej w 1903 r. przy zarządzie oddziału lubelskiego sekcji higieny domowej. W ramach akcji odczytowej, występowała z pogadankami poświęconymi higienie służby.

Z myślą o krzewieniu oświaty założyła na pocz. XX w. "Koło Pań," które oprócz materialnego wspierania ludzi biednych, a zwłaszcza dzieci, zajmowało się uczeniem służących analfabetek. Podczas I wojny światowej brała udział (jako czł. Rady

Opiekuńczej) w organizowaniu Kursów Pedagogicznych dla Kobiet w Lublinie (1915—1917). W celu zaradzenia brakowi w tym mieście dobrej szkoły żeńskiej, „inicjatywą swą i staraniem” sprowadziła w 1917 r. ss. urszulanki, które utworzyły znane później gimnazjum.

Jaworowska założyła się wielce dla rozwoju czytelnictwa w Lublinie. Zgromadzony przez nią i członkinie Koła Pań księgozbiór umożliwił potem zarządowi, powstałemu także przy jej czynnym zaangażowaniu, lub. oddziału Polskiej Macierzy Szkolnej (1906) zorganizowanie czytelnicy publicznej, której była kierowniczką od samego początku. Wraz z rozwiązaniem przez władze carskie Macierzy (1907), nastąpiło zamknięcie tej placówki. Dzięki jednak temu, że Jaworowska „użyła jej jako firmie swojego nazwiska”, mając status instytucji prywatnej już po roku mogła wznowić działalność. Objąwszy przewodnictwo założonego przez siebie Tow. Czytelni Lubelskiej (1909), nadal zajmowała się prowadzeniem czytelnicy. Wprawdzie placówka ta po wybuchu wojny światowej została pozbawiona lokalu, ale nie spowodowało to dłuższej przerwy w jej funkcjonowaniu.

Przekazanie czytelnicy pod zarząd Polskiej Macierzy Szkolnej (1918) zakończyło długi okres aktywnego i owocnego uczestnictwa Jaworowskiej w pracach tej instytucji. Swoje nieprzeciętne uzdolnienia organizacyjne i społecznikowską pasję ujawniła Jaworowska szczególnie w ostatnich latach życia. Stała się wówczas jedną z przywódczyń i aktywistek bujnie rozwijającego się w środowisku kobiet ruchu politycznego. Działała m.in. w Katolickim Związku Kobiet, będąc od momentu jego założenia (1917) wiceprzewodniczącą zarządu. Od dawna związana ideowo ze stronnictwem endeckim doprowadziła do powstania lubelskiego oddziału NOK (1922) i została jego „niezastąpioną przewodniczącą”. W pełnieniu tej funkcji pomagała jej, zatrudniona w charakterze osobistej sekretarki, córka Janina.

Zm. 31 III w Lublinie, pochowana została w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ul. Lipowej. Wyszędłszy za mąż (1876) za Aleksandra Jaworowskiego (1849—1924), lekarza i działacza społecznego, miała z nim syna Aleksandra (1880—1920), sędziego, żołnierza-ochotnika, który poległ podczas wojny z Rosją bolszewicką, oraz córki: Janinę (ur. 1877), żonę rejenta Władysława Przegalińskiego, Anielę (1880—1917), zakonnicę, Marię (1882—1893), Annę, nauczycielkę, która poślubiła (1909) Juliana Korsaka, i Zofię, małżonkę inżyniera Golewskiego.

Fot. w: „Głos Lub.” 1925 nr 92; „Gazeta Lub.” 1904 nr 58; „Głos Lub.” 1925 nr 92—94; APL, Ekspozytura Policji Państwowej w Lublinie 30, k. 37; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1925, k. 5, 37, 43, 118 oraz 121—124 (M. Fryczowa, Życie i prace ś.p. F. Jaworowskiej, mps.);

M. Gminter i in., Cmentarz rzymskokatolicki w Lublinie przy ul. Lipowej, L. 1990 s. 67—68; Cz. Kępski, Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności (1815—1925), L. 1990 s. 57, 68.

JAWOROWSKI ALEKSANDER ROMAN

(1849—1924), lekarz, społecznik, działacz kulturalny i oświatowy, bibliotekarz. Ur. 21

III w Nowej Aleksandrii (Puławach), nie zaś — jak podają biografowie — we Włostowicach, gdzie został ochrzczony. Był synem mieszkańca Lublina Ignacego (ur. ok. 1818), stolarza, i Anny z Cymanów (ur. ok. 1822).

Dzieciństwo spędził w Lublinie, tu również kształcił się w gimnazjum, m.in. z A. Głowackim (B. Prusem), A. Świętochowskim i J. Ochorowiczem. Po ukończeniu szkoły (1866) pracował w warsztacie stolarskim. Wkrótce jednak zapisał się do Szkoły Głównej w Warszawie, studiując zrazu nauki przyrodnicze, a następnie — po przekształceniu się tej uczelni w uniwersytet rosyjski — medycynę. Z otrzymanym w 1875 r. dyplomem lekarskim powrócił do Lublina, aby pozostać w nim do końca pracowitego życia (początkowo mieszkał w domu na Rynku 19, a od 1897 r. w nabytej na własność kamienicy przy ul. Krakowskie Przedmieście 58).

Poza stałym wykonywaniem praktyki prywatnej, pełnił przez cały czas kierownicze funkcje w niemal wszystkich szpitalach lubelskich. Najpierw w ciągu ponad 10 lat zarządzał Szpitalem Więziennym, potem przeszedł do pracy w Szpitalu Św. Jana Bożego. Był też konsultantem w Szpitalu Żydowskim, a w 1. 90. XIX w. — ordynatorem i kierownikiem oddziału kobiecego Szpitala Św. Wincentego a Paulo, przy którym z jego inicjatywy uruchomiono bezpłatne ambulatorium dla ubogich. Przyczynił się do założenia Szpitala Dziecięcego (1911) i został jego pierwszym lekarzem naczelnym. Zasadą Jaworowskiego było również to, że na gruncie medycyny lub. wydzielono choroby dziecięce w odrębną specjalność lekarską.

W swoim środowisku zawodowym dał się poznać jako nader aktywny członek LTLeK. Został doń przyjęty już w 1874 r., a więc jeszcze przed otrzymaniem dyplomu uniwersyteckiego. Uczestniczył zarówno w pracach naukowych stowarzyszenia (pozostawił po sobie kilkanaście publikacji z różnych dziedzin medycyny), jak też w jego poczynaniach społeczno--lekarskich (np. w akcji bezpłatnego szczepienia przeciwko ospie, 1877). Ponadto działał w komisji do spraw budowy wodociągów i kanalizacji w mieście (1885) i w powołanej w 1902 r. Tymczasowej Komisji Przemysłowo-Lekarskiej (prezes i ekspert od narzędzi ginekologicznych). Z ramienia Towarzystwa wchodził w skład komitetu organizacyjnego Wystawy Higienicznej w Lublinie (1908). Pracując przez 11 lat na stanowisku bibliotekarza stowarzyszenia, nie tylko porządkował na bieżąco jego zbiory, ale również samodzielnie przygotował i wydał *Katalog Biblioteki Lub. Tow. Lek.*, L. 1885. Z okazji jubileuszu czterdziestolecia Towarzystwa napisał i opublikował dwie prace poświęcone jego dziejom (*Zarys historii...*, K. 1914; *Rys historyczny...*, „K. Lub.” 1915).

W uznaniu zasług Jaworowskiego dla organizacji, jej członkowie kilkakrotnie powierzali mu funkcje prezesa (1888/1889—1891/1892, 1920/1921) i wiceprezesa (1887/1888, 1902/1903—1904/1905), a w 1902 r. nadali mu godność członka honorowego. Takim samym zaszczytem obdarzyły go także Tow. Lekarskie: Warszawskie, Krakowskie i Łódzkie.

Powszechny szacunek budziła działalność Jaworowskiego w Lub. Tow. Dobroczynności, przede wszystkim jako opiekuna i lekarza Sali Sierot. Był też aktywnym działaczem Tow. Higienicznego (m.in. wygłaszał pogadanki nt. higieny wieku dziecięcego, 1904).

Od pocz. XX w. należał do grona najbardziej energicznych animatorów życia

umysłowego i kulturalnego w Lublinie. Znalazł się wśród założycieli i pierwszych członków zawiązanego w 1907 r. Tow. Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego, a od 1913 r. aż do śmierci pełnił funkcje prezesa i skarbnika. Głównie jednak poświęcił się wykonywanej bezpłatnie pracy bibliotekarskiej. Sporządził i opublikował (1913, 1917, 1918) dwa katalogi rękopisów i wykaz zamościanów zgromadzonych w Bibliotece. Przez pewien czas opiekował się biblioteką Gimnazjum Miejskiego (1916). Pomagał przy zorganizowaniu Wystawy Przedmiotów Sztuki i Starożytności (1901) oraz Wystawy Kościuszkowskiej (1917). Był członkiem władz Tow. „Muzeum Lubelskie” (skarbnik), oddziału Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości (delegat lubelski, potem prezes) i in.

W l. 1916—1917 prowadził akcję wykładów uniwersyteckich, współpracując z wybitnymi uczonymi polskimi. Podjęte przezeń w 1923 r. zabiegi o utworzenie w Lublinie Tow. Przyjaciół Nauk, zostały zrealizowane już po jego śmierci (1927). Jako delegat lubelski Polskiego Archiwum Wojennego (powst. 1915), przez wiele lat zajmował się zbieraniem materiałów źródłowych i opracowaniem bibliografii prasy lub., przekazując następnie sukcesywnie całą tę bogatą dokumentację do centrali. Działał też w organizacjach i instytucjach oświatowych (Polska Macierz Szkolna, Rada Opiekuńcza Lubelskiej Szkoły Handlowej, Rada Szkolna Ziemi Lubelskiej), gospodarczych (Tow. Kredytowe w Lublinie — członek i prezes komitetu nadzorczego) oraz sportowych (Tow. Cyklistów — zał. 1903). Na pocz. I wojny światowej powołany został w skład Miejskiego Komitetu Obywatelskiego, zajmującego się likwidacją skutków działań militarnych. W odrodzonej Polsce otrzymał order Polonia Restituta (1922).

Zm. 25 II w Lublinie, pochowano go w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ul. Lipowej. Członkowie LTLeK., obecni na uroczystym zebraniu poświęconym uczczeniu pamięci zmarłego, postanowili m.in. przekazać uzyskaną z dobrowolnych składek kwotę 350 min. marek polskich, „na kasę podupadłych lekarzy, wdów i sierot po lekarzach pozostających”. W późniejszym czasie jedna z ulic Lublina (dzielnica Rury) otrzymała imię Jaworowskiego.

Był żonaty (ślub — 1876) z Florentyną Suligowską (1855—1925), znaną w Lublinie działaczką społeczną i oświatową, z którą miał 6 dzieci (informacje o nich w biogramie małżonki).

Portret Jaworowskiego znajduje się w Bibliotece Głównej AM w Lublinie.

PSB, t. XI (J. Mazurkiewicz); SPKP; M. Gmiter i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 68; „Gazeta Lub.” 1876 nr 132; „Tyg. Ilustr.” 1899 nr 49 (fot.); APL, Magistrat M. Lublina (1915—1918) 90, k. 16; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1807, 1818, 1982 (fot.), 2040 (odpis aktu urodzenia A. Jaworowskiego); „K.Lub.” 1914—1925; „Głos Lub.” 1924 nr 56—60, 82; H. Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie, L. 1957; E. Stocki, O dwóch lekarzach lubelskich, miłośnikach książki i bibliotekarstwa, „BiuL Głównej Biblioteki Lekarskiej” 1963 nr 10 s. 577—80; S. Kowalczyk, Dr Aleksander Jaworowski, bibliotekarz Lubelskiego Towarzystwa Lekarskiego, „Annales UMCS” sec. D vol. XIV 1959 (fot.); tenże, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.Ł. 1987 s. 60—61 (fot.), 81, passim.; W kręgu H. Łopacińskiego, L. 1977 (fot.).

JAWORSKI KAZIMIERZ ANDRZEJ

krypt. KAJ (1897—1973), poeta, tłumacz, pedagog, wydawca, redaktor. Ur. 28 XI w Siedliszczu. Ukończył gimnazjum w Sumach w 1916 r. Podjął studia medyczne na uniwersytecie w Charkowie, których po powrocie wraz z rodzicami do Polski nie kontynuował. Na KUL i UW studiował polonistykę.

Od 1921 do 1949 r. mieszkał w Chełmie, gdzie był nauczycielem języka polskiego w Seminarium Nauczycielskim i Liceum Pedagogicznym. W l. 20. podjął współpracę z „Robotnikiem”. Należał do grona założycieli grupy literackiej „Reflektor” w Lublinie. W 1925 r. w Chełmie zaczęło się ukazywać pismo „Pióro”, wydawane przez młodzież Seminarium Nauczycielskiego, które Jaworski podpisywał jako redaktor odpowiedzialny. Na początku roku szkolnego 1925/1926 powołał w szkole kółko literackie im. S. Żeromskiego. Wśród jego chełmskich wychowanków znajdowali się późniejsi poeci i literaci, m.in.: J. Szczawiej, W. Kasperski, W. Mrozowski, Z. Popowski, W. Matyszczuk, Cz. Morawski, Cz. Twardoń, W. Okoń.

We wrześniu 1933 r. wraz z grafikiem Zenonem Waśniewskim założył w Chełmie „Kamenę”, której do września 1939 r. ukazało się 50 zeszytów. „Kamena” była pismem poświęconym poezji i literaturze. Jaworski jako redaktor nawiązał bliskie kontakty z wielu dziesiątkami literatów, udostępniając łamy pisma poetom już uznanym i debiutantom. Wprowadził dział tłumaczeń, który obejmował nie tylko przekłady poetyckie z modnych wówczas języków zachodnich, ale również ze słowiańskich. W „Kamenie” często ukazywały się wiersze poetów ukraińskich, białoruskich, słowackich, czeskich, bułgarskich, litewskich. Do 1939 r. zamieszczono na jej łamach utwory oryginalne i przekłady 160 autorów. Pismo było wydawane ze składek zbieranych wśród nauczycieli chełmskich.

W czasie okupacji niemieckiej Jaworski był aresztowany i w l. 1940— 1942 więziony w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. Tego okresu dotyczą wspomnienia zawarte w tomie *Serca za drutem* (1959). Do 1939 r. Jaworski wydał kilka tomików wierszy, poczynając od debiutanckiego *Czerwonej i białej kochance* (1924), a kończąc na *W połowie drogi* (1937).

W r. 1945 wznowił „Kamenę”, ale ukazywała się w trudnych warunkach i w zmienionej sytuacji. Po przeniesieniu się do Lublina w 1949 r. Jaworski pracował przez pewien czas w „Sztandarze Ludu”, redagując dodatek kulturalno-literacki, któremu przez sentyment nadał podtytuł: „Dawna Kamena”. W latach stalinowskich pełnił funkcję kierownika instytucji kulturalno-estradowej „Artos” (później „Estrada”). Od 1952 r. współredagował wspólnie z Marią Bechczyc-Rudnicką wznowioną „Kamenę” jako pismo kulturalno-literackie.

W końcu lat 60. wycofał się z czynnego życia redaktorskiego, poświęcając cały czas na pisanie wspomnień i porządkowanie bogatego archiwum literackiego. Wydawnictwo Lubelskie dla uczczenia 50-lecia pracy twórczej Jaworskiego podjęło się wydania 12-tomowej edycji dzieł wszystkich poety. W tym cyklu wydawniczym

ukazały się m.in. wspomnienia *Wywoływanie cieni* (1968), *Koniec seansu* (1970) oraz *Stopy czasu* (1968) i *W kręgu „Kameny”* (1965), w której autor zawarł swoje doświadczenia redaktorskie i wydawnicze.

Przed wojną Jaworski został odznaczony Srebrnym Wawrzynem PAL; w 1936 r. zdobył nagrodę literacką im. B. Prusa. Po wojnie był czterokrotnie laureatem nagród artystycznych Lublina i województwa lubelskiego, a także został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zm. 6 IX w Lublinie.

J. Smolarz, Poezja KAJ-owego żywota, „Kurier Lub.” 1972 nr 280; A. L. Gzella, KAJ nie żyje, „Kurier Lub.” 1973 nr 211; A. L. Gzella, W 80 rocznicę urodzin. K. A. Jaworski, „Kurier Lub.” 1977 (26—27 XI); M. A. Jaworski, Poeta, pedagog, redaktor, „Szt. Ludu” 1987 nr 279.

JUNG WŁADYSŁAW JAN

(1870—1940), gen. dyw. WP, dowódca Okręgu Korpusu nr II Lublin. Ur. 23 "VI w Gorlicach, syn Jerzego, urzędnika, i Bronisławy Koszyk. Oficer artylerii armii austriackiej, w której szeregach dowodząc kolejno dywizjonem, pułkiem i brygadą przeszedł kampanie I wojny światowej. Krótco przed zawieszeniem broni dostał się do niewoli włoskiej.

Po zwolnieniu udał się do Francji, gdzie wstąpił do tworzącej się armii gen. Hallera. Jego zadaniem było zorganizowanie artylerii, jednocześnie pogłębiał swoją wiedzę wojskową w uczelniach francuskich. W błękitnej armii dowodził m.in. 1 pap i I BArt., a po przybyciu do Polski w kwietniu 1920 r. otrzymał dowództwo VII BArt., po czym awansował na inspektora artylerii 2 Armii. Awans na stopień gen. bryg. otrzymał w czerwcu 1919 r. W wyprawie kijowskiej w maju 1920 r. dowodził 15 DP i na tym stanowisku pozostał do czerwca 1924 r.

Kolejnym jego stanowiskiem było dowództwo Okręgu Korpusu nr VI w Łodzi z jednoczesnym awansem na stopień gen. dyw. Podczas przewrotu majowego stanął po stronie Prezydenta RP i rządu. W lipcu 1926 r. przeszedł na równorzędne stanowisko w Okręgu Korpusu nr II Lublin, a w listopadzie 1928 r. w stan spoczynku.

Działał w organizacjach kombatanckich na terenie Lwowa i Krakowa; w tym ostatnim mieście zamieszkał. W związek małżeński z Seweryną Mochnąką wstąpił w 1905 r. Zm. 1 I i został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim. Odznaczony był m.in.: Orderem Krzyża Virtuti Militari 5 kl., Orderem Polonia Restituta 4 kl., trzykrotnie Krzyżem Walecznych oraz francuską Legią Honorową.

PSB, t. XI; Encyklopedia Wojskowa, t. III; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928; Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918—1921, B. 1989; A. Czubiński, Przewrót majowy 1926 roku, W. 1989;

P. Stawecki, Polityka wojskowa Polski 1921—1926, W. 1981; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, Generałowie Polski Niepodległej, W. 1991.

KAŁWA PIOTR

(1893—1974), bp diecezji lubelskiej, Wielki Kanclerz KUL, profesor, kanonista, teolog. Ur. 18 X w Cudzynowicach k. Pińczowa w rodzinie rolników Andrzeja i Katarzyny z Niciarów. Po szkole średniej w Pińczowie i w Kielcach wstąpił do kieleckiego Seminarium Duchownego. Święcenia kapłańskie otrzymał 1 VI 1916 r. Był wikariuszem a następnie prefektem w Skalbmierzu, Małogoszczy i Prandocinie. W 1918 r. zapisał się na Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Jako student w roku akad. 1920/1921 pełnił obowiązki kapelana wojskowego. Jednocześnie podjął studia na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych. W roku 1923 otrzymał licencjat z prawa kanonicznego. Po ukończeniu studiów objął stanowisko profesora prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Kielcach.

W lipcu 1925 r. rektor KUL ks. prof. Józef Kruszyński zaproponował ks. Kałwie stanowisko zastępcy profesora prawa kanonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem prawa kościelnego w Polsce. Wykłady miał rozpocząć 1 X 1925 r., lecz ze względu na nie ukończony jeszcze przewód doktorski sprawa została odroczone. Kontynuował badania i prace, dojeżdżając na seminarium prof. Władysława Abrahama we Lwowie. Stopień doktora praw zdobył na UJK w 1926 r.

W roku akad. 1926/1927 ks. Kałwa został powołany na stanowisko zastępcy profesora w Katedrze Prawa Kościelnego w Polsce na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. Wykłady i seminaria z prawa polskiego rozpoczął w początkach 1927 r. Od następnego roku akad. wyładał zarys prawa polskiego, kościelne prawo polskie i historię źródeł prawa kanonicznego w Polsce. W 1930 r. prowadził ponadto wykłady z administracji stosunków wyznaniowych i szkolnych na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL.

Habilitował się na Wydziale Prawa UJK w 1934 r. na podstawie rozprawy *Powstanie i rozwój polskiej kolędy jako daniny kościelnej. Studium prawno-historyczne* (Lwów 1933). Uchwałą Rady Wydziału Prawa tegoż Uniwersytetu z 25 VI 1934 r., zatwierdzoną przez MWRiOP 8 XII otrzymał stopień docenta prawa kościelnego. W roku następnym został profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. W marcu 1939 r. Wydział Teologiczny UW zaproponował ks. Kałwie „jako wybitnemu uczonemu i znakomitemu znawcy prawa kanonicznego i jego historii w Polsce”, objęcie katedry prawa kanonicznego tej Uczelni. Ks. Kałwa pozostał jednak profesorem KUL. We wrześniu 1939 r. wyjechał do Kielc, gdzie 4 X otrzymał nominację na notariusza miejscowego sądu biskupiego. Wkrótce powrócił do Lublina, by podjąć zajęcia uniwersyteckie.

Wraz z innymi profesorami znajdującymi się w gmachu uczelni 11 XI 1939 r. został aresztowany przez Niemców i uwięziony na Zamku Lubelskim. Przez 7 miesięcy pełnił tam, z własnej inicjatywy, nieoficjalnie obowiązki kapelana więziennego. W kilka tygodni po zwolnieniu, które miało miejsce 5 VI 1940 r., otrzymał nominację na proboszcza parafii Rakoszyń w pow. jędrzejowskim, a w r. 1941 proboszcza parafii Imielno. W grudniu tego roku został wice dziekanem dekanatu jędrzejowskiego, a 29 VI 1942 r. wikariuszem generalnym bpa kieleckiego.

Zajęty pracą duszpasterską, a później administracyjną diecezji nie zaprzestał pracy i działalności dydaktyczno-naukowej. Nawiązał kontakty ze swoimi uczniami przebywającymi na Kieleczyźnie, kierował nadal ich pracami magisterskimi i doktorskimi na tajnym Wydziale Prawa w Kielcach. Tajne kursy dla studentów I roku Wydziału Prawa zorganizował wspólnie z profesorami Uniwersytetu Ziemi Zachodnich jesienią 1943 r. Pierwszy rok akademicki rozpoczął się w grudniu 1943 r., a zakończył w lipcu 1944 r. Prowadzono wykłady dla I i II roku studiów. Ks. Kałwa wykładał historię i system prawa rzymskiego oraz prawo kościelne. Ponadto prowadził wykłady z historii prawa rzymskiego na tajnym studium prawniczym zorganizowanym przez Uniwersytet Ziemi Zachodnich w Jędrzejowie i Nawarżycach.

W listopadzie 1944 r. uruchomił tajne studia Wydziału Prawa Kanonicznego KUL, które prowadzone były do końca roku akad. 1944/1945, a uczestniczyło w nich 16 studentów. Tajne studia w Kielcach po oficjalnym wznowieniu działalności KUL zostały uznane za normalne studia uniwersyteckie. Zwolnienie ze stanowiska wikariusza generalnego ks. Kałwa uzyskał 30 VIII 1945 r. Powrócił do Lublina, gdzie podjął pracę w KUL. Tu oprócz Katedry Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego otrzymał Katedrę Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, którą kierował do końca roku akad. 1951/1952. Na wniosek Rady Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych 19 IX 1945 r. Senat Akademicki mianował ks. Kałwę prof. zwyczajnym prawa kościelnego, co zostało zatwierdzone przez Ministerstwo Oświaty 1 VI 1946 r.

Ojciec św. Pius XII 11 V 1949 r. mianował ks. Kałwę biskupem diecezji lubelskiej. Uroczysty ingres odbył się 29 VI 1949 r. Aktu konsekracji dokonał Prymas Polski ks. kard. Stefan Wyszyński. Ze względu na liczne, nowe obowiązki od r. 1951 ks. Kałwa prowadził zajęcia w wymiarze zmniejszonym. Kontynuował je po przejściu na emeryturę z końcem roku akad. 1960/1961, a w ramach zajęć zleconych do końca roku akad. 1964/1965. Uchwałą Senatu Akademickiego z 29 V 1958 r. otrzymał ks. Kałwa doktorat teologii *honoris causa* „za zasługi położone dla Uniwersytetu w ciągu 30-letniej pracy profesorskiej, za wybitną pracę naukową i dydaktyczną, zwłaszcza w dziedzinie badań kościelnego prawa polskiego”.

Na seminarium ks. Kałwy napisano 16 dysertacji doktorskich i 34 rozprawy magisterskie. Spośród jego uczniów wielu zajmuje katedry uniwersyteckie i wysokie stanowiska w hierarchii kościelnej. Jednym z nich był kard. Stefan Wyszyński. Ks. Kałwa pełnił na uniwersytecie wiele funkcji o charakterze wychowawczym i administracyjnym. W l. 1930—1938 był dyrektorem konwiktury studentów, w l. 1934/1935 i 1938/1939 wchodził w skład Senatu Akademickiego jako delegat Wydziału Prawa Kanonicznego. W czerwcu 1939 r. został wybrany dziekanem tego Wydziału; ponownie to stanowisko piastował od marca 1946 r. do końca roku akad. 1949/1950. W roku akad. 1945/1946 był prodziekanem. Jako bp lubelski ks. Kałwa był z urzędu Wielkim Kanclerzem KUL, do którego według Statutu należy „kierownictwo, zarząd i pieczę nad KUL z ramienia władz kościelnych”.

Dorobek naukowy ks. Kałwy obejmuje ok. 30 pozycji, głównie z zakresu prawa małżeńskiego, kanonicznego i świeckiego. Tej problematyki dotyczyły artykuły: *Małżeństwa mieszane*, w: *Małżeństwo w świetle nauki katolickiej*, pr. zbior., L. 1928; *Unieważnienie małżeństwa, Rozłączenie i rozwód*, w: *Krytyczny rozbiór projektu*

prawa małżeńskiego, pr. zbior., L. 1932. Zagadnień kościelnego prawa publicznego dotyczą artykuły: *Kościół i sprawy religijne w nowej Konstytucji Polskiej*, w: *Kościół*, pr. zbior., L. 1936; *Różne koncepcje wolności w rozwoju historycznym*, L. 1939.

Gruntowną znajomość prawa synodalnego wykazał w rozprawie o kołędzie oraz w pracy *Stanowisko Kościoła polskiego wobec osadników niemieckich w średniowieczu* (L. 1947), a przede wszystkim w wykładach, z których w druku ukazała się jedynie niewielka rozprawa *Rys historyczny prowincjonalnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Biskupa Mariana L. Fulmana*, L. 1939. Od założenia TN KUL (1934) był jego członkiem korespondentem a od r. 1944 członkiem czynnym. W r. 1948 został powołany na członka współpracownika Komisji Historyczno-Prawnej PAU.

Zmarł nagle 17 VII 1974 r. w Kuźnicy na Helu. Uroczystościom pogrzebowym w katedrze lubelskiej przewodniczył ks. kard. Karol Wojtyła, metropolita krakowski, później papież, a kazanie w czasie Mszy św. wygłosił Prymas Polski Stefan Wyszyński.

Słownik polskich teologów katolickich, pod red. ks. L. Grzebienia t. 6 W. 1983 s. 25; „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 1966 nr 4/8 s. 108—156—156, 1974 nr 8/9; A. Wojtkowski, *Jubilat*, w: *Pastori et Magistro*, L. 1966 s. 5—16; P. Hemperek, *Biskup Piotr Kałwa 1893—1974*, „Biul. Inf. KUL” 1975 nr 1 s. 3—9; *Polscy kanoniści*, oprac. J. R. Bar, W. 1981 s. 209—214; AKUL, Akta personalne ks. Piotra Kałwy, Księgi protokółów posiedzeń Senatu Akademickiego, Księgi protokółów posiedzeń Rady Wydziału Prawa Kanonicznego, Księgi protokółów egzaminów licencjackich i doktorskich.

KAMIŃSKI JAN

(1892—1970), prawnik, mjr WP, prof. KUL. Ur. 17 VII w Kołomyji w rodzinie Michała i Pauliny z Tymoczków. Po ukończeniu gimnazjum w 1913 r. zapisał się na Wydział Prawa UJK, który ukończył doktoratem w 1919 r. Po wybuchu I wojny światowej wstąpił do Legionów i walczył w 4 pp, dochodząc do stopnia chorążego. W listopadzie 1918 r. wziął udział w obronie Lwowa, po czym na różnych stanowiskach sądowniczych w wojsku, m.in. jako asystent prokuratora w Przemyślu, sędzia sądu polowego 2 DP Leg.

Po wojnie, już w randze kapitana, w l. 1921—1922 pracował na stanowisku sędziego śledczego Sądu Wojskowego Okręgu Korpusu nr I w Warszawie. Na przełomie l. 1922/1923 otrzymał przydział służbowy do Lublina i do maja 1923 r. pełnił funkcję pod-prokuratora, a następnie sędziego śledczego przy Wojskowym Sądzie Okręgowym nr II. Na stanowisku tym pozostawał do 1928 r., awansując w 1927 r. na stopień majora. W l. 1928—1934 pełnił obowiązki wojskowego sędziego orzekającego. W lipcu 1934 r. przeszedł w stan spoczynku.

W 1925 r. Kamiński został zaangażowany na Wydział Prawa KUL jako starszy asystent, prowadząc wykłady z historii prawa Europy Zachodniej oraz sądownictwa

wojskowego w dawnej Polsce, które zaowocowały pionierską monografią *Historia sądownictwa wojskowego w dawnej Polsce* (W. 1928) oraz *Prawem francuskim w Polsce* (Kr.-Lw. 1931). Spod pióra Kamińskiego wyszło wiele źródłowych monografii z przeszłości Lublina, zwłaszcza w aspekcie prawodawstwa cechowego, m.in. *Z dziejów konfraternii kupieckiej w Lublinie* (L. 1925), *Z przeszłości cechów lubelskich* (L. 1924), *Z przeszłości cechu bednarzy, stolarzy, stelmachów, kołodziejów, sitników i powroźników w Lublinie* (L. 1927), *Rola wojskowa Lublina w dawnej Polsce* (L. 1934). W 1928 r. został zastępcą profesora, a rok wcześniej laureatem nagrody literackiej Lublina.

W l. 30. odbył podróże naukowe za granicę, m.in. do Francji (1931) i Jugosławii (1934); był także członkiem Societe d'Histoire du Droit w Paryżu (od 1931). Po kampanii wrześniowej znalazł się na Bliskim Wschodzie. Po wojnie osiedlił się w Wielkiej Brytanii; zm. 24 X w Londynie i został pochowany na cmentarzu North Sheen. Odznaczony był m.in. Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Polonia Restituta IV kl.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich, W. 1917; Lista starszeństwa oficerów zawodowych, W. 1922; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; Księga 50-lecia KUL, L. 1969; P. Skwarczyński, S.P. prof. dr Jan Kamiński, „ZN KUL” 1971; AKUL, Teczka personalna.

KARPIŃSKI ALEKSANDER (ok. 1818—ok. 1905), prawnik, organizator i przywódca konspiracji niepodległościowej, zesłaniec syberyjski. Syn zubożałego szlachcica Wincentego (zm. 1830). Uczył się w gimnazjach w Szczepieszynie i Lublinie. Z powodu śmierci ojca i wybuchu powstania listopadowego przerwał w końcu 1830 r. naukę i przez 2 lata przebywał w domu, zajmując się edukacją rodzeństwa. Przyjęty ponownie do gimnazjum lub., mimo trudnych warunków materialnych (utrzymywał siebie i uczącego się razem z nim młodszego brata wyłącznie z dawania lekcji prywatnych), zdołał je ukończyć w 1836 lub 1837 r.

Aplikację zawodową odbywał początkowo w Rządzie Gubernialnym Lubelskim, a następnie w lub. Trybunale Cywilnym, u patrona (adwokata) J. N. Baranowskiego, który zatrudniał go również w charakterze korepetytora swego syna Ignacego, znanego później lekarza i uczonego, profesora UW. Po długotrwałych staraniach i zdaniu egzaminu, otrzymał w 1841 r. nominację na patrona tegoż Trybunału. Choć sam żył w ciągłym niedostatku, gdyż — jak zaświadcza jeden z jego ówczesnych przyjaciół, A. Gross — „spraw miał bardzo wiele, dochodów bardzo mało”, to jeszcze musiał pomagać finansowo mieszkającej w Szczepieszynie chorej matce (zm. 1843) i pięciorgu małoletnich braci i sióstr.

Działalność spiskową rozpoczął już w latach nauki w gimnazjum lub., zawarłszy znajomość z kilkoma miejscowymi „świętokrzyżcami”, członkami warszawskiej filii Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Stał wówczas na czele koła uczniowskiego, które dzięki jego zabiegom przekształciło się wkrótce w tajny związek obejmujący swoim zasięgiem również inne środowiska społeczne. Po nawiązaniu w 1841 r. bliskich i przyjacielskich kontaktów z odwiedzającym często Lublin Henrykiem Kamińskim (za

pretekst do odbywania spotkań służyła gra w szachy), stał się niebawem jednym z przywódców odrodzonego Stowarzyszenia Ludu Polskiego (tzw. Związek Narodu Polskiego).

Utrzymując rozległe stosunki towarzyskie zarówno na terenie Lublina („bywał prawie we wszystkich domach, wiedział, gdzie co się dzieje”), jak i w bliższej i dalszej okolicy, rozwijał tam żywą działalność agitacyjno-propagandową („w rozmowach swoich, gdzie bywał — czytamy w jednym z doniesień agenturalnych — patriotycznie mawiał”). Czynił to zapewne także podczas organizowanych u siebie „herbatek literackich”, w trakcie których prezentował min. próbki własnej twórczości (poza paroma artykułami publicystycznymi o tematyce społeczno-politycznej opublikowanymi na łamach warszawskiego „Przeglądu Naukowego”, inne rzeczy pozostały w rękopisach skonfiskowanych później przy rewizji jego stancji).

W kręgach spiskowych znany był z wielkiej energii i zapału rewolucyjnego. „U niego to tylko miało wartość pierwszorzędą, co prowadziło wprost do czynu, a ludzie gotowi choćby jutro wystąpić do walki, byli jego współpracownikami” (A. Guttry). Zespoliwszy działające w Lublinie i na Lubelszczyźnie koła konspiracyjne w jedną organizację, jako jej faktyczny przywódca połączył ją ze spiskiem warszawskim (G. Gzowskiego i W. Więckowskiego). Wtedy właśnie zbliżył się do Edwarda Dembowskiego, który także dążył do szybkiego wzniesienia powstania. Gdy na odbytej w Lublinie (VII 1843) naradzie kierownictwa podziemia ustalono termin jego wybuchu na marzec 1944 r., jemu powierzono zadanie przygotowania Kongresówki do walki zbrojnej.

Wkrótce nastąpiły masowe aresztowania spiskowców i choć pierwsza próba ujęcia Karpińskiego (27 VII 1843) z powodu jego nieobecności w Lublinie nie powiodła się (podczas rewizji mieszkania znaleziono i zabrano m.in. nielegalne wydawnictwa i mapy kraju), to jednak niedługo później w wyniku intensywnych poszukiwań został schwytany (15 VIII) w Kielcach, gdzie ukrywał się u rodziny. Wysłany pod konwojem do Cytadeli warszawskiej, po złożeniu przed komisją śledczą dość lakonicznych i mało konkretnych zeznań, uznany został przez sąd wojenny za jednego z głównych „przestępców” i otrzymał wyrok (9 VII 1844) skazujący go na bezterminowe ciężkie roboty, na Syberii. Na wniosek namiestnika Królestwa karę tę zamieniono na pozbawienie praw stanu, katorgę, a potem na przymusowe osiedlenie na Syberii. Po przybyciu do Irkucka (1 VII 1845), skierowano go do pracy w kopalniach nerczyńskich.

W XII 1851 (ew. w X 1852) skończył odbywanie katorgi i został „posieleńcem”. Początkowo mieszkał w okręgu nerczyńskim (we wsi Ustlljinskoje i, czasowo, w Hucie Piotrowskiej), potem w okręgu irkuckim i w Czycie. W ostatnich latach pobytu na zesłaniu dał się poznać jako aktywny przedsiębiorca gospodarczy. W Hucie Piotrowskiej założył „fabrykę serów szwajcarskich”, a później wspólnie z G. Gzowskim zorganizował kompanię przemysłowo-handlową, która zajmowała się wyrobem skór, sprzedażą mięsa, sukna i herbaty, dostawą piachu do płuczni złota itd. Na podstawie amnestii cara opuścił 17 VII 1857 r. Czytę i powrócił do kraju.

Osiedlił się w Warszawie i od III 1858 r. rozpoczął pracę w charakterze referenta prawnego w Kontroli Zarządu Dóbr Ordynacji Zamojskiej. Po pewnym czasie

przeniósł się do Lublina, gdzie zmarł ok. 1905 r. Żoną Karpińskiego była córka E. Dembowskiego, Julia, którą poślubił po przyjeździe z zesłania. Uczestnikami ruchu spiskowego i ofiarami represji carskich był również jego młodszy bracia: Felicjan (ur. ok. 1820), Kazimierz (ur. 1821) i Tomasz.

PSB, t. XII (J. Berghauzen); *Uczestnicy ruchów wolnościowych w l. 1832—1855 (Królestwo Polskie). Przewodnik biograficzny*, red. S. M. Falkowicz, S. Kieniewicz, Wr. 1990; A. Guttry, *W przededniu Wiosny Ludów. Wspomnienia z r. 1846—1848*, wyd. M. R. Wierziński, Wilno 1913—1914 s. 30;

I. Baranowski, *Pamiętniki (1840—1862)*, wyd. A. Wrzosek, P. 1923 s. 4—5, 125; H. Kamieński, *Pamiętniki i wizerunki*, oprac. I. Sliwińska, Wr. 1951; W. Djakow, *P. Ściegienny i jego spuścizna*, W. 1971; J. Berghauzen, *Ruch patriotyczny w Królestwie Polskim 1833—1850*, W. 1974; S. Wiśniewski, *Spiski i konspiracje niepodległościowe w Lubelskiem*, w: *Spojrzenia w przeszłość Lubelszczyzny*, pod red. K. Myślińskiego, A. A. Witusika, L. 1974 s. 122—124; R. Bender, *Kształtowanie się środowiska urzędniczego w Ordynacji Zamojskiej w XIX w.*, RH 1978 z. 2 s. 115; *Rewolucyjna konspiracja w Królestwie Polskim w l. 1840—1845. E. Dembowski*, Wr. 1981.

KELLES-KRAUZE (KELLES-KRAUS) BOHDAN

(1885—1945), architekt, malarz. Ur. 2 I w Rakowiczach, woj. wileńskie. Był synem Michała i Weroniki z Makarewiczów. Ukończył gimnazjum klasyczne w Kijowie. Studia rozpoczął w Instytucie Inżynierów Cywilnych w Petersburgu, skąd przeniósł się na architekturę do Politechniki Lwowskiej, w 1910 r. uzyskując tam dyplom inżyniera architekta.

Podczas studiów wiele czasu poświęcał malarstwu i brał udział w wystawach, m.in. Związku Słuchaczy Architektury (1906) i Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych (1909) we Lwowie. W 1911 r. wyjechał do Paryża i pracował pod kierunkiem W. Laparra; eksponował obrazy w Salonie Niezależnych (1914). Następnie udał się do Monachium i Wiednia, gdzie pracował u architekta F. Ohmanna. Po powrocie do kraju od 1918 r. był zatrudniony przy odbudowie powiatu Nisko, po czym pracował w Tarnobrzegu i w Małopolskim Oddziale Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Krakowie.

W 1921 r. zamieszkał z rodziną w Lublinie i został architektem powiatowym; w l. 1927—1939 kierował tu oddziałem architektoniczno-budowlanym w dyrekcji Okręgowej Robót Publicznych. Za swą długoletnią służbę otrzymał brązowy medal i Złoty Krzyż Zasługi. Podczas okupacji prowadził własny zakład budowlany, w którym z narażeniem życia również zatrudniał Żydów. Kelles-Krauze jako architekt i praktyk zrealizował w Lublinie wiele budowli użyteczności publicznej i prywatnych. Według jego projektów przebudowano gmach poczty przy Krakowskim Przedmieściu (wspólnie z Jerzym Siennickim), urząd pocztowy przy ul. Dworcowej, łazienki miejskie przy ul. Bronowickiej, domy mieszkalne kolonii oficerskiej i inne. Kierował przebudową gmachów KUL; prócz tego projektował kościoły na Lubelszczyźnie: w Leszkowicach, Olbięcinie, Starej Wsi, a także dom ludowy w Lubartowie, szkoły powszechne w Piaskach, Kraśniku, Jastkowie (tu również pomnik poległych w 1915 r.), sanatorium w Krasnobrodzie; zaprojektował dwór w rodzinnych Rakowiczach na

Wileńszczyźnie.

Kelles-Krauze uczestniczył w życiu artystycznym Lublina, wystawiając obrazy olejne i akwarele, m.in. w l. 1925, 1936, 1939, 1944, 1945. Indywidualne jego wystawy pośmiertne odbyły się w Lublinie (1948) i Krakowie (1951). Wniósł wkład w wiele kulturowych przedsięwzięć Lublina, jak: Wystawa Sztuki i Starożytności (1921), Malarstwo Polskie XIX w. (1922); był współzałożycielem i prezesem Towarzystwa Propagandy Sztuki (od 1936) oraz wiceprzewodniczącym komitetu budowy Domu Pracy Kulturalnej w latach 1936—1939. Żonaty z Janiną Bocheńską (od 1917) pozostawił dwoje dzieci: Beatę, śpiewaczkę (zameżną Artemską) i Andrzeja. Zm. 25IX w Lublinie, pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 9).

PSB, t. XII (H. Gawarecki); W. Witwicki, Wystawa Związku Sluchaczy architektury, „Słowo Polskie” 1906 nr 525; W., Husarski, Lubelscy artyści plastycy i ich wystawa, „Prz. Lub.-Kres.” 1925 nr 3 s. 6; M. Morelowski, Twórczość malarska i architektoniczna B. Kelles-Krauzego, L. 1948; S. Łoza, Architekci i budowniczowie w Polsce, W. 1954 s. 143.

KLONOWIC (KLONOWICZ) SEBASTIAN FABIAN, po łacinie **ACERNUS** (ok. 1545—1602), poeta, mieszczanin i rajca lubelski. Ur. w Sulmierzycach (woj. kaliskie), syn tamtejszego mieszczanina, dzierżawcy folwarku i młyna nad Orlą, Jana Klona i Anny z Pietrzałków.

O dzieciństwie i latach szkolnych Klonowica nie mamy bliższych wiadomości. Z jego dzieł wynika, że dobrze poznał łacinę i grekę oraz literaturę w tych językach, co wskazywałoby na odbycie studiów uniwersyteckich. Wg S. Starowolskiego i ks. J. Wielewickiego miał studiować w Krakowie, ale nie potwierdziły tego wielokrotnie podejmowane poszukiwania w zasobie archiwalnym tej uczelni. Z wpisanego do lubelskiej księgi miejskiej w 1594 r. „listu dobrego urodzenia” wynika, że Klonowic „po wyższą naukę udał się do obcych miast i krain”. Być może studiował na jednym z uniwersytetów niemieckich, na co wskazywałaby dobra znajomość tego języka.

Po studiach związał się z nieznaną bliżej spółką kupiecką. Tylko w ten sposób możemy wyjaśnić jego podróże, o których wspominał w swoich utworach (do słowackiego Pezinoku i czeskiego Krumlova, czy też Przemyśla i Lwowa). Również przybycie do Lublina wiązało się niewątpliwie z załatwianiem spraw na tutejszych jarmarkach. W Lublinie 25-letni Klonowic osiedlił się w 1570 r. Na decyzję tę mogły mieć wpływ związki rodzinne (pisała o tym H. Wiśniewska), pewną też rolę mogła odegrać atrakcyjność ośrodka, sławnego ciągle emporium handlowego, rokującego nadzieje na szybkie wzbogacenie. O pierwszych latach pobytu w Lublinie także niewiele wiemy. Być może już wówczas związał się z kancelarią miejską, gdyż po śmierci pisarza rady miejskiej Adama Wojśławskiego w 1574 r. właśnie on uporządkował pozostałe po nim akta i materiały kancelaryjne.

Kancelarią radziecką kierował do początku 1576 r., kiedy objął, przynoszącą większe dochody, funkcję pisarza wójtowsko-ławniczego. Nie wiemy, czy przez następny rok (w maju 1577 r. powołano nowego pisarza radzieckiego) prowadził obydwie

kancelarie, czy też zrezygnował z funkcji pisarza radzieckiego. Pisarzem wójtowsko-ławniczym był do 1584 r. Okres pracy na tym urzędzie należy zaliczyć do bardzo ważnych w jego życiu. Ugruntował swoją pozycję w mieście, uzyskał znaczny autorytet, o czym świadczy częste powoływanie go na „jednacza”, czy też plenipotentą w różnych sprawach, a także udział w delegacjach miasta udających się z różnymi sprawami do władz państwowych i lokalnych oraz do dostojników koronnych. W tym czasie pozyskał Klonowic przyjaźń kupca i ławnika lubelskiego Jana Wiślickiego, z którego córką Agnieszką ożenił się już po śmierci jej ojca — w 1580 r.

Śmierć Wiślickiego ułatwiła mu szybki awans do elity władzy w Lublinie; wydaje się, że zajął Klonowic jego miejsce. W 1583 r. został bowiem wybrany ławnikiem sądu miejskiego. W tym okresie rozpoczęła się także twórczość literacka Klonowica. W 1575 r. opisał pożar miasta, oddając wielką grozę straszliwego żywiołu. W roku następnym zadebiutował drukiem przekładu epigramatów K. Janickiego pt. *Krółów i książąt polskich [...] zawarcie i opis nowo uczyniony*. Dzieło to było używane jako podręcznik do nauki historii Polski w ówczesnych szkołach. W 1582 r. opublikował poemat *Philtron*, dedykowany współobywatelom lubelskim i tutejszemu bractwu literackiemu. Jednocześnie pracował nad tekstem *Roxolanii*, w której zawarł interesujący opis krajobrazu, obyczajów i oblicza społeczno-kulturalnego Rusi Czerwonej. Została ona opublikowana w 1584 r. 22 VIII tego roku zmarł w Lublinie Jan Kochanowski. Wstrząśnięty nagłym odejściem wielkiego poety Klonowic napisał *Żale nagrobne...*, opublikowane w roku następnym.

Objęcie urzędu ławnika wiązało się z nowymi obowiązkami. Zrezygnował więc Klonowic z pracy w kancelarii miejskiej, poświęcając się w większym stopniu zajęciom plenipotenty i zastępcy sądowego. Z jego usług korzystali mieszczanie lubelscy, kupcy głównych miast Rzeczypospolitej, przedstawiciele szlachty chełmskiej i lubelskiej, a także członkowie magnackich rodzin Firlejów, Ostrogskich, Zamoyskich i Zborowskich. W okresie tym związał się z opatem klasztoru benedyktynów w Sieciechowie Józefem Wereszczyńskim, tłumacząc jego liczne dzieła. Przeniósł więc swoją działalność poza Lublin.

W 1588 r. otrzymał od klasztoru sieciechowskiego sołectwo w Psarach i prawo osadzenia nowej wsi — Wólki Józefowskiej. Klonowicem zainteresował się Jan Zamoyski, który poszukiwał ludzi do organizowania życia i kultury w budowanym właśnie Zamościu. Postanowił powierzyć poecie lubelskiemu kierownictwo szkoły w tym mieście. Wiemy także, że Zamoyski wysoko cenił jego wiersze i prace nad podręcznikami dla szkół. W związku z nowym zajęciem podjął Klonowic przekład Katonowych wierszy podwójnych, który cieszył się dużą popularnością, używany w szkołach jako podręcznik nauki moralnej. Umowę z Zamoyskim zawarł poeta 9 VI 1589 r. Został wówczas superintendentem i nauczycielem szkoły zamojskiej.

Zmiana planów wielkiego kanclerza, który postanowił założyć w stolicy swoich dóbr wyższą uczelnię, spowodowała rezygnację z usług Klonowica. W 1592 r. widzimy go ponownie w Lublinie, gdzie objął funkcję wójta sądowego. Wybór na ten urząd zasługuje na uwagę, jeśli zauważymy, iż pełnili go z reguły byli członkowie rady miejskiej. Powołanie nań Klonowica, który rajcą poprzednio nie był, świadczy o jego dużym autorytecie wśród obywateli Lublina. Urząd wójta sprawował także w 1593 r.,

aby w następnym dostąpić kolejnego zaszczytu — wyboru w skład rady miejskiej. Do kolegium tzw. rajców urzędujących wybierano go jeszcze trzykrotnie, w l. 1595, 1599 i 1601.

Doświadczenia związane z pracą we władzach miejskich zawarł poeta w utworach *Victoria deorum* i *Worek Judaszów*. Lata sprawowania najważniejszych urzędów miejskich były okresem szczególnie wytężonej pracy literackiej. Powstał w tym czasie poemat sławiący rodzinę Garajskich — *Goraidos*, wiele utworów łacińskich i polskich, a zwłaszcza najważniejszy z nich, opublikowany w 1595 r. Flis, swoisty poetycki przewodnik żeglugi po Wiśle. Ostatni raz w skład rady miejskiej wybrano Klonowica w 1601 r. Wiemy, że w tym czasie był już poważnie chory.

Zm. 29 VIII i został pochowany w kościele parafialnym św. Michała, gdzie Sebastian Kajek, także z Sulmierzyc, ufundował mu tablicę. Z małżeństwa z Agnieszką Wiślicką miał Klonowic córkę Zuzannę, która w 1600 r. wyszła za Szymona Januszowicza, złotnika lwowskiego. Pozostawiony przez teścia majątek, którego był Klonowic prawnym opiekunem, przysporzył mu wielu kłopotów i licznych procesów sądowych, z teściową Małgorzatą i innymi spadkobiercami Wiślickiego. Nie widząc możliwości wyprocesowania kamienicy Wiślickich w Rynku lubelskim (obecnie nr 2) dla swojej córki, postanowił ją Klonowic sprzedać. Pełnomocnictwo w tej sprawie dla córki i zięcia wystawił 13 III 1602 r. Do transakcji doszło w Krasnymstawie. Za 4000 zł poi. kamienicę nabył szlachcic Jan Sładkowski.

Po śmierci Klonowica jego żona Agnieszka wyszła ponownie za mąż, za kupca gdańskiego Pawła Grikonena. Twórczość Klonowica wzbudzała zawsze zainteresowanie historyków literatury, zwłaszcza w XIX i w poi. XX w. Zyskał on sobie miano poety--moralisty. Większość jego dzieł powstała z myślą o ich wykorzystaniu w nauczaniu szkolnym (B. Nadolski).

PSB, t. XIII s. 4—6;

Nowy Korbut, t. 2 s. 321—327;

Historia nauki polskiej, t. VI s. 297;

M. Stankowa, *Kancelaria miasta Lublina XIV—XVIII w.*, W. 1968 s. 55, 59—66, 80, 100—101;

H. Gawarecki, S. Paulowa, M. Stankowa, *Kłęski pożarów w Lublinie*, RL t. 16 : 1973 s. 211—225;

A. Grychowski, *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1974 s. 20, 22, 24:—29, 42;

Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny, L. 1978, s. 61, 69—70, 73;

H. Wiśniewska, *Renesansowe życie i działalność Sebastiana Fabiana Klonowicza*, L. 1985, passim.;

taż, *Pobyty Sebastiana Acernusa w Zamościu*, „Rocznik Zamojski” t. I : 1984, s. 239—253;

R. Szczygieł, *Okoliczności śmierci i pogrzebu Jana Kochanowskiego*, w: *Jan Kochanowski. W czterechsetlecie śmierci*, L. 1991 s. 211—219;

APL, *Księgi miasta Lublina*, ks. 12, 13, 16, k. 23, ks. 18, k. 809, ks. 20k k. 35, ks. 21, s. 302—307, 313, ks. 150, k. 139, ks. 151—156, passim.

Ryszard Szczygieł

KŁOPOTOWSKI IGNACY, ps. Nadbużanin, Pomian, Stary Matus (1866— 1931), kapłan, społecznik, publicysta, wydawca, kandydat na ołtarze. Ur. 20 VII w Korzeniówce nad Bugiem (parafia Drohiczyn) w rodzinie niezamożnego szlachcica herbu Pomian. W r. 1877 rozpoczął naukę w gimnazjum siedleckim. Po 4 klasie w 1883 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie (wspólnego wtedy dla diecezji podlaskiej i lubelskiej, po likwidacji tej pierwszej przez władze rosyjskie w 1875 r.). W 1887 r. został skierowany przez władze diecezjalne na studia teologiczne do Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Ukończył je w 1891 r., uzyskując stopień magistra teologii. 4 VII 1891 r. otrzymał w Lublinie święcenia kapłańskie z rąk bp. F. Jaczewskiego.

W latach 1891—1908 ks. Kłopotowski pracował w Lublinie. Był kolejno wikariuszem w parafii Nawrócenia św. Pawła (1891—1892), w katedralnej (1892—1895), rektorem poddominikańskiego wówczas kościoła św. Stanisława (1896—1906) oraz ponownie wikariuszem katedralnym (1906—1908). Równocześnie w l. 1892—1896 sprawował obowiązki kapelana szpitala św. Wincentego a Paulo, a w l. 1892—1908 — profesora Seminarium Duchownego (historia powszechna, Pismo św., archeologia, literatura polska). Już w rok po otrzymaniu święceń kapłańskich ks. Kłopotowski rozpoczął działalność w Lubelskim Towarzystwie Dobroczynności. Był jego aktywnym członkiem przez cały czas pobytu w Lublinie, a w l. 1895— 1897 członkiem Zarządu Towarzystwa.

W r. 1900 władze rosyjskie przekazały budynki poddominikańskie na użytek Towarzystwa. Ks. Kłopotowski był wtedy rektorem kościoła św. Stanisława. We współpracy z Towarzystwem Dobroczynności w l. 1896—1901 założył kilka instytucji gospodarczych i charytatywnych: Lubelski Dom Zarobkowy (1894), dwa sierocińce (dla dziewcząt i chłopców, 1900), przytułek dla starców, dom noclegowy, tanią kuchnię i pośrednictwo pracy. W 1896 r. uruchomił we współpracy z ks. Marią Woroniecką z Kań, Przytułek św. Antoniego dla ubogich samotnych matek, początkowo zlokalizowany przy ul. Bernardyńskiej, a następnie Namiestnikowskiej.

W 1905 r., po serii epidemii, władze gubernialne wydały nakaz wyprowadzania poza obręb miasta wszystkich instytucji dobroczynnych. Dzięki pomocy materialnej rodzin ziemiańskich (głównie Jana Kleniewskiego z Kluczkowic) ks. Kłopotowski zakupił posesję na Wiktorynie, gdzie przeniósł Przytułek św. Antoniego. Na potrzeby przytułku dla starców zakupił posesję na Sierakowszczyźnie, a dla sierocińca dziewczęcego — majątek „Jacek” w Jadwisinie k. Lubartowa. Sierociniec dla chłopców został przeniesiony do Opola, do domu ofiarowanego na ten cel przez rodzinę Kleniewskich. Opiekę nad Przytułkiem św. Antoniego początkowo powierzył ks. Kłopotowski ss. mariawitkom z Płocka, a następnie, po potępieniu mariawityzmu przez Kościół, ss. pasterkom, założonym przez Marię Karłowską w Winiarach k. Poznania. Po przeniesieniu się do Warszawy w poł. 1908 r. dom na Wiktorynie ks. Kłopotowski przekazał pasterkom, które prowadzą tu zakład opiekuńczy do naszych czasów. Sierociniec dziewczęcy powierzył siostron felicjankom, którym w 1908 r. ofiarował majątek „Jacek”. Posesję na Sieirakowszczyźnie przekazał w tym samym roku Towarzystwu Dobroczynności.

Ks. Kłopotowski zapewniał byt materialny wszystkim wymienionym instytucjom opiekuńczo-charytatywnym. Środki na te cele pochodziły z: Lubelskiego Domu

Zarobkowego, ofiarności społecznej (Kłopotowski nie wahał się osobiście prowadzić kwesty i zbiórek odpadków użytkowych), gospodarstwa na Wiktorynie, działalności prasowej, wydawniczej i drukarskiej oraz pomocy niektórych ziemian. Kolejnym kierunkiem aktywności publicznej ks. Kłopotowskiego w Lublinie była działalność wydawnicza, prasowa, drukarska i księgarska. Własną działalność piśmienniczą rozpoczął w r. 1896.

Pozostawił 128 pozycji samoistnych wydawniczo (głównie cienkich broszurek, adresowanych do ludu, o tematyce religijno-moralnej i patriotyczno-narodowej). Prawdopodobnie jego autorstwa jest dalszych 19 pozycji. Od 1901 r. zaczął swoje broszury wydawać nakładem własnym. Do 1905 r. w ten sposób wydał kilkadziesiąt książek. W 1900 r. ks. Kłopotowski założył punkt wysyłkowy książek, który w końcu 1905 r. przekształcił we własną Księgarnię Religijną. Po ukazie tolerancyjnym, na przełomie lat 1905—1906 założył również własną drukarnię i rozpoczął wydawanie trzech pism: dziennika „Polak-Katolik” (1906—1920, 1924—1929), tygodnika „Posiew” (1905—1939) i miesięcznika „Dobra Służąca”. Ostatnie pismo po roku odsprzedał. Pod tytułem „Pracownica Polska” ukazywało się ono do 1939 r. W 1907 r. zakupił dla swojego „koncernu” kamienicę przy ul. Królewskiej 10 w Lublinie.

W połowie 1908 r. ks. Kłopotowski przeniósł się wraz ze swoim przedsiębiorstwem do Warszawy, gdzie kontynuował działalność. W latach 1908—1913 wynajmował różne lokale. Dzięki pomocy arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego i ze środków własnych nabył w 1913 r. kamienicę przy Krakowskim Przedmieściu 71. W 1926 r. przekazał swój „koncern” na własność archidiecezji warszawskiej. W l. 1908—1913 ks. Kłopotowski nie pełnił żadnego urzędu w archidiecezji warszawskiej. Formalną ekskardynację z diecezji lubelskiej uzyskał dopiero w 1919 r. W tym samym roku otrzymał godność prałata domowego Jego Świątobliwości. W l. 1913—1919 pełnił funkcje duszpasterskie przy kościele św. Anny, a następnie św. Jacka. W 1919 r. mianowany proboszczem parafii Matki Bożej Loretańskiej z siedzibą u św. Floriana i dziekanem praskim.

Podobnie jak w Lublinie, ks. Kłopotowski rozwinął w stolicy szeroką działalność społeczno-charytatywną, wydawniczą, drukarską i księgarską. W 1920 r., w porozumieniu z nuncjuszem Achillesem Rattim i arcybiskupem Aleksandrem Kakowskim, założył na prawie diecezjalnym Zgromadzenie Sióstr Loretanek. Pod koniec życia stworzył na terenie swojej parafii silny ośrodek wydawniczo-poligraficzny (Drukarnia Loretańska), który prowadził wspólnie z siostrami. Loretanki kontynuują dzieło swojego założyciela aż do naszych czasów. Tu też znalazł miejsce Dom Generalny Zgromadzenia. W 1909 r. ks. Kłopotowski zaczął wydawać kolejny miesięcznik „Kółko Różańcowe”. Ukazywał się on do 1953 r.

W l. 1911—1919 i 1926—1927 wydawał pismo dla dzieci „Anioł Stróż”. W l. 1922—1926 był redaktorem i wydawcą „Przeglądu Katolickiego”. W r. 1927 założył miesięcznik „Głos Kapłański” (ukazywał się do 1939 r.). W 1928 r. ks. Kłopotowski zakupił niewielki majątek ziemski w Zenówce (dziś Loretto) w parafii Kamieńczyk nad Liwcem. Tu stworzył ośrodek wczasowy, kolonijny i opiekuńczy, którego prowadzenie powierzył loretankom. Zm. 7 IX. Został pochowany na cmentarzu Powązkowskim. 26 IX 1932 r. dokonano ekshumacji i ciało ks. Kłopotowskiego przeniesiono do Loretto. Archidiecezja warszawska 10 XII 1988 r. uroczyście zainaugurowała proces

beatyfikacyjny Sługi Bożego ks. Ignacego.

- A. Z. Chomiuk, *Ks. Ignacy Kłopotowski i jego działalność charytatywna 1866—1931*, w: *Chrześcijanin*, pod red. B. Bejzego, t. 3 W. 1978 s. 211—231;
- J. Styk, *Ks. Ignacy Kłopotowski 1866—1931. Społecznik, publicysta i wydawca*, W. 1987;
- J. Styk, *Publicystyczna i wydawnicza działalność ks. I. Kłopotowskiego w Lublinie w latach 1896—1908*, „RH” t. 35:1987 s. 195—209;
- T. Karolak, *Ksiądz Ignacy Kłopotowski*, W. 1992.

Józef Styk

KŁOSOWSKI JÓZEF NIKODEM (1904—1959), pisarz i działacz ludowy. Ur. 26 III w Krasnymstawie, gdzie ukończył szkołę ludową i gimnazjum. Studia w zakresie polonistyki podejmował w l. 1923—1925 na UJ i UW, a po raz trzeci wznowił je w 1938 r. na KUL, lecz ukończenie ich przerwała wojna.

W 1925 r. rozpoczął pracę w Szkole Powszechnej w Krasnymstawie, a od 1928 r. w tamtejszej Szkole Rolniczej jako nauczyciel języka polskiego i historii. Z racji bliskich związków z młodzieżą wiejską zaangażował się w działalność ZMW RP „Wici”. Jednocześnie w l. 1930—1931 redagował „Wieś Krasnostawską” — początkowo dwutygodnik, później miesięcznik, publikując na jej łamach swoje utwory poetyckie.

Jako literat debiutował już w 1925 r. autobiograficzną książką dla dzieci i młodzieży *Moje dzieciństwo*. Dwie następne książki: *Przeklęte miasto* i *Dziewanna*, wydane w 1928 r., to zbiory legend ludowych (pierwsza o Krasnymstawie, druga o roślinach), pisane z myślą o młodzieży. W 1933 r. Kłosowski wydał pierwszą powieść *Tańcząca karczma*, w której ukazał los dziecka wiejskiego zagubionego w mieście. W roku następnym ukazała się *Zbrodnia Ewy Orskiej*, składająca się z 6 opowiadań o rozkładzie moralnym społeczeństwa po I wojnie światowej i tragizmie w powrotach do życia ludzi w ich dawnych a zmienionych już środowiskach. *Uroczysko* było ostatnią powieścią opublikowaną przed II wojną (1937).

Równocześnie pisał opowiadania ludowe, które zamieszczał na łamach „Płomyka”. Ich zbiór pt. *Serca w lipowym drzewie* wydał w 1948 r. W latach wojny i okupacji związał się ściśle z Ogniskiem Postępu Polski „Ziarno” — regionalną konspiracją zrzeszającą inteligencję pochodzenia chłopskiego, pozostając jednocześnie w strukturach SL „Roch”. Od XI 1942 do V 1944 r. pełnił funkcję przewodniczącego konspiracyjnego kierownictwa powiatu krasnostawskiego tej partii.

Angażował się głównie w organizację tajnego nauczania oraz tworzenie ośrodków edycji prasy ludowej w Krasnymstawie. Był redaktorem „Najnowszych Wiadomości” (1940—1943), dwutygodników „Chłopski Znak” (15 IX 1943—11 1944), „Zielona Kadra” i „Wyzwolenie”, ciągu wydawniczego SL „Roch” i BCh (10 III—25 VII 1944), „Wsi Tworzącej” — miesięcznika poświęconego sprawom poezji, kultury i sztuki ludowej (dwa nry w 1944) oraz pisma SL adresowanego do dzieci pt. „Kukułka”. Na łamach wymienionych periodyków zamieszczał swoje utwory poetyckie i publicystyczne.

W VIII 1944 r. objął posadę nauczyciela języka polskiego w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. W. Jagiełły w Krasnymstawie. W III 1945 r. został powołany na stanowisko naczelnika Wydziału Kultury UW w Lublinie, które zajmował przez 5 lat. W tym okresie zajął się aktywnie organizacją szkół plastycznych i muzycznych, zespołów chóralnych i orkiestrowych, kin, domów kultury, bibliotek na terenie województwa. Włączył się w 1945 r. w prace lubelskiego Klubu Literackiego, później Oddziału ZLP. Od 1 IX 1945 do 1 IX 1946 r. wydawał w Lublinie dwutygodnik „Zdrój”, poświęcony problematyce upowszechnienia kultury.

W ciągu dekady 1947—1958 wydał 7 powieści. Dwie pierwsze: *Jarzmo* (1947), o charakterze autobiograficznym, i *Mgła* (1948), dotyczą walk BCh w Krasnostawskim. Następne: *Walka z aniołem* (1949), *Czarna wiosna* (1953), *Gwiazdy nad polaną* (1955), *Ziemia bez skarg* (1956) i *Berło* (1958) to powieści poruszające problematykę wiejską, nierzadko o podkładzie autobiograficznym, tchnące socrealizmem, choć nie brak w nich spojrzenia na rolę ruchu ludowego w awansie społeczno-kulturalnym wsi.

Zm. w Lublinie 3 XI, pochowany został w Krasnymstawie.

PSB, t. XIII;

A. Grychowski, *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1974;
A. Charmas, *Józef Nikodem Kłosowski pisarz i działacz ludowy Lubelszczyzny 1904—1959*, pr. mgr. napisana w Zakładzie Historii Najnowszej UMCS w 1991 r.

Józef Marszałek

KMITA DOBIESŁAW z Wiśnicza (zm. 1478), pierwszy wojewoda lubelski. Członek rodu Sreniawów, który już w XIV w. miał przedstawicieli -wśród urzędników lubelskich, m.in. dziadek jego Piotr Kmita, zanim awansował na wojewodę sandomierskiego, a potem wojewodę i kasztelana krakowskiego, był w l. 1385—1401 kasztelanem lubelskim. Kmitowie posiadali rozległe włości pod Krakowem oraz w ziemi sanockiej i przemyskiej. Ich zainteresowanie wschodnimi rubieżami państwa przejawiało się też w objęciu w 1433 r. przez Mikołaja syna Piotra kasztelanami przemyskiej. Jego to synem był Dobiesław, który w swej karierze poszedł śladami dziada, kontynuację linii ojca pozostawiając bratu Janowi, kasztelanowi przemyskiemu i lwowskiemu. Przez matkę Małgorzatę Michałowską spokrewniony był Dobiesław z najwyższym dostojnikiem świeckim ówczesnej Polski kasztelanem krakowskim Mikołajem Białuchą z Michałowa. Wynika z tego, że piastowane urzędy i powiązania rodzinne pozwalały zaliczać Kmitów do grupy możnych aktywnie uczestniczących w życiu politycznym państwa. Karierę rozpoczął Dobiesław na dworze królewskim, w służbie Władysława III zdobywając doświadczenie potrzebne młodym członkom elity politycznej. Około 1439 r., gdy pojawił się na arenie wydarzeń, trwała w Polsce walka między stronnikami dworu Jagiellonów a grupą możnych małopolskich skupionych wokół Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego, o kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa. Skutkiem porażki wspieranych przez dwór konfederatów Spytka z Melsztyna był kompromis, w wyniku którego Jagiellonowie przystali na forsowany przez Zbigniewa plan zaniechania proponowanego przez husytów objęcia tronu czeskiego, a przyjęcia korony węgierskiej przez króla polskiego. W 1440 r. ruszyli polscy rycerze z orszakiem młodego króla, by w obronie atakowanych przez

Turków Węgier szukać sławy i majątku. Był wśród nich Dobiesław. Jednak kilkuletnia epopea króla Władysława na Węgrzech okazała się politycznym błędem i skończyła się klęską pod Warną w 1444 r. Dobiesław prawdopodobnie w bitwie tej nie uczestniczył, gdyż już wcześniej wrócił do kraju. Nowy władca Kazimierz Jagiellończyk dążył do wzmocnienia swej władzy poprzez ograniczenie wpływów możnych małopolskich z obozu biskupa krakowskiego. W walce tej odnosił pewne sukcesy, przechodzili na jego stronę wcześniejsi zwolennicy polityki Oleśnickiego, król swoich stronników wprowadzał do rady królewskiej, nalajac im urzędy senatorskie. Dobiesław Kmity na taki awans czekał dość długo, trudno powiedzieć, z jakiej przyczyny. Może wahał się w wyborze opcji politycznej i dopiero po śmierci w 1455 r. Oleśnickiego bardziej zdecydowanie poparł działania władcy? Jeśli tak było, to nadanie w 1458 r. kasztelami bieckiej stanowiło dowód uznania króla i oczekiwania na współpracę. Po niespełna 2 latach awansował Dobiesław na kasztelanię wojmicką, a w początkach 1464 r. został kasztelanem lubelskim. Te kolejne nominacje były niewątpliwie wynagrodzeniem za zaangażowanie w działalność polityczną u boku Kazimierza Jagiellończyka. Brał Dobiesław udział w wojnie z Zakonem Krzyżackim, rozpoczętej w 1454 r. Z polecenia króla w 1461 r. upominał duchownych z kapituły krakowskiej, by respektowali życzenia Kazimierza w sprawie osadzenia na wakującym biskupstwie kandydata władcy, był aktywny na sejmach, m.in. w 1462 r. w Piotrkowie w sprawie przyłączenia do Korony ziemi rawskiej i gostyńskiej, a w 1473 r. w Radomiu wypowiadał się w sprawie wojny z Węgrami. Angażował się w politykę zagraniczną, także na forum rady koronnej, np. w 1471 r. w Krakowie w sprawie przyjęcia przez królewicza Władysława korony czeskiej, w 1473 r. w Opawie był wśród 8 negocjatorów polskich w konflikcie z królem Węgier Maciejem Korwinem, a w roku następnym uczestniczył w zjeździe panów polskich i węgierskich w Starej Wsi i Sromowcach, który zakończył wojnę. W 1475 r. brał udział w układach z dworem bawarskim o małżeństwo królowej Jadwigi z księciem Landshutu Jerzy Wittelsbachem. Wszystkie te obowiązki wynikały z pozycji urzędniczej Dobiesława, bowiem funkcja kasztelana w ówczesnej Polsce przede wszystkim stanowiła podstawę do uczestnictwa w radzie królewskiej i wpływania na politykę państwa, natomiast lokalne obowiązki kasztelana lubelskiego były znikome i sprowadzały się w zasadzie do sądenia spraw drobnej szlachty i zwierzchnictwa nad sądami wiecowymi. Dobiesław, zajęty sprawami ogólnopolskimi, przebywał często poza Lubelskiem, pozostawiając sądy wyznaczonemu przez siebie sędziemu, który odbywał je w Wąwolnicy. Do Lublina przybywał na wiece i zjazdy miejscowej szlachty oraz w orszaku króla. Uczestnictwo w tych lokalnych zgromadzeniach dało mu możliwość poznania dążeń tutejszej szlachty do wyodrębnienia się z województwa sandomierskiego w osobną jednostkę terytorialną. Tendencja ta, widoczna od XIV w., pozostawała zbieżna z aspiracjami Kmity do awansu na wyższy w hierarchii i dający wyższe dochody urząd wojewody. Korzystając z łaski Kazimierza Jagiellończyka zdołał doprowadzić do podjęcia przez króla w tej sprawie korzystnej dla niego decyzji i od 1474 r. występował z tytułem wojewody lubelskiego. Powołanie województwa podnosiło również rangę Lublina, który odtąd jako jego centrum stawał się równym pod względem politycznym Sandomierzowi, do czego od dawna predystynował miasto poziom rozwoju gospodarczego i demograficznego. Dobiesław, zostając wojewodą, utrzymał dotychczasowe obowiązki, bowiem aż do 1518 r. urząd kasztelana lubelskiego nie był obsadzany, a sądy w Wąwolnicy podlegały wojewodzie. Jemu też przypadło teraz sądownictwo nad ludnością żydowską z tego terenu oraz uprawnienia dotyczące życia miast, tj. tzw. taksy, czyli wyznaczanie cen

na rynku lokalnym i wespół ze starostą wpływające na skład rady miejskiej. Przysługiwało mu też prawo azylu, tj. chronienia przez określony czas osób ściganych przez prawo, aby bez przeszkód mogły oczyścić się z zarzutów. Dochody uzyskiwane przez Dobiesława z racji pełnienia funkcji wojewody stanowiły niewielką część jego wpływów, czerpał je bowiem głównie z własnych posiadłości ziemskich: zamku Wiśnicz z kluczem wsi w ziemi krakowskiej, kilkunastu wsi w ziemi sandomierskiej, sanockiej i przemyskiej, wójtostw w Bochni i Szydłowie i domu w Krakowie. Dzierżył też w zastawie od króla starostwo lipnickie, prowadził handel solą, korzystając z zapisów królewskich zezwalających mu na pobieranie jej z salin koronnych za pożyczki udzielane władcy. Charakterystyczne jest, że nie zabiegał o posiadłości w Lubelskiem. Być może było to związane z rozwijaniem przede wszystkim kompleksów majątkowych odziedziczonych w innych rejonach po przodkach i w perspektywie mających przypaść potomkom brata Dobiesława Jana, nie związanym z Lubelskiem, sam bowiem Dobiesław nie założył rodziny. Ale brak dóbr Kmita w województwie lubelskim był sprzeczny z obowiązującą wówczas zasadą powierzania urzędów ziemskich danego terytorium tylko tenrygenom, tj. szlachcie osiadłej w tym rejonie. Kmita nie troszczył się o uzyskanie takiego statusu, z czego wnosić możemy, że piastowane tu urzędy traktował tylko jako kolejne, przejściowe szczeble w drodze do godności w centralnej Małopolsce. W 1478 r. doczekał się nominacji na wojewodę sandomierskiego i być może przygotowywał się do objęcia urzędu wojewody krakowskiego, czemu jednak przeszkodziła jego śmierć na krótko zapewne przed 25 VIII 1478 r., kiedy w rachunkach królewskich odnotowano wydatki na 3-dniowe egzekwia za jego duszę w Sandomierzu. Dobiesław Kmita, mimo działalności głównie poza lubelskiej, jest zaliczany do osób szczególnie zasłużonych dla miasta, gdyż przypuszczalnie to jego pozycja u boku króla zadecydowała ostatecznie o nadaniu Lublinowi rangi miasta wojewódzkiego w 1474 r. PSB, t. XIII s. 87—88; K. Myśliński, Geneza i znaczenie powołania województwa lubelskiego w 1474 r. RL t. 16 : 1973 s. 9—25; Urzędnicy województwa ruskiego XIV—XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wr. 1987 nr 827, 1657, 2542; Urzędnicy małopolscy XII—XV wieku. Spisy, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumski, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wr. 1990 nr 15, 140, 533, 541, 585, 981, 992, 1288; APL, Księgi ziemskie lubelskie, sygn. 8, k. 169v, sygn. 9, k. 67, 185; Księgi sądu kasztelana lubelskiego w Wąwolnicy, sygn. 1, k. 102v. Anna Sochacka KONONOWICZ ZENON, ps. Zwiast, Kanon, Bosy (1903—1971), malarz. Ur. 15 V w zaścianku Ustroń w gminie Hończary w Ziemi Nowogródzkiej, syn Antoniego i Pauliny z Kaczanowskich, właścicieli kilkunastu hektarów ziemi. Malarzem był również jego brat Romuald (1907—1957). W 1913 r. rodzina Kononowiczów przeniosła się do niedalekiej Lidy. W 1916 r. została ewakuowana w głąb Rosji do Riazania, tam ukończył naukę w gimnazjum i uczęszczał do Szkoły Sztuk Pięknych. Po wojnie polsko--sowieckiej w 1920 r. powrócił do Polski. Przez dwa lata pracował na Nowogródzczyźnie. W latach 1923—1929 studiował w krakowskiej ASP w pracowniach F. Kowarskiego (malarstwo) i J. Wojnarskiego (grafika). Dyplom uzyskał w ASP w Warszawie w 1933 r. W latach 1929—1930 wystawiał z grupą „Zwornik”, po raz pierwszy w Pałacu Sztuki we Lwowie, zyskując miano „Cezanisty”. W 1930 r. dzięki stypendium Funduszu Kultury Narodowej wyjechał do Włoch i Francja. Od 1933 r. należał do grupy „Pryzmat”, założonej przez uczniów F. Kowarskiego, biorąc udział w pierwszej wystawie grupy w IPS w Warszawie w 1933 r. Latem 1933 r. wyjechał do majątku Zułów w powiecie sięciańskim na Wileńszczyźnie, miejsca urodzenia J. Piłsudskiego. W czasie kilkumiesięcznego pobytu wykonał portrety i prawie 200 pejzaży malowanych w

większości temperą. Prace zułowskie artysta prezentował na wystawie w warszawskim IPS otwartej 16 III 1934 r., przeniesionej później do Wilna, Lwowa i innych miast. Wystawa stała się wielkim sukcesem artysty, przyniosła zainteresowanie publiczności, pochwały krytyki, a także zakupy dokonane przez Ministerstwo Spraw Wojskowych (30 obrazów), Fundusz Kultury Narodowej (12 obrazów), organizacje i stowarzyszenia z Warszawy i Wilna oraz kolekcjonerów prywatnych. Prace te znalazły się później min. w Muzeum J. Piłsudskiego w Belwederze, Galeria Sejmu RP i Muzeum Miejskim w Łodzi. W styczniu 1936 r. artysta otrzymał nagrodę na wystawie IPS w Warszawie, w tym samym roku ukończył Państwowy Instytut Robót Ręcznych w Warszawie. Również w 1936 r., zmuszony sytuacją materialną, przeniósł się z Warszawy do Lublina, gdzie rozpoczął pracę w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku prowadzonej przez J. Miłosiową. Pierwszą wystawę w Lublinie miał w lokalu Towarzystwa Propagandy Sztuki w 1936 r. Następnie uczestniczył w wystawach Związku Artystów Malarzy „Krąg”, utworzonego przez nauczycieli i absolwentów szkoły J. Miłosiowej. W 1939 r. miał wraz z J. Kurzątkowskim i Cz. Stefańskim wystawę indywidualną w Instytucie Propagandy Sztuki, mieszczącym się w salach nowo powstałego Domu Pracy Kulturalnej przy ul. Narutowicza 4. W trzy miesiące później w tych samych salach uczestniczył w Salonie Lubelskim, otwartym 4 VI 1939 r., na którym jego obraz Praca w polu wyróżniony został główną nagrodą Instytutu Lubelskiego. Coraz więcej miejsca w jego twórczości zajmowały pejzaże lubelskie. Nadal uczestniczył w wystawach grupy „Pryzmat”, przez którą został zaproszony do wystaw w Kapsztadzie (RPA) w 1937 r. W 1938 r. na X Salonie IPS w Warszawie otrzymał jedną z nagród. W 1939 r. miał zostać asystentem F. Kowarskiego w ASP w Warszawie. Wybuch wojny zniweczył te plany. Z. Kononowicz lata okupacji niemieckiej spędził w Lublinie. Przez pewien czas przebywał w Kozłówce, zajmując się renowacją obrazów z tamtejszej kolekcji. W 1944 r. uczestniczył w wystawach zorganizowanych w Muzeum Lubelskim i KUL. W dwa lata później wyjechał do Szczecina, gdzie mieszkał do 1950 r. Na Lubelszczyznę powrócił w 1950 r.: uczył w PLSP w Nałęczowie, w 1954 r. zamieszkał w Kazimierzu Dolnym „przyciągnięty — jak mówił — przejrzystością powietrza i widocznością kolorów”, oraz w Lublinie, gdzie miał pracownię i uczestniczył w życiu artystycznym miasta. Prace prezentował na wystawach indywidualnych i zbiorowych, m.in. na jubileuszowej wystawie indywidualnej w lubelskim CBWA w 1958 r. W 1960 r., jako jedyny z artystów lubelskich, miał wystawę indywidualną w warszawskiej „Zachęcie”. Zm. 27 XI. Jego prace znajdują się w zbiorach muzealnych, m.in. w Bydgoszczy, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Warszawie i kolekcjach prywatnych. Wystawa pośmiertna artysty odbyła się w Muzeum Okręgowym w Lublinie w 1974 r. Malarstwo Kononowicza, wywodzące się z postimpresjonistycznego koloryzmu, określają jego wczesne pejzaże zułowskie, których najbardziej charakterystyczną cechą była „ogromna świeżość i wrażliwość odczuwania przyrody” (A. Wieezorkiewicz, 1934 r.) i późniejsze o 20 lat obrazy, prezentowane w Lublinie na wystawie w 1958 r. i w warszawskiej „Zachęcie” w 1960 r., „malowane pospiesznie, z nieokiełznanym temperamentem, złożone z drgających, wibrujących smużek o znacznej rozpiętości waloru i koloru” (T. Dobrowolski, 1964). Artysta wypowiadał się najczęściej w pejzażach, martwych naturach i aktach. Obok malarstwa uprawiał rysunek impresyjny, syntetycznie określający kształty obrazowanych postaci i przedmiotów. Wystawa Kononowicza Z., Kurzątkowskiego J., Stefańskiego Cz., L. 1939; Katalog jubileuszowej wystawy Z. Kononowicza, L. 1958; Wystawa malarstwa Z. Kononowicza, W. 1960; Wystawa malarstwa Z. Kononowicza (1903—1971), L. 1974; K.

Miernowska-Dajbor, Z. Kononowicz, L. 1959; Z. Kononowicz, J. Zabiński, Zwierzęta mówią, L. 1971; I. J. Kamiński, Gorące malarstwo Kononowicza, L. 1984. Tadeusz Mroczek KOSSOWSKI ALEKSANDER (1886—1965), profesor zwyczajny historii nowożytnej. Ur. 30 I w majątku Sobłukowo w gub. niżegorodzkiej, pow. arzamaski (Rosja), syn Józefata i Heleny z Jankowskkh. Po ukończeniu szkoły realnej w Smoleńsku wstąpił w 1906 r. na Wydział Historyczno--Filologiczny, sekcja historyczna, Uniwersytetu w Petersburgu. Studia ukończył z dyplomem pierwszego stopnia. Od października 1912 do końca września 1915 r. przydzielony był do Uniwersytetu petersburskiego celem przygotowania się do pracy naukowej. Po złożeniu magisterium, które w Rosji było stopniem o wiele wyższym niż w Polsce, w lecie 1917 r. mianowany został docentem prywatnym na tymże Uniwersytecie i podjął wykłady z historii nowożytnej. Jednocześnie w l. 1917—1918 wykładał na Wyższych Kursach Polskich w Petersburgu i uczył w Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej. Od r. 1918 do 1924 prowadził wykłady na Uniwersytecie w Permie, a w r. 1919/1920 w Irkucku, dokąd uczelnia ta w wyniku działań wojennych została na pewien czas ewakuowana. Po uzyskaniu obywatelstwa polskiego Kossowski przeniósł się do Kowla, gdzie w l. 1924—1926 uczył historii w Gimnazjum Państwowym im. Juliusza Słowackiego. Od października 1926 r. podjął wykłady na KUL. Do r. 1938 pracował w charakterze zastępcy profesora, potem jako profesor nadzwyczajny historii nowożytnej. Ponadto od stycznia 1928 r. był zatrudniony w Archiwum Państwowym w Lublinie, do grudnia 1938 w charakterze archiwisty, potem kustosza. Z kilkunastu innymi profesorami KUL 11 XI 1939 r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim, gdzie przebywał do 19 IV 1940 r. Po wyjściu na wolność od 1 V 1940 r. podjął pracę w Archiwum Lubelskim. Do zajęć uniwersyteckich powrócił z chwilą, gdy KUL w 1944 r. wznowił działalność. W 1947 r. uchwałą Rady Wydziału Nauk Humanistycznych i Senatu Akademickiego został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego, ale nominacja nie została zatwierdzona przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. W czasie pracy w KUL Kossowski w l. 1949—1952 pełnił najpierw funkcję prodziekana a potem dziekana Wydziału Nauk Humanistycznych. Należał do wielu towarzystw naukowych. W Rosji współpracował z Towarzystwem Nauk Filozoficznych, Historycznych i Socjologicznych Uniwersytetu w Petersburgu. W kraju był członkiem: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Lubelskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Polskiego Związku Zachodniego i Związku Bibliotekarzy i Archiwistów. Współpracował z Komisją Historyczną PAN. Kossowski był odznaczony w r. 1938 brązowym medalem za długoletnią służbę. Jako badacz naukowy zajmował się głównie historią Unii Kościelnej w Polsce i historią reformacji, przede wszystkim na obszarze Lubelskiego, Ziemi Chełmskiej i Podlasia. Pisał na temat poglądów politycznych i etycznych Braci Polskich. Podejmował tematy z zakresu znaczenia historycznego protestantyzmu. Zm. 24 VI w Lublinie. PSB, t. XIV s. 308—309; Lublin w okresie okupacji (1939—1944), oprac. R. Moszyński, L. Policha, L. 1948 s. 61; Z. Toczyski, Rozmowa z proj. Aleksandrem Kossowskim o studiach w Rosji polskich uczonych i historyków, „Za i Przeciw” 1964 nr 41; F. Cieślak, Zmarł profesor Aleksander Kossowski, „Kurier Lub.” 1965 nr 152; tenże, Aleksander Kossowski (1886—1965), „Archeion” t. 44: 1966 s. 336—337; A. Wojtkowski, S.p. Aleksander Kossowski, „ZN KUL” t. 9 : 1966 nr 1—2 s. 192—199; R. Bender, Aleksander Kossowski 1886—1965, „Kwart. Hist.” 1967 nr 2 s. 551—552; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim.; Działalność KUL w czasie okupacji, wyd. J. Ziółek, L. 1984 s. 130; AKUL, rkp. 265, Akta personalne;

Biblioteka KUL, rkp. 1731, Papiery po prof. Kossowskim. Jan ZiółekKOZŁOWSKI TADEUSZ EUGENIUSZ, ps. Jan (1904—1941), technik drogowo-wodny, oficer rez. WP, instruktor harcerski, harcmistrz, komendant Chorągwi Lubelskiej Harcerzy. Ur. 1 X w Lublinie, syn Jana i Feliksy z Basińskich, właścicieli sklepu spożywczego. Po ukończeniu w 1923 r. VI klasy Szkoły Lubelskiej dalszą naukę kontynuował w Państwowej Szkole Mierniczej i Drogowej w Kowlu (Wydział Drogowo-Wodny), uzyskując w 1927 r. dyplom technika. W l. 1927—1928 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Krakowie. W 1928 r. podjął pracę jako technik drogowo-wodny w Zarządzie Miejskim w Lublinie, którą wykonywał, z przerwą na kampanię wrześniową, do dnia aresztowania w marcu 1941 r. Od 1917 r. był członkiem ZHP, uzyskując stopień harcmistrza w grudniu 1935 r. W okresie nauki w Szkole Lubelskiej należał do 2. LDH, a od 1922 r. do 7. LDH przy Szkole Kolejowej w Lublinie, gdzie pełnił obowiązki komendanta zuchów. W okresie pobytu w Kowlu był m.in. drużynowym 2. Kowelskiej Drużyny Harcerskiej, członkiem Komendy Hufca Kowelskiego oraz administratorem pisma „Harcerz Wołyński”. Po powrocie do Lublina w 1928 r. wszedł w skład Komendy Chorągwi Lubelskiej. W l. 1932—1933 był komendantem Hufca Harcerzy w Lublinie, a od jesieni 1933 r. przybocznym komendanta Chorągwi i kierownikiem Wydziału Organizacyjnego. W okresie 1935—1938 pełnił funkcję komendanta Chorągwi. W czerwcu 1939 r. mianowany został komisarzem Pogotowia Chorągwi Lubelskiej, w sierpniu zaś zmobilizowany. W stopniu ppor. rez. odbył kampanię wrześniową w 8 PP Leg. Wziął m.in. udział w bitwie pod Tomaszowem Lub., gdzie dostał się do niewoli, z której uciekł i powrócił do Lublina. Podjął ponownie pracę w Zarządzie Miejskim i jednocześnie dostał od konspiracyjnych władz ZHP nominację na komendanta Chorągwi Lubelskiej „Szarych Szeregów”. Aresztowany 31 marca 1941 r. w Lublinie wywieziony był do Oświęcimia, gdzie zginął we wrześniu tego samego roku. Symboliczny grób znajduje się na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. W związek małżeński nie wstąpił. AGK ZHP; K. Jarzembowski, Tadeusz Kozłowski 1904—1941, mps. Kazimierz Jarzembowski, Maciej SobierajKRUPA GUSTAW (1919—1974), syn Jana i Marii z Młynarczyków, ur. 24 III we wsi Koprusa, gm. Odrowąż, pow. konecki, woj. łódzkie w rodzinie gajowego. Od 1935 do 1937 r. z krótkimi przerwami pracował w fabryce „Ławacz” w Stąporku. Jednocześnie uczęszczał do wieczorowej szkoły rzemieślniczej w tym mieście. W 1938 r. jako ochotnik zgłosił się do wojska i skierowany został do 18 pp w Skierniewicach, a w końcu tego roku przeniesiony do Osowca k. Grajewa do służby granicznej. Brał udział w kampanii wrześniowej w 1939 r. Za udział w walkach awansowany został do stopnia plutonowego. Od 1940 r. aż do wyzwolenia w 1945 r. pracował w różnych firmach niemieckich w Skarżysku Kamiennej, unikając tym sposobem wywiezienia na roboty przymusowe do Niemiec. Od 1941 r. należał do AK w stopniu starszego sierżanta. Po wojnie pracował najpierw w firmie „Scisławicza” w Skarżysku Kamiennej a następnie w PKP, jako referendarz w tym mieście w l. 1945—1948. Przez krótki okres był sekretarzem związku zawodowego kolejarzy w Skarżysku (16 VI—1 VIII 1947), a w l. 1950—1951 sekretarzem Okręgowej Rady Związków Zawodowych w Kielcach. Pełnił funkcje dyrektora: Fabryki Pilników (1951—1952), Odlewni i Emalieirni „Kamienna” (18 VII 1952—23 II 1953), Zakładów Mechaniki Precyzyjnej (23 II 1953—23 IX 1955) w Skarżysku Kamiennej. W 1948 r. ukończył Technikum Mechaniczne w Radomiu. Do 1955 r. był członkiem Prezydium MRN w Skarżysku, członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielni „Oszczędność”, Komitetu Obrońców Pokoju w tym mieście, wreszcie Klubu Sportowego „Ruch”. Od 1 III 1947 r. należał do PPR, a po zjednoczeniu ruchu robotniczego do PZPR. Na stanowisko

dyrektora naczelnego Kraśnickiej Fabryki Wyrobów Metalowych został powołany 23 IX 1955 r. Od 15 VII 1956 do 23 II 1962 r. spełniał obowiązki dyrektora naczelnego Zakładów Metalowych Nowa Dęba. Od 20 VII 1962 r. aż do śmierci był dyrektorem naczelnym Fabryki Samochodów Ciężarowych w Lublinie. Za jego kadencji Fabryka zwiększyła produkcję samochodów dostawczych „żuk” do 8120 sztuk w r. 1965 i 25,5 tys. sztuk w r. 1973. Jednocześnie produkowała akcesoria dla przemysłu motoryzacyjnego i innych działów gospodarki. Fabryka Samochodów w Lublinie stała się w tym okresie największym zakładem przemysłowym w mieście i w woj. lubelskim. Krupa przyczynił się do rozbudowy dzielnicy mieszkaniowej dla pracowników Fabryki na Tatarach oraz do ożywienia życia sportowego i kulturalno-oświatowego w przedsiębiorstwie. Krupa należał do Rady Naukowej Przemysłu Instytutu Motoryzacji, był członkiem Rady Społecznej WSI w Lublinie, opiekunem i przyjacielem Wojewódzkiej Rady Przyjaciół Harcerstwa, działaczem Frontu Jedności Narodu, gorącym rzecznikiem wypoczynku i rekreacji załogi zakładu (budowa ośrodka wypoczynkowego w Firleju). Był niekonwencjonalnym działaczem gospodarczym, społecznym i politycznym, m.in. członkiem KW PZPR w Lublinie (1965—10 II 1968). W okresie, gdy kierował Fabryką załoga dwunastokrotnie zdobyła Sztandar Przechodni Ministra Przemysłu Maszynowego i Zarządu Głównego Związku Zawodowego Metalowców, cztery razy Sztandar Przechodni Prezesa Rady Ministrów i CRZZ, została odznaczona Sztandarem Pracy I klasy. Krupa w uznaniu zasług był wielokrotnie nagradzany i odznaczany: Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie), Order Sztandaru Pracy II klasy, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi oraz liczne odznaczenia organizacyjne i resortowe oraz miejskie i wojewódzkie. Ze związku małżeńskiego z Anną Genowefą Sliwińską (20 VT 1943) miał 3 dzieci: Waldemara (ur. 1945), Danutę (ur. 1948) i Grzegorza (ur. 1954). Zm. nagle 111. Pochowany został w Alei Zasłużonych na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. P. Karpiuk, Lublin w latach władzy ludowej, w: Lublin 1317—1967, pod red. H. Zinsa, L. 1967 s. 249; „Głos FSC” 1974 nr 3 s. 1 (Tow. Gustaw Krupa nie żyje; Był prawdziwym człowiekiem); „Szt. Ludu” 1974 nr 10 s. 2, 1974 nr 12 s. 1—2; I. Caban, Zapis trzech dziesięcioleci PZPR w województwach białkopodlaskim, chełmskim, lubelskim i zamojskim w latach 1948—1978, L. 1978 s. 186, 548, 556; A. Kierek, J. Martychiewicz, Przemysł w latach 1944—1974, w: Dzieje Lubelszczyzny, t. II, pod red. A. Kierka, W. 1979 s. 314—315; BCA KC PZPR, PZPR 237/1-5, k. 22 (obecnie: Archiwum Akt Nowych); Archiwum KW PZPR w Lublinie, 9831,teczka osobowa Gustawa Krupy; Archiwum Zjednoczenia Przemysłu Motoryzacyjnego w Warszawie,teczka osobowa Gustawa Krupy; Archiwum Fabryki Samochodów Ciężarowych w Lublinie 1962—1974. Albin KopruckiKOTERWAS BARBARA (1912—1983), działaczka społeczna, kulturalno--oświatowa, instruktor amatorskich zespołów teatralnych. Ur. 4 XII w Lublinie. Z powodu długotrwałej choroby nie mogła uczęszczać do szkoły; sama przerobiła program szkoły powszechnej. W 1939 r. opiekowała się żołnierzami polskimi, umieszczonymi w obozie jenieckim na terenie fabryki samolotów „Plage i Lańkiewic” (gotowała obiady, opatrywała rannych). Była łączniczką i sanitariuszką AK. Po wojnie brała udział w szkoleniu instruktorów samarytańskich ZHP. W l. 1945—1950 prowadziła harcerski zespół teatralny „Na Jaskółce”. Od V 1946 r. rozpoczęła pracę w laboratorium farmaceutyczno-chemicznym „J. Magierski i S-ka” (od I 1950 — Farmaceutyczna Spółdzielnia Pracy „Permedia”) jako pakowaczka. Pełniła również funkcję przewodniczącej komisji kulturalno--oświatowej (do końca pracy w „Permedii” — IX 1961). Najpierw pracowała z dziećmi pracowników. Później — wespół z mgr.

Magierskim, twórcą słynnej kołysanki *Dziś do Ciebie przyjść me mogę* — organizowała spotkania z ludźmi nauki i sztuki, gawędy, wieczory poezji (w wykonaniu Danuty Nagórnej). Tak zrodził się w „Permedii” teatr „Latarnia” (1950—1960), kierowany przez B. Koterwas. Był to zespół wędrowny .podobnie jak następne, którymi opiekowała się już jako etatowy instruktor: teatr przy Technikum Kolejowym „Semaforek” (1960—1962), „Pieszy Teatr Podgrodzie” przy Lubelskim Domu Kultury (1960—1963), „Mała Latarnia” (1960—1971), teatr w klubie „Radar” (1964—1965), koło żywego słowa w Młodzieżowym Domu Kultury (1966—1968), w międzyspółdzielnianym klubie „Hanka” (1968), w świetlicy TPD przy ul. Lubartowskiej 24 (1965— 1975). Barbara Koterwas wędrowała z nimi różnymi środkami lokomocji (konnym wozem, rowerami, pociągiem, „autostopem”) po wsiach i miasteczkach Lubelszczyzny, Sądeckiej, Rzeszowszczyzny, Sudetów, a także nad morze, dając występy wśród spontanicznie zgromadzonej publiczności w plenerze, a także w szkołach, domach dziecka, domach kultury, domach starców. Realizowano repertuar bardzo różnorodny: poezję (np. K. I. Gałczyński, R. Tagore), baśnie, klasykę (np. *Wandę C. Norwida*, *Noc listopadową S. Wyspiańskiego*). Spektakle najczęściej miały charakter otwartych spotkań, happeningów (np. widowiska historyczne na Starym Mieście w Lublinie). Te formy pracy — choć w innym kształcie artystycznym — znalazły kontynuację w Stowarzyszeniu Teatralnym Gardzienice i w teatrach ulicznych. Ostatnim zespołem, prowadzonym przez Barbarę Koterwas, był teatrzyk „Ziółko” w klubie seniora (1982). Ponadto Barbara Koterwas organizowała wiele wystaw (min. *Lublin miasto historyczne*, 1956), *Powstanie warszawskie*, 1959) i akcji (np. kolportaż książek „pod strzechy”, przygotowania do Millenium, happening antyalkoholowy). Była wieloletnim członkiem zarządu oddziału wojewódzkiego Towarzystwa Kultury Teatralnej i członkiem honorowym tegoż Towarzystwa. Zm. 20 XII w Lublinie.

B. Koterwas, „Wolno tupać na tej ziemi...”, w: *Czas przeszły nie zmarnowany. 1945—1970. Wspomnienia działaczy kulturalnych, wybór i oprac.* E. Makuch, S. Ma-rat, wstęp B. Gołębiowski, Kr. 1973, s. 220—230; też: „Latarnia” i inne. [Wspomnienia], L. 1983, mps. W. Górny, „Latarnia” święci jubileusz, „Kam.” 1956 nr 11 s. 27—28; M. Szełągiewicz, Z wędrowek „Latarni” lubelskiej, „Teatr Ludowy” 1959 nr 11/12 s. 630; B. Tryfan, „Latarnia”, „Nowa Wieś” 1960 nr 14; M. Targoński, Pierwszy w Polsce teatr pieszych, „Kam.” 1960 nr 22 s. 2; Z. Dublewicz, Jak latarnia, *KiŻ* 1960 nr 1 s. 2; W. Gołkiewicz, O „Latarni” po raz drugi, „Teatr Ludowy” 1960 nr 1 s. 13—15; Z. Dublewicz, Wędrujące słowa, *KiZ* 1965 nr 33 s. 1; T. B. [T Bylica], Wędrowka „Latarni”, „Scena” 1970 nr 11 s. 46; tenże, Nie działam nigdy sama, „Biul. WDK” [Lublin] 1974 nr 3/4 s. 19—24; (rap) [M. Przesmycka], *Pasje Barbary Koterwas czyli sposób na życie*, „Biul. WDK” [Lublin] 1979 nr 1 s. 7—9.

Maria Barbara Stykowa **KRWAWICZ TADEUSZ JAN** (1910—1988), lekarz okulista, prof. AM w Lublinie. Ur. 15 I we Lwowie, syn Jana, rusznikarza armii austriackiej, i Michaliny z Jasińskich. Dzieciństwo spędził w Niżnikowie k. Stanisławowa. Po ukończeniu gimn. w Kałuszu (w r. 1929) rozpoczął studia górnicze w Akademii Górniczej w Krakowie. Następnie przeniósł się na UJK we Lwowie, gdzie w l. 1932—1938 studiował medycynę. Dyplom lekarza uzyskał 18 III 1938 r., a stopień dra med. 20 VI 1939 r. na podst. pracy O właściwościach koloidopeptycznych komórek rogówki. W l. 1938—1939 pracował jako asystent Katedry i Kliniki Okulistycznej UJK. W l. 1944—1945 służył jako oficer II Armii WP (1945 przen. do rezerwy w stopniu mjr., w 1969 mianowany ppłk. rez.). Z Lublinem związał się w r. 1944. Początkowo był zastępcą komendanta VII Szpit. Garnizonowego i kier. Oddz. Okulistycznego II Szpit. Okręgowego. Od r. 1945 pracował jako adiunkt (do 1948) i kierownik (do 1950)

Katedry i Kliniki Okulistycznej Wydz. Lekarskiego UMCS. Równolegle (1945—1948) pełnił funkcję ordynatora Oddz. Ocznego Dziecięcego Szpit. Dzieciątka Jezus. W r. 1949 uzyskał docenturę okulistyki w Akad. Lekarskiej w Gdańsku na podstawie pracy Immunologiczne właściwości przedniego odcinka oka. Po utworzeniu Akad. Medycznej w Lublinie (1950) pełnił funkcję kier. Katedry i Kliniki Chorób Oczu (do czasu przejścia na emeryturę w r. 1980, w 1972 r. jednostkę tę przemianowano na Katedrę i Klinikę Okulistyczną). Prowadził wykłady z fizjologii i patologii narządu wzroku oraz z diagnostyki i terapii chorób oczu. Kierował przebudową siedziby Kliniki Chorób Oczu AM. Zorganizował w niej szereg nowoczesnych oddziałów (m.in. okulistyki zachowawczej, operacyjnej, mikro-chirurgii, chirurga zaćmy, chirurgii dziecięcej). W r. 1951 otrzymał tytuł prof. nadzwyczajnego, a w r. 1957 prof. zwyczajnego. W l. 1953—1955 był prorektorem lubelskiej AM. W r. 1967 został powołany na czł. korespondenta PAN. W r. 1980 został czł. rzeczywistym PAN. W l. 1980—1982 pełnił funkcję zastępcy sekr. naukowego Oddz. PAN w Krakowie. Dwukrotnie otrzymał godność dr honoris causa: 22 V 1975 od AM w Lublinie, w r. 1976 od Uniw. Medycznego im. Semmelweisa w Budapeszcie. Aktywnie działał w wielu tow. naukowych. Od 1946 r. był czł. LTLeK. (pierwszy swój referat nt. „Przypadek metalowego ciała obcego usadowionego poza gałkowo w torebce Tenona” zaprezentował 6 XII tego roku). W LTLeK. spełniał obowiązki wiceprezesa (1948—1950) i prezesa (1950—1951). Należał również do LTN, które uzyskało dzięki jego staraniom nową siedzibę. W LTN pełnił funkcje: sekretarza generalnego (1958—1961), wiceprezesa (1962—1986) i prezesa (1966—1987). Był wiceprezesem (1964—1967) i prezesem (1967—1986) Polskiego Tow. Okulistycznego. Był czł. międzynarodowych i zagranicznych tow. naukowych, m.in. Międzynarodowego Stów. Kriookulistyki (1966—1970 jako prezes), Amerykańskiego Inst. Barraquera (1970), Niemieckiej Akad. Nauk Przyrodniczych „Leopoldina” (1972), Academia Ophthalmologica Internationalis (1975), Narodowego Inst. Badań Okulistycznych w Wenezueli (1976), Polskiego Stowarzyszenia Lekarskiego USA, Towarzystw Okulistycznych: Brytyjskiego, Bułgarskiego, Francuskiego i Węgierskiego. Wyróżniony członkostwem honorowym 9 stowarzyszeń naukowych, m.in. Naukowego Towarzystwa Okulistycznego ZSRR (1974), Czechosłowackiego Tow. Okulistycznego (1976), Międzynarodowego Stów. Chirurgów Okulistów, Polskiego Tow. Lekarskiego i Niemieckiego Tow. Okulistycznego. Posiadał wiele nagród i odznaczeń: Nagrodę I st. Min. Zdrowia i Opieki Społ. (1964), Nagrodę Państwową I st. (1966), Nagrodę Fundacji im. Jurzykowskiego, Nowy Jork (1967), Nagrodę specjalną Międzynarodowego Tow. Kriochirurgii (1968), Nagrodę im. Th. Axenfelda (1972), światową Nagrodę Nessim Habif Uniw. w Genewie (1974) oraz Złoty Krzyż Zasługi (1954), Order Sztandaru Pracy I kl. (1966), Krzyż Kawalerski (1966) i Krzyż Komandorski (1968) Orderu Odrodzenia Polski, Ignaco Barraquer y Bairaquer Medal, Kolumbia (1970), a także medale za zasługi lekarskie i pedagogiczne. Był redaktorem naczelnym „Postępów Okulistyki” (1954—1955), współpracował m.in. z „Annales UMCS” Sectio D, „Journal of Cryosurgery”, „Journal of Experimental and Clinical Ophthalmology”. Drukował ponadto w takich pismach fachowych jak: „British Journal of Ophthalmology”, „American Journal of Ophthalmology”, „Keratoplasty”, „Klinika Oczna”, „Polski Tygodnik Lekarski”. Opublikował ok. 130 prac badawczo--naukowych i ok. 30 artykułów popularnonaukowych. Zajmował się m.in. leczeniem chorób rogówki i siatkówki, urazów oczu oraz fizjologią narządu wzroku. W l. 60. zapoczątkował i wprowadził do praktyki nowoczesną kriochirurgię i krioterapię oka. W jego kriochirurgicznej metodzie leczenia zaćmy stosowany jest zamiast noża

pręt miedziany zamrożony do -70°C (tzw. kriоекstraktor), który umożliwia szybkie i bezpieczne usuwanie zmętniałej soczewki. Metoda ta znacznie skróciła proces leczenia i umożliwiła prowadzenie leczenia zapobiegawczego. Wg F. Hollwicha metoda kriоекstrakcji Krwawicza jest trzecim poważnym krokiem w dziejach okulistyki (po irridektomii A. von Craefego w chirurgii jaskry i po zamknięciu przedarć siatkówki przez J. Gonina). Prowadził prace z histologii i histochemii oka ze szczególnym uwzględnieniem rogówki i zagadnień keratoplastyki (opracował nowe metody keratoplastyki refrakcyjnej). Opublikował artykuły dot. perspektywy rozwoju i oceny postępu rodzimej okulistyki w 1. 70. Krwawicz propagował swoje osiągnięcia na forum międzynarodowym. We wrześniu 1962 r. wygłosił w Chicago pierwszy w USA wykład poświęcony kriochirurgii oka. W r. 1965 podczas Międzynarodowego Kongresu Okulistycznego w Oxfordzie wystąpił z odczytem nt. kriochirurgii i krioterapii. Uczestniczył w wielu innych międzynarodowych zjazdach okulistycznych i kriochirurgicznych (m.in. w Kolumbii, ZSRR, RFN i we Włoszech). Zmarł w następstwie ciężkiej choroby serca 17 VIII w Lublinie. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kazimierzu Dolnym. W budynku LTN w Lublinie wmurowano poświęconą mu tablicę pamiątkową. W małżeństwie (od 1944 r.) ze Zdzisławą Hebal (1910—1984) miał syna Lesława (ur. 1948), lekarza okulistę, prof. kieleckiej filii AM w Krakowie. Nauka polska i jej osiągnięcia, W. 1975 s. 181—83; The International Who's Who 1976—1977, London 1977 s. 934; Kto jest kim w polskiej medycynie, W. 1987 s. 349—50; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 69—70; Historia medycyny, red. T. Brzeziński W. 1988 s. 443; A. Sródka, Biogramy uczonych polskich, cz. VI, Nauki medyczne, z. 1, Wr. 1990 s. 341—345; C. W. Domański, Lekarze pochowani na cmentarzach w Nałęczowie i Kazimierzu Dolnym (rkp. u autora). Cezary W. Domański KUNICKI WŁADYSŁAW (1872—1941), nauczyciel i właściciel gimnazjum, działacz socjalistyczny i samorządowy. Ur. 12 VI w Radomyślu na Wołyniu, s. Władysława, lekarza, uczestnika powstania styczniowego, i Walerii z Berezowskich. Lata dzieciństwa spędził w Żytomierzu, gdzie uczęszczał do gimnazjum klasycznego. Następnie studiował w Instytucie Technologicznym w Petersburgu. Tam też wstąpił do PPS. Studia ukończył w 1900 r. i wyjechał do Zagórza w Zagłębiu Dąbrowskim. Rozpoczął tam pracę w hucie cynku a jednocześnie podjął próbę rozbudowy organizacji socjalistycznej w Zagłębiu. Zadenuncjowany przez prowokatorów przez pół roku przebywał w więzieniu w Piotrkowie, a następnie został zesłany na 3 lata do Solwyczegodzka w guberni Wołogda. Po powrocie z zesłania zaangażował się w działalność oświatową Uniwersytetu dla Wszystkich — Lubelskiego Towarzystwa Zrzeszenia Oświaty „Światło” i Warszawskiego Stowarzyszenia Kursów dla Analfabetów Dorosłych. Od 1907 r. trwale związał się z prywatną żeńską szkołą handlową Apolonii Serebackiej-Latosińskiej, jako nauczyciel matematyki. W 1910 r. został dyrektorem tej szkoły, a wkrótce także jej właścicielem. Równocześnie kierował pracami Zarządu Głównego „Światła” i przyczynił się do ponownego rozkwitu działalności Towarzystwa. Postawa Kunickiego decydowała, że dziewczęta z „Handłówek” były w okresie zaborów nie tylko wychowywane w duchu patriotycznym, ale same tworzyły m.in. Organizację Młodzieży Narodowej i drużynę harcerską im. Emilii Plater. W okresie I wojny światowej Kunicki powrócił do czynnej działalności w PPS. Z ramienia tej partii brał udział w pracach Komitetu Wykonawczego Lubelskich Organizacji Niepodległościowych, a następnie Zarządu Wydziału Narodowego Lubelskiego i Rady Szkolnej Ziemi Lubelskiej. W międzyczasie ponownie trafił do więzienia carskiego za rzekomą przynależność do Konfederacji Polskiej. Po zajęciu

Lublina przez władze austriackie został wybrany do Rady Miejskiej. Uczestniczył w przygotowaniach do powołania Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej, od którego otrzymał nominację na komisarza ludowego miasta Lublina. W II 1919 r. został ponownie wybrany do Rady Miejskiej i przez 2 lata pełnił w niej funkcję wiceprezesa. Jednocześnie nadal kierował szkołą, która od 1922 r. nosiła nazwę Gimnazjum Żeńskie Matematyczno-Przyrodnicze. Jesienią 1923 r. z inicjatywy Kunickiego powstał lubelski oddział Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, a po kilku miesiącach także Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Na rzecz szkoły, wymienionych organizacji opiekuńczo-wychowawczych związanych z PPS i samej partii poświęcił cały majątek odziedziczony po wujostwie — Stanisławie i Cyprianie Berezowskich. Po przewrocie majowym Kunicki został przewodniczącym OKR PPS, a w rok później został wybrany radnym (z listy partii) i prezesem Rady Miejskiej. Usilnie zabiegał wówczas m.in. o opracowanie planu rozwoju sieci szkół w mieście. Wobec rozłamu w PPS dążył od jesieni 1928 r. do przejęcia stanowiska prezydenta Lublina (był nim wtedy Antoni Pączek z PPS Frakcji Rewolucyjnej) na rzecz swej partii, co przyczyniło się do rozwiązania Rady Miejskiej. W VI 1929 r. po raz kolejny otrzymał mandat radnego i był bliski ponownego objęcia funkcji prezesa Rady Miejskiej. Przez cały okres 1. 30. kierował pracami OKR PPS, a także wchodził w skład Rady Naczelnej tej partii. Za opozycyjną postawę wobec rządów „sanacyjnych” pozbawiony został w 1933 r. stanowiska dyrektora w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym. Po kilku latach przekazał prawa prowadzenia gimnazjum Towarzystwu Szkoły Średniej. W 1939 r. raz jeszcze został wybrany do Rady Miejskiej. W pierwszych miesiącach II wojny światowej Kunicki nadal skupiał wokół siebie członków rozwiązanej PPS, a od połowy 1940 r. zaangażował się w tworzenie socjalistycznej — Wolności, Równości, Niepodległości. Zm. 5 I, a jego grób znajduje się na lubelskim cmentarzu przy ulicy Lipowej. Odznaczony Krzyżem Niepodległości za walkę z caratem. PSB, t. XVI; Przyczynki do historii I-ej Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Emilii Plater w Lublinie. Rok 1911—1937 [b.d.w.]; S. A. Radek, Rewolucja w Zagłębiu Dąbrowskim 1894—1905—1914, Sosnowiec 1929; Dyrektor Władysław Kunicki, „Ognisko Nauczycielskie” 1933, nr 6; Na zjazd b. wychowanek Gimnazjum Wł. Kunickiego w Lublinie w dn. 4 i 5 czerwca 1933 r., L. 1933; R. Śląski, Ostatnie lata okupacji austriackiej w Lublinie, „Najnowsze Dzieje Polski” 1914—1939 t. 12 : 1967; M. Gawarecka, Lubelskie Towarzystwo Szerzenia Oświaty pod nazwą „Światło” 1906—1917, RL t. 16 : 1973; M. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984; S. Michałowski, Władysław? Kunicki (1872—1941). Życie — działalność — poglądy, L. 1990; CAW, Akta Krzyża Niepodległości, t. 337; AGAD, Pomocnik Generał Gubernatora Warszawskiego ds. Policyjnych, 204; AAN, Archiwum Lewicy Polskiej, Archiwum PPS 305/111/10, 305/TW29; Komisariat Ludowy w Lublinie, 367; APL, Magistrat miasta Lublina 1915—1918, 6; Zarząd miasta Lublina 1918—1939, 47—50, 52, 86, 113; Starostwo Powiatowe Lubelskie 1919—1939, 103—106; Urząd Wojewódzki Lubelski — Wydział Społeczno-Polityczny, 167—172, 337—338, 353, 355—358; Zarząd Żandarmerii Gubernii Lubelskiej, 892. Stanisław Michałowski KURZAŃKOWSKI KRZYSZTOF (1925—1989), malarz, grafik. Ur. 11 VI w Jedlni k. Radomia, syn Juliusza Kurzątkowskiego, malarza, i Heleny z domu Wasilewskiej, nauczycielki. Od 1926 r. z rodzicami mieszkał w Lublinie. Przed wojną rozpoczął naukę w Gimnazjum im. J. Zamoy-skiego przerwana w III klasie, wiosną 1940 r., kiedy władze niemieckie zamknęły szkoły ogólnokształcące. W 1942 r. ukończył szkołę handlową Vetterów. Później kontynuował naukę w Liceum Budowlanym i na tajnych kompletach gimnazjalnych. Naukę malarstwa rozpoczął w

Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku prowadzonej przez Janinę Miłosiową. W latach okupacji niemieckiej Kurzątkowski, przed wojną harcerz IV LDH, walczył w „Szarych Szeregach”, uczestnicząc od 1942 r. akcjach „małego sabotażu”. Wiosną 1944 r. został żołnierzem AK (ps. „Nikodem”, „Szturm”) oddziału „Szarugi” (ppor. rez. Aleksandra Sarkisowa). Uczestniczył w działaniach w rejonie Motycza, Bychawy i Bełżyc. Został ranny w czasie walki z wycofującymi się wojskami niemieckimi. W grudniu 1944 r., po rozwiązaniu oddziału „Szarugi”, wstąpił do WP i pełnił służbę w Centralnym Domu Żołnierza w Lublinie. Jednocześnie dochowując przysięgi, uczestniczył w konspiracyjnym ruchu niepodległościowym. W kwietniu 1945 r., aby uniknąć aresztowania przez „bezpiekę”, wyjechał do Łodzi, gdzie rozpoczął pracę w Teatrze Lalki i Aktora, a także naukę w Szkole Malarstwa i Rysunku prof. Rychtarskiego. Aresztowany został w lutym 1946 r., a następnie, po przesłuchaniach w „Domu pod Zegarem” i na Zamku w Lublinie, 18 IV 1946 r. wyrokiem Sądu Wojskowego w Łodzi skazany na karę śmierci. Starania rodziców spowodowały, że wyrok został zamieniony na 15 lat więzienia. Prawie 7 lat więziony był we Wronkach. Na mocy amnestii wolność odzyskał 15 II 1953 r., pozostając jeszcze przez 4 lata pozbawiony praw obywatelskich. Po kilkutygodniowym pobycie w szpitalu, jeszcze tego samego 1953 r., rozpoczął jako wolny słuchacz studia historii sztuki na KUL. Uczestniczył w wykładach Jacka Woźniakowskiego, poświęconych sztuce nowoczesnej, zajęciach z rysunku i technik plastycznych prowadzonych przez Antoniego Michalaka, a także poznał ówczesnych studentów historii sztuki, późniejszych artystów i teoretyków tworzących grupę „Zamek” i związany z nią ruch artystyczny (m.in.: W. Borowskiego, J. Ludwińskiego, S. Michalczuka). Po 2 latach ze względów formalnych, był przecież pozbawiony praw obywatelskich, uniemożliwiono mu kontynuowanie studiów. W 1955 r. zawarł małżeństwo ze swą akademicką koleżanką Małgorzatą Krzyżanowską. Po uwolnieniu z więzienia powrócił do rozpoczętej jeszcze w czasie okupacji niemieckiej twórczości artystycznej, malarskiej i graficznej. Z tego też okresu pochodzą pierwsze prace dla wydawnictwa naukowego KUL, z którym artysta współpracował do końca życia. W maju 1956 r. Kurzątkowski wziął udział w wystawie Koła Młodych Plastyków, powstałego w czasie Wystawy Plastyków Amatorów, i Nifikora w lutym tego roku, wchodzącego w skład Klubu Młodej Inteligencji, powstałego w 1956 r., zrzeszającego w większości młodzież akademicką, pracowników naukowych i kulturalnych Lublina. We wspomnianej wystawie Koła uczestniczyli również W. Borowski, T. Dzieduszycki i inni początkujący wówczas twórcy, którzy wraz z J. Ziemińskim stanowili trzon grupy „Zamek”, wyłonionej z Koła Młodych Plastyków w 1957 r. Kurzątkowski pozostawał członkiem „Zamku” do końca istnienia grupy w 1959 r. W 1957 r. uczestniczył w wystawach „Zamku” w Galerii „Krzywe Koło” w Warszawie oraz w Lublinie i Białymstoku. Podobnie jak inni artyści tworzący grupę przeszedł drogę od prac realistycznych, poprzez malowane temperą obrazy z ok. 1955 r., przywodzące na myśl doświadczenie kubistyczne, o syntetycznych zgeometryzowanych formach, aż po dominującą w jego twórczości z lat 60. sztukę strukturalną. W 1958 r. artysta został, na podstawie prac, przyjęty do ZPAP. Poczynając od 1960 r. wielokrotnie pełnił funkcje w Zarządzie Okręgu ZPAP w Lublinie. W 1966 r. należał do założycieli Grupy Lubelskiej, której jednym z celów był wpływ na życie artystyczne miasta i województwa poprzez wystawy i imprezy artystyczne. Z inicjatywy grupy w 1969 r. powstała Galeria „Labirynt”. W 1966 r. Kurzątkowski uczestniczył w 1. Sympozjum Artystów Plastyków i Naukowców „Sztuka w zmieniającym się świecie”, zorganizowanym w puławskich Zakładach Azotowych 2—23 VIII. W następnym roku wzdął udział w ważnej dla środowiska lu-

belskiego wystawie „Eksperyment 66”. Z licznych wystaw indywidualnych najistotniejsze zorganizowane zostały w Lublinie (1961, 1967, 1979), Gdyni i Białymstoku (1969), Warszawie i Łodzi (1980). Wśród wystaw zbiorowych wymienić należy Salony Zimowe w Radomiu, „Konfrontacja 65” w Elblągu, wystawy w Dehreczynie. Należące do sztuki strukturalnej prace Kurzątkowskiego to kompozycje z materiałów najprostszych; kawałków drewna, wikliny, tkanin, papierów, korzeni, kości. W połowie lat 60. artysta podjął problematykę konstruktywistyczną w trójwymiarowych obrazach — obiektach ze szkła, luster, papieru i drewna, a także w późniejszych kompozycjach przestrzennych łączących metal i drewno. Grafika użytkowa tego artysty to przede wszystkim współpraca z wydawnictwem TN KUL, dla którego projektował szatę graficzną wielu edycji książkowych, w tym tych najcenniejszych: Encyklopedii Katolickiej i publikacji Jana Pawła II. Zm. 24 II. W Październiku 1991 r. w Galerii Starej BWA w Lublinie odbyła się retrospektywna wystawa jego prac przygotowana staraniem córki artysty Doroty — plastyczki, podobnie jak jego syn Łukasz. Prace znajdują się w posiadaniu rodziny oraz w kolekcjach prywatnych i muzealnych (Lublin, Białystok, Słupsk, Toruń). Katalogi: Wystawa malarstwa Krzysztofa Kurzątkowskiego, L. 1967; Krzysztof Kurzątkowski, Gdynia 1969; Wystawa prac K. Kurzątkowskiego, L. 1979; Formy przestrzenne. K. Kurzątkowski, W. 1980; K. Kurzątkowski. Formy przestrzenne, Słupsk 1980; Krzysztof Kurzątkowski (1925—1989), L. 1991; XXX-lecia ZPAP w Lublinie, L. 1966; I. J. Kamiński, Michalczyk St., Galeria Lubelska, L. 1970; I. J. Kamiński, Kontemplacja przestrzeni, „Kam.” 1979 nr 7; Plastyka Lubelska. Wystawa z okazji 50 rocznicy powstania ZAP w Lublinie, L. 1986. Tadeusz Mroczek KURZĄTKOWSKI PIOTR JULIUSZ (używał tylko drugiego imienia) (1888—1952), malarz, grafik, pedagog. Ur. 5 XII w Radomiu, syn Ignacego i Julii z Bońkowskich, ożeniony z Heleną Wasilewską. Dzieciństwo i młodość spędził w Orońsku, majątku należącym do malarza J. Brandta. Studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie w l. 1909—1912 w pracowniach S. Lentza i E. Trojanowskiego, oraz w ASP w Warszawie w 1923 r. sztukę zdobniczą w pracowni W. Jastrzębowski. Dyplomu nie posiadał. W 1925 r. mieszkał w Lubartowie, od 1926 r. w Lublinie. Pracował jako nauczyciel rysunku w lubelskich szkołach średnich i zawodowych, m.in. w Państwowym Liceum im. S. Staszica. W czasie okupacji niemieckiej był nauczycielem w szkole handlowej Vetterów, po wojnie pracował ponownie w Liceum im. S. Staszica oraz w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych (1949—1951). Od 1932 r. należał do Związku Polskich Artystów Grafików. W l. 30. znajdował się w gronie najbardziej aktywnych lubelskich działaczy regionalnych. Brał udział w pracach, powstałego w 1933 r., Lubelskiego Związku Pracy Kulturalnej. W Polskim Towarzystwie Krajoznawczym wygłaszał prelekcje o lubelskich zabytkach architektonicznych, ilustrując je rysunkami wykonywanymi na tablicy. Opracował regionalny znak graficzny tego Towarzystwa. Działał w Komisji Plastycznej LZPK, przekształconej w 1936 r. w Towarzystwo Propagandy Sztuki w ramach Instytutu Lubelskiego. Był prezesem Lubelskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych, działał w Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Lublinie, Komitecie Redakcyjnym „Regionu Lubelskiego”. Uczestniczył w życiu środowiska plastycznego Lublina. Brał udział w wystawach i pracach organizacyjnych. W 1936 r. znalazł się wśród założycieli Związku Artystów Plastyków w Lublinie. Został wybrany, w tym samym roku, drugim prezesem Związku. 19 III 1939 r. w nowo otwartych salach IPS w Domu Pracy Kultralnej przy ul. Narutowicza 4 odbył się wernisaż wystawy Kurzątkowskiego oraz Z. Kononowicza i Cz. Stefańskiego. W tym samym roku uczestniczył w Salonie Lubelskim IPS, otwartym 4 VI przez marszałka E. Rydza

Śmigłego. W 1944 r. artysta brał udział w wystawie malarstwa i rysunku otwartej 8 X w Muzeum Lubelskim. Wybrany prezesem Zarządu Okręgu ZPAP, w 1946 r. był jednym z organizatorów Festiwalu Sztuki w Lublinie. Kurzątkowski najchętniej wypowiadał się w grafice i rysunku, uprawiał również malarstwo olejne i akwarelowe, pastel, sporadycznie rzeźbę. Była to twórczość przede wszystkim poświęcona Lublinowi, ukazująca zabytkową architekturę, będąca ilustracją historii i legend miasta. Jego prace „prześwietlone i lekkie w rysunku, sprawiały wrażenie wizji, bo i są nimi w rzeczywistości” (S. Wojciechowski, 1961). Ten sam autor wymienia „pewność i śmiałość kreski, lekkość i subtelność kompozycji” jako cechy charakterystyczne warsztatu Kurzątkowskiego. Artysta opracował attyki kamienic w Rynku na podstawie obrazu Pożar miasta Lublina. Charakter podobny do lubelskich mają prace powstałe w czasie wyjazdów artysty do Krakowa, Lwowa i Gdańska w okresie międzywojennym i już po II wojnie światowej do Szczecina i Wrocławia. Prace plastyczne Kurzątkowskiego to również ilustracje i grafika książkowa, szata graficzna katalogów wystaw i czasopism wydawanych w Lublinie: „Ognisko Nauczycielskie” (1933—1934), „Płomyk” (1944—1945), „Płomyczek” (1944—1945), ekslibrisy (m.in. J. Czechowicza i ZAP), plakaty, projekty lalek do teatrów kukiełkowych i szopek regionalnych. Był autorem artykułów zamieszczanych w prasie lubelskiej. Zm. 5 I. Wystawa pośmiertna jego prac odbyła się w lipcu 1961 r. w CBWA w Lublinie. Katalogi: I Wystawa prac członków ZAP i zaproszonych gości, L. 1937; Wystawa Kxononowicza Z., Kurzątkowskiego J., Stefańskiego Cz., L. 1939; Wystawa Prac Malarzkich i Rysunków ZAP, L. 1944; Festiwal Sztuki, Wolny Salon, L., 1946; J. Kurzątkowski. Wystawa pośmiertna..., L. 1961; Słownik Artystów Polskich i Obcych w Polsce działających, t. IV Wr. 1986; I. J. Kamiński, Michalczuk St., Galeria Lubelska, L. 1970; I. J. Kamiński, Romantyczny? Pragmatyczny w: Okolice sztuki, L. 1983; XXX-lecie ZPAP w Lublinie, L. 1966; Plastyka Lubelska. Wystawa z okazji 50 rocznicy powstania ZAP w Lublinie, L. 1986. Tadeusz Mroczek

LASOTA JAN KANTY, ps. Jan Kanty, Przyzba (1889—1950), oficer WP, podpułkownik AK, komendant Okręgu Lubelskiego Organizacji Orła Białego. Ur. 20 X w Borku Starym (woj. rzeszowskie), syn Józefa, nauczyciela, i Marii z Gryzieckich. Po ukończeniu w r. 1917 Gimnazjum św. Anny w Krakowie zapisał się na Wydział Prawa UJ. Studia przerwał i na ochotnika wstąpił do wojska. Uczestniczył w wojnie polsko-sowieckiej, uzyskując stopień porucznika. Pozostał w wojsku w służbie czynnej i podjął przerwane studia, które zakończył absolutorium w 1923 r.

Na stopień kapitana awansował w 1924 r., służąc w 56 pp w Krotoszynie. Odbył staż w dowodzeniu pociągiem pancernym nr 12. Przeniesiony został z kolei do KOP, a od 1932 r. do 8 pp Leg. w Lublinie, gdzie w r. 1938 otrzymał awans na stopień majora. W roku akademickim 1933/1934 reaktywował się na KUL i w 1936 r. otrzymał dyplom magistra prawa. Podczas kampanii wrześniowej zorganizował i dowodził baonem marszowym, wystawionym z żołnierzy mobilizowanych w drugim rzucie przez 8 pp Leg. Bronił przepraw przez Wisłę na wysokości Bochofnicy, po czym w walkach odwrotowych doszedł pod Tomaszów Lub., gdzie wziął udział w bitwie pod Cześniakami; tam został ranny. Po wyjściu ze szpitala przystąpił do pracy konspiracyjnej, tworząc na terenie Lubelszczyzny pierwsze zręby Organizacji Orła Białego.

Został komendantem tej organizacji w Okręgu Lubelskim, a po scaleniu z SZP zastępcą komendanta Okręgu. Aresztowania wśród członków organizacji zmusiły go do opuszczenia Lublina już pod koniec 1939 r. Przeniósł się początkowo do Tarnowa, a następnie do Krakowa, gdzie został powołany na stanowisko szefa Oddziału II Komendy Okręgu Krakowskiego ZWZ-AK. Od lutego 1943 r. równoległe z awansem na stopień podpułkownika otrzymał funkcję szefa sztabu Okręgu, na której pozostawał do stycznia 1945 r. W kwietniu tego roku aresztowany przez NKWD i wywieziony do Moskwy, gdzie został skazany i zesłany do obozu w Karagandzie.

Zmarł jako robotnik w kopalni lub w kamieniołomie. Odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari 5 kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych. Z małżeństwa z Michaliną Florek potomstwa nie zostawił.

PSB, t. XVI; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932;

I. Caban, Z. Mańkowski, *ZWZ-AK w Okręgu Lubelskim 1939—1944*, t. 1, L. 1971 s. 50;

L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w r. 1939*, L. 1976 s. 23, 56, 160;

A. Pietrzykova, *Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej*, W. 1984 s. 283;

H. Żelewski, *Dzieje bojowe 8 VP Leg. w wojnie obronnej 1939 r.*, L. 1985;

Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, sygn. 2079

I. Caban, Z. Mańkowski, *Relacje członków AK i in. organizacji podziemnych na Lubelszczyźnie w l. 1939—1944 oraz ich rodzin*, k. 204—205

Bojarska Maria — życiorys Lasoty Jana Kantego;

AKUL, Karta Ewidencyjna przyjęcia na studia J.K. Lasoty;

Materiały ze zbiorów M. Sobieraja, *Szlak bojowy baonu marszowego mjra Lasoty*.

Maciej Sobieraj

LASKIEWICZ TEOFIL EMERYK (1869—1925), inżynier technolog, współwłaściciel

Zakładów Mechanicznych „E. Plage i T. Laśkiewicz” w Lublinie. Ur. 5 XI w Skierniewicach, syn Konstantego, pracownika kolejowego, i Melanii z Nagórskich. Po ukończeniu w r. 1888 szkoły średniej w Łowiczu, rozpoczął studia wyższe w Instytucie Technologicznym w Petersburgu, które ukończył w r. 1894. Krótko pracował w fabryce Lilpop i S-ka w Warszawie, a następnie został zaangażowany przez Biuro Techniczne „J. Arkuszewski” z Łodzi na przedstawiciela firmy w Odessie. W lutym 1899 r. zawarł spółkę z E. Plagem na okres 10 lat do prowadzenia przedsiębiorstwa przemysłowego pod firmą „E. Plage i T. Laśkiewicz”. Po bezpotomnej śmierci E. Plagego (12 XII 1909 r.) jego udział w firmie przeszedł na rodzinę, która wyraziła zgodę, by w okresie następnych 3 lat fabryka działała na dawnych warunkach; jej interesy w spółce miał reprezentować Józef Laube. Laśkiewicz przejął kierownictwo fabryką pod względem technicznym i handlowym. W r. 1910 udział w firmie spadkobierców E. Plagego wykupił Kazimierz Arkuszewski i w r. 1911 Laśkiewicz zawarł z nim spółkę pod dawną firmą. Fabryka była zlokalizowana na Bronowicach. Składała się z zakładu mechanicznego oraz dwóch kotłarni: miedzianej i żelaznej. Specjalizowała się w produkcji kompletnych urządzeń do gorzelni, cukrowni, rektyfikacji, krochmalni, browarów, kotłów parowych różnych systemów oraz kuchni wojskowych. Wyroby sprzedawano w kraju oraz wielu guberniach Rosji. Firma miała własne przedstawicielstwa handlowe w Petersburgu, Mińsku, Rostowie nad Donem, Żytomierzu, w Warszawie i Kijowie. Fabrykę ciągle rozbudowywano i modernizowano, co wpływało na wzrost produkcji i zatrudnienia. W r. 1901 wartość produkcji zakładu wynosiła 260 000 rb i do r. 1913 wzrosła do ok. 1 mln. rb, a zatrudnienie w tym samym czasie zwiększyło się ze 154 do ok. 450 robotników. Od r. 1910 Laśkiewicz był jednym z trzech współwłaścicieli krochmalni i syropiarni „Lublin” oraz członkiem spółki budowlanej „K. Arkuszewski i S-ka w Lublinie”. W czasie I wojny światowej działalność fabryki została ograniczona do wykonywania prac remontowych w zakładach przemysłu rolno-przetwórczego. W okresie tym Laśkiewicz dysponował już znacznym kapitałem i nabył we wsi Jakubowice Murowane majątek ziemski wraz z pałacem. Po odzyskaniu niepodległości firma „E. Plage i T. Laśkiewicz” od polskich władz rządowych otrzymała zlecenie na produkcję samolotów wojskowych. Od 1921 r. zakład rozpoczął ich produkcję, początkowo na licencji włoskiej (syst. „Balilla” — jednopłatowce i syst. „Ansaldo” A 300 ter — dwupłatowce), a później również francuskiej (syst. „Potez 15”). Zakłady wytwarzały także wyroby tradycyjne. W r. 1935 zostały przekształcone w Lubelską Wytwórnę Samolotów. Laśkiewicz prowadził aktywną działalność społeczną. Z jego inicjatywy zorganizowano w Lublinie Oddział Stowarzyszenia Techników. Przez wiele lat pełnił funkcję prezesa Oddziału Związku Przemysłowców Metalowych oraz członka Rady Związku Przemysłowców w Warszawie. Był prezesem Towarzystwa Rzemieślników i Handlowców w Lublinie oraz należał do założycieli Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego Robotników Chrześcijańskich w Lublinie, pełnił funkcję prezesa Rady Nadzorczej tej Spółdzielni. Udzielał się w Lub. Tow. Dobroczynności, był wieloletnim członkiem jego zarządu, pełnił również funkcję opiekuna Szpitala Św. Józefa. Domem zarobkowym tego Towarzystwa opiekowała się jego żona Zofia z Eustachiewiczów. Laśkiewiczowie mieli syna Romana (4 II 1903—18 I 1970), który ukończył Wydział Mechaniczny w Caen we Francji. W l. 1929—1935 pracował w Zakładach Mechanicznych „E. Plage i T. Laśkiewicz”. Następnie do r. 1949 był dyrektorem Lubelskich Zakładów Mechanicznych. W l. 1950—1957 pracował na stanowisku kierownika zespołu w Centralnym Biurze Projektów Przemysłu Rolno-Spożywczego, a w l. 1957—1968 rzeczoznawcy w Centrali Handlu Zagranicznego „Cekop” w dziale cukrowniczym.

PSB, t. XVI; „Pamiętnik Lubelski, Kalendarz Ilustrowany” 1904 s. 126; „Przegląd Techniczny” 1901 nr 39, 1910, nr 1; „Z. Lub.” 1909 nr 341, 1911 nr 126, 300; „Kurier” 1911, nr 202; „Głos Lub.” 1925 nr 208, 304; „Tyg. Ilustr.” 1925 s. 925; APL, AmL, sygn. 8709, k. 184—187; ASRL, Księga hipoteczna dóbr Bronowice — Fabryka; APL, Kancelaria notariusza Antoniego Wadowskiego 1909/212, 1908/105, 1911/275, 1900/257. Bronisław Mikulec LEWACKI TADEUSZ (1906—1974), nauczyciel, instruktor ZHP: podharczmistrz (1931), harcmistrz (1935). Ur. 17 X w Warszawie, najstarszy z czworga dzieci Wacława, muzyka i kompozytora, późniejszego kapelmistrza wojskowego i kapitana WP, oraz Cecyli z Adamiaków. Niebawem przeniósł się z rodzicami do Smoleńska, a następnie do Kijowa, gdzie rozpoczął naukę w gimnazjum. Od lutego 1922 r. kontynuował ją w Gimnazjum Państwowym im. Tadeusza Kościuszki w Równem i w 1927 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. Z uwagi na wadę wzroku został zwolniony z obowiązku odbycia służby wojskowej. Od jesieni 1927 r. studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW uzyskując w 1932 r. stopień magistra filozofii w zakresie matematyki, a w 1933 r. ukończył roczne Studium Pedagogiczne na Wydziale Humanistycznym UW. W czasie studiów pracował zarobkowo w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej UW, a następnie w Wojskowym Centrum Badań Balistycznych w Rembertowie. Od 1918 r. należał do harcerstwa, początkowo w Kijowie, a następnie w Równem, gdzie był drużynowym (1924—1926) i przybocznym Hufca Harcerzy (1926—1927). W l. 1930—1933, związany z Chorągwią Mazowiecką Harcerzy, m.in. pełnił funkcję komendanta Hufca Harcerzy w Grójcu i komendanta harcerskiego oddziału Ochotniczej Straży Pożarnej w Rembertowie. Od sierpnia 1933 r. pracował jako nauczyciel matematyki w Gimnazjum Państwowym im. S. Staszica w Lublinie. W czerwcu 1934 r. zdał egzamin przed Państwową Komisją Egzaminacyjną w Warszawie i uzyskał kwalifikacje nauczyciela szkół średnich. Od września 1938 r. uczył również w Gimnazjum Kupieckim i Liceum Handlowym im. A. i J. Vetterów. W Lublinie kontynuował działalność harcerską. W l. 1933—1935 był komendantem Hufca Harcerzy Lublin I, a od września 1935 r. członkiem Komendy Chorągwi Lubelskiej Harcerzy, pełniąc kolejno funkcje: kierownika Wydziału Personalno-Organizacyjnego (1935—1937), kierownika referatu pożarnictwa (1937—1939), kierownika Działu Organizacyjnego (1938—1939). W l. 1938—1939 był ponadto komendantem Hufca Harcerzy Lublin IV i członkiem Zarządu Okręgu Lubelskiego ZHP, a od kwietnia 1939 r. również komendantem Hufców Harcerzy w Lublinie. Organizował i prowadził obozy harcerskie oraz kursy instruktorskie. Należał do zespołu redakcyjnego Księgi Pamiątkowej 25-lecia Harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911—1936 (L. 1936). Po zajęciu Lublina przez Niemców do listopada 1939 r. pracował w Liceum Handlowym im. A. i J. Vetterów. Zagrożony aresztowaniem wyjechał z Lublina. Po powrocie uczył od września 1940 r. do kwietnia 1942 r. w Prywatnej Szkole Handlowej i Szkole Handlowej Specjalnej, a w r. szk. 1942/1943 wykładał na Kursach Branżowych Stowarzyszenia Kupców Polskich. Ponadto w 1942 r. uczył w ośrodku tajnego nauczania, zorganizowanym przez Janinę Mally, b. dyrektorkę Gimnazjum Państwowego im. Unii Lubelskiej. Od lutego 1943 r. znalazł zatrudnienie w Wyższej Szkole Rolniczo-Hodowlanej w Klementowicach k. Lublina jako kierownik internatu i wykładowca matematyki, fizyki i chemii. W sierpniu 1944 r. wrócił do wyzwolonego spod okupacji niemieckiej Lublina i przystąpił do organizowania Państwowego Gimnazjum i Liceum im. S. Staszica, pełniąc w nim w r. szk. 1944/1945 obowiązki dyrektora. Od września 1945 r. pracował jako nauczyciel w II Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Jana Zamoyskiego. Jednocześnie od X 1944 r. do IX 1947 r. uczył w Prywatnym Koedukacyjnym Gimnazjum i Liceum Ogól-

nokształcącym dla Dorosłych Wojewódzkiego ZMW „Wici”. We wrześniu 1948 r. ponownie objął obowiązki dyrektora Gimnazjum im. S. Staszica, noszącego wówczas nazwę Państwowej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego im. S. Staszica, a w listopadzie 1950 r. przeniesiony został na stanowisko wizytatora Wydziału Oświaty PWRN. Po raz trzeci funkcję dyrektora tej szkoły (wtedy V Liceum Ogólnokształcącego im. S. Staszica) pełnił od sierpnia 1956 r. do przejścia na emeryturę we wrześniu 1968 r. Był jednym z organizatorów odradzającego się jesienią 1944 r. harcerstwa w Lublinie. Doprowadził do wznowienia działalności I LDH im. Waleriana Łukasińskiego. Był komendantem kursów podharc mistrzowskich w Zakopanem (1945) i Turawie (1946). Od 1947 r. do czerwca 1948 r. pełnił funkcję zastępcy komendanta Chorągwi Lubelskiej Harcerzy, a następnie był kierownikiem Wydziału Programowego Komendy Chorągwi Harcerzy aż do jej rozwiązania w 1949 r. Po reaktywowaniu ZHP w 1956 r. ponownie włączył się do pracy harcerskiej i kontynuował ją do 1959 r., będąc m. in. kierownikiem Referatu Osobowego Komendy Chorągwi Lubelskiej Harcerstwa (1958). Był aktywnym członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego, pełniąc m.in. funkcję prezesa Zarządu Oddziału Lubelskiego (1949—1952). Zm. 2 XII w Lublinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1958), Złotym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia „Za Zasługę” (1946), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1946). Z małżeństwa zawartego w 1930 r. z Haliną Duszenko (1910—1970), córką generała, nauczycielką, miał dzieci: Danutę Barbarę (1931—1969), nauczycielkę, zamężną za Piotrem Grodzkim; Henryka Waclawa (1939—1940); Wiktora Zbigniewa (ur. 1941), inżyniera mechanika, ożenionego z Janiną Łysikowską; Krystynę Renatę (ur. 1947), historyka sztuki i artystkę malarkę, zamężną za Kazimierzem Głowniakiem. K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1985 s. 196, 203, 212; B. Zimmer, Harcerstwo Lubelszczyzny. Zarys historyczny 1911—1950, L. 1987, passim.; K. Jarzembowski, L. Kuprianowicz, Kroki do syntezy. Lubelszczyzna, „Harcerstwo” 1988 nr 9, 10; S. Klimaszewski, Harcerz z powołania, „Szt. Ludu” 1988 nr 236; Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, pod red. J. Doroszewskiego, L. 1988 s. 140, 259; R. Wiraszka, Błękitna Jedyńka, Kr. 1989, passim.; AUW, Akta studenckie sygn. 24 826; Sprawozdania roczne Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie za lata szkolne 1933/34—1938/39; Rozkazy Naczelnictwa ZHP L. 9/31, 5/35, 1/36, 13/39, 5/46; Rozkazy Naczelnika Harcerzy L. 13/33, 4/36, 9/36, 27/36, 1/37, 4/38, 11/38, 4/39; Rozkazy Naczelnika Harcerstwa L., 5/57, 2/59; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny); Informacje córki Krystyny Głowniak i syna Wiktora Zbigniewa Lewackiego. Ludmiła KuprianowiczŁOBODOWSKI JÓZEF, ps. Łoboda (1909—1988), poeta, prozaik, publicysta, wydawca, redaktor. Ur. 19 III w Purwiskach na Suwalszczyźnie, dzieciństwo i młodość spędził w Lublinie. Ukończył gimnazjum im. J. Zamoyskiego. Był członkiem komitetu redakcyjnego „W słońce” (1928), miesięcznika poświęconego kulturze, sztuce i nauce młodzieży szkolnej gimnazjum im. Zamoyskiego. Studiował prawo na KUL, gdzie należał do Związku Młodzieży Demokratycznej. Związany z lubelskim środowiskiem literackim uczestniczył w wielu skandalach towarzyskich, radykalnych manifestach, bliskich w duchu komunizmowi i anarchii, co spowodowało, że z uczelni został relegowany. W 1931 r. skonfiskowano jego tom wierszy O czerwonej krwi. Redagował pismo „Trybuna” (1932), miesięczniki „Barykada” i „Barykady” (1932) oraz „Dźwigary” (1934—1935). Dwukrotnie był redaktorem naczelnym dziennika „Kurier Lub.” (w 1932 przejął go po Józefie Czechowiczu oraz w 1937). Należał do Syndykatu Dziennikarzy Lubelskich i Związku Literatów w Lublinie.

Debiutował tomikiem wierszy *Słońce przez szpary* (1929). Do 1939 r. wydał 7 zbiorów poetyckich. Otrzymał Nagrodę Młodych PAL. W 1939 r. przez Węgry dotarł do Francji i tu od 1940 r. do wiosny 1941 redagował pismo „Wrócimy”. Po inwazji niemieckiej na Francję uciekł do Hiszpanii, gdzie aresztowany spędził półtora roku w więzieniu. W 1944 r. podjął współpracę z rozgłośnią Polskiego Radia w Madrycie. W latach powojennych wydał ok. 20 pozycji książkowych — wierszy i prozy. Należał do najwybitniejszych polskich poetów emigracyjnych. W kraju z powodu cenzury politycznej w prasie nie mogła ukazać się ani jedna wzmianka o Łobodowskim i jego twórczości. W Wielkiej Encyklopedii Powszechnej doczekał się jedynie „nagany” jako współorganizator radia madryckiego, który „bierze udział w antykomunistycznych audycjach propagandowych”. Zm. 18IV w Madrycie i dopiero po śmierci poety, a w kraju „po okrągłym stole” twórczości Łobodowskiego przywrócono należne miejsce na literackim Parnasie. Pogrzeb urny z prochami poety odbył się 22 X 1988 r. — po nabożeństwie w kościele akademickim KUL — na lubelskim cmentarzu przy ul. Lipowej, gdzie złożono ją w rodzinnym grobie. Wielka Encyklopedia Powszechna, t. 6 1965 s. 700; W. Gralewski, *Ogniste koła*, L. 1963; J. Zięba, *Powrót poety*, „Kurier Lub.” 1981 (4V); tenże, *Żywot Józefa Łobodowskiego*, „Relacje” 1989 nr 3—10; J. Łobodowski, *Wybór wierszy, wstęp i wybór*, J. Zięby, L. 1990; J. Łobodowski, *Poezje wybrane, wybór i wstęp* J. Zięby, W. 1990.

Al. Leszek GzellaŁOPACIŃSKI HIERONIM RAFAŁ, krypt, i pseud. H. Ł., L., L. R., R. L., rl., Rafał Lubicz (1860—1906), nauczyciel, językoznawca, etnograf, historyk, bibliofil. Ur. 30 IX w Ośnie Górnym na Kujawach, syn Ludwika, zubożałego ziemianina, i Marii z domu Krusiewicz. Ukończył szkołę powszechną w Brześciu Kujawskim oraz gimnazjum w Kaliszu, gdzie w 1879 r. otrzymał maturę. Następnie odbywał studia filologiczne na Wydziale Historyczno-Filologicznym UW (1879—1883), które ukończył ze stopniem kandydata nauk. Zawodowo pracował jako nauczyciel nadetatowy języków starożytnych w III Gimnazjum w Warszawie (1883—1888) oraz prof. filologii i historii w Lubelskim Gimnazjum Męskim (1884—1906). Jego pasją były, pionierskie niekiedy, badania naukowe, którym całkowicie podporządkował swoje życie prywatne. Interesował się głównie słownictwem gwarowym, obrzędami ludowymi, historią Lubelszczyzny, bibliologią a latynistyką. Problematyce tej poświęcił ponad 160 publikacji, w tym: *Przyczynki do słownika języka polskiego*, t. 1—2, W. 1891—1900 (nagroda PAU); *Głosy polskie z połowy XV wieku*, K. 1893; *Kilka zabytków języka staropolskiego*, W. 1894; *Dawne podziały administracyjnej dzisiejszej guberni lubelskiej*, „Wisła” t. XVI: 1902. Pisał po polsku i po rosyjsku. Utrzymywał kontakty naukowe z J. Karłowiczem, A. A. Kryńskim, W. Kętrzyńskim i J. Łosiem, lecz badania prowadził w zasadzie samotnie, na podstawie własnego, bogatego księgozbioru, obejmującego 11 770 tomów rzadkich druków i rękopisów, z najbogatszą wówczas kolekcją lublinianów z XVII—XIX w. W 1904 r. odmówił przyjęcia Katedry Historii Literatury Polskiej na UJK, rok później odrzucił propozycję przyjęcia etatu lektora języka polskiego na UW. Cenił natomiast uczestnictwo w pracach Akademii Umiejętności w Krakowie, której od 1898 r. był współpracownikiem, a od 1900 r. członkiem-korespondentem Komisji Językowej. Współpracował też z pismem geograficzno-etnograficznym „Wisła”. Chętnie podejmował badania na rzecz awansu kulturalnego miasta. Przyczynił się między innymi do utworzenia Muzeum Lubelskiego i Biblioteki Publicznej w Lublinie. Nosił się z zamiarem powołania do życia miejscowego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1901 r. zorganizował „Wystawę sztuki i starożytności”, prezentującą bogate zbiory antropologiczne i etnograficzne. Odczytał karty pergaminowe z 1754 r., dotyczące postawienia kopuły kościoła powizytkowskiego w Lublinie, odkrył istniejące w tej

świątyni malowidło ściennie z XV w., określił genezę fresków w kaplicy Św. Trójcy na Zamku Lubelskim na XV stulecie, zinwentaryzował wiele starych rękopisów i inkunabułów przechowywanych w bibliotekach i archiwach prowincjonalnych, określając ich pochodzenie, dane bibliograficzne oraz wartość historyczną i źródłową. Za działalność naukową został odznaczony Orderem Św. Stanisława (1888) i Orderem Św. Anny (1896). Nie angażował się w życie polityczne. Wyróżniał się lojalną postawą wobec władz rosyjskich, drobiazgowo ościąg w wykonywaniu ich zarządzeń, przez co był nie lubiany przez swych uczniów, chociaż niektórych z nich (np. A. Szelągowskiego) wspomagał finansowo. Jego imieniem nazwano Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Lublinie. Zm. 24 VIII w Lublinie na skutek obrażeń odniesionych po wypadnięciu z bryczki, uniesionej przez konie. Portret autorstwa H. K. Wiercińskiego i fot. w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie; PSB, t. XVIII s. 394—396; Nowy Korbut t. XIV s. 687—691; SPKP, s. 537—538; Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN. Cz. I, Nauki społeczne, oprac. A. Środka, P. Szczawiński, z. 2 : K—O, W. 1984 s. 377—379; A. A. Kryński, Hieronim Łopaciński (Wspomnienie pośmiertne), „P.His.” t. 3 : 1906 s. 451—455; J. Riabinin, F. Araszkiwicz, Hieronim Łopaciński, L. 1928; Ze wspomnień o śp. Hieronimie Łopacińskim, „R.Lub.” t. 2: 1929 s. 13—16; K. Jaczewski, Pierwsze ćwierćwiecze Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, L. 1933 s. 6—9; M. Gawarecka, Hieronim Łopaciński, „Kam.” 1955 nr 3/4 s. 42—46; S. Fita, Hieronim Łopaciński i jego biblioteka, „Tygodnik Katolicki” r. I : 1956 nr 15 s. 12; Hieronim Łopaciński i biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—1957, praca zbiorowa, L. 1957; M. Gawarecka, Nieznane wspomnienia o Hieronimie Łopacińskim, „Kam.” 1962 nr 12 s. 11; H. Zwolakiewicz, Etnografowie i regionaliści w badaniach kultury ludowej Lubelszczyzny. (Materiały do „Lubelskiego słownika biograficznego”), L. 1962 Studia i Materiały Lubelskie. Etnografia, z. 1 s. 39—40; W. Szwarcówna, Zasługi Hieronima Łopacińskiego dla Lublina, „B.Lub.” r. XII : 1967 nr 1—2 s. 12—13; W kręgu Hieronima Łopacińskiego, pod red. T. Jezierskiego, L. 1977; APL, Lubelskie Gimnazjum Męskie, vol. 723; Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego, sygn. 559, 606, bruliony listów H. Łopacińskiego.

Andrzej StępnikŁOSAKIEWICZOWA JANINA (1884—1963), pianistka, nauczycielka muzyki i śpiewu. Ur. 5 V w Warszawie w rodzinie o tradycjach muzycznych. Matka, rozmiłowana w muzyce, amatorsko, ale z dużym znanstwem grała na fortepianie. Stała się też jej pierwszą nauczycielką. Edukację muzyczną Łosakiewiczowa rozpoczęła na lekcjach prywatnych. Nie zaniedbywała także wykształcenia ogólnego. Po ukończeniu nauki w warszawskich gimnazjach podjęła studia w Konserwatorium Warszawskim, które ukończyła w 1901 r., uzyskując dyplom pedagogiczny. W 1902 r. poślubiła leśnika i wyjechała na Kielecczyznę, gdzie przez kilkanaście lat zajmowała się udzielaniem lekcji muzyki i wychowywaniem liczного potomstwa. W 1917 r. przeniosła się do Lublina i związała z tym miastem do końca życia. Do wybuchu II wojny światowej uczyła śpiewu w prywatnych gimnazjach Arciszowej, Radzikowskiej i Sobolewskiej. Nie zaniedbywała własnej edukacji muzycznej. W 1923 r. po czteroletniej nauce w Szkole Muzycznej im. S. Moniuszki pod kierunkiem Janusza Miketty uzyskała dyplom wirtuozowski. Jesienią 1923 r. rozpoczęła pracę w Szkole Muzycznej im. S. Moniuszki w klasie fortepianu i kontynuowała ją do r. 1939. Aktywnie uczestniczyła w życiu muzycznym Lublina. Brała udział w większości koncertów publicznych organizowanych przez Towarzystwo Muzyczne. Z upływem czasu stała się najbardziej cenioną pianistką w mieście. W 1938 r. w uznaniu jej

osiągnięć pedagogicznych i artystycznych została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi. W czasie okupacji niemieckiej udzielała prywatnych lekcji muzyki we własnym domu bądź w mieszkaniach swoich uczniów. W 1944 r. powróciła do szkolnictwa muzycznego. W 1947 r. powierzono jej obowiązki dyrektora Państwowej Średniej Szkoły Muzycznej w Lublinie, a w 1952 r., po kolejnej reorganizacji, Państwowego Liceum Muzycznego. W 1953 r. zrezygnowała z tego stanowiska i zajęła się wyłącznie pracą pedagogiczną, którą kontynuowała nieomal do ostatnich dni życia. Jej dom zawsze tętnił życiem i muzyką. Już przed wojną, ale też w czasie okupacji, a przede wszystkim po wyzwoleniu stał się miejscem stałych spotkań lubelskich muzyków. Również spotkania rodzinne często przybierały formę podwieczorków muzycznych, spośród bowiem dziewięciorga dzieci, pięcioro miało wykształcenie muzyczne. Wspomagał je ojciec, który amatorsko grał na flecie. W Teatrze Miejskim w Lublinie z okazji 25-lecia pracy pedagogicznej i artystycznej Łosakiewiczowej 18 V 1947 r. odbył się niezwykle koncert. Wystąpili w nim: Zofia Łosakiewicz-Winnicka (śpiew), Wanda Łosakiewicz (fortepian), Maria Łosakiewicz-Grodzka (taniec, akompaniament), Bogdan Łosakiewicz (skrzypce), Ryszard Łosakiewicz (wiolonczela). W uznaniu dokonań pedagogicznych i artystycznych w 1960 r. została uhonorowana tytułem Zasłużony Nauczyciel PRL. Przez cały okres pracy nauczycielskiej aktywnie uczestniczyła w działalności ZNP. Zm. nagle 23 I w Lublinie. Informacje Ryszarda Łosakiewicza - syna; Akta osobowe w Archiwum Państwowej Szkoły Muzycznej w Lublinie.

Jerzy Doroszewski LUBNICKI NARCYZ (1904—1988), filozof, prof. UMCS. Ur. 19 II w Białymstoku, syn Aleksandra, majstra farbiarskiego, i Eugenii z domu Kacjan. Żona Stefania Szczepaniak, nauczycielka matematyki w liceum. W Białymstoku ukończył gimnazjum filologiczne (1920), studiował filozofię w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, którą ukończył w 1925 r. W 1. 1928—1929 studiował w Paryskiej Sorbonie, uzyskując doktorat filozofii. W r. 1933 złożył w Wolnej Wszechnicy Polskiej rozprawę habilitacyjną, która została przyjęta, ale przewodu nie zakończono z powodu wstrzymania (od 1933) przez MWRiOP awansów naukowych w tej uczelni. Pracę zawodową rozpoczął jako asystent przy Katedrze Psychologii na WWP (1926—1927; st. asystent przy Katedrach Logiki i Metodologii oraz Historii Filozofii WWP (1930—1932); od 1933 do 1939 r. był „docentem w trakcie habilitacji”, od r. 1931 do 1939 nauczycielem w Gimnazjum M. Konopnickiej w Łodzi. W 1. 1927—1928 odbył służbę wojskową w 2 baonie Strzelców w Stargardzie. Czas okupacji spędził w Krakowie, Piotrkowie, Warszawie, wreszcie we wsi Kraszewo, pow. Radzyń (tu się ukrywał przed gestapo). Przez cały okres uczestniczył w tajnym nauczaniu. W lipcu 1944 r., dowiedziawszy się o zamiarze powołania do życia uniwersytetu państwowego, przyjechał do Lublina. Podanie (6 X 1944) o mianowanie „profesorem przy katedrze filozofii organizującego się Uniwersytetu Państwowego” podpisał jako „dr Narcyz Łubnicki, docent w trakcie habilitacji WWP”. Przewód habilitacyjny został zakończony w styczniu 1945 r. Zakres habilitacji — filozofia, został później (X 1945) zmieniony na „logikę, metodologię nauk i teorię poznania”. Nominację Prezydium KRN na profesora nadzw. UMCS otrzymał 31 X 1944 r.; „profesorem zwyczajnym został w r. 1960. W Lublinie uczestniczył w organizowaniu życia uniwersyteckiego. W PKWN pełnił funkcję radcy Resortu Oświaty; w 1945 t. wydelegowany został do Łodzi z misją organizowania tamtejszego uniwersytetu. W UMCS zorganizował Katedrę Filozofii I (Katedrę Filozofii II kierował prof. Stefan Harassek). W 1950 r. obie katedry zostały zlikwidowane i na ich miejsce powołano Katedrę Logiki (z kierownictwem Łubnickiego,) z dwoma zakładami logiki (Zakładem Logiki II kierował Harassek). Zmiana ta miała charakter polityczny i

więzała się z odsunięciem Łubnickiego od wykładów z filozofii; pozostały mu zajęcia z logiki oraz lektorat języka rosyjskiego; poważnemu ograniczeniu uległy też wtedy możliwości publikacji. Katedra Filozofii (z Zakładami: Filozofii i Logiki) pod kierownictwem Łubnickiego została Uniwersytetowi przywrócona w lipcu 1957 r. Powstała wtedy możliwość szerokiej działalności dydaktycznej w zakresie filozofii, przyjmowani byli młodzi pracownicy (Zdzisław Cackowski, Tadeusz Margul, Bohdan Dziemidok, Leon Koj, Tadeusz Kwiatkowski, Zdzisław J. Czarnecki; wszyscy są dzisiaj profesorami), co pociągało za sobą rozszerzanie się tematyki i zakresu badań naukowych. Wtedy to w istocie rzeczy — z wielkiego wysiłku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Łubnickiego — wyłoniła się perspektywa powstania znaczącego ośrodka filozoficznego w UMCS, w którego rozwoju ważnym etapem był Międzyuczelniany Instytut Filozofii i Socjologii UMCS (1971—1990), a ostateczną realizacją w 1991 r. Wydział Filozofii i Socjologii. Od r. 1970 (powołanie Instytutu Nauk Filozoficznych i Pedagogicznych) do emerytury (1974) Łubnicki był kierownikiem Zakładu Logiki i Metodologii Nauk. W l. 1962—1965 sprawował obowiązki prorektora UMCS. Kierował też wtedy Komisją Konkursową do spraw budowy pomnika Marii Skłodowskiej, odsłoniętego z okazji 20-lecia UMCS (23 X 1964). Niezwykle ważną częścią życia naukowego Łubnickiego była działalność w stowarzyszeniach naukowych. Jeszcze w czasach szkolnych organizował grupy filozofującej młodzieży, w Łodzi prezesował (1933—1939) Towarzystwu Filozoficznemu, był współpracownikiem Komisji Filozoficznej PAU, w Lublinie — prezesem Towarzystwa Filozoficznego i Psychologicznego, a następnie (1955—1980) Lubelskiego Oddziału PTF; żaden oddział w Polsce nie był wówczas w stanie dorównać aktywności Oddziałowi Lubelskiemu; wytworzyła się wtedy tradycja dobrej współpracy między środowiskiem filozoficznym UMCS i KUL. Łubnicki był przez wiele kadencji członkiem ZG PTF. Otrzymał członkostwo honorowe Towarzystwa. UMCS nadał mu doktorat honorowy (23 X 1982). Najważniejszą treścią życia Łubnickiego była filozofia. Nie stworzył z własnej filozofii systemu, ale preferencje są w niej czytelne: racjonalizm, krytycyzm, antydogmatyzm. Do kryjących się za tymi pojęciami zasad myślenia przywiązany był bardzo rygorystycznie; pozostawał więc bardzo krytycznie nastawiony wobec metafizyki, mistycyzmu, fideizmu. Była to postawa typu kartezjańskiego; bliska też racjonalizmowi neopozytywistów i Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. W swoich badaniach epistemologicznych dociekał źródeł zasadności twierdzeń teoretycznych. Dochodził do wniosku, że teoria nie jest w stanie uzasadnić swoich twierdzeń w sposób ostateczny, ale tylko dostateczny. Szukał też mocniejszego oparcia dla teorii w sferze pozateoretycznej, w praktyce (w wymogach, w postulatach życia praktycznego) i tą postawę nazywał praksizmem i postulatyzmem. Obok badań systematycznych (epistemologia i metodologia) prowadził intensywne studia nad dziejami filozofii. Pisał m.in. o filozofii Kartezjusza, Bacona, Feuerbacha, Engelsa, Lenina, Teilharda de Chardin. Interesował się dziejami literatury rosyjskiej, zwłaszcza Hercenem. Bardzo wiele zrobił dla rozpoznania obszaru polskiej filozofii najnowszej (studia o filozofii 3. Mahrburga, M. Straszewskiego, M. Massoniusa, H. Elzenberga, R. Ingardena). W poglądach aksjologicznych można by jego postawę określić takimi terminami, jak antropocentryzm, indywidualizm, relatywizm: człowiek stanowi źródło wszelkich wartości; najwyższą wartością jest jednostka ludzka; wartości nie wywodzą się (nie są emanacją jakiegokolwiek ABSOLUTU), ani nie są absolutami; względny charakter wartości nie pozbawia ich wzniosłości. We wszystkich dziedzinach zainteresowania badawczego miał poglądy wyrobione i bardzo stanowcze; systematycznie je głosił

oraz uporczywie i rzeczowo ich bronił; odmienne poglądy szanował i umiał ich wysłuchiwać. Wyznawał zasady demokracji, ale w praktycznym postępowaniu — jako kierownik zespołu osób — był rygorystą. Dorobek naukowy lubnickiego obejmuje ok. 150 publikacji. Najbardziej syntetyczne jego ujęcie zawarte jest w dwu książkach: *Nauka poprawnego myślenia* (PWN, 1963, ss. 466) oraz *Światopoglądy* (PWN, 1974, ss. 823). W ostatnich latach życia mieszkał przemennie w Lublinie i Nałęczowie. Zm. 22 VI w szpitalu w Puławach, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski OOP, Krzyż Oficerski OOP, Krzyż Komandorski OOP, Zasłużony Nauczyciel PRL, Medal Komisji Edukacji Narodowej. Z. Cackowski („*Studia Filozoficzne*”, nr 2/85, s. 3—11; „*Studia Filozoficzne*”1, nr 10/74, s. 79—83; „*Kamena*”, nr 11/74; *Informator UMCS*, nr 1/2, 83); Z. Cackowski, J. Piele, K. Szaniawski, („*Studia Filozoficzne*”, nr 1—2/83, s. 230—239); E. Borowiecka, Z. Cackowski, Z. J. Czarnecki, B. Dziemidok, L. Koj, T. Kwiatkowski, (red.): *Anna-les UMCS sec. I, Philosophia—Sociologia*, vol. I, 75 (bibliografia prac N. Łj; J. Dębowski („*Edukacja Filozoficzna*”, vol. 9, 89, s. 349—394); T. Kwiatkowski („*Ruch Filozoficzny*”, t. XLVII, 2, 90, s. 103—113). Zdzisław Cackowski ŁUKASZ Z NOWEGO MIASTA (NEAPOLITANUS) (zm. ok. 1542), docent filozofii Uniwersytetu Krakowskiego, pisarz miejski w Lublinie. Ur. w Nowym Mieście (Byblu) w ziemi przemyskiej. Pochodził z rodziny mieszczańskiej. W rodzinnym mieście uczęszczał chyba do szkoły parafialnej, później trafił na Uniwersytet Krakowski. Wpisał się 22 VII 1513 (syn Jana) lub 5 I 1515 (syn Łukasza). Bakalaureat sztuk wyzwolonych uzyskał w końcu 1517 r., a mistrzostwo w styczniu 1521. Bezpośrednio po studiach rozpoczął wykłady na Wydziale Sztuk Wyzwolonych krakowskiej uczelni jako bezpłatny docent. Opracował w tym czasie podręcznik epistolografii *Compendiosa in modum construendarum epistolarum manu ductio [...]* maiori [...] diligentia congesta, wydany u Floriana Unglera w 1522 r., który dedykował rektorowi Uniwersytetu Krakowskiego Stanisławowi Bielowi. Z listu dedykacyjnego Łukasza przebija troska o język łaciński: o jego właściwy poziom będzie dbał, piastując urząd pisarza miejskiego w Lublinie. W końcu 1522 r. Łukasz opuścił Kraków, zapewne wskutek kłopotów finansowych, miał bowiem liczne długi. Co robił do połowy 1527 r., niewiele wiemy. Udało się ustalić, że ożenił się w Sandomierzu z nieznaną bliżej Barbarą. Dzięki temu małżeństwu, zważywszy stałe związki mieszczaństwa sandomierskiego z lubelskim, wszedł w kontakt z władzami miasta nad Bystrycą i objął w nim urząd pisarza miejskiego. Na podstawie ksiąg miejskich możemy ustalić, iż urzędowanie rozpoczął na początku czerwca 1527 r. Jako człowiek energiczny, wszechstronnie wykształcony humanista, szybko zreorganizował pracę w kancelarii miejskiej. Zapoczątkował także prowadzenie serii ksiąg miejskich, zawierających zapisy o jednorodnej tematyce. W 1532 r. m.in. założył księgę laudów miejskich, które spisał od 1408 r. Często występował także jako pełnomocnik stron w sądzie ławniczym i radzieckim, sprawował też funkcję jednacza, co świadczy o dużym autorytecie wśród mieszczan lubelskich. Rozwój czynności kancelaryjnych, który powodował zwiększenie obowiązków pisarza miejskiego, sprawił, iż w czerwcu 1537 r. zrezygnował Łukasz z prowadzenia zapisów sądu ławniczego, pozostawiając sobie pisarstwo rady miejskiej. W międzyczasie był ławnikiem, a w 1540 r. został wybrany rajcą miejskim i w związku z tym zrezygnował z funkcji pisarza radzieckiego. Poświęcił się chyba powiększaniu majątku, jakiego dorobił się podczas pracy w Lublinie. Zm. między 23 XI 1541 a 24 II 1542 r. Pozostawił pokaźny majątek, a więc kamienicę w ul. Krakowskiej (ob. Bramowa), w której mieszkał, drugą w ul. Kowalskiej (ob. Jezuicka), trzy ogrody na Przedmieściu

Krakowskim i w pobliżu klasztoru bernardynów oraz kilka kawałków pola w zachodniej części terenów przedmiejskich. Cały majątek Łukasza wraz z należnościami u dłużników oszacowano w lipcu 1543 r. na 1963 floreny węgierskie i 1 grzywnę srebra. Z małżeństwa z Barbarą miał dwie córki, zamężne w chwili śmierci ojca. Łucja była żoną Jana Baltizera z Sandomierza, Katarzyna lubelskiego kuśnierza Jana Kusibyta. Estreicher; Enc. Org.; PSB, t. XVIII s. 535—536; Materiały do monografii Lublina. Wtlkierze XV—XVII w., wyd. L. Białkowski, L. 1928; B. Nadolski, Podręcznik epistolograficzny Łukasza z Nowego Miasta, „Pam. Lit.” 28 : 1931 s. 72—77; L. Winniczuk, Epistolografia. Łacińskie podręczniki epistolograficzne w Polsce XV—XVI wieku, Wr. 1952 s. 9, 11, 22, 36, 61, 69—72; M. Stankowa, Kancelaria miasta Lublina w XIV—XVIII w., W. 1968 s. 38, 45, 57, 58, 60, 64, 81, 98; I. Gole-niszczew-Kutuzow, Odrodzenie włoskie a literatury słowiańskie XV i XVI w., W 1970 s. 288; R. Szczygieł, Konflikty społeczne w Lublinie w pierwszej połowie XVI w., W. 1977 s. 120—124; APL, Księgi miasta Lublina, ks. 3—5, 144—145, 273; Księgi grodzkie Lubelskie, Inscriptionum, ks. 4, k. 519v—520 Ryszard Szczygieł

MACIEJ Z OPATOWCA

(b.d. — b.d.), osadźca i wójt dziedziczny w Lublinie, prawdopodobnie mieszczanin, pochodzący z rodziny osiadłej w Krakowie, gdzie miał posiadłości również jego brat Piotr. Należał do kręgu ludzi blisko związanych z Władysławem Łokietkiem. Świadczą o tym powierzone mu przez monarchę funkcje. Był pierwszym poświadczonym źródłowo zarządcą generalnym zreorganizowanych w l. 1317—1321, być może przy jego współdziałaniu, dóbr monarszych w ziemi krakowskiej i sandomierskiej. W r. 1321 sprawował też funkcję pełnomocnika władcy przy wyznaczaniu rajców w Krakowie.

Zasługi Macieja musiały być duże, skoro Łokietek w przywileju lokacyjnym dla Lublina, wydanym w r. 1317, określa go jako męża zaufanego, wiernego sługę, „którego prawość obyczajów i niezwykła wierność uczyniła nam miłym i bliskim, co wieść powszechna podaje i potwierdza fakty”. Na mocy tego dokumentu Maciej został zasadźcą Lublina na prawie magdeburskim i pierwszym jego wójtem. Wójtostwo zostało mu przez Łokietka nadane dziedzicznie, z prawem swobodnego nim dysponowania.

Peryferyjnie położone miasto musiało wymagać dużych nakładów ze strony wójta, stąd i duże uposażenie wójtostwa. Składały się na nie: co szósty łan ze 100 łanów frankońskich przydzielonych miastu, 1/3 opłat sądowych, 1/6 z czynszów świadczonych przez mieszczan z działek siedliskowych, jatki rzeźnicze, karczmy, wszystkie ławy piekarskie i szewskie, rzeźnia, co szósta kramnica kramarzy i sukienników, łaźni i „młynów tyle, ile ich zdoła pobudować w granicach miasta” oraz wyłączne prawo łowienia ryb w sadzawkach.

Na temat sprawowania przez Macieja urzędu wójta i realizacji powierzonej mu lokacji nie można niczego bliższego powiedzieć ze względu na brak źródeł. Wydaje się, że jego obowiązki zarządcy nie pozwalały mu na pozostawanie w Lublinie. Zm. prawdopodobnie przed 4 VI 1323 r., a na pewno przed r. 1331. W każdym bądź razie w r. 1331 źródła notują go jako nieżyjącego. O jego rodzinie i stanie majątkowym nic bliższego nie można powiedzieć.

PSB, t. IX s. 7; Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. II, wyd. F. Piekosiński, Kr. 1886 nr 569; W. Kierst, Wielkorządy krakowskie w XIV—XVI stuleciu, „P.His.” t. 10 : 1910 s. 20, 25, 303, 304; J. Ptaśnik, Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich „Rocznik Krakowski” t. 15 : 1913; K. Myśliński, Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317—1504, L. 1962.

MAGIERSKA Z JANKOWSKICH DANUTA ZOFIA

ps. Aniela, Weronika (1910—1984), polonistka, bibliotekarka, instruktorka ZHP: podharc mistrzyni (1929), harcmistrzyni (1934). Ur. 15 V w Żołudku k. Nowogródka, córka lekarzy Pawła i Marii z domu Goreywa.

Od 1911 r. mieszkała w Lublinie, gdzie ojciec był ordynatorem w szpitalu dziecięcym. Tu uczęszczała do freblówki (przedszkole) Marii Papiewskiej, następnie do Prywatnego Gimnazjum Wacławy Arciszównej, a od 1922 r. do Państwowego Gimnazjum Żeńskiego im. Unii Lubelskiej, które ukończyła w 1927 r. Studia podjęła w 1928 r. na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL, uzyskując w 1933 r. stopień magistra filologii polskiej. Podczas studiów działała w Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej.

Od 1921 r. należała do ZHP, pełniąc m.in. funkcje: zastępowej, przybocznej 13 LDH Żeńskiej (1925—1927), komendantki Hufca Harcerk Lublin I (1931—1935), komendantki Chorągwi Lubelskiej Harcerk (1935—1936), komendantki Hufca Harcerk Lublin „Wędrowniczki” (1938—1939). W l. 1928—1935 była także członkiem komendy Chorągwi Lubelskiej Harcerk, a w l. 1938—1939 członkiem Zarządu Okręgu Lubelskiego ZHP. Wielokrotnie pełniła funkcje instruktorskie na obozach i kursach harcerskich, a dwukrotnie, w Borkowie Kartuskim (1933) i Glinnej k. Spały (1935), była komendantką obozo-kursów dla drużynowych, organizowanych przez komendę chorągwi. Przez pewien okres redagowała „Łącznik” Lubelskiej Chorągwi Harcerk, miesięcznik wydawany w l. 1934—1939.

W początkach okupacji niemieckiej współorganizowała konspiracyjną Chorągiew Lubelską Harcerk i była członkiem jej komendy. We wrześniu 1941 r. komendantka Pogotowia Harcerk Józefina Łapińska mianowała ją komendantką chorągwi. Z funkcji tej ustąpiła w sierpniu 1943 r., przekazując obowiązki Marii Świtalskiej.

Równoległe z pracą harcerską podjęła w grudniu 1939 r. działalność w tajnej organizacji SZP, a następnie w ZWZ i AK. Początkowo pełniła służbę w łączności konspiracyjnej, a od 1942 r. w WSK, gdzie do 1945 r. była zastępczynią szefowej WSK Okręgu Lubelskiego AK.

W 1946 r. podjęła działalność w reaktywowanym harcerstwie jako instruktorka komendy Chorągwi Lubelskiej Harcerk. W czerwcu 1949 r. wystąpiła z ZHP na własną prośbę, gdyż nie akceptowała zachodzących w harcerstwie przemian ideologicznych.

Pracę zawodową podjęła we wrześniu 1949 r. jako bibliotekarka w szkole ogólnokształcącej W. Arciszównej. W lipcu 1952 r. została aresztowana pod zarzutem inspirowania kontrrewolucyjnej działalności w byłym środowisku harcerskim i skazana wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie na karę 10 lat więzienia, złagodzoną przez Najwyższy Sąd Wojskowy do lat 8. W lutym 1954 r. ułaskawiona przez Radę Państwa i zwolniona z więzienia w Chełmie, a w styczniu 1959 r. uniewinniona i zrehabilitowana przez Sąd Najwyższy.

W 1957 r. wstąpiła ponownie do ZHP, współpracując z komendą Chorągwi Lubelskiej Harcerstwa w zakresie kształcenia instruktorów. Redagowała „Biuletyn Grodu Kozła”, wydawany przez chorągiew. W lutym 1959 r. przeniesiona do kategorii instruktorów w rezerwie (rozkaz Naczelnika Harcerstwa L. 4/59).

Po śmierci męża (1957) podjęła pracę w Chemicznej Spółdzielni Pracy „Permedia”, a

od września 1961 r. do przejścia na emeryturę w 1978 r. pracowała jako bibliotekarka w IV Liceum Ogólnokształcącym im. Stefanii Sempołowskiej w Lublinie. W l. 1963—1965 ukończyła kursy I, II i III stopnia dla bibliotekarzy szkolnych. W 1973 r. otrzymała nagrodę Ministra Oświaty i Wychowania II stopnia, a w 1978 r. nagrodę III stopnia. Współautorka książki *Harcerki 1939—1945*, wydanej przez PWN w 1973 r. i w 1983 r. (wydanie drugie).

Zm. 18 IV w Lublinie i pochowana została na miejscowym cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Armii Krajowej, Medalem Wojska, Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Z małżeństwa zawartego w 1932 r. ze Stanisławem Magierskim (1904—1957) miała dzieci: Jana (ur. 1936) i Martę (ur. 1939).

I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. I L. 1971 s. 194, 197, 314; Harcerki 1939—1945, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1983 passim; Harcerki 1939—1945. Relacje—pamiętniki, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1985 passim; K. Jarzembowski, L. Kuprianowicz, Kroki do syntezy. Lubelszczyzna, „Harcerstwo” 1989 nr 9, 10; K. Jarzembowski, L. Kuprianowicz, Represjonowanie instruktorów i młodzieży harcerskiej w latach pięćdziesiątych, „Harcerstwo” 1991 nr 4—5; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny); Informacje syna Jana Magierskiego: AKUL, Akta studenckie; Rozkazy Naczelnictwa ZHP L., 12/29, 5/34, 10/38, 13/39, 3/49, 4/59; Rozkazy Naczelniczki Harcerki L., 1/29, 9/31, 6/35, 5/36, 10/38, 15/38; AGK ZHP, Sprawozdanie Komendy Pogotowia Harcerki za okres 1939—1943.

MAGIERSKI STANISŁAW JACEK

ps. Jacek II (1904—1957), farmaceuta, muzyk, fotografik. Ur. 21 VIII w Lublinie, syn Jana, farmaceuty, współwłaściciela hurtowego składu materiałów aptecznych w Lublinie, i Marii Lucyny z Jaroszyńskich.

W 1923 r. ukończył w Lublinie Gimnazjum Humanistyczne Męskie „Szkoła Lubelska”. W latach szkolnych należał do harcerstwa (2 LDH), a w 1920 r. był żołnierzem Harcerskiego Batalionu Wartowniczego w Lublinie. Uczył się też gry na fortepianie i zamierzał studiować w konserwatorium. Nagła śmierć ojca (1918) spowodowała, że podjął studia farmaceutyczne na UW, uzyskując w 1927 r. stopień magistra farmacji.

Po powrocie do Lublina objął kierownictwo rodzinnej firmy „Hurtownia drogeryjna i skład materiałów aptecznych i farb. J. Magierski i S-ka”. W swoim sklepie przy ul. Krakowskie Przedmieście 25 wprowadził sprzedaż aparatów fotograficznych, błon filmowych i innych materiałów fotograficznych oraz uruchomił najnowocześniejsze wówczas w Lublinie laboratorium fotograficzne całkowicie wyposażone przez firmę „Agfa”. Podjął także produkcję środków kosmetycznych, stając się w tej dziedzinie, a zwłaszcza w perfumerii, wybitnym znawcą w kraju. Pracując rozpoczął studia prawnicze na KUL, z których po dwóch latach musiał zrezygnować z powodu braku czasu.

Poza pracą zawodową główne jego zainteresowania skierowane były ku sztuce, a zwłaszcza muzyce. Zajmował się też czynnie malarstwem i fotografią. We wszystkich tych dziedzinach posiadał nieprzeciętną biegłość i znanstwo, dając temu dowód udziałem w licznych występach publicznych jako pianista oraz w wystawach krajowych i zagranicznych jako fotografik. Na I Polskiej Wystawie Fotografii Ojczyстей w Warszawie (1938) reprezentował, obok Edwarda Hartwiga, lubelskie środowisko fotograficzne, uzyskując dyplom honorowy, natomiast na wystawie fotograficznej w Birmingham otrzymał wyróżnienie. W środowisku lubelskim zapisał się nie tylko jako artysta, ale również jako społecznik i mecenas sztuki. Działal w Lubelskim Towarzystwie Muzycznym, był założycielem Lubelskiego Towarzystwa Fotograficznego, wspierał artystów malarzy z grupy „Krağ”.

W czasie okupacji nadal pracował w swojej firmie, będącej pod zarządkiem niemieckim. Był dwukrotnie aresztowany przez Niemców: w 1941 r. za niezapłacenie cła i w 1943 r. podczas łapanki na ulicy. Działalność konspiracyjną rozpoczął jako organizator zaopatrzenia sanitarnego dla potrzeb Okręgu Lubelskiego ZWZ-AK, a od 1943 r. działał również w BIP, gdzie w 1944 r. był zastępcą szefa BIP Okręgu Lubelskiego AK.

W 1943 r. powstało wiele jego utworów o treści patriotycznej, do których pisał słowa i muzykę, bądź tylko słowa lub tylko muzykę. Do dziś znane są *Kołysanka leśna*, zaczynająca się od słów „Dziś do ciebie przyjść nie mogę”, i *Na polance błyszczą rosa* — obie napisane dla oddziału partyzanckiego „Nerwy” z Obwodu AK Lublin. Skomponował muzykę do K. Makuszyńskiego *Czemu tak łzy ronisz* oraz *Marsz* i napisał słowa *Nike z Cheronei* do muzyki A. Malawskiego, w którym to utworze przekazał wiarę i nadzieję w zwycięstwo. Wieść o wysiedlaniu przez Niemców ludności z Zamojszczyzny zainspirowała *Modlitwę*. W 1943 r. powstała piosenka *Zawołanie*, z jego słowami i muzyką E. Wojciechowskiego, która w tubie do pasty do zębów dotarła do więźniarek obozu koncentracyjnego w Ravensbrück.

W lipcu 1944 r. wykonał dokumentalne zdjęcia fotograficzne ofiar mordu dokonanego przez Niemców na więźniach Zamku Lubelskiego oraz zdjęcia obozu koncentracyjnego na Majdanku.

W grudniu 1944 r. został w Lublinie aresztowany przez NKWD i skazany za działalność w AK na 10 lat więzienia. Po dwóch latach pobytu w więzieniach na Zamku Lubelskim i we Wronkach został zwolniony na mocy amnestii.

W 1950 r., po utracie własnej firmy, był założycielem i współorganizatorem Chemiczno-Farmaceutycznej Spółdzielni Pracy „Permedia” w Lublinie. Pracował w niej jako kierownik techniczny aż do śmierci. Z jego inicjatywy przy Spółdzielni powstał w 1950 r. amatorski zespół teatralny „Latarnia”, którego był nie tylko współtwórcą, ale opiekunem i doradcą. Dla potrzeb zespołu komponował muzykę do tekstów znanych polskich autorów, min. Artura Oppmana (*Piaskarz, Honoratka, Szewc warszawski*), oraz do tekstów własnych (*Pan Hilary, Kwiaciarka*). Zaprojektował i wykonał dekorację do *Wodewilu Warszawskiego*, wystawianego przez ten zespół.

Zm. 28 I w Lublinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu przy ul. Lipowej.

Za działalność konspiracyjną odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Z małżeństwa zawartego w 1932 r. z Danutą Jankowską (1910—1984) miał dzieci: Jana (ur. 1936), doktora chemii, ożenionego z Sabiną Bolko, i Martę (ur. 1939), polonistkę, zamężną za Andrzejem Paździorem.

W l. 60. na kanwie utworu S. Magierskiego *Kołysanka leśna* powstało widowisko teatralne *Dziś do ciebie przyjść nie mogę*, wystawiane zarówno w kraju, jak i za granicą. Jego fotografie były prezentowane w Paryżu, Nowym Jorku, a także w rodzinnym Lublinie, gdzie na wystawie w 1990 r. znalazły się nieliczne zachowane jego akwarele. Jedna z ulic w Lublinie nosi imię Stanisława Magierskiego.

Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie, L. 1936 s. 83, 84, 153, 161; H. Romanowski, O Stanisławie Magierskim — autorze piosenki „Dziś do ciebie przyjść nie mogę”, WTK 1970, nr 34; tenże, Mgr Stanisław Magierski, autor tytułowej piosenki głośnego widowiska „Dziś do ciebie przyjść nie mogę”, „Farmacja Polska” 1970 nr 10; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. I, L. 1971 s. 197; M. Derecki, Historia partyzanckiej piosenki, „Kurier Lub.” 1987 nr 207; L. Gnot, Stanisław Magierski — patron godny zespołu, „Szt. Ludu” 1989 nr 127; M. Gmiter i inni, Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 91; Subtelny Magierski, „Kurier Lub.” 1990 nr 230; Majdanek 1941—1944, pod red. T. Mencla, Lublin 1991 s. 248; Informacje syna Jana Magierskiego.

MAJEWSKI ADAM AUGUST IGNACY

(1838—1908), adwokat, komisarz Rządu Narodowego 1863 na woj. lubelskie, zesłaniec. Ur. 28 VIII w Warszawie, syn Józefa Benedykta .aktora i oficera 1831 r., oraz Zofii z Brzezińskich. Ukończył gimn. w Warszawie (1857), studia prawnicze odbywał na uniwersytecie petersburskim, gdzie uzyskał (1861) stopień kandydata praw. Po powrocie do kraju rozpoczął aplikację sądową przy Trybunale Cywilnym w Warszawie oraz wszedł do organizacji powstańczej.

W r. 1862 stanął do konkursu na wykładowcę prawa w utworzonym wówczas Instytucie Puławskim. Konkurs wygrał, lecz wybuch powstania uniemożliwił mu objęcie tego stanowiska. W kwietniu 1863 r. został przez Rząd Narodowy skierowany do Lublina i powołany na komisarza powstania w woj. lubelskim. Obowiązki te łączył z aplikacją sądową w Lublinie. Był współtwórcą poczty obywatelskiej, stanowiącej również komórkę wywiadu wojskowego.

2 VIII 1863 r. został aresztowany i przez trzy miesiące więziony na Zamku Lubelskim. W marcu 1864 r. mianowany asesorem sądu poprawczego w Brześciu Kujawskim, w tymże roku aresztowany powtórnie i osadzony w Cytadeli Warszawskiej. Po 9 miesiącach śledztwa za udział w powstaniu 1863 r., został skazany przez sąd wojenny na karę śmierci, którą zamieniono mu na 10 lat ciężkich robót na Syberii w Ussolu k. Irkucka. Na wygnaniu, od listopada 1865, towarzyszyła mu dobrowolnie

żona Elżbieta. Po zwolnieniu z katorgi i amnestii z r. 1869 Majewski osiedlił się w Krasnojarsku, gdzie założył sklep, później pracował w kopalni złota jako urzędnik. W r. 1873 za zgodą władz przeniósł się do Rosji europejskiej i zamieszkiwał w gub. tambowskiej.

Do kraju powrócił w końcu r. 1876 i osiadł na stałe w Lublinie. W r. 1878 został adwokatem przysięgłym i otworzył kancelarię. Znany był z wyjątkowej sumienności przy opracowywaniu obron. Bezinteresownie bronił biednych pokrzywdzonych. Po założeniu w Lublinie Tow. Kredytowego Miejskiego wybrano go na prezesa; godność tę piastował do końca życia.

Zm. 19 II w Lublinie, został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Z małżeństwa zawartego w t. 1864 z Elżbietą z Pawłowskich, córką Jana Pawłowskiego, właściciela Czechówki Górnej (obecnie cz, Lublina), kurierką powstania 1863 r., miał siedmioro dzieci: Manię Anielę (ur. 1866), Adama Kazimierza (1867—1948), lekarza, Zofię (ur. 1869), Zygmunta (1872—1939), Władysława (1874—1939), adwokata, Jadwigę, zamężną za Juliuszem Korsakiem i Karola, abs. Akademii Handlowej w Antwerpii.

PSB, t. 19 s. 172—73; „Z. Lub.” 1908 nr 50; Zbiory rodzinne w posiadaniu Haliny Majewskiej; W. Lasocki, Wspomnienia mojego życia, Kr. 1937; J. Tomczyk, Organizacja cywilno-wojskowa powstania styczniowego w Lublinie i na Podlasiu, RL t. 6 : 1963 s. 17—18, 56, 65; T. Mencil, Lublin przedkapitalistyczny, w: Dzieje Lublina. Próba syntezy, t. I, L. 1965 s. 217; A. Iwański, Pamiętniki 1832—1876, W. 1968; Wielki patriota — lubelski adwokat Adam Majewski (1838—1908), „Palestra” 1971, nr 9 s. 75—76; A. Majewski, Reminiscencje, Toruń 1979, mps w posiadaniu Haliny Majewskiej w Toruniu passim; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 29, 51—52; J. Marczuk, Trzy pokolenia Majewskich, „Kam.” 1987 nr 10 s. 4—5 (fot.).

MAJEWSKI ADAM

(1907—1979), lekarz, chirurg, pisarz, uczestnik bitwy pod Monte Cassino, autor wspomnień wojennych. Ur. 24 V w Lublinie, syn Adama Kazimierza, lekarza, działacza społeczno-politycznego, oraz Zofii z Jandzyków. Uczęszczał do Gimnazjum S. Batorego w Lublinie, gdzie zdał maturę w r. 1926. Po 3 latach studiów w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie przeniósł się na medycynę na UJK. Tam uzyskał tytuł lekarza w r. 1936, a następnie w r. 1938 stopień doktora medycyny.

Praktykę lekarską odbywał też w lecznicy chirurgicznej swego ojca w Lublinie, miał ją przejąć na własność i prowadzić. W l. 1936—1938 był lekarzem oddziału chirurgicznego w Państwowym Szpitalu Powszechnym we Lwowie. Następnie po rocznym stażu naukowym w II Klinice Chirurgicznej UW, przeniósł się (w IV 1939) do Kliniki Chirurgicznej prof. T. Ostrowskiego we Lwowie na stanowisko asystenta. 9 IX 1939 wstąpił ochotniczo do WP, był chirurgiem Szpitala Wojennego nr 606. 19 IX został internowany wraz ze swoją jednostką w obozie wojskowym Felsőhangony na Węgrzech, skąd przedostał się przez Jugosławię do Francji i 18 II 1940 r. wstąpił do

Armii Polskiej. Od maja brał udział w walkach z Niemcami w składzie 10 Brygady Kawalerii Pancerniej gen. S. Mączka. Po kapitulacji Francji został ewakuowany do Wielkiej Brytanii.

W l. 1940—1943, jako lekarz szpitali wojskowych był uczestnikiem działań Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii oraz na Środkowym i Bliskim Wschodzie (Palestyna, Irak, Egipt). W grudniu 1943 r. jako lekarz 3 Batalionu Strzelców Karpackich odpłynął z Egiptu do Włoch, wziął udział w bitwie o Monte Cassino (1944). Podczas kampanii włoskiej został ciężko kontuzjowany i przeniesiony na stanowisko komendanta czołówki chirurgicznej nr 350. W r. 1946 ponownie wyjechał do Wielkiej Brytanii, a w maju 1947 r. powrócił do kraju i został starszym asystentem II Kliniki Chirurgicznej UW. u prof. W. Brossa. Specjalizował się w zakresie chirurgii klatki piersiowej. W r. 1949 został dyrektorem Szpitala Powiatowego w Bystrzycy Kłodzkiej.

W l. 1950—1957 na zlecenie Ministerstwa Zdrowia organizował oddziały ftyzjochirurgiczne w sanatoriach przeciwgruźliczych oraz pełnił funkcję ich ordynatorów, kolejno: w Zdunowie k. Szczecina, Tuszynku (woj. łódzkie) i Bystrej Śląskiej (1950—1953) oraz w Górnicy k. Rzeszowa (1954—1956) i w Chodzieży k. Poznania (1956—1957). W czasie pracy w sanatoriach był w stałym kontakcie naukowym z Kliniką Chirurgiczną we Wrocławiu. Otrzymał specjalizację I i II stopnia z chirurgii i torakochirurgii. Wygłosił liczne referaty na posiedzeniach naukowych Kliniki i Tow. Lekarskiego we Wrocławiu. Według opinii prof. W. Brossa miał wybitne zainteresowania naukowe. Wykonywał operacje z bardzo dobrymi wynikami, wykazując bardzo duże zdolności operacyjne oraz dobrą technikę.

W końcu r. 1957 Majewski przeniósł się do Lublina i był zatrudniony od 1 XII 1957 do 30 XI 1960 r. na stanowisku starszego asystenta w I Klinice Chirurgicznej AM, kierowanej przez prof. T. Jacynę-Onyszkiewiczza. Na skutek odnowionej kontuzji wojennej zrezygnował z pracy naukowej i od 1 XII 1960 do 30 IV 1963 r. był lekarzem w Przychodni Chirurgicznej w Lublinie.

Rozpoczął wówczas twórczość literacką, m.in. opublikował wspomnienia pt. *Wojna, ludzie i medycyna* (L. 1960, kolejne wyd.: L. 1968, 1969, 1972, 1977, 1987). Od 1 V 1963 do 31 X 1966 r. był ordynatorem oddziału chirurgii w szpitalu w Szulinie. W r. 1966 przeniósł się do Torunia, gdzie pracował jako chirurg w lecznictwie otwartym.

Ogłosił kilkanaście prac naukowych z chirurgii ogólnej i torakochirurgii (m.in. w czasopismach „Przegląd Chirurgiczny” 1953 nr 4, „Gruźlica” 1956 nr 4, 1957 nr 10) oraz rozprawę doktorską *W sprawie wpływu ciąży na powstawanie kamicy żółciowej i czynnościowych zaburzeń w drogach żółciowych zewnątrzwątrobowych* (Kr. 1938).

Po przejściu na emeryturę (1972) opublikował dalszą część wspomnień wojennych *Zacząło się w Tobruku* (L. 1974, 1980), *Wojenne opowieści porucznika Szemraja* (L. 1975, 1982) oraz opowiadania *Lekarz też człowiek* (Gd. 1980). W rękopisach pozostawił m.in. *Reminiscencje* i *Medyczną fantasmagorię*.

Był kapitanem rezerwy i inwalidą wojennym. Należał do ZAiKS (od 1972) i ZLP (od 1976). Zm. 24 V w Toruniu i został pochowany na cmentarzu na Powązkach w Warszawie. Odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski,

Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Monte Cassino, Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz wieloma odznaczeniami brytyjskimi. Był dwukrotnie żonaty. Z drugiego małżeństwa (1946) z Haliną Marią Liszewską miał córkę Zofię (ur. 1947), fizyka, i syna Władysława Adama (ur. 1948), profesora fizyki w UG.

A. Majewski, Bitwa o Monte Cassino. Fragment wspomnień lekarza, „Arch. Hist. Med.” t. 23:1960 z. 1 s. 103—32, z. 2 s. 245—276; tenże, Wojna, ludzie i medycyna, L. 1960 passim (fot.); Akademia Medyczna w Lublinie w XX-leciu Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 95; A. Majewski, Reminiscencje, Toruń 1979, mps w posiadaniu H. Majewskiej w Toruniu; „Życie Warszawy” 1979 nr 121 s. 11 (nekrolog); tenże, Lekarz też człowiek, Gd. 1980 s. 41—42, 47, 283; T. Radwański, Karpaczkami nas zwali, W. 1980 s. 178, 190, 192, passim; M. Łoziński, Przechodniu powiedz Polsce..., przedm. O. Terleckiego, Kr.-Wr. 1985 s. 7; J. Marczuk, Trzy pokolenia Majewskich, „Kani.” 1987 nr 10 s. 4—5 (fot.); M. Derecki, Ludzie i medycyna, Skalpel i pióro, „Medicus” 1991 nr 12 s. 3, 12—13; AAML, Akta personalne dr. med. A. Majewskiego, tecz. 1391; Zbiory rodzinne udostępnione przez żonę Halinę Majewską w Toruniu i jej informacje; Prof. dr med. Wiktor Bross, Materiały w posiadaniu H. Majewskiej; Informacje prof. dr med. Anny Paneckiej z I Kliniki Chirurgicznej AM w Lublinie (1991).

MAJEWSKI ADAM KAZIMIERZ

(1867—1948), lekarz chirurg, działacz społeczno-polityczny, prezes Zarządu Okręgu SN w Lublinie. Ur. 13 XI w Ussolu k. Irkucka, syn Adama Augusta, powstańca 1863 r., zesłanego na Syberię, i Elżbiety z Pawłowskich. Wychowany w tradycjach patriotycznych domu rodzinnego.

Ukończył gimnazjum w Lublinie w r. 1887, następnie studiował medycynę na UW, gdzie w r. 1894 uzyskał tytuł lekarza. W l. 1894—1895 pracował w klinice chirurgicznej u prof. Ludwika Rydygiera w Krakowie, a od 1895 do 1909 był ordynatorem oddziału chirurgicznego w Szpitalu Św. Wincentego a Paulo w Lublinie. Politycznie związał się z ruchem narodowym.

Od r. 1905 działał w Tow. Oświaty Narodowej i w Lidze Narodowej, należał do założycieli Koła Stronnictwa ND w Lublinie, był prezesem gniazda „Sokoła” (1903—1907). W r. 1909 został aresztowany za przynależność do tajnego Narodowego Związku Robotniczego, więziony i wydalony z Królestwa Polskiego na okres 3 lat. Osiadł we Lwowie, tam znów pracował w Klinice Chirurgicznej UJK u prof. L. Rydygiera (1910—1913) i pod jego kierunkiem uzyskał stopień doktora medycyny.

Ponownie osiadł w Lublinie w r. 1913 i po krótkiej pracy w Szpitalu Św. Wincentego a Paulo został na żądanie gubernatora zwolniony. Założył wówczas, do spółki z kilku lekarzami, prywatną lecznicę chirurgiczną w Lublinie przy ul. Krakowskie Przedmieście 49, którą niebawem przejął na wyłączną własność i prowadził aż do r. 1943, tj. do jej zawłaszczenia przez władze hitlerowskie. W lecznicy wprowadzał najnowsze urządzenia i instrumenty chirurgiczne. Uczestniczył we wszystkich krajowych zjazdach chirurgów.

W l. 1913—1944 Majewski aktywnie działał w ND, wysuwając się na czoło tego stronnictwa. Był obożnym oddziału Obozu Wielkiej Polski w Lublinie (1926—1933), prezesem Zarządu Wojewódzkiego Związku Ludowo-Narodowego w Lublinie do 1928 r. oraz prezesem Zarządu Okręgowego SN w Lublinie (1928—1939) i członkiem Rady Naczelnej SN. W okresie okupacji hitlerowskiej był prezesem konspiracyjnego Zarządu Okręgowego SN „Kwadrat” w Lublinie. Aresztowany przez gestapo 12 XI 1942 przebywał przez kilka miesięcy w więzieniu na Zamku Lubelskim. W l. 1919—1939 był członkiem redakcji „Głosu Lub.”. Od 1914 r. członek Miejskiego Komitetu Obywatelskiego, w r. 1915 wszedł w skład Tymczasowej Rady Miejskiej w Lublinie. W l. 1918—1939 z ramienia endecji zasiadał w Radzie Miejskiej (sześciu kadencji), był przewodniczącym jej Klubu Narodowego. Należał do najczynniejszych członków Rady Miejskiej i kilku komisji problemowych.

Położył duże zasługi dla rozwoju Lublina, zwłaszcza w dziedzinie lecznictwa i higieny. Aktywny członek LTLeK. od r. 1895, piastował godność jego sekretarza w r. 1904/1905. Na posiedzeniach omawiał i demonstrował na pacjentach ciekawe przypadki schorzeń. Tylko w r. 1898 przedstawił ich 13. Ogłosił 15 prac z zakresu chirurgii i chorób wewnętrznych.

Zm. 31 VII w Lublinie, został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. W małżeństwie z Zofią z Jandzyków (1906) miał synów: Adama (ur. 1907), lekarza, autora wspomnień Wojna, ludzie i medycyna (L. 1960), i Józefa (ur. 1911), prawnika, oficera AK, zamordowanego skrytobójczo 23 II 1944 r. w Woli Wereszczyńskiej w pow. włodawskim.

PSB, t. 19 s. 173—74; „Głos Lub.” 1918—1939; W. Bross, T. Jacyna-Onyszkiewicz, Lwowska szkoła chirurgiczna, „PPChir.” t. 32:1960 nr 8/9 s. 746; A. Koprukowniak, Walko polityczna w czasie wyborów do pierwszej Dumy Państwowej na Lubelszczyźnie, RL t. 9 : 1966 s. 306—313; Z. Łupina, Zasięg organizacyjnych i politycznych wpływów endecji w województwie lubelskim w latach 1927—1930, RL t. 11 : 1968 s. 71—96; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w okręgu lubelskim 1939—1944, t. I—II L. 1971; R. Wojdaliński, „Głos Lubelski” podczas okupacji austriackiej (1915—1918). Wspomnienie, „Roczn. Hist. Czasop. Polsk.” t. 14 : 1974 nr 1 s. 95—115; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, A. Majewski, Reminiscencje, Toruń 1979, mps. w posiadaniu Haliny Majewskiej w Toruniu; Lekarz też człowiek, Gd. 1980 s. 9, 41, 47, 282—83, ?88; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 40; J. Marczyk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 passim; tenże, Trzy pokolenia Majewskich, „Kam.” 1987 nr 10 s. 4—5 (fot.); APL, ZML 1918—1939 Wog. sygn. 3, 7—9, 41—42; Zbiory rodzinne w posiadaniu Haliny Majewskiej w Toruniu; Materiały i informacje Marii Magdaleny Skórzyńskiej z d. Majewskiej lekarza z Lublina.

MALICKI ADAM

(1907—1981), twórca lubelskiego ośrodka geograficznego w UMCS. Ur. 7 I w Przemyślu w rodzinie robotniczej, syn Władysława i Teofili Karoliny z domu Błatkiewicz. Po ukończeniu w Przemyślu w 1925 r. gimnazjum klasycznego, studiował historię a następnie geografię pod kierunkiem prof. Eugeniusza Romera na UJK. Pracę zawodową na tej uczelni rozpoczął jeszcze w okresie studiów w 1927 r. Pracę magisterską *O poglądach na powstanie ozów* opublikował w „Czasopiśmie Geograficznym” (t. 7: 1929).

Doktorat uzyskał w 1932 r. na podstawie rozprawy *Deniwelacje globu ziemskiego* („Prace Geograficzne” 1934 z. 17). W 1945 r. przeprowadził na UJ, na podstawie dysertacji *Kras gipsowy Podola Pokuckiego* („Prace Geograficzne” 1938, s. 18), przewód habilitacyjny, rozpoczęty we Lwowie w 1939 r.

W okresie II wojny światowej w l. 1940—1941 pracował jako docent w radzieckim Państwowym Uniwersytecie we Lwowie, następnie od 1943 r. w Instytucie Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Od I 1945 r. związał się na stałe z UMCS, w którym zorganizował od podstaw lubelski ośrodek geograficzny: w l. 1945—1949 kierował Zakładem Geografii Ogólnej, 1949—1959 Zespołem Katedr Geografii i Geologii, 1959—1979 Zakładem Geografii Fizycznej. W 1946 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, w 1958 — zwyczajnego.

W okresie 1946—1948 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego, 1951—1954 prorektora UMCS. Od 1945 do 1980 r. był redaktorem sekcji B (Geografia, geologia, mineralogia i petrografia) „Annales UMCS”. W r. 1960 zorganizował Stację Naukową UMCS w Bieszczadach. Po utworzeniu Uniwersytetu Śląskiego pracował tam na 1/2 etatu w l. 1973—1975. Na emeryturę przeszedł w 1977 r. Wykształcił ponad 200 magistrów, 22 doktorów i promował 7 doktorów habilitowanych.

Pracę zawodową stale łączył z działalnością społeczną. Już w 1945 r. zorganizował Lubelski Oddział PTG, którego był prezesem w l. 1945—1952 i 1960—1962; w l. 1949—1951 był prezesem Lubelskiego Oddziału Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, 1953—1960 Zarządu Wojewódzkiego TWP, 1964—1970 Lubelskiego Koła Polskiego Towarzystwa Geologicznego.

Bibliografia drukowanych jego prac obejmuje ponad 250 pozycji. Był geografem o wszechstronnych zainteresowaniach, mającym liczący się dorobek w prawie każdej dziedzinie geografii. Ogromnie przyczynił się do geograficznego poznania Lubelszczyzny. Główną domenę zainteresowań profesora stanowiła geomorfologia (*Rzeźba powierzchni ziemi*, w: *Geografia Powszechna*, PWN, t. 1, 1962) i badania nad lessami (*Geneza i rozmieszczenie lessów w Polsce*, „Annales UMCS” sec. B vol. IV 1949/1950; *Lessy na obszarze Polski*, W. 1967). Zajmował się też erozją gleb (wspólnie z B. Dobrzańskim i S. Ziemińskim: *Erozja gleb w Polsce*, W. 1953), zjawiskami krasowymi (*Rozwój i stan badań nad terenami krasowymi*, „Czasopismo Geograficzne” t. 15: 1937; *Kras lessowy*, „Annales UMCS” sec. B vol. I 1946) oraz stosunkami fizyczno-geograficznymi Bieszczadów. Wiele uwagi poświęcał historii geografii i geografii historycznej, zwłaszcza badaniom nad osadnictwem.

Z innych prac należy wymienić akademicki podręcznik *Wstęp do geografii* (III wyd.

1976) oraz wynik jego wieloletnich studiów: Jugosławia (W. 1974). Był członkiem honorowym Serbskiego Towarzystwa Geograficznego w Belgradzie. Wyróżniony m.in. Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, tytułem „Zasłużonego Nauczyciela PRL”, medalem i złotą odznaką PTG.

Z Kazimierą Frelek (zm. 1976) miał dwóch synów: Jacka Wojciecha (ur. 28 VIII 1936 we Lwowie), botanika, adiunkta Politechniki Lubelskiej i Marka (ur. 4 III 1939 we Lwowie), fizyka, adiunkta Zakładu Agrofizyki PAN w Lublinie. Zm. 27 V w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

A. Malicki, Działalność ośrodka geograficznego UMCS w Lublinie w okresie XX-lecia PRL, „Przegląd Geograficzny” t. 36 : 1964 s. 549—558; H. Maruszczak, „Annales UMCS” sec. B. vol. 26 1971 (druk:) 1974 s. XII—X; A. Bogusz, Bibliografia publikacji prof. dra Adama Malickiego, tamże, s. XI—XXIII; taż, Profesor zwyczajny dr hab. A. Malicki, „Informator UMCS” 1977 nr 2—3 s. 5—6; Jubileusz prof. dra Adama Malickiego w 70 rocznicę Jego urodzin, „Czasopismo Geograficzne” t. 48 : 1977 s. 382—384; H. Maruszczak, Zarys rozwoju znajomości geograficznej regionu lubelskiego, w: Przewodnik XII Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, cz. I L. 1974 s. 22—58; J. Wojtanowicz, Adam Malicki (1907— 1981), „Czasopismo Geograficzne” t. 53 : 1982 s. 345—347; A. Bogusz, Bibliografia prac prof. dr hab. Adama Malickiego, L. 1985 „Bibliografie osobowe” nr 10.

MAZURKIEWICZ JÓZEF

(1904—1977), prawnik i historyk, adwokat, poseł na Sejm RP, profesor zwycz. UMCS. Ur. 14 IX w Kurowie, byłym miasteczku prywatnym Lubelszczyzny, jako syn Stanisława, miejscowego rolnika i bednarza, oraz Feliksy z Kędzierskich. W Kurowie zdobył wykształcenie podstawowe, następnie ukończył renomowane lubelskie Gimnazjum im. Stanisława Staszica. Po maturze (1922 r.) rozpoczął studia prawnicze na niedawno kreowanym KUL. Młoda uczelnię zasilala częściowo kadra UJK i UW. Mazurkiewicz, interesujący się szczególnie naukami historyczno-prawnymi, uczestniczył w seminarium prof. Przemysława Dąbkowskiego (UJK), brał również udział w pracach seminaryjnych pod kierunkiem prof. Józefa Rafacza (UW).

W 1927 r., po zdaniu egzaminu dyplomowego, uzyskał tytuł magistra praw. W 2 lata później zdobył absolutorium z historii na KUL.

Początkowo obrał karierę prawniczą. Po odbyciu aplikacji oraz zdaniu stosownych egzaminów od 1934 r. podjął praktykę adwokacką. Współ z mec. Stefanem Sikorskim (poległym potem w walce z okupantem hitlerowskim) prowadził w Lublinie kancelarię adwokacką. W trakcie przygotowywania się do zawodu adwokackiego utrzymywał kontakt z nauką w obranej dziedzinie historii prawa. Efektem było opublikowanie w 1933 r. we Lwowie pracy o ustawach amortyzacyjnych w dawnej Polsce. Została ona przyjęta na UJC jako rozprawa doktorska, pozostał do uzupełnienia jedynie egzamin ustny.

Tymczasem młody adwokat lubelski zajął się gorliwie działalnością społeczno-polityczną. Był m.in. przewodniczącym władz wojewódzkich w Lublinie, a równocześnie wiceprezesem zarządu krajowego organizacji młodzieży wiejskiej „Siew”, kierował pracą instytucji kulturalno-oświatowych na wsi lubelskiej. W 1938 r., podczas wyborów do Sejmu RP, kandydując z ramienia OZN, zdobył mandat poselski.

Po wybuchu wojny 1939 r. Mazurkiewicz nie skorzystał z ulg przysługującym posłom na sejm i ochotniczo zgłosił się do wojska. Został wcielony w randze ppor. rezerwy do 8 pp Leg. Pułk lubelski uczestniczył w ciężkich bojach z Niemcami pod Tomaszowem Lub. Tam właśnie, gdy zabrakło oficerów zawodowych, Mazurkiewicz poprowadził swój pluton do ataku na bagnety. Ranny w czasie tej bitwy, dostał się do niewoli.

Osadzony przez Niemców w oflagu Woldenberg, przebywał tam przez kilka lat. W miarę istniejących możliwości uzupełniał w obozie wiedzę. Równocześnie próbował się jako wykładowca historii ustroju Polski na kursach organizowanych półlegalnie wśród jeńców.

Pod koniec działań wojennych znalazł się w pobliżu Bremy, dokąd ewakuowano jeńców z jego obozu.

Do kraju wrócił w 1945 r. Znalazł się znów w Lublinie. Tu na KUL uzupełnił brakujące egzaminy, uzyskując stopień doktora praw i tytuł magistra filozofii w zakresie historii. Podjął na nowo przerwana praktykę adwokacką. W prowadzeniu kancelarii pomagała mu żona, Maria z Brussów, z którą małżeński związek zawarł w 1946 r.

Na KUL wykłady z historii ustroju i prawa polskiego rozpoczął w 1946 r. Na tym Uniwersytecie stanowisko zastępcy profesora zajmował do r. 1949.

W 1949 r. po likwidacji, na mocy rygorystycznych decyzji władz państwowych, naboru studentów prawa na KUL, z równoczesnym uruchomieniem studiów prawniczych na UMCS, J. Mazurkiewicz, powodowany troską o dobro młodzieży, powziął decyzję o podjęciu działalności naukowo-dydaktycznej na uczelni państwowej. Na Wydziale Prawa UMCS zorganizował Zakład Historii Ustroju Polski (później Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego). Poza kierowaniem tymi komórkami do r. 1951 zajmował się działalnością adwokacką. Po r. 1951 poświęcił się wyłącznie pracy naukowej i dydaktyce. W 1956 r. uzyskał tytuł docenta, w 1962 r. — profesora nadzwyczajnego, w 1971 r. — profesora zwyczajnego. Na Wydziale Prawa UMCS pełnił funkcje prodziekana (1956—1962), dziekana (1962—1964), w l. 1971—1974, tj. do przejścia na emeryturę, był dyrektorem Instytutu Historii i Teorii Państwa i Prawa.

Brał udział w pracach towarzystw naukowych i stowarzyszeń. Przez wiele lat był prezesem Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego i przewodniczącym Wydziału Humanistycznego LTN. Kierował pracą zasłużonej dla regionu Sekcji Miłośników Lublina. W ramach tych towarzystw rozwijała się harmonijna współpraca między naukowcami z KUL, UMCS i innych uczelni Lublina oraz nauczycielstwem szkół średnich.

Rozpoczęta jeszcze przed wojną twórczość naukowa Mazurkiewicza obejmuje wiele

tematów. Jednym z nich jest historia Lublina i Lubelszczyzny. W licznych artykułach i kilku książkach zajął się m.in. dziejami Lublina i regionu lubelskiego w dobie stanisławowskiej, historią jurydyk lubelskich od ich powstania do likwidacji, sprawą własności w miastach prywatnych Lubelszczyzny w XIX w., stosunkiem tych miast do ich dziedziców, specyfiką ustrojowo-prawną Zamojszczyzny, dziejami założonego przez Stanisława Staszica Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego.

Mazurkiewicz odkrył dla nauki problematykę miast prywatnych w skali ogólnopolskiej — jako osobnego zespołu zagadnień badawczych, podobnie rzecz się miała z jurydykami (quasi-miasteczkami w obrębie większych miast królewskich), które po raz pierwszy zdefiniował i ukazał ich rolę w procesach miastotwórczych (Jurydyki lubelskie, Wr. 1956).

Wiele prac Mazurkiewicza odnosiło się do zagadnień źródłoznawczych. Niektóre tematy realizował wraz z uczniami. Liczne grono jego wychowanków kontynuuje w swej pracy naukowej i rozwija wątki podjęte w trakcie badań zespołowych, prowadzonych pod kierunkiem Mistrza.

Głęboka i rozległa wiedza prof. Mazurkiewicza łączyła się z jego wyjątkową skromnością i wielką życzliwością dla ludzi. Zm. 7 X w Lublinie, został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Popiersie rzeźbione w Miasteczku Akademickim UMCS; Bibliografia prac prof. J. Mazurkiewicza, oprac. W. Ćwik, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XXX: 1978 z. 2 s. 303—307; W. Ćwik, Profesor dr Józef Mazurkiewicz — sylwetka naukowa, RL t. XVII: 1976 s. 309—313; tenże, Józef Mazurkiewicz (1904—2977), „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XXX: 1978 z. 2 s. 209—303; J. Reder, Prof. dr Józef Mazurkiewicz, RL t. XXI: 1978 s. 188—191.

MENCEL TADEUSZ

(1912—1987), historyk i archiwoznawca, profesor UMCS. Ur. 6 VIII w Łodzi w rodzinie Franciszka i Marii z Sycińskich. Koloryt tego robotniczego miasta głęboko wrył się w jego pamięć, bowiem powracał do najmłodszych lat wielokrotnie w rozmowach z najbliższymi i przyjaciółmi. W 1931 r. ukończył Gimnazjum Humanistyczne im. M. Kopernika w Łodzi i w tym samym roku wstąpił na studia historyczne na Uniwersytecie Poznańskim. W tym naukowym środowisku, pod bezpośrednim i przemożnym wpływem prof. Adama Mieczysława Skałkowskiego, krystalizowały się jego naukowe zainteresowania i kształtował warsztat badawczy.

Studia ukończył w 1935 r., uzyskując tytuł magistra historii za pracę *Sejmy Księstwa Warszawskiego*. Przez krótki czas pracował (1935—1936) w szkolnictwie łódzkim jako bezpłatny praktykant. Pracę pedagogiczną starał się łączyć z dalszymi studiami nad dziejami Polski po-rozbiorowej, głównie epoką Księstwa Warszawskiego. W grudniu 1936 r., dzięki życzliwej pomocy prof. Skałkowskiego, otrzymał zasiłek z Funduszu Kultury Narodowej, co umożliwiło mu podjęcie studiów nad biografią Feliksa Łubieńskiego. W tym okresie zapoznał się ze zbiorami najważniejszych archiwów i

bibliotek w kraju, w tym prywatnymi, a w 1937 r. prowadził kwerendę w archiwach i bibliotekach drezdeńskich.

W l. 1938—1939 pracował w Wojskowym Biurze Historycznym w Warszawie, kontynuując studia nad rozprawą doktorską poświęconą Łubieńskiemu oraz, pod namową prof. M. Handelsmana, rozpoczął gromadzenie materiałów do dziejów II Brygady Legionów Polskich i Armii Polskiej we Francji w czasie I wojny światowej.

Po wybuchu wojny w 1939 r. dzielił losy rzeszy polskiej młodzieży. Przedostał się najpierw na Węgry, by w styczniu 1940 r. znaleźć się w Jugosławii, a w lutym tego roku we Francji. Tu wstąpił do Armii Polskiej gen. W. Sikorskiego i w stopniu szeregowego odbył kampanię francuską w I Dywizji. Do niewoli niemieckiej dostał się w Epignal w Wogezach. Potem przebywał w obozach jenieckich, m.in. w Łambinowicach (Lamsdorf).

W lipcu 1941 r. wydostał się z niewoli i przybył do Warszawy, a następnie na Lubelszczyznę, gdzie pracował w cukrowni w Opolu Lub. aż do zakończenia wojny, prowadząc równoległe tajne nauczanie. W pierwszych latach po wyzwoleniu mieszkał w Lublinie i pracował w Prywatnym Gimnazjum i Liceum M. Sobolewskiej. W 1947 r., po wcześniejszym nawiązaniu kontaktów z prof. Skałkowskim, wyjechał do Poznania, gdzie zakończył pracę nad rozprawą Feliks Łubieński — minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego 1758—1848 i doktoryzował się w czerwcu tego roku. Jednocześnie pracował w Państwowym Archiwum w Poznaniu (1947—1953 i w drugiej połowie 1954 r.). W międzyczasie organizował Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie. Tu bowiem skierowany został przez Naczelną Dyрекcję Państwową we wrześniu 1953 r.

Od stycznia 1955 r. na stałe związał się z Lublinem. W l. 1955—1961 był dyrektorem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, wnosząc ogromny wkład pracy w rozwój tej placówki i jej funkcjonowanie. Przyczynił się do zapewnienia archiwum właściwych pomieszczeń i dobrych warunków pracy. Od 1955 r. nawiązał kontakty z UMCS, a od 1957 r. został w tej uczelni kierownikiem Katedry Historii Polski XIX i XX w., następnie Katedry Historii Nowożytnej Polski (1960), potem Zakładu Historii Nowożytnej (1970—1982).

W l. 1970—1972 był dyrektorem Instytutu Historii, dwukrotnie dziekanem Wydziału Humanistycznego (1962—1964 i 1968—1970). Przez 5 lat (1964—1969) kierował Studium Eksternistycznym. Od 1968 r. był profesorem nadzwyczajnym, od r. 1976 — zwyczajnym. Po przejściu na emeryturę (1982) pracował w Instytucie Historii. Wykształcił ponad 200 magistrów historii, wypromował kilkunastu doktorów, opiekował się kilkoma habilitacjami. Był członkiem Komisji Historycznej Wydziału Historii i Nauk Społecznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, wieloletnim wiceprezesem Zarządu Głównego PTH i jego członkiem honorowym, kierował tą organizacją w Lublinie i był pierwszym prezesem, PTH w Zielonej Górze. Otrzymał godność członka honorowego LTN. Spełniał obowiązki przewodniczącego Rady Naukowej Wydawnictw o Majdanku i Towarzystwa Opieki nad Majdankiem, członka Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w Lublinie, członka Głównej Komisji w Lublinie. Był redaktorem naczelnym „Rocznika

Lubelskiego" i „Zeszytów Majdanka". Aktywnie popularyzował wiedzę historyczną.

Główne zasługi Mencla mieszczą się w dziejach nauki polskiej — historii i archiwoznawstwie. Napisał ok. 200 prac naukowych, w tym obszerną monografię *Galicja Zachodnia 1795—1809* (1976). Już po śmierci ukazało się kilka jego prac, w tym tak fundamentalne, jak *Wieś pańszczyźniana w Królestwie Polskim w połowie XIX wieku* (1988), *Majdanek 1941—1944*, którą zredagował i poprzedził obszernym wstępem i charakterystyką ogólną obozu (1991). Jego badania naukowe dotyczyły dziejów Księstwa Warszawskiego, powstań narodowych (1830, 1863 r.) oraz spisków i konspiracji w dobie porobiorowej, dziejów Lubelszczyzny, dziejów miast i wsi tego regionu, losów polskiego parlamentaryzmu i samorządu terytorialnego, archiwistyki i archiwoznawstwa.

Wyróżniony został tytułem Zasłużony Nauczyciel PRL, odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, wyróżniony złotym medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Z małżeństwa z Zofią Białasiak, ur. w Lublinie 13 XII 1913 r., miał dwoje dzieci: córkę Jolantę (ur. 4 XI 1942 r.), lekarza medycyny, i syna Andrzeja (ur. 14 XI 1949 r.), lekarza weterynarii. Zginął tragicznie w wypadku samochodowym 10 VIII, gdy wracał do domu od nieuleczalnie chorej żony (zm. 11 VIII 1987 r.). Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

A. Koprucki, *Słowo wstępne*, „*Annales UMCS*” sec. F vol XXXVII 1982 s. I—VII; S. Wiśniewski, *Bibliografia prac prof. dr. Tadeusza Mencla za lata 1948—1981*, tamże, s. VIII—XX; F. Cieślak, *Tadeusz Mencil 1912—1987*, „*Archeion*” t. 87 : 1990 s. 337—341; A. Koprucki, *Tadeusz Mencil (6 VIII 1912—10 VIII 1987)*, RL, t. XXVII—XXVIII : 1988, s. 247—251; tenże, *Tadeusz Mencil (6 VIII 1912—10 VIII 1987)*, „*Przegląd Zachodni*” 1988 nr 2 s. 195—198; tenże, *Tadeusz Mencil (6 VIII 1912—10 VIII 1987)*, „*Kwart. Hist.*”, 1989 nr 3—4, s. 304—307; AUMCS, *teczka osobowa Profesora T. Mencla*; APL, *teczka osobowa*.

MIGALSKI LEON

(1881—1941), rzeźbiarz, kamieniarz. Ur. 18 IX w Węgrzynowie k. Szczekocin, syn Franciszka i Marianny z Rygalskich. Po ukończeniu szkoły ludowej przebywał w Częstochowie, gdzie pracował zapewne u kamieniarza. Naukę rzeźby podjął w wieku dojrzałym w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Studiował w l. 1907—1911 pod kierunkiem Konstantego Laszczki, otrzymując dwukrotnie pochwalne wzmianki na wystawie, nagrody za rysunek i za akt oraz medal srebrny. Do wczesnych jego rzeźb należą m.in. figury świętych Alojzego i Barbary, znajdujące się w ołtarzu św. Stanisława w katedrze w Płocku.

Do Lublina przybył po 1930 r. i miał zakład kamieniarsko-rzeźbiarski przy ul. Zamojskiej 28, który prowadził razem z żoną Stanisławą z Sochów. Na początku okupacji hitlerowskiej, pozbawiony przez Niemców części terenu zakładu od strony

ulicy, podupadł na zdrowiu. Zm. 21 VII w Szpitalu św. Jana Bożego w Lublinie (obecnie Wojewódzki Szpital Zespolony, ul. M. Biernackiego), pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 33b grób 15).

Migalski wykonywał głównie nagrobki dla lubelskich i okolicznych cmentarzy, zarówno figuralne (nieraz z motywem Chrystusa w Ogrójcu) jak i płytowe, czasem z ornamentacją geometryczną, wyróżniające się dobrym opanowaniem liternictwa i kolorem czerwonego piaskowca, w którym najczęściej pracował. Na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie znajduje się nagrobek Migalskiego, ufundowany przez żonę, ozdobiony własną jego rzeźbą z 1933 r.; przedstawia ona niewiastę (żonę) w stroju antycznym, stojącą bokiem na tle ściany, w prawej ręce z wiązką kwiatów, które składa wysoko na gzymsie muru, przytrzymując drugą ręką szatę.

Na tymże cmentarzu znajdują się jeszcze rzeźby Migalskiego: dziecko zawieszające wianek na krzyżu (grób M. Tompolskiej), figura NP Marii Niepokalanego Poczęcia (grób H. Gryglewskiej) i stylizowane w kierunku dekoracyjnej architektoniki głowy łabędzie (według pomysłu F. Deca, na grobie Eligiusza Jabłonowskiego) oraz ok. 15 nagrobków płytowych, m.in.: Chodorowskich, Grzegorzewskich, Krychowskich, Naramowskich, Paprockich, Skrzetuskich, Stelagowskich, Szulakiewiczów, Smieciuszewskich, Wójcików. W tej kategorii wyróżnia się nagrobek Władysława i Józefy Naramowskich w formie płyty z różowego piaskowca, z odkutymi na niej powyżej tła: dookolnym ornamentem i liternictwem inskrypcji. Wreszcie skrzyniowy nagrobek (w typie sarkofagu z różowego piaskowca) księży: Jana Dąbrowskiego, Ludwika i Zenona Kwieków, z kutymi wypukło literami długiej sentencji łacińskiej i elementami zdobniczo-symbolicznymi.

Na cmentarzach: na Kalinowszczyźnie wykonał Migalski nagrobek ks. prefekta Stanisława Lipskiego: Chrystus modlący się w Ogrójcu (piaskowiec, wypukłorzeźba), przy ul. Unickiej na grobie Józefy Popiołek figurę kobiety-żałobnicy, w Krasieninie k. Lublina na zamówienie bpa Władysława Gorała nagrobek jego rodziców Joanny i Kajetana Goralów, przedstawiający Chrystusa w Ogrójcu.

Migalski dzięki kilkuletnim studiom w pracowni Laszczki opanował dobrze modelowanie postaci ludzkiej z natury, toteż mógł wznieść się ponad akademicką poprawność. Mimo idealizowanej na wzór klasyczny ładnej statuy kobiecej na własnym grobie i dość konwencjonalnych powielanych „Chrystusów w Ogrójcu”, unowocześnił formę postaci z nagrobka J. Popiołek. W szeroko ciosanym, prawie formistycznym nagrobku E. Jabłonowskiego, osiągnął wyraźny efekt architektoniczno-dekoracyjnego uproszczenia bryły. W nagrobkach płytowych stosował czasem rzadką metodę odkuwania liternictwa inskrypcji i detalu zdobniczego powyżej tła (nagrobki: Naramowskich, ks. Dąbrowskiego i in.).

Materiały do dziejów ASP w Krakowie 1895—1939, Kr. 1969 s. 345 (błędnie jako Migdalskd); ks. L. Grabowski, Katedra płocka, jej dzieje i zabytki, Płock 1970 s. 133; K. Askanas, Sztuka Płocka, Płock 1974; Parafia Nawiedzenia NMP w Obiechowie diec. kielecka: Księga chrztów, 1881 nr 38; Parafia św. Mikołaja w Lublinie: Księga zmarłych, 1941 nr 208; Migalski Leon (nota biograficzna M. Domańskiego w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie).

MIŁOSIOWA JANINA

(1896—1983), malarka, pedagog. Ur. 11 II w Łącznej. Z domu Trochimowicz, córka Józefa i Marii. Ukończyła Gimnazjum Czarneckiej w Lublinie. W 1920 r. wyszła za mąż za Józefa Miłosia, właściciela majątku Janówek k. Lublina.

W l. 1924—1928 uczęszczała do Szkoły Malarstwa, Rysunku i Rzeźby H. Wiercieńskiego i W. Barwickiego w Lublinie. W l. 1926—1929, również w Lublinie, kontynuowała naukę w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku, będącej filią szkoły L. Mehofferowej w Krakowie, pod kierunkiem m.in. J. Wydry i J. Fedkowicza. We wrześniu 1930 r., po śmierci L. Mehofferowej, przejęła lubelską Wolną Szkołę Malarstwa i Rysunku, spłacając przy tym jej zadłużenie i chroniąc przed likwidacją. Wolna Szkoła, która otrzymała imię L. Mehofferowej, mieściła się w lokalu przy ul. Chopina 11. Uczniowie wywodzili się z różnych warstw społecznych. Prowadzony był również kurs wieczorowy dla osób pracujących, głównie nauczycieli rysunku. W ciągu 4 lat nauki, oprócz malarstwa i rysunku, odbywały się zajęcia m.in. z liternictwa i wykłady poświęcone sztuce. Rozwój szkoły J. Miłosiowej nastąpił w 2. poł. lat 30. W l. 1936—1939 malarstwa i rysunku uczył Z. Kononowicz, zajęcia prowadzili również M. Poznański, A. Zajączkowski i H. Zwolakiewicz.

Miłosiowa w l. 30. należała do Związku Artystów Malarzy „Krağ”, do którego „mógł należeć każdy, kto ukończył Wolną Szkołę Malarstwa i Rysunku w Krakowie i Lublinie oraz inni plastycy [...] o ile zostaną przyjęci uchwałą Zarządu”. „Krağ”, będąc związkiem ogólnopolskim, pierwotnie funkcjonował przede wszystkim w Krakowie. Niemal całkowite ustanie działalności spowodowało, że należący do niego malarze lubelscy, m.in. za sprawą Miłosiowej, dokonali ponownej rejestracji Związku w Lublinie w 1935 r. Artyści „Kreğru” organizowali wystawy w Lublinie, a także objazdowe: w Chełmie, Zamościu, Kowlu i Włodzimierzu Wołyńskim.

W okresie międzywojennym Miłosiowa w 1936 r. należała do założycieli Towarzystwa Propagandy Sztuki w Lublinie. W 1938 r. Towarzystwo przekształcone zostało w Instytut Propagandy Sztuki, w roku następnym otrzymało sale wystawowe w Domu Pracy Kulturalnej Instytutu Lubelskiego przy ul. Narutowicza 4.

W pierwszych latach okupacji niemieckiej w lokalu Wolnej Szkoły odbywały się kursy handlowo-kupieckie (1939—1942). W kwietniu 1942 r. Miłosiowa ponownie otworzyła swą Wolną Szkołę, zarejestrowaną jako szkoła zawodowa. Po utracie lokalu przy ul. Chopina szkoła została przeniesiona na ul. Złotą. Była w tamtych latach miejscem schronienia dla pracujących w niej nauczycieli i dla uczniów. Wśród wykładowców znajdował się m.in. M. Tomaszewski.

Wolna Szkoła Malarstwa i Rysunku kontynuowała pracę w l. 1944—1947. W 1947 r. J. Miłosiowa zmuszona była do przekazania szkoły OMTUR w Lublinie. W 1949 r. szkoła została upaństwowiona i przekształcona w Liceum Sztuk Plastycznych. Miłosiowa pozostała na stanowisku dyrektora do 1950 r. W następnym roku podjęła pracę nauczyciela rysunku w Liceum Ogólnokształcącym im. Unii Lubelskiej; wykonywała ją przez kilka lat. W życiu artystycznym Lublina uczestniczyła od początku lat 30.

Brała udział w wystawach „Kręgu”, Salonach Lubelskich, Salonach IPS w Warszawie, TSP w Krakowie, w wystawach objazdowych. Począwszy od Wystawy Prac Malarskich i Rysunków w październiku 1944 r. w Lublinie brała udział w wystawach okręgowych ZPAP, wystawach ogólnopolskich, m.in. w Radomiu (od 1952 r.), w ogólnopolskich i zagranicznych wystawach grupy „Zachęta” (od 1962 r.), a także w wielu wystawach w ośrodkach kultury. Ważniejsze wystawy indywidualne artystki odbyły się w Lublinie (1949, 1958, 1964, 1970, 1978) i w Nałęczowie (1973).

Zm. w Lublinie 18 II. Jej twórczość to przede wszystkim malarstwo olejne: pejzaże z Lublina i Lubelszczyzny, realistyczne, ale też inspirowane tradycją polskiego koloryzmu. Wkład artystki w życie artystyczne Lublina to przede wszystkim jej prace pedagogiczne, prowadzone w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku. Wśród absolwentów tej szkoły znajdują się m.in. Jan Ziemiński i Krzysztof Kurzątkowski. Obrazy Miłosdowej znajdują się m.in. w Muzeum Lubelskim.

Katalogi: Janina Miłosiowa, Malarstwo Rysunek, L. 1964; Jubileuszowa Wystawa Malarstwa Janiny Miłosdowej, L. 1970; Janina Miłosiowa, Nałęczów 1973; Janina Miłosiowa. Wystawa Jubileuszowa Malarstwa z okazji 60-lecia Twórczości, L. 1978; XXX-lecie ZPAP w Lublinie, L. 1966; A. Treger, Obraz czernią zasnuty, „Kurier Lub.” 1982 nr 58; Plastyka Lubelska, L. 1986; J. Doroszewski, Szkolnictwo artystyczne na Lubelszczyźnie w drugiej Rzeczypospolitej, L. 1992.

MODRZEWSKA ZOFIA

(właśc. Z. Reger), 1° v. Schiller de Schildenfeld, 2° v. Garczyńska (1888—1980), aktorka, reżyser, dyrektor i kierownik artystyczny teatru, pedagog. Naukę zawodu aktorskiego podjęła pod kierunkiem Ludwika Solskiego, statystując i grając niewielkie role w Teatrze im. Juliusza Słowackiego w Krakowie (1911—1913). W czasie I wojny światowej studiowała plastykę w szkole prof. Fabre'a w Wiedniu.

W l. 1917—1931 występowała w Teatrze Polskim w Warszawie. Wykładała na wydziale aktorskim w Państwowym Instytucie Sztuki Teatralnej (1932/1933), w szkole dramatycznej przy Teatrze Polskim w Bydgoszczy (1945—1947), a także w łódzkiej Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej. Od roku 1932 zajmowała się również reżyserią w teatrach Warszawy, Torunia, Krakowa i Łodzi. W sezonie 1947/1948 reżyserowała gościnnie w Lublinie, a od sezonu 1948/1949 na stałe związała się ze sceną lubelską jako główny reżyser (dwukrotnie opuszczając Lublin: w 1952 r. kierowała Teatrem Nowej Warszawy oraz w l. 1954—1957 — Teatrem im. Stefana Jaracza w Olsztynie). Na wielu scenach reżyserowała gościnnie.

Do ważniejszych osiągnięć Zofii Modrzewskiej na scenie lubelskiej należą m.in. realizacje sztuk: *Pan inspektor przyszedł* J. B. Priestley'a (19 III 1948), *Obrona Ksantypy* L. H. Morstina (12 X 1948), *Lato w Nohant* J. Iwaszkiewicza (6 X 1949), *Damy i huzary* A. Fredry (16 V 1950), *Chory z urojenia* Moliere'a (18 X 1950), *Balladyna* J. Słowackiego (1 IV 1951), *Panna męzatka* J. Korzeniowskiego (7 VI 1958), *Kowal, pieniądze i gwiazdy* J. Szaniawskiego (17 VI 1967), *Wesele* S. Wyspiańskiego

(28 XI 1964).

1 IX 1967 przeszła na emeryturę. Zm. 3 XII w Skolimowie. Na scenie lubelskiej obchodziła jubileusze: 45-lecia w 1963 i 50-lecia w 1967 r.

(m.b.r.) [M. Bechczyc-Rudnicka], *Zoja Modrzewska, w: Lubelski Teatr Dramatyczny 1944—1979. Materiały pamiątkowe, wybór, oprac, i wstęp M. Bechczyc-Rudnicka, L. 1979 s. 45—46; AL L. Gzella, Zofia Modrzewska, w: Jego siłą nas urzekła... Szkice i wspomnienia z dziejów lubelskiego teatru, pod red. Al. L. Gzelli L. 1983 s. 306—313; Almanach Sceny Polskiej 1980/81, pod red. K. A. Wysińskiego, W. 1984 s. 233—234.*

MODRZEWSKI JAN IGNACY

(1869—1962), lekarz chirurg, członek Trybunału Stanu, senator, działacz społeczno-polityczny. Ur. 6 VI w Siedlcach, syn Franciszka, wybitnego architekta, i Marii z Bobakowskich. Gimnazjum ukończył w Siedlcach w r. 1888, następnie studiował medycynę na UW, gdzie w 1893 r. uzyskał dyplom lekarza. W celu pogłębienia wiedzy medycznej wyjechał na 2 lata do Paryża i Wiednia.

W r. 1895 osiadł w Lublinie i rozpoczął ponad sześćdziesięcioletnią karierę medyczną. Początkowo był ordynatorem oddziału chirurgicznego Szpitala Żydowskiego, a następnie (1909) Szpitala Św. Wincentego a Paulo (szpital Szarytek). Brał udział jako lekarz chirurg w trzech wojnach: rosyjsko-japońskiej (1904—1905), I wojnie światowej i wojnie polsko-radzieckiej 1919—1920. Do szpitala Szarytek w Lublinie powrócił w r. 1918 i pracował w nim przez cały okres międzywojenny, awansując w l. 1930 na stanowisko dyrektora. Szpital został przez niego zmodernizowany, w 1935 r. dysponował 327 łózkami na pięciu oddziałach. Na początku 1940 r. był Modrzewski (na krótko) aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim. Podczas okupacji pracował w przychodni chirurgicznej. Po wyzwoleniu Lublina był nadal dyrektorem szpitala Szarytek. W r. 1946 przeszedł do lecznictwa otwartego, a od r. 1958 był na emeryturze.

Od r. 1896 był aktywnym działaczem LTLeK., w l. 1921—1923 i 1929—1930 jego prezesem, a od r. 1932 członkiem honorowym. Z ramienia Towarzystwa wchodził w skład komitetu organizacyjnego Wystawy Higienicznej w Lublinie (1908). Był też wiceprezesem i prezesem lubelskiej Izby Lekarskiej oraz należał do władz Naczelnej Izby Lekarskiej w Warszawie. W r. 1908 na posiedzeniu LTLeK. demonstrował jako pierwszy w Lublinie aparat Roentgena, który sam sprowadził z Wiednia. Specjalizował się w radiologii w klinice wiedeńskiej prof. G. Holzknechta. Sam skonstruował i przedstawił w Lublinie w 1921 r. reflexradiometr do określania promieni X, wytwarzanych przez lampę Roentgena. Wprowadził do praktyki medycznej najnowsze osiągnięcia w zakresie narzędzi chirurgicznych i metod operacyjnych, jak np. wyłuszczenie gruczołu krokowego metodą Freyera (1911). W r. 1922 wykonał pierwszą w kraju operację metodą René Lericha, której przebieg omówił na posiedzeniu Towarzystwa.

Modrzewski brał aktywny udział w życiu politycznym. Przed I wojną światową był

związany z postępową demokracją, a po r. 1926 z obozem J. Piłsudskiego. Na przełomie 1918/1919 oraz w l. 1934—1939 sprawował mandat radnego m. Lublina, uczestniczył w pracach Komisji Zdrowia Publicznego. Wypowiadał się na temat walki z gruźlicą i rozbudowy szpitali lubelskich. W r. 1930 został wybrany na posła do Sejmu z listy BBWR z Lublina (niebawem złożył mandat). Na początku r. 1931 Sejm powierzył mu godność członka Trybunału Stanu. Od r. 1935 był senatorem, wybranym z woj. lubelskiego. Czynny był społecznie do końca życia. Uczestniczył w organizowaniu Muzeum Lubelskiego. Po II wojnie światowej działał w Wojewódzkim Komitecie Ocalenia Niszczącego Majdanka.

Zm. 29 III w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był 3-krotnie odznaczony Orderem Polonia Restituta, raz przed r. 1939 i 2 razy po wojnie. Z małżeństwa zawartego w r. 1896 z Jadwigą Juścińską miał córkę Anielę, zamężną za Michałem Voitem, prof. AM w Lublinie, i syna Franciszka, ekonomistę i dyplomatę.

PSB, t. 21 s. 545—46; Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polski, W. 1936, 1938, 1949; Z. Woźniewski, Polski Almanach Medyczny, W. 1957 s. 225; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1944. Działalność naukowa, II, „Annales UMCS” sec. D yol. XVI 1961 s. 18; A. Treger, Ludzie naszego miasta. 64 lata pracy dr. Modrzewskiego, „Kurier Lub.” 1961 nr 242 (fot.); Nestor lekarzy lubelskich dr Jan Modrzewski nie żyje, „Kurier Lub.” 1962 nr 76; „Szt. Ludu” 1962 nr 76 (nekrolog); Informacje adw. Andrzeja Modrzewskiego z Lublina (1985); J. W. Chojna, Zarys dziejów urologii polskiej, Wr, 1974; Z. Jasińska, Dr Jan Ignacy Modrzewski (1869—1962), członek honorowy Towarzystwa, „PT” t. 29 : 1974 nr 17—18 s. 753—55 (fot.); J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984; tenże, Radni Lublina 1918—1939. Jan Modrzewski, „Kurier Lub.” 1986 nr 7; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.Ł. 1987 s. 34—35, passim (fot.).

MONIEWSKI TADEUSZ

ps. Dołęga (1901—1939), ppor. rezerwy, nauczyciel, działacz społeczny i harcerski. Ur. 23 I w Warszawie, syn Feliksa, rzemieślnika, i Marianny z Przymanowskich. W czerwcu 1918 r. ukończył 8-klasową Szkołę Filologiczną hrabiego Zygmunta Wielopolskiego w Warszawie, uzyskując świadectwo dojrzałości z wyróżnieniem. Jako uczeń działał w tajnej Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Średnich i PO W. Należał również do Polskiej Organizacji Skautowej, a od listopada 1916 r., po połączeniu organizacji skautowych, był członkiem ZHP.

Latem 1918 r. prowadził prace samokształceniowe i niepodległościowe wśród młodzieży wiejskiej w Sinołęce k. Mińska Mazowieckiego. W listopadzie tego roku wstąpił jako ochotnik do wojska i służył w 2 pułku artylerii polowej, a następnie w 7 pap, gdzie był dowódcą działonu. Uczestniczył w walkach na froncie poleskim i wołyńskim. W czasie służby wojskowej prowadził działalność oświatową wśród żołnierzy, organizując m.in. szkołę dla analfabetów i biblioteczkę żołnierską. Pod pseudonimem „Dołęga” pisywał artykuły do czasopisma „Żołnierz Polski”. Z wojska zwolniony został w grudniu 1920 r. w stopniu plutonowego.

W kwietniu 1920 r. uzyskał w wojsku trzymiesięczny urlop tzw. akademicki i podjął studia historyczne na Wydziale Filozoficznym UW, zaliczając 1 semestr. Kontynuował je po zwolnieniu z wojska i w 1924 r. otrzymał absolutorium. W czasie studiów prowadził działalność w organizacjach młodzieżowych: OMN Szkół Wyższych (był przewodniczącym Zarządu Głównego OMN Szkół Średnich), Związku Młodzieży Polskiej („Zet”), Akademickim Komitecie Powstań Śląskich. Pisywał też w czasopismach akademickich, a w 1921 r. był redaktorem miesięcznika „Dla Polski”, w którym drukował artykuły już w latach szkolnych.

Pracę nauczycielską w Państwowym Gimnazjum Męskim im. Hetmana Stefana Żółkiewskiego w Siedlcach rozpoczął 1 września 1922 r., ucząc historii i propedeutyki filozofii. Był też opiekunem III Drużyny Harcerzy im. Józefa Piłsudskiego, działającej przy tym gimnazjum. W 1923 r. ukończył w Warszawie kurs dydaktyczny dla nauczycieli historii, a w czerwcu 1926 r. zdał egzamin przed Państwową Komisją Egzaminacyjną w Warszawie uzyskując pełne kwalifikacje nauczyciela historii szkół średnich i seminariów nauczycielskich. W 1928 r. odbył dwumiesięczne ćwiczenia w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty i otrzymał stopień podporucznika. W Siedlcach podjął również szeroką działalność społeczną i publicystyczną.

Był założycielem i kierownikiem Muzeum Ziemi Podlaskiej im. Mieczysława Aślanowicza, prezesem Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP Szkół Średnich, współredaktorem tygodnika społeczno-oświatowego „Życie Podlasia” (1924—1926). Drukował artykuły w „Gazecie Podlaskiej” (1922—1924), „Polskiej Oświacie Pozaszkolnej”, „Ognisku Nauczycielskim” i innych. W 1928 r. wydał jednodniówkę Obozowiak Podlaski, a w 1929 r. pracę Siedlce. Przewodnik po mieście i powiecie.

Z dniem 1 IX 1930 r. w wyniku konkursu został mianowany dyrektorem Państwowego Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Lublinie. Funkcję tę piastował do chwili aresztowania 9 listopada 1939 r., z przerwą od 1 IX 1932 do 30 XI 1933 r., gdy podjął obowiązki okręgowego wizytatora szkół w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego. W czasie jego kadencji szkoła otrzymała nowy gmach wybudowany przy Al. Racławickich. Dzięki jego staraniom zgromadzono bogate zestawy pomocy naukowych w pracowniach przedmiotowych oraz nowoczesny sprzęt do sali gimnastycznej. W pracy pedagogicznej zwracał szczególną uwagę na rozwijanie samorządności młodzieży. Na terenie gimnazjum wypracował charakterystyczną formę samorządu — Gminę Szkolną.

Liczne publikacje dotyczące wychowania obywatelsko-państwowego drukował m.in. w „Ognisku Nauczycielskim” i „Dzienniku Urzędowym KOSL”. Organizował odczyty dla młodzieży licealnej, wygłaszał referaty na konferencjach nauczycielskich i zjazdach harcerskich. Był prezesem Koła Lubelskiego Stowarzyszenia Dyrektorów Polskich Szkół Średnich, wiceprezesem Zarządu Okręgu Lubelskiego ZHP, przewodniczącym Sekcji Szkolnej przy Zarządzie Okręgu LOPP, kierownikiem Sekcji Gospodarczej Miejskiego Komitetu WF i PW, członkiem Zarządu Miejskiego Towarzystwa Popierania Budowy Szkół Powszechnych, członkiem sekcji Szkolnictwa Średniego Zarządu Okręgu ZNP. Należał do Związku Seniorów OMN i Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej. Z jego inicjatywy i pod jego redakcją w 1936 r. została wydana Księga Pamiątkowa 25-lecia Harcerstwa w Lubelszczyźnie. Dokumenty i

wspomnienia 1911—1936. W maju 1939 r. został radnym Rady Miejskiej m. Lublina z ramienia OZN.

W okupowanym przez Niemców Lublinie uruchomił w początkach października 1939 r. szkołę, w której podjęto naukę. 9 listopada tego roku został aresztowany z grupą nauczycieli jako zakładnik i osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim. Rozstrzelany 23 grudnia na starym cmentarzu żydowskim w Lublinie. Odznaczony Krzyżem Walecznych (1920), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1935), Medalem za Wojnę 1918—1921.

Z małżeństwa zawartego 11 VIII 1923 r. z Otylią Zwolińską (ur. 1903) miał córkę Krystynę (ur. 1925), ekonomistkę, zamężną za Eugeniuszem Kuśniewiczem, prawnikiem.

PSB, t. XXI s. 653—654 (tu mylna nazwa szkoły, którą ukończył); Księga Pamiątkowa 25-lecia Harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911—1936, L. 1936 s. 113, 120, 144, 145, 158; Cz. Wycech, Wspomnienia 1905—1939, W. 1969 s. 139, 156, 176; S. Wojciechowski, Cella nr 35, „Rocz. Ogn. Naucz, w Lub.” t. V : 1972 s. 134, 135, 142, 146, 150, 153; E. Zaleska, Nauczyciele-więźniowie Zamku Lubelskiego 1339—1944, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. V : 1976 s. 278; J. Marczyk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 121, 278; B. Zimmer, Harcerstwo Lubelszczyzny. Zarys historyczny 1911—1950, L. 1987 s. 39, 40, 56, 155, 156; Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie 1939—1944, pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1988 s. 78, 146, 193, 457; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1989 s. 41; AUW, Akta studenckie, sygn. 6595; Sprawozdania roczne dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie za lata szkolne 1933/34—1938/39; Sprawozdania Zarządu Okręgu Lubelskiego ZHP za lata 1933—1938; Dzienniki Urzędowe KOSL z lat 1930—1937; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny); Informacje córki Krystyny Kuśniewicz.

MORITZ WACŁAW KAROL

(1865—1947), mechanik, przemysłowiec. Ur. 20 IX w Lublinie, syn Roberta Karola i Antoniny z Lubowidzkich. Ojciec Moritza, również mechanik, w l. 1864—1874 wspólnie z Aleksandrem Mac Leodem prowadził w Lublinie zakład maszyn i narzędzi rolniczych.

W r. 1874 ze spółki wystąpił Mac Leod, a na jego miejsce wszedł Wacław Kreczmar, absolwent Wydziału Mechanicznego Politechniki w Dreźnie. Wacław Moritz po rocznej nauce w rosyjskim gimnazjum w Lublinie przeniósł się do 6-klasowego gimnazjum w Szubinie w województwie poznańskim, następnie w Wyższej Szkole Technicznej w Mitwejdzie rozpoczął studia, których nie ukończył. Praktycznie zawodu uczył się w fabryce Henryka Cegielskiego w Poznaniu oraz w fabryce ojca.

W r. 1893 został współnikiem firmy „R. Moritz i W. Kreczmar w Lublinie”. Dwa lata później, po rozwiązaniu spółki, został jedynym właścicielem fabryki. Pod jego zarządem zakład został w r. 1895 rozbudowany i wyposażony w maszynę parową, a

następnie w r. 1900 przeniesiony na przedmieście Lublina (Piaski) do nowo wybudowanego obiektu fabrycznego. Po modernizacji fabryka składała się z oddziału mechanicznego, stolarskiego, kuźni i odlewni żelaza. Zakład był wyposażony w maszynę parową o mocy 20 KM, zatrudniał 107 robotników, produkował głównie siewczarnie, pługi, młockarnie, siekacze do ziemniaków i buraków, wialnie oraz odlewy żelazne dla potrzeb technicznych i budowlanych. Roczna wartość produkcji wynosiła 78 145 rb. Do r. 1912 zatrudnienie w fabryce wzrosło o 145%, wartość produkcji o 61%, a moc maszyn parowych o 140%. Ponad 70% produkcji sprzedawano w Rosji za pośrednictwem składów znajdujących się w wielu miastach imperium.

Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, był również jednym z organizatorów Koła Lubelskiego Polskiej Macierzy Szkolnej i wchodził w skład jej zarządu. W okresie okupacji austro-węgierskiej pełnił obowiązki wiceprezydenta m. Lublina.

W l. 1914—1915 Moritz z powodu trudności spowodowanych działaniami wojennymi był zmuszony znacznie ograniczyć produkcję fabryki, a w l. 1916—1920 nawet unieruchomić zakład. W Polsce niepodległej wszedł do kartelu producentów maszyn rolniczych pod firmą „Zjednoczenie Polskich Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych S.A. w Warszawie”. W ramach Zjednoczenia zakład Moritza specjalizował się głównie w produkcji młocarni. Po ogłoszeniu w grudniu 1930 r. upadłości przez Zjednoczenie fabryka Moritza została zamknięta. Ponowne jej uruchomienie nastąpiło dopiero w r. 1937 pod nową firmą Lubelska Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych „Plon”. Była to spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Dyrekcja spółki znajdowała się w Warszawie, w jej skład wchodził kapitaliści z Warszawy, w których rękach znalazł się prawie cały kapitał zakładowy. Moritz pełnił już tylko funkcję kierownika technicznego fabryki.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Moritz był członkiem SN oraz należał do Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych. W Polsce po 1945 r., po przejściu fabryki pod nadzór państwowy, stał się jednym z jej pracowników.

Z żoną Kamillą Jensz miał córkę Zofię i synów: Wacława i Edwarda Stefana. Zm. 27 V. Grób jego znajduje się na cmentarzu ewangelickim w Lublinie.

PSB, t. XXII s. 776; „Gazeta Lubelska” 1894 (10 V) s. 4; Księga Pamiątkowa Wystaw Lubelskich, W. 1902 s. 71, 72; Księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, nr 106, 706, 996; Księga hipoteczna osady fabrycznej Firlejowszczyzna, cz. 1; APL, Kancelaria notariusza Piotra Turczynowicza 1900/1335; APL, AmL, sygn. 8769, k. 74; 8698, k. 45; 9003, k. 25; 9001, k. 9; 8995, k. 1.

MOROZEWICZ KAJETAN MICHAŁ

(1792—1869), prezes Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, prezes „narodowej” Komisji Województwa Lubelskiego. Ur. 16 IX, syn Mikołaja, z

rodziny mieszczańskiej świeżo nobilitowanej. W l. 1805—1808 uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, następnie kształcił się w Wiedniu w zakresie prawa i ekonomii.

Od 1811 r. pełnił różne funkcje urzędnicze w aparacie administracyjnym i skarbowym departamentu lubelskiego, 15 VII 1817 r. wzięły dymisję ze służby. Przez małżeństwo z Barbarą Chobrzyńską w lutym tego roku wszedł w stosunki rodzinne i towarzyskie z wpływowymi osobistościami w Lubelskiem. W 1825 r. Morozewicz wznowił działalność publiczną, 6 I 1826 r. został prezesem Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, dzięki dbałości o interesy Towarzystwa cieszył się znaczną popularnością w Lublinie i województwie.

Po wybuchu powstania listopadowego czynnie zaangażował się po jego stronie, w grudniu 1830 r. brał udział w posiedzeniach klubu rewolucyjnego, którego był współzałożycielem, aktywnie uczestniczył w pracach Komisji Województwa Lubelskiego. Silnie związany z lubelskim środowiskiem patriotycznym, zarzucającym m.in. bezczynność dyktatorowi Józefowi Chłopickiemu, postulował usunięcie z administracji ludzi skompromitowanych w okresie przedpowstaniowym. Nie podpisał 17 I 1831 r. adresu Rady Obywatelskiej Województwa Lubelskiego do Chłopickiego, akceptującego politykę dyktatora.

Po wkroczeniu Rosjan do województwa lubelskiego z 5/6 II 1831 r. na polecenie władz warszawskich ewakuował się wraz z urzędnikami do Kielc. W dniu 10 II, w miejsce dotychczasowego prezesa Ignacego Lubowieckiego, zamianowany został prezesem Komisji Województwa Lubelskiego, nie wykluczone, że dzięki poparciu brata Kaliksta, pośła, związanego z Adamem Czartoryskim, i niektórymi pośłami lubelskimi w Warszawie. Działalność na stanowisku prezesa rozpoczął dopiero 6 III w Lublinie, oswojonym wcześniej przez korpus gen. Józefa Dwernickiego. Przywrócił wówczas Morozewicz legalne władze powstańcze „narodowe”, usuwając ustanowione przez nieprzyjaciela, wznowił działalność skarbową i wojskową. Po opuszczeniu Lublina przez Dwernickiego organizował obronę miasta, 11 III opuścił Lublin, kierując się z grupą urzędników przez Janów do Zwierzyńca.

Z dużym powodzeniem w południowej części województwa, w oparciu o twierdzę Zamość, organizował siłę zbrojną. Wykazując energię, hart ducha i zaangażowanie patriotyczne prowadził skuteczną działalność administracyjną w terenie, często „na styku” z nieprzyjacielem, zorganizował stałą łączność przez Galicję i Zawichost z władzami w Warszawie. Zagrożony w terenie przez Rosjan 8 VII 1831 r. wraz z urzędnikami przeniósł się do twierdzy zamojskiej, gdzie przebywał do kapitulacji 22 X 1831 r. Końcowy okres działalności Morozewicza władze warszawskie, niesłusznie zresztą, oceniły negatywnie, zamyślano nawet o odwołaniu Morozewicza.

Po złożeniu przysięgi carowi 7 XI 1831 r. powrócił na stanowisko Prezesa Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, pozostawał jednak pod dozorem policyjnym, władze carskie żywo interesowały się działalnością powstańczą Morozewicza. Utrzymywał on kontakty materialnie wspomagał przebywającego na wychodźstwie brata Kaliksta, czego władzom carskim nie udało się udowodnić. Mimo wielu oskarżeń i kompromitującego Morozewicza udziału syna Stanisława w „Stowarzyszeniu Ludu Polskiego” utrzymywał się na stanowisku prezesa aż do 1846 r. Powszechnie szanowany pełnił funkcję przewodniczącego Rady Opiekuńczej

powiatu lubelskiego. Wybrany w 1850 r. z ramienia województwa lubelskiego do Dyrekcji Głównej TKZ w Warszawie zamieszkał w stolicy na stałe. Zm. 12 VIII w Lublinie.

T. Mencil, Działalność władz cywilnych województwa lubelskiego w okresie powstania listopadowego, RL t. V : 1962 s. 98 n.; J. Skarbek, Gwardia ruchowa piesza województwa lubelskiego podczas powstania listopadowego, „PHiS” t. 62 : 1972 z. 4 s. 641—652; T. Mencil, Kajetan Morozewicz (1792—1869). Prezes „narodowej” Komisji województwa lubelskiego w powstaniu listopadowym, RL XX : 1980 s. 7—32; J. Skarbek, „Kurier Lubelski” 1830—1831. Efemeryda czasów powstania listopadowego, w: Prasa Lubelska. Tradycje i współczesność, L.1986, s. 43—54; AGAD, Władze Centralne Powstania 1830/31, sygn. 467. Raporty Komisji Województwa Lubelskiego.

MORSZTYN STANISŁAW

wójt lubelski, pochodził ze starej rodziny krakowskiej, za której protoplastę uważa się Bartka Morrinsteina, żyjącego w I. poł. XIV w. Stanisław był synem Jerzego. Prowadził wraz z bratem handel suknem, a także zajmował się różnymi operacjami finansowymi.

W l. 1445—1452 pełnił funkcję ławnika, a następnie rajcy krakowskiego w l. 1452, 1454, 1455, 1459—1462, 1464, 1467. Na początku 1456 r. objął kierownictwo i zarząd mennicy królewskiej i na tym stanowisku pozostał przez lat 10. Wraz z bratem dzierżawił również żupy solne, na których miał zabezpieczoną pożyczkę w wysokości 2000 zł węgierskich, której udzielił królowi Kazimierzowi w r. 1456.

Był dwukrotnie żonaty, przy czym obydwa małżeństwa, z Małgorzatą Wynkową i Katarzyną, córką Janusza Pieczenia, powiększyły jego majątek. 22 I 1456 r. za pieniądze, które wniosła mu w posagu druga żona, nabył od jej ojca dziedziczne wójtostwo lubelskie, oszacowane na 1000 zł węgierskich. Transakcję tę król Kazimierz potwierdził 16 II 1456 r., a 4 III 1456 r. zwolnił nowego wójta lubelskiego i jego sukcesorów od służby wojskowej. 19 XII 1458 r. król potwierdził również na prośbę Morsztyna dokument Kazimierza Wielkiego z r. 1342, uznawany przez wójtów za podstawę ich władzy w Lublinie. Stosunek króla Kazimierza Jagiellończyka do Morsztyna był zupełnie inny niż do jego poprzednika na wójtostwie lubelskim. Wiązało się to z dosyć bliską współpracą Morsztyna z królem, zanim został wójtem. Cieszył się on najwidoczniej zaufaniem monarchy, skoro zarządzał mennicą. Należy przypuszczać, że wójtostwo lubelskie Morsztyn kupił z nadzieją, iż zdoła umocnić swoją władzę na terenie miasta, przy czym liczył na pomoc króla.

Umocniwszy swą pozycję w Lublinie ze względu na rozliczne interesy wrócił do Krakowa, a wójtostwo lubelskie wydzierżawił jeszcze w r. 1457 mieszczaninowi krakowskiemu Pawłowi Tschirnerowi. Fakt ten wykorzystwała walcząca ciągle z wójtem rada miejska. Z kolei ona 18 XII 1460 r. zdobyła przywilej królewski, na mocy którego

uzyskała prawo mianowania wójta sądowego i ławników. Władza wójta dziedzicznego w Lublinie została więc jeszcze bardziej ograniczona, a sytuacja w mieście prowadziła nieuchronnie do dalszego jej słabnięcia. Morsztyn nie zdołał umocnić wójtostwa. Rada miejska stawała się powoli jedyną władzą w mieście. Zm. przed r. 1482. Wójtostwo odziedziczył jego syn, również Stanisław.

PSB, t. XXI s. 821—822; S. Krzyżanowski, Morsztynowie, „Rocznik Krakowski” t. 1 : 1898 s. 332, 337, 340—343; Z. Froelichowa, Z dziejów organizacji władz miejskich Lublina do końca XVII w., „Pam. Lub.” t. I : 1930 s. 95 n.; Materiały do historii miasta Lublina 1317—1792, oprac. J. Riabinin, L. 1938 nr 41—43, 46, 49; K. Myśliński, Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie w latach 1317—1504, L. 1962 s. 119 n.

MYSAKOWSKI STANISŁAW

ks. (1896—1942), kapłan społecznik, wielki jałmużnik, duszpasterz i opiekun młodzieży, męczennik za wiarę. Ur. 15 IX w Wojślawicach. Ojciec jego był organistą. Rozpoczął naukę w gimnazjum w Zamościu. Po ukończeniu 5 klas w 1914 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie. W 1920 r. otrzymał święcenia kapłańskie i czasowo przebywał w Krasnobrodzie. Od bpa Fulmana otrzymał polecenie objęcia na okres wakacyjny stanowiska wikariusza parafii Zamość.

Po odbyciu w I. 1920/1921—1923/1924 na KUL studiów teologicznych i złożeniu obowiązujących egzaminów uzyskał końcowe absolutorium ze świadectwem ukończenia Wydziału Teologicznego. W okresie studiów pełnił obowiązki kapelana Sióstr Miłosierdzia w Kazimierzówce k. Lublina, a 10 X 1922 r. otrzymał nominację na spowiednika zwyczajnego Sióstr Zgromadzenia Pasterek od Opatrzności Boskiej na Wiktorynie pod Lublinem.

Cały okres posługiwania kapłańskiego spędził odtąd w Lublinie. Pełnił obowiązki wikariusza parafii Nawrócenia św. Pawła (24 VI 1925—30 IV 1932), a następnie parafii katedralnej św. Jana Chrzciciela (1 V 1932—19 XI 1939). Obowiązki kapłana łączył z pracą opiekuńczo-wychowawczą wśród młodzieży i ofiarnym zaangażowaniem w pracę charytatywną na rzecz najuboższych warstw ludności Lublina.

Nie ubiegał się o stanowiska kościelne. Kiedy 17 VI 1933 r. otrzymał nominację na proboszcza w Łabuniach, po głębokim namyśle prosił biskupa o jej cofnięcie. Ze Związkiem Kapłanów Dobrego Pasterza, którego był współzałożycielem, podejmował działania o charakterze religijno-społecznym. Sprawował patronat nad lubelskim oddziałem Polskiego Związku Zawodowego Chrześcijańskiej Służby Domowej (Stowarzyszenie pod wezwaniem św. Zyty). Brał udział w pracy społecznej na rzecz Lublina: prowadził kuchnię dla ubogich przy Krakowskim Przedmieściu 5, był kierownikiem i opiekunem Schroniska dla staruszek przy ul. Kalinowszczyzna 59,

opiekował się rodzinami ubogich, prowadził trudną, społecznie doniosłą pracę w „Świetlicy dla dzieci ulicy”, w łączności z Zarządem Patronatu nad Młodzieżą Anormalną (Szkoła Specjalna w Lublinie, przy ul. Zamojskiej 12).

W parafii św. Pawła rozwinął szeroką działalność charytatywną, publicystyczną i oświatowo-wychowawczą, a duszpasterską w organizacjach i stowarzyszeniach religijnych młodzieży. Powołał organizację „Rycerz Serca Jezusowego” dla szerzenia czci i nabożeństwa do Serca Pana Jezusa oraz rozwijania i pogłębiania życia duchowego wiernych. Wydawał i redagował czasopismo „Echo Parafialne”, uwzględniające szerszą tematykę życia religijnego w diecezji. Uruchomił kino parafialne, zorganizował kursy samochodowe, pracownię krawiecką, a dla dzieci ubogich prowadził kolonie letnie. Z parafii organizował pielgrzymki wiernych do Sanktuarium na Jasnej Górze. Na polu pracy charytatywnej działał niezmiernie na nowej placówce duszpasterskiej — w parafia katedralnej. Krzewił miłosierdzie chrześcijańskie, niósł pomoc najbiedniejszym, zabiegał o szerzenie wiedzy religijnej.

W 1935 r. zawarł umowę dotyczącą uruchomienia w Lublinie dostępnej dla wszystkich czytelni „Wiedza” z pokaźnym księgozbiorem. Wybuch wojny i początek okupacji hitlerowskiej to szczególny moment w jego życiu. W tej trudnej sytuacji, dla przeciągającej przez Lublin fali uchodźców organizował doraźną pomoc i posiłki z uruchomionej kuchni polowej. W czasie bombardowania Lublina i pożarów katedra lubelska doznała poważnych uszkodzeń. Ratował świątynię własnymi rękami. Dzięki jego inicjatywie przystąpiono natychmiast do niezbędnych prac konserwacyjnych. Zdołano wstawić wyrwane okna i drzwi, naprawić uszkodzone ołtarze i ławki, oczyścić wnętrze z gruzów i przystąpić do prowizorycznego pokrycia dachu.

Po akcji hitlerowskich władz bezpieczeństwa na terenie Kurii i Seminarium 17 XI 1939 r. i po aresztowaniu ks. biskupów ordynariusza M. L. Fulmana i sufragana W. Gorąla z liczną grupą księży, pod koniec listopada aresztowany został również ks. Mysakowski. Poszukiwany przez gestapo, sam zgłosił się do więzienia na Zamku w obawie przed aresztowaniem ojca.

Deportowany 3 XII 1939 r. do Sachsenhausen k. Oranienburga, zesłany 14 XII 1940 do Dachau, zginął w tym obozie w komorze gazowej w 1942 r. dołączony do transportu „inwalidzkiego”. Według oficjalnego zawiadomienia komendantury obozu śmierć więźnia nr 22 591 nastąpiła 30 X 1942 r., a ciało zostało spalone w miejscowym krematorium 3 XI 1942 r. Jak potwierdzają świadectwa braci kapłanów współwięźniów ks. Mysakowskiego, którzy przeżyli obóz, przeszedł on przed męczeńską śmiercią gehennę udręczeń, szykan i tortur. Rodzina umieściła na rodzinnym grobowcu na cmentarzu przy ul. Lipowej symboliczny napis.

Ks. Z. Goliński, Biskupi i kapłani Lubelszczyzny w szponach gestapo, L. 1946; Ks. S. Krynicki, Wspomnienie o ks. Mysakowskim, WDL 1946 s. 426—427; K. Moszyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji (1939—1944), L. 1947; T. Musioł, Dachau 1933—1945, Katowice 1968; ks. bp E. Ilcewicz, Jałmużnik Lublina (O ks. Stanisławie Mysakowskim), TP 1977 nr 15; Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939—1945, z. 1, W. 1977 s. 138; J. Nartowska, Spod znaku Jezusowego Serca, „Przewodnik Katolicki” 1981 nr 42; AAL, Ks. P. Pałka, Książdz Stanisław Mysakowski więzień Dachau nr 22591, maszynopis; ks. A.

F. Czuk, Sp. Ksiądz Stanisław Mysakowski (1896—1942), maszynopis, archiwum przy Muzeum w „Kaplicy Wdzięczności i Męczeństwa” w Kolegiacie w Kaliszu; AAL^ Akta personalne ks. S. Mysakowskiego, sygn. M. 55.

NIEMIRSKA-PLISZCZYŃSKA JANINA

(1904—1982), profesor filologii klasycznej, ur. 17 II w Łodzi, córka Stanisława i Heleny z Filipowiczów. Do szkoły uczęszczała w Warszawie, maturę otrzymała w 1921 r. w gimnazjum Reginy Szumowskiej-Gaczeńskiej i Eweliny Kacprowskiej. W tym samym roku podjęła studia w Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Filozoficznym, sekcji filologii klasycznej i studiowała do r. 1928, tj. do chwili otrzymania doktoratu. Podstawą nadania jej tego stopnia była rozprawa *Poglądy etyczne historyków rzymskich pierwszych trzech wieków cesarstwa*, pisana pod kierunkiem prof. Gustawa Przychockiego.

W grudniu 1926 r. Janina Niemirska wyszła za mąż za Czesława Pliszczyńskiego i wraz z mężem przeniosła się na stałe w następnym roku do Lublina. Podjęła tu pracę w szkolnictwie średnim, na stanowisku nauczycielki języka łacińskiego. W l. 1931—1939 i 1944—1950 pełniła funkcję kierownika ośrodka naukowo-metodycznego filologii klasycznej. W 1931 r. w celach naukowych przebywała w Grecji, a w 1936 we Włoszech. W czasie okupacji niemieckiej od chwili zamknięcia szkół średnich w listopadzie 1939 r. prowadziła zajęcia na tajnych kompletach. Uczyła języków łacińskiego i greckiego w tajnym liceum klasycznym im. Unii Lubelskiej. Później na te komplety uczęszczała także młodzież z liceum humanistycznego im. J. Zamoyskiego. Lekcje odbywały się systematycznie. Dziennie prowadziła Pliszczyńska 6—7 godzin łaciny i greki, przeważnie we własnym mieszkaniu, rzadziej w umówionych lokalach na mieście.

Po wkroczeniu Niemców do Lublina Pliszczyńska uratowała od zagłady bibliotekę (książki, mapy i przezrocza) Ośrodka Metodycznego, którą z lokalu liceum im. Unii Lubelskiej przewiozła do swojego mieszkania, a następnie odesłała do znajomych poza miasto. Po wojnie biblioteka w pełnym komplecie wróciła do Kuratorium w Lublinie.

Po wyzwoleniu pracowała początkowo jako nauczycielka w liceum im. S. Staszica, a później im. J. Zamoyskiego. W latach 1948—1949 redagowała rocznik dydaktyczny Polskiego Towarzystwa Filologicznego „Pajdę ja”. Od 1952 r. została zatrudniona w KUL. Na podstawie pisemnego oświadczenia prof. K. Kumanieckiego, uznającego pracę *De elocutione Pliniana in epistularum libris novem conspicuis* (L. 1955) za równoważną pracy habilitacyjnej, otrzymała 2 III 1956 r. nominację Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na docenta. Wówczas przez trzy miesiące pracowała naukowo w Akademii Nauk w Berlinie, po raz drugi w 1963 r. Tytuł profesora nadzwyczajnego przyznano Pliszczyńskiej w r. 1967. Do końca pracy na Uniwersytecie kierowała I Katedrą Filologii Klasycznej, w której podejmowała badania naukowe w zakresie literatury i kultury greckiej.

Dorobek naukowy Pliszczyńskiej obejmuje ponad 50 publikacji, m.in. monografię *Wokół Dolonei* (L. 1967), kongenialny przekład Swetoniusza *Żywotów Cezarów* (wyd. 5, Wr. 1972) oraz Pauzanisza *Wędrówek po Helladzie*, cz. 1: *Na olimpijskiej bieżni i w boju* (Wr. 1968), cz. 2: *W świątyni i w micie* (Wr. 1973) i Klemensa Aleksandryjskiego *Dywanów (Stromateis)*.

Pliszczyńska przed wojną prowadziła Towarzystwo Miłośników Kultury Antycznej. Po

wojnie była wieloletnim przewodniczącym koła lubelskiego Polskiego Towarzystwa Filologicznego, a także członkiem TN KUL, LTN i ZLP. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Zm. 2 IX w Lublinie.

KUL, Referat personalny A; Działalność KUL w czasie okupacji, wyd. J. Ziótek, L. 1983 s. 154—155; Księga jubileuszowa 50-lecta KUL, L. 1969 passim; H. Podibelski, Janina Niemirska-Pliszczyńska, w: Lublin literacki, pod red. W. Michalskiego, J. Ziemby, L. 1984 s. 342—349.

NIEMOJEWSKI JAN

h. Szeliga (ok. 1530—1598), pisarz ariański, senior zboru lubelskiego. Ur. we wsi Niemojowo na Kujawach, w rodzinie średnioszlacheckiej. Był synem Mikołaja, sędziego ziemskiego inowrocławskiego. O początkowych naukach niczego nie wiadomo. W l. 1545—1548 studiował humaniora w Królewcu, interesując się historią Kościoła, zwłaszcza początkami chrześcijaństwa. Wybór miejsca studiów wskazuje na reformacyjne sympatie Niemojewskiego. Ujawniły się one w pełni w kilka lat później, gdy czynnie włączył się w nurt życia założonej wraz z bratem Jakubem gminy w Liszkowie. W 1559 r. uczestniczył w synodzie w Pińczowie. Brał w tym czasie aktywny udział w życiu politycznym, występując na kilku sejmach w obozie egzekucjonistów.

Sympatyzował z Grzegorzem Pawłem z Brzezin, występującym przeciwko dogmatowi Trójcy św. W 1563 r. otworzył pierwszy na Kujawach zbor ariański (zapewne w swym Niemojowie). Brał udział w dyspucie piotrkowskiej 1565 r., która doprowadziła do ostatecznego wykształcenia się ariańskiego „Zboru mniejszego”. W 1566 r., gdy ministrem w Niemojowie został M. Czechowic, Niemojewski uległ jego dyteistycznym i anabaptystycznym teoriom. Dalsza ewolucja doprowadziła go w kwestiach teologicznych do unitaryzmu. W 1570 r., przejmując się radykalizmem społecznym Zboru, zrzekł się uzyskanego niedawno urzędu sędziego ziemskiego inowrocławskiego i sprzedał rodowy majątek.

Z grupą podobnej sobie szlachty osiadł w Lublinie, przyczyniając się do odbudowy zboru z Czechowicem jako ministrem. W latach następnych współkształtował oblicze całego Zboru ariańskiego, polemizując na synodach z umiarkowanymi poglądami Sz. Budnego i broniąc swojego wyznania przed atakami z zewnątrz. Kilkakrotnie (1579, 1581, 1586, 1592, 1596) wstępował publicznie w szranki polemiczne z czołowymi przedstawicielami kontrreformacji (H. Powodowski, K. Warszewicki i in.), odrzucając w dysputach prymat papieża w Kościele i broniąc też unitaryzmu.

Poglądy swoje wykladał też w druku. W 1583 r. wydał *Obronę przeciwko niesprawiedliwemu obwinieniu...*, w rok później *Ukazanie, iż Kościół Rzymski papieski nie jest apostołski...* Przypisuje się mu kilka innych prac, przeważnie dziś zaginionych. Ostatnie dwa lata życia spędził na polemikach z F. Socynem w obronie dotychczasowego radykalizmu dogmatycznego i społecznego Zboru. Do końca życia cieszył się w Kościele ariańskim niekwestionowanym autorytetem, a zbor lubelski,

któremu wraz z Czechowiczem przewodził, odgrywał wiodącą rolę.

Zm. 8 III w Lublinie. Z małżeństwa z Agnieszką Firlejówną, córką Piotra, wojewody ruskiego, pozostawił syna Mikołaja.

PSB, t. XXIII 1978 s. 13—16; Autograf i odcisk sygnetu Niemojewskiego znajdują się w rkps. KUL, Zbiory Steckiego 511, k. 4.

NOWAK EDMUND

(1891—1940), ksiądz, podpułkownik WP, dziekan Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 3 XII w Półwiosku Starym k. Konina w rodzinie Franciszka i Zuzanny z Przedzików. Po ukończeniu gimnazjum w Koninie i szkoły handlowej w Kaliszu wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku, otrzymując w 1915 r. święcenia kapłańskie. Do 1920 r. był wikariuszem w kilku parafiach diecezji włocławskiej.

Podczas wojny polsko-sowieckiej pełnił obowiązki kapelana w 3 pułku ułanów. Po wojnie pozostał w duszpasterstwie wojskowym, jako kapelan, w Grodnie, Wołkowysku, Złoczowie i Nowej Wilejce.

Równocześnie podjął studia historyczne na USB, które ukończył w 1934 r.; doktorat obronił na UJK przedstawiając dysertację *Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce 968—1831* (W. 1932). Napisał monografię o *Duszpasterstwie wojskowym katolickim i prawosławnym w Rosji 1832—1914* (Wilno 1934) oraz wiele artykułów w prasie fachowej. W 1934 r. awansował na stopień starszego kapelana (majora). W grudniu tego roku otrzymał przydział na stanowisko administratora parafii wojskowej w Lublinie, a krótko przed wybuchem wojny został dziekanem Okręgu Korpusu nr II w Lublinie.

W kampanii wrześniowej był szefem służby duszpasterstwa w armii „Lublin”. Wzięty do niewoli przez Armię Czerwoną trafił początkowo do obozu w Starobielsku, a następnie do Kozielska, skąd w kwietniu 1940 r. wywieziony został do Katynia i tam zamordowany.

PSB, t. XXIII: Encyklopedia wojskowa, t. V; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; S. Łoza, Czy wiesz kto to jest?, W. 1938; J. Tucholski, Katyń, W. 1991; Dziennik Personalny MSWojsk. z 1934 r.

NOWICKI CZESŁAW

(1902—1984), ksiądz, dr teologii, kapłan diecezji lubelskiej, kanonik Kapituły

Kolegiaty Zamojskiej, wizytator diecezjalny i referent do spraw szkolnych przy Kurii Biskupiej w Lublinie.

Ur. 11 IX w Parczewie, syn Piotra i Marianny z Kwiatkowskich. Ukończył 4-klasową szkołę miejską w Parczewie, a w r. szk. 1918/1919 pięć klas 8-mioklasowego Gimnazjum Filologicznego im. S. Staszica w Lublinie. Wówczas wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie, gdzie przebywał do czerwca 1924 r. Świecenia kapłańskie otrzymał 15 III 1925 r. z rąk bpa Mariana Leona Fulmana.

Po ukończeniu studiów na KUL specjalizował się w teologii moralnej i z tego zakresu otrzymał stopień doktora teologii w r. 1928 na podstawie rozprawy *Cnota wielkoduszności i wady jej przeciwne*. Promotorem był o. Jacek Woroniecki. Bp Fulman 17 X 1928 r. skierował ks. Nowickiego na dalsze studia (półroczne) do Fryburga w Szwajcarii, a od 15 III 1929 r. do Rzymu, gdzie pogłębiał swoją wiedzę na dominikańskim uniwersytecie św. Tomasza — Angslicum.

Po powrocie do Polski pełnił funkcję wikariusza w parafii św. Pawła w Lublinie, ale już 27 VI 1930 r. został zwolniony z wikariatu i mianowany prefektem gimnazjum im. S. Staszica, gdzie pracował do września 1939 r. Aresztowany przez gestapo 9 XI, został osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim. Zwolniony pod koniec kwietnia 1940 r. Wyjechał do Parczewa i pozostał tam do końca okupacji, pomagając w pracy duszpasterskiej miejscowym księżom.

We wrześniu 1944 t. powrócił do obowiązków prefekta w gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie. Równocześnie uczył religii w liceum dla dorosłych, liceum nauczycielskim i w szkole ss. Kanoniczek. 17 X 1944 r. bp lubelski powołał ks. Nowickiego na stanowisko wizytatora diecezjalnego i referenta ds. szkolnych przy Kurii Biskupiej w Lublinie, a 17 VII 1946 r. ks. dr S. Wyszyński, ówczesny ordynariusz diecezji, uczynił go członkiem Wydziału Spraw Szkolnych Kurii. Tenże biskup w t. 1948 wyróżnił ks. Nowickiego godnością kanonika gremialnego Kapituły Zamojskiej.

Ks. Nowicki w okresie stalinizmu (a także później) był represjonowany przez władze partyjne i szkolne. 4IX 1950 został przeniesiony do Państwowej Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Liceum im. Unii Lubelskiej w Lublinie. W latach 1950—1951 uczył religii także w 2 szkołach zawodowych. Jesienią 1952 r. został pozbawiony przez władze szkolne stanowiska prefekta. Wobec tego bp ordynariusz skierował ks. Nowickiego do Klemensowa jako kapelana ss. Franciszkanek Misjonarek Maryi. Od 21 VII 1953 do 1955 r. znów pracował w szkolnictwie Lublina, skąd przeniesiono go do szkoły w Zaklikowie (po specjalnej wizytacji ministerstwa).

Do pracy w gimnazjach im. S. Staszica i im. Unii Lubelskiej w Lublinie wrócił w styczniu 1957 r. Do ostatniego na prośbę rodziców dzieci. Od 1 IX 1960 r. kurator zlikwidował nauczanie religii w obydwu szkołach. Ks. Nowicki nauczanie dla uczniów ze „Staszica” zorganizował w kościele lubelskim oo. Dominikanów. Po roku wycofał się i lekcje prowadził tylko w szkole specjalnej do marca 1968 r. Zarządzeniem bpa Piotra Kałwy 27 III 1968 r. został kapelanem ss. Urszulanek SJK i domu diecezjalnego w Nałęczowie.

Na własną prośbę przeszedł na emeryturę 3 VII tego roku i zamieszkał w domu Związku Kapłańskiego „Unitas” przy ul. Ogrodowej 14. Nie trwał tam bezczynnie; prowadził badania w lubelskim Archiwum Państwowym.

Pełnił funkcję prezesa Diecezjalnego Koła Księży Prefektów w Lublinie od r. 1937 do 1939 i od IX 1944. Zmarł w Lublinie 29 III. Został pochowany na cmentarzu w rodzinnym Parczewie. Pozostawił maszynopisy prac: *Wotum Tadeusza Kościuszki w Dołholiskach* (9 V 1974) i *Obraz Matki Bożej Trembowelskiej* (21VI 1975), a także rękopis *Wspomnienia o O. Jacku Woronieckim w 25-lecie śmierci* (V 1974).

Z. Starnawski, *Sp. ks. kan. dr Czesław Nowicki (1902—1984)*, „WDL” 1984 nr 4 s. 92—96; AAL, *Akta personalne ks. dra Cz. Nowickiego, 1923—1984, sygn. N 26; Spuścizna ks. dra Cz. Nowickiego nabytki*.

OKORSKI ALEKSANDER JAKUB

(1803—1875), lekarz, uczestnik powstania listopadowego, naczelnny lekarz Szpitala Św. Wincentego a Paulo, społecznik. Ur. 24 VIII w Podlodowie k. Łukowa (Podlasie), syn Józefa, ekonoma, nie wylegitymowanego szlachcica, i Elżbiety z Bessłów. Uczył się w lubelskiej Szkole Wojewódzkiej, przemianowanej później w Liceum Wojewódzkie. Po otrzymaniu „patentu dojrzałości”, studiował na Wydziale Lekarskim UW (1824—1830).

Wraz ze stopniem magistra medycyny i chirurgii (9 II 1830) uzyskał zezwolenie na odbywanie praktyki lekarskiej (30 V). W czasie powstania listopadowego służył w wojsku: najpierw jako lekarz szwadronu pułku krakusów lubelskich, a następnie lekarz sztabowy w korpusie gen. M. Rybińskiego. Był wówczas członkiem Tow. Wychowania Dzieci po Poległych Rycerzach Polskich. Po upadku powstania znalazł się na emigracji. Powrót do kraju umożliwiło mu ogłoszenie przez amnestii.

Wkrótce przeszedł na służbę rządową jako zastępca chirurga powiatu kraśnickiego (1834). Potem przeniósł się do Lublina w związku z otrzymaniem nominacji na zastępcę lekarza obwodu lubelskiego (1835). Na początku 1836 r. został zwolniony z tej posady i zajął się praktyką prywatną. W grudniu tego roku objął stanowisko lekarza naczelnego Szpitala Św. Wincentego. W 1839 r. przez kilka miesięcy pełnił bezpłatnie obowiązki lekarza miejskiego, a od listopada 1840 r. — akuszera gubernialnego. Wtedy też został powołany na członka honorowego Lubelskiego Urzędu Lekarskiego. Pozostając nadal na etacie Szpitala Św. Wincentego, był jednocześnie od 1845 r. ordynatorem Szpitala Św. Jana Bożego. Pozbawiony obu tych funkcji w 1869 r., ze względu na zły stan zdrowia i zaawansowany wiek nie przyjął oferowanej mu wówczas posady ordynatora lazaretu więziennego. Konsekwencją tej decyzji było natychmiastowe przeniesienie go na emeryturę. Odtąd nie zajmował się już praktyką prywatną, ale nadal udzielał porad ubogim chorym, którzy odwiedzali go w domu (znajdował się on przy ul. Nowej, a jego wartość oszacowana była na 6 tys. rubli srebrnych).

W ciągu swej trwającej 39 lat pracy zawodowej zdobył sobie uznanie władz. Już w

1839 r. otrzymał podziękowanie na piśmie od namiestnika Królestwa, a w 1850 r. „za odznaczające się spełnianie obowiązków podczas byłej w tym kraju cholerycznej epidemii” — „Najwyższe Jego Cesarskiej Mości zadowolenie”. Za zasługi, m.in. w walce z tą chorobą (w 1855 r. wyznaczony został na urzędowego opiekuna chorych na cholere w Szpitalu Św. Wincentego) uhonorowano go rangami asesora kolegiального i radcy dworu. Odznaczony był też „znakiem nieskazitelnej służby za lat XX” i brązowym medalem na pamiątkę wojny krymskiej oraz orderem Św. Anny III klasy.

Do spopularyzowania postaci Okorskiego wśród mieszkańców miasta przyczyniła się jego działalność w Lubelskim Tow. Dobroczynności, w którym pełnił honorowo funkcję lekarza Sali Sierot. Uczestniczył też w pracach komisji zajmującej się przyznawaniem stypendiów dla studentów medycyny z fundacji dra J. Stefana. Był jednym z pierwszych członków powstałego w 1874 r. LTLeK., które wkrótce jednomyślnie „zaprosiło go na członka honorowego” (5 X 1874).

Zm. 5 II na skutek raka wątroby i żołądka. Pochowany został na lubelskim cmentarzu (przy ul. Lipowej). Na rocznym zebraniu (5 VII 1875) LTLeK. uczciło pamięć jego i dwóch innych zmarłych członków. Z kolei na takim samym posiedzeniu, zwołanym w 25. rocznicę powstania stowarzyszenia (4 VII 1899), postanowiono ufundować poświęconą mu tablicę pamiątkową. Miała być wmurowana w kościele pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP przy Szpitalu Św. Wincentego (ul. Poczętkowska, obecnie Staszica), ostatecznie jednak umieszczono ją w kościele Św. Ducha (przy Krakowskim Przedmieściu).

Okorski ożeniony był z Teresą Ciepielewską, córką Jana, nauczyciela lubelskiej szkoły elementarnej. Miał z nią córkę Mariannę (ur. 1838, zm. między 1851 a 1855), żonę Adama Śniadkowskiego (1839—1867), znanego lekarza w Lublinie, oraz syna Włodzimierza (ur. 1855), który również sposobił się do zawodu lekarskiego.

S. Kościński, Słownik lekarzów polskich, W. 1888 s. 366; R. Gerber, Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808—2831. Słownik biograficzny, Wrocław 1977 s. 311—12; „Gazeta Lek.” 1875 nr 11; „Kurier Lub.” 1875, 18II/2III; „Medycyna” 1875 nr 10; „Roczne Posiedzenia Towwa Lekarzy Guberni Lubelskiej” 1875; „Kronika Lek.” 1899 z. 20 s. 1073—74; F. Giedroyc, Służba zdrowia w dawnym wojsku polskim, W. 1927 s. 483; K. Łukaszewicz, Wspomnienia starego lekarza o czasach powstania listopadowego (1825—1835), wyd. Z. Klukowski, Zamość 1937 s. 18, 39, 65—67; APL, Magistrat m. Lublina (1809—1874) 330; Rząd Gubernialny Lubelski, osob. 1347.

OLECHNOWICZ WŁADYSŁAW

1848—1918), lekarz psychiatra, właściciel i kierownik prywatnej lecznicy w Lublinie, antropolog, etnograf i archeolog. Ur. 27 V w Olszance w guberni kijowskiej, syn Franciszka (1812—1878), lekarza, i Pauliny z Jarewiczów. Ukończywszy gimnazjum w Białej Cerkwi, studiował medycynę na Uniwersytecie Kijowskim (1867—1869), a następnie w warszawskiej Szkole Głównej, przekształconej później w uniwersytet rosyjski.

Po otrzymaniu dyplomu lekarskiego w 1871 r., przez krótki czas zajmował się wolną praktyką na Ukrainie, potem zaś w Lubelskiem, w Piotrowicach k. Nałęczowa, gdzie do 1886 r. mieszkał w swoim majątku. Odbył wówczas kilka podróży za granicę, w tym także na Wschód. W Indiach prowadził badania nad cholera, przede wszystkim jednak studiował sanskryt i starożytną kulturę tego kraju (wyniki swych prac przedstawił w rozprawie opublikowanej po francusku w Paryżu w 1882 r.).

Powołany w 1887 r. na dyrektora uzdrowiska Nałęczów, po niedługim czasie przeniósł się do Lublina (1888), gdzie dwa lata później objął stanowisko prywatnego ordynatora oddziału psychiatrycznego Szpitala Św. Wincentego a Paulo. W 1894 r. został ordynatorem nadetatowym. w 1901 zaś — starszym. W 1897 r. zorganizował we własnym domu i dobudowanych później pawilonach prywatną lecznicę dla umysłowo i nerwowo chorych (placówka ta mieściła się na ul. Czechowskiej, obecnie 3 Maja).

Przyjęty w 1886 r. do LTLeK., piastował w nim godność sekretarza (1888—1891) i wiceprezesa. Występował często na zebraniach stowarzyszenia z referatami, uczestniczył również w zainicjowanej przez jego zarząd akcji organizowania odczytów powszechnych (m.in. wygłosił prelekcje „O śnie" i „O bakteriach"). Jako członek Sekcji Higienicznej Towarzystwa (zał. 1891) zabierał głos m.in. w sprawie nieprawidłowości powstałych w trakcie budowy wodociągów w mieście (1897). Uczestniczył w pracach komitetu organizacyjnego Wystawy Pamiątek Przeszłości (1901).

W czasie pobytu w Lublinie zajmował się badaniami archeologicznymi, prowadząc wykopaliska w różnych miejscowościach powiatów lubelskiego, puławskiego, chełmskiego i hrubieszowskiego (a także w gub. wołyńskiej). Rezultaty tych poszukiwań ogłaszał na łamach czasopism specjalistycznych („Materiały Antropologiczne, Archeologiczne i Etnograficzne" 1897, „Światowid" 1900) oraz zamieścił w książce zbiorowej *Dla sierot* (L. 1897).

Większą sławę i rozgłos zyskał jako antropolog, który — wedle opinii Jana Czekanowskiego — „wywarł niewątpliwie największy wpływ" na współczesnych mu uczonych polskich. Dorobek jego z tej dziedziny obejmuje 13 publikacji, wśród których znajdują się również prace dotyczące ludności Lubelszczyzny („Wisła" 1893, 1901—1902). Ponadto interesował się kulturą ludową tego regionu, co zaowocowało paroma opracowaniami, zamieszczonymi w lokalnym dzienniku („Gazeta Lub." 1888 nr 3—43; 1891 nr 131). Był członkiem Cesarskiego Tow. Miłośników Przyrodoznawstwa, Antropologii i Etnografii w Moskwie oraz członkiem korespondentem Warszawskiego Tow. Lekarskiego.

Na początku naszego wieku przeniósł się ze swoją lecznicą do Czerwonego Dworu k. Warszawy, gdzie do 1915 r. kierował tym zakładem. Zm. 3IX w Czerwonym Dworze, pochowany został w Warszawie na Powązkach.

Żoną Olechnowicza była Walentyna z Boruchowskich, osoba znana w Lublinie z działalności społecznej. Zainicjowała organizowanie w mieście kolonii letnich (1894), przez wiele lat pełniła funkcję opiekunki Ochrony Bernardyńskiej. Urodzeni z tego

małżeństwa dwaj synowie zmarli w wieku młodzieńczym, trzeci zaś — Marian (zm. 1920) był prawnikiem.

PSB, t. XXIII (B. Zielińska); S. Kościński, Słownik lekarzów polskich, W. 1888; J. Czekanowski, Sto lat antropologii polskiej 1856—1956, Wrocław 1956, s. 6, 18-22, 34; K. Gawarecka, Lekarz, antropolog, archeolog, „Kara.” 1961, nr 1; „K. Lub.” na rok 1915 s. 13 (Kronika); „Medycyna i Kronika Lekarska” 1918 nr 39; „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1918 s. 165—167; „P.Lek.” 1918 nr 37; H. Wiercieński, Dr Władysław Olechnowicz założyciel pierwszej w Lublinie lecznicy prywatnej, „Z. Lub.” 1918 nr 440; W. Hahn, Ze wspomnień dra M. Biernackiego o H. Sienkiewiczu, RH 1949 s. 325; J. Kostrzewski, Dzieje polskich badań prehistorycznych, P. 1949; S. Nosek, Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu, „Annales UMCS” sec. F vol. VI 1951 s. 14—10; H. Zwolakiewicz, Etnografowie i regionaliści w badaniach ludowej kultury Lubelszczyzny, „Studia i Materiały Lubelskie”, Etnografia, t. I 1962 s. 46—47.

OLSZEWSKI KAJETAN BOLESŁAW

(1858—1944), tyt. generał broni WP, dowódca Okręgu Generalnego Lublin, wojewoda wołyński. Ur. 20 VIII w Kolnie (gub. łomżyńska), syn Władysława, urzędnika, i Teofili z Godlewskich. Absolwent gimnazjum klasycznego w Suwałkach. Trudne warunki materialne zmusiły go do wstąpienia w szeregi wojska rosyjskiego, gdzie kolejno awansując doszedł do stopnia generała majora w grudniu 1914 r.

W 1915 r. dowodził dywizją, w składzie której walczył Legion Puławski. W l. 1916—1917 dowodził Brygadą Strzelców Polskich (później Dywizją). W trakcie leczenia po odniesionych ranach został w lutym 1918 r. przeniesiony do rezerwy, a następnie na krótko aresztowany przez władze bolszewickie. W maju tego roku wrócił do Polski i w jesieni przywdział mundur generała ppor. WP otrzymując przydział służbowy na dowództwo Inspektoratu Lokalnego w Lublinie.

Po powstaniu Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej został 7 XI internowany w hotelu „Victoria”, gdzie rezydował ze swoim sztabem. Po wyjaśnieniu sytuacji służbowej Piłsudski wyznaczył Olszewskiego na dowódcę Okręgu Generalnego Kielce, a następnie Łódź. W wojnie z Rosją Sowiecką organizował obronę środkowej Wisły. W lutym 1921 r. został przewodniczącym Centralnej Komisji Kontroli Stanów Ministerstwa Spraw Wojskowych.

Formalnie w stan spoczynku przeszedł w kwietniu 1921 r., ale pozostał jeszcze w służbie czynnej do lipca 1924 r., zajmując się sprawami weryfikacji. W 1923 r. został awansowany na tytularnego generała broni. W sierpniu 1924 r. otrzymał nominację na stanowisko wojewody wołyńskiego, co spowodowane było zaostrzoną sytuacją narodowościową na Wołyniu i w innych kresowych województwach. Odszedł ze stanowiska wojewody w lutym 1925 r. Poświęcił się pracy społecznej i organizacyjnej w cywilnych stowarzyszeniach charytatywnych. Pozostawił po sobie dzienniki, których fragmenty były opublikowane.

Zm. 20 VIII podczas powstania warszawskiego i został pochowany na Powązkach. Odznaczony był m.in. Orderem Polonia Restituta i Krzyżem Walecznych.

Z małżeństwa (1895) z Zofią z Tomaszewiczów miał 4 synów: Jerzego (1896—1922), Wiktora (1899—1970), Romana (1902—1969), Eugeniusza (ur. 1911).

PSB, t. XXIV; Encyklopedia Wojskowa, t. VI; Cmentarz Komunalny Powązki d. wojskowy w Warszawie, W. 1989; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924; H. Bagiński, Wojsko Polskie na Wschodzie 1914—1920, W. 1921; W. Kwiatkowski; Dziesięciolecie akcji oświatowej i społecznej w Korpusie lubelskim, L. 1929; B. Warchałowski (M. Sobieraj), Gen. broni Kajetan B. Olszewski, „Magazyn Sztandaru Ludu” 1988; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, Generałowie Polski Niepodległej, W. 1991.

PAPIERKOWSKI ZDZISŁAW JAN

(1903—1980), profesor prawa, wieloletni prorektor KUL, ur. 29 III w Schodnicy pow. Drohobycz (b. Galicja), syn Jana i Sabiny z Czołońskich. Uczył się w Rymanowie. Do gimnazjum klasycznego uczęszczał w l. 1913—1918 w Jaśle, a następnie w l. 1918—1921 w Samborze. Studia prawnicze odbył na UJK, gdzie 2 VII 1925 r. otrzymał dyplom magistra, a 22 XII 1927 r. stopień doktora. Równoległe ze studiami prawniczymi, ukończył Akademię Handlową we Lwowie. Następnie w ramach studiów uzupełniających z prawa karnego przebywał w latach 1930—1931 na uniwersytetach w Wiedniu, Innsbrucku, Berlinie i Miinster oraz w Bibliotece Narodowej w Paryżu.

Po ukończeniu studiów prawniczych przez 4 lata uczęszczał na wykłady z historii na Wydziale Humanistycznym UJK. Obowiązki asystenta na uczelni lwowskiej podjął będąc na ostatnim roku studiów w 1924 r. i pełnił je do października 1933 r., kiedy został docentem. Początkowo w zakresie postępowania karnego, a od 1937 r. również w dziedzinie prawa karnego materialnego.

W 1931 r. objął stanowisko zastępcy profesora w KUL. Tu 19 VIII 1937 r. został profesorem nadzwyczajnym prawa karnego i postępowania karnego, a 5 I 1946 r. profesorem zwyczajnym obu tych dyscyplin naukowych. W latach okupacji niemieckiej Papierkowski przebywał w różnych miejscowościach. Początkowo w Dęblinie, Rudzie Różanieckiej i wreszcie w Iwoniczu-Zdroju. Trudnił się drobnym handlem, zbieraniem ziół leczniczych, pracował w tartaku.

Od początku pracy w KUL do r. 1952 kierował Katedrą i Zakładem Prawa Karnego Materialnego i Procesowego na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. W l. 1944—1946 pełnił obowiązki dziekana tego Wydziału. Po jego likwidacji, wykładał współczesne prawo polskie na Wydziale Prawa Kanonicznego, psychologię kryminalną na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej oraz historię państwa i prawa w nowożytnych państwach słowiańskich na Wydziale Nauk Humanistycznych. W l. 1944—1949 i 1957—1968 pełnił funkcję prorektora KUL, wnosząc duży wkład w rozwój Uczelni. W ostatnich 2 latach przed przejściem na emeryturę, był także prodziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego.

Papierkowski pracował także w sądownictwie. We Lwowie w l. 1926—1933 był kolejno: aplikantem, asesorem, sędzią grodzkim i sędzią okręgowym-śledczym, a w Lublinie od roku 1933 do 1939 — sędzią okręgowym-śledczym. Pracę w sądownictwie traktował jako teren doświadczalny w stosunku do teoretycznych badań i zainteresowań naukowych. Jako członek TN KUL od momentu założenia pełnił funkcje w jego zarządzie. Uczestniczył w wielu zjazdach prawniczych międzynarodowych. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz medalem za zasługi dla KUL.

Dorobek naukowy Papierkowskiego obejmuje 218 pozycji drukowanych, w tym kilkanaście książek, skrypty dla studentów, autoryzowane i na prawach rękopisów, rozprawy monograficzne, artykuły, recenzje i glosy dla orzecznictwa karnego Sądu Najwyższego, opublikowane w wielu czasopismach polskich i niemieckich, oraz 13

przygotowanych do druku. Treścią jego publikacji są zagadnienia z dziedziny prawa karnego materialnego, prawa procesowego, ogólnych zagadnień prawnych, psychologii kryminalnej, psychologii zeznań świadka i oskarżonego oraz prawa karnego procesowego.

Zm. 18 XI w Lublinie.

RTK T. 21 : 1974 z. 5 s. 7—18; E. Skrętowicz, Prof, dr hab. Zdzisław Papierkowski, „Gazeta Prawnicza 1981 nr 1; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; Działalność KUL w czasie okupacji, wyd. J. Ziółek, L. 1983 s. 18, 57; KUL, Referat personalny A. 297.

PAPIEWSKA WANDA

(1883—1974), wybitna działaczka spółdzielcza, posłanka do KRN. Ur. 23 V w Choroszczynce (ówczesny pow. Biała Podlaska) jako córka Józefa Hempla, właściciela małego majątku, i Heleny z Krzyżanowskich. Po ukończeniu pensji w klasztorze Benedyktynki w Staniątkach w pow. bocheńskim (1899), podjęła naukę na kursach handlowych Teodory Raczkowskiej w Warszawie, zdobywając zawód buchaltera.

W r. 1904 rozpoczęła pracę w Warszawskim Tow. Dobroczynności i tam związała się z PPS. Za nielegalną działalność polityczną została aresztowana i uwięziona na Pawiaku (1907). W r. 1908 wyszła za mąż za Franciszka Papiewskiego, inżyniera budowlanego, a w r. 1912 przeniosła się z rodziną do Lublina. Wkrótce została przewodniczącą Tow. Abstynentów „Przyszłość”.

Była organizatorką Lubelskiego Stowarzyszenia Spożywczego, założonego 19 I 1913 r. (późniejszej LSS). Od tego czasu przez 60 lat pozostała ściśle związana z LSS. Pełniła w niej odpowiedzialne funkcje — przez kilkanaście lat przewodniczącej Rady Nadzorczej, przez 23 lata przewodniczącej Wydziału Społeczno-Wychowawczego, wielokrotnie przewodniczyła Komisji Rewizyjnej, przez ponad 30 lat kierowała Biblioteką LSS. Nieraz kilka tych funkcji pełniła równocześnie. Wkładała duży wysiłek w rozwój organizacyjny i gospodarczy spółdzielni. Największe osiągnięcia miała w zakresie działalności społeczno-wychowawczej i oświatowej. Kierowany przez nią od r. 1919 Wydział Społeczno--Wychowawczy rozwijał różne formy pracy szkoleniowej, wydawniczej i artystycznej wśród członków spółdzielni.

Od r. 1917 Papiewska prowadziła działalność spółdzielczą o zasięgu krajowym, najpierw w Warszawskim Związku Stowarzyszeń Spożywczych, potem w Związku Polskich Spółdzielni Spożywców RP. Z tytułu pełnienia funkcji w Radzie Nadzorczej WZSS w r. 1919 wydelegowana została na międzynarodowy zjazd spółdzielców w Paryżu. Należała do Rady Nadzorczej Związku Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych (1920— 1921).

W maju 1921 r. została radną i wiceprezesem Rady Miejskiej w Lublinie, piastowała tę godność do r. 1926. Wypowiadała się na temat zdrowotności miasta, zwalczania bezrobocia i upowszechnienia oświaty. Domagała się od prezydenta miasta

zorganizowania kontroli prac inwestycyjnych, prowadzonych przez firmę Ulen and Comp. W r. 1936 okazała pomoc w organizowaniu oddziału Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Lublinie.

W okresie okupacji niemieckiej ukrywała się (od r. 1941), początkowo w Warszawie, później od września 1942 r. u krewnych w Anielinie k. Łukowa i w Rytwianach w Sandomierskiem. Po wyzwoleniu od IX 1944 do 1951 r. ponownie kierowała Biblioteką LSS, a w l. 1946—1950 — również Wydziałem Społeczno-Wychowawczym. 22 IV 1945 r. na pierwszym Walnym Zgromadzeniu LSS została wybrana honorowym członkiem Rady Nadzorczej. Na pierwszym kongresie spółdzielczym w Lublinie (XII 1944) weszła do Rady Głównej Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP, przewodnicząc jej w pierwszym okresie (do III 1945). Od r. 1948 do 1958 piastowała godność członka Naczelnej Rady Spółdzielczej.

W l. 1945—1947 jako posłanka reprezentowała w KRN ruch spółdzielczy. Zabrała głos w sprawie repatriacji Polaków ze Związku Radzieckiego, czym naraziła się przewodniczącemu KRN B. Bierutowi. Pomimo to kilkakrotnie zwracała się do niego, z pozytywnym skutkiem, z prośbą o ułaskawienie osób niesłusznie sądzonych i skazanych w sprawach politycznych. Przez kilkadziesiąt lat prowadziła działalność publicystyczną w czasopismach spółdzielczych, redagowała w l. 1915—1916 tygodnik „Kurier Lubelski”, a w l. 1919—1920 pismo „Spółdzielca Lubelski”.

W l. 1953—1956 napisała wspomnienia osobiste oraz o bracie Janie Hempelu (1958). W czasie długich lat pracy w spółdzielczości sympatyzowała i współpracowała z partiami lewicy, lecz nie była członkiem żadnej z nich.

Zm. 14 I w Lublinie i została pochowana na cmentarzu przy ul. Lipowej. Była odznaczona: Złotą Odznaką 35-lecia LLS, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Sztandaru Pracy II klasy, Odznaką Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego. W małżeństwie z Franciszkiem Papiewskim (1908) miała córkę Bożenną (1911—1986), zamężną Drwałową, biologa.

PSB, t. XXV s. 172—73; 10 lat działalności Lubelskiej Spółdzielni Spożywców 1913—1923, L. 1923; W. Hempel-Papiewska, Wspomnienia bezpartyjnej, cz. I, II L. 1953—1956, Wojew. Bibl. Publ. im. H. Łopacińskiego w Lublinie (maszynopis); W. Papiewska, Jan Hempel. Wspomnienia siostry, W. 1958; tejże, Wspomnienia kooperaty styki, w: Wspomnienia działaczy spółdzielczych, t. 1, W. 1963; S. Piechowicz, Związek Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych 1919—1925, W. 1963; 50 lat Lubelskiej Spółdzielni Spożywców, W. 1963; „Kurier Lub.” 1974 nr 13 (nekrolog); „Szt. Ludu” 1974 nr 14 fot. (nekrolog); J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 80—81 (fot.); tenże, Radni Lublina 1918—1939. Wanda Papiewska, „Kurier Lub.” 1985 (5—7 VII); J. Wojciechowska, Wanda Papiewska zawsze wierna spółdzielczości, W. 1986 passim (fot.); Z. Janota Bzowski, Dzieje Rodziny Hempelów spisane we współpracy z Kazimierzem Hemplem, W. 1987; 75 lat Lubelskiej Spółdzielni Spożywców, L. 1988; S. Szwalbe, Świadectwo czasu, W. 1988 s. 12, 20, 264, 327, 329—31, 333; E. Marczuk, Działalność spółdzielcza i oświatowa Wandy Papiewskiej w latach 1913—1939, L. 1991 (mps. pracy magisterskiej); Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie. Materiały dotyczące Wandy Papiewskiej; Dokumenty rodzinne w posiadaniu córki Bożenny

Drwalowej i jej informację (1985); Informacje działacza spółdzielczego Stanisława Szwalbe z Warszawy (1985).

PASZEWSKI ADAM

(1903—1991), botanik, profesor UMCS. Ur. 24 XII w Warszawie w inteligenckiej rodzinie Wojciecha i Marii ze Świnarskich. W 1922 r. ukończył Gimnazjum Klasyczne im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu i zapisał się na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Poznańskiego, poświęcając się studiom biologicznym i filozoficznym. Jako student pracował w Katedrze Paleontologii pod kierunkiem profesora Wilhelma Friedberga. W 1925 r. przeniósł się do Katedry Anatomii i Fizjologii Roślin, kierowanej przez prof. Adama Wodiczkę, zajmował się jednak badaniami palinologicznymi i paleobotaniką.

Doktoryzował się w r. 1928 na podstawie pracy *Analiza pyłkowa niektórych torfowisk Polski Zachodniej* i został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego.

W 1933 r. przeszedł do pracy w Ogrodzie Botanicznym w Poznaniu jako horti botanicus, wykładał także fizjologię roślin w Państwowej Szkole Ogrodnictwa. W ciągu najbliższych lat odbył kilka staży naukowych w różnych ośrodkach zagranicznych

Współpracował z profesorami Lennartem von Postem ze Sztokholmu i Rutgerem Sernanderem z Uppsali, przeprowadzał badania w Stacji Szwedzkiej Akademii Nauk w Abisko. Uczestniczył aktywnie w Międzynarodowym Zjeździe Botanicznym w Anglii. W 1931 r. współpracował z prof. Stojanowem (Bułgaria), pomagając badać torfowiska w górach Półwyspu Bałkańskiego. W l. 1931 i 1937 nawiązał współpracę z francuskim *Museum d'Histoire Naturelle*. Uczestniczył także w Międzynarodowym Kongresie Ogrodniczym w Berlinie (1938).

Wysiedlony 11 XII 1939 r. do tzw. Generalnej Guberni osiedlił się z rodziną w Hrubieszowie, gdzie do 1942 r. pracował jako ogrodnik Wydziału Powiatowego. Później przeniósł się do Werbkowic, otrzymał tam pracę kierownika Rolniczo-Ogrodniczej Stacji Doświadczalnej należącej do Lubelskiej Izby Rolniczej. Po zlikwidowaniu tej stacji w r. 1944 wyjechał do Radomska, zatrudnił się tam w charakterze furmana oraz jako nauczyciel brał udział w tajnym nauczaniu.

Do Lublina przeniósł się w lutym 1945 r. i w kwietniu tego roku zaczął pracować jako adiunkt prof. Bronisława Niklewskiego, kierownika Katedry Fizjologii Roślin UMCS. Po odejściu profesora do Poznania objął po nim kierownictwo Katedry. *Venia legendi* uzyskał w sierpniu 1945 r. na podstawie rozprawy: *Uwagi o historii lasów na Pomorzu w świetle analizy pyłkowej*, nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał 24 VII 1946 r., a 19 XI 1960 r. został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego.

Zainteresowania naukowe Paszewskiego były związane z aktualnymi w botanice i naukach przyrodniczych tendencjami. Po wojnie podejmował badania o znaczeniu

użytecznym. Obserwował wpływ obrączkowania roślin na proces ich dojrzewania, wykazał, że zabieg ten wpływa na zwiększenie plonów dyni, pomidorów i melonów. Wraz z zespołem badał substancje próchniczne oraz opracowywał chromatograficzne metody rozdziału składników humusu i określał ich biologiczną aktywność.

Obok badań fitofizjologicznych prowadził obserwacje flory bakteryjnej larw mola woskowego. Wykazał, że wyciągi z larw zwiększają wrażliwość bakterii (z rodzaju *Mycobacterium*) na działanie antybiotyków.

Wiele miejsca w jego pracach zajęła problematyka elektrofizjologii roślin. Zainicjował na większą skalę badania nad potencjałami elektrycznymi u roślin wyższych. Zbadał reakcje roślin na bodźce elektryczne i termiczne, uzyskując argumenty za jednością świata roślinnego i zwierzęcego.

Ogromna wiedza przyrodnicza i humanistyczna, doskonała znajomość łaciny i greki, wykształcenie klasyczne pozwoliły Paszewskiemu zająć się historią nauk przyrodniczych. Okazał się wybitnym znawcą dzieła Alberta Wielkiego (XII w.), prześledził znaczenie koncepcji Arystotelesa, Linneusza i Darwina.

W działalności organizacyjnej koncentrował się na stworzeniu nowoczesnego warsztatu pracy w zakresie fizjologii roślin. Dostrzegał konieczność powiązania badań fizjologicznych z mikrobiologią, biochemią, biofizyką, inspirował te kierunki badań i przyczynił się do powstania na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi nowych specjalności.

W l. 1957—1959 pełnił obowiązki rektora UMCS, a po upływie kadencji powierzono mu zadania prorektora do r. 1961. Był członkiem Komisji Kontaktów z Zagranicą oraz przewodniczącym Komisji ds. Zagospodarowania i Zabudowy Terenów Uniwersyteckich (1952—1953). Organizował pracę naukową i dydaktyczną poza macierzystym Wydziałem, okresowo kierował Katedrą Fizjologii Roślin Wydziału Rolniczego, przez kilka lat uczestniczył w pracy Wydziału Weterynarii.

Był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego od początku jego istnienia a po wojnie współorganizował Oddział Lubelski PTB i był jego prezesem do r. 1978. Od I 1957 do VI 1959 r. był członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego oraz Zespołu Rzeczników Biologii w Sekcji Studiów Uniwersyteckich tej Rady. Uczestniczył w założeniu Polskiego Towarzystwa Biofizycznego i w l. 1971—1973 przewodniczył jego Zarządowi Głównemu. Był członkiem Komitetu Botanicznego PAN oraz członkiem Komisji Historii Botaniki Instytutu Historii Nauki i Techniki PAN. Aktywnie pracował w LTN oraz TWP. Redagował czasopismo „Biologia a Życie”.

Opublikował ponad 100 prac naukowych, wykształcił 11 docentów, 13 doktorów, 123 magistrów biologii.

W uznaniu zasług został wyróżniony Krzyżem Komandorskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką ZNP, dwukrotnie Złotą Odznaką UMCS, Honorową Odznaką WSR w Lublinie, Medalem Pamiątkowym „Nauka w Służbie Ludu”, został także wyróżniony godnością członka honorowego Polskiego Towarzystwa Botanicznego i LTN, dwukrotnie otrzymał nagrodę I stopnia ministra nauki i szkolnictwa wyższego.

M. Knorr, *Toast za Profesora*, *KiZ* 1969 nr 14 s. 2; (zp), *Na tropach wielkiego odkrycia naukowego*, „*Kurier Lub.*” 1969 nr 92 s. 3; (zp), *W pracowni biofizycznej UMCS*, „*Kurier Lub.*” 1970 nr 137 s. 3; T. Baszyński, *40-lecie pracy naukowej profesora dra Adama Paszewskiego*, „*Wiadomości Botaniczne*” t. 14 : 1970 z. 2 s. 103— 107; tenże, *Profesor dr Adam Paszewski w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, *Annales UMCS sec. C vol. XXIX* 1974 s. IX—XII; (zp), *Tajemnice świata ożywionego*, *Kurier Lub.*” 1974 nr 234 s. 2; T. Baszyński, *Profesor Adam Paszewski*, „*Informator UMCS*” 1978 nr 4 s. 7; A. Teske, *Zmarł profesor Adam Paszewski*, „*Wiadomości Uniwersyteckie*” 1991 nr 4 s. 2; „*Przypadek, który stał się przyczyną...*” [wywiad spisany z taśmy magnetofonowej], „*Wiadomości Uniwersyteckie*” 1991 nr 5 s. 4, 9; AUMCS, *Teczka akt osobowych*.

PELCZARSKA Z KOSÓW ZOFIA

ps. Ciotka (1897—1944), ppor. AK, nauczycielka, działaczka społeczna. Ur. 16 VI w Dynowie (pow. Brzozów), najstarsza z trojga dzieci Nicefora, pracownika kancelarii notarialnej, i Teresy z Burzyńskich. Uczyła się w 5-klasowej szkole ludowej w Brzozowie, następnie w 3-klasowej szkole wydziałowej w Sanoku, a od 1911 r. w Wyższym Instytucie Naukowo-Wychowawczym w Sanoku, gdzie w maju 1916 r. uzyskała „świadectwo uzdolnienia na nauczycielkę robót ręcznych w szkołach ludowych pospolitych”.

Świadectwo dojrzałości otrzymała we wrześniu 1916 r., po zdaniu egzaminu eksternistycznego w CK. Seminarium Nauczycielskim Męskim w Krośnie. W 1915 r. wstąpiła do POW i była sanitariuszką. Od listopada 1916 r. pracowała jako nauczycielka w powiecie lubelskim, ucząc w szkołach ludowych w Ożarowie (1916—1918), Rudniku (1918—1919), Zadębciu (1919—1921) i Osmolicach (1921—1922).

Od września 1922 r. uczyła w publicznych szkołach powszechnych w Lublinie: nr 15 na Kośminku (1922—1926), nr 3 na Czwartku (1926—1928) i nr 12 na Starym Mieście (1928—1944). W czerwcu 1925 r. ukończyła roczny Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski w Lublinie, na którego odbycie uzyskała płatny urlop. Od lutego 1931 r. pełniła obowiązki kierowniczkii 7-klasowej Szkoły Powszechnej nr 12 w Lublinie, a w sierpniu 1933 r. mianowana została w wyniku konkursu kierowniczką tej szkoły, będącej od 1928 r. szkołą ćwiczeń dla Państwowego Pedagogium; szkołą kierowała do chwili aresztowania w listopadzie 1944 r.

Od maja 1933 r. była członkiem Okręgowej Komisji Dyscyplinarnej dla nauczycieli szkół podległych Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego, a w l. 1935—1937 — zastępcą przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego Zarządu Okręgu ZNP w Lublinie.

Z jej inicjatywy w początkach okupacji niemieckiej ukryto akta i sztandar szkoły, mapy, obrazy historyczne oraz cenniejsze pozycje księgozbioru biblioteki szkolnej i Centralnej Wypożyczalni Pomocy Naukowych, która mieściła się w budynku szkoły (wszystko ocalało).

W 1940 r. podjęła działalność konspiracyjną w ZWZ, a następnie w AK. Od lipca 1942 do kwietnia 1944 r. była kierowniczką referatu WSK Obwodu AK Lublin, a następnie Obwodu AK Lublin-Miasto. W l. 1943—1944 pełniła funkcję kierowniczką referatu WSK Inspektoratu Rejonowego AK Lublin.

Działalność w WSK-AK kontynuowała do aresztowania przez funkcjonariuszy Resortu Bezpieczeństwa Publicznego w końcu listopada 1944 r. Po tygodniowym śledztwie, wszczętym 1 XII tego roku, skazana została przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie na karę śmierci. Wyrok wykonano 18 grudnia 1944 r. w więzieniu na Zamku Lubelskim. Zwłoki pogrzebano w zbiorowej mogile więźniów Zamku na miejscowym cmentarzu przy ul. Unickiej. Odznaczona została brązowym i srebrnym medalem za długoletnią służbę (1938).

Z małżeństwa zawartego w 1920 r. z Antonim Pelczarskim, giserem, miała syna Józefa (ur. 1923), mgr. inżyniera mechanika, ożenionego z Marią Romaną Barszczewską.

Monografia szkolnictwa m. Lublina za czas od 1917—1927, 'pod red. T. Wolskiego, L. 1928, s. 57, 123; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, L. 1971, s. 198—201; Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, pod red. J. Doroszewskiego, L. 1988 s. 62, 258; Kronika Szkoły Powszechnej nr 12 w Lublinie z lat 1930—45; Arch. Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu w Lublinie; Księga więźniów Zamku, poz. 1359; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny); Informacje syna Józefa Pelczarskiego i Zofii Pelczarskiej-Tym.

PEŁCZYŃSKI TADEUSZ WALENTY

ps. Adam, Alois, Wolf, Tadeusz Pawłowski, Robak, Grzegorz (1892—1981), oficer WP, gen. AK, komendant Okręgu Lubelskiego AK. Ur. 14 II w Warszawie (w innej wersji we Włocławku). Po ukończeniu Gimnazjum im. Chrzanowskiego w Warszawie podjął studia medyczne na UJ w Krakowie; był w tym okresie aktywnym członkiem ZWC i Związku Strzeleckiego.

W sierpniu 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich i walczył w 6 pułku piechoty (I Brygada) kolejno na stanowisku dowódcy plutonu i kompanii. W lipcu 1917 r. został internowany w Beniaminowie. Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 r. wstąpił ponownie do 6 pp Leg. i wziął udział w obronie Lwowa, a następnie w wojnie polsko-radzieckiej, awansując w czerwcu 1919 r. do stopnia majora. W marcu 1920 r. przeniesiony został na dowódcę kompanii i baonu w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie.

Po wojnie w l. 1921—1923 był słuchaczem Wyższej Szkoły Wojennej, po czym jeszcze przez rok pozostał dowódcą baonu SPP. W lipcu 1924 r. otrzymał przydział do pracy w Biurze Ścisłej Rady Wojennej, w którym pracował także po zamachu majowym do 1927 r. W styczniu tego roku otrzymał awans na stopień podpułkownika, a w maju skierowany został do pracy w Oddziale II Sztabu Generalnego. Od marca 1932 do

września 1935 r. dowodził 5 pp Leg. w Wilnie, awansując w styczniu 1934 r. do stopnia pułkownika, po czym powrócił do Warszawy na stanowisko szefa Oddziału II i pozostawał na tej funkcji do początków 1939 r. W styczniu otrzymał przydział do sztabu 19 DP w Wilnie, obejmując dowództwo piechoty dywizyjnej.

Wraz z dywizją wziął udział w kampanii wrześniowej w ramach Armii Odwodowej „Prusy” w jej północnym zgrupowaniu. Po rozbiciu dywizji stanął na czele grupy, która jeszcze 15 IX pozostawała na tyłach wojsk niemieckich w Górach Świętokrzyskich. Kampanię wrześniową zakończył na Lubelszczyźnie, gdzie od razu włączył się do pracy konspiracyjnej. W połowie 1940 r. wyznaczony został inspektorem KG ZWZ na teren Lubelszczyzny, Podlasia i Wołynia. W sierpniu tego samego roku został komendantem Okręgu Lubelskiego ZWZ. Na stanowisku tym pozostawał do sierpnia 1941 r., po czym otrzymał przydział na szefa sztabu KG, a od lipca 1943 r. do października 1944 także zastępcy dowódcy AK.

W powstaniu warszawskim obok prac typowo sztabowych brał udział bezpośrednio w walce, dowodząc m.in. natarciem na Dworzec Gdański. We wrześniu 1944 r. otrzymał awans na generała brygady ze starszeństwem od października 1943 r. Po powstaniu przebywał w obozie jenieckim. W l. 1945—1947 był przewodniczącym Komisji Historycznej AK Sztabu Głównego w Londynie. Po demobilizacji pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii.

Jest współautorem tomu III *Polskich Sił Zbrojnych*, który w syntetyczny sposób przedstawił dzieje Armii Krajowej (Londyn 1950) oraz monumentalnego wydawnictwa źródłowego *Armia Krajowa w dokumentach*, t. 1—5 (Londyn 1970—1978). Jest także autorem artykułów na temat powstania warszawskiego i akcji „Burza”, które ogłosił m.in. na łamach londyńskiej „Bellony”.

Zm. 31 w Londynie i pochowany został na cmentarzu Gunnersbury. Odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari 5 i 4 kl., Krzyżem Niepodległości, Polonia Restituta 4 kl., czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

W związku małżeńskim, zawartym w 1923 r. z Wandą Filipkowską (1894—1976), działaczką niepodległościową, dziennikarką, późniejszą posłanką do Sejmu RP, miał syna Krzysztofa, ps. Kasztan (zginął w powstaniu warszawskim), i córkę Marię.

Roczniki Oficerskie 1923, 1924, 1928, 1932; E. Skarbek, *Zarys historii wojennej 6 PP Leg. [bmrw]* s. 41; *PSZ*, t. 3, *Armia Krajowa*, Londyn 1950 *passim*; I. Caban, Z. Mańkowski, *ZWZ-AK w Okręgu Lubelskim 1939—1944*, t. 1, L. 1971 s. 192; L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w r. 1939*, L. 1976 s. 54; T. Kryśka-Karski, *Generałowie Polski niepodległej*, Londyn 1976 s. 122; *Armia Krajowa w dokumentach*, t. 1—5, Londyn 1970—1978 *passim*; J. J. Terej, *Na rozstajach dróg. Ze studiów nad obliczem i modelem AK*, Wr. 1978 s. 126—130, 153, 260, 298; J. M. Ciechanowski, *Powstanie Warszawskie. Zarys podłoża politycznego i dyplomatycznego*, W. 1984 *passim*; A. Romanowski, R. Terlecki, *Pełczyńscy*, TP 1985 nr 11; T. Kryśka-Karski, *Materiały do historii WP*, Londyn 1986 z. 18 s. 50.

PETRUCZYNIK FELIKS

(1899—1958), działacz socjalistyczny i oświatowy, poseł do KRN, poseł RP w Finlandii. Ur. 15 XI we wsi Polubicze (ówczesny pow. włodawski) w rodzinie chłopskiej Karola i Heleny z Petruczyńskich. Był uczniem w zakładzie Księży Salezjanów w Oświęcimiu, później (od 1916) w gimnazjum w Siedlcach.

W r. 1918 wstąpił do PPS. Brał udział w wojnie polsko-sowieckiej (1919—1920), a następnie służył w WP w Lublinie. Od 1922 r. uczył się w gimnazjum dla dorosłych w Lublinie oraz studiował filozofię na KUL. W r. 1927 został sekretarzem redakcji „Z. Lub.", a w l. 1928—1935 pracował w Wydziale Opieki Społecznej Magistratu w Lublinie na stanowisku zastępcy naczelnika i naczelnika. Był dyrektorem Uniwersytetu Ludowego w Nałęczowie (1929—1931).

Od r. 1935 do 1939 kierował Oddziałem Oświaty i Kultury Zarządu Miejskiego w Lublinie. Włożył dużo wysiłku w rozwój powszechnego nauczania, szkolnictwa podstawowego i oświaty dorosłych oraz poprawę bazy materialnej szkół (przyspieszył oddanie w 1936 r. największego w mieście gmachu szkoły powszechnej przy ul. Bychawskiej, obec. Kunickiego 116). W l. 1935—1939 był jednocześnie dyrektorem Uniwersytetu Powszechnego im. S. Żeromskiego w Lublinie. Pod jego kierownictwem placówka ta odgrywała ważną rolę w szerzeniu kultury wśród robotników. Oprócz wykładów prowadziła zajęcia świetlicowe, miała własny chór oraz koło dramatyczne. W l. 30. działał w PPS i TUR oraz w ruchu spółdzielczym na terenie miasta. Wchodził w skład redakcji miesięcznika „Życie Spółdzielcze", a od maja 1935 r. był sekretarzem generalnym Rady Artystycznej m. Lublina, organu zajmującego się zabytkami i estetycznym wyglądem miasta.

Jako oficer WP brał udział w wojnie obronnej 1939 r., dostał się do niewoli. Okupację niemiecką spędził w obozie jenieckim II C Woldenberg, gdzie rozwinął działalność oświatową. Do kraju powrócił w maju 1945 r. i został wybrany sekretarzem Wojewódzkiego Komitetu PPS w Lublinie, wiceprzewodniczącym MRN i członkiem Prezydium WRN w Lublinie. Od listopada 1945 r. był członkiem Rady Naczelnej PPS, a w kwietniu 1946 r. wszedł w skład Centralnego Komitetu Wykonawczego tej partii. Z ramienia PPS 26 IV 1946 r. został posłem do KRN. W tym samym roku wyjechał na Śląsk jako stały przedstawiciel CKW PPS.

Od 26 III 1948 r. był przewodniczącym WK PPS w Katowicach. Na Kongresie Zjednoczeniowym PPR i PPS w grudniu 1948 r. został wybrany na zastępcę członka KC PZPR. W l. 1950—1951 pełnił urząd posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego RP w Finlandii. Od 1951 do 1953 r. pracował w TWP, a potem był kolejno naczelnikiem w Ministerstwie Przemysłu Drobno- i Rzemiosła oraz w Komitecie Drobnej Wytwórczości. Autor powieści *Lot bez skrzydeł* (L. 1929) i *To nie dla nas...* (L. 1933). Zm. 25 X w Warszawie, pochowany został na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach. W małżeństwie z Czesławą Haliną z Kondradtów, miał córkę Hannę Julitę (1929—1985), bibliotekarza Biblioteki Narodowej w Warszawie.

PSB, t. 25 s. 694—95; *F. Petruczyński, Reforma szkolna ze stanowiska demokracji*, L. 1928 s. 12; *F. Petruczyński, Uniwersytet Powszechny w Lublinie 1935—1939 (Ze wspomnień kierownika)*, „Świetlica” 1957 nr 9 s. 4—7; *APL, ZML 1918—1939*,

Ośw.iK., sygn. 40, 231—33, 235, 247; „Trybuna Ludu” 1958 nr 299, 300 (nekrologi); *Zbiory rodzinne i życiorys udostępnione przez córkę Hannę Petruczynik w Warszawie (22 X1985)*; *Nauczyciele w hitlerowskich obozach jeńców podczas II wojny światowej*, W. 1967 s. 120, 126, 132, 243, 246; J. Bohatkiewicz, *Oflag II C Woldenber*, W. 1971 s. 61; J. Marczuk, *Oświata i nauka w Lublinie w latach 1918—1939*, w: *Dzieje Lublina*, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 187—212; tenże, *Rada Artystyczna Lublina*, „Kam.” 1976 nr 21 s. 13; *Lublin w dokumencie 1317—2967*, oprac. F. Cieślak, H. Gawarecki, M. Stankowa, L. 1976 s. 248—49; S. Stępień, *Polska Partia Socjalistyczna w województwie lubelskim 1944—1948*, L. 1980 passim; J. Marczuk, *Szkolnictwo i oświata samorządu miasta Lublina w latach 1918—1939*, „Roczn. Ogn. Naucz. w Lub.” t. 6—7 : 1980 s. 25—39; *Archiwum Ruchu Robotniczego*, t. 9, W. 1984; J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939*, L. 1984 s. 224—45, 259—61, tenże, *Z przeszłości Lublina. Uniwersytet dla robotników*, „Kam.” 1985 nr 24 s. 5.

PETRYKIEWICZ WŁADYSŁAW

(1903—1942), nauczyciel, działacz ZNP. Ur. 24 XI w Jaśle w rodzinie urzędniczej. Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w 1921 r. rozpoczął pracę nauczycielską w Brzoskowi (pow. Garwolin). Tutaj też podjął działalność w ZNP Szkół Powszechnych.

W 1926 r. przeniesiony został do Ryk, a następnie do Rokitni k. Dębina, Wszędzie rozwijał pracę związkową, zdecydowanie występował w obronie szkoły i nauczycielstwa. Domagał się jednolitości szkolnictwa i jego demokratyzacji. Za działalność związkową był szykanowany przez administrację szkolną — przeniesiony został do Żulina (pow. Chełm), a następnie do Parczewa (pow. Włodawa); przeniesieniu do Chodzieży skutecznie sprzeciwił się ZG ZNP. Od r. 1935 do wybuchu wojny zajmował stanowisko prezesa Zarządu Okręgu ZNP. W 1937 r. stał się głównym organizatorem protestu i strajku nauczycielstwa Lubelszczyzny w obronie zawieszono ZG ZNP. Zmobilizowany w przededniu wybuchu wojny jako oficer rezerwy, uczestniczył w kampanii wrześniowej.

W październiku 1939 r. powrócił do Lublina i natychmiast włączył się w nurt pracy oświatowej. W kontakcie z przedwojennymi działaczami ZNP w Lublinie oraz z ZG ZNP uczestniczył w powołaniu do życia Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. W ciągu kilku miesięcy skompletowano konspiracyjne władze oświatowe na terenie całej Lubelszczyzny oraz kierownictwo okręgowe, w którym Petrykiewicz objął funkcję prezesa. W wyniku intensywnej działalności zdołano zorganizować sieć punktów tajnego nauczania obejmującego województwo.

12 maja 1941 r. aresztowany i przewieziony na Zamek w Lublinie, po kilku dniach pobytu w więzieniu i po przeprowadzeniu wyrafinowanych przesłuchań w siedzibie gestapo „Pod Zegarem” został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie zmarł 8 II.

„Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” t. II : 1969; *Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985*, L. 1988;

PIECHOTA JÓZEF FELIKS

(1890—1936), ekonomista, działacz gospodarczy i samorządowy, nauczyciel, prezydent m. Lublina. Ur. 13 II we wsi Bieliny (ówczesny pow. kielecki), syn Wojciecha, nauczyciela, i Marii z Michalskich. Kształcił się w Gimnazjum w Pińczowie, a od r. 1906 w siedmioklasowej Szkole Handlowej w Kielcach, gdzie w r. 1909 uzyskał maturę. Studia w Akademii Handlowej w Antwerpii w r. 1912 ukończył licencjatem nauk handlowych.

Od 1 IX 1912 do X 1913 r. był buchalterem w Tow. Akcyjnym „Motor” w Warszawie. Następnie wyjechał do Lublina, gdzie pracował najpierw w cukrowni „Lublin”, potem kierował Biurem Statystycznym Wydziału Wykonawczego Krajowej Rady Gospodarczej (15 VIII 1917—1 III 1918).

W l. 1914—1916 współpracował z redakcjami „Z. Lub.” i „Dz. Lub.”. Od 1 III 1918 do 15 X 1919 r. był zatrudniony w Wydziale Apropowizacyjnym Magistratu w Lublinie na stanowiskach: głównego buchaltera, zastępcy naczelnika i naczelnika tego wydziału, przyczyniając się w dużym stopniu do zaopatrzenia ludności w podstawowe artykuły pierwszej potrzeby. Zyskał wysokie uznanie prezydenta miasta Czesława Szczepańskiego.

W l. 1919—1927 był wicedyrektorem Tow. Handlowo-Przemysłowego „Józef Zeydler i S-ka”, a od 15 III 1927 do 15 I 1930 r. wicedyrektorem Lubelskiego Syndykatu Rolniczego. Jednocześnie w l. 1918—1927 był nauczycielem arytmetyki handlowej, księgowości i geografii ekonomicznej w Gimnazjum Męskim A. i J. Vetterów w Lublinie.

W pierwszych latach niepodległości nie brał udziału w życiu politycznym. W r. 1928 rozpoczął działalność w BBWR i z jego listy 16 VI 1929 r. został wybrany na członka Rady Miejskiej (rozwiązanej już 11 XII). Wojewoda lubelski A. Remiszewski 17 XII 1929 r. powołał Piechotę na kierownika Zarządu Miejskiego Lublina, tzw. komisarza rządowego. Funkcję tę pełnił do 29 X 1934 r. Tego dnia nowa Rada Miejska wybrała go na prezydenta Lublina.

W l. 1930—1936 stał na czele Komitetu Rozbudowy m. Lublina. W r. 1935 wszedł w skład lubelskiej Rady Wojewódzkiej. Jako prezydent miasta (1929—1936) przeprowadził reorganizację Zarządu Miejskiego, zmniejszając liczbę wydziałów i pracowników. Dbał o wysoki poziom etyczny personelu urzędniczego. Położył duże zasługi dla rozwoju nowoczesnych obiektów i urządzeń komunalnych (wodociągów, kanalizacji, rzeźni miejskiej, elektrowni i komunikacji autobusowej) oraz budownictwa mieszkaniowego. Był inicjatorem podjętych na szeroką skalę robót publicznych w Lublinie. Dążył do likwidacji bezrobocia i organizował pomoc dla bezrobotnych (tanie kuchnie, zasiłki). Podjął starania o rozwój przemysłu i poprawę sytuacji finansowej w mieście. Osiągnął u władz centralnych częściowe oddłużenie miasta względem Skarbu Państwa. Przy jego poparciu Lublin otrzymał pierwsze ogrody działkowe (w l.

1933—1934).

Piechota był zaangażowany w pracę wielu organizacji, m.in. Związku Miast Polskich (członek zarządu), Ligi Morskiej i Kolonialnej (członek zarządu), Związku Elektryfikacyjnego Lubelskiego (prezes), Rady Giełdy Mięsnej, Miejskiego Komitetu Pomocy Bezrobotnym (przewodniczący), Zarządu Okręgowego Związku Strzeleckiego (członek). Był współzałożycielem i członkiem Zarządu Lubelskiego Tow. Przyjaciół Nauk.

Zm. 9 VII w Lublinie na skutek zapalenia płuc, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi. Z małżeństwa zawartego w r. 1919 z Haliną Orłowską miał córkę Krystynę (ur. 1921), zamężną Ważną, lekarza, i syna Andrzeja (ur. 1925), inżyniera mechanika.

PSB, t 26 s. 41—42; „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1935 nr 1 s. 1253—60; nr 4 s. 1303—16; nr 9 s. 1385; 1936 nr 6 s. 1629 (nekrolog); Zgon prezydenta miasta śp. Józefa Piechoty, „Głos Lub.” 1936 nr 186; A. Koprukowniak, Pomoc bezrobotnym w Lublinie (lata 1929—1933), RL t. 4 : 1961 s. 215—46; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta, L. 1974 passim; A. Kierek, Rozwój gospodarczy Lublina w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 77—114; J. Marczuk, Budowa i rozwój urzędzeń komunalnych w Lublinie w latach 1925—1939, „Kwart. Hist. Kult. Mat.” 1978 nr 4 s. 507—519; tenże, Gospodarka finansowa samorządu miasta Lublina w latach 1918—1939, „Roczn. Dz. Społ. i Gosp.” t. 39 : 1978 s. 53—75; tenże, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 passim (tutaj jego zdjęcie jako prezydenta m. Lublina); APL, ZML 1918—39 WOg. sygn. 1, 12, 28, 332; UWL 1918—1939, Wydział Samorządowy sygn. 5; Zbiory rodzinne w posiadaniu córki Krystyny Ważnej i jej informacje.

PIECZEŃ JANUSZ

Pitczin, Petczin, Pyeczen (?—1457), wójt lubelski. Pochodził z rodziny wywodzącej się z Byczyny Śląskiej, a osiadłej w Krakowie, w którym to już w końcu XIV w. Paweł i Jan — ojciec Janusza, rajca krakowski w l. 1395—1401 Pieczeniowie kupili folwark na Prądniku. Jako bliski krewny Schirmerów przez matkę Haniczkę, córkę Mikołaja Schirmera, a siostrę Piotra, wójtów lubelskich z I połowy XV w., wystąpił Janusz z pretensjami do wójtostwa lubelskiego, które zawakowało po bezpotomnej śmierci Piotra ok. r. 1445 i objął je.

Od samego początku urzędowania na wójtostwie lubelskim narażony był na konflikt ze wzmacniającą się w Lublinie radą miejską, popieraną przez pospólstwo, a nawet samego Kazimierza Jagiellończyka. Rada kwestionowała podstawy prawne sukcesji Pieczenia po Schirmerach. Przez całą I połowę XV w. próbowała ona z różnym skutkiem szykanować wójtów, którzy tradycyjnie monopolizowali władzę w mieście i ograniczali rozwój rady.

Problem praw Pieczenia do lubelskiego wójtostwa wypłynął już w r. 1445, kiedy to z pretensjami do tego urzędu wystąpił najpierw Mikołaj Rosmel, najprawdopodobniej

sołtys z Kolechowic, a następnie szlachcic Mikołaj Krzemieniecki. Proces, toczący się w r. 1446 na sejmiku w Piotrkowie, na którym pretensje Pieczenia popierali kasztelan lubelski Krzesław z Kurozwek i starosta Jan Szczekocki, przyniósł wyrok korzystny dla Pieczenia. Podobnie było w r. 1447 z wyrokiem sądu nadwornego, na który sprawa ta trafiła z inicjatywy marszałka Królestwa Mikołaja z Brzezia, i wyrokiem sądu 6 miast, rozpatrującego w r. 1448 w obecności biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego oraz kasztelana i starosty krakowskiego Jana Czyżowskiego prawa króla Kazimierza Jagiellończyka do wójtostwa lubelskiego, których tenże usiłował dojść. Nie inaczej rzecz miała się z pretensjami do tego urzędu szlachcica Jakuba Felsztyńskiego w r. 1453. Pieczeń, za każdym razem korzystając z poparcia oligarchów znajdujących się w opozycji do króla, zdołał udowodnić swe prawa.

Liczne procesy o wójtostwo lubelskie ujawniły dążenia lubelskiej rady miejskiej do ograniczenia kompetencji tego urzędu. Kolejnych, oprócz Pieczenia, spadkobierców wójtostwa lubelskiego popierała właśnie korzystająca z protekcji króla rada miejska, która aby osiągnąć cel, uderzyła w r. 1451 w podstawy gospodarcze lubelskiego wójtostwa dziedzicznego, przejmując samowolnie część dotychczasowych dochodów wójta. Stanowiły je czynsze należne mu od mieszczan z kramów i jatek rzeźniczych oraz piekarskich, będących jego własnością. Również wszelkie spory między wójtem a miejscowym kupiectwem i rzemiosłem miały być odtąd oddawane pod sąd rady. Wójt stracił więc swą pozycję w mieście. W konsekwencji Pieczeń zrezygnował z wójtostwa lubelskiego, sprzedając je 22 I 1456 r. swemu zięciowi Stanisławowi Morsztynowi za 1000 zł węgierskich. Pieczeń zmarł w r. 1457.

Oslabienie pozycji wójta przez radę miejską było możliwe dzięki protekcji króla Kazimierza Jagiellończyka, który już zatarg o spadek po Schirmerze potraktował jako element walki z opozycją możnowładczą. Od samego początku swych rządów monarcha ten okazał się bardzo łaskawy dla Lublina. Nie znamy liczby dzieci Pieczenia. Wiadomo jedynie, że jego córka Katarzyna była żoną Stanisława Morsztyna.

PSB, t. XXVI; J. Ptaśnik, Studia nad patrycjatem krakowskim w wiekach średnich, „Rocz. Krakowski” t. 15:1913; K. Myśliński, Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317—1504, L. 1962; Materiały do historii m. Lublina 1317—1792, oprac. J. Riabinin. L. 1938.

PLAGE EMIL

(1869—1909), mechanik, przemysłowiec. Ur. 17 I w Lublinie, syn Alberta i Anny Justyny z Gedów (ojciec matki Karol Gede posiadał zakład sukienniczy w Końskowoli). Ojciec Plagego od r. 1860 prowadził w Lublinie przy ul. Bernardyńskiej warsztat kotlarski, w którym produkował aparaturę do gorzelni. Ze względu na duże zapotrzebowanie na tego typu urządzenia warsztat stopniowo przekształcił się w fabrykę. W r. 1897 Emil odkupił ją od ojca za 18 950 rb. Pod jego zarządem nastąpiła dalsza rozbudowa zakładu.

W r. 1899 Emil przeniósł fabrykę do obiektu wybudowanego na parceli odkupionej od

majątku Bionowice. W nowym pomieszczeniu w zakładzie mechanicznym oraz w dwóch kotłarniach: miedzianej i żelaznej, zainstalowane zostały nowoczesne maszyny i urządzenia oraz maszyna parowa o mocy 16 KM. Do prowadzenia zmodernizowanego zakładu Plage 2 II 1899 r. zawiązał spółkę na 10 lat z inżynierem Teofilem Laśkiewiczem. Mieli oni wspólnie prowadzić zakład pod firmą „Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz” w Lublinie.

Pod nową firmą fabryka była dalej rozbudowywana. Specjalizowała się w produkcji kompletnych urządzeń do gorzelnii, cukrowni, rektyfikacji, krochmalni, browarów oraz kuchni wojskowych. Od 1907 r. zakłady podjęły na dużą skalę produkcję kotłów parowych o niskim i wysokim ciśnieniu oraz konstrukcji żelaznych, głównie dla cementowni i cukrowni.

Znaczną część wyrobów i urządzeń fabryki nabywali przedsiębiorcy rosyjscy, zwłaszcza reprezentujący przemysł stoczniowy Petersburga. Fabryka prowadziła zbyt bezpośrednio i przez własne biura sprzedaży w Petersburgu (przedstawicielem był inż. Franciszek Rehne, syn właściciela fabryki wyrobów metalowych w Będzinie — Jana Rehne), Kijowie, Rostowie nad Donem, Mińsku, Żytomierzu i w Warszawie.

W r. 1901 fabryka zatrudniała 154 robotników, a w r. 1908 — 300. Za dobrą jakość wyrobów zakład w r. 1901 na wystawie rolniczo-przemysłowej w Lublinie uzyskał złoty medal.

Dalszą działalność gospodarczą Plagego przerwała przedwczesna śmierć w wieku 41 lat (12 XII). Został pochowany na cmentarzu ewangelickim w Lublinie. Po jego śmierci miejscowa prasa donosiła: „Zgon ten czyni dotkliwą lukę w młodym naszym przemyśle krajowym, wyrrywając z jego niezbyt licznych szeregów pożytecznego działacza, kochającego szczerze swój kraj”.

Po bezpotomnej śmierci Plagego jego udział w firmie „E. Plage i T. Laśkiewicz” w Lublinie przeszedł na rodzinę: rodziców, cztery siostry: Leokadię, Justynę, Wilhelminę i Gabrielę, oraz brata Edwarda. Firmę dalej prowadził T. Laśkiewicz, a interesy rodziny Plagego reprezentował w niej Józef Laube.

Po śmierci rodziców Plagego (ojciec zmarł 3 VI 1910, a matka 3 I 1911 r.) ich udział w firmie przeszedł na siostry i brata. Ci odsprzedali go K. Arkuszewskiemu (ok. 90%) i T. Laśkiewiczowi (ok. 10%), którzy zawarli spółkę do prowadzenia fabryki pod dawną firmą.

Księga Pamiątkowa Wystaw Lubelskich, W. 1902, s. 72, 73; „Z.Lub.” 1909, nr 341; Sąd Rejonowy w Lublinie, Księga Hipoteczna Fabryki Bronowice; Kancelaria notariusza Antoniego Wadowskiego 1910/174, 1900/257, 1911/275; APL, AmL, sygn. 684; APL, LIS, sygn. 2609, k. 129.

PODKOWA STANISŁAW

(1907—1973), mgr inż. mechanik, organizator i długoletni rektor Wieczorowej Szkoły

Inżynierskiej w Lublinie, przekształconej już po jego śmierci w Politechnikę Lubelską. Ur. 14 IX w Lublinie, był jednym z trzech synów Stanisława, mistrza zduńskiego, i Joanny z Rosłych. Wychowywał się we wsi Abramowice pod Lublinem. Wykształcenie średnie otrzymał w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym im. Hetmana Jana Zamoyskiego, wyższe — w Politechnice Warszawskiej, na Wydziale Mechanicznym. Jego studia przerwał wybuch wojny we wrześniu 1939 r., toteż dyplom inżyniera mechanika i magistra nauk technicznych uzyskał dopiero w r. 1946.

Od najmłodszych lat był zmuszony pracować na swoje utrzymanie; w trakcie studiów realizował zlecenia dla biur projektów, a od r. 1934 podjął stałą pracę w charakterze konstruktora urządzeń mechanicznych i obrabiarek do drewna w Biurze Technicznym Naczelnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Warszawie. Bezpośrednio po wybuchu wojny i nieudanych próbach zorganizowania wraz z kolegami oddziału oporu zbrojnego w rejonie Hrubieszowa (od 1935 r. był ppor. rezerwy po odbyciu służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Saperów w Modlinie) udał się do Puław, gdzie podjął pracę w nadzorze technicznym budowy tartaku. Po r. 1942 jako podejrzany o współpracę z ruchem oporu ukrywał się aż do r. 1944, podejmując różne zajęcia, najczęściej robotnika rolnego.

Po wyzwoleniu Lubelszczyzny został mianowany zastępcą naczelnika Wydziału Mechnicznego DOKP w Lublinie, stając się współorganizatorem procesu odbudowy służb kolejowych w Okręgu. Uruchamiał kolejowe warsztaty mechaniczne w Lublinie i w Radomiu, organizował kursy dla kolejowych służb technicznych, dokształcał się w dziedzinie kolejnictwa, a zdobytą wiedzę przekazywał szkolonym kadrom. Na początku 1951 r. otrzymał nominację na dyrektora technicznego DOKP w Łodzi i równocześnie propozycję objęcia funkcji dyrektora ds. inwestycji w nowo budowanej FSC w Lublinie. Wybrał Lublin. Z FSC przeszedł do Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w listopadzie 1955 r.; było to ostatnie, niewątpliwie najważniejsze miejsce pracy Podkowy.

Rada Ministrów 13 V 1953 r. podjęła uchwałę, o utworzeniu w Lublinie Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej, a 16 V minister szkolnictwa wyższego powierzył Podkowie obowiązki organizatora tej uczelni. Pierwszym rektorem Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej został wybitny uczony prof. dr Stanisław Ziemecki (wówczas kierownik Katedry Fizyki Doświadczalnej na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UMCS), a dziekanem pierwszego Wydziału Mechanicznego — Podkowa. Tworzenie od podstaw struktur lubelskiej uczelni technicznej, jej rozwój i przeobrażenie w uczelnię ze studiami dziennymi i w końcu w Politechnikę o pełnych uprawnieniach akademickich, stało się odtąd główną jego pasją. Od 1 IX 1955 r. pracował na stanowisku zastępcy profesora a 1 VII 1966 r. uzyskał stopień docenta. Po śmierci prof. Ziemeckiego w 1956 r. został powołany na rektora.

W 1965 r. (28 IV) Wieczorową Szkołę Inżynierską przekształcono w Wyższą Szkołę Inżynierską z możliwością kształcenia na studiach dziennych, wieczorowych i zaocznych. Wówczas w ramach organizacyjnych Uczelni funkcjonowały 3 wydziały: obok Mechanicznego — Elektryczny i Budownictwa Lądowego.

W trakcie historycznej inauguracji 1 października 1953 r. immatrykulowano 109 studentów, pod koniec życia Podkowy w Uczelni studiowało w różnych formach bez

mała 3500 osób. Aktualnie Politechnika Lubelska, która powstała w 1977 r., to uczelnia czterowydziałowa, która prowadzi kształcenie w zakresie 7 kierunków.

Podkowa był konsekwentnym i utalentowanym organizatorem. W okresie studiów działał w Związku Młodzieży Demokratycznej, od 1934 r. w Organizacji Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. W 1947 r. wstąpił do PPS, a po kongresie zjednoczeniowym PPR i PPS należał do PZPR. Był członkiem komitetów zakładowych i KW PZPR w Lublinie. Działał w NOT, przewodniczył Oddz. Lubelskiemu Stów. Inżynierów i Techników Komunikacji, Oddz. Lubelskiemu Stów. Inżynierów i Techników Mechaników Polskich, był członkiem Zespołu Mechaniki Sekcji Technicznej Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego oraz Komitetu Podstaw Konstrukcji i Technologii Maszyn PAN, zainicjował powołanie przy LTN Wydziału Nauk Technicznych (obecny Wydział IV).

Odznaczony został m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i Sztandarem Pracy I kl. Zm. 24 VI; pochowany został w Alei Zasłużonych na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. W 1978 r. Jego imieniem nazwano największe audytorium w budynku Wydziału Mechanicznego Politechniki Lubelskiej; u wejścia do audytorium wmurowano tablicę pamiątkową z płaskorzeźbą jego popiersia (w brązie). Portret olejny Podkowy znajduje się w sali posiedzeń Senatu Politechniki Lubelskiej w Pałacu Sobieskich przy ul. Bernardyńskiej 13.

W małżeństwie z Barbarą Szczepanowską, zawartym w grudniu 1939 r., miał synów: Pawła (ur. 1952, elektrotechnik) i Stanisława (ur. 1957, zootechnik).

Materiały archiwalne Politechniki Lubelskiej; Wydawnictwa Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej i Politechniki Lubelskiej; Materiały i dokumenty udostępnione przez Barbarę Podkową.

POPEK JAN

(1942—1980), malarz, grafik, pedagog. Ur. 29 I we wsi Korytyna na Zamojszczyźnie. W 1961 r. ukończył Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Zamościu. Studiował w ASP w Warszawie w l. 1961—1967 w pracowniach A. Rafałowskiego, A. Jurkiewicza, A. Nacht-Samborskiego (malarstwo), A. Rudzińskiego i L. Pakulskiego (grafika). Dyplom z zakresu malarstwa uzyskał w 1967 r.

Uprawiał malarstwo sztalugowe, ścienne, grafikę i rysunek. W obrębie jego zainteresowań znalazła się również poezja i eseistyka. Po ukończeniu studiów powrócił do Zamościa, gdzie podjął pracę w tamtejszym PLSP. Zawarł małżeństwo z Małgorzatą. Również w Zamościu odbyła się jego pierwsza wystawa indywidualna, otwarta w Galerii BWA 10 VI 1968 r. Prezentował na niej 40 prac (gwasze i grafiki). Po rocznym pobycie w Zamościu artysta przeniósł się do Lublina i rozpoczął pracę nauczyciela w Liceum Ogólnokształcącym im. Unii Lubelskiej. W 1973 r. objął pracownię malarstwa w powstałym w tym roku Instytucie Wychowania Artystycznego UMCS. Prowadził ją do chwili śmierci.

Najwcześniejsze prace Popka to grafiki wykonane w technice akwaforty i suchorytu, nagrodzone na Międzynarodowej Wystawie Sztuki Młodych w Bejrucie w 1967 r. W 1970 r. jego prace zostały nagrodzone na Festiwalu Współczesnego Malarstwa Polskiego w Szczecinie i Wystawie Malarstwa, Grafiki i Rzeźby w Sopocie. Lata 70. to w działalności artysty wystawy indywidualne: Lublin (1971, 1973, 1976), Zamość (1974), Rzeszów (1974), Debreczyn (1974), Białystok (1977), Warszawa (1978); wystawy zbiorowe, m.in.: „Złote Grono” Zielona Góra (1973), Triennale Rysunku Wrocław (1974, 1978), VI Festiwal Sztuk Pięknych w „Zachęcie” Warszawa (1976), Festiwal Sztuk Pięknych Sopot (1979); wystawy zagraniczne: Debreczyn (1971, 1973), Ateny (1973), Skopje (1979). Jego prace wielokrotnie nagradzono, min.: na Konkursie im. J. Spychalskiego w Poznaniu (1974), IV Triennale Rysunku we Wrocławiu (1974), Wystawach „Przeciw Wojnie” w Lublinie (1976, 1979), a także już po śmierci artysty na Ogólnopolskim Salonie Zimowym w Radomiu w 1981 r.

Malarstwo Popka, szczególnie z I połowy l. 70. to obrazy malowane temperą, niemal bez wyjątku niewielkich rozmiarów, wypełnione postaciami i przedmiotami, w niezwykłym zagęszczeniu zdarzeń i symboli, często opatrzone werbalnym komentarzem, z wielokrotnie powtarzającymi się motywami krzesel, skrzypiec, szlabanów. Często nasycone erotyzmem.

W 1980 r. odbyły się dwie ostatnie wystawy artysty w lubelskiej i zamojskiej Galerii BWA. Na wystawie w Lublinie po raz pierwszy pokazał artysta fragmenty dziennika oraz niezwykle listy — poematy z wkomponowanymi w nie rysunkami. Prace powstałe w ostatnich latach życia są tak jak wcześniejsze kameralne, wykonane temperą, ale bardziej „malarzkie”, z coraz częściej powracającymi Wspomnieniami ze stron mu najbliższych, z Zamościa i Zamojszczyzny. Z tamtych lat pochodzi też cykl ukazujący Niewolnika szczęśliwego, powstały w niewiele miesięcy po dramatycznym dla Polski 1976 r., należący do sztuki ekspresyjnej. W ostatnich latach życia namalował też kilka niemal miniaturowych, ale jakże pięknych abstrakcji.

Sztuka Popka ukształtowana została w l. 60. Można w niej odnaleźć związki z popartem i malarstwem nowej figuracji. Ale malarstwo Popka jest przede wszystkim indywidualne, nie ma jednoznacznych odpowiedników w sztuce polskiej. Zarówno wtedy, gdy staje się on wyrazicielem pokolenia, jak też wówczas, gdy porusza treści bardzo osobiste. Zm. 25 XII.

Retrospektywne wystawy malarstwa Popka odbyły się w Muzeum Okręgowym w Lublinie (1986 r.), w Debreczynie (1988 r., wystawa zorganizowana przez BWA w Lublinie) oraz w Galerii Starej BWA w Lublinie (1990, malarstwo i rysunek). Prace znajdują się w posiadaniu rodziny, w zbiorach muzealnych, m.in. w Muzeum Lubelskim, i kolekcjach prywatnych.

Katalogi: Jan Popek, L. 1971; Jan Popek, L. 1973; Jan Popek, L. 1976; Jan Popek. Wystawa malarstwa, W. 1978; Jan Popek. Malarstwo, L. 1980; Jan Popek. 1942—1980. Wystawa Retrospektywna, L. 1986; Jan Popek, L. 1988; I. J. Kamiński, Gra bez końca, „Kam.” 1971 nr 4; tenże, Okolice sztuki, „Kam” 1980 nr 10.

PUSTOWOJTÓWNA ANNA HENRYKA

zamężna Loewenhardt (1838— 1881), działaczka niepodległościowa, organizatorka manifestacji patriotyczno-religijnych w Lublinie (1861), uczestniczka powstania 1863 r., emigrantka. Ur. 26 VII w Wierzchowiskach pod Lublinem, była córką majora (później generała) rosyjskiego Trofima (wg ostatnich ustaleń R. Bendera; dotychczas znany był pod imieniem Teofil lub Teodor) Pustowojtowa (z pochodzenia prawdopodobnie Węgier, noszący przedtem nazwisko Pustay, ok. 1799—1858) oraz Marianny z Kossakowskich (ur. ok. 1818 r.). Wychowywała się pod opieką babki Brygidy Kossakowskiej, przebywając w jej majątku w Wierzchowiskach, a po zakupieniu przez nią domu — także w Lublinie. Tu w 1845 r. rozpoczęła naukę w Szkole Wyższej Płci Żeńskiej Zgromadzenia Panien Wizytek.

W l. 1853—1859 kształciła się w elitarnym Instytucie Panien w Puławach. Po jego ukończeniu i krótkim pobycie w Lublinie, zamieszkała w domu swej niedawno owdowiałej matki w Żytomierzu. Nawiązała bliskie kontakty z odwiedzającymi to miasto działaczami ruchu niepodległościowego (Jarosławem Dąbrowskim, Stefanem Bobrowskim i in.) i aktywnie uczestniczyła w demonstracjach patriotycznych miejscowej młodzieży (zaczęły się w lutym 1861 r.).

Działalność tę kontynuowała po przyjeździe do Lublina (było to, jak się zdaje, na przełomie wiosny i lata 1861 r.), gdzie wówczas mieszkała jej babka. Mając „dar niepospolity oddziaływania na umysły osób otaczających ją”, stała się wkrótce — co dobitnie podkreśla min. czynny uczestnik i kronikarz tych wydarzeń Kazimierz Gregorowicz — „jednym z główniejszych czynników do [sic!] wszelkich zebrań i do podróży pobożnych”. Inicjowała zbiorowe śpiewanie zakazanych pieśni religijnych i patriotycznych w miejscach publicznych (np. w katedrze), organizowała i prowadziła kompanie (procesje) odpustowe do podlubelskich parafii (Garbów — 6 VIII).

Podczas wielkiej manifestacji ludności miasta przed pomnikiem unii lubelskiej (12 VIII), nie bacząc na obecność naczelnika wojennego guberni lubelskiej gen. Aleksandra Chruszczowa i żołnierzy carskich otaczających monument, pierwsza złożyła u jego stóp kwiaty, a za jej przykładem poszły inne niewiasty tam zgromadzone. Reakcją władz na postawę i zachowanie się córki rosyjskiego generała był wydany przez namiestnika Królestwa Polskiego rozkaz (wykonano go 28 VIII 1861) wywiezienia jej z Lublina. Złożony z kilkuset osób „różnego stanu i wieku” tłum mieszkańców Lublina odprowadził Pustowojtównę wraz z towarzyszącą jej w podróży babką od domu (przy ul. Królewskiej) aż do rogatek tzw. piaseckich, cały czas obrzucając kwiatami eskortowany przez żandarmów powóz. Po jego wyjeździe z miasta zebrana na ulicach ludność zorganizowała w kilku miejscach burzliwe manifestacje na cześć tej patriotki.

Odtransportowana do Żytomierza włączyła się tam w nurt działań niepodległościowych. W obliczu groźby internowania w jednym z żeńskich klasztorów prawosławnych na terenie Rosji nielegalnie przekroczyła (II 1862) granicę z Austrią i udała się do Mołdawii. W Królestwie Polskim zjawiała się znowu niedługo po wybuchu powstania. Wzięła w nim udział jako adiutant najpierw Dionizego Czachowskiego, a następnie Mariana Langiewicza, wspierając także orężnie ich poczynania militarne w regionie kieleckim.

Po opuszczeniu terenu walki (19 III 1863), została przy próbie przejścia granicy z Galicją zatrzymana przez Austriaków i na kilka tygodni osadzona w więzieniu w Krakowie. Wyszędłszy na wolność wyjechała do Pragi, a stamtąd skierowała się przez Szwajcarię do Francji. Od połowy 1865 r. mieszkała w Paryżu, gdzie aktywnie uczestniczyła w życiu politycznym i społecznym emigracji polskiej. W okresie Komuny Paryskiej pracowała ochotniczo w charakterze sanitariuszki w szpitalach. Zm. nagle w Paryżu w nocy z 30 IV na 1 V. Pochowano ją w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Montparnasse.

Poślubiwszy w 1873 r. Stanisława Henryka Loewenhardta (1838—1915), uczestnika powstania 1863 r., lekarza, znanego działacza emigracyjnego, miała z nim 4 dzieci (najstarsze z nich to Helena, najmłodszy zaś Henryk, lekarz).

Postać i związki Pustowojtówny z Lublinem upamiętniono przez nadanie jej imienia jednej z ulic w pld.- zach. części miasta (dzielnica Konstantynów).

Fot-fie Pustowojtówny reprodukowane są w wielu wydawnictwach, głównie w książce biograficznej D. Wawrzykowskiej-Wierciochowej; PSB, t. XXIX (S. Kieniewicz); M. Berg, Zapiski o powstaniu polskim 1863 i 1864 r. i poprzedzającej powstanie epoce demonstracji od 1856 r., t. III, Kr. 1899 s. 25—31; H. Wiercieński, Henryka Pustowojtówna, „Z. Lub.” 1916 nr 32; F. Rawita Gawroński, Henryka Pustowojtówna. Sylwetka biograficzna 1838—1881 w: tegoż, Monografie z powstania styczniowego, W. 1928; R. Bender, Ludność miejska Lubelskiego w akcji przed-powstaniowej w latach 1861—1862, L. 1961 s. 53—56; J. Tomczyk, Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, „Archeion” 1964 s. 49—50; D. Wawrzykowska-Wierciochowa, Najdziwniejszy z adiutantów. Opowieść o A. H. Pustowójtównie, W. 1969; K. Gregorowicz, Zarys główniejszych wypadków w województwie lubelskim w r. 1861, L. 1984 s. 30, 75, 84—86; R. Bender, Helena Pustowojtow w manifestacjach przedpowstaniowych 1861 r., w: Losy Polaków w XIX—XX w., W. 1987; APL, Rząd Gubernialny Lubelski, Adm. 1122, k. 256.

RAABE HENRYK WACŁAW

(1882—1951), prof. dr hab., zoolog, organizator i pierwszy rektor UMCS. Ur. 17 X w Warszawie, w rodzinie inteligenckiej, jako najstarszy syn Henryka i Zofii z domu Hausbrandt. W 1901 r. ukończył gimnazjum w Warszawie i podjął studia na Wydziale Medycznym UW. W tym samym roku wstąpił do SDKPiL. Medycynę studiował przez półtora roku. Za udział i współorganizację manifestacji patriotycznej został skreślony z listy studentów. Zimą 1903 r. udał się do Krakowa w celu kontynuowania studiów medycznych na UJ. Nie mógł być jednak przyjęty z powodu braku oceny z łaciny na świadectwie dojrzałości. Zapisał się więc na sekcję biologiczną, specjalność — zoologia z anatomią porównawczą.

W 1904 r. podjął pracę jako preparator w Zakładzie Zoologii UJ, kierowanym wówczas przez prof. Antoniego Wierzejskiego. Po uzyskaniu absolutorium w 1908 r. został mianowany w tymże Zakładzie na stanowisko demonstratora. 23 I 1909 r. ożenił się z Julią Wyleżyńską, studentką nauk przyrodniczych. Mieli dwóch synów: Zdzisława (1909 r.) i Leszka (1913 r.).

W 1910 r. złożył egzamin nauczycielski, odpowiadający dzisiejszemu magisterium. Fakt założenia rodziny skłonił go do podjęcia lepiej płatnej pracy. W l. 1910—1912 był nauczycielem historii naturalnej w polskiej szkole realnej w Skierniewicach. W 1912 r. powrócił do Krakowa, na stanowisko asystenta w Zakładzie Zoologii UJ. W tym samym roku jako stypendysta Kasy Pomocy Naukowej im. J. Mianowskiego przebywał przez 4 miesiące w stacjach biologicznych w Roscoff i Villefranche.

3 XII 1915 r. Rada Wydziału Filozoficznego UJ nadała mu stopień naukowy doktora nauk filozoficznych w zakresie zoologii. 27 VII 1919 r. minister WRiOP zatwierdził jego habilitację z zakresu zoologii, przeprowadzoną na UJ. W l. 1916—1925 jako docent prowadził wykłady zleczone z protozoologii i parazytologii dla studentów przyrody i medycyny Wydziału Filozoficznego UJ.

Do wybuchu I wojny światowej aktywnie działał na niwie społeczno-politycznej. W 1919 r. przeniósł się z rodziną do Warszawy. Z powodu jego przekonań politycznych w UW odmówiono mu stanowiska kierownika Katedry Zoologii, a także przeniesienia prawa wykładania z UJ. Od 1920 r. podjął pracę w charakterze nauczyciela nauk przyrodniczych, geografii i propedeutyki filozofii w prywatnych szkołach średnich w Warszawie. Jednocześnie był pracownikiem etatowym w Państwowym Zakładzie Epidemiologicznym (później Państwowy Zakład Higieny).

W 1921 r. przy współudziale kolegów założył Związek Nauczycieli Szkół Średnich w Warszawie. W l. 1922—1927 pełnił funkcję prezesa tego związku. Był zwolennikiem wprowadzenia reform i demokratyzacji szkolnictwa. Poglądy swoje prezentował na łamach czasopism: „Ogniwo”, „Robotnik”, „Czasopismo Przyrodnicze”. W 1926 r. ze względu na postawę polityczną stracił pracę w PZE. W tymże roku został wybrany radnym i sekretarzem Klubu PPS Stołecznej Rady Miejskiej w Warszawie.

W l. 1934—1939 brał udział w pracach Komisji ds. Pracowników Państwowych przy Międzynarodowym Biurze Pracy w Genewie, kilkakrotnie uczestniczył w

konferencjach genewskich.

Do wybuchu II wojny światowej pracował jako nauczyciel szkół średnich w Warszawie. Mimo licznych zajęć zawodowych i pracy społecznej wiele czasu i wysiłku poświęcał działalności naukowej. W okresie międzywojennym opublikował 10 prac, w tym 3 o tematyce hodowlano-doświadczalnej, wykonane w PZE, a pozostałe o tematyce parazytologicznej, przygotowane w Instytucie Oceanograficznym w Monaco. Ponadto był autorem ponad 20 artykułów, poświęconych problematyce przyrodniczej i oświatowej. Z początkiem listopada 1939 r. przeniósł się do Lwowa, gdzie 1 XII 1939 r. podjął pracę na stanowisku profesora w Zakładzie Anatomii Porównawczej Uniwersytetu Lwowskiego. Na stanowisku tym pozostał do końca czerwca 1941 r., tj. do czasu wkroczenia wojsk niemieckich do Lwowa. Do wyzwolenia pracował w charakterze pracownika fizycznego w fabryce cukierków i czekolady we Lwowie.

Do Lublina przybył 1 VIII 1944 r. Powierzono mu stanowisko organizatora i naczelnika Wydziału Szkół Wyższych Resortu Oświaty PKWN. Raabe opracował i przedstawił na posiedzeniu PKWN projekt utworzenia wyższej uczelni świeckiej w Lublinie. 23 X 1944 r. na mocy dekretu PKWN powołano do życia UMCS, jako pierwszy świecki uniwersytet na ziemiach wówczas wyzwolonych. 24 X 1944 r. organizatorem Uczelni i pierwszym jej rektorem został mianowany Raabe, który cały swój czas poświęcał sprawom powstającego Uniwersytetu. 31 X 1944 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego zoologii i anatomii porównawczej. Uroczysta inauguracja Uniwersytetu odbyła się 14 I 1945 r.

Pod koniec 1944 r. Raabe został posłem do KRN i członkiem Rady Naczelnej PPS oraz Centralnego Komitetu PPS. Należał do grona współzałożycieli lubelskich oddziałów Polskiego Towarzystwa Zoologicznego i Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im. M. Kopernika. Za zasługi w dziedzinie organizacji nauki w 1945 r. został odznaczony Orderem Odrodzenia Polski II klasy. 1 IX 1945 r. KRN mianowała Raabego ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym RP w ZSRR. W związku z tym został oddelegowany do Moskwy. 28 X 1946 r. powrócił do Lublina na poprzednio zajmowane stanowisko profesora i rektora UMCS. We wrześniu 1946 r. prezydent Bolesław Bierut mianował Raabego rektorem UMCS na następną kadencję, tj. do 31 VIII 1948 r. Po wygaśnięciu kadencji rektorskiej został odwołany ze stanowiska, a w styczniu 1949 r. przeszedł na emeryturę.

Zm. 28 I na atak serca w Lublinie. Został pochowany na cmentarzu w Lublinie przy ul. Lipowej.

Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, L. 1954; J. Wolska, Henryk Raabe i jego działalność naukowa, w: Księga pamiątkowa dziesięciolecia UMCS, L. 1955; J. Malarczyk, Powstanie i organizacja UMCS w świetle źródeł, L. 1968; tenże, Powstanie i rozwój Uniwersytetu, w: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej 1944—1979, L. 1979; Dekret PKWN o utworzeniu UMCS, oprac. W. Skrzydło, L. 1979; G. Brzęk, Henryk Raabe (1882—1951), L. 1983; Portret olejny pędzla W. Filipiaka w sali Senatu UMCS. Popiersie rzeźbione przed Gmachem Biblioteki Głównej UMCS.

RACZKOWSKI FRANCISZEK

(1871—1947), księgarz, bibliofil. Ur. 11 IX we Włocławku, syn Józefa, rzemieślnika, i Marianny z Kuźnickich. Był samoukiem. Jego edukacja zakończyła się w wieku 12 lat. 7 I 1883 r. rozpoczął pracę w Księgarni i Drukarni Stefana Błędowskiego we Włocławku. Od 1888 r. pracował w Warszawie w księgarni Gabriela Centnerszvera.

W lutym 1890 r. podjął pracę u Michała Arcta w Warszawie, skąd w kwietniu 1891 r. delegowany został do Lublina w celu prowadzenia filii księgarni Arcta. Wprowadził tu działowy katalog księgozbioru, opracował kartkowy katalog nut i katalog nowości książkowych. Z powodu złych stosunków z siostrą Michała, Teofila, zmuszony był opuścić Lublin. W listopadzie 1892 r. zamieszkał w Warszawie.

Pół roku później (VI 1893) powrócił do Lublina, by znów go opuścić. W lipcu 1894 r. podjął pracę w Warszawie u Gebethnera i Wolffa. W 1898 r. ożenił się z Marią Teofila Szelażek, z którą miał dwóch synów — Jerzego i Władysława Marka. U Gebethnera i Wolffa Raczkowski pracował do 1900 r. Otrzymał dyplom księgarza i tym samym możliwość otworzenia własnej firmy, dzięki pomocy kredytowej Arcta, Gebethnera i Wolffa. Zezwolenie na prowadzenie księgarni otrzymał w grudniu 1899 r.

Własną księgarnię otworzył w Lublinie 15 VII 1900 r. Mieściła się przy Krakowskim Przedmieściu 36. Przez krótki czas współwłaścicielami księgarni byli Edward Pliszczyński i Stanisław Ryszard Dziewulski. Przy księgarni działała wypożyczalnia książek (od 3 XI 1901 r.). Księgarnia miała *Katalog książek polskich* (1902 r.), *Katalog książek polskich i nut* (1904 r.) i *Katalog wydawnictw pedagogicznych i podręczników szkolnych* (1906 r.). Z powodów finansowych zakończyła działalność u schyłku 1908 r. Raczkowski sprzedał ją firmie Gebethner i Wolff.

W okresie prowadzenia księgarni przeznaczał pewne sumy na Polską Macierz Szkolną i Towarzystwo „Światło”. Był czynny w pracach sekcji odczytowej Polskiego Towarzystwa Higienicznego.

W firmie „Gebethner i Wolff” pracował do 31 XII 1926 r. Po rezygnacji został współwłaścicielem Księgarni Nauczycielskiej, gdzie pracował do jej likwidacji w 1933 r. Potem spełniła obowiązki zastępcy kierownika w Księgarni św. Wojciecha przy ul. Kapucyńskiej 1 (gmach hotelu „Victoria”). We wrześniu 1939 r. ratował ocalałe paczki książek, składając je w klasztorze kapucynów. 23 VII 1944 r. księgarnia uległa całkowitemu zniszczeniu. Po wyzwoleniu Raczkowski pracował w dalszym ciągu w księgarni św. Wojciecha przy Krakowskim Przedmieściu 39.

Raczkowski był czynnym działaczem Związku Księgarzy Polskich i współorganizatorem jego zjazdu w Lublinie (4—6 VIII 1918 r.). Należał do LTMK, Lubelskiego Tow. Przyjaciół Nauk, był członkiem Izby Przemysłowo-Handlowej, w 1918 r. stanął w szeregach miejskiej milicji obywatelskiej. Jako wydawca przyczynił się do ukazania się *Genethliaconu*, w opracowaniu ks. Ludwika Zalewskiego, i Hieronima Łopacińskiego Feliksa Araszkieвича w ramach biblioteczki LTMK. Wydał też ks. Ignacego Kłopotowskiego *Popierajmy przemysł i handel lubelski*. W 1928 r. zorganizował wystawę druków, ekslibrisów i książek współczesnych w LTMK. Dla

uczczenia 50-lecia racy księgarskiej (1933 r.) LTMK dedykowało Raczkowskiemu *Dwie satyry* F. Zabłockiego.

Zm. nagle 18 V.

Życiorys F. Raczkowskiego, *WBP im. H. Łopacińskiego, Zbiory Specjalne, druk. „B. Lub.”* 1969 z. 1—2 s. 12—13; F. Raczkowski, *Moja droga księgarska, tamże s. 13—23*; M. Gawarecka, *Franciszek Raczkowski, w: Sylwetki bibliofilów lubelskich, L. 1985 s. 21—27*; T. Lisiecka, *Działalność księgarska Franciszka Raczkowskiego w l. 1900—1947; w: Studia z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX wieku, L. 1988 s. 181—201.*

RADZISZEWSKI IDZI BENEDYKT

(1871—1922), ks. założyciel KUL. Ur. 1 IV w Bratoszewicach k. Łodzi, syn Konstantego i Józefy z Biernackich. Uczył się w gimnazjum filologicznym w Płocku, a po jego ukończeniu wstąpił w r. 1889 do Seminarium Duchownego we Włocławku, skąd po 4 latach nauki wyjechał na studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Tam też w r. 1896 otrzymał stopień kandydata św. teologii, a w następnym roku magistra na podstawie rozprawy *De vaticimis Christi Domini* i złożonych egzaminów.

Powrócił do kraju i po kilkumiesięcznej pracy w parafii przy kościele św. Mikołaja w Kaliszu wyjechał na studia filologiczne na Katolickim Uniwersytecie w Louvain. Studiował tam pod kierunkiem wielu sławnych uczonych, przede wszystkim późniejszego prymasa Belgii kardynała D. Merciera. W 1900 r. po złożeniu egzaminów i przedstawieniu rozprawy *La religion et l'évolutionnisme de Ch. Darwin et H. Spencer* otrzymał stopień doktora filozofii. Udał się wówczas do Anglii, gdzie przez kilka miesięcy pracował naukowo w Bibliotece Muzeum Brytyjskiego, a następnie w Uniwersytetach: Oxford i Cambridge. Później zwiedzał Uniwersytety w Paryżu, Lilie, Tuluzie i Lyonie. Stąd udał się do Rzymu, by w drodze powrotnej do kraju zatrzymać się na krótko w Innsbrucku i Wiedniu.

W 1901 r. został mianowany przez władze kościelne swojej diecezji wicerektorem i profesorem Seminarium Duchownego we Włocławku. Funkcję tę pełnił niedługo, gdyż po 4 latach wyjechał do Paryża, gdzie przez rok zbierał materiały do prac naukowych w Bibliotece Narodowej oraz starał się poznać struktury organizacyjne Sorbony, Colleges de France i Instytutu Katolickiego. Po powrocie i krótkim pobycie w kraju udał się do Niemiec, Austrii, Belgii i Szwajcarii, by poznać organizację tamtejszych wyższych uczelni.

Ponownie ks. Radziszewski podjął zajęcia w Seminarium Duchownym we Włocławku w r. 1908. W następnym roku założył miesięcznik „Ateneum Kapłańskie”, był jego redaktorem do 1914 r., tj. do czasu powołania go na rektora i profesora Akademii Duchownej w Petersburgu. Równolegle pełnił tam funkcje prezesa rady pedagogicznej Wyższych Kursów Polskich i prezesa Miłośników Historii i Literatury. Po wybuchu rewolucji październikowej brał udział w komisjach rządowych i kościelno-rządowych, które miały przygotować materiały do przyszłych

rozrachunków między Polską i Rosją oraz wypracować projekty zmian w ustawodawstwie krzywdzącym Polaków i Kościół katolicki w Rosji.

Ks. Radziszewski, widząc bliską konieczność zawieszenia działalności Akademii, myślał o przeniesieniu jej do Polski i założeniu Uniwersytetu Katolickiego. Do misji tej przygotowywał się od wielu lat. Obserwował organizację i działalność Uniwersytetów Katolickich w krajach zachodnioeuropejskich, a szczególnie wzorowo funkcjonujący Uniwersytet w Louvain. O potrzebie powołania do życia w odradzającej się Polsce Uniwersytetu Katolickiego przekonał Karola Jaroszyńskiego, który zobowiązał się inicjatywę popierać finansowo. W roku 1918 ks. Radziszewski przybył do kraju, by zająć się organizacją, a już 9 XII tego roku Uniwersytet Katolicki w Lublinie zaczął pracę. Jego pierwszym rektorem był ks. Radziszewski, który pełnił tę funkcję do śmierci.

Ks. Radziszewski był członkiem honorowym Tow. Naukowego w Poznaniu, członkiem Polskiego Tow. Psychologicznego we Lwowie, Tow. Psychologicznego w Warszawie, Komisji Historycznej Filozofii PAU i Rzymskiej Akademii św. Tomasza.

Bp. L. M. Fulman, Sp. ks. rektor Idzi Radziszewski ozdoba i pochodna kleru polskiego, „WDL” r. 4 : 1922 nr 2; ks. P. Kremer, Sp. ks. dr Idzi Radziszewski, rektor i założyciel Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie, Wł. 1923; A. Pastuszka, Ks. rektor Idzi Radziszewski, „Prąd” 1929 t. 16 s. 159—164; A. Wojtkowski, Ks. Idzi Radziszewski (1871—1922), „RF” 1948 z. 1 s. 228—249; Ks. J. Zawadzki, Ks. Idzi Radziszewski 1871—1922, „At.Kapł.” r. 4 : 1949 t. 51 s. 4—25; Bp. M. Klepacz Ks. Idzi Radziszewski, garść wspomnień, „At.Kapł.” r. 51 : 1959 t. 58 z. 1—3 s. 15—17; W. Nowodworski, Bibliografia prac ks. Idziego Radziszewskiego oraz artykułów i fragmentów prac o nim, „ZN KUL”, 5 1962 nr 2, s. 131—135; Księga jubileuszowa 50 lecia KUL, L. 1969 passim; M. Rechowicz, Książd Idzi Radziszewski. Próba charakterystyki postaci, „At.Kapł.” r. 65 : 1973 t. 81 z. 3 s. 412—423; Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925, wyd. G. Karolewicz, L. 1978 passim; G. Karolewicz Lowanium w życiu i działalności ks. Idziego Radziszewskiego, „At.Kapł.” r. 72 : 1980 t. 94 s. 71—84; też, Książd Idzi Radziszewski założyciel KUL (1871—1922), w: Chrześcijananie, pod red. bpa B. Bejze, t. IX, W. 1981 s. 9—86; też, Trzy listy ks. Idziego Radziszewskiego do kardynała Mercier, „ABMK” t. 46 : 1983 s. 195—202; KUL, rkp. 198 Akta osobowe; Biblioteka KUL, rkp. 573, tamże, rkp. 585 Wspomnienia Emilii Szeliga-Szeligowskiej o ks. Idzim Radziszewskim; tamże, rkp. 820 Materiały dotyczące początków KUL.

RAJZMAN HENRYK JULIAN

(1905—1983), profesor UMCS. Ur. 1 I w Sosnowcu, w rodzinie robotniczej, syn Kazimierza i Klary z Kaczmarzyków. W r. 1923 uzyskał świadectwo dojrzałości i podjął studia na Wydziale Prawa UJ oraz w Szkole Nauk Politycznych w Krakowie, z których po śmierci ojca zrezygnował z uwagi na konieczność podjęcia pracy zarobkowej. Po ukończeniu studiów prawniczych w r. 1927 i aplikacji sądowej w r. 1929 podjął pracę w prokuraturze w Sosnowcu.

W l. 1932— 1939 wykonywał zawód adwokata, w czasie okupacji pracował jako pracownik fizyczny, aktywnie uczestnicząc zarazem w służbie wymiaru sprawiedliwości polskiego ruchu oporu na Śląsku (ps. Kornel). Po wyzwoleniu powrócił do zawodu prokuratora, pracując kolejno w Sosnowcu, Łodzi, Krakowie, a następnie w Warszawie. Od r. 1950 pracował nieprzerwanie, aż do przejścia na emeryturę, w Prokuraturze Generalnej.

Pracę naukową rozpoczął bezpośrednio po wyzwoleniu. W r. 1947 uzyskał na Wydziale Prawa UJ stopień doktora nauk prawnych na podstawie pracy *Zdrada kraju w prawie polskim*. Stopień docenta otrzymał w r. 1960 na Wydziale Prawa UW, na podstawie pracy *Zażalenie w procesie karnym*. W tymże roku podjął pracę w Katedrze Prawa Karnego UMCS w Lublinie. Był jej kierownikiem w l. 1961—1969.

W r. 1968 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Z powodu złego stanu zdrowia przeszedł na emeryturę w r. 1971. Okres pracy Rajzmana na Uniwersytecie był niezwykle intensywny i owocny, także dla jego twórczości naukowej. Walnie przyczynił się do rozwoju uniwersyteckiego ośrodka karnistycznego. W prowadzonych przez niego seminariach doktorskich uczestniczyli także praktycy. Zasłużył się dla popularyzacji instytucji prawa karnego w społeczności Lublina. Pod kierunkiem profesora uzyskało doktorat 6 osób, ponadto wielokrotnie uczestniczył w przewodach doktorskich i habilitacyjnych. Pozostawił wychowanków uprawiających nauki penalne na UMCS i KUL.

Obok dwu monografii (*Zdrada kraju w prawie polskim*, *Zażalenie w procesie karnym*), skryptu (*Prawo karne*, 1962, 1968) opublikował ponad 40 artykułów, tyleż glos do orzeczeń SN, kilkanaście recenzji i tyleż przeglądów orzecznictwa SN w „Nowym Prawie”. Podejmował problemy ważne dla praktyki. Mistrzowsko łączył wiedzę teoretyczną i praktyczną w zakresie prawa karnego materialnego i procesowego. Dał się poznać jako wnikliwy analityk orzecznictwa SN. Szczególnie cenne były dla praktyki wymiaru sprawiedliwości jego glosy i przeglądy orzecznictwa SN. Dociekania naukowe Rajzmana charakteryzował legalizm i umiejętność analizy szczegółowej. Pełny wykaz publikacji profesora przedstawiono w „Annales” UMCS sec. G vol. XXXI 1984.

Rajzman był członkiem Zespołu Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej, wieloletnim członkiem Komitetu Redakcyjnego „Nowego Prawa”. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Dwukrotnie żonaty, pierwszy raz w 1930 r. z Marią ze Zdrzalików, 1° voto Miedziewską. Dzieci nie miał. Zm. 20 X; pochowany na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

„Kurier Lub.” 1983 (28 X) (nekrolog); T. Bojarski, A. Wąsek, *Wspomnienie pośmiertne o Profesorze Henryku Rajzmanie*, „Nowe Prawo” 1984 nr 2; J. Niekrasz, *Z dziejów AK na Śląsku*, W. 1985 s. 130, 179, 180, 242, 246, 277; L. Gondek, *Polska karząca 1939—1945*, W. 1988, s. 47, 48, 184, 194; AUMCS, *Akta osobowe*.

RAYSKI (KIETLICZ-RAYSKI) KONSTANTY

(1868—1924), malarz, etnograf, działacz kulturalny. Ur. 14 III w Białej Błotnej (pow. włoszczowski), syn Konstantego, ziemianina, i Zofii z Jasińskich. Dziad Rayskiego, Daniel Rajski z Rajska herbu Kietlicz, w 1794 r. spełniał obowiązki adiutanta Tadeusza Kościuszki. Wujem Rayskiego był Adolf Tetmajer (ojciec Włodzimierza i Kazimierza Tetmajerów). Ukończył gimnazjum w Krakowie. W l. 1883—1886 uczył się u F. Szynalewskiego i I. Jabłońskiego w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie.

Studia (przerwane w związku ze śmiercią ojca i powrotem do majątku rodzinnego, gdzie pomagał matce w administrowaniu) wznowił od r. 1894 u W. Gersona w Warszawie. Uzupełniał je w r. 1895/96 w Krakowie pod kierunkiem F. Cynka i L. Wyczółkowskiego. Wyjeżdżał również do Monachium i Paryża oraz do Włoch.

W tym czasie wydrukował w „Wiśle” pierwsze prace etnograficzne, m.in. *Zwyczaje weselne w Białej-Błotnej w powiecie włoszczowskim* (1893) i *Bajki i śpiewki z Małopolski* (1899). W r. 1897 podjął współpracę ze „Słowem”, w którym zamieszczał przede wszystkim recenzje z wystaw. Sam również wiele malował i rysował, najczęściej portrety olejne (matki, braci, hr. Tyszkiewicza, hr. Skarbka), sceny rodzajowe (m.in. *Nowobrańcy*, *Po święceniach*, *Emigranci*) oraz studia portretowe typów ludowych w strojach regionalnych. Prace swe pokazywał w l. 1891—1924 na wielu wystawach w kraju i za granicą, m.in. w Petersburgu (1901) oraz w Moskwie (1913), gdzie brał udział w I Wystawie Malarzy Polskich. Zajmował się grafiką; pracował zwłaszcza w technice monotypii i litografii.

W r. 1904 zamieszkał w Lublinie. Zainteresował się tu folklorem regionalnym. Rysował i malował akwarelą studia portretowe wieśniaków z Lubelszczyzny i Kielecczyny w oryginalnych strojach. W podobny sposób uwieczniał zabytki Lublina. Niektóre z tych rysunków i widoków wydano później na pocztówkach (serie *Typy ludowe Lubelszczyzny* i *Architektura Lublina*). Namalował scenę rodzajową na ścianach westybulu w nieistniejącym dziś Banku Morainiego (przy ul. Osterwy).

Zbierał odznaki cechowe z terenu miasta. Działał w stowarzyszeniach kulturalno-oświatowych, m.in. w Lubelskim Tow. Szerzenia Oświaty „Światło”. Wygłaszał pogadanki o sztuce i odczyty monograficzne (np. o Grottgerze, Chełmońskim, Malczewskim, Rubensie). Napisał ponad sto artykułów do prasy lubelskiej oraz innych czasopism („Posiew”, „Nowa Polska”, „Wierchy”, „Gazeta Podhalańska”, „Gazeta Lwowska” i in.) na temat sztuki ludowej, o teatrze i o wystawach plastycznych.

Wysunął na łamach „Dz. Lub.” postulat utworzenia w Lublinie szkoły artystycznej i opracował projekt jej statutu (zaginął w rękopisie). Był nauczycielem rysunku na kursach dla rzemieślników, Tow. Macierzy Szkolnej. Amatorsko uprawiał aktorstwo: recytował, grał w teatrze; rysował karykatury aktorów występujących w Lublinie (Osterwy, Zelwerowicza, braci Węgrzynów). Był członkiem warszawskiego i lubelskiego Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Działał w lubelskim oddziale Polskiego Tow. Krajoznawczego i w Lubelskim Tow. Cyklistów. Był współredaktorem Muzeum Lubelskiego.

W 1911 r. bawił krótko we Francji. W l. 1919—1922 przebywał głównie w Szczawnicy

i w Zakopanem, gdzie zainteresował się folklorem góralskim. Zapisywał podania i śpiewki góralskie, kolekcjonował przedmioty codziennego użytku, zbierał i kopiował obrazki na szkło i przerysowywał ornamenty ze stroju podhalańskiego. Szkice, które napisał wtedy na temat folkloru i sztuki góralskiej, wydano pośmiertnie w pracy *Sztuka góralska na Pochalu* (1928), wzbogaconej o liczne rysunki i akwarele Rayskiego. W tym okresie przyjaźnił się z Janem Wiktorem i Władysławem Orkanem. Ten ostatni upatrywał w nim następcę Witkiewicza jako propagatora prawdziwej sztuki ludowej wśród górali. Rayski korespondował z Ministerstwem Sztuki i Kultury w sprawie otwarcia warsztatów rzemieślniczych w Szczawnicy. Postulował (wraz z J. Wiktorem) utworzenie w tej miejscowości muzeum.

Zajmował się przekładami z literatury obcej; tłumaczył m.in. Aleksego Tołstoja i Selmę Lagerlof oraz artykuły z prasy zagranicznej.

Większość zachowanych prac Rayskiego (głównie akwarele i pastele) znajduje się w Muzeum Okręgowym w Lublinie oraz w muzeach w Zakopanem i w Szczawnicy. W 50-lecie jego śmierci (X—XII 1974) zorganizowano w Muzeum Wsi Lubelskiej wystawę „Konstanty Kietlicz-Rayski, malarz i etnograf”, na której pokazano akwarele, litografie i pocztówki z typami ludowymi, jakie malował.

Zm. 29 V w Stróży k. Trawniki (pow. janowski). Został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie (kw. 31).

Był żonaty (od 1907 r.) z Teresą, córką Szymona Tadeusza Piotrowskiego, dyrektora lubelskiego oddziału Banku Warszawskiego. Jedyne ich dziecko, syn Konstanty (1910—1976) po II wojnie światowej był wykładowcą literatury francuskiej i hiszpańskiej w Kanadzie; amatorsko zajmował się malarstwem (wystawiał m.in. w Montrealu i w Halifaxie).

PSB, t. XXX, s. 677—679; H. Zwolakiewicz, *Etnografowie i regionaliści w badaniach kultury ludowej Lubelszczyzny*, w: *Studia i materiały lubelskie*, t. 1, L. 1962. H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie*, L. 1974; *Konstanty Kietlicz-Rayski, malarz-etnograf*, L. 1974 (prospekt wystawy).

REUTT JÓZEF

(1907—1972), psycholog, profesor UMCS. Ur. 26 VIII w Sankt Petersburgu, syn Jana i Karoliny ze Skokowskich. Uczęszczał do gimnazjum w Wilnie, gdzie w 1924 r. złożył egzamin dojrzałości. W l. 1926—1927 studiował filozofię na Sorbonie w Paryżu. Naukę kontynuował na Wydziale Filozoficznym USB. Magisterium uzyskał tam w 1931 r. na podstawie pracy *Teoria uczuć u Spinozy* (u prof. T. Czeżowskiego). Równoległe ze studiami pracował zawodowo w Zarządzie Miejskim m. Wilna, na stanowisku urzędniczym. W l. 1931—1939 zatrudniony w Funduszu Kultury Narodowej przy Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, był jednym z najbliższych współpracowników inż. Stanisława Michalskiego, dyr. tej instytucji.

W pierwszych tygodniach wojny uczestniczył w kampanii wrześniowej, podobno w

stopniu oficerskim. Następnie przebywał w niewoli niemieckiej, skąd w połowie marca 1940 r. został zwolniony jako inwalida wojenny. W trudnych warunkach obozowych prowadził pracę badawczą, notując przeżycia polskich jeńców. Po powrocie do Warszawy pracował od sierpnia 1940 r. aż do wybuchu powstania warszawskiego jako robotnik pomiarowy wodociągów i kanalizacji w Zarządzie Miejskim m. Warszawy. W r. 1942 obronił pracę doktorską *Przedstawienie celu a postępowanie*, opartą na badaniach rozpoczętych jeszcze przed wojną i kontynuowanych w czasie okupacji; dotyczyły celów życiowych młodzieży akademickiej i młodszych pracowników nauki. W l. 1942—1944 prowadził wykłady i ćwiczenia na Tajnym Uniw. Ziemi Zachodnich w Warszawie.

Od końca stycznia 1945 do lutego 1946 r. pracował jako bibliotekarz i archiwista w Zarządzie Miejskim Warszawy. Następnie przeniósł się do Poznania, gdzie na Uniwersytecie w r. 1945 uzyskał formalne zatwierdzenie doktoratu (promotorem pracy był prof. S. Błachowski). Od r. 1946 prowadził tam zajęcia dydaktyczne, najpierw (od 1 II tego roku) na stanowisku adiunkta w Katedrze Psychologii, a od 1 I 1953 r. jako zastępca profesora. W Poznaniu wszczął przewód habilitacyjny na podstawie rozprawy *Badania psychologiczne nad wahaniem, zawieszony wobec zmian ustawowych*.

W r. 1954 przeniósł się do Lublina na KUL, gdzie od 1 II tego roku pracował na stanowisku profesora kontraktowego nadzwyczajnego psychologii, piastując (od 16 II) funkcję kierownika Zespołowej Katedry Psychologii KUL. W 1957 r. (1 III) otrzymał tytuł naukowy docenta. Od 1 IX rozpoczął pracę jako docent etatowy (od 1 X jako kierownik) Katedry Psychologii Ogólnej i Rozwojowej na Wydz. Humanistycznym UMCS w Lublinie; po jej reorganizacji (od 1 X 1970) pracował jako kierownik Zakładu Psychologii w Instytucie Nauk Filozoficznych i Pedagogicznych UMCS. 28 V 1966 Rada Państwa nadała mu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych.

Równolegle współpracował z innymi uczelniami i ośrodkami badawczymi: w r. akad. 1959/1960 na wniosek prof. S. Szumana wykładał psychologię ogólną na UJ w Krakowie (w zastępstwie prof. W. Szewczuka). Od 1968 r. związany był z Wyższą Oficerską Szkołą Lotniczą w Dęblinie (jako konsultant naukowy, Kierownik Zespołu Badań oraz wykładowca psychologii). W listopadzie 1969 r. prowadził wykłady dla słuchaczy Studium Podyplomowego Psychologii Wojskowej w Wojskowej Akademii Politycznej w Warszawie. Współpracował z Wojskowym Instytutem Medycyny Lotniczej w Warszawie, a w r. akad. 1969/1970 był zatrudniony na umowie-zleceniu w Studium Pielęgniarskim AM w Lublinie w charakterze wykładowcy psychologii.

Reutt działał aktywnie w wielu towarzystwach naukowych, przede wszystkim w PTP (sekretarz Zarządu Głównego i Oddziału Poznańskiego, później jako inicjator i założyciel Lubelskiego Oddziału tego towarzystwa i prezes Oddziału). Pełnił funkcję sekretarza i wiceprezesa Lubelskiego Oddziału PTF. Działał w Komitecie Filozoficznym LTN, Komisji Filozoficznej Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, Tow. Współpracy Naukowej z Francją, Polskim Tow. Naukowym Organizacji i Kierownictwa (jako członek Rady Programowo-Naukowej) oraz Polskim Tow. Logopedycznym. Ponadto był członkiem Rady Nauk Społecznych MON, Komisji Naukowo-Badawczej Zarządu Głównego Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej oraz instytucji PAN:

Główniej Komisji Kwalifikacyjnej, Komitetu Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych oraz Komisji Zaburzeń Mowy.

Był współautorem (z żoną Natalią Reuttową) książek: *Uczenie się dorosłych analfabetów. Analiza psychologiczna* (W. 1957) oraz *Badanie osobowości metodą T.A.T. Murraya* (W. 1960). Ta druga pozycja pozostaje do dziś najlepszym polskim opracowaniem uznanej i szeroko stosowanej testowej metody projekcyjnej. Napisał ok. 20 rozpraw naukowych (w tym kilka z żoną i jedną z I. Lachowicz) dla czasopism psychologicznych i pokrewnych. W Zarządzie Głównym PTP przewodniczył Komitetowi Deontologicznemu ds. Kodeksu Etycznego Psychologa i ułożył jeden z rozdziałów tego kodeksu.

Zm. 30 V w Lublinie, nagle, po krótkiej chorobie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 17). Z żoną Natalią z d. Kozłowską (1909—1986), doc. dr. hab. psychologii, prodziekanem (w l. 1965—1969) Wydz. Humanistycznego UMCS, miał córkę Marię (ur. 1951), lekarza medycyny, oraz syna Jana (ur. 1953).

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945—1954/55, P. 1958 s. 347—348, 350—352; Profesor dr Józef Reutt (1907—1972), „Przegląd Psychologiczny” 1972 nr 4, s. 112—114; „Ruch Filozoficzny” 1972 nr 3—4 s. 397; M. Marczuk, Profesor doktor Józef Reutt (wspomnienie pośmiertne), „Szt. Ludu”, 1972 nr 129 (1VI) s. 4; [Pikulski Z] pz, Dziś pogrzeb prof. dra J. Reutta, „Kurier Lub.” 1972 nr 129 s. 4; Nekrologi: „Szt. Ludu” 1972 nr 129 s. 2; nr 132 s. 2; „Kurier Lub.” 1972 nr 128 s. 2; S. Fedorko, Bibliografia publikacji pracowników naukowych Wydziału Humanistycznego UMCS 1952—1971, L. 1972; Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w roku akademickim 1971/72, L. 1975 s. 120—122 (nekrolog, fot.); I. Kórnicka, Profesor dr Józef Reutt (mpisy 2 artykułów); AUMCS, Akta personalne J. Reutta, nr K/5620; Informacje p. Elżbiety Śpiewli z Lublina.

RIABININ JAN

ps. Eugeniusz Barroux (1878—1942), archiwista, historyk Lublina, kustosz Archiwum Państwowego w Lublinie. Ur. 22 VIII w Lublinie w kamienicy, będącej własnością dziadków, przy ul. Złotej 3. Był jednym z czworga dzieci Sergiusza i Pauliny z Goetzów. Pochodził z wielonarodowościowej rodziny inteligenckiej. Ojciec, Rosjanin, dziadkowie ze strony matki — wywodzili się z Prus i Francji. Edukację szkolną rozpoczął w rosyjskim gimnazjum w Lublinie. Jego nauczycielem łaciny i greki był Hieronim Łopaciński, który wyposażył go nie tylko w biegłą znajomość literatury klasycznej, lecz także w trwałe i szerokie zainteresowania przeszłością rodzinnego miasta i Polski.

Od 1894 r. kontynuował naukę w Moskwie, gdzie przeniósł się w celu leczenia postępującej utraty słuchu. Mimo całkowitej głuchoty ukończył gimnazjum klasyczne, a w l. 1901—1904 studiował historię na uniwersytecie moskiewskim. Od 17 XI 1904 r. do końca r. 1918 pracował w Archiwum Głównym Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Moskwie. W tym czasie często odwiedzał Lublin. Utrzymywał wówczas ożywione kontakty naukowe z H. Łopacińskim, a po jego śmierci porządkował i katalogował

zbiory rękopisów i starodruków w bibliotece nazwanej imieniem swojego gimnazjalnego nauczyciela.

16 IV 1914 r. zawarł w Lublinie związek małżeński z Taisją Krapiwin. Burzliwe lata 1919—1921 spędził z żoną i dziećmi (córka Eudoksja, ur. w 1915 r., syn Sergiusz, ur. w 1918 r.) w Mariupolu na Ukrainie. Do Polski powrócił z rodziną w 1921 r. Polską kartę swej pracy archiwistycznej rozpoczął w archiwum kieleckim, skąd decyzją ministra WRiOP został oddelegowany do prac porządkowych w Archiwum Państwowym w Lublinie z dniem 1 XII 1921 r. Lubelską karierę archiwalną, najpierw jako urzędnika kontraktowego VII stopnia, a od 1928 r. kustosza, zamyka przejście na emeryturę w r. 1938. Obywatel Rzeczypospolitej Polskiej od 1922 r., traktował Polskę jako swoją drugą ojczyznę. Sam czuł się Rosjaninem i w tym duchu wychowywał dzieci. Zm. 20 VII w Lublinie po długiej i ciężkiej chorobie.

Działalność archiwistyczna i historyczna Riabinina, uwarunkowana miejscem jego aktywności zawodowej, dzieli się na dwa wyraźnie wyodrębnione okresy: moskiewski i lubelski. W pierwszym jego zainteresowania skupiały się na szeroko rozumianych dziejach Polski, a zwłaszcza problematyce powstania kościuszkowskiego i panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Ich rozwojowi sprzyjały prace nad porządkiem tzw. Archiwum Królestwa Polskiego, obejmującego akta władz Rzeczypospolitej, wywiezione do Moskwy po 1794 r. Efektem tych zainteresowań oraz długoletnich wysiłków archiwistycznych i badawczych były artykuły zamieszczane w rosyjskich i polskich czasopismach historycznych. Do ważkich osiągnięć tego okresu należy opracowanie katalogów do uporządkowanych archiwaliów polskich. Opublikowany w Moskwie w 1914 r. katalog *Archiw Carstwa Polskago*, cz. 1: *Vnutrennije diela Polski*, stał się podstawowym źródłem informacji dla delegacji archiwistów polskich, podejmujących w l. 1922—1935 starania rewindykacyjne w ZSRR.

Okres drugi, to praca Riabinina nad lubelskimi archiwaliami sekcji I, mieszczącymi się w gmachu powiżytkowskim przy ul. Narutowicza 10. Wieloletnia opieka nad księgami staropolskimi i aktami administracji rosyjskiej przyniosła cenne dokonania. Znalazły się wśród nich przewodniki archiwalne: *Archiwum Państwowe w Lublinie, I: Wiadomość ogólna, II: Dawne księgi miejskie lubelskie* (W. 1926), *Archiwum Państwowe w Lublinie. Inwentarz ksiąg dawnych* (W. 1931) oraz katalog imienny i rzeczowy do 189 ksiąg miejskich lubelskich. Cykl prac archiwalnych zamknął „dyplomatariusz” m. Lublina, opublikowany w 1938 r. pt. *Materiały do historii m. Lublina 1317—1795*.

Obowiązki archiwisty łączył Riabinin z przygotowaniem licznych opracowań historycznych. Większość z nich wydrukował w serii *Materiały do monografii Lublina*. W jej ramach ukazały się prace: *Lublin w księgach wójtowsko-ławniczych XVII—XVIII w.* (L. 1928), *Rada Miejska Lubelska XVII w.* (L. 1931), *Lekarze w księgach miejskich lubelskich* (L. 1932), *Lauda miejskie lubelskie XVII w.* (L. 1934), *Materiały do lubelskiego słownika aktowego* (L. 1935). Opublikował też wiele artykułów: o czarach i gusłach w Lublinie, o teatrze, ulicach i kamienicach lubelskich. Swoje badania nad dziejami miasta traktował jako misję życiową.

Riabinin brał aktywny udział w pracach Tow. Przyjaciół Nauk w Lublinie. Jego dorobek

obejmuje 69 pozycji opublikowanych w Rosji i w Polsce w l. 1905—1938. W r. 1932 uhonorowany został Złotym Krzyżem Zasługi, przyznany za osiągnięcia na polu archiwalnym i naukowym oraz nagrodą pieniężną, w wysokości 2,5 tys. zł, ufundowaną przez Radę Miejską Lublina za prace z historii miasta.

PSB, t. XXXI/2, s. 129; W. Adamczyk, J. Riabinin historiograf Lublina, „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1937 nr 9; K. Gawarecka, J. Riabinin — kustosz Archiwum Państwowego w Lublinie. W szesnastą rocznicę zgonu (bibliografia prac), „Archeion” 1958, t. 29 s. 209—219; J. Pakulski, R. Piechota, B. Ryszewski, Bibliografia archiwistyki polskiej do r. 1970, W. 1984; Fot. w Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, sygn. 2242 b; tamże, zbiory spec. sygn. 2233-2242b; APL, Akta osobowe J. Riabinina,

ROMER JAN

(1869—1934), generał dywizji WP, dowódca Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 3 V we Lwowie, syn Edmunda, starosty lwowskiego, i Węgierki Ireny Kertvelyessy de Asguth. Rodzice pochodzili ze średniozamożnych ziemiańskich rodzin. Po ukończeniu gimnazjum w Nowym Sączu wstąpił do Wojskowej Akademii Technicznej w Wiedniu, którą ukończył w 1890 r.

Po stażu pułkowym w l. 1894—1896 pogłębił swoje wojskowe wykształcenie w Szkole Sztabu Generalnego w Wiedniu. Do wybuchu I wojny światowej służył w liniowych jednostkach artylerii i sztabach dywizji piechoty i kawalerii. Na front wyruszył w stopniu pułkownika, dowodząc 30 pułkiem artylerii. Chrzest bojowy przeszedł pod miejscowością Busk. W ofensywie austriackiej w 1915 r. walczył m.in. na Lubelszczyźnie.

W 1917 r. otrzymał awans na stopień generała ppor. W walkach na froncie włoskim został ranny i dostał się do niewoli. Po zwolnieniu otrzymał nominację na dowódcę Okręgu Generalnego Łódź, której nie objął. Przy końcu grudnia 1918 r. otrzymał przydział na dowódcę Okręgu Generalnego Lublin, a w styczniu 1919 r. objął dowództwo grupy operacyjnej „Bug”, której zadaniem była uwieczona częściowym powodzeniem odsiecz Lwowa. W wojnie z Rosją Sowiecką początkowo dowodził 13 Dywizją Piechoty, a następnie Dywizją Kawalerii, która dokonała udanego zagonu na Koziatyn. Od czerwca 1920 r. był kolejno dowódcą 6 i 1 armii. We wrześniu tego roku został szefem Naczelnej Kontroli Wojskowej. Na stopień generała dywizji awansował w 1920 r.

We wrześniu 1921 r. ponownie objął dowództwo Okręgu Korpusu nr II w Lublinie, które sprawował do lipca 1926 r. W okresie tym uzupełnił swoje wykształcenie wojskowe na kursie informacyjnym dla generałów we Francji. W 1924 r. został członkiem Rady Wojennej. Mimo sympatii dla Piłsudskiego przewrotu majowego nie poparł, ale zbyt energicznie nie oponował przeciw wyjeździe baonów 3 Dywizji Piechoty Legionów do Warszawy. W lipcu 1926 r. został inspektorem armii w Warszawie i na tym stanowisku pozostał do 1932 r., kiedy w wyniku choroby prze-

szedł w stan spoczynku.

Zm. 5 III w Warszawie i pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. Jest autorem *Pamiętników*, które ukazały się po śmierci ich autora. Są one ważnym źródłem do dziejów wojskowych Lublina i Lubelszczyzny lat 20. Romer należał do najwybitniejszych polskich generałów. Odznaczony był m.in.: Krzyżem Orderu Virtuti Militari, 2 i 5 kl., Orderem Polonia Restituta 2 i 3 kl., czterokrotnie Krzyżem Walecznych, francuską Legią Honorową.

Ze związku małżeńskiego (1908) ze Stefanią z Lityńskich (zm. 1975) miał troje dzieci: Annę (1909—1975), Jana (1911—1972) i Adama (1917— 1924).

PSB, t. XXXI; *Encyklopedia Wojskowa*, t. VII; „*Roczniki Oficerskie*” 1923, 1924, 1928, 1932; W. Kwiatkowski, *Dziesięciolecie akcji oświatowej i społecznej w korpusie lubelskim*, L. 1929; J. Romer, *Pamiętniki*, Lwów 1938; M. Cieplewicz, *Generałowie polscy w opinii J. Piłsudskiego*, „*Wojskowy Przegląd Historyczny*” 1966 nr 1; H. Żelewski, *Dzieje bojowe 8 pp Legionów*, L. 1985; B. Warchałowski, (M. Sobieraj), *Generał dywizji Jan Romer*, „*Szt. Ludu*” 1988; M. Wrzosek, *Wojsko Polskie i operacje wojenne 1918—1921*, B. 1988; A. Czubiński, *Przewrót majowy 1926 roku*, W. 1989; *Cmentarz Komunalny Powązki d. Wojskowy w Warszawie*, W. 1989; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, W. 1991.

SEKUTOWICZ BOLESŁAW (1881—1939), adwokat, prezes Sądu Apelacyjnego w Lublinie, sędzia Trybunału Stanu, działacz społeczny. Ur. 19 VIII w Warszawie, syn Włodzimierza i Stanisławy z Kozarskich. Po ukończeniu gimnazjum studiował prawo na UW, gdzie uzyskał dyplom w r. 1904. Tegoż roku osiadł na stałe w Lublinie i rozpoczął ponad 35-letnią karierę prawniczą. W l. 1904—1906 pracował jako pomocnik adwokata przysięgłego przy Sądzie Okręgowym w Lublinie i odbywał aplikację. Od 111907 do 8 X 1919 r. był adwokatem przy Sądzie Okręgowym w Lublinie. Zaliczony w poczet adwokatów przysięgłych (1909), znany był z wyjątkowej sumienności przy opracowywaniu obron, a także jako dobry mówca. Od r. 1915 brał bardzo aktywny udział w życiu społeczno-organizacyjnym Lublina. Od 15 III 1915 r. spełniał obowiązki prezesa Lubelskiego Miejskiego Komitetu Obywatelskiego (LMKO). Komitet ten stanowił załączek odradzającego się samorządu miejskiego w Lublinie, rozwinął szerszą działalność na początku okupacji austriackiej (od IX1915). Odegrał znaczną rolę w organizowaniu polskiej administracji miejskiej, lokalnej milicji i sądów obywatelskich oraz niósł pomoc ludności dotkniętej przez wojnę. Sekutowicz jako prezes LMKO został delegatem do Centralnego Komitetu Obywatelskiego w Królestwie Polskim i członkiem Rady Naczelnej Milicji Obywatelskiej. Po rozwiązaniu przez władze niemieckie CKO w Warszawie (13 IX 1915), wybrany został delegatem do Głównego Komitetu Ratunkowego w Lublinie (XI1915) na obszar okupacji austriackiej. W wyborach samorządowych w Lublinie w grudniu 1916 r. został radnym z listy ugrupowań narodowych. Mandat sprawował od 11 XII 1916 do 28 III 1918 r. (do rozwiązania Rady Miejskiej przez władze okupacyjne). 22 II1918 r. wszedł w skład Rady Szkolnej Lublina. Prowadził wykłady z prawa i ekonomii w szkołach średnich. W kwietniu 1918 r. został powołany przez Radę Regencyjną na członka Rady Stanu Królestwa Polskiego i sprawował tę godność aż do rozwiązania Rady (7 X 1918). W działalności publicznej ujawnił talent organizacyjny i odwagę cywilną, wykazywał się znajomością potrzeb ludności w warunkach wojennych. W październiku 1919 r. przeszedł do sądownictwa, otrzymując nominację Naczelnika Państwa na sędziego Sądu Okręgowego w Lublinie. Na stanowisku tym pracował w Wydziale Cywilnym, a później w Wydziale Hipotecznym, który prowadził na wysokim poziomie. Przez ponad 18 lat zajmował stanowiska kierownicze: od 13 IV 1921 do 14 IV 1925 r. prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie, od 14 IV 1925 do 16 II 1927 r. sędziego Sądu Apelacyjnego w Lublinie, z delegacją do Wydziału Cywilnego, gdzie miał pełną możliwość wykazania swych zdolności prawniczych, od 16 II1927 do 31 11929 r. wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie (był przewodniczącym Wydziału Cywilnego) i od 1 II1929 do 23 XII 1939 r. — prezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie. Sekutowicz, pełniąc odpowiedzialne obowiązki kierownicze, wykazywał zalety doskonałego organizatora, wyrozumiałego zwierzchnika i wybitnego sędziego. Był człowiekiem o dużej indywidualności i wysokim autorytecie moralnym. Najwyższe władze sądowe i państwowe powierzały mu wiele dodatkowych obowiązków. 15 V 1937 r. prezydent Rzeczypospolitej I. Mościcki powołał go na sędziego Trybunału Stanu. Pełnił liczne funkcje w komisjach sądownictwa, m.in. od r. 1926 zastępcy przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej i przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej przy Sądzie Apelacyjnym w Lublinie, od r. 1928 członka Komisji Lustracyjnej dla sądów we wszystkich okręgach aplikacyjnych. Brał udział w życiu kulturalnym Lublina. Wspierał rozwój Biblioteki im. H. Łopacińskiego. Współinicjował utworzenie Lubelskiego Związku Pracy Kulturalnej (1933). Wszedł do komisji, która przygotowała w r. 1934 statut tego Związku. W l. 1936—1937 przewodniczył Kołu

Przyjaciół Harcerstwa przy Zarządzie Okręgu w Lublinie. Od r. 1924 był nauczycielem prawoznawstwa w gimnazjum A. i J. Vetterów. Po wybuchu wojny 1939 r. pozostał na stanowisku prezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie. Czynnie wspierał poczynania Komitetu Obrony miasta. Przyczynił się do uratowania przewiezionych z Warszawy do Lublina obrazów J. Matejki Bitwa pod Grunwaldem i Kazanie Skargi. 9 XI 1939 r. aresztowany przez gestapo w grupie zakładników i więziony na Zamku Lubelskim. 23 XII został rozstrzelany. Był odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości. W małżeństwie z Julią Wandą z Zarzeckich nie miał dzieci. Portret Sekutowicza w Sądzie Wojew. w Lublinie autorstwa Krystyna Henryka Wiercieńskiego; „Z. Lub.” 1916 nr 619; „Głos Sądownictwa” 1939 nr 5 s. 437—33; R. Moszyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji (1939—1944), L. 1964 s. 23, 25, 95, 129, 165, 168; J. Ziemiński, Organizacja władz państwowych działających w Lublinie w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 139—40; J. Marczuk, Samorząd miasta Lublina w latach 1915—1918, „Kwart. Hist.” 1979 nr 2 s. 282—96; A. L. Gzella, Siadem portretów. Upominam się o pamięć; „Kurier Lub.” 1981 (7 X); J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 7, 25, 43, 53; Wspomnienia więźniów Zamku Lubelskiego 1939—1944, wstęp. Z. Mańkowski, W. 1984 s. 13, 33; M. Gawarecka, Lubelski Związek Pracy Kulturalnej, „K.Lub.” 1985 s. 45; J. Lewandowski, Królestwo Polskie wobec Austro-Węgier 1914—1918, W.-Ł. 1986 s. 70—71; B. Zimmer, Harcerstwo Lubelszczyzny. Zarys historyczny 1911—1950, L. 1987 s. 54; APL, MML 1915—18, sygn. 39, 215, 233—234, 356, 358; ASWL, Akta personalne B. Sekutowicza prezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie, tęcz. 146; Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie, Akta śledztwa, sygn. OKL/Ds 2/89; Informacje Leokadii Tarki z Lublina (1991). Józef Marczuk SIEMION LESZEK (1926—1981), dziennikarz, publicysta historyczny, autor książek poświęconych okupacji hitlerowskiej w Lublinie i regionie lubelskim. Ur. 25 I w Krzczonowie k. Lublina. Pochodził z wielodzietnej rodziny wiejskiej o patriotycznym rodowodzie, sięgającym czasów powstania styczniowego. Ojciec Mikołaj po działalności w ruchu rewolucyjnym i niepodległościowym 1905—1907 r., emigracyjnym pobycie w Ameryce i później w Legionach Piłsudskiego osiadł w Krzczonowie, gdzie został nauczycielem i kierownikiem miejscowej szkoły powszechnej. Matka, Apolonia z Urbanów, także była nauczycielką. Jako czwarty z kolei syn (dwie siostry zmarły w dzieciństwie) przed wybuchem II wojny światowej ukończył siedmioklasową szkołę podstawową w Krzczonowie i pierwszą klasę Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Lublinie. W czasie wojny pracował w obejściu domowym i — podobnie jak pozostali członkowie rodziny — działał w konspiracji. W 1942 r. wstąpił do AK, używał pseudonimu „Krakus”, walczył w oddziale partyzanckim por. Buńczuka (m.in. w starciu pod Zastawiem 24 lipca 1944 r. oraz w akcji na Kozice). Kontaktował się z BCh, komórką PPR „Jutro” i AL, używając pseudonimu „Iskra”. Od sierpnia do grudnia 1944 r. jako ochotnik służył w szeregach WP, początkowo w pułku zapasowym, później w batalionie do walki z dywersją, dowodzonym przez byłego partyzanta mjr. Klima. Oddelegowany na ziemie wyzwolone, uczestniczył w tworzeniu posterunków Milicji Obywatelskiej. Pełnił funkcję komendanta MO w Inowrocławiu, Kaliszu i Jarocinie (w ostatniej miejscowości w czasie próby zamachu został ranny). W Kaliszu pracował jako kierownik personalny w Powszechnej Spółdzielni Spożywców, a później m.in. w terenowych oddziałach „Gazety Robotniczej”, „Gazety Poznańskiej” i „Dziennika Łódzkiego”. Przez 13 lat, od 1 XI 1950 r. do r. 1963 był dziennikarzem w

redakcji „Sztandaru Ludu” w Lublinie, potem z powodu złego stanu zdrowia przeszedł na rentę. W redakcji m.in. pełnił funkcje sekretarza redakcji, kierownika działu kontaktu z czytelnikami, prezesa Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. W czasie pracy dziennikarskiej ukończył w trybie przyspieszonym Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Kaliszu, podjął zaoczne studia w Akademii Nauk Politycznych w Warszawie, później studiował historię na UMCS i ukończył roczny kurs dziennikarski w Warszawie. Zainteresowania zawodowe Siemiona obracały się wokół dziennikarstwa terenowego, a szczególnie losów ludzi dotkniętych wojną, borykających się z trudnościami życiowymi i władzą terenową. Po przejściu na emeryturę zajmował się opisywaniem okupacyjnych dziejów Lubelszczyzny, działał i pracował w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, gromadził relacje, wspomnienia, archiwalne zdjęcia, sporządzał kartoteki miejsc zbrodni hitlerowskich i akcji zbrojnych podziemia, pisał scenariusze wystaw dotyczących lat okupacji {Partyzantka radziecka na Lubelszczyźnie, Łukowskie w latach II wojny światowej}, organizował wycieczki szlakami walk partyzanckich, starał się doprowadzić do utworzenia na Porytowym Wzgórzu w lasach janowskich skansenu partyzanckiego. Oprócz kilkuset artykułów publicystycznych i historycznych ogłoszonych głównie na łamach „Sztandaru Ludu” jest autorem 9 książek o tematyce okupacyjnej, wydanych przede wszystkim przez Wydawnictwo Lubelskie. „Są to — jak pisze Zygmunt Mańkowski — Zamojski przełom (1966), książka poświęcona akcji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie i jej reperkusjom; Z lat okupacji hitlerowskiej na Lubelszczyźnie (1971), zawierająca szkice na temat zbrodni i terroru hitlerowskiego, ruchu oporu, walki nauczycieli, bitwom partyzanckim pod Kochanami i Zastawiem, »krwawej środzie« na Powiślu, operacji »Sturmwind« i innym sprawom okupacji; W lasach parczewskich i pod Rąbłowem [Książka i Wiedza, W. 1975], napisana wspólnie z historykiem Waldemarem Tuszyńskim — monografia dotycząca bitew AL stoczonych pod Rąbłowem i w lasach parczewskich; Lubelszczyzna w latach okupacji (1977) — tom szkiców i studiów poświęconych m.in. walkom zbrojnym GL i AL, udziałowi obco-krajowców w polskim ruchu oporu, aferze mjr. Mudrego; Łża pamiętna klęską (1970), opisująca losy żołnierzy z lubelskich pułków w odwrocie i w toku bitwy o Łżę; Kapitulacji nie będzie (1971) — niewielka książeczka poświęcona wydarzeniom 1939 r. na Lubelszczyźnie; Na wzgórzach Roztocza (1978) — opis bitwy o Tomaszów Lubelski we wrześniu 1939 r.; Niezapomniany lipiec (1979) — faktograficzna rekonstrukcja wydarzeń rozgrywających się na Lubelszczyźnie w lipcu 1944 r.; Czas kowpakowców (1981) — opis rajdu przez Lubelszczyznę I Ukraińskiej Dywizji Partyzanckiej im. S. Kowpaka pod dowództwem Piotra Werszyhory. W Wojskowym Instytucie Historycznym w Warszawie znajdują się następujące opracowania: Pod znakiem Bema i Mickiewicza (o oddziałach GL na Lubelszczyźnie) oraz Oddział Rysia (o oddziale partyzanckim BCh pod dowództwem F. Basaja-Kraski)”. Był Siemion postacią barwną, mocno wpisaną w rzeczywistość Lublina i Lubelszczyzny. Ostro i bezkompromisowo oceniał wiele wydarzeń historycznych. Krytycznie ustosunkowywał się do przedwojennych rządów sanacji, z sympatią pisał o Gwardii i Armii Ludowej. Inicjował wiele dyskusji prasowych, m.in. na temat obrony Lublina w 1939 r. oraz zachowania poszczególnych gmin Lubelszczyzny w okresie okupacji, apelował, by jak najszerzej wykorzystać pamięć i relacje uczestników II wojny światowej do wypełnienia luk i nieścisłości w powojennej historiografii. Niektóre jego sądy i oceny nie wytrzymały próby czasu. U schyłku życia napisał 600-stronicową powieść, sagę poświęconą trzem pokoleniom jednej rodziny, i bardzo angażował się w dyskusje na temat sytuacji kraju początku lat 80. Pisał alarmujące listy do władz

partyjnych, sygnalizujące rozwój sytuacji w kraju i pogarszanie się warunków życia społeczeństwa. Wzywał do reform i odnowy, a także oparcia się na bardziej kwalifikowanych kadrach. Zm. 4 II na zawał serca po aktywnym i dramatycznym udziale w walnym zebraniu Lubelskiego Oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w Lublinie, które podejmowało trudny proces odnowy. Pochowany został w kwaterze dla zasłużonych na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Pozostawił dwie córki: Monikę — dziennikarkę, i Danutę — geodetę, oraz syna Marka — inżyniera, zawodowego kapitana WP. Z. Mańkowski, Leszek Siemion (1926—1981), „K.Lub.” 1982; Dokumentacja Wydawnictwa Lubelskiego. Andrzej Zdunek SIENICKI WŁADYSŁAW DAMIAN (1837—1927), architekt. Ur. 27 VIII w Ryczycy k. Mińska Maz. w rodzinie szlacheckiej, syn Jana i Marianny z Radomyskich. Kształcił się w Warszawie, gdzie 27 VI 1857 r. ukończył Gimnazjum Gubernialne, a w l. 1857—1861 studiował architekturę w Szkole Sztuk Pięknych, dwukrotnie zdobywając nagrody: 1859 i 1860. W r. 1861 został konduktorem-architektem do napraw i przebudowy budynków. Warszawską Szkołę Sztuk Pięknych ukończył 15 VI 1862 r. jako architekt pierwszego stopnia. W 1865 (26 V) mianowano go inżynierem-architektem powiatu zamojskiego w Rządzie Gubernialnym lubelskim, z uposażeniem 450 rb.; 20 II 1866 r. otrzymał tytuł architekta drugiego stopnia i od stycznia następnego roku pensję 675 rb. W 1870 (17 IX) został powołany na członka Rady Opieki Społecznej powiatu zamojskiego. Za wzorową służbę przy budowie cerkwi grecko-unickich otrzymał w styczniu 1873 r. order Św. Stanisława trzeciego stopnia, natomiast po 12 latach pracy w randze urzędnika architekta VIII klasy był wyróżniony 3 II 1882 r. orderem Św. Anny trzeciego stopnia; wkrótce przyznano mu dalsze zaszczytne wysokie tytuły urzędnicze, jak: sekretarz kolegialny (1884), radca tytularny (1885), asesor kolegialny (1887) i radca dworu (1889). Przeniesiony do Lublina 31 VII 1890 r., został inżynierem-architektem powiatu lubelskiego. Jakkolwiek od r. 1894 zaczął podupadać na zdrowiu, był nadal aktywny zawodowo i społecznie, m.in. działał jako opiekun Domu Wdów w lubelskim Towarzystwie Dobroczynności. W 1896 (26 II) otrzymał srebrny medal na pamiątkę panowania cesarza Aleksandra III. W 1900 r. objął stanowisko inżyniera architekta powiatu lubartowskiego; w tymże roku przeprowadził się z ul. Bernardyńskiej nr 9 w Lublinie na ul. Ogrodową nr 6, gdzie mieszkał do śmierci. Wskutek pogarszającego się stanu zdrowia wyjeżdżał dla wzmocnienia sił za granicę, m.in. do Charkowa (1894), do Libawy (1900) i do Abbazi (1910). Za wysługę 35 lat pracy na urzędzie inżyniera architekta został 22 IX 1903 r. odznaczony orderem św. Włodzimierza czwartej klasy. W maju 1911 przeszedł na emeryturę. Zm. 19 III w Lublinie (pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej, kwat. 13). W małżeństwie z Laurą Antoniną z Zielińskich (1842—1924) miał synów Franciszka i Stefana, córki Jadwigę (1868—1956), malarkę i nauczycielkę rysunku, oraz Marię. Portret Sienickiego w medalionie, rzeźbiony przez Mariana Sługockiego, był pokazany na wystawie Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie (1913). Sienicki zaprojektował w Lublinie wiele domów prywatnych i gmachów użyteczności publicznej, m.in. teatr letni „Rusałka” przy ul. Zamojskiej (1897 — nieistniejący od 1932 r.), monumentalne skrzydło o klasycyzującej architekturze dla zespołu pomisjonarskiego (1907 — obecnie Wyższe Seminarium Duchowne). Projektował także eklektyczny budynek Towarzystwa Kredytowego Miejskiego (1909) przy ul. I Armii WP nr 7 oraz przytułek dla starców przy ul. Sierocej. „K.Lub.” 1896, 1897, 1900—1904, 1911—1913, 1915; „Głos Lub.” 1927 nr 80 s. 5 (nekrolog); S. Łoza, Architekci i budowniczowie w Polsce, W. 1954 s. 279; I. Jaki-mowicz, A. Ryszkiewicz, Szkoła Sztuk Pięknych w Warszawie 1844—1866, „Rocz. Warszawski” t. IV : 1963 s.

107; J. Wiercińska, Katalog prac wystawionych w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie w latach 1860—1914, W. 1969 (s.v. Sługocki Marian); H. Gawarecki, Cz. Gawdzik, Ulicami Lublina, L. 1976 s. 97, 131; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1986 (wyd. 2); Parafia katedralna rzymkat. w Lublinie: Akt zgonu Siendckiego z 1927 r., nr 105; APL, Rząd Gubernialny Lubelski: Akta osobowe Sienickiego nr 1591. Michał Domański SKŁODOWSKI JÓZEF (1804—1882), pedagog, bibliotekarz, przyrodnik. Dziad Marii Skłodowskiej-Curie, dwukrotnej laureatki Nagrody Nobla, patronki uniwersytetu w Lublinie. Ur. 19 III w majątku Skłody (d. pow. ostrołęcki), syn Urbana, właściciela ziemskiego, i Małgorzaty z Rykaczewskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej, pieczętującej się herbem Dołęga. Przodkowie jego nosili początkowo nazwisko Skłodo; przyrostek -ski dodali sobie na początku XIX w. Według innej wersji pisali się również jako Sklotowscy. Po ukończeniu gimnazjum w Łomży zapisał się 15 IX 1823 r. na Wydział Prawa UW. Studiował tam równolegle (w l. 1826—1829) nauki przyrodnicze na Wydziale Filozoficznym. W r. 1826 był stypendystą Instytutu Pedagogicznego. Od 1IX 1829 r. pracował jako nauczyciel w szkole powiatowej w Białej Podlaskiej. W r. 1830 zamieszkał w Warszawie, gdzie uczył w szkole wydziałowej na Muranowie. Po upadku powstania listopadowego, w którym brał udział, przeniósł się do Kielc. Pracował tam od 2111832 do 1833 r. jako zastępca profesora w gimnazjum wojewódzkim. W r. 1833 był nauczycielem w Mariampolu. W l. 1834—1840 uczył w gimnazjum w Łomży. Od X 1840 do 1844 r. pełnił funkcję inspektora szkół gimnazjalnych w Łukowie. Stamtąd przeprowadził się do Siedlec, gdzie pracował najpierw jako nauczyciel fizyki i matematyki, a w r. 1849 został zastępcą dyrektora gimnazjum. Awans ten poprawił znacznie jego sytuację materialną (przez długie lata zmuszony był dorabiać na utrzymanie licznej rodziny jako korepetytor ziemiańskich dzieci). Do Lublina przyjechał w r. 1851 i przejął po baronie J. Kaulbarsie obowiązki dyrektora gimnazjum gubernialnego. Równocześnie został dyrektorem lubelskiej szkoły realnej i opiekunem szkół niższego szczebla w całej guberni. W ciągu 10 lat zarządzania tymi szkołami przyczynił się do podniesienia ich poziomu naukowego. Wprowadził specjalne komisje egzaminacyjne dla nauczycieli i korepetytorów domowych. Zaangażował najlepszych wykładowców nauk przyrodniczych w Królestwie, m.in. J. Danielewskiego, J. Dobrzyńskiego i A. Tołwińskiego, przez co zapewnił szczególnie wysoki poziom nauczania przedmiotów ścisłych i przyrodniczych w lubelskim gimnazjum. Otoczył opieką bibliotekę gimnazjalną, dotąd zaniedbaną, osobiście porządkując jej zbiory. Sam założył nowe inwentarze i skatalogował wiele pozycji, co dobitnie świadczy o jego szerokich zainteresowaniach i umiejętnościach. W r. 1852 sprowadził intrologatora z Warszawy, M. Wildemanna, dla konserwacji i zabezpieczenia zbiorów. Bibliotekę udostępnił również mieszkańcom Lublina. Za jego kadencji wzniesiono nowoczesny gmach gimnazjum z pensjonatem przy ul. Namiestnikowskiej 296 (obecnie Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS, Narutowicza 12), który oddano do użytku 12 XI 1859 r., po osiemnastu miesiącach budowy. Skłodowski wprowadził poprawki do projektu szkoły, opracowanego przez architekta J. Ankiewicza. Był też członkiem Komitetu Nadzoru Budowy. W okresie dyrektorowania Skłodowskiego do gimnazjum lubelskiego uczęszczało wielu wybitnych wychowanków, m.in. G. Doliński, E. Dziewulski, J. Ochorowicz, B. Prus, A. Świętochowski i H. Wierciński. We wspomnieniach zawarli oni wysoką ocenę postawy moralnej, wiedzy i autorytetu, jakim Skłodowski cieszył się wśród uczniów, nauczycieli i w inteligentnym środowisku w mieście. W r. 1862 został przeniesiony przedwcześnie na emeryturę, wskutek reformy szkolnictwa oraz w związku z patriotycznymi manifestacjami lubelskiej młodzieży, którym w porę nie

zapobiegał. Zamieszkał (jako wdowiec) u swego kuzyna Franciszka Ksawerego Skłodowskiego (1816—1884), właściciela ziemskiego w Zawieprzycach, majątku dzierżawionym od hr. Ostrowskich. Zmarł tamże 21 VIII. Został pochowany w grobowcu rodzinnym Skłodowskich na cmentarzu parafialnym w Kijanach. Jego nazwisko figuruje wśród nauczycieli i sławnych uczniów Gimnazjum Wojewódzkiego w Lublinie na tablicy pamiątkowej w budynku przy ul. Narutowicza 12. Skłodowski posiadał honorowy tytuł radcy kolegiального. Wraz z braćmi: Janem i Feliksem, wylegitymował się ze szlachectwa w Królestwie Polskim (zapisany w Księdze Szlachty pod numerem 963). W małżeństwie z Salomeą Sagłyńską, córką właściciela majątku Radlin w pow. kieleckim, miał siedmioro dzieci. Najstarszy syn Władysław (1832—1902), ojciec Marii Curie-Skłodowskiej, był przyrodnikiem, nauczycielem gimnazjalnym w Warszawie. Córka, Bolesława, była kurierką oddziałów powstańczych z 1863 r. w Kaliskiem. Syn Zdzisław Józef (ur. 20 V 1841 w Łukowie, zm. 23 VI 1914 w Kielcach), dr praw Uniwersytetu w Tuluzie, był uczestnikiem powstania styczniowego w stopniu kpt., adiutantem płk. M. L. Borelowskiego. Słownik pracowników książki polskiej, W.-Ł. 1972 s. 826; E. Żernicki-Szeliga, *Der Polnische Adel*, t. 2, Hamburg 1900, s. 344; T. L. Młynarski, *Nauczycielska rodzina Marii Skłodowskiej-Curie*, „5 Rzek” 1967 nr 4 s. 5—7; R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808—1831*, Wr. 1977 s. 198—199, 443; USC Par. rzym.-kat. w Kijanach, Akta urodzin, małżeństw i zgonów. Rok 1882, k. 76, nr 63 (akt zgonu Skłodowskiego); Odpisy różnych akt metrykalnych rodu Skłodowskich (w posiadaniu autora). Cezary W. Domański SMOLIŃSKI JÓZEF TEOFIL (1865—1927), malarz, badacz sztuki, krajoznawca, kolekcjoner. Ur. 5 II w Hrubieszowie, syn rachmistrza gorzelnianego powiatu hrubieszowskiego Józefa i Wiktorii z Miesiączkowskich. Po ukończeniu gimnazjum kształcił się w Szkole Rysunkowej W. Gersona w Warszawie. Od końca XIX w. działał w Lublinie, m.in. współpracował z teatrem, gdzie w r. 1900 zwrócił uwagę swoimi „żywymi obrazami”, które odtwarzały postacie z Trylogii H. Sienkiewicza i były nowością w mieście. W r. 1897 (wg innej wersji w 1899) odkrył przypadkowo malowidła ściennie w kościele Św. Trójcy na zamku w Lublinie (znane jakoby wcześniej K. Stronczyńskiemu). Była to tzw. scena fundacyjna, która ukazała się na skutek odpadnięcia tynku. Zawiadomił o tym Akademię Umiejętności w Krakowie pismami z 26II1899 i 22IV1907 r., w których pierwszy wysunął hipotezę o kijowskim pochodzeniu wykonawcy malowidła i trafnie rozpoznał scenę fundacyjną; w późniejszej z notatek opisał także 7 niewielkich kopii akwarelowych: ornamentów, herbów oraz inskrypcję fundacyjną, odśloniętych w r. 1903 przez Cesarską Komisję Archeologiczną z Petersburga. Odkrycie Smolińskiego wywołało duże poruszenie wśród historyków sztuki; z czasem malowidła stały się przedmiotem naukowych dociekań Michała Walickiego. W 1902 r. odkrył również i odnawiał malowidła ściennie w kościele pobrygidzkowskim. Smoliński uprawiał plastykę, głównie rysunek dokumentalno-ilustracyjny. Zaprojektował okładkę z motywami lubelskimi (Brama Krakowska, Wieża Trynitariska) do zbiorowej książki *Dla Sierot* (W. 1897), redagowanej przez G. Dolińskiego, którą wewnątrz ozdobił widokiem kościoła Wizytek w Lublinie. Wykonywał portrety, studia typów ludowych, rysował zabytkowe budowle w Lublinie, Warszawie i na kresach wschodnich, przedmioty rzemiosła i sztuki dekoracyjnej. Czasopisma reprodukowały utrwalone przez niego obiekty lubelskie: Plafon w kaplicy biskupiej, Teatry stare, Pomnik Maciejowskich w katedrze, Kościół św. Michała (wszystkie — 1900). Korytarz w gmachu poddominikańskim (1912). Kilkadziesiąt rysunków Smolińskiego zamieszczono w książkach: Z. Glogera *Budownictwo drewniane* (1907—1909) i J.

Sasa-Zubrzyckiego Skarb architektury w Polsce (1907—1916); przedstawiają one zabytkowe budowle i detale architektury drewnianej i murowanej z Lublina, Lubelszczyzny, Warszawy, Białorusi, Litwy, Polesia. Warszawskie Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, którego był rzeczywistym członkiem-artystą, wystawiło jego prace w 1. 1896 (Głowa starca, Głowa chłopca — obie ol.; 2 krajobrazy), 1903 (Portret mężczyzny), 1910/1911 (Portret p. &[molińskiej], Białorusinka), 1912/1913 (Sień klasztoru pojezuickiego w Lublinie). Po przeniesieniu się do Warszawy był w 1. 1920—1922 dyrektorem Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, i „swą pełną inicjatywą niestrudzoną pracą dopomógł do ustalenia dalszego rozwoju tej instytucji” („Kurier Warsz.” 1927 nr 188), rozszerzając i wzbogacając przede wszystkim dział modeli i wzorów tego muzeum. W r. 1921 zaprojektował dla UW insygnia rektorskie i dziekańskie (berła i łańcuchy), które rzeźbiarsko opracował W. Bogaczyk, odlali zaś i wyczelowali G. i F. Łopieńscy. Napisał monografię o cechach rzemieślniczych w Polsce; był członkiem Komisji Fotograficznej przy Tow. Krajoznawczym w Warszawie. Jako badacz sztuki współpracował z Komisją Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Ogłosił liczne prace w „Sprawozdaniach Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”: Notatka o kliszy miedzianej nieznanego rytownika z XVII w. (1902); 1. obraz w cerkwi NMP w Słucku „Potępienie Ariusza na soborze nicejskim”, 2. malowidło ściennie z XVIII w. w kościele OO. Dominikanów w Lublinie przedstawiające prześladowanie reformatorów religijnych (1912); Obraz freskowy w kaplicy zamkowej odkryty w 1899 (1905); Kościół PP. Brygidek później PP. Wizytek w Lublinie i odkryte malowidła ściennie z XV w. (1905). Publikował też m.in. w „Ziemi” i „Tygodniku Ilustrowanym”. Zm. 9 VII w Warszawie i został pochowany w kwaterze 80 cmentarza Powązkowskiego. W małżeństwie z Zofią z Mierzejewskich miał córkę. Z. Piasecki, Kronika lubelska (czerwiec 1900), „K.Lub.” 1901 s. 10; „Kurie* Warsz.” 1902 nr 157 s. 3; 1927 nr 187 s. 13; nr 188 s. 7 (nekrolog); „Tyg. Ilustr.”, 1921 nr 19 s. 306; Sztuki Piękne” r. 3 : 1926/1927 s. 468 (nekrolog); E. Cbwałewik, AOiory polskie, t. 1, W. 1926 s. 362; t. 2, W. 1927 s. 360, 426; R. N. [Nosarzewsił Ryszard], Sp. Józef Smoliński, „Ziemia” 1927 nr 17 s. 382; Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie za rok 1927 s. 13 (nekrolog); M. Walicki, Malowidła ściennie kościoła Św. Trójcy na Zamku w Lublinie (1418), „Studia do Dziejów Sztuki w Polsce” t. 3 : 1930 s. 87—89; S. Łoza, Zestawienie artykułów, wzmianek i ilustracji zawartych w rocznikach z lat 1910—1929 czasopisma „Ziemia”, W. 1931—1933; J. Wiercińska, Katalog prac wystawionych w Tow. Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie w 1. 1860—1914, Wr. 1969; L. Grajewski, Bibliografia ilustracji w czasopismach polskich XIX i pocz. XX w., W. 1972; Polska Bibliografia Sztuki 1801—1944, t. 1, Wr. 1975—1976; t. 2, Wr. 1979; A. Różycka-Bryzek, Bizantyńsko-ruskie malowidła w kaplicy Zamku Lubelskiego, W. 1983 s. 13; Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkp. 2786, Korespondencja A. Czołowskiego z lat 1875—1943; USC Warszawa—Śródmieście, Akt zgonu Smolińskiego 1927 nr 1-1/341; APL, Księgi urodzonych w parafia rzymskokatolickiej w Hrubieszowie, 1864—1869, k. 204, poz. 32. Michał DomańskiSOSNOWSKI MIECZYŚLAW (1879—1931), lekarz medycyny, pułkownik WP, szef sanitarny Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 1 I w Lublinie. Po ukończeniu gimnazjum filologicznego wstąpił na Wydział Lekarski UW, który ukończył w 1904 r. Przez 4 lata pogłębiał swoją wiedzę medyczną, min. w Pradze. W 1908 r. osiedlił się w Rejowcu, gdzie prowadził prywatną praktykę lekarską. W 1915 r. jako członek Powszechnego Związku Rosyjskiego Ziemińskiego przy armii carskiej kierował specjalnymi oddziałami epidemicznymi na rosyjskim froncie zachodnim. We wrześniu 1918 r. powrócił do Rejowca, gdzie obok prywatnej praktyki wykonywał obowiązki

lekarza okręgowego. W listopadzie tego roku wstąpił do WP i w stopniu kapitana pełnił funkcję lekarza w baonie zapasowym 22 pułku piechoty w Siedlcach. W kwietniu 1920 r., już w stopniu majora, dostał przydział do Obozu Jeńców w Grodnie, gdzie był komendantem i równocześnie ordynatorem miejscowego szpitala wojskowego. W 1921 r. pracował w dziale sanitarnym Okręgu Generalnego w Białymstoku, po czym w grudniu tego roku przeniesiony został na stanowisko kierownika Rejonu Sanitarnego w Łomży. W czerwcu 1922 r. otrzymał awans na stopień podpułkownika z jednoczesnym przydziałem służbowym na starszego ordynatora, a następnie komendanta wojskowego Szpitala Rejonowego w Bydgoszczy. W 1926 r. krótko pełnił funkcję komendanta filii Szpitala Okręgowego w Ciechocinku, by w lutym tego roku podjąć pracę w Brześciu Lit., jako komendant Szpitala Okręgowego nr IX. W marcu 1927 r., już w stopniu pułkownika, powrócił do rodzinnego Lublina na stanowisko komendanta 2 Okręgowego Szefostwa Sanitarnego. Z energią zabrał się do pracy organizacyjnej na terenie miasta i Okręgu, by podnieść profilaktykę zapobiegania chorobom zakaźnym nękającym w jednakowym stopniu żołnierzy i ludność cywilną. Był w tym zakresie uznanym specjalistą. Zm. 18 IX w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Lista starszeństwa oficerów zawodowych, W. 1922; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928; Kalendarz wojskowy 1930, W. 1930; A. C, Sp. pułkownik lek. dr Sosnowski Mieczysław, „Lekarz Wojskowy” r. 12 : 1931.

Maciej Sobieraj

STANISŁAWSKA-ZBAŚKA ANNA, herbu Piława (ok. 1651—1701), fundatorka klasztoru misjonarzy w Lublinie, pierwsza autorka polska. Pochodziła z zamożnej kresowej szlachty spowinowaconej z licznymi rodami magnackimi. Ojciec Michał zrobił szybką karierę, w 1663 r. został kasztelanem sądeckim, w 2 lata później wojewodą kijowskim. Matka Katarzyna z Szyszkowskich wcześniej obumarała córkę. Z tego powodu Anna wychowywana była w klasztorze dominikanek w Krakowie. W 1668 r. została wydana za kasztelanica krakowskiego Jana Kazimierza Warszyckiego. Małżeństwo to okazało się kompletnie nieudane i już w 1669 r., za poparciem hetmana Jana Sobieskiego zostało rozwiązane. W tym samym roku zawarła Anna związek z rotmistrzem Janem Zbigniewem Oleśnickim, ostatnim przedstawicielem rodu. W 1674 r. Oleśnicki umarł z powodu zarazy. O rękę posażnej wdowy starało się wielu konkurentów, z których zwycięsko wyszedł chorąży, a z czasem podkomorzy lubelski Jan Bogusław Zbąski. Ślub zawarto latem 1677 r. W ten sposób Anna związała się bliżej z Lublinem, gdzie Zbąski posiadał okazały murowany dwór. Dobra obydwojga małżonków znajdowały się w najbliższej okolicy. W 1683 r. podkomorzy wyruszył pod Wiedeń. Ranny w nogę, zmarł z powodu zakażenia, nie dojechawszy do domu. Młoda wdowa nie myślała już o małżeństwie. Liczne kwestie majątkowe załatwiała sama, wykazując wiele energii i zdecydowania. 12 VI 1684 r. osobiście stanęła przed Trybunałem Lubelskim w obronie swoich spraw. Było to wydarzenie bez precedensu. Znaczny majątek, nie posiadając potomstwa, przeznaczyła na cele dobroczynne. Szczególną jej opieką cieszył się świeżo sprowadzony zakon misjonarzy. Superior Michał Tarło, spowinowacony z fundatorką, nakłonił ją do hojności. Na cele zakonu w 1696 r. przeznaczyła swój dwór w Lublinie na Żmigrodzie wraz z rozległym gruntem. Budynek ten stał się pierwszą siedzibą misjonarzy w Lublinie i do dzisiaj można je wyróżnić w zespole gmachów seminarium duchownego. Dzięki dalszym zapisom z jej strony misjonarze dokonywali ich rozbudowy. W 1668 r. Anna zapisała im dobra Maciejowice w powiecie stężyckim. Odsunawszy się od czynnego życia Anna poświęciła się pracy pisarskiej. Tematem były kolejne trzy małżeństwa autorki. Wierszowana autobiografia Transakcja albo opisanie całego życia jednej sieroty miała przestrzec przed niestałością wszelkiego

szczęścia na ziemi. Mimo niewyszukanej formy i pewnej nieporadności, treny są ciekawym źródłem z epoki, szczególnie w warstwie społeczno-obyczajowej. W testamencie sporządzonym 14 X 1700 r. dużą część dóbr przeznaczyła na cele fundacji misjonarzy w Lublinie i Warszawie (kościół św. Krzyża). Zm. wiosną 1701 r. w Kurowie. Zapisy wzbudziły zastrzeżenia spadkobierców, a zwłaszcza Jana Koniecpolskiego, koniuszego koronnego. Procesy z misjonarzami trwały przez wiele lat, jednak nie doprowadziły do podważenia testamentu. Zachowały się trzy wizerunki Anny: portret w paradnym stroju dworskim, jako fundatorki misjonarzy lubelskich w Muzeum Narodowym, w Warszawie, Oddział w Wilanowie; w stroju żałobnym w kościele parafialnym w Dysie oraz jego replika w kościele Niep. Poczęcia NMP w Lublinie. Nowy Korbut, t. 3; J. Kotowa, Pierwsza autorka polska, „Pam. Lit.” 1934; A. Stanisławska, Transakcja albo opisanie życia jednej sieroty..., wyd. J. Kotowa, Witold Klaczewski STANISZEWSKI MARIAN ALEKSANDER GAUDENTY (1858—1926), lekarz, ordynator szpitali lubelskich, działacz społeczny, oświatowy i polityczny. Ur. 2 II w Zdziechowicach k. Zaklikowa (ówcz. pow. Janów Lub.), syn Władysława (ur. ok. 1829), dzierżawcy miejscowych dóbr, a potem właściciela majątku Targowisko (pow. krasnostawski), i Joanny z Witkowskich (ur. ok. 1829). Dzieciństwo spędził w Targowisku. Początkowe nauki pobierał w domu, jednym zaś z jego nauczycieli był w 1. 1869—1870 Aleksander Głowacki (B. Prus), z którym później utrzymywał przyjacielskie stosunki. Po ukończeniu gimnazjum lubelskiego, studiował medycynę na UW, gdzie otrzymał stopień lekarza na początku 1886 r. Po przybyciu do Lublina uzyskał nominację jednocześnie na nadetatowego ordynatora Szpitala Św. Jana Bożego oraz ordynatora szpitala więziennego. Po rezygnacji z pierwszej posady (1892), pracował nadal w więziennictwie. Zasłużył się wówczas w walce z nękającymi mieszkańców miasta i regionu epidemiami cholery i tyfusu (sam padł ofiarą tej ostatniej choroby). Naraziwszy się władzom za otoczenie specjalną troską więźniów politycznych, został usunięty z tego szpitala i przeniesiony na stanowisko ordynatora (zrazu nadetatowego) Szpitala Św. Wincentego a Paulo. Oprócz pracy w lecznicy (trwała niemal do jego zgonu), pełnił obowiązki lekarza Szkoły Handlowej Męskiej. W ostatnich latach życia zatrudniał się dodatkowo na stanowisku lekarza Seminarium Nauczycielskiego Męskiego, a także policji i urzędników państwowych oraz Ambulatorium Miejskiego. Za pracę zawodową uhonorowany był orderem św. Anny trzeciego stopnia, srebrnym medalem na pamiątkę Aleksandra III i rangami służbowymi: radcy tytularnego, asesora kolegialnego, radcy dworu i radcy kolegialnego. Brał aktywny udział w życiu swego środowiska zawodowego. Jako członek Lubelskiego Tow. Lekarskiego od 1886 r., pełnił w jego władzach przez 26 lat (1896/1897—1922/1923) funkcję skarbnika. Jakkolwiek wspierał poczynania Towarzystwa w sferze naukowej (kilka jego odczytów opublikowały czasopisma lekarskie) i samokształceniowej, to jednak w większym stopniu angażował się w realizowane przez stowarzyszenie zadania o charakterze społeczno-lekarskim. Jako członek utworzonej w 1891 r. sekcji higienicznej przyczynił się do zainicjowania akcji Towarzystwa na rzecz prowadzenia w sposób właściwy budowy wodociągów i kanalizacji w Lublinie (1897). Wybrany do komisji organizacyjnej działu higieny na Wystawie Rolniczo-Przemysłowej (Lublin 1901), przedstawił na ekspozycji wykonane przez siebie graficzne tablice obrazujące rozwój kolonii dla dzieci miejskich. Uczestniczył w przygotowaniu Wystawy Higienicznej w 1908 r., otrzymując za to dyplom uznania. Sprawy higieny poruszał na swych prelekcjach urządzanych przez Tow. Lekarskie, później zaś przez zarząd lubelskiego oddziału Warszawskiego Tow. Higienicznego. W tym drugim stowarzyszeniu pełnił funkcję sekretarza sekcji

higieniczno-wychowawczej. Szczególnie dużą aktywnością wykazał się, działając w Lubelskim Tow. Dobroczynności. Począwszy od 1887 r. wykonywał społecznie obowiązki lekarza takich prowadzonych przez tę organizację zakładów, jak: Ochronka Bernardyńska, Dom Zarobkowy i Przytułek dla Starców i Kalek. Powoływano go również na członka zarządu Tow. W l. 1894—1918 stał na czele Lubelskiego Tow. Kolonii Letnich. Dzięki głównie jego staraniom powstał w Kijanach dysponujący własną siedzibą ośrodek wypoczynkowy dla dzieci z Lublina. W okresie rewolucji 1905—1907 dał się poznać jako działacz PD. Subwencionował wydawanie „Kuriera”, organu prasowego lubelskiego oddziału pedecji, a ponadto wchodził w skład komitetu redakcyjnego tego dziennika. Należał do czołowych aktywistów utworzonego w 1906 r. Tow. Szerzenia Oświaty „Światło”. W jego Zarządzie Głównym zajmował ważne stanowiska: wiceprezesa (1907—1910), zastępcy sekretarza (1910), a w l. 1911—1913 prezesa. Jako członek Komitetu Technicznego zorganizowanego przez stowarzyszenie Uniwersytetu dla Wszystkich, zajmował się urządzaniem wykładów publicznych (1906—1907), sam również występował z prelekcjami (m.in. w kole nałęczowskim „Światła”). W jego domu odbywały się spotkania postępowej inteligencji lubelskiej z przyjeżdżającymi z innych miast wykładowcami Uniwersytetu. Wraz z prezesem Tow. „Światło” dr M. Biernackim, w opinii władz policyjnych uchodzili za ludzi „niepewnej lojalności”, których działalność „należy śledzić”. W momencie wybuchu I wojny światowej Staniszewski przebywał jak każdego roku w Zakopanem na kuracji. Tam zetknął się z organizacjami strzeleckimi i legionami J. Piłsudskiego. Włączył się wówczas w prowadzoną dla nich akcję wykładów sanitarnych. Wróciwszy do Lublina nadal pracował na rzecz niepodległości. M.in. udzielał schronienia ściganym przez władze rosyjskie działaczom politycznym, a w czasach okupacji austro-węgierskiej — zbiegłym z obozów internowania legionistom. Później pracował ofiarnie w Tow. Opieki nad Rodzinami Legionistów (powst. 1918 r.). W ostatnich latach życia wycofał się z działalności społecznej z powodu wzmagającej się choroby. Zm. 22 III w Lublinie i tu został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Wybitną i zasłużoną dla Lublina postacią była jego żona Maria z Witkowskich, córka Władysława, inżyniera lubelskiego, b. uczestnika konspiracji P. Ściegiennego, skazanego w 1854 r. na odbycie służby wojskowej na Kaukazie. Aktywnie towarzyszyła mężowi w pracy społecznej w Tow. Dobroczynności (m.in. zajmowała się organizowaniem kolonii dziecięcych), a szczególnie w stowarzyszeniu „Światło”. Wybrana na jego zebraniu organizacyjnym (IX 1906) zastępcą sekretarza i członkiem Komisji Administracyjnej, także w późniejszym czasie wchodziła w skład Zarządu Głównego i zarządu koła lubelskiego. Ponadto w utworzonej przez „Światło” lubelskiej szkole „na Piaskach” prowadziła pogadanki. Czynnie uczestniczyła w działalności różnych organizacji kobiecych: Kole Pracy Społecznej Kobiet (powst. 1901, współ założycielka i przewodnicząca), Związku Równouprawnienia Kobiet (1901, współorganizatorka), Lubelskiej Lidze Kobiet (1914—1918, sekretarz, przewodnicząca, czł. zarządu) i in. Pracowała w założonych w 1918 r. lubelskich stowarzyszeniach charytatywnych: Tow. Opieki nad Więźniami Politycznymi (sekcja kontaktu z więźniami) i Tow. Przyjaciół Żołnierza (kierownik sekcji sanitarnej). Należała do grona osób zasłużonych dla Biblioteki im. H. Łopacińskiego. Ofiarowała jej sporo cennych dzieł i wspierała finansowo, zatrudniała się też bezpłatnie jako bibliotekarka, pomagając w porządkowaniu księgozbioru i sporządzaniu katalogu. Małżeństwo Staniszewskich nie pozostawiło potomstwa. Znaną postacią w mieście był brat dr Staniszewskiego Eugeniusz, który m.in. zapisał się w dziejach założonego w 1912 r. Lubelskiego Stowarzyszenia Spożywczego (potem Spożywców). „Głos

Lub." 1918 nr 116; „K.Lub." 1918 s. 113; „Z. Lub." 1926 nr 66, 69, 112 (nekrolog); F. Araszkiewicz, Listy Prusa, Świętochowskiego, Zeromskiego, Żeleńskiego (Boya) i in. do dr W. Chodźki w sprawach kulturalno-społecznych Lubelszczyzny w l. 1906—1907, „Kam." 1955 nr 1/2; B. Prus 1847—1912. Kalendarium życia i twórczości, oprac. K. Tokarżówna i S. Fita, W. 1969 s. 82—83, 86; H. Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—1957, L. 1957 s. 135, 140—41; M. Gawarecka, Lubelskie Towarzystwo Szerzenia Oświaty pod nazwą „Światło", „RL" t. XVI : 1974 s. 188, 195—198, 201—207; Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny, L. 1978 s. 279, 293; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 103, 124, 131; APL, Magistrat m. Lublina (1915—1918) 90, k. 33; Rząd Gubernialny Lubelski (1867—1918) osób. 1685; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1925, k. 4, 19, 25, 41, 43, 53, 76—84, 98—113. Stanisław Wiśniewski STANKOWA MARIA JÓZEFA (1904—1988) z Ostoja Bańkowskich, samodzielny pracownik naukowy Archiwum Państwowego w Lublinie. Ur. 20 I w Sandomierzu w rodzinie inteligenckiej, córka Kazimierza i Cecylii z Hryniewieckich. W r. 1913 zaczęła uczęszczać do wstępnej klasy żeńskiego gimnazjum w Radomiu. Wybuch I wojny światowej przerwał jej naukę, którą wznowiła w r. 1919 w Lubelskim Gimnazjum SS. Urszulanek w Lublinie. Świadectwo dojrzałości uzyskała w r. 1926. Studia historyczne podjęła w r. 1932 na KUL, będąc już mężatką (mąż Bronisław, s. Andrzeja i Antoniny z Janowskich, urzędnik skarbowy, zginął w r. 1942 w Oświęcimiu). Dyplom magistra filozofii otrzymała w r. 1937, a w roku następnym przyznano jej stypendium z Funduszu Kultury Narodowej, co pozwoliło na przystąpienie do zbierania materiałów archiwalnych do pracy doktorskiej. Pracę tę znów przerwała II wojna światowa. Po aresztowaniu męża przez gestapo w r. 1941 była zmuszona do podejmowania dorywczej pracy w Spółdzielni Spożywców w Lublinie. Pod koniec wojny zaczęła wykonywać rozmaite prace zlecane w Archiwum Lubelskim. W l. 1945—1951 uczyła historii w kilku szkołach średnich Lublina; m.in. w Prywatnym Gimnazjum Koedukacyjnym dla Dorosłych dr J. Krzeczowskiej i w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. S. Staszica w Lublinie, Prywatnym Gimnazjum i Liceum M. Sobolewskiej, a także w Państwowym Liceum Telekomunikacyjnym w Lublinie. W tym czasie wznowiła pracę badawczą i 19 XII 1950 r. uzyskała stopień doktora filozofii w zakresie historii na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Promotorem pracy doktorskiej Kazimierz nad Wisłą i starostwo kazimierskie. Rys historyczny (XIV—XVII w.) był prof. Leon Białkowski. W związku z niemożnością kontynuowania pracy w szkolnictwie z powodu obowiązującej oceny ideologicznej kadry nauczycielskiej została zatrudniona na stałe z dniem 1 VII 1951 w Archiwum Państwowym w Lublinie na stanowisku archiwisty, dochodząc do stopnia kustosa. 1 I 1971 powołano Stankową na pracownika naukowo-badawczego, a od 1 IX 1973 r. na stanowisko docenta. 31 III 1974 r. przeszła na emeryturę. Wspomnieć również należy, że od r. 1953 kierowała jednym z oddziałów akt Archiwum. Pracowała także społecznie. Przez wiele lat była przewodniczącą Rady Zakładowej ZZPKiS. Stankową była autorką licznych rozpraw i artykułów, opartych na źródłach historycznych, odnoszących się do dziejów Lublina i Lubelszczyzny Publikacje i prace archiwalne dotyczą przede wszystkim okresu staropolskiego. Opracowała ponad 30 inwentarzy archiwalnych, m.in.: Akta m. Lublina 1465—1810; 1810—1874; 1915—1918; 1939—1944; Księgi ludności stałej m. Lublina; przedsiębiorstwa: Wodociągi i Kanalizacja w Lublinie 1927—1946; Gazownia miejska w Lublinie 1878—1953; Dyrekcje szkolne: Chełmska, Lubelska i Siedlecka 1864—1918 i Lub. Gimnazjum Męskie 1864—1918. Nadto Magistrat m. Kazimierza nad Wisłą 1800—1871; Magistrat m. Zamościa 1800—1915;

Kolegiata w Zamościu 1600—1943 oraz archiwalia o szerszym zasięgu terytorialnym: Akta grodzkie horodelskie 1624—1778; Szczebrzeskie 1612—1807; Cechy w Lublinie i woj. lubelskim w XVI—XX w.; Chełmski Konsystorz Grecko-kat. 1660—1875; Akta parafii i klasztorów XV—XX w., i wiele zespołów akt podworskich. Wymienione zespoły i inne przez Stankową opracowane stanowią bazę źródłową dla studentów i pracowników naukowych. Z ważniejszych publikacji Stankowej należy wymienić: Komisja Królewska w Lublinie w r. 1637 („RL” t. 4 : 1961 s. 253—268); Materiały do dziejów Lublina w Wojewódzkim Archiwum Państwowym (tamże s. 269—282); Jakub Tremenzel, architekt lubelski pierwszej połowy XVII w. (współautorka, tamże t. 5 : 1962 s. 269—287); Ocalałe fragmenty akt Trybunału Koronnego Lubelskiego („Archeion” t. 40 : 1964 s. 106—129); Zmierzch znaczenia Lublina, upadek (w: Dzieje Lublina, t. 1 L. 1965, s. 123—147); Sebastian Klonowic pisarz i rajca miasta Lublina 1573—1602 („Archeion” t. 46 : 1967 s. 93—109), Kancelaria m. Lublina XIV—XVIII w., W. 1968; Lublin w dokumencie 1317—1967, L. 1976 (współwydawca); Księgi ziemskie lubelskie z w. XV w Wojewódzkim Archiwum Państwowym („Archeion” t. 51 : 1969 s. 91—115); Zapiski o sądach królewskich z lat 1416—1542 w księgach ziemskich lubelskich (w: Problemy historii i archiwistyki, pod red. T. Mencla, L. 1986 s. 39—47). Opracowała także 4 biogramy: Pawła Grzankowskiego, wójta lubelskiego z XVII w. (PSB, t. IX); Stanisława Jachimowicza, rajcy lubelskiego z XVIII w. (tamże t. X); Jana Kokota i Aleksandra Konopnicy, mieszczan lubelskich z XVII w. (tamże t. XIII). Od 1936 r. była członkiem PTH. Współpracowała z regionalnymi towarzystwami, a szczególnie z Tow. Reg. Hrubieszowskim w Hrubieszowie, publikując artykuły w biuletynach tegoż Towarzystwa. Zm. 12 VI i spoczęła na cmentarzu przy ul. Unickiej w Lublinie. F. Cieślak, J. Kus, Wspomnienie pośmiertne, „Archeion” 1990 t. 88 s. 253—255; A. Pawłowska, Z żałobnej karty, „Biuletyn TRH” 1991 nr 2 s. 35; APL, Akta osobowe dr Marii Stankowej z lat 1951—1988.

Anna Teresa Pawłowska STELMASIAK MIECZYŚLAW BOLESŁAW (1909—1982), lekarz, anatom, prof. UMCS, rektor i prof. AM w Lublinie. Ur. 8 IV we wsi Płouszowice pod Lublinem, w rodzinie chłopskiej, syn Józefa i Barbary z Flisów. Wykształcenie początkowe zdobył w domu rodzinnym, następnie uczył się w gimnazjach humanistycznych kolejno w Lublinie i Białymstoku. Po maturze (1931) odbył roczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy w Tomaszowie Lub. W 1. 1931—1938 studiował medycynę na Uniwersytecie Poznańskim, pracując równocześnie (od 1933 r.) na stanowisku asystenta w Zakładzie Anatomii Opisowej. Uzyskawszy dyplom lekarza (10 III 1938) został asystentem w poznańskim Szpitalu Chorób Wewnętrznych. Zmobilizowany do wojska 1IX 1939 r., odbył kampanię wrześniową, a po jej zakończeniu przeniósł się do Lublina. Spędził tu cały okres okupacji, pracując w Szpitalu Św. Wincentego a Paulo (1939—1942), Przychodni Przeciwgruźliczej Ośrodka Zdrowia (1942—1944) i Ubezpieczalni Społecznej (1942—1944). W sierpniu 1944 r. otrzymał powołanie do WP, z którego jednak został wkrótce zwolniony (miał wówczas rangę kapitana) w związku z przyjęciem propozycji władz rektorskich UMCS objęcia kierownictwa nowo utworzonej Katedry Anatomii Prawidłowej Człowieka na Wydziale Lekarskim tej uczelni. Przez cały czas swej czynnej pracy w Uniwersytecie (24 X 1944—31 XII 1949) i Akademii Medycznej (11I 1950—30 IX 1979) pozostawał na stanowisku szefa tej Katedry (później Zakładu), najpierw jako zastępca prof., a następnie po przeprowadzeniu przewodów: doktorskiego (1945) i habilitacyjnego (1948) — jako docent (X 1948), prof. nadzwyczajny (18 VII 1949) i zwyczajny (6 IV 1957). Będąc jednym z najbardziej aktywnych i zasłużonych organizatorów Wydziału Lekarskiego UMCS, z chwilą utworzenia AM został powołany na stanowisko jej prorektora

(11950— XII 1953), a po kilku latach — rektora (godność tę piastował przez trzy kadencje — IX 1959—VIII 1968). Długoletnie sprawowanie kierowniczych funkcji w administracji uczelni przyniosło mu wiele budzących powszechnie uznanie osiągnięć i sukcesów. Dzięki zaś sprawnemu i efektywnemu zrealizowaniu m.in. takich poważnych przedsięwzięć inwestycyjnych, jak: budowa Szpitala Klinicznego Nr 4 oraz Collegium Medicum, zyskał nieoficjalne miano „budowniczego Akademii Medycznej”. Obrabując anatomię człowieka za główną dziedzinę swoich badań naukowych, zasłynął przede wszystkim jako wybitny znawca struktur układu nerwowego. Właśnie opracowany przez niego Atlas anatomii mózgowia i rdzenia kręgowego (dzieło wydano w trzech językach) oraz przygotowany przez zespół pod jego kierownictwem Atlas anatomii człowieka (t. 1—3), stanowią najbardziej wartościowe i znane pozycje w dorobku naukowym Stelmasiaka. Był on również redaktorem i współautorem cenionej pracy Mianownictwo anatomiczne. Uczestniczył w licznych międzynarodowych kongresach i konferencjach anatomów. Współpracował z wieloma stowarzyszeniami naukowymi krajowymi (Polskim Tow. Anatomicznym — prezes Zarządu Głównego 1959—1967, Tow. Przyrodników im. M. Kopernika, Polskim Tow. Lekarskim i in.) i zagranicznymi (Czechosłowackim Tow. Lekarskim). Wybierany był do różnych gremiów naukowych, działających przy ministerstwach: Szkolnictwa Wyższego (Sekcja Medyczna Rady Głównej) oraz Zdrowia i Opieki Społecznej (Rada Naukowa, Rada Naukowo-Wydawnicza), a także przy PAN (Komitet Morfologiczno-Zoologiczny Wydziału II, Komitet Patomorfologiczny Wydz. VI). Działał aktywnie w organizacjach społecznych i zawodowych (min. w Związku Zawodowym Pracowników Szkół Wyższych i Instytutów Naukowych przy UMCS — współzałożyciel i prezes w l. 1945—1947, Związku Zawodowym Pracowników Służby Zdrowia — przewodniczący pierwszego zarządu lubelskiego oddziału — 1947—1949). W 1961 r. powołany został na stanowisko przewodniczącego Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. Za osiągnięcia w pracy naukowej, organizacyjnej, dydaktyczno-wychowawczej i społecznej honorowany był wysokimi odznaczeniami państwowymi (m.in. Order Sztandaru Pracy I i II klasy, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski), resortowymi (Medal Komisji Edukacji Narodowej, odznaki: „Zasłużony Nauczyciel PRL”, „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”), regionalnymi i in. Wielokrotnie przyznawano mu nagrody ministerialne, wojewódzkie, miejskie i uczelniane. W 1977 r. władze AM w Lublinie obdarzyły go zaszczytną godnością doktora honoris causa. Zm. 20 VI w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Pozostawił żonę (ślub — 1938) Halinę Jadwigę z Pawłowskich (1913— 1991), mgr praw, adwokata, oraz trzech synów: Zbigniewa (ur. 1941), prof. dr hab., neurologa, Mariana (ur. 1949), dr med., dermatologa, i Jerzego (ur. 1956), dr praw. Akademia Medyczna w Lublinie 1944—1974, L. 1974, passim (fot. s. 23); Z. Urbanowicz, Obituary Prof. Mieczysław Stelmasiak (1909—1982), „Folia Morpbologica” 1983 nr 1; Dzieje Lubelszczyzny, t. V, W.-Ł. 1986, passim; M. Gmitter i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990, s. 81; AM w Lublinie, Dział Spraw Osobowych, akta personalne Mieczysława Stelmasiaka. Stanisław Wiśniewski **STRUG ANDRZEJ**, właśc. Tadeusz Gałęcki (1871—1937), powieściopisarz, nowelista, działacz niepodległościowy. Ur. 28 XI w Lublinie, syn Władysława i Pauliny z Miklaszewskich. Ojciec, lubelski kupiec, w r. 1880 nabył niewielki majątek z dworkiem: Konstantynów pod Lublinem (dziś tzw. Poczekajka) i przeniósł się tam z rodziną. Od 1883 r. Strug kształcił się w gubernialnym gimnazjum w Lublinie, którego dyrektorem był wówczas Mikołaj Siengalewicz, osławiony rusyfikator. Tutaj dzięki tajnym broszurom i uczniowskim organizacjom zetknął się po

raz pierwszy z postępowym i niepodległościowym ruchem młodzieży. Po latach lubelskim wspomnieniom szkolnym poświęcił sporo miejsca w powieści Dzieje jednego pocisku (1910). W r. 1893 ukończył Strug gimnazjum i zapisał się do Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach. Studia przerwało mu aresztowanie XI 1895 r. wraz z 7 kolegami za uczestnictwo w tajnym Kole Oświaty Ludowej. Przez tydzień był przetrzymywany w Zamku Lubelskim, następnie przewiezony został do X Pawilonu Cytadeli warszawskiej. Po półtorarocznym więzieniu zesłano go (IV 1897) do guberni archangielskiej w Rosji; tu zaprzyjaźnił się z Mariuszem Zaruskim, późniejszym marynistą, taternikiem, poetą, malarzem i generałem WP.

W 1901 r. powrócił do Warszawy i przystąpił do konspiracyjnej pracy w kółkach robotniczych. Z końcem tego roku, po sprzedaniu Konstancy Nowa, wyjechał do Krakowa: studiował na Wydziale Filozofii UJ, uczestniczył w ruchu społeczno-politycznym, rozpoczął krytykę literacką, publikując w warszawskim tygodniku „Ogniwo”. Podczas rewolucji 1905 r. redagował tajną „Gazetę Ludową”. W październiku tego roku powrócił do Warszawy, działał w PPS i pracował w redakcji „Robotnika Wiejskiego” (1906). W r. 1907 został aresztowany i skazany na zesłanie do Wiatki, ale karę zamieniono na przymusowe opuszczenie Królestwa. Wyjechał wówczas za granicę, do Paryża, gdzie przez kilka lat zajmował się twórczością pisarską. Wkrótce zaangażował się w niepodległościowe prace Związku Walki Czynnej (1912). Przed wybuchem I wojny światowej przystąpił do Związku Strzeleckiego i po powrocie do kraju zgłosił się 11 VIII 1914 r. do Legionów J. Piłsudskiego. W l. 1914—1915 z ułanami W. Beliny-Prażmowskiego brał udział w walkach frontowych. Jego szwadron pod dowództwem por. Stanisława Grzmota-Skotnickiego 30 VII 1915 r. pierwszy wkroczył do Lublina po ustąpieniu wojsk rosyjskich. O tym wydarzeniu wspomina Strug w powieści Odznaka za wierną służbę (1921). Po odejściu, na skutek choroby, z Legionów w stopniu wachmistrza znalazł się czasowo na kuracji w Zakopanem (1916), po czym od r. 1917 pracował w POW w Warszawie. W 1918 r. przyjechał do Lublina i w listopadzie objął funkcję wiceministra w Tymczasowym Rządzie Ludowym I. Daszyńskiego (ministrem został Wacław Sieroszewski). W niepodległej Polsce rozwinął szeroką działalność społeczną: w l. 1918—1919 redagował czasopismo „Rząd i Wojsko”, następnie był kierownikiem literackim tygodnika „Światło” (1920); działał w TUR, w Lidze Obrony Praw Człowieka i Obywatela (jako prezes), w oddziale warszawskim Zawodowego Związku Literatów Polskich (dwukrotny prezes: 1922, 1935), w Radzie dla Spraw Kultury Filmowej w Polsce. W latach 1928—1930 był senatorem Rzeczypospolitej z listy PPS.

Na scenie literackiej pojawił się w 1902 r. Z czasem zamiast rodzowego nazwiska Gałęcki zaczął używać pseudonimu Andrzej Strug, jaki przyjął od starego woźnicy z Konstancy Nowa. Oprócz tu cytowanych Strug ogłosił m.in. utwory: *Ludzie podziemni*, seria I (1908), *Ze wspomnień starego sympatyka* i *W twardej służbie* (oba 1909 jako II i III seria *Ludzi podziemnych*), *Ojcowie nasi* (1911), *Pieniądz* (1921), *Mogila nieznanego żołnierza* (1922), *Fortuna kasjera Śpiewankiewicza* (1928), *Klucz otchłani* (1929), *Żółty krzyż* (1933), *Miliardy* (1937—1938, powieść niedokończona). W powieściach i nowelach Struga znalazły odbicie istotne dla pokolenia pisarza treści. I tak *Ojcowie nasi* odnawiają ważną w przededniu wybuchu I wojny pamięć o bohaterskim styczniowym zrywie Polaków sprzed blisko pół wieku. W powieści *Żółty krzyż* dał przejmujący obraz I wojny światowej i jej niszczących skutków. Wojenne doświadczenia narodu wyraził w *Mogile nieznanego żołnierza*, zatrwającej

opowieści o powrocie jeńca z niewoli poprzez zalaną bolszewicką rewolucją Rosję. Powieść ta, kilka razy drukowana (i filmowana) w Polsce przedwrześniowej, nie była wydawana w kraju po II wojnie (w 1947 r. wyszła w Rzymie). Pod koniec życia uprawiał Strug satyrę polityczną, poddając krytyce ujemne zjawiska w 20-leciu międzywojennym (niedokończona powieść *W Nienadybach byczo jest*, wyd. pośmiertne). Zm. 9 XII w Warszawie, pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Powązkach (dawny wojskowy — rondo Gł. Alei Zasłużonych). Był laureatem nagród literackich: im. E. Orzeszkowej (1926), m. Sosnowca (1927, również Obywatel honorowy miasta), m. Łodzi (1933); przyznano mu Złoty Wawrzyn PAL (1935). Za służbę w Legionach i PO W został odznaczony krzyżem *Virtuti Militari* 5 kl. (1922), Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych. Był członkiem Pen-Clubu i Tow. Literatów i Dziennikarzy. Nazwisko Struga figuruje na tablicy pamiątkowej wśród nauczycieli i uczniów byłego Gimnazjum Wojewódzkiego w Lublinie przy ul. Narutowicza 12 (w budynku tym znajduje się także rzeźba jego głowy). W Konstancynie, gdzie spędził lata młodociane, odsłonięto poświęcony mu kamień (1966). Na domu przy Krakowskim Przedmieściu 38 umieszczono tablicę informującą, że tutaj urodził się Strug. Powieść *Dzieje jednego pocisku* stała się kanwą filmu *Gorączka* (reż. A. Holland).

Nowy Korbut, t. 15 s. 594—607 (z bibliogr.); A. Szelański, *O Andrzeju Strugu. Ze wspomnień szkolnych*, „Naprzód” 1937 nr 382; B. Żarski, *Dwa dokumenty z życia A. Struga*, T. Gałęcki w gimnazjum, „Gazeta Ludowa” 1947 nr 336; A. Sak, *Andrzej Struga a Lubelszczyzna*, „Tygodnik Katolicki” 1957 nr 5; M. Ruszczyk, *Andrzej Strug*, W. 1962; A. Grychowski, *Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1965; *Wspomnienia o Andrzeju Strugu*, oprac. i wstęp S. Sandler, W. 1965.. Michał Domański SURZYCKI TOMASZ (ok. 1821—1874), lekarz, działacz niepodległościowy, więzień carski. Ur. w Zamościu, syn Józefa, oficera wojsk polskich, w późniejszym czasie radnego Magistratu m. Lublina, i Józefy ze Sztenbergów, brat Juliana (1820—1882), inżyniera dróg i mostów (w l. 60. mieszkał i pracował w Lublinie jako „naczelnik szosy lubelskiej”), spiskowca i zesłańca. Od 1830 r. uczył się w prowadzonej przez benedyktynów szkółce elementarnej w Pułtusku. W l. 1833—1837 uczęszczał do gimnazjum w Warszawie, następnie przeniósł się do gimnazjum lubelskiego, które ukończył w 1839 r. Po odbyciu studiów na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Moskiewskiego (1840—1844), wrócił do Lublina. Od 1845 r. pracował jako-lekarz prywatny w dobrach Zamojskich: zrazu w Kozłówce (własność Konstantego Zamojskiego), później w szpitalach w Maciejowicach (wł. Stanisława Zamojskiego) i najdłużej (1854—1864) — w Różance k. Włodawy (wł. Augusta Zamojskiego). Za przynależność do tajnego stowarzyszenia (tzw. Organizacja 1848 r.) Henryka Krajewskiego został w 1850 r. osadzony w Cytadeli warszawskiej. Na mocy orzeczenia komisji śledczej (24 VII 1851) otrzymał karę roku więzienia w twierdzy, dozoru policyjnego' oraz pokrycia kosztów dowozu do Cytadeli. Wydany przez namiestnika Królestwa (18 V 1852) ostateczny wyrok był znacznie ostrzejszy: osadzenie na 2 lata w kazamatach twierdzy zamojskiej, a po odbyciu tej kary — pozostawanie pod nadzorem policyjnym. Mimo przykrych doświadczeń życiowych, nie pozostał bezczynny również w okresie powstania styczniowego. Zajmował się wówczas ofiarnie leczeniem rannych powstańców w swoim szpitalu w Różance, działał aktywnie w obejmującej tereny Włodawskiego organizacji cywilnej (niektóre źródła informują mylnie, że sprawował funkcję naczelnika cywilnego pow. radzyńskiego). Ścisłe współpracował z miejscowym tzw. Komitetem Damskim

(inaczej Komitet Niewiast), który zajmował się głównie zbieraniem podatków od ludności na cele powstania. Fundusze te były następnie przekazywane m.in. za jego pośrednictwem do rąk naczelnika cyw. pow. radzyńskiego. Za działalność powstańczą został aresztowany, a następnie zmuszony do opuszczenia miejsca zamieszkania (stało się to, być może, także za przyczyną jego bliskich i przyjacielskich stosunków z tamtejszą ludnością unicką). Na stałe w Lublinie osiedlił się w 1864 r. Prowadził praktykę prywatną, jednocześnie pracując dorywczo w szpitalach: więziennym i żydowskim. Duży autorytet w społeczeństwie Lublina zdobył jako „dobry i sumienny praktyk”, który odznaczał się „uznaną zacnością i prawością charakteru, delikatną skromnością w praktycznej swej działalności, a szczególnie w koleżeńskich, nieraz drażliwych stosunkach”. Należał do pierwszych członków powstałego w lipcu 1874 r. LTlek. Wiadomość o jego śmierci (9 XII) przyjęta została z dużym zaskoczeniem. Dodatkowym powodem zbulwersowania miejscowego środowiska lekarskiego stała się tajemnicza choroba, która położyła kres życiu Surzyckiego. Na jej temat lekarze toczyli dyskusję na łamach jednego z czasopism medycznych. Pochowany został na cmentarzu w Lublinie przy ul. Lipowej w grobowcu rodzinnym. Postawiony na mogile pomnik (wykonany w 1857 r.) wyróżnia się okazałością oraz bogactwem i estetyką form architektoniczno-rzeźbiarskich. Na dorocznym posiedzeniu (5 VII 1875) LTlek. uczciło pamięć Surzyckiego (a także dwóch innych zmarłych członków). Po 1909 r. w kościele Św. Ducha przy Krakowskim Przedmieściu wmurowano poświęconą mu tablicę pamiątkową. Z kolei przyjaciele zmarłego postanowili (1875) uczcić jego zasługi „przez zbiorowe dopomożenie w naukowym wykształceniu jednego z pozostałych po nim synów”. Żoną Surzyckiego od r. 1849 była Maria z Ciepielewskich (1825—1909), córka Jana, nauczyciela szkół lubelskich, siostra Teresy, małżonki innego lekarza lubelskiego A. Okorskiego. Oprócz wychowywania dzieci, poświęcała się, zwłaszcza po śmierci męża, pracy społecznej. Pomagała prześladowanym unitom, zbierała fundusze na powrót Sybiraków do kraju, sprawowała patronat nad założoną w 1906 r. „Kasą Wzajemnej Pomocy rodu Surzyckich”, której została pierwszą przewodniczącą honorową. Surzyccy mieli 3 synów: Jana Alfonsa (dyrektora Tow. Górniczo-Przemysłowego „Saturn” w Krakowie), Józefa (lekarza w Krakowie) i Tomasza (prof. UJ), oraz 4 córki: Jadwigę (1866—1887), Marię, zamężną Rudnic-ką (żonę inż. w Petersburgu), Bronisławę, zam. Głowacką (żonę urzędnika Lub. Tow. Kredytowego Ziemskiego) i Różę. Portret Surzyckiego znajduje się w Bibliotece Głównej AM w Lublinie, reprodukcja w: S. Kowalczyk Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1902, W.—Ł. 1987, s. 16; fotografia na tablicy pamiątkowej w kościele Św. Ducha w Lublinie. B. Tetz, Ostatnia choroba śp. T. Surzyckiego, lekarza wolno praktykującego u> Lublinie, „Gazeta Lek.” t. 17 : 1874 nr 25, s. 413—415; F. Głogowski, Dodatek do opisu ostatniej choroby śp. Doktora Surzyckiego, tamże, t. 18 : 1875 nr 4 s. 64; „Kurier Lub.” 1874 nr 94; 1875 nr 20; „Medycyna” 1875 nr 1, s. 16; A. Janiszewski, Mowa pogrzebowa [...] przy pochowaniu zwłok śp. Tomasza Surzyckiego dra med. w Lublinie dn. 12 XII 1874, odbitka z „Gazety Lek.”; S. Ofstrołęcki], Cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Lublinie, W. 1902 s. 16; Sp. Maria z Ciepielewskich Surzycka, „Z.Lub.” 1909 nr 353; A. Minkowska, Organizacja spiskowa 1848 r. w Królestwie Polskim, W. 1923 s. 77, 89, 102; Złota Księga Korpusu Sanitarnego Polskiego 1797—1918, oprac. L. Zembruski, W. 1927 s. 58; Powstanie styczniowe na Lubelszczyźnie. Pamiętniki, pod red. T. Mencla, L. 1966; W. Dżakow, Warszawska organizacja konspiracyjna 1848 r., „Kwart. Hist.” 1976 nr 2 s. 358—359, 371—372; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 38, 51; Cmentarz

rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 29, 68—69; B. Sawa-Sroczyńska, Z Zamościa rodem, „Tyg.Zam.” 1990 nr 50; Uczestnicy ruchów wolnościowych w latach 1832—1855 (Królestwo Polskie). Przewodnik biograficzny, Wr. 1990. Stanisław WiśniewskiSZANIAWSKI KLEMENS, ps. Klemens Junosza (1849—1898), powieściopisarz, nowelista i felietonista. Ur. 23 XI w Lublinie, syn Władysława, podprokuratora sądu, i Leontyny z Brodowskich (zm. 1855). Wcześniej utraciwszy rodziców uczył się u pijarów w Łukowie, następnie w Siedlcach (1862—1865). Wskutek trudnych warunków materialnych szkoły nie ukończył, lecz wrócił do Lublina, gdzie kilka lat pracował w Izbie Obrachunkowej. Jako pisarz zadebiutował w czasopiśmie „Kolce” w 1874 r. Po r. 1875 zamieszkał w Warszawie, zajmował się pracą literacką i dziennikarstwem, a także zarządzał majątkiem rodzinnym w Woli Korytnickiej pod Węgrowem. W l. 1877—1883 był sekretarzem redakcji dziennika „Echo”, potem członkiem redakcji „Wieku”. Przez jakiś czas redagował „Wędrowca” oraz wydawnictwo „Biblioteka Dzieł Wyborowych”. Mieszkając w Warszawie utrzymywał łączność z Lublinem. Liczne teksty opublikował w „Gazecie Lubelskiej” i „Kalendarzu Lubelskim”. Do Lublina odnosi się opowiadanie Cud na kirkucie (1888) oparte na miejscowej żydowskiej tradycji. Szpada Hamleta (1894) jest wspomnieniem o starym aktorze teatru lubelskiego, Zarębie. Kilka obrazów z miasta zawiera szkic zatytułowany Lublin. W Lubartowie zaś umiejscowił akcje powieści Pan sędzieja (1887) i opowiadania Dworek przy cmentarzu (1900). Był świetnym odtwórcą zwłaszcza typów żydowskich oraz stosunków panujących na wsi i w mieście (Czarne błoto, Pająki, Łaciarz, Panowie bracia, Syzyf, Synowie pana Marcina, Buda na karczunku, Na bruku, Zagrzebani, Za mgłą). Szaniawski celował przede wszystkim w małych formach prozatorskich: noweli, opowiadaniu, obrazku, szkicu. Ożeniony w r. 1875 z córką lubelskiego rejenta Karoliną (Zofią) Piasecką, miał z nią syna. Zona również była literatką, zamieszczała opowiadania w czasopismach lubelskich i warszawskich; w „Kalendarzu Lubelskim” opublikowała sztukę dla dzieci i powieść dla dorastających panien (Teatr dla dzieci, Nacią — obie w 1896 r.). Zm. na gruźlicę 21 III w sanatorium w Otwocku. Czyniąc zadość jego woli pochowano go przy grobie matki na cmentarzu w Lublinie przy ul. Lipowej (kwat. 18b). Rodzinne miasto urządziło pisarzowi uroczysty pogrzeb, który stał się wielką manifestacją ludności i był opisany przez liczne czasopisma polskie. Jeszcze w tym samym 1898 r. na grobie Szaniawskiego stanął okazały i oryginalny pomnik według projektu budowniczego W. Krzesińskiego. Wykonany w zakładzie kamieniarsko-rzeźbiarskim A. S. Timmego w Lublinie, miał kształt zwieńczonej półkuliście kapliczki. Czołową ścianę zdobiły atrybuty pisarskie: pióro i gałązka laurowa, wyżej w arkadowej wnęce umieszczone zostało popiersie portretowe Szaniawskiego dłuta Ludwika Pyrowicza. Nowy Korbut, t. 15 s. 624—635; A., Lublin. Pomnik Junoszy, „Głos” 1898 nr 14; K. Laskowski, Lublin w dni pogrzebu Klemensa Junoszy. Wrażenia, „Niwa” 1898 nr 14; W. Trąmpczyński, W Otwocku i w Lublinie. Pogrzeb śp. Klemensa Junoszy Szaniawskiego, „Wędrowiec” 1898 nr 14, s. 266—267; A. Grychowski, Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich, L. 1965; J. Rurawski, Klemens Junosza, w: Obraz literatury polskiej XIX i XX w., seria IV: Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu, t. 2, W. 1966. Michał DomańskiSZAPIRA MAJER (1887—1933), rabin, rektor Uczelni Mędrców Lublina. Ur. w Suczawie na Bukowinie (d. Galicja). Od początku kształcił się pod okiem dziadka, rabina. W młodym wieku uzyskał dyplom rabinacki. Po zawarciu małżeństwa osiadł na krótko w Tarnopolu, gdzie poświęcił się dalszym studiom rabinackim i działalności społecznej. W 1907 r. powołał do życia stowarzyszenie religijne „Tyferes Hadas”. W 1910 r. został rabinem w Glinianach k. Lwowa, gdzie założył uczelnię talmudyczną.

Podczas I wojny światowej poświęcił się działalności charytatywnej, a w międzyczasie prowadził we Lwowie kursy talmudyczne. W 1920 r. został rabinem w Sanoku, gdzie rozwinął działalność społeczną i założył uczelnię talmudyczną. W 1926 r. wydał swoje dokumentalne dzieło *Or Hameir*, poświęcone kwestiom rytualno-religijnym. W 1923 r. na światowym kongresie Żydów ortodoksyjnych „Knessia Gedolach” wystąpił z projektem jednolitej nauki Talmudu tzw. *Daf Jomi* (Karta codzienna). Tam też zgłosił propozycję powołania do życia wyższej uczelni talmudycznej. Została ona zaaprobowana i zlokalizowana w Lublinie. Organizatorem i twórcą Uczelni Mędrców Lublina (*Jeszywas Chachmej Lublin*), najczęściej nazywanej „Jeszybotem”, był Szapira. Dzięki jego zapobiegliwości zdobyto środki finansowe na zbudowanie obiektu jednego z najnowocześniejszych w tym czasie. Zgromadzono cenne zbiory w bibliotece, m.in. rękopisy i rzadkie stare druki. Po sześciu latach budowy 24 VI 1930 r. otwarto Uczelnię Mędrców Lublina, a jej pierwszym rektorem został Szapira. Był on doskonałym organizatorem. Wyróżniał się gruntowną wiedzą i dogłębną znajomością Talmudu oraz umiejętnościami dydaktycznymi i oratorskimi. Pod jego kierunkiem uczelnia zyskała rangę ośrodka naukowego o zasięgu międzynarodowym. W uznaniu jego osiągnięć i zajmowanej pozycji 25 VI 1930 r. został wybrany rabinem gminy żydowskiej w Lublinie. W 1931 r. mianowano go członkiem, a następnie przewodniczącym Kolegium Rabinackiego przy MWRiOP. Zm. 27 X. H. Seidman, *Szlakiem nauki talmudycznej*, W. 1934 s. 51. Jerzy Doroszewski

SZCZEPAŃSKI CZESŁAW APOLINARY (1885—1961), prawnik, prezydent m. Lublina, prezes Sądu Okręgowego w Lublinie. Ur. 20 VII w Lublinie, syn Tomasza, właściciela piekarni, i Teodory z Kuśmierskich. Uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, z którego został wydalony z ósmej klasy za udział w strajku szkolnym w r. 1905. Egzamin dojrzałości zdał jako eksternista w Nowogrodzie Wielkim (1906). Studia ukończył w r. 1912 na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Petersburgu. W tymże roku złożył egzamin państwowy na Uniwersytecie w Dorpacie. Po powrocie do kraju początkowo pracował jako pomocnik adwokata przysięgłego w Lublinie (1912—1915). Później, w l. 1915—1929 był kolejno sędzią gminnym, powiatowym i grodzkim w Lublinie. W styczniu 1917 r. Rada Miejska w Lublinie wybrała go na ławnika Magistratu. Od 18 X 1917 do 28 III 1918 oraz od 22 X 1918 do 20 III 1919 r. był wiceprezydentem m. Lublina, a od 20 III 1919 do 19 VII 1927 — prezydentem tego miasta. Stał na czele Komitetu Rozbudowy m. Lublina (1923—1927). Jako gospodarz miasta podjął pracę nad dźwignięciem Lublina poprzez inwestycje komunalne. Zapoczątkował w r. 1925 budowę wodociągów, kanalizacji, rzeźni i elektrowni. Był inicjatorem zaciągnięcia pożyczki amerykańskiej dla tego miasta. 25 XI 1924 r. podpisał akt umowy z Tow. Ulen and Company w Nowym Jorku. Od 1 11 1930 r. objął stanowisko sędziego Sądu Okręgowego w Lublinie. Czasowo został przeniesiony na równorzędne stanowisko do Sądu Okręgowego w Radomiu (26 X 1932—13 VII 1933). W l. 1933—1939 był ponownie sędzią Sądu Okręgowego w Lublinie. W czasie okupacji niemieckiej pracował w gospodarstwie rolnym w pow. lubelskim. Po wyzwoleniu od 3 VIII 1944 do 5 VII 1946 pełnił funkcję prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie, a następnie do 31 VIII 1946 sędziego Sądu Apelacyjnego w Lublinie. W l. 1946—1961 był adwokatem, członkiem Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Lublinie. Utalentowany organizator i mówca. Społecznie pracował m.in. w Tow. Muzycznym w Lublinie (prezes w l. 1920—1928), w Związku Zaw. Pracowników Sądowych oraz w Miejskiej Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskich w Lublinie. Zm. 16 VIII w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi. Z małżeństwa zawartego w r. 1926 z Natalią Baraniecką miał córki: Teresę (ur. 1927),

lekarza, oraz Iwonę (ur. 1928), bibliotekarza. „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1921—1927; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta, L. 1974 passim; J. Ziemiński, Organizacja władz państwowych działających w Lublinie w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 115—141; J. Marczuk, Budowa i rozwój urzędów komunalnych w Lublinie w latach 1925—1939, „Kwart. Hist. Kult. Mat.” 1978 nr 4 s. 507—19; tenże, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 74—75 passim (tutaj jego zdjęcie jako prezydenta m. Lublina 1919—27); tenże, Samorząd miasta Lublina w latach 1915—1918, „Kwart. Hist.” 1979 nr 2 s. 281—96; AORAL, Akta osobowe adw. Cz. Szczepańskiego tęcz. 69; ASWL, Akta personalne sędziego Cz. Szczepańskiego; APL, Zesp.: ZML 1918—39, sygn. 44; Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie, Akta śledztwa, sygn. OKL/Ds2/89; Zbiory rodzinne w posiadaniu córki Teresy; Informacje adw. Aleksandra Czapskiego z Lublina (1987). Józef MarczukSZTEIN (Stein, Stejn, Steyn, Sztejn, Sztayn, Sztajn) JÓZEF (ok. 1750—1830), lekarz, filantrop, twórca fundacji swego imienia. Był pochodzenia cudzoziemskiego, ur. w Austrii. Studia medyczne odbył w Wiedniu, w Berlinie zaś specjalizację uwieńczoną stopniem magistra chirurgii. Dokonawszy licznych wojaży po Europie, przybył ok. 1787 r. do Lublina i wkrótce stał się tu znanym i popularnym w różnych kręgach społeczeństwa, lekarzem. Oprócz pracy w szpitalach, zajmował się praktyką prywatną. Podczas powstania kościuszkowskiego nie tylko leczył rannych żołnierzy polskich przywiezionych do Lublina z poboju pod Maciejowicami, ale samorzutnie wyruszył do okolicznych wiosek z kwestą w celu zbierania dla nich żywności i pieniędzy. W l. 1811—1821 należał do lubelskiej loży masonskiej „Wolność Odzyskana”, pełniąc w 1821 r. funkcję kontrolera kasy. Na kilka lat przed śmiercią zaprzestał działalności lekarskiej i utrzymywał się głównie z procentów od udzielanych różnym osobom prywatnych pożyczek. Dysponując pokaźnym kapitałem (powstał on także dzięki temu, iż Sztejn prowadził nader oszczędny tryb życia i nie założył rodziny), na mocy sporządzonego 11 XII 1827 r. aktu przekazał miastu znamiennej darowiznę. Chcąc wywdziękzyć się jego obywatelom „za tyle doznanych dla siebie dowodów przychylności, przez czterdziestoletni przeciąg swego między nimi pobytu”, zapisał im sumę 60 tys. złp „na własność nieodwołalną i wieczystą”. Kwota miała być przeznaczona na pożyczki, natomiast pobierane po jego śmierci odsetki od nich — na stypendia dla dwóch (ewent. jednego w wypadku niedostatku funduszy) studentów Wydziału Medycznego UW. Legat ten potwierdził Sztejn w testamencie (5II1830), w którym dokonał dalszych zapisów pieniężnych, m.in. dla szpitali lubelskich siostr miłosierdzia (szarytek) i bonifratrów. Tym ostatnim podarował również swą bibliotekę medyczną i narzędzia chirurgiczne. Zm. 15 II w Lublinie na gruźlicę, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Już w kilkadziesiąt lat po śmierci tego zasłużonego lekarza--społecznika miejsce jego pochówku było zupełnie nieznane. Próbę wydobywania postaci Szteina z zapomnienia podjęła redakcja „Kuriera Lub.”, która w 1877 r. opublikowała na swych łamach zwięzły szkic biograficzny, występując jednocześnie z inicjatywą uhonorowania go tablicą pamiątkową. Wmurowano ją dopiero w 1881 r. na zewnętrznej stronie północnej ściany kaplicy cmentarnej. Po II wojnie światowej jego imieniem nazwano niewielką ulicę usytuowaną w pobliżu cmentarza. Fundacja dra Szteina funkcjonowała od 1830 do 1942 r. (tzn. do momentu przejęcia funduszy przez niemieckie władze okupacyjne). Jednak jej podstawowy cel, jakim było subsydiowanie kształcących się w zawodzie lekarskim młodych lublinian, realizowano tylko do 1919 r. W ciągu tych bez mała 90 lat wypłacono stypendia 33 studentom

Uniwersytetu w Warszawie, a z czasem również w Moskwie, Wilnie i Dorpacie. S. Kościński, Słownik lekarzów polskich, W. 1855; „Kurier Lub.” 1877 nr 74, 76; W. K. Zieliński, Monografia Lublina, L. 1878; I. Wolanowski, Krótka wiadomość o dr Szeinie i o stypendiach z jego zapisu, „Gazeta Lub.” 1893 nr 268; K. Gawarecka, Sylwetki ludzi zasłużonych, „Życie Lub.” 1947 nr 166; M. Gmiter i in., Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 64; Biblioteka H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1356; APL, Magistrat m. Lublina 1023—1033, 1835; Rząd Gubernialny Lubelski Adm. 1446. Stanisław Wiśniewski SZYDŁOWSKI JÓZEF (1892—1963), zecer, działacz socjalistyczny, poseł do KRN. Ur. 21 I w Lublinie, syn robotnika Jana i Antoniny z Szymborskich. Od r. 1905 pracuje w drukarniach lubelskich (do 1924). Ukończył 4 klasy gimnazjum i kursy buchalteryjne. W r. 1915 wstąpił do PPS i brał udział w ruchu niepodległościowym. Od r. 1916 kierował drukarnią Lubelskiej Spółdzielni Wydawniczej. W nocy z 6 na 7 XI 1918 r. drukował w Lublinie manifest Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej Do ludu polskiego. 9 XI tego roku mianowany został przez rząd I. Daszyńskiego kierownikiem pierwszej drukarni państwowej w Polsce niepodległej. W l. 1915—1928 był członkiem OKR PPS w Lublinie. Z listy tej partii został wybrany w r. 1919 radnym miejskim, w l. 1919—1927 był sekretarzem Rady Miejskiej w Lublinie. Przez kilka lat pełnił w Radzie Miejskiej jednocześnie funkcję przewodniczącego Klubu Radnych PPS i członka komisji finansowo-budżetowej. Położył duże zasługi w rozwoju opieki społecznej w mieście. W r. 1919 wybrany został przewodniczącym Rady Związków Zawodowych w Lublinie. W l. 1924—1944 sprawował odpowiedzialne funkcje w Powszechnej Kasie Chorych i Ubezpieczalni Społecznej w Lublinie. Po wyzwoleniu był w Lublinie kolejno dyrektorem ZUS (1944—1952), kierownikiem Wydziału Finansowego UW (1952—1954) i dyrektorem I Oddziału Miejskiego PKO (1954—1958). Od momentu wyzwolenia współorganizował odrodzoną PPS, od listopada 1944 r. przewodniczył Wojewódzkiemu Komitetowi tej partii w Lublinie. 11 IX 1944 r. powołano go na członka Prezydium, a 25 II 1945 r. na sekretarza Tymczasowej Rady Naczelnej PPS. 1 VII 1945 r. wszedł w skład Rady Naczelnej PPS. Z ramienia PPS został wybrany posłem do KRN (XII 1944—II 1947), radnym MRN i członkiem Prezydium WRN w Lublinie (od VI 1945). W maju 1946 r. powierzono mu obowiązki przewodniczącego Okręgowej Komisji Głosowania Ludowego, z listy Bloku Stronnictw Demokratycznych. Na Kongresie Zjednoczeniowym PPR i PPS w grudniu 1948 r. został wybrany na członka Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR. Prowadził działalność społeczną w: Związku Zawodowym Drukarzy (1915—1924), Związku Zawodowym Instytucji Ubezpieczeń Społecznych (1924—1939), TUR, a po wyzwoleniu w Lidze Przyjaciół Żołnierza. W 1944 r. w jego mieszkaniu przy ul. Hipotecnej 4 mieszkali Bolesław Bierut i Władysław Gomułka. Zm. 13 XI w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony był m.in.: Krzyżem Niepodległości (1939) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1945). Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Marianną Wdowicką miał dzieci: Aleksandra (ur. 1914), oficera WP, Halinę (ur. 1920) i Stefana (ur. 1922), oficera WP. Z drugiego małżeństwa z Bogumiłą Borucką (1901—1964), działaczką społeczną, nie miał potomstwa. W. Uziembło, Wspomnienia 1900—1939, W. 1965 s. 191; J. Marczuk, Wybory do Rady Miejskiej Lublina w 1919 roku, „RL” t. 9 : 1966 s. 319—331; S. Krzykała, Rady Delegatów na Lubelszczyźnie 1918—1920, L. 1968 s. 193; J. Marczuk, Walka ugrupowań politycznych w Radzie Miejskiej Lublina w latach 1919—1927, „RL” t. 11 : 1968 s. 41—69; S. Krzykała, Lublin w okresie walk rewolucyjnych 1918—1920, w: Dzieje Lublina, t II, pod red. S. Krzykały L. 1975 s. 26;

S. Stępień, Polska Partia Socjalistyczna w województwie lubelskim 1944—1948, L. 1980 passim; Archiwum Ruchu Robotniczego, t. 9, W. 1984; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 70 (fot.); Archiwum I Oddziału Miejskiego PKO w Lublinie, Akta personalne J. Szydłowskiego; Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Akta personalne J. Szydłowskiego tęcz. 2622; Archiwum Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział Wojewódzki w Lublinie, Akta personalne J. Szydłowskiego; Józef Szydłowski życiorys, materiały i informacje przekazane w l. 1960—1962; Informacje Mariana Chojnowskiego (1987). Józef Marczyk SZYMAŃSKI ANTONI (1881—1942), ks. prof. zwyczajny, rektor KUL w l. 1936—1942. Ur. 27 X w Praszce (gub. kaliska). Naukę pobierał w Praszce, Częstochowie i Seminarium Duchownym we Włocławku. Stopień doktora filozofii otrzymał na Uniwersytecie w Louvain w 1907 r. Przed wyjazdem na studia do Belgii i po powrocie przez krótki czas pełnił obowiązki wikariusza w Wieluniu i Częstochowie. W r. 1908 otrzymał nominację na profesora filozofii i nauk społecznych w Seminarium Duchownym we Włocławku i na tym stanowisku pozostawał do października 1918 r. W tym czasie wszedł do ścisłego Komitetu Redakcyjnego miesięcznika „Ateneum Kapłańskie”, założonego w 1909 r. przez ówczesnego rektora Seminarium ks. I. Radziszewskiego. W czasie I wojny światowej ks. Szymański sam był redaktorem czasopisma. Z powodu artykułu, pisanego zresztą przez kogoś innego, skazany został przez władze carskie na miesiąc więzienia administracyjnego. Za artykuł własny zapłacił 300 rb. kontrybucji. Ks. Szymański brał udział w życiu społecznym Włocławka, zwłaszcza organizacji szkolnych i nauczycielskich. Wykładał na kursach uzupełniających dla nauczycieli. W gimnazjum realnym i szkole żeńskiej uczył filozofii i nauk ekonomicznych. Był radnym miejskim z kurii jako kandydat robotników, przez radę miejską delegowany do Komisji Szkolnej przy magistracie m. Włocławka. Wchodził do Rady Szkolnej Okręgowej na powiaty włocławski i nieszawski oraz przewodniczył Komisji Wykonawczej tejże Rady. Dodatkowo w 1917 r. sprawował funkcję przewodniczącego zarządu Macierzy Szkolnej Okręgowej na Kujawy. Od października 1918 r. podjął wykłady na KUL, w pierwszym roku akademickim z zakresu teoretycznych podstaw polityki społecznej i historii katolicyzmu społecznego w Niemczech. Po habilitacji w 1919 r. z socjologii chrześcijańskiej na UJ otrzymał *veniam legendi* a w początkach 1920 r. został profesorem nadzwyczajnym KUL, w dwa lata później — profesorem zwyczajnym. Ks. Szymański pełnił funkcję wicerektora Uniwersytetu w l. 1922—1926 i rektora w l. 1936—1942. Kanonikiem honorowym Kolegiaty Kaliskiej został w 1921 r., a w 1923 r. — *Cameriere Segreto Soprannumerario* Jego Świątobliwości. Był członkiem Międzynarodowego Instytutu Badań Społecznych w Malines, prezesem Rady Społecznej przy prymasie Polski, prezesem TN KUL, prezesem-założycielem Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej, prezesem-założycielem Towarzystwa Wiedzy Chrześcijańskiej, członkiem Zarządu Związku Zakładów Teologicznych w Polsce. W 1920 r. wchodził w skład Komitetu Obrony Narodowej w Lublinie jako delegat bpa podlaskiego i lubelskiego. Ks. rektor Szymański w 1938 r. został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta”. Ogromny dorobek naukowy ks. Szymańskiego grupuje się wokół zagadnień polityki społecznej, polityki ekonomicznej i etyki chrześcijańskiej. Zm. 5 X w Bełżycach. Sp. ks. dr A. Szymański, rektor KUL, „UDL” 1946 XI; Ks. Z. Goliński, Sp. ks. dr A. Szymański, rektor KUL, L. 1947; tenże, Straty teologicznej nauki polskiej podczas wojny. Środowiska lubelskie KUL, ks. Antoni Szymański rektor KUL (1881—1942), „At. Kapł.” 1947 s. 93—94; Cz. Strzeszewski, Ks. Antoni Szymański; „Ekonomista” 1947 (kw. I) s. 161—162; tenże, Sp. ks. A. Szymański,

„Roczniki Nauk Społecznych” t. 1:1949 s. 1—10; tenże, Sp. ks. A. Szymański, „TP” 1949 nr 37; Lublin w okresie okupacji (1939—1944), oprac. R. Moszyński, L. Policha, L. 1948, s. 60—67; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925, wyd. G. Karolewicz, L. 1978 passim; Działalność KUL w czasie okupacji, wyd. J. Ziółek, L. 1983 passim; Biblioteka KUL, rkp. 1562 Ks. Józef Ogłoska TJ, Ks. Antoni Szymański jako polityk społeczny 1881—1942) passim; AKUL, Rep. 124A, Akta personalne; ADL, Akta KUL Rep. 61 VIII t. 1—3. Jan Ziółek ŚLASKI ROMAN (1886—1963), ekonomista, działacz samorządowy i społeczno-polityczny, publicysta, prezydent m. Lublina. Ur. 13 II w Wyżniancu (ówczesny pow. kraśnicki), syn Stanisława, właściciela majątku, i Zofii z Ejsmontów. Uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, które musiał opuścić z powodu udziału w strajku szkolnym 1905 r. Maturę zdał w Brukseli jako eksternista (1905). W r. 1910 na tamtejszym Uniwersytecie ukończył studia ekonomiczne, a w r. 1914 obronił pracę i uzyskał stopień kandydata nauk filozoficznych w zakresie ekonomii. W l. 1914—1916 odbył studia z księgowości w Wyższej Szkole Przemysłowej w Brukseli. Od r. 1916 pracował w Bibliotece Czartoryskich w Paryżu, tam nawiązał kontakt z przywódcą endecji Romanem Dmowskim, wiążąc się na trwałe z ideologią tego stronnictwa. Do kraju powrócił 1 III 1917 r. i podjął pracę w samorządzie miejskim Lublina, z którym związany był przez 31 lat. W l. 1917—1927 i 1929—1939 był naczelnikiem Wydziału Finansowego Magistratu, a w l. 1923—1929, ławnikiem w kolegium Magistratu w Lublinie. Wybitny znawca finansów miejskich, usilnie pracował nad uzdrowieniem gospodarki budżetowej Lublina. Był zwolennikiem oraz ekspertem w sprawie zaciągnięcia w 1924 r. pożyczki inwestycyjnej od Tow. Ulen and Company w Nowym Jorku na budowę urządzeń komunalnych w Lublinie. W l. 1917—1939 był członkiem Związku Ludowo-Narodowego (ZLN) i SN; od 6 V 1928 r. pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Wojewódzkiego ZLN w Lublinie. Od r. 1919 był redaktorem endeckiego „Głosu Lub.”, a w l. 1922—1924 redaktorem naczelnym, reprezentował umiarkowane poglądy polityczne. W l. 1919—1939 działał w licznych organizacjach społecznych w Lublinie, m.in. w Towarzystwie Pomocy Polonii Zagranicznej (prezes), Lidze Morskiej i Kolonialnej, Towarzystwie Ekonomicznym, Towarzystwie Muzycznym (prezes). Wojewoda lubelski 10 IX 1939 r. powołał Śląskiego na prezydenta m. Lublina. Na stanowisku tym energicznie zajął się usunięciem zniszczeń spowodowanych działaniami wojennymi we wrześniu 1939 r., przyczynił się do uratowania cennych dzieł sztuki i kultury narodowej, organizował pomoc dla ludności biednej. 1 VIII 1941 r. przez władze niemieckie został usunięty ze stanowiska i osadzony w więzieniu na Zamku Lubelskim, z którego został zwolniony dopiero 26 III 1943 r. Po wyzwoleniu od sierpnia 1944 r. pełnił funkcję naczelnika Wydziału Finansowego Zarządu Miejskiego w Lublinie (do 1948). Cieszył się autorytetem wśród mieszkańców miasta. W latach 1944—1946 był dwukrotnie aresztowany i więziony przez ówczesne władze polskie. W lipcu 1947 r. został powołany przez Radę Państwa w skład delegacji polskiej na VII Międzynarodowy Kongres Miast w Paryżu. Referował tam problemy finansowe miast polskich, opracował też sprawozdanie z jego przebiegu dla władz naczelnych. Od stycznia 1948 r. był członkiem Rady Administracyjno-Samorządowej przy Centralnym Komitecie Stronnictwa Demokratycznego, a od 1 III jednocześnie sekretarzem Komisji Finansów Komunalnych, działającej przy tej Radzie. Od r. 1945 prowadził na KUL wykłady z gospodarki komunalnej. Opracował wspomnienia dotyczące ostatnich lat okupacji austriackiej w Lublinie (1917—1918). Zra. 30 IV w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1938). Z

małżeństwa zawartego w r. 1920 z Eugenią Górczak pozostawił dwie córki: Zofię (ur. 1922) i Barbarę (ur. 1939), biologa. „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1927 nr 11 s. 240; 1929 nr 6 s. 636—37; nr 7—8 s. 637; 1935 nr 14 s. 1465—67; R. Ślaski, Ostatnie lata okupacji austriackiej w Lublinie 1917 i 1918, „Najnowsze Dzieje Polski 1914—1939” t. 12: 1967 s. 216—55; Z. Łupina, Zasięg organizacyjnych i politycznych wpływów endecji w województwie lubelskim w latach 1927—1930, „RL” t. 11 : 1968 s. 71—96; R. Wojdaliński, „Głos Lubelski” podczas okupacji austriackiej (1915—1918). Wspomnienie, „Roczn. Hist. Czasop. Polsk.” t. 14 : 1974 nr 1 s. 93—115; Lublin w dokumencie 1317—1963, oprac. F. Cieślak, H. Gawarecki, M. Stankowa, L. 1976 s. 236—237, 269—270; J. Marczuk, Źródła i struktura dochodów miasta Lublina w latach 1918—1939, „Finanse” 1976 nr 8 s. 46—49; J. Marczuk, Gospodarka finansowa samorządu miasta Lublina w latach 1918—1939, „Roczn. Dz. Społ i Gosp.” t. 39 : 1978 s. 53—75; tenże, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 68—69 passim (tutaj jego zdjęcie jako naczelnika Wydz. Finans. Magistratu; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 24—25, 157, 249; R. Wojdaliński, Listy do Romana Ślaskiego z lat 1960—1962. W prywatnych zbiorach córki Barbary Ślaskiej; M. S. Pajdowski, Rękopis przemówienia nad grobem Romana Ślaskiego. W prywatnych zbiorach córki Barbary Ślaskiej; APL, ZML 1918—1939 W Og. sygn. 9, 43; Informacje Romana Ślaskiego (1960—1962); Zbiory rodzinne w posiadaniu córki Barbary Ślaskiej i jej informacje (1987). Józef Marczuk ŚLIWIŃSKI TADEUSZ (1898—1976), malarz. Ur. 16 VII w Lublinie, gdzie ukończył również średnią szkołę filologiczną. W l. 1916—1918 studiował rysunek i malarstwo pod kierunkiem J. Mehoffera w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Od r. 1919 rozpoczął nauczanie rysunku, zajęć praktycznych i wychowania estetycznego w szkołach w Lublinie; pracę tę wykonywał z przerwą w czasie okupacji do 1958 r. W wolnych chwilach wiele rysował i malował, ugruntowując własną pozycję artystyczną. W r. szk. 1927/1928 wykonał 40 barwnych obrazów do pogadanek przyrodniczych i etycznych dla pierwszej klasy Szkoły Powszechnej nr 10 w Lublinie. Prace te zyskały ogólne uznanie nauczycielstwa i władz szkolnych, co zadecydowało o ich wystawieniu na VI Międzynarodowym Kongresie Rysunków w Pradze. W 1936 r. był współzałożycielem Związku Artystów Plastyków w Lublinie i współorganizatorem w następnym roku pierwszej wystawy członków czynnych tego Związku i zaproszonych gości. Podczas okupacji, nie mając możliwości pracy nauczycielskiej, przede wszystkim starał się pracować twórczo. W 1942 r. został wysiedlony wraz z rodziną przez Niemców z miasta. Zaraz po wojnie wrócił do Lublina, gdzie wznowił pracę w szkolnictwie i działalność twórczą. W r. 1950 został zweryfikowany w Warszawie jako członek rzeczywisty ZPAP. Aktywnie włączył się do życia artystycznego, biorąc udział w rozlicznych wystawach plastyki: w klubach, świetlicach, domach kultury, salonach. Uczestniczył w ekspozycjach objazdowych, okręgowych, okolicznościowych, ogólnopolskich. W 1964 r. miał dużą wystawę indywidualną, gromadzącą 49 prac olejnych, akwarel i rysunków, zaprezentowanych głównie w cyklach: „Lublin — Stare Miasto — Podzamcze” i „Puławy — park”. Motywy lubelskie planował przedstawić w publikacji-albumie, co jednak nie doszło do skutku. W 1975 r. odbyła się wystawa jubileuszowa artysty z okazji 55-lecia pracy twórczej. Zapatrzony w przeszłość i terażniejszość swego miasta, utrwał jego zabytki, ulice, aleje, historyczne bramy. Do ulubionych jego tematów należały: Bramy Grodzka i Krakowska, ulice Szambelańska i Trybunalska, katedra, Zamek, kościoły — pobernardyński, podominikański, powiżytkowski, Podzamcze, Ogród Saski. Równie bliski obiekt zainteresowania Śliwińskiego stanowiły

Puławy, ich zabytki i pamiątki; malował pałac Czartoryskich, świątynię Sybilii. Aleje lipową, ruiny schodów angielskich, pałacyk Marynki. Chętnie i często malował Kazimierz nad Wisłą, Zwierzyniec i Zamość. Przeważająca część dorobku Sliwińskiego należy do konwencji realistycznej, ale artysta również eksperymentował, co potwierdzają obrazy przedstawiające malowane ostrymi barwami kubizujące pejzaże fantastyczne i martwe natury. Zm. 9 III w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwatery 30, rząd 16 grób 7). Prace jego poza zbiorami w kraju, znajdują się m.in. w muzeach w Łucku i Debreczynie. Katalog wystawy Tadeusza Sliwińskiego: Akwarele, rysunki, oleje, ZPAP, BWA, L. marzec 1964; J. Kot, [Ziółkowski W.], Z okazji „Lublina” Sliwińskiego, „KiŻ” 1964 nr 17; Plastyka lubelska. Wystawa z okazji 50 rocznicy powstania Związku Artystów Plastyków w Lublinie, Galeria BWA Muz. Okręgowe, L. październik 1986; S.J.R., Jubileusz Tadeusza Sliwińskiego, „Za i przeciw” 1968 nr 33 s. 12 (z podob.); Katalog jubileuszowej wystawy malarstwa Tadeusza Sliwińskiego, z okazji 75-lecia urodzin i 55-lecia pracy twórczej, ZPAP, BWA, L. marzec 1975; Dozór cmentarza rzymkat. w Lublinie przy ul. Lipowej: Księga pochowanych w 1976 r. Michał Domański ŚWIEŻY JANUSZ, Jan Franciszek (1884—1962), malarz, pedagog, etnograf. Ur. 3 X w Horyńcu, woj. lwowskie. Po ukończeniu Szkoły Przemysłowej we Lwowie studiował w ASP w Krakowie (1906—1911) pod kierunkiem Józefa Unierzyskiego i Wojciecha Weissa. Do I wojny światowej działał artystycznie na Huculszczyźnie. Z wybuchem wojny powołany do armii austriackiej, przebywał od r. 1915 w Lublinie, gdzie pracował w zakładzie litograficznym wojskowym, a także odnawiał z malarzem Julianem Makarewiczem freski w kaplicy zamkowej (1917—1918). Po wojnie organizował dział litografii Zakładów Graficznych Ministerstwa Spraw Wojskowych w Warszawie. W r. 1919 odszedł z wojska poświęcając się pracy nauczycielskiej, którą wykonywał do końca życia. Uczył rysunku i historii ubiorów w średnich szkołach w Mińsku Maz., Sosnowcu, Krasnymstawie. Od 1923 r. związał się z Lublinem jako nauczyciel m.in. w Gimnazjum Żeńskim przy ul. Namiestnikowskiej 37 (obecnie Narutowicza); pracę pedagogiczną wiązał z działalnością społeczno-regionalną. W l. 1944—1948 był dyrektorem Gimnazjum i Liceum Przemysłu Odzieżowego w Lublinie i dyrektorem Liceum Sztuk Plastycznych w Nałęczowie. Po czym został okręgowym wizytatorem szkół zawodowych w Kuratorium Lubelskim. Miał też zleczone wykłady w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim o polskiej sztuce ludowej (1952/1953), oraz prowadził rysunek dla etnografii w UMCS (1960—1962). Zainteresowania Świeżego obejmowały sztukę, pedagogikę artystyczną i etnografię. Studia w Krakowie i krótki pobyt wśród Hucułów zbliżyły go do sztuki ludowej. Pracując w Gimnazjum w Krasnymstawie rozwijał u uczniów świadomość walorów zdobnictwa, opierając się na miejscowej twórczości ludowej. Dociekania nad folklorem Lubelszczyzny łączył z pracą w Związku Teatrów i Chórów Ludowych w Lublinie. Prowadził działalność popularyzatorską, projektował kostiumy do inscenizacji Wesela Lubelskiego, adaptując w tym celu zwłaszcza strój krzczonowski i świdnicki. Badając lubelską sztukę ludową (głównie stroje regionalne) zgromadził archiwum fotografii i materiałów terenowych (filmy i klisze, bruliony notatek, rysunki, fragmenty strojów i tkanin). Ogłosił drukiem większe prace, m.in.: Ludowy ubiór i haft krzczonowski (1938), Stroje ludowe Lubelszczyzny (1959), Strój podlaski (1959), Lubelskie stroje głów kobiecych (1961) i artykuły: Pisanki (1918), Swojski ornament w szkole średniej (1923), Ubiory ludowe z terenu województwa lubelskiego (1938), Świątkarze bilgorajscy (1947), Stroje ludowe i pseudoludowe (1950). Ponadto współpracował z innymi autorami, wykonując linoryty, litografie i rysunki kolorowe do publikacji T.

Seweryna Kożusznictwo i torebkarstwo w Kosowie (1924) i S. Dąbrowskiego Pisanki lubelskie (1936). Świeży był członkiem przedwojennego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie; po wojnie należał do ZPAP, współdziałał z lubelskim Muzeum jako doradca od sztuki i stroju ludowego, brał udział w organizowaniu niektórych wystaw. Przewodniczył Wojewódzkiej Radzie Kultury i Sztuki; był sekretarzem w Radzie Nadzorczej Towarzystwa Przemysłu Ludowego i Towarzystwa Ochrony nad Zabytkami, doradcą w zakresie stroju CPLiA, lubelskiego Zespołu Pieśni i Tańca, a także zespołu artystycznego „Mazowsze”. Działał w Polskim Towarzystwie Ludoznawczym (od 1945), zrazu jako wiceprezes, następnie prezes lubelskiego Oddziału PTL. Za swą pracę otrzymał Złoty Krzyż Zasługi ((1955) i nagrody: miasta Lublina (1958), województwa lubelskiego (1961), Ministra Kultury i Sztuki (1958) z okazji jubileuszu czterdziestolecia działalności kulturalnooświatowej. Zm. 3 X w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekcja 4b). [Gzella L. A.] (Gal), U lubelskiego Kolberga, prof. Janusza Świeżego, „Kurier Lub.” 1957 nr 153—154 s. 3; tenże, Jubileusz prof. Janusza Świeżego, „Kurier Lub.” 1958 nr 306/307 s. 3; M. Knorr, Czterdzieści lat w służbie lubelskiego folkloru, „KiŻ” 1958 nr 42 s. 1; taż Kolorowe rozmowy, „KdŻ” 1962 nr 39 s. 1; J. Optołowicz Janusz Świeży, „Prace i Materiały Etnograficzne” t. 18 : 1961 cz. 1 s. 387; R. Karaś, Lubelski Kolberg, „Kurier Lub.” 1962 nr 24 s. 3; H. Zwolakiewicz, Profesor Janusz Świeży, „Lud” t. 48 : 1962 s. 578—581; R. Reinfuss, Zmarł Janusz Świeży, „Polska Sztuka Ludowa” r. 17 : 1963 nr 1 s. 40; Materiały do dziejów ASP w Krakowie 1895—1939, Kr. 1969 s. 412. Michał Domański ŚWITALSKA MARIA, ps. Jadwiga, Marysia, Skalska (1914—1943), nauczycielka, instruktorka ZHP: podharc mistrzyni (1936), harcmistrzyni (1939). Ur. 22 III w Lublinie, córka Stanisława, majstra w Lubelskiej Fabryce Wag, i Antoniny z Furtaków. W czerwcu 1933 r. ukończyła Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie w Lublinie. Od jesieni tego roku do czerwca 1936 r. pracowała jako opiekunka dzieci w Koedukacyjnej Szkole Powszechnej Wacławy Arciszowej w Lublinie. W r. szk. 1936/1937 odbyła praktykę nauczycielską w Szkole Powszechnej nr 9 (ul. Strażacka) i zaliczyła I rok studiów filozoficznych jako słuchaczka nadzwyczajna Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, a w r. szk. 1937/1938 uczyła w Szkole Powszechnej nr 2 w Garwolinie. Po przeniesieniu się we wrześniu 1938 r. do szkoły powszechnej w Nałęczowie, wznowiła studia na KUL. W marcu 1939 r. zdała egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych, a w czerwcu zaliczyła drugi rok studiów. Do ZHP wstąpiła ok. 1925 r. W l. 1930—1935 była drużynową 6 Lubelskiej Drużyny Harcerskiej Żeńskiej przy Szkole Powszechnej nr 12 {ul. Jezuicka), a w l. 1934—1935 także instruktorką objazdową komendy Chorągwi Lubelskiej Harcerki i komendantką Hufca Harcerki Hrubieszów. W styczniu 1935 r. ukończyła kurs łączności w Wojskowym Centrum Wyszkożenia Łączności w Zegrzu, w marcu — kurs ratownictwa ogólnego i przeciwgazowego dla Instruktorów Drużyn Ratowniczych PCK, a w lipcu tego roku — radiowy kurs krótkofalowy w 1 Pułku Radiotelegraficznym w Warszawie. Od września 1935 r. była komendantką Hufca Harcerki Lublin II, od jesieni 1936 r. referentką Przysposobienia do Obrony Kraju w Komendzie Chorągwi Lubelskiej Harcerki, a od października 1937 r. komendantką Hufca Harcerki Garwolin. Jesienią 1938 r. objęła drużynę harcerki przy szkole powszechnej w Nałęczowie. W czasie przerw wakacyjnych uczestniczyła w harcerskich obozach i kursach, pełniąc wielokrotnie funkcję komendantki. W początkach 1939 r. mianowana została komendantką Pogotowia Harcerki Chorągwi Lubelskiej. W końcu sierpnia tego roku zorganizowała w Lublinie przy ul. Zielonej punkt dyspozycyjny Pogotowia Harcerki, działający do połowy września. W czasie

okupacji nadal uczyła w Nałęczowie w szkole powszechnej i na tajnych kompletach. Od jesieni 1939 r. współorganizowała konspiracyjną Chorągiew Lubelską Harcerek i była członkiem jej komendy. W 1940 r. kierowała harcerskim zespołem łączniczek i kurierek przydzielonych do Komendy Okręgu Lubelskiego ZWZ. Po zorganizowaniu w Okręgu Lubelskim AK WSK objęła w niej funkcję kierowniczkę sekcji łączności konspiracyjnej. Komendantka Pogotowia Harcerek Józefina Łapińska 8 IX 1943 r. mianowała ją komendantką Chorągwi Lubelskiej Harcerek. Wycofana została wówczas ze służby w WSK. W drodze powrotnej z odprawy komendantek chorągwi w Warszawie 2 XI 1943 r. została aresztowana w pociągu i osadzona w areszcie w Dęblinie. Tego samego dnia odebrała sobie życie. Pochowano ją na cmentarzu w Irenie k. Dęblina. W październiku 1947 r. zwłoki ekshumowano i przewieziono do grobowca na cmentarzu przy ul. Unickiej w Lublinie, ufundowanego ze składek harcerek dla dwóch komendantek konspiracyjnej chorągwi: Marii Świtalskiej i Marii Walciszewskiej (1902—1941). Pośmiertnie odznaczona Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy (rozkaz Komendy Okręgu Lubelskiego AK nr 50 z 7 lutego 1944 r. na podstawie rozkazu Komendanta Głównego AK nr 112/BP). Ulica w Nałęczowie, przy której mieszkała, nosi imię Marii Świtalskiej. Arciszanki swojej przełożonej, L. 1937; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. I, L. 1971 s. 314; Harcerki 1939—1945, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1983 passim; Harcerki 1939—1945. Relacje — pamiętniki, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1985 passim; K. Jarzembowski, Maria Świtalska 1914—1943, „Harcerstwo” 1988 nr 8 s. 28—32 (tu mylna informacja o okresie pracy w szkole W. Arciszowej); Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939—1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej, oprac. H. Michalska i in., W. 1988 s. 399 (tu mylne daty urodzenia i śmierci); AKUL, Teczka studencka; AGKZHP Sprawozdanie Komendy Pogotowia Harcerek za okres 1939—1943; Dokumenty osobiste (kopie w zbiorach autora); Informacje siostry Sabiny Bednarskiej oraz Danuty Januszajtis-Poieciowej i Małgorzaty Szewczyk. Kazimierz Jarzembowski

TACZAK STANISŁAW (1874—1960), inżynier, generał brygady WP, dowódca Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 8 IV w Mieszkowie, pow. Jarocin. Syn Andrzeja, oberżysty, i Balbiny z Warasieckich. Absolwent gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a następnie Akademii Górniczej we Freiburgu; był asystentem Politechniki Berlińskiej. Należał w tym okresie do PPS, z której wystąpił; działał także w różnych stowarzyszeniach młodzieży polskiej w Niemczech. Zmobilizowany do armii pruskiej kampanie I wojny światowej odbył w stopniu młodszego oficera rezerwy. W 1916 r. był instruktorem w 6 pp Leg., który stacjonował w Nałęczowie, a następnie w Dęblinie. Po kryzysie przysięgowym wykazał dużą aktywność w tworzeniu Polskiej Siły Zbrojnej. W listopadzie 1918 r. był pierwszym oficerem b. armii pruskiej, który zgłosił się do powstającego WP. Pod koniec grudnia 1918 r. w stopniu majora został głównodowodzącym powstania wielkopolskiego i funkcję tę sprawował do chwili przybycia w styczniu 1919 r. gen. Dowbora-Muśnickiego. Przeszedł wówczas do pracy w sztabie Okręgu Generalnego Poznań. W październiku tego roku otrzymał przeniesienie do pracy w Ministerstwie Spraw Wojskowych, skąd w kwietniu 1920 r. przeszedł do linii na dowódcę 69 pp (później 11 pułku strzelców Wlkp.). Pułkiem tym dowodził podczas wojny polsko-sowieckiej na froncie północnym. Od maja 1920 r. do stycznia 1921 r. dowodził 34 Bryg. Piech. W czerwcu awansował na stopień podpułkownika, a w maju następnego roku pułkownika. W styczniu 1921 r. otrzymał nominację na dowódcę 17 DP w Gnieźnie, pozostając na tej funkcji do października 1928 r. Podczas zamachu majowego opowiedział się po stronie rządu i Prezydenta RP, podciągając swoją dywizję pod Warszawę, ale nie wprowadził jej do walki. W październiku 1928 r. objął stanowisko dowódcy Okręgu Korpusu nr II w Lublinie i pełnił tę funkcję do lutego 1930 r., kiedy przeniesiony został w stan spoczynku. Pod jego patronatem została wydana książka o Dziesięcioleciu akcji oświatowej i społecznej w Korpusie Lubelskim. Jeszcze jako dowódca 17 DP był inicjatorem kilku przedsięwzięć upamiętniających czyn powstańczy Wielkopolski. Po odejściu z wojska podjął działalność kombatancką w środowisku powstańców oraz wydawniczą. We wrześniu 1939 r. postanowił oddać swoją osobę do dyspozycji władz wojskowych. Podczas podróży do Warszawy dostał się do niewoli i trafił do oflagu w Prenzlau, a wyzwolenia doczekał w oflagu Murnau. Po rekonwalescencji we Francji wrócił do kraju i zamieszkał wraz z żoną w Janikowie na Kujawach. Zm. 2 III w Malborku. Po wieloletnich staraniach spoczął w listopadzie 1988 r. na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha. Odznaczony był min. Orderem Krzyża Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Polonia Restituta 3 kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych, francuską Legią Honorową. Z małżeństwa (1904) z Ewą Wichman, absolwentką berlińskiej ASP, miał syna Stanisława i córkę Aleksandrę. W. Kwiatkowski, Dziesięciolecie akcji oświatowej i społecznej w korpusie lubelskim, L. 1929; S. Jellenta, Pierwszy dowódca, „Kierunki” 1986 (13 IV); M. Wrzosek, Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918—1921, B. 1988; B. Polak, General Stanisław Taczak. 1874—1960, P. 1988, tenże, Dowódcy Powstania Wielkopolskiego, t. I, Koszalin 1989; A. Czubiński, Przewrót majowy 1926 roku, W. 1989; T. Kryśka-Karski, S. Żurakowski, Generałowie Polski Niepodległej, W. 1991. Maciej SobierajTARAS TADEUSZ (1906—1987), prof. UMCS. Ur. 27 VII w Peczeniżynie, woj. stanisławowskie, w rodzinie nauczycielskiej, syn Ludwika i Marii z domu Mossoro. Studia prawnicze odbył w l. 1924—1928 na UJK, uzyskując dyplom magistra praw, a w r. 1930 stopień naukowy doktora. Od r. 1930 do 1939 pracował w sądownictwie. W l. 1939—1940 brał udział w walkach z Niemcami we Francji w II Dywizji Strzelców Pieszych gen.

Prugar-Ketlinga. Od 1941 do 1944 r. był asystentem na Uniwersytecie we Freiburgu a następnie wykładowcą na Uniwersytecie w Genewie (1944—1946). Po powrocie do Polski w r. 1947 został powołany na stanowisko Prokuratora Okręgowego w Legnicy, gdzie pracował do r. 1949, wykładając w tym samym czasie na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu. W r. 1949 został przeniesiony do Lublina, również na stanowisko Prokuratora Okręgowego; funkcję tę pełnił do r. 1951. Jednocześnie w r. 1950 podjął pracę w UMCS, był jednym z organizatorów tworzonego właśnie Wydziału Prawa. W r. 1952 zorganizował Katedrę Postępowania Karnego i objął stanowisko jej kierownika, w tym też roku został mianowany zastępcą profesora. W r. 1956 uzyskał stopień docenta, a w r. 1964 — nominację na profesora nadzwyczajnego. Kierował w dalszym ciągu Katedrą, która w r. 1970 została przemianowana na Zakład Postępowania Karnego i Kryminalistyki. W tym też roku otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Poza kierownictwem Katedry (Zakładu), sprawowanym do r. 1976, pełnił kolejno we władzach Uczelni i Wydziału funkcje: prodziekana (1952), dziekana (1953—1957), (1964—1972), prorektora (1957—1960), dyrektora Instytutu Prawa Karnego (1972—1976). Działalność Tarasa nie ograniczała się do ram Uczelni. Jako członek Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministerstwie Sprawiedliwości w l. 1965—1968 uczestniczył w pracach nad Kodeksem postępowania karnego i Kodeksem karnym, kodyfikacjami uchwalonymi w r. 1969. W l. 1969—1975 był członkiem i zastępcą przewodniczącego Wyższej Komisji Dyscyplinarnej dla Pracowników Naukowo-Dydaktycznych Szkół Wyższych przy Ministrze Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, później przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Brał udział jako delegat Uniwersytetu w Kongresie Międzynarodowej Komisji Prawników w Wiedniu (1957) i jako delegat Polski w uroczystościach 400-lecia Uniwersytetu w Genewie (1959). Był członkiem rzeczywistym LTN oraz innych towarzystw naukowych i prawniczych. Wynikiem badań naukowych z zakresu prawa karnego, procedury karnej, prawa penitencjarnego i kryminalistyki są następujące ważniejsze artykuły: *Le delit d'espionnage* (1947), *O gwarancjach praw oskarżonego w polskim procesie karnym* (1956), *O dopuszczalności i legalności podsłuchu telefonicznego* (1960), *Szwajcarski system penitencjarny* (1959), *Problems of Revision and Retrial — the Rights of the Dejudant in the Light of the Draft Basic Principles of Soviet Criminal Procedure* (1959), *Social Courts in the USSR* (1963), *Die rechte des Beschuldigten im Vorverfahren des polnischen Strafprozesses* (1964), *Niedozwolone metody śledcze* (1966), *Prawa uwięzionego* (1969), *Przestępstwo szpiegostwa w nowym kodeksie karnym* (1970), *O niektórych zasadach polskiego procesu karnego* (1970), *Ustawa z 2X111960 r. o sprawach z oskarżenia prywatnego, jej założenia i wykładnia* (1962), *Badania oskarżonego w celach dowodowych* (1970), oraz skrypt *Proces karny. Część ogólna* — wspólnie z pracownikami Zakładu (1971, 1972, 1975). Po przejściu na emeryturę w 1976 r. nie zerwał kontaktów z UMCS i prawie do końca 1986 r. prowadził seminaria magisterskie z postępowania karnego, troszcząc się także o swój Zakład. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta, Krzyżem Kawalerskim tegoż orderu, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Zwycięstwa i Wolności, odznaką i tytułem honorowym „Zasłużony dla Lubelszczyzny” oraz „Zasłużony dla woj. rzeszowskiego”. Z Lidią z domu Flielziger miał córkę Elżbietę, mieszkającą obecnie stale w Szwajcarii. Zm. 11 VII, pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. A. Vetulani, *Poza płomieniami wojny*, W. 1976, s. 287; Profesor dr Tadeusz Taras, „*Annales UMCS*” sec. G vol. XXIV 1977; „*Szt. Ludu*” 1987 (15 VII), nekrolog; Profesor dr Tadeusz Taras 1906—1987, „*Annales UMCS*” sec. G vol. XXXIV

1989; AUMCS, Akta osobowe. Edward Skrętowicz TOMCZYK JÓZEF (1913—1991), historyk, archiwista. Ur. 28 II we wsi Księżomierz k. Kraśnika w rodzinie wielodzietnej, syn Macieja i Franciszki. Uczęszczał do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Lublinie, gdzie w r. 1934 otrzymał dyplom nauczyciela szkół powszechnych. Od r. 1936, po odbyciu służby wojskowej, pracował w szkołach w Lublinie i Łosińcu. W r. 1938/1939 podjął studia na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Po wybuchu II wojny światowej wrócił do rodzinnego domu. Od r. 1940 do końca wojny pracował nadal w szkolnictwie (Liśnik Duży, Sucha Wólka). Po wojnie zamieszkał na stałe w Lublinie. Kończył studia i pracował w kilku urzędach. W r. 1949 uzyskał tytuł magistra filozofii w zakresie historii na podstawie rozprawy Polska za panowania Augusta III i Stanisława Augusta Poniatowskiego w świetle dzieł Kitowicza. Od 1IV 1950 do 30 IX 1951 r. był asystentem Archiwum Państwowego w Lublinie. Od 1 X 1951 do 30IX 1954 r. pracował na stanowisku starszego asystenta przy Katedrze Historii Nowożytnej (Wydział Nauk Humanistycznych KUL). Od 1 XI 1955 r. został ponownie przyjęty do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie na stanowisko archiwisty, później na adiunkta archiwalnego i kustosza. W r. 1962 uzyskał status pracownika naukowo-badawczego; 30 IV 1978 r. przeszedł na emeryturę. Od 1 X 1958 do 1 11971 r. kierował Oddziałem I Archiwum — akt administracji i sądownictwa do r. 1918. W środowisku naukowym Tomczyk był uważany za znawcę dziejów powstania styczniowego w Lubelskiem i na Podlasiu. Dorobek publikowany w tym zakresie obejmuje artykuły: Ludność Łukowa i powiatu łukowskiego w powstaniu styczniowym, w: Z przeszłości Ziemi Łukowskiej, L. 1959 s. 68—95; Lublin w okresie powstania styczniowego, „RL” t. IV : 1961 s. 129—170; Stosunek ludności Chełma do powstania styczniowego w: Ziemia Chełmska, L. 1961 s. 204—210; Organizacja cywilno-wojskowa powstania styczniowego w Lubelskiem i na Podlasiu, „RL” t. VI : 1963 s. 7—70, Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, „Archeion” t. XL : 1964 s. 43—55; Józef Seweryn Liniewski. Pamiętnik. Fragment z lat 1861— 1864, wstęp i oprac., w: Powstanie styczniowe na Lubelszczyźnie. Pamiętniki, pod red. T. Mencla, L. 1966 s. 133—180 i PSB, t. 17 s. 372—373; Władysław Dąbrowa-Żelikowski, wspomnienia moje z 1963, w: Powstanie styczniowe na Lubelszczyźnie..., s. 183—198; Stanisław Mackiewicz 1796— 1879 — gubernator cywilny lubelski, PBS, t. 19 s. 90—91; Rozkazy gen. Aleksandra Chruszczowa, naczelnika wojennego oddziału lubelskiego z lat 1863—1864, „R” t. XXIV : 1976 s. 2 s. 137—194; Lubartów w powstaniu styczniowym, w: Lubartów, z dziejów miasta i regionu, L. 1977 s. 281— 288; Apolinary Marcei Pluciński 1829—1883, naczelnik m. Lublina w okresie powstania styczniowego, [współautor] PBS, t. 26 s. 746—748. Współpracował z Lubelskim Oddziałem PTH. W cyklu odczytów „Patroni lubelskich ulic” przygotował hasło „Henryka Pustowójtówna”. W r. 1973 był autorem biografii patronów ulic na osiedlu im. Powstania styczniowego w Lublinie (Konstantynów). Nie mały dorobek naukowy osiągnął jako archiwista. Niezmiernie cenną jego publikacją jest Przewodnik po zespole akt Kancelarii Gubernatora Lubelskiego z lat 1866— 1917, (wyd. NDAP, W. 1966, ss. XXXI, 123), Katalog planów miast w zbiorach Archiwum Państwowego w Lublinie (współaut., wyd. NDAP i Instytutu Urbanistyki i Architektury, W. 1951). Opracował archiwalnie Akta adwokata Forum Nobilium Filipa Obniskiego 1796—1810. Był współautorem opracowań zespołów akt, m.in. Chełmskiego Konsystorza Prawosławnego 1905—1915; akt komisji urzędów gubernialnych ds. włościańskich i komisarzy powiatowych guberni lubelskiej. Zm. 7 XI w Lublinie. Został pochowany na cmentarzu we wsi Księżomierz. APL, Akta personalne mgr. Józefa

Tomczyka; Informacje żony dr Marii Tornczykowej; J. Tomczyk, Przywódcy powstania styczniowego w Lubelskiem i na Podlasiu, L. 1992 (zdjęcie i życiorys autora na okładce książki). Anna Teresa Pawłowska TUMIDAJSKI KAZIMIERZ, ps. Edward, Grabowski Kazimierz, Marcin {1897—1947), pułkownik AK, komendant Okręgu Lubelskiego AK. Ur. 28 II w Radłowie k. Tarnowa w rodzinie chłopskiego działacza społecznego. Po ukończeniu gimnazjum w Tarnowie wstąpił do Legionów, gdzie otrzymał przydział do 6 pp, do kompanii dowodzonej przez jego starszego brata Aleksandra (zm. 1919). Po kryzysie przysięgowym został internowany na Węgrzech, skąd uciekł do korpusu gen. Hallera na Ukrainie, ale w bitwie pod Kaniowem dostał się do niewoli niemieckiej, z której zdołał uciec. Poświęcił się teraz działalności w POW (Komenda Naczelna 3) w Kijowie, którą prowadził do października 1919 r. W wojnie polsko-sowieckiej był dowódcą kompanii w 6 pp Leg. Następnie służył min. w Oddziale II Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu nr IX w Brześciu Lit., w Departamencie Piechoty Ministerstwa Spraw Wojskowych, w 36 pp Legii Akademickiej w Warszawie i w 2 pułku strzelców podhalańskich w Sanoku jako dowódca III baonu. Na stopień kapitana awansował w 1924 r., a majora w 1931. W kampanii wrześniowej również dowodził III baonem 2 pułku strzelców podhalańskich (później baon włączony był do 156 pp rezerwy, jako baon II). Po rozbiciu baonu w okolicach Radłowa Tumidajski przedostał się do Tarnowa, gdzie już w 1939 r. podjął działalność konspiracyjną; był komendantem miejscowej Organizacji Orła Białego. W początkach 1940 r. został inspektorem SZP-ZWZ w Tarnowie, po czym II zastępcą komendanta Obszaru Płd. ZWZ. Wiosną 1941 r. przeniesiony został do Lublina, początkowo na stanowisko szefa sztabu Okręgu, a na przełomie 1942/1943 r. komendanta. 31 lipca 1944 r. NKWD internowało Tumidajskiego w Chełmie i wkrótce potem był wywieziony do ZSRR, gdzie przebywał w obozie Diagilewo k. Riazania. Zm. 4 VII podczas przymusowego karmienia w trakcie głodówki podjętej przez polskich oficerów w obozie. Został pochowany na cmentarzu w Skopinie. Po ekshumacji prochy Tumidajskiego spoczęły 14 września 1990 r. na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Odznaczony był m.in. Orderem Krzyża Virtuti Militari 4 i 5 kl., Krzyżem Niepodległości z mieczami, czterokrotnie Krzyżem Walecznych. Po wojnie tytułarnie przypisywany ma stopień generała brygady, mimo że nie było oficjalnej nominacji Naczelnego Wodza bądź Prezydenta RP. Ze związku małżeńskiego z Janiną z Oborskich miał dwoje dzieci: Leszka, żołnierza AK, rozstrzelanego w Warszawie w grudniu 1943 r. i Wandę, żołnierza AK, aresztowaną w 1943 r. i wywiezioną do Ravensbrück; wojnę przeżyła. Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, sygn. 2079: I. Caban, Z. Mańkowski, Relacje członków AK i in. organizacji podziemnych na Lubelszczyźnie w l. 1939—1944 oraz ich rodzin, k. 1446—1452 Życiorys K. Tumidajskiego pióra żony Janiny; I. Caban, Z. Mańkowski, ZWZ-AK w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. I—II, L. 1971; Polskie Siły Zbrojne, t. I, cz. 3, Kampania wrześniowa, t. III, Armia Krajowa, Londyn 1953; W. Steblik, Armia „Kraków” 1939, W. 1975; Armia Krajowa w dokumentach, t. V, Londyn 1978; A. Pietrzykowa, Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej, W. 1984; I. Caban, Lublin. Lipiec'44, L. 1984; I. Rowecka-Mielczarska, Ojciec. Wspomnienia córki gen. Stefana Roweckiego, W. 1985, Po latach wrócił do Ojczyzny. Gen. bryg. Kazimierz Tumidajski — „Marcin” (1897—1947), „Polska Zbrojna” 1991 (13—15 IX). Maciej Sobieraj TURCZYNOWICZ JAN LEON (1885—1934), adwokat, prezydent m. Lublina, prezes Rady Miejskiej Lublina. Ur. 30 III w Lublinie, syn Piotra, rejenta, powstańca 1863 r., i Antoniny z Resselewskich. Na wniosek ojca 16 X 1903 r. zostało mu przyznane prawo do szlachectwa wraz z wpisaniem nazwiska do księgi herbowej Guberni Lubelskiej. Po

ukończeniu IV Gimnazjum w Warszawie, studiował prawo na uniwersytetach w Petersburgu i Dorpacie, gdzie uzyskał dyplom w 1912 r. Po powrocie do kraju początkowo pracował jako pomocnik adwokata przysięgłego i odbywał aplikację w Lublinie. 26 III 1918 r. został zaliczony przez Sąd Okręgowy w Lublinie w poczet adwokatów przysięgłych. Do 26 X 1934 r. był adwokatem, prowadził w Lublinie jedną z największych kancelarii. Jednocześnie pełnił odpowiedzialne funkcje w Izbie Adwokackiej, był dziekanem Okręgowej Rady Adwokackiej (1931—1932). Dobry mówca i organizator, miał poczucie rzetelności w wykonywaniu obowiązków zawodowych. W l. 1916—1927 prowadził aktywną działalność w samorządzie Lublina. Trzykrotnie został wybrany radnym: w 1916, 1918 i 1919 r. Od końca 1916 r. kolejno pełnił funkcje z wyboru: wiceprezydenta (28X111916— 11 X 1917) i prezydenta Lublina (22 X 1918—20 III 1919) oraz prezesa Rady Miejskiej w Lublinie (31 VII 1919—2 V 1927). Od 22 I 1918 r. był członkiem--współzałożycielem Rady Szkolnej Lublina. Położył duże zasługi w organizowaniu gospodarki miejskiej oraz administracji komunalnej w Lublinie w ostatnich latach okupacji austriackiej i w początkach niepodległości. Był współ inicjatorem zaciągnięcia w 1924 r. pożyczki inwestycyjnej od Tow. Ulen and Company w Nowym Jorku na budowę urządzeń komunalnych w Lublinie. Zginął śmiercią samobójczą 26 X w Lublinie w nie wyjaśnionej okolicznościach i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony min. Orderem Polonia Restituta (1933 r.). W małżeństwie z Natalią z Segnów (1909) miał córki Antoninę (ur. 1910) i Ewę (ur. 1914) oraz syna Piotra (ur. 1916), architekta. „Z.Lub.” 1916 nr 642; 1917 nr 190; 1918 nr 513; S. Krzykała, Stosunki społeczno-polityczne w Lublinie w latach 1864—1918, w: Dzieje Lublina. Próba syntezy, t. I, L. 1965 s. 313—320; R. Ślaski, Ostatnie lata okupacji austriackiej w Lublinie 1917 i 1918, „Najnowsze Dzieje Polski 1914—1939” t. 12 : 1967 s. 216—55; J. Marczuk, Walka ugrupowań politycznych w Radzie Miejskiej Lublina w latach 1919—1927, „RL” t. 9 : 1968 s. 41—69; tenże, Samorząd miasta Lublina w latach 1915—1918, „Kwart. Hist.” 1979 nr 2 s. 281—296; J. Lewandowski, Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914—1918, W. 1980; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 67 passim; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 39; AORAL, Akta personalne adw. J. Turczynowicza, tęcz. 28; APL, MML, sygn. 2, 7; ZML 1918—39, Kancelaria Rady Miejskiej, sygn. 41; W Og sygn. 6; Materiały rodzinne w posiadaniu syna Piotra i jego relacje; Informacje adw. Aleksandra Czapskiego i adw. Andrzeja Modrzewskiego z Lublina (1987). Józef Marczuk UZIEMBŁO WŁADYSŁAW, ps. Juliusz, August (1887—1980), działacz socjalistyczny i samorządowy, wiceprezydent m. Lublina, poseł na Sejm II Rzeczypospolitej. Ur. 3 V w Pokrowskoje (gub. twerska), syn Tomasza Józefa, działacza ruchu socjalistycznego, przebywającego tam wówczas na zesłaniu, i Katarzyny, Rosjanki, lekarza, córki Aleksieja Gołowaczowa, ekonomisty. Ukończył średnią szkołę przemysłową we Lwowie w r. 1906. Od r. 1902 był członkiem szkolnych kółek „Promienistych”. Pracę zawodową podjął jako ślusarz w fabryce Zielesińskiego w Warszawie. Tam wstąpił do PPS (1906) i prowadził konspiracyjną drukarnię partii. Tropiony przez policję carską uciekł przed aresztowaniem do Austrii i pracował jako elektromonter. W r. 1912 wyjechał do Rosji i został zatrudniony przez firmę Dynamo w Moskwie przy budowie urządzeń elektrycznych. Był więziony za działalność polityczną (1915—1916). W r. 1917 w Charkowie znalazł się wśród założycieli Zjednoczenia Socjalistycznego Polskiego. Uczestniczył w rewolucji październikowej na Ukrainie. Po powrocie do kraju w 1918 r. osiadł w Lublinie. Na początku listopada tego roku uczestniczył w pracach Tymczasowego Rządu

Ludowego Republiki Polskiej w Lublinie. 5 XI 1918 r. został członkiem, a następnie przewodniczącym Rady Delegatów Robotniczych w Lublinie. 23 II 1919 r. został wybrany radnym miejskim z listy PPS, a 20 III tego roku Rada Miejska wybrała go na wiceprezydenta Lublina. Na stanowisku tym położył znaczne zasługi dla rozwoju opieki społecznej, aprowizacji ludności oraz zatrudnienia bezrobotnych poprzez podejmowanie prac publicznych. Dał się poznać jako utalentowany organizator i mediator w rozstrzyganiu trudnych problemów miasta. Był bezkompromisowym, aktywnym polemistą. Umiał podejmować śmiałe decyzje, znany był z nowatorstwa w zarządzaniu powierzonymi mu wydziałami Magistratu. W rozwoju samorządu dostrzegał drogę do uspołecznienia i przygotowania działaczy zdolnych nie tylko do umiejętnego krytykowania, ale i do twórczej pracy. W l. 1919—1923 był przewodniczącym Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS w Lublinie oraz delegatem na Kongres Zjednoczeniowy tej partii w Krakowie w kwietniu 1919 r. Wygłosił programowy referat na temat taktyki partii w samorządzie miejskim na zjeździe działaczy samorządowych w październiku 1919 r. w Warszawie. W r. 1922 został wybrany posłem na Sejm z listy PPS, co zadecydowało o jego odejściu z Lublina. Na polecenie władz centralnych PPS w 1923 r. zrzekł się stanowiska wiceprezydenta tego miasta i podjął pracę w sejmowej Komisji Administracyjnej, rozpatrującej projekty uchwał dotyczących ustroju samorządu terytorialnego. Należał do Komisji Odbudowy Kraju i Komisji Specjalnej do Badania Więzień. Od 1927 do 1930 r. był wiceprezydentem Radomia, w l. 1930—1935 był kolejno zatrudniony w Magistracie Łodzi, w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej i w budownictwie mieszkaniowym w Gdyni, a w l. 1935—1939 pełnił funkcję wiceprezydenta Piotrkowa Trybunalskiego. Był członkiem Rady Naczelnej PPS (1919—1939). Podczas okupacji (1939—1944) kierował laboratorium mikrofotografii PPS (WRN) i placówką AK „Czarownica”, zajmującą się utrzymywaniem łączności z Londynem. Po wyzwoleniu działał w odrodzonej PPS. Zawodowo pracował m.in. w Ministerstwie Przemysłu Budowlanego oraz w przedsiębiorstwie budowlanym w Jeleniej Górze. W r. 1957 przeszedł na emeryturę. Opublikował Wspomnienia 1900—1939 (1965). Zm. 3 XII w Warszawie; pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. Był trzykrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Wandą Rowińską miał córkę Zofię, zamężną Charszewską, z drugiego z Janiną Pawłowską pozostawił córkę Ludwikę Alicję. Z trzeciego małżeństwa z Olgą Bogusz nie miał dzieci. Zjazd działaczy samorządowych PPS (4 i 5 X 1919), W. 1920 s. 19; T. i W. Rzepeccy, Sejm i Senat 1922—1927, P. 1923; W. Uziembło, Wspomnienia 1900—1939, W. 1965; J. Marczyk, Wybory do Rady Miejskiej w Lublinie w 1919 roku, „RL” t. 9 : 1966 s. 319—31; E. Horoch, Działalność Milicji Ludowej na Lubelszczyźnie w latach 1918—1919, „RL” t. 9 : 1968 s. 25—39; S. Krzykała, Rady Delegatów na Lubelszczyźnie 1918—1920, L. 1968 s. 101 passim; A. Leinwand, Pogotowie Bojowe i Milicja Ludowa w Polsce 1917—1919, W. 1972 passim; „Życie Warszawy” 1980 nr 287 s. 11 (nekrolog); J. Marczyk, Partie robotnicze w wyborach samorządowych w Lublinie 1918—1939, „Z pola walki” 1980 nr 1 s. 20—26; tenże, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 65, 71—72 passim (fot.); tenże, Lubelskie czasy Władysława Uziembły, „K.Lub.” 1985 s. 41—44 (fot.); APL, ZML 1918—39, KRM sygn. 9, 41; Dokumenty osobiste i materiały przekazane przez Władysława Uziembłę i jego informacje (1962, 1973). Józef Marczyk UHORECZAK FRANCISZEK (1902—1981), geograf i kartograf, profesor UMCS. Ur. 27II w Wygnance, pow. Czortków (w ówczesnej Galicji Wschodniej), syn Bronisława, maszynisty parowozowego, i Marceli z domu Krempa. Naukę w gimnazjum klasycznym, przerwana uczestnictwem w wojnie 1920 r., ukończył w

Czortkowie w 1922 r. Studiował na UJK, początkowo chemię, następnie geografię pod kierunkiem prof. Eugeniusza Romera, pracując równocześnie w Katedrze Geografii UJK (1928—1933) i Zjednoczonych Zakładach Kartograficznych i Wydawniczych „Książnica-Atlas” (1928—1932). Doktorat uzyskał na podstawie dysertacji Z metodyki badań nad osadnictwem („Czas. Geogr.” t. X : 1932). Następnie pracował w różnych instytucjach naukowych i planistycznych Lwowa. W 1933 r. z przyjaciółmi założył i współredagował miesięcznik geograficzny „Z bliska i z daleka”, w l. 1937—1938 redagował „Przegląd Krajoznawczy”. Wojnę spędził we Lwowie. Do Polski repatriował się wiosną 1946 r. i na 3 lata zamieszkał w Krakowie. Podjął pracę w Ministerstwie Ziem Odzyskanych, następnie w Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Krakowie, później w podobnej placówce w Katowicach. Jednocześnie prowadził wykłady z geografii i kartografii na UJ a w l. 1947—1948 redagował miesięcznik krajoznawczy „Ziemia”. We wrześniu 1949 r. przeniósł się do Lublina, gdzie podjął pracę w Biurze Regionalnym Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (do 1952 r.) oraz na UMCS. Praca naukowa i dydaktyczna stała się wkrótce główną domeną jego działalności, wiążąc go z UMCS i z Lublinem do końca życia. Rozpoczął ją od stanowiska zastępcy profesora i kierownika Katedry Geografii Ekonomicznej (wówczas Geografii II), którą prowadził do 1964 r. Profesorem nadzwyczajnym został mianowany w r. 1954, profesorem zwyczajnym — w 1968. Był jednym z głównych organizatorów Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi i pierwszym jego dziekanem w l. 1952—1954. W l. 1956—1957 pełnił obowiązki prorektora UMCS. W 1957 r. Senat tej uczelni jednomyślnie wybrał go rektorem, jednak ze względu na stan zdrowia nie przyjął stanowiska. W l. 1964—1972 kierował zorganizowaną przez siebie Katedrą Kartografii, a po przejściu na emeryturę jeszcze przez długie lata brał udział w jej pracach. W KUL był członkiem Rady Naukowej Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce. Uhorczak odznaczał się ogromną aktywnością i z dużym zaangażowaniem pełnił rozmaite funkcje o charakterze społecznym i naukowym w licznych komitetach, komisjach i zespołach przy UMCS, Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego, Instytucie Geografii PAN i Głównym Urzędzie Geodezji i Kartografii. Na podkreślenie zasługuje jego działalność w PTG, w którym od 1948 r. prawie nieprzerwanie był członkiem Zarządu Głównego, a przez trzy kadencje prezesem Lubelskiego Oddziału PTG. Ponadto był organizatorem i kierownikiem wielu agend tego Towarzystwa, m.in. Pracowni Mapy Użytkowania Ziemi, Komisji Kartograficznej i Komisji Słownika Geograficznego Polski, inicjatorem i redaktorem (w l. 1969—1981) „Polskiego Przeglądu Kartograficznego”. Był żarliwym krajoznawcą, w Lublinie znanym z aktywnej działalności w PTK i PTTK. Był również cenionym fachowcem z zakresu planowania przestrzennego, w związku z czym niemal do kresu życia bardzo blisko współpracował z odpowiednimi wojewódzkimi agendami planowania (głównie z WKPG i WPPR), najczęściej kierując pracami różnych komisji naukowo-doradczych. Wiele energii poświęcił działalności w LTN, w którym spełniał obowiązki członka Zarządu Głównego i przewodniczącego Wydziału III Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego i Nauk o Ziemi. Bibliografia jego publikacji obejmuje ponad 170 pozycji. Był geografem o wszechstronnych zainteresowaniach, z preferencją dla kartografii. Zainicjował i współtworzył takie przedsięwzięcia jak Polska przeglądowa mapa użytkowania ziemi (1956, 1957) i Mapa osadnictwa świata (1964, 1966, 1969), uznane za wizytówkę polskiej kartografii i prezentowane na wielu międzynarodowych wystawach i konferencjach. Wniósł duży wkład w zbiorowe opracowanie Geografii powszechnej PWN (1961—1967) jako redaktor kartograficzny oraz autor większości map, w tym bardzo nowatorskich wówczas map

krajobrazowych. Uczestniczył w redakcjach obu wielkich powojennych atlasów geograficznych: Atlasu świata Służby Topograficznej WP oraz Narodowego atlasu Polski, dla którego wykonał wiele map. Znaczny wysiłek włożył w opracowanie Atlasu regionalnego województwa lubelskiego, którego w całości nie udało mu się opublikować. Ponadto był współautorem 5 zeszytu Centralnego katalogu zbiorów kartograficznych w Polsce (1982), autorem Bibliografii prac prof. E. Romera (1955, 1960), cenionych publikacji dotyczących klasyfikacji map tematycznych i metodyki kartograficznej oraz unikalnej książki opracowanej z J. Staszewskim: Geografia fizyczna w liczbach (1959, wyd. II 1966). W ostatnich latach życia podjął próbę wydania nowoczesnego Słownika geograficznego Polski i jego wariantów wojewódzkich. Żonaty z Heleną Hanzlik (zm. 1985), dzieci nie miał. Zm. 8 XI; pochowany został w Lublinie. J. Gurba, 70-lecie urodzin Profesora Franciszka Uhorczaka, „Polski Przegląd Kartograficzny” t. 4 : 1972 s. 97—104; S. Pietkiewicz, Profesor Franciszek Uhorczak 27.11.1902—8.XI.1981 tamże, t. 14 : 1982 s. 2—5; M. Sirko, Franciszek Uhorczak (27 U 1902—8 XI 1981), „Czas. Geogr.” 1982 z. 3—4 s. 352—354; J. Mościbroda, Franciszek Uhorczak 1902—1981, „Klub.” 1984 s. 225—228; tenże, Główne kierunki działalności naukowej Zakładu Kartografii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w latach 1964—1984, w: 20 lat Zakładu Kartografii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, L. 1984; Z kręgu Romerydów. Profesor Franciszek Uhorczak, red. S. Gurba, L. 1984; J. Gurba, Franciszek Uhorczak (1902—1981), w: Sylwetki bibliofilów lubelskich, L. 1985 s. 85—91; S. Gurba, Bibliografia prac prof. dr Franciszka Uhorczaka, L. 1986. Jan Gurba, Jerzy Mościbroda VETTER AUGUST KAROL (1847—1907), przemysłowiec, działacz społeczny i filantrop. Ur. 16 I w Lublinie, syn Karola i Szarloty. Po śmierci ojca odziedziczył wraz z młodszym bratem Juliuszem znaczny majątek w postaci: kapitału, dwóch zakładów przemysłowych (browaru i destylarni wódek) oraz nieruchomości w Lublinie. W r. 1892 bracia Vetterowie uruchomili słodownię. W r. 1902 fabryki te dysponowały silnikami parowymi i zatrudniały 71 robotników, a wartość wyprodukowanych przez nie wyrobów wynosiła 158 738 rb. W następnych latach, w wyniku ciągłej modernizacji, zakłady znacznie zwiększyły produkcję i zatrudnienie. Dochody braci Vetterów pochodziły również z działalności handlowej. Posiadali składy trunków, w których sprzedawali wyroby własnych fabryk, co przynosiło im dodatkowe zyski. Często pełnili również rolę prywatnych bankierów, udzielając kupcom i przemysłowcom oraz ziemianom znaczne nieraz pożyczki. Dysponowali ponad 300 akcjami Towarzystwa Udziałowego Cukrowni i Rafinerii „Lublin”. Vetter szczególnie interesował się rozwojem szkolnictwa handlowego w Lublinie. Był honorowym członkiem Towarzystwa Pomocy dla Szkoły Handlowej w Lublinie (minimalna składka dla członka honorowego wynosiła 1000 rb., a rzeczywistego 100 rb.). W r. 1904 został prezesem Rady Opiekuńczej Szkoły Handlowej w Lublinie i funkcję tę pełnił do śmierci. Położył duże zasługi przy budowie gmachu Szkoły Handlowej. Dzięki jego staraniom szkoła była pierwszą placówką oświatową w Królestwie Polskim, która otrzymała zgodę władz carskich (23 X 1905 r.) na nauczanie w języku polskim. Vetter pełnił różne funkcje w Lubelskim Towarzystwie Dobroczynności. Był członkiem-założycielem Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Lubelskich oraz członkiem zarządu Towarzystwa Kredytowego Miejskiego. Płacił znaczne kwoty na rzecz Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności, świadczył datki pieniężne na starców i kaleki, fundował zapomogi dla niezamożnych uczniów Szkoły Handlowej, dokonał zapisów znacznych sum i cennych darów w naturze dla różnych osób i instytucji. Zm. 22 XII, został pochowany na cmentarzu

ewangelickim w Lublinie. Z. Bownik, Z dziejów szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1958 s. 48, A. Pawłowska-Wielgusowa, Pozostałość aktowa rodziny Vetterów w Lublinie, „Arche-ion” 1975 t. 62 s. 95—104; K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1985 s. 44, 73; APL, AmL, sygru 8698, k. 47, 48, sygn. 8709, k. 59, 61, 91; APL, Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności, sygn. 87; ASRL, księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, nr 111, 618; APL, Księgi ludności stałej miasta Lublina, sygn. 3, k. 790. Bronisław Mikulec VETTER JULIUSZ RUDOLF (1853—1917), przemysłowiec, działacz społeczny i filantrop. Ur. 29 III w Lublinie, syn Karola i Szarloty. Po śmierci ojca w r. 1883 odziedziczył znaczny majątek w postaci kapitału i nieruchomości w Lublinie. Stał się współwłaścicielem (obok starszego brata Augusta) dwóch zakładów przemysłowych w Lublinie — browaru i destylarni wódek. Fabryki te przynosiły Vetterom znaczne dochody, co pozwoliło im na uruchomienie w r. 1892 słodowni. Po śmierci Augusta w r. 1907 Juliusz stał się jedynym właścicielem trzech przedsiębiorstw. Dysponując znacznym kapitałem, w r. 1912 nabył od Baczewskich dobra Jabłonna za 206 807 rb. Vetter brał aktywny udział w życiu społecznym, szczególnie jednak wiele czasu i środków przeznaczal na działalność związaną z kształceniem zawodowym młodzieży a także filantropią. Po śmierci brata Augusta spełniał obowiązki prezesa Rady Opiekuńczej Szkoły Handlowej w Lublinie. Po powstaniu w r. 1908 w Lublinie Towarzystwa Przyjaciół Uczącej się Młodzieży był stałym jego prezesem. Czynił starania zmierzające do zorganizowania w Lublinie, obok szkoły handlowej, szkoły rzemieślniczej. W sporządzonym przez siebie w r. 1914 testamencie przeznaczył na wybudowanie gmachu dla tej szkoły 80 000 rb. oraz 40 000 rb. jako kapitał wieczysty na koszty związane z jej działalnością. Ufundował gmach szpitala dla dzieci na ul. Początkowej (obecnie Staszica) w Lublinie, łożył na jego utrzymanie, pełniąc funkcję prezesa zarządu. Z dużym zaangażowaniem udzielał się w pracach zarządów Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności, Miejskiego Towarzystwa Kredytowego i Towarzystwa Udziałowego Cukrowni „Lublin”. Obok szczególnej troski, jaką otaczał ufundowany przez siebie szpital dla dzieci, w ramach Towarzystwa Dobroczynności opiekował się Szpitalem Św. Wincentego w Lublinie, a jego żona Bronisława z Karszo-Siedlewskich, opiekowała się Przytułkiem Starców i Kalek im. Augusta Vettera. Vetter wiele środków przeznaczył na cele społeczne i dobroczynne. W testamencie zapisał na cele społeczne 250 000 rb., osobom prywatnym 90 000 rb. oraz na darowizny im. zmarłego 18 000 rb. Zm. 2 III; został pochowany na cmentarzu ewangelickim w Lublinie. W opisie pogrzebu Vettera („K. Lub.” 1918) czytamy: „W pogrzebie J. Yettera brały udział tłumy osób, wśród których były reprezentowane wszystkie sfery i żal serdeczny odprowadzał na miejsce wiecznego spoczynku jednego z prawdziwych obywateli kraju”. „K.Lub.” 1918 s. 47; Z. Bownik, Z dziejów szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1975, s. 48; A. Pawłowska-Wielgusowa, Pozostałość aktowa rodziny Vetterów i ich spadkobierców w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, „Arche-ion” 1975 t. 62 s. 95—104; K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1985, s. 44, 73; ASRL, Księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina nr 111, 618; APL, Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności, sygn. 85, 87; APL, AmL, sygn. 8, k. 47, 48, sygn. 8709, k. 59, 61, 91. Bronisław Mikulec VETTER KAKOL RUDOLF (1810—1883), piwowar, przemysłowiec, twórca fortuny rodziny w Lublinie. Ur. w Poznaniu, syn Ernesta i Katarzyny. Od 16 roku życia zarabiał na swoje utrzymanie. Początkowo odbywał praktykę gospodarczą, którą wkrótce porzucił i zajął się piwowarstwem. W r. 1829 przybył do Warszawy, gdzie podjął pracę w browarnictwie. Do Lublina przyjechał w r. 1835. Nie osiedlił się tutaj od razu, lecz zamieszkał we wsi

Zawieprzycy w pow. Lubartów, gdzie prowadził fabrykę porteru i likierów. W r. 1844 nabył opustoszałe zabudowania po klasztorze oo. reformatów i na stałe zamieszkał w Lublinie. Po przeprowadzeniu odpowiednich prac remontowych i adaptacyjnych w zakupionych obiektach przy ul. Bernardyńskiej 15 uruchomił w r. 1845 destylarnię wódek, a w r. 1846 browar. W ciągu kilku lat rozbudował i zmodernizował obydwie zakłady. Pierwszy na Lubelszczyźnie zaczął produkować piwo bawarskie. W r. 1866 browar Vettera produkował 42 550 wiader (wiadro = 12,299 l) piwa (w tym 19 930 wiader piwa bawarskiego) wartości 25 854 rb. W tym samym roku produkcja destylarni wynosiła 8290 wiader słodkich wódek, wartości 28 967 rb. W następnych latach rozbudowywał zakłady, między innymi w r. 1881 wprowadził w browarze maszynę parową, co wpłynęło na znaczny wzrost produkcji. W r. 1882 produkcja browaru wynosiła już 81 880 wiader piwa, a destylarni 12 700 wiader słodkich wódek i spirytusu. Ogólna wartość produkcji obydwu zakładów osiągnęła kwotę 150 941 rb., czyli w stosunku do r. 1866 wzrosła o 175%. Zakłady Vettera należały do największych tego typu fabryk na Lubelszczyźnie. Wyroby browaru i destylarni cechowała wysoka jakość, co potwierdzają uzyskane wyróżnienia: w Lublinie na wystawie rolniczej w r. 1860 list pochwalny, a na wystawie w Warszawie srebrny medal. Żoną Vettera była Szarlota Julia Mende. Mieli synów: Augusta i Juliusza, oraz córki: Kazimierę i Karolinę. Vetter aktywnie udzielał się w Lubelskim Towarzystwie Dobroczynności. W celu przysporzenia środków finansowych na działalność Towarzystwa zainstalował skarbonkę w swoim kantorze. Sam często świadczył znaczne kwoty na cele dobroczynne. Żona Vettera była stałą opiekunką sali sierot Towarzystwa. Vetter przez 22 lata przewodniczył kolegium ewangelicko-reformowanemu w Lublinie. Przykładnym życiem, pracowitością i filantropią zyskał sobie duże uznanie u mieszkańców Lublina. Po jego śmierci miejscowa prasa donosiła: „Zmarły może służyć za godny naśladowania wzór pracy i wytrwałości, przymiotów nader rzadkich u nas. Doszedłszy do znacznego majątku pozostawił go krajowi i krajowcom dostarczył pracy”. „Gazeta Lub.” 1883 nr 278; Księga Pamiątkowa Wystaw Lubelskich, W. 1902 s. 75; A. Pawłowska-Wielgusowa, Pozostałość aktowa rodziny Vetterów i ich spadkobierców w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, „Archejon” 1975 t 62 s. 95—104; APL, AmL, sygn. 1277, k. 430, 445; APL, RGL, sygn. Al 1878/186, k. 26, 27; APL, AmL, sygn. 89899, k. 81; ASRL, Księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, nr 111, 618; Księga ludności stałej miasta Lublina, sygn. 3, k. 790. Bronisław Mikulec

WADOWSKI JAN AMBROŻY (1839—1907), historyk, ksiądz. Ur. 26 VIII w Kamionce k. Lubartowa, syn rolnika Tomasza i Marianny; rodowe nazwisko matki źródła podają różnie: Drozd (akt urodzenia Wadowskiego), Drozdowska (własny życiorys Wadowskiego), Drozdowska vel Drozd (akt zgonu Wadowskiego). Według aktu urodzenia otrzymał tylko imię Jan, drugie — Ambroży przybrał zapewne w zakonie; w akcie zgonu występuje pod oboma imionami. Pierwsze nauki rozpoczął w szkółce elementarnej w Kamionce, a dalej uczył się prywatnie. We wrześniu 1855 r. wstąpił do zakonu Dominikanów w Lublinie, a w lutym 1857 r. złożył uroczyste śluby.

Od początku pobytu w zakonie do r. 1860 słuchał wykładów w klasztorным studium w zakresie odpowiadającym seminarium duchownemu. Kolejne święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bpa sufragana lubelskiego Walentego Grzymały Baranowskiego. Następnie wysłany został do ATK w Warszawie. 31 VIII 1862 r. bp Wincenty a Paulo Pieńkowski, ordynariusz diecezji lubelskiej, udzielił mu w swej kaplicy pałacowej święceń prezbiteratu. Po złożeniu egzaminu w r. 1865 otrzymał świadectwo ATK ze stopniem kandydata św. teologii. W tym roku zamieszkał na kilkanaście miesięcy w klasztorze w Gidlach k. Częstochowy. Na początku 1867 r. dostał polecenie stawienia się we Włocławku, gdzie mianowano go wikariuszem przy tamtejszej katedrze; od r. 1868 przez 4 lata funkcję tę łączył z obowiązkami profesora miejscowego Seminarium Duchownego. W r. 1871 zwrócił się do władzy kościelnej o przeniesienie go z powodów rodzinnych do Lublina, co nastąpiło po długich staraniach; 15 VI 1877 r. został wikariuszem przy katedrze lubelskiej. Parę lat potem otrzymał parafię i przez jakiś czas był proboszczem w Bystrzycy i Abramowicach k. Lublina; uzyskał również tytuł kanonika kolegiaty zamojskiej.

W 1904 r. powrócił do Lublina, gdzie otrzymał stanowisko rektora kościoła pokapucyńskiego. Zm. 24 V w Lublinie. Na dwa miesiące przed śmiercią podniesiony został do godności prałata kapituły kolegiaty zamojskiej. Jest pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwatery 3a, rząd 1 grób 6) pod nagrobkiem sygnowanym przez Jarosława Nowaka. W kościele parafialnym w Bystrzycy k. Lublina wmurowano na jego cześć tablicę pamiątkową.

Wadowski był historykiem, członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie, zasłużonym badaczem zwłaszcza przeszłości lubelskich kościołów i dawnego szkolnictwa na Lubelszczyźnie. Pisał rozprawy, artykuły, polemiki; pozostawił liczne materiały warsztatowe, m.in. oryginały dokumentów i odpisy źródłowe do dziejów kościoła w Polsce, głównie w Lublinie i Zamościu (w zbiorach Biblioteki PAN w Krakowie). Do podstawowych, większych jego prac należą: *Kościół lubelskie. Na podstawie źródeł archiwalnych* (Kr. 1907 ss. 598) i *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej* (W. 1899/1900 ss. 341). Opublikował też liczne artykuły, w tym o Lublinie (Encyklopedia kościelna 1879 t. 12) i polemikę *Kilka uwag krytycznych nad „Monografią Lublina”* napisaną przez Władysława Kazimierza Zielińskiego („Przegląd Katolicki” 1879 nr 1—6).

J. Kureczko, *Mowa żałobna miana na pogrzebie śp. ks. prałata kapituły zamojskiej Jana Ambrożego Wadowskiego w Lublinie 21 maja, L. 1907*;
M.B., *Sp. książdz Jan Ambroży Wadowski*, „Kurier” 1907 nr 123 (z 26 V);

ks. F. Stopniak, *Z działalności naukowej ks. Jana Ambrożego Wadowskiego kanonika zamojskiego*, „WDL” 1960 nr 1—6, s. 54—57;

A. Grychowski, *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich*, L. 1974; Bibl. im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 2253 poz. 1 (własnoręczny życiorys Wadowskiego);

Parafia rzymkat. katedralna św. Jana w Lublinie, Księga zmarłych 1905—1908, Akt zgonu Wadowskiego, k. 174 nr 190;

APL, Duplikaty akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych w roku 1839 w parafii Kamionkowskiej, Akt urodzenia Wadowskiego, s. 36 nr 145.

Michał Dornański

WALCISZEWSKA MARIA JADWIGA, ps. Jadwiga, łotewska (1902— 1941), nauczycielka, instruktorka ZHP: podharc mistrzyni (1927), harcmistrzyni (1929). Ur. 14 XII w Komotau (obecnie Chomutov w Czechosłowacji) jako jedyne dziecko Jana, kapitana armii austriackiej, i Antoniny z Kupców. Wcześniej osierocona przez ojca była wychowywana przez matkę, utrzymującą się z renty po mężu. W czerwcu 1922 r. ukończyła z wyróżnieniem Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie w Przemysłu. Od września podjęła pracę jako nauczycielka w szkole powszechnej w Konopnicy k. Lublina, skąd w 1925 r. została przeniesiona do szkoły powszechnej w pobliskim Motycz Stacji. W lutym 1926 r. uzyskała patent na nauczyciela szkół powszechnych. W r. szk. 1926/1927 otrzymała płatny urlop w związku z przyjęciem jej na roczny Wyższy Kurs Nauczycielski w Lublinie, który ukończyła w czerwcu 1927 r. w grupie matematyczno-fizycznej.

Od września tego roku uczyła w Lublinie, początkowo w szkołach powszechnych nr 15 i 3, a od września 1929 r. w Szkole Powszechnej nr 12 przy ul. Jezuickiej. Do ZHP wstąpiła w 1918 r. w Przemysłu. Tu w 1922 r. była drużynową i przyboczną hufca harcerek oraz uzyskała pierwszy ówczesny stopień instruktorski przodownicy. W 1924 r. otrzymała bezterminowy urlop instruktorski, a w 1927 r. przeniesiona została z Chorągwi Lwowskiej do Lubelskiej. Od listopada tego roku była komendantką Hufca Harcerek Lublin, a od stycznia 1928 r. także kierowniczką działu programowego komendy chorągwi. 15 XI 1928 r. mianowana została komendantką Chorągwi Lubelskiej Harcerek (rozk. Naczelnictwa ZHP L. 17/28). Z funkcji ustąpiła w kwietniu 1932 r. z powodu choroby płuc. Do września 1939 r. była członkiem komendy chorągwi, pełniąc min. funkcje: skarbnika (1932—1935), kierowniczką działu skarbowego (1935—1937), kierowniczką referatu kształcenia starszyny i skarbnika (1937—1938), kierowniczką Wydziału Organizacyjnego (1938—1939).

Współpracowała z Główną Kwaterą Harcerek, zwłaszcza w zakresie kształcenia starszyny. We wrześniu 1939 r. współdziałała z komendantką Pogotowia Harcerek Chorągwi Marią Świtalską, a po wkroczeniu Niemców do Lublina była jedną z organizatorek punktu pomocy odzieżowej dla żołnierzy polskich przy ul. 3 Maja 18. W czasie okupacji nadal uczyła w Szkole Powszechnej nr 12. W listopadzie 1939 r. otrzymała z Komendy Pogotowia Harcerek w Warszawie polecenie zorganizowania konspiracyjnej Chorągwi Lubelskiej Harcerek, a w marcu 1940 r. została mianowana jej komendantką. 1 II objęła ponadto funkcję kierowniczką łączności konspiracyjnej Okręgu Lubelskiego ZWZ, której była współorganizatorką od grudnia 1939 r. W tej służbie w styczniu 1941 r. pracowało pod jej kierownictwem 140 osób, w tym 13 in-

struktorek i 53 harcerki. Aresztowana 18 II 1941 r., tego samego dnia popełniła samobójstwo w celi więziennej lubelskiego gestapo „Pod Zegarem”.

Pochowana została na cmentarzu przy ul. Unickiej w Lublinie. W październiku 1947 r. zwłoki ekshumowano i przeniesiono do grobowca na tym cmentarzu, ufundowanego ze składek harcerskich dla dwóch komendantek konspiracyjnej Chorągwi: Marii Walciszewskiej i Marii Świtalskiej (1914—1943). Pośmiertnie odznaczona Krzyżem Virtuti Militari V klasy i mianowana podporucznikiem (rozkaz Komendanta Głównego ZWZ nr 25 BP z 11 XI 1941 r.).

I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944*, t. I, L. 1971 s. 192; 314 (tu mylny okres pełnienia funkcji kierowniczej łączności konspiracyjnej w Komendzie Okręgu Lubelskiego ZWZ);
Armia Krajowa w dokumentach 1939—1941, t. II, Londyn 1973 s. 100, 109, 120;
Harcerki 1939—1945, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1983 passim;
Harcerki 1939—1945. Relacje — pamiętniki, pod red. K. Wyczańskiej, W. 1985 passim;
Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939—1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej, oprac. H. Michalska i in., W. 1988 s. 413 (tu brak informacji, że w konspiracji była komendantka Chorągwi Lubelskiej Harcerki);
K. Jarzembowski, *Maria Walciszewska (1902—1941)*, „Harcerstwo” 1989 nr 8, 9;
Rozkazy Naczelnictwa ZHP L.: 17/28, 7/32; Rozkazy Naczelniczki Harcerki L.: 1/29, 9/31; 11/37, 3/38, 7/39; AGKZHP,
Sprawozdanie Komendy Pogotowia Harcerki za okres 1939—1943;
Dokumenty osobiste w zbiorach autora i w zbiorach Jana Magierskiego;
Instytut Polski i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie. Ewidencja Krzyża Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, L. krzyża 12 830.

Kazimierz Jarzembowski

WASILKOWSKI ANTONI (ok. 1790—1845), lekarz, filantrop, fundator stypendium i instytucji dobroczynnych. Ur. w miejscowości Chorzele k. Przasnysza (Mazowsze), syn szlachcica Wawrzyńca i Anny z Zarańskich. Od 1809 r. studiował w warszawskiej Szkole Lekarskiej, którą ukończył w 1814 r. ze stopniem „chirurga I. rzędu”. Po osiedleniu się w Lublinie pracował na etatach rządowej służby zdrowia: zrazu jako chirurg i akuszer okręgu lubelskiego (1809—1830), później zaś lekarz m. Lublina.

Od 1834 r. był lekarzem wolno praktykującym. Należąc do wolnomularstwa, sprawował w 1820 r. obowiązki lekarza w lubelskiej loży Wolność Odzyskana. Żyjąc w stanie bezzennym, a przy tym skromnie i oszczędnie, dzięki ogromnej pracowitości, zdołał się dorobić dużego majątku (m.in. był właścicielem murowanego domu przy ul. Namiestnikowskiej, obecnie Narutowicza). Oprócz honorariów lekarskich, stały i pokaźny dochód przynosiły mu odsetki od sum pożyczanych różnym osobom i zabezpieczanych hipotecznie na należących do nich nieruchomościach (dobra ziemskie i domy). Dotknięty ciężką chorobą, w obecności rejenta i świadków 20 IV 1845 r., w przeddzień śmierci, uczynił „ostatniej woli rozporządzenie, czyli testament”, w którym rozdysponował posiadane kapitały. W pierwszym rzędzie obdzielił liczne grono krewnych oraz niektórych obywateli Lublina, pozostałą zaś, niemałą część (stanowiły ją wyłącznie sumy ulokowane na realnościach dłużników)

przekazał na cele dobroczynne. I tak lubelskim szpitalom: sióstr miłosierdzia (Św. Wincentego a Paulo) i braci miłosierdzia (Św. Jana Bożego), ofiarował po 20 tys. złp. Nie spłacone przez kilku mieszczan długi wraz z procentami legował „na fundusz założenia domu przedpogrzebowego w Lublinie, to jest na wybudowanie domu, w którym by ciała osób za umarłe uważanych, były składane i przy stosownym dozorze zachowywane dla przekonania się, czyli pozorną śmiercią nie są dotknięte”. Jako inicjator tego dość osobliwego przedsięwzięcia inwestycyjnego przeznaczał ponadto na jego realizację wszystkie „inne fundusze [...] nie wymienione [w testamencie] i nie rozdysponowane”.

Kolejny zapis dotyczył utworzenia z pobieranych procentów od sumy 40 tys. złp zahipotekowanej na majątku ziemskim jednego z dłużników, fundacji „na utrzymanie [...] dwóch uczniów w szkołach gimnazjalnych lubelskich”. Prawo do korzystania ze stypendium — w myśl postanowień fundatora — przysługiwało w pierwszej kolejności jego krewnym i powinowatym, w razie zaś ich braku — „uczniom z tychże szkół, rodziców ubogich, dobrą moralnością i pilnością zalecającym się, a z Miasta Lublina pochodzącym”. Wolą testatora było także, aby w wypadku, gdyby nie udało się odnaleźć osób wyznaczonych przezeń do otrzymania spadku pieniężnego, zapisane im sumy zostały „między Instytutu Dobroczynne [...] rozdane”.

Rada Administracyjna Królestwa Polskiego już 3 IV 1846 r. zatwierdziła legaty Wasilkowskiego, jednak ze względu na przewlekły tryb załatwiania spraw spadkowych i przeszkody w wyegzekwowaniu pewnych wierzytelności, przez długi czas hojne darowizny nie przynosiły pożytku miastu. Wyjątek stanowi fundusz edukacyjny, albowiem już w r. szk. 1847/ /1848 wypłacono z niego stypendia dla dwóch uczniów (po 150 rbs rocznie). Z największym opóźnieniem przystąpiono do realizacji tych postanowień testamentowych, które dotyczyły sfinansowania budowy domu przedpogrzebowego. Wprawdzie jeszcze w 1848 r. dozór cmentarza przedstawił wykaz kosztów tej inwestycji (ich ogólna suma 3150 rbs bilansowała się z aktualnym stanem lokaty fundacyjnej), ale na jej całkowite ukończenie musiano czekać aż 27 lat. Dopiero bowiem w 1872 r., dzięki m.in. energicznym zabiegom ówczesnego prezydenta miasta H. Wolińskiego, głównie zaś wsparciu finansowemu parafian, udało się postawić ów obiekt. Był to budynek parterowy (piętro dobudowano w 1901 r.), usytuowany przy ul. Lipowej (naprzeciwko bramy cmentarza) i składający się z 6 przystosowanych do różnych celów i potrzeb pomieszczeń. Jedno z nich, zgodnie z koncepcją fundatora, wyposażone zostało w specjalne, ale dosyć prymitywne, urządzenia (min. druty i dzwonki), które miały zapobiegać chowaniu osób pozostających w letargu.

Podczas uroczystości poświęcenia domu przedpogrzebowego (13 X 1872) zawieszono wieńce na świeżo odnowionym pomniku nagrobkowym Wasilkowskiego. Na monumencie umieszczono stosowne napisy, informujące o jego zasługach dla miasta. Także na frontonie domu (obecnie ma w nim swoją siedzibę Dozór Cmentarzy Rzymskokatolickich w Lublinie) upamiętniono imię tego zapomnianego dziś filantropa i społecznika.

„Kurier Lub.” 1873 nr 32;

J. Goldszmit, *Dr Antoni Wasilkowski jako filantrop i fundator instytucji dobroczynnych Lublina*, „K.Lub.” 1882 s. 7—14 (tu m.in. tekst testamentu);

S. Ostrołęcki, *Cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Lublinie*, W. 1902 s. 12—13;
„K. Lub.” 1918 s. 23;
S. Małachowski-Łempicki, *Wolne mularstwo na Lubelszczyźnie 1811—1822*, L. 1932 s. 41;
K. Gawarecka, *Dr Antoni Wasilkowski i jego fundacja*, „Życie Lub.” 1948 nr 232;
H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie*, L. 1974 s. 127—128;
R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808—1831. Słownik biograficzny*, Wr. 1977 s. 334—335;
M. Gmiter i in., *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, L. 1990 s. 17—18, 63;
APL, Komisja Wojewódzka Lubelska 509, k. 2a;
Rząd Gubernialny Lubelski, Adm. 1568, 1569; Biblioteka im. H. Łopacińskiego w Lublinie, rkp. 1357 (odpis testamentu z. 1871 r.).

Stanisław Wiśniewski

WESTFAL KAROL (1874—1968), nauczyciel i malarz. Ur. 25 I w Zgierzu. W l. 1892—1896 kształcił się w Warszawskiej Szkole Rysunku oraz w prywatnej pracowni Wojciecha Gersona. Od 1896 r. odbywał studia w najlepszych pracowniach malarskich zachodniej Europy: w l. 1896—1899 w Szkole Malarstwa Stanisława Grocholskiego, a w l. 1899—1902 w Paryżu. W 1902 r. powrócił do kraju i związał się z Łodzią, gdzie w 1903 r. otrzymał pracę w fabryce dywanów. Ten charakter zajęcia nie odpowiadał jego zainteresowaniom. Czuł się przede wszystkim nauczycielem i wkrótce udał się do Tomaszowa Mazowieckiego, gdzie rozpoczął pracę pedagogiczną, kontynuowaną w Kaliszu.

W 1910 r. przybył do Lublina i związał się z tym miastem do końca życia. W r. szk. 1910/1911 podjął pracę w Wieczorowej Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców m. Lublina (później Szkoły im. A. i J. Vetterów), zatrudniony na etacie nauczyciela rysunku i kaligrafii. Ze szkła tą związał się na długie lata, przetrwał reorganizacje i zmiany oraz przerwy w jej funkcjonowaniu. Niezależnie od zajęć lekcyjnych przez cały czas prowadził koła zainteresowań, organizował uroczystości. W r. szk. 1937/1938 szkoła otrzymała sztandar, który zaprojektował i wykonał. Okres wojny stanowił przerwę w jego pracy pedagogicznej, ale powrócił do swojej szkoły już w 1944 r. i pracował w niej do 1950 r. W 1927 r. w chwili organizowania Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunku w Lublinie został zatrudniony w niej przez Ludwikę Mehofferową. Jako uznany już artysta przyczynił się do stworzenia placówki o wysokim poziomie nauczania i w jej dziejach zapisał się bardzo pochwlebnie. Westfal był nauczycielem i artystą. Profesjonalną twórczość plastyczną zaczął uprawiać bezpośrednio po powrocie ze studiów zagranicznych. Już w okresie międzywojennym mógł się wykazać znaczącymi sukcesami. Jego prace spotkały się z dużym uznaniem znawców.

Prezentowany na wystawie indywidualnej w „Zachęcie” w 1937 r. cały jego dotychczasowy dorobek oceniono niezwykle wysoko w prasie krajowej. Prace wystawiał i w okresie powojennym, m.in. w Lublinie, Krakowie i Warszawie. Jego ulubionym tematem był krajobraz, a zwłaszcza studium drzew, Kazimierz, Nałęczów, architektura starego Lublina, kwiaty i piękno postaci kobiecej. Westfal został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia

Polski. Był laureatem nagrody m. Lublina za 1957 r. Zm. 15 VIII w Lublinie.

K. Poznański, *Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1985;

„Szt. Ludu” 1986 nr 195;

M. Gmiter i in., *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, L. 1990.

Jerzy Doroszewski

WESTWAŁ STANISŁAW (1911—1959), uczonek, językoznawca, badacz języków bałtyckich. Ur. 16 VII w Lublinie, syn Karola, artysty malarza, nauczyciela w szkołach lubelskich, także gimnazjum im. Vetterów, które Stanisław Westwał ukończył z odznaczeniem w 1929 r. Studia językoznawcze odbywał na UW pod kierunkiem prof. Witolda Doroszewskiego i Stanisława Szobera, specjalizując się w dziedzinie językoznawstwa polskiego i ogólnego. W 1934 r., po uzyskaniu dyplomu magistra filozofii w zakresie filologii polskiej, udał się do Kowna, gdzie jako stypendysta Kasy im. Mianowskiego studiował lituanistykę, zbierając zarazem materiały do rozprawy doktorskiej nt. polskich i słowiańskich wpływów w dialekcie Litwy zachodniej (materiały te zaginęły w czasie wojny). Stał się jednym z nielicznych w Polsce znawców języka litewskiego i łotewskiego.

W l. 1937—1938 był młodszym asystentem w katedrze językoznawstwa indoeuropejskiego oraz lektorem języka litewskiego na UW. W 1938 r. wyjechał do Kowna jako referent prasowy poselstwa polskiego. W 1939 r. został współpracownikiem Komisji Językowej PAU. Utrzymywał kontakt z miastem rodzinnym. Należał do Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie. W t. III „Pamiętnika Lubelskiego” w 1938 r. zamieścił rozprawę Zestawienie kategorii nomina agentis we współczesnym literackim języku litewskim i polskim. Publikował także m.in. w: „Języku Polskim”, „Poradniku Językowym”, „Baltico Slavica”, „Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”. Pisywał do prasy litewskiej. Po wybuchu wojny pozostał w służbie dyplomatycznej, najpierw przy rządzie polskim we Francji (Angres), następnie w Londynie, gdzie w MSZ kierował referatem bałtycko-skandynawskim wydziału wschodniego. Po wojnie powrócił do pracy naukowej.

W l. 1945—1947 współpracował z University of London oraz School of Slavonic and East European Studies w Londynie. W 1947 r. wyjechał do Szwecji, gdzie do 1949 r. był starszym asystentem na wydziale slawistyki Uniwersytetu w Lund. W Szwecji wstąpił w związek małżeński z Krystyną Karrier, zyskując w niej zarazem współpracowniczkę w pracy naukowej. Po powrocie w 1949 r. do Wielkiej Brytanii został wykładowcą (lecturer) polonistyki na Uniwersytecie w Glasgow, gdzie pracował do śmierci. Stopień naukowy doktora filozofii uzyskał w 1953 r. na Uniwersytecie Londyńskim na podstawie pracy *The Genitive Singular Masculine in Modern Literary Polish*, którą opublikował w 1956 r. w Hadze w wydawnictwie Mouton and Co. pt. *A Study in Polish Morphology. The Genitive Singular Masculine*, jako VIII tom w prestiżowej serii „Slavic Printings and Reprintings”. Swoje rozprawy na temat języka polskiego publikował w zagranicznych periodykach naukowych, m.in. w: „Salvonic and East European Review” (Londyn), „Revue des Etudes Slaves” (Paryż), „Word” (Nowy Jork), „Archivum Linguisticum” (Glasgow). Pisywał także do prasy emigracyjnej, m.in. „Kultury” i „Wiadomości”.

W 1956 r. w londyńskim wydawnictwie „Veritas” ukazała się jego książka *Rzecz o polszczyźnie*, będąca zbiorem popularnych gawend o języku polskim. Już po śmierci część nie publikowanego dorobku wydano w formie książek: *Why Learn Polish?* (Londyn 1967, zawiera także pełną bibliografię jego prac oraz *Teka językowa* (Londyn 1975, Oficyna Poetów i Malarzy). Zm. 28 IV w Glasgow.

S. Westwał, *List do reuakejż*, „Kultura” (Paryż) 1958 nr 12 s. 154—155;
„Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” r. 1958—1959 s. 16—17;
Z. Dębska, *Stanisław Westwał*, „Pam. Lit.” t. 50 : 1959 s. 759—761;
J. Starnawski, *Stanisław Westwał*, „Kam.” 1959 nr 11 s. 4;
(j.t.) *Stanisław Westwał*, „TP” 1959 nr 35 s. 6;
J Trypućko, *Stanisław Westwał*, „Kultura” (Paryż) 1960 nr 5 s. 135—140.

Tadeusz Radzik

WIENIAWSKI HENRYK (1835—1880), skrzypek, wirtuoz, kompozytor. Ur. 10 VII w Lublinie, w kamienicy przy Rynku; w późniejszych latach Wieniawscy mieszkali przy Krakowskim Przedmieściu. Ojciec — Tadeusz, lekarz, uczestnik powstania listopadowego; matka — Regina z Wolffów, siostra Edwarda, pianisty i kompozytora. Pierwszymi nauczycielami Henryka byli lublinianie Jan Hornziel (1812—1871), Stanisław Serwaczyński (1791—1859) i Antoni Parys. Henryk Panofka, znakomity skrzypek czeski, po przesłuchaniu Henryka, radził oddać go do konserwatorium; wybrano Paryż. Wieniawski uzyskał stypendium rządu carskiego i jako ośmiolatek rozpoczął naukę w klasie prof. Clavela, a od 1844 r. w klasie prof. Josepha-Lambert Massarta. Występował także na koncertach publicznych.

W czerwcu 1846 r. opuścił konserwatorium z pierwszą nagrodą. W roku następnym powstała, jedna z pierwszych, kompozycja, dedykowana Massartowi *Grand Caprice fantastique sur un thkme original*. Po ukończeniu konserwatorium Wieniawski udał się na koncerty do Petersburga. W początku 1849 r. był już w Paryżu i uzupełniał studia muzyczne. Realizowane w następnych latach trasy koncertowe obejmowały całą Europę. W czasie krótkiego życia Wieniawski poznał wiele muzycznych znakomitości, m.in. F. Chopina, K. Lipińskiego, S. Moniuszkę, F. Liszta, P. Czajkowskiego, A. Rubinsteina. 8 VIII 1860 r. w paryskim kościele poślubił, poznaną w 1859 r. Izabelę Hampton, dla której skomponował *Legendę*. W tymże 1860 r. przyjął nominację „solisty Jego Cesarskiej Mości”, rozpoczął też pracę pedagogiczną w Petersburgu (1862— 1868).

W sierpniu 1872 r. wyruszył na tournée do Stanów Zjednoczonych. W ciągu 8 miesięcy dał 215 koncertów. Odwiedził także Kanadę, Meksyk i Kubę. Po powrocie do Europy podjął pracę pedagogiczną w konserwatorium w Brukseli (1874—1877). Uhonorowany został złotym medalem „Za zasługi dla Nauki i Sztuki”, który wręczył mu król Prus; Orderem Wazów, przyznany przez króla Szwecji; Orderem Dannebrog I klasy, nadany przez króla Danii; rosyjskim Orderem św. Anny; członkostwem Sztokholmskiej Akademii Sztuk Pięknych. W 1876 r. po raz pierwszy ujawniła się choroba serca. W październiku 1879 r. Wieniawski znalazł się z tego powodu w Szpitalu Maryjnym w Moskwie.

Życie zakończył 31 III. Warszawa żegnała go 7 IV 1880 r. w kościele św. Krzyża.

Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim. Pozostawił ponad 50 różnych kompozycji, z których nie wszystkie wytrzymały próbę czasu. Z małżeństwa z Izabelą Hampton miał pięcioro dzieci, z których Irena, po mężu Dean Paul (1878—1932), obrała karierę muzyczną. Z 3 jego braci Julian (1834—1912), ps. Jordan, był dyrektorem Warszawskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu i prozaikiem, Józef (1837—1912) — pianistą i kompozytorem, Aleksander (1837—1916) — urzędnikiem carskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, ojcem Adama, kompozytora i pedagoga, inicjatora Międzynarodowego Konkursu Skrzypcowego im. H. Wieniawskiego. W Poznaniu organizowane są międzynarodowe konkursy im. Wieniawskiego — skrzypcowe, kompozytorskie, lutnicze, w Lublinie — młodych skrzypków, a w Szczawnie — Dni Henryka Wieniawskiego.

J. W. Reiss, *Wieniawski*, Kr. 1963;
T. Przybylski, *Henryk Wieniawski (1835—1880)*, Kr. 1979;
E. Grabkowski, *Henryk Wieniawski*, W. 1985.

Grażyna Jakimińska

WIENIAWSKI TADEUSZ NAPOLEON, właśc. Tobias Helman (Pietruszka) (1798—1884), lekarz. Ur. 11 III na przedmieściu Wieniawa w Lublinie. Pochodził z ubogiej rodziny żydowskiej, syn Herszka Majerewicza, cyrulika, i Gitli z Kielmanowiczów. Nauki początkowe pobierał w Lublinie (wg Kościńskiego u księży pijarów). Utrzymywał się z korepetycji, nie mogąc liczyć na pomoc ze strony rodziców. Następnie wyjechał do Warszawy, by zdobywać tam dalsze wykształcenie. Przedstawił swoją sytuację materialną rektorowi UW W. A. Szweykowskiemu, który podobno polecił go opiece ówczesnego ministra oświecenia S. Staszica. Ten wyjednał mu kilka lekcji prywatnych. 9 IX 1820 r. Wieniawski złożył podanie do namiestnika Zajączka z prośbą o dopuszczenia go do urzędu w instytucji publicznej. Komisja Rządowa Sprawiedliwości oraz Rada Administracyjna Królestwa Polskiego odpowiedziały odmownie, ze względu na jego pochodzenie. Zaważyło to na wyborze przez Wieniawskiego studiów medycznych, które pobierał na Wydziale Lekarskim UW (zapisany 2 X 1820 r.). W r. 1825 uzyskał stopień magistra medycyny, a w r. 1826 magistra chirurgii. Ukończył ponadto Wydział Filozoficzny ze stopniem magistra filozofii. Najwyższy egzamin państwowy złożył „ze szczególnym dla kraju pożytkiem”.

W l. 1825—1827 mieszkał w Warszawie. Od IV 1826 r. pracował także w Szpitalu Głównym Wojskowym. 28 II 1828 r. otworzył wolną praktykę w Lublinie. Tutaj 6 X przyjął chrzest w parafii katedralnej Św. Jana, przybierając nazwisko Wieniawski od miejsca urodzenia. Pełnił funkcję lekarza powiatowego, a od 1830 r. również lekarza więziennego. W czasie powstania listopadowego awansował z ordynariusza lekarskiego na sztabsklerza 4 pułku strzelców pieszych. Był przedstawiany dwukrotnie do krzyża Virtuti Militari. Po upadku powstania przeszedł do Prus z dużą grupą żołnierzy i oficerów. Zorganizował tam dla nich szpital. Po dwóch latach, wskutek amnestii z 1832 r., powrócił z emigracji i rozpoczął praktykę w Lublinie oraz województwie (m.in. w Szczepieszynie). 26 VI 1834 r. nabył w Lublinie od L. Morawickiego kamienicę w Rynku pod numerem 17 (nieruchomość tę odsprzedał w r. 1850 F. Zyszkiewiczowi). Wieniawski pełnił w mieście różne funkcje, m.in. prezesa szpitala obłąkanych i członka Rady Opiekuńczej zakładów dobroczynnych. Wspomagał

finansowo Szpital św. Józefa (dla chorób zakaźnych), którego był założycielem. Posiadał tytuł członka honorowego Rady Szczegółowej tego szpitala. Podczas epidemii cholery w 1852 r. utworzył oddzielną salę dla chorych na tę chorobę i osobiście ich doglądał. W uznaniu zasług został wyróżniony tytułem radcy dworu.

Był członkiem honorowym Urzędu Lekarskiego Rządu Gubernialnego i został odznaczony znakiem zaszczytnym „15-letniej nieskazitelnej służby”. W grudniu 1859 r. zwrócił się do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchowych z prośbą o przyznanie mu i jego synom dziedzicznego szlachectwa. Pomimo poparcia ze strony gubernatora cywilnego lubelskiego Komisja Rządowa prośbę tę odrzuciła (dziedziczne szlachectwo Cesarstwa Rosyjskiego uzyskał dopiero ukazem Senatu z 31 11881 r. jego syn Aleksander, pełniący wysokie funkcje w kancelarii warszawskiej generał-gubernatora). Wieniawski w l. 1847—1851 na łamach „Tygodnika Lekarskiego” opublikował kilkanaście spostrzeżeń i uwag lekarskich poczynionych w Szczepreszynie.

Okolo r. 1880 przeniósł się do Warszawy. Zm. 4 IV; został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim (kwat. D). Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą jego żoną była (od ok. 1815 r.) Ewa Lanckorońska, pochodząca z rodziny frankistów. Po rozwiązaniu małżeństwa poślubił (18 IV 1833 r.) Reginę Wolff (zm. 1884 r.), córkę lekarza warszawskiego Józefa Wolffa, siostrę pianisty i kompozytora Edwarda Wolffa. Z pierwszą żoną miał syna Tadeusza (1816—1887), lekarza. Z drugiego małżeństwa miał synów: Juliana, bliźniaków Henryka i Aleksandra (1837—1916), urzędnika Ministerstwa Spraw Zagranicznych, oraz Józefa i Kajetana (1839—1840).

Julian (1834—1912), komediopisarz, nowelista i publicysta, znany pod pseudonimem „Jordan”, ur. 5 II w Lublinie. W l. 1844—1848 uczył się w gimnazjum lubelskim. Naukę kontynuował w marymonckim Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa. Po odbyciu praktyki rolnej w Hnieszowie w pow. chełmskim przeniósł się w konińskie, gdzie od hr. Kwileckich dzierżawił majątek Góry. W czasie powstania styczniowego należał do stronnictwa „białych”, był naczelnikiem pow. konińskiego. Po upadku powstania emigrował z rodziną za granicę. Studiował ekonomię i prawo w Paryżu oraz nauki handlowe w Lipsku. Dzięki wstawiennictwu brata Henryka uzyskał zezwolenie na powrót do kraju, do Warszawy. Został tu na krótko osadzony w Cytadeli. W r. 1872 mianowany dyrektorem Warszawskiego Tow. Wzajemnego Kredytu.

W l. 1873—1882 był ponadto członkiem Komitetu Giełdy Warszawskiej. W wielu jego utworach, np. w szkicu *Komedia w podróży*, *Wędrowniki delegata*, a zwłaszcza w *Kartkach z mego pamiętnika* znalazły się motywy lubelskie, m.in. wspomnienia z czasów gimnazjalnych. Zm. 23 IX w Warszawie. Był dwukrotnie żonaty: z Natalią Karpińską (1844—1875), która obdarzyła go pięciorgiem dzieci (w tym synem Antonim, ministra przemysłu i handlu RP), oraz z Marią Haliną Troszel (1851—1901), z którą miał dwie córki.

Józef (1837—1912), pianista i kompozytor. Ur. 23 V w Lublinie, uczeń m.in. Lista. Występy rozpoczął już w młodości, koncertując początkowo z bratem Henrykiem. Był pierwszym artystą dającym recitale chopinowskie. W l. 1875—1878 pełnił funkcję dyrektora Warszawskiego Tow. Muzycznego, od r. 1878 — profesora konserwatorium

w Moskwie i Brukseli. Z jego inspiracji bracia Mangeot skonstruowali fortepian o dwu przeciwnokierunkowych klawiaturach. Pisał kompozycje, głównie na fortepian i skrzypce (niektóre wspólnie z bratem Henrykiem). Zm. 11 XI w Brukseli. Był żonaty (od 1889 r.) z Melanią Hilsheimer, z którą miał dwie córki.

S. Koźmiński, *Słownik lekarzy polskich*, W. 1883 s. 545—46;

Dr Tadeusz Wieniawski (wspomnienie pośmiertne), „Kłosy” t. 38 : 1884 nr 991 s. 410;

K. Reychman, *Szkice genealogiczne*, W. 1936 s. 201—203;

H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie*, L. 1974, s. 164—66;

R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808—1831*, Wr. 1977, s. 335—36;

S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1851—1890*, W. 1982, s. 341—42;

S. Konopka, *Polska bibliografia lekarska XIX wieku*, W. 1984, 202—203.

Cezary W. Domański

WIERCIEŃSKI KRYSZTYN HENRYK (1876—1964), malarz. Ur. 24 VII w rodzinnym majątku Niezabitów k. Nałęczowa, syn Henryka (1843—1923), powstańca styczniowego w oddziałach M. Langiewicza, wieloletniego zesłańca na Sybir, i Felicji z Braunów. Po kasacie majątku wskutek udziału ojca w powstaniu, zamieszkał z rodziną w Nałęczowie. W r. 1896 zapisał się do ASP w Krakowie, pomimo namowy rodziny, aby wybrał medycynę lub prawo. Studiował pod kierunkiem T. Axentowicza, L. Wyczółkowskiego, J. Malczewskiego i J. Stanisławskiego; historii sztuki uczył go prof. Marian Sokołowski. Otrzymał świadectwo podpisane przez J. Fałata i za jego radą wyjechał na przełomie 1901/1902 r. do Monachium, po czym dłuższy czas przebywał we Włoszech, głównie we Florencji, korzystając z karty wstępu do tamtejszej Akademii Bożego Ciała.

Po powrocie do kraju w 1905 r. zatrzymał się w Lublinie i pracował twórczo oraz uczył rysunku w szkołach: Heleny Czarnieckiej, Gracjana Chmielewskiego, A. i J. Vetterów. W l. 20. współdziałał z Z. Bartkiewiczem przy zakładaniu pierwszej w mieście Szkoły Rysunku i Malarstwa, a także organizował lubelski Związek Artystów Plastyków. Na skutek choroby oczu w r. 1935 nie zrealizował planowanego wyjazdu do Warszawy, pozostając na pół wieku w Lublinie, gdzie nie tylko nauczał w szkołach ale też prowadził szeroką działalność artystyczną, w tym rozmaite kursy rysunkowe. W 1939 r. otrzymał dyplom od prezydenta miasta wraz z nagrodą, które to wyróżnienia wręczył mu obecny wtedy w Lublinie marszałek E. Rydz-Śmigły. W 1962 r. został laureatem nagrody artystycznej WRN za całokształt pracy w dziedzinie plastyki.

Zm. 18 V w Nałęczowie i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Był ożeniony z Wandą z Hennebergów. Malarska twórczość Wiercieńskiego, obejmująca l. 1905—1960, sprowadzała się przede wszystkim do utrwalania wizerunków ludzi, zwłaszcza z lubelskiego środowiska mieszczańskiego oraz ze sfer intelektualnych i duchownych. Wykonywał portrety różnymi technikami (akwarela, gwasz, olej, pastel), przy czym najchętniej olejne, często dużych rozmiarów, jak: ks. bpa W. Gorąta (1939, wł. Seminarium Duchownego w Lublinie), Marii Kalinowskiej (1920), ks. Antoniego Kotyły (1939), ks. Floriana Krasuskiego (1928). Utrwalał członków własnej rodziny: żonę, teścia, córki, syna, a także przedstawicieli innych rodzin, np. Harasiewiczów, Kalinowskich, Sołdków oraz znane lokalne postacie, jak: bp F.

Jaczeński, J. Vetter, H. Łopaciński. Realistycznie ujęte rozliczne portrety Wiercińskiego znajdują się u wielu osób prywatnych w Lublinie, Nałęczowie i innych miejscowościach, a także w posiadaniu lubelskiego Seminarium Duchownego i Biblioteki im. H. Łopacińskiego.

Jakkolwiek działalność artysty przedzielały dwie wojny światowe, jego malarski styl okazał się dość jednolity, znamionował go wysoki poziom formalny, wrażliwość na barwę i dar wewnętrznej charakterystyki modelu.

Wystawa Artystów Plastyków Lubelskich. Katalog, Lub. Oddz. Tow. Zach. Sztuk Piękn. w Warszawie, W. [styczeń] 1925;

„Kurier Lub.” 1962 nr 48; nr 65; nr 66; nr 77; „KiZ” 1962 nr 10;

„Szt. Ludu” 1962 nr 194; 1964 nr 119 (nekrolog);

Wystawa malarstwa S. Dylewskiego, K. Westfala, H. Wiercińskiego, [Katalog], luty—marzec 1962;

W. Borowski, *Plastyka w Lublinie*, „ZM” 1963 nr 5—6 s. 195—200.

Michał Domański

WILIŃSKI ADAM (1909—1977), profesor prawa UMCS. Ur. 21 II w Nowym Sączu. Maturę uzyskał w tamtejszym gimnazjum im. Jana Długosza (typu klasycznego), po czym podjął studia na Wydziale Prawa UJ, ukończone w 1931 r. Po aplikacji w Prokuraturii Generalnej w Warszawie podjął pracę w Okręgowej Izbie Kontroli Państwa w Krakowie. W czasie okupacji nauczał łaciny i angielskiego na tajnych kompletach gimnazjalnych. Po wojnie rozpoczął asystenturę u prof. Wacława Osuchowskiego w Katedrze Prawa Rzymskiego UJ, gdzie też doktoryzował się w r. 1949. W r. 1951 przeniósł się do Lublina, obejmując jako zastępca profesora kierownictwo Katedry Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa UMCS. Od 1956 r. był docentem, następnie uzyskał tytuły profesora nadzwyczajnego (r. 1969) oraz zwyczajnego (w r. 1976).

W l. 1954—1957 był prodziekanem, potem (1957—1962) dziekanem Wydziału Prawa UMCS. Pełnił też funkcję dyrektora Instytutu Historii i Teorii Państwa i Prawa UMCS (1974—1977). Członek LTN oraz (od 1972 r.) komitetu redakcyjnego „Czasopisma Prawno-Historycznego”. Wiliński należał do wybitnych znawców prawa rzymskiego oraz historii i kultury starożytnej. Wykładał prawo rzymskie na Wydziale Prawa UMCS i — przez krótki czas — na KUL oraz historię starożytną na Wydziale Humanistycznym UMCS (1957—1961). Szczególne zasługi położył jednak przy tworzeniu od podstaw Katedry Prawa Rzymskiego UMCS (w 1970 r. przemianowanej na Zakład). Prowadzenie działalności dydaktycznej i naukowej wymagało przede wszystkim mozolnych starań o księgozbiór, uwiecznionych powodzeniem w zakresie pozwalającym na samodzielne badania nad prawem rzymskim w lubelskim ośrodku. Potrzeby dydaktyczne zaspokajał wydany w l. 1952—1953 skrypt *Zarys wykładu rzymskiego prawa prywatnego* (nowa wersja w 1969 r.; wznowienie w r. 1973). Dydaktyczne przeznaczenie miała również książka *Das römische Privatrecht* (Leipzig 1966), będąca podstawą nauczania prawa rzymskiego w NRD i w Szwajcarii.

Prowadził też Wiliński intensywną działalność w zakresie informacji naukowej i popularyzacji osiągnięć polskiej romanistyki prawniczej i historii starożytnej.

Publikowane przez niego we włoskim czasopiśmie „Index” raporty bibliograficzne stanowią właśnie taką cenną prezentację dorobku polskiej nauki w wymienionym zakresie. Badania naukowe rozpoczął rozprawą doktorską *Rozwój historyczny obowiązku alimentarnego między krewnymi w prawie rzymskim* (r. 1949). Później w zakresie tradycyjnie przez romanistów najbardziej eksploatowanego rzymskiego prawa prywatnego koncentrował się na prawie dotyczącym niewolników, w szczególności w studiach nad klauzulami dyspozycyjnymi przy alienacji niewolnika. Z pogranicza prawa prywatnego i prawa karnego są artykuły o nadużyciu władzy przez właściciela wobec niewolników oraz o zabójstwie niewolnika w świetle ustawodawstwa Sulli (lex Cornelia de sicariis et veneficiis).

Interesował się też problematyką ustrojową, zapoczątkowaną przez prace o rzymskim prawie wyborczym. Powrócił do niej pod koniec życia w artykułach o wczesnych dziejach ustroju rzymskiego oraz o przemianach ustrojowych na przełomie republiki i pryncypatu. Dorobek naukowy Wilińskiego był w sumie oryginalny i nieszablonowy. Sięgał po tematy rzadziej poruszane, ale ważne i wymagające bardzo dobrego przygotowania fachowego. W doborze tematyki pomagało mu wszechstronne odczytanie w światowej literaturze naukowej. Współpracował z uniwersytetami we Włoszech, Niemczech i w Austrii. Zaczynał od dojeżdżania z Krakowa na wykłady w Lublinie. W ciągu następnych lat, in cruda radice, zbudował systematyczną pracę lubelską romanistykę prawniczą. W Lublinie pozostał też do końca życia — zm. 21 V, jest pochowany z żoną Zofią, na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Twórcy lubelskiego ośrodka historyczno-prawnego — ich droga życiowa i wkład do nauki, Annales UMCS sec. G vol. XXXV 1988 s. 25—28 (z dalszymi wskazówkami).

Marek Kuryłowicz

WILLAUME JULIUSZ JÓZEF (1904—1980), historyk, nauczyciel gimnazjalny i akademicki, doc. Uniwersytetu Łódzkiego, prof. UMCS. Ur. 15 II w Zabłotowie k. Śniatynia (wówczas teren zaboru austriackiego, obecnie Ukrainy). Ojcem jego był Józef Wiktor (1867—1940), prawnik, tłumacz i komentator austriackich kodeksów i ustaw, sędzia sądów w Brzeżanach i Lwowie, a w okresie międzywojennym — prezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu i sędzia Sądu Najwyższego w Warszawie, matką zaś — Helena z Gieszkowskich (1881—1940). Kształcił się w szkołach powszechnych i średnich w Brzeżanach, Lwowie i po ewakuacji rodziny — w Wiedniu. Edukację, przerwana uczestnictwem w charakterze ochotnika w walkach w obronie Lwowa (1918) i w wojnie z bolszewikami, ukończył w poznańskim Gimnazjum im. K. Marcinkowskiego, otrzymując w 1922 r. świadectwo dojrzałości. Wtedy też rozpoczął w tamtejszym Uniwersytecie studia w zakresie historii (początkowo także romanistyki).

Po uzyskaniu w 1926 r. dyplomu nauczyciela historii zajmował się pracą pedagogiczną w gimnazjach: w Kościanie (1926/1927), Szamotułach (1927/1928) i Poznaniu (1928—1939). Równocześnie prowadził intensywną działalność badawczą, co pozwoliło mu na sfinalizowanie przewodu doktorskiego (1930). Poza krótkim pobytem w Warszawie na początku II wojny światowej, okupację przeżył na Lubelszczyźnie, biorąc udział w tajnym nauczaniu. Po wyzwoleniu zatrudnił się w

Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie na stanowisku szefa Oddziału Ogólnego w Wydziale Apropowizacyjnym. W styczniu 1945 r. przeszedł do pracy w Polskim Związku Zachodnim, piastując odpowiedzialne funkcje w Tymczasowym Zarządzie Głównym, Komitecie Reaktywizacyjnym oraz jako kierownik — w Biurze Studiów. Wkrótce wraz z centralą Związku przeniósł się do Łodzi, gdzie po kilku miesiącach podjął na nowo obowiązki nauczycielskie (IX Gimnazjum i Liceum).

Na początku 1946 r. habilitował się na Uniwersytecie Poznańskim, dzięki czemu mógł przystąpić do prowadzenia zajęć (najpierw zleconych, a po otrzymaniu w 1948 r. nominacji na docenta — stałych) na Uniwersytecie Łódzkim, wcześniej także — w Wyższej Szkole Handlowej i Wyższej Szkole Administracyjnej. Od 1 VIII 1953 r. rozpoczął pracę w charakterze profesora kontraktowego (prof. nadzwyczajnym został w 1955, a zwyczajnym — w 1961 r.) na Wydziale Humanistycznym UMCS jako kierownik Katedry Historii Powszechnej Nowożytnej (do 1970 r.). Był członkiem komisji senackich, a od 1954 r. do śmierci pełnił obowiązki redaktora sekcji humanistycznej „Annales UMCS”. Do czasu przejścia na emeryturę (1974) wykształcił w tej uczelni ok. 150 magistrów historii oraz wypromował kilku docentów i doktorów.

W ciągu trwającej od czasów studenckich aż do ostatnich chwil życia działalności naukowej opublikował prawie 260 różnorodnych pod względem treści i gatunku pisarskiego prac, głównie z dziedziny historii nowożytnej polskiej i powszechnej. Jego zainteresowania badawcze koncentrowały się przede wszystkim wokół problematyki okresu 1799—1815 (najważniejszą pozycję tego działu jego twórczości stanowi monografia *Fryderyk August jako książę warszawski*, P. 1939), stosunków polsko-niemieckich w XIX—XX w., historii historiografii, zwłaszcza napoleońskiej (*Epoka nowożytna w dziejopisarstwie polskim i powszechnym*, L. 1979), dziejów gospodarczo-społecznych regionu lubelskiego (*Wieś lubelska przed uwłaszczeniem*, L. 1964). Zajmował się też edytorstwem źródeł historycznych oraz popularyzacją wiedzy o przeszłości. Uczestniczył w sesjach i konferencjach historyków, utrzymywał bezpośrednie i żywe kontakty z krajowymi i zagranicznymi środowiskami uczonych oraz współpracę z wieloma stowarzyszeniami i instytutami naukowymi.

Był m.in. członkiem Komisji PSB (1936, Komisji Historycznej PAU (1949), Komisji Historii Powszechnej PAN (1960), PTH (1923, czł. zarządu oddziału lubelskiego, w l. 1961—1962 jego prezes) oraz towarzystw naukowych regionalnych: Poznańskiego (1939), Łódzkiego (1949), Lubelskiego (przewodniczący Wydziału Humanistycznego — 1961—1964, wiceprezes Zarządu Głównego — 1965—1969). Jako członek Stronnictwa Demokratycznego od 1947 r. wybierany był do wojewódzkich komitetów: w Łodzi (1950—1953) i Lublinie (przewodniczący w l. 1963—1966) oraz Centralnego Komitetu (1965—1969). Przyczynił się do utworzenia na UMCS Koła Pracowników Nauki SD (1962) i Uczelnianego Komitetu SD (1963). Należał do ZNP (1945) i Tow. Szkoły Świeckiej (prezes Zarządu Wojewódzkiego w Lublinie — 1962—1966). Otrzymał odznaczenia państwowe: Odznakę Obrońców Kresów Wschodnich, a po II wojnie światowej: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Komandorski, taki sam Krzyż z Gwiazdą, medale: Komisji Edukacji Narodowej, „Nauka w Służbie Ludu” (UMCS) oraz honorowy tytuł Zasłużonego Nauczyciela PRL.

Był laureatem nagród przyznawanych przez władze ministerialne, wojewódzkie, miejskie i uczelniane. Zm. 27 VI w Lublinie, po długiej i ciężkiej chorobie; spoczywa

na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był dwukrotnie żonaty, z pierwszego małżeństwa z Władysławą z Majewskich (ur. 1910) miał dwoje dzieci: Janisława (1934—1953) i Ewę (ur. 1939), z drugiego zaś (ślub 1950) z Jadwigą z Niwickich (1914—1988) — córkę Małgorzatę (ur. 1951), dr hab., historyka.

Fot-fie Juliusza Willaume a w: *Annales UMCS sec. F vol. XXIX 1974*;

J. Willaume, *Epoka nowożytna w dziejopisarstwie polskim i powszechnym*, lu. 1979; *Bibliografia prac Prof. Dr Juliusza Willaume za lata 1924—1974*, oprac. S. Wiśniewski, L. 1975 (s. 18—19 wykaz publikacji dotyczących Willaume'a);

S. Wiszniewski, *Brzeżańczycy przy odbudowie Państwa Polskiego od 1830 do 1920 r.*, Lw. 1938, s. 329;

J. Danielewicz, G. Brzęk, *W sprawie przynależności historyka do szkoły*, *Annales UMCS sec. F vol. 11 1956*;

R. Orłowski, *35-lecie pracy naukowej prof. Juliusza Willaume'a*, „RL” t. 1:1958

W. Śladkowski, *Jubileusz historyka*, „Kam,” 1974, nr 21;

tenże, *Prof. dr Juliusz Willaume*, *Informator UMCS 1974*, listopad—grudzień;

tenże, *Juliusz Willaume, Souvenir posthume*, *Annales UMCS sec. F vol. XXXV/XXXVI 1980/1981*;

Nekrologi: „*Informator UMCS*” 1980/1981 nr 3/4 (S. Wiśniewski);

„Kam.” 1980 nr 16 (W. Śladkowski); „*Kurier Lub.*” 1980 nr 142;

„*Kwart. Hist.*” 1983 nr 2 (S. Wiśniewski); „RL” t. 23/24 : 1981/1982 (W. Śladkowski);

„*Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń*” (Łódzkie Tow. Naukowe) 1978—1981 (Z. Libiszowska); „*Szt. Ludu*” 1980 nr 143;

UMCS, Dział Spraw Osobowych, akta personalne Juliusza Willaume; Informacje M. Willaume.

Stanisław Wiśniewski

WŁADYSŁAW ŁOKIETEK (1260—1333), książę łęczycki, kujawski, sieradzki i krakowski, król polski, inicjator lokacji Lublina na prawie magdeburskim. Był synem księcia Kujaw i Łęczycy Kazimierza z kujawskiej linii Piastów, oraz Eufrozyny, księżniczki opolsko-raciborskiej. Rychła śmierć ojca (w 1267 r.) sprawiła, iż dzieciństwo i młodość spędził w atmosferze ciągłych niepokojów i walk o podzieloną ojcowiznę. W tym czasie był książę Władysław typowym władcą dzielnicowym, nieco nawet warcholskim. Od młodości zdradzał jednak zamiary łączenia pod swoim panowaniem większych obszarów dziedzictwa Piastów, nie zadowolając się skromnymi częściami spadku, jakie mu przypadły.

Po śmierci braci: Leszka Czarnego (1288) i Kazimierza Łęczyckiego (1294) skupił w swoim ręku obok Kujaw także ziemie sieradzką i łęczycką, a więc obszary położone w centrum dawnego państwa polskiego. Dwukrotnie zabiegał o główny spadek po Leszku Czarnym, czyli o Małopolskę; po raz pierwszy w 1289 r., kiedy to przegrał rywalizację z księciem wrocławskim Henrykiem IV Probussem, drugi raz po śmierci tego księcia w 1290 r., gdy rywalizował z Przemysłem II. Obydwaj zostali jednak pokonani przez króla Czech Wacława II, który zajął Małopolskę i w 1292 r. wyparł ostatecznie księcia Władysława z Sandomierskiego. Zbliżyło to Łokietka i Przemysława II, czego dowodem było porozumienie z 1293 r. Po tragicznej śmierci króla Przemysła II (8 II 1296) na niego właśnie padł wybór panów wielkopolskich, którzy zaprosili Łokietka do władzy w tej dzielnicy i na Pomorzu Gdańskim. W ten

sposób pod jego rządami znalazł się ponownie okazały szmat kraju, gdyż pozostawały pod jego władzą dzielnice brzesko-kujawska i sieradzka.

Państwem Łokietka od początku targały tendencje odśrodkowe. Niezbyt trafne decyzje podjęte w Wielkopolsce zniechęciły do niego uprzednich zwolenników. Znaczna część zdrażnień wiązała się z tradycyjnym, a nawet partykularnym traktowaniem władzy przez księcia, co doprowadziło do rozprzężenia rządów wewnętrznych. Wszystko to ułatwiło poczynania Wacława II, który usunąwszy Łokietka objął władzę w jego dzielnicach i w 1300 r. otrzymał w Gnieźnie koronę jako nowy król Polski. Władysław Łokietek znalazł się na wygnaniu. Niewiele wiemy o następnych czterech latach jego życia. Nie pogodził się jednak z klęską, nie zrezygnował z zamiarów zjednoczenia ziem polskich. W ich realizacji pomogło mu nowe rozczarowanie społeczeństwa polskiego — tym razem z rządów czeskich, które nie spełniały wiązanych z nimi nadziei. Wraz ze sprzyjającym układem stosunków międzynarodowych ułatwiło mu to powrót w 1304 r. do władzy w ziemi sandomierskiej. Śmierć króla Wacława II w czerwcu 1305 r. oraz zamordowanie jego syna w sierpniu roku następnego ostatecznie załamały rządy czeskie w Małopolsce, na Kujawach, Pomorzu, w Sieradzkim i Łęczyckim, co ułatwiło Łokietkowi powrót do władzy w tych dzielnicach. Jego osoba oraz koncepcja odbudowy państwa polskiego po rozbiciu dzielnicowym skupiała w początku XIV w. tradycję dynastii piastowskiej „panów przyrodzonych”.

Po nieudanym eksperymencie z władzą Przemyślidów i wobec nasilającej się penetracji żywiołu niemieckiego na ziemiach polskich, powszechnie uważano tego księcia za rzecznika rodzimej, polskiej orientacji zjednoczenia państwa. Gromadziły się przy nim wszystkie patriotyczne siły społeczeństwa, zaniepokojone o przyszłość kraju. O patriotyzmie zaś księcia Władysława jego współcześni pisali i mówili w sposób całkowicie jednoznaczny. Był to patriotyzm czynny, wsparty wytrwałością i konsekwentnym dążeniem do celu.. Akcentowano także cierpliwość księcia, jego wyrozumiałość i łagodność dla przeciwników, co w tamtych trudnych czasach było szczególnie potrzebne. Łokietkowa koncepcja zjednoczenia państwa napotkała po usunięciu rządów czeskich dwie poważne przeszkody. Pierwszą było włączenie się Krzyżaków do walk o polskie terytoria. W latach 1308—1309 zajęli oni bowiem Pomorze Gdańskie, co miało istotne następstwa polityczne, a zwłaszcza ekonomiczne dla odbudowywanego państwa.

Drugim było zdecydowane opowiedzenie się góry społecznej w głównych miastach małopolskich, w większości niemieckiej, przeciwko poczynaniom Łokietka, zmierzającym do zjednoczenia ziem polskich. Wsparty przez możnowładztwo, rycerstwo, część duchowieństwa i sporą liczbę mieszczan, książę ten jednak zwyciężył. Bunt wójta Alberta upadł. Miało to poważne konsekwencje dla dalszego rozwoju miast i gospodarki polskiej. Na długie lata ukierunkowało politykę Łokietka wobec miast i mieszczaństwa. Zaczął on bowiem popierać miasta małe, odbierając przywileje największym ośrodkom w swoim państwie. Popierał w ten sposób grupy miejscowego mieszczaństwa, także żywo zainteresowane rozwojem gospodarki towarowo--pieniężnej, pragnące własnego państwa z rodzimym językiem, obyczajem, z uznaniem tradycji wspólnoty narodowej, do której się zaliczali. Zjawisko to sprzyjało rozwojowi Lublina. Władysław zwrócił uwagę na to miasto w latach, gdy ugruntował swoją władzę w głównych prowincjach odbudowanego państwa. Obdarzał

wówczas przywilejami mniejsze miasta małopolskie, zwłaszcza leżące przy uczęszczanych drogach handlowych.

W takich okolicznościach 15 VIII 1317 r. w Krakowie wystawił dokument, nadający wójtostwo dziedziczne w Lublinie Maciejowi z Opatowca; zawarł w nim również prawa i powinności mieszkańców tego miasta. Dokument jest powszechnie uważany za nadanie Lublinowi prawa magdeburskiego. Przyniósł on w konsekwencji przebudowę przestrzenną i społeczną miasta według modelu zachodniego. Umożliwiło to jego mieszkańcom szersze korzystanie z rozwoju gospodarczego, zwłaszcza handlu, oraz z własnego samorządu, i uczyniło z nich zwolenników księcia Władysława. Rozwój tego ośrodka miejskiego, leżącego na wschodnich kresach Małopolski, interesował Władysława Łokietka także w kontekście jego aktywnej polityki wobec Rusi Halickiej oraz w perspektywie nawiązania ścisłej współpracy z Litwą. Dowodem na to może być kolejny dokument już króla Władysława (koronacja w Krakowie 2011320 r.), nadający kupcom lubelskim wolność od ceł na obszarze całego państwa.

Skomplikowane warunki polityczne i militarne na pograniczu polsko--ruskim w latach następnych nie sprzyjały jednak szybkiemu rozwojowi miasta nad Bystrzycą. Uwagę króla zaprzętały wówczas wojny o przetrwanie państwa, toczone na innych granicach, przeciwko koalicji łączącej Czechy Jana Luksemburskiego, Zakon Krzyżacki i książąt głogowskich. Przyniosły one Polsce dotkliwe porażki militarne, których nie równoważy nawet zwycięstwo w bitwie pod Płowcami (1331). Jej bowiem znaczenie należy rozpatrywać w kategoriach psychologicznych, jako pierwsze zwycięstwo wojsk polskich nad krzyżakami. Odbudowane Królestwo Polskie obejmowało wówczas dwie główne dzielnice: Wielkopolskę i Małopolskę, oraz stanowiące łącznik między nimi ziemie sieradzka i łęczycka, a także południowe Kujawy. Było to jednak państwo niespójne, o wielości systemów zarządzania. Nie brakowało w nim konfliktów społecznych i politycznych. Dokonał się jednak ważny przełom polityczny. Monarchia została przywrócona na trwałe, zyskała akceptację większości państw w sąsiedztwie i w dalszych rejonach Europy.

Jesienią 1332 r. król Władysław Łokietek ciężko zachorował. Zm. 22 III, pozostawiając po sobie pamięć władcy mądrego i sprawiedliwego. Pozostawił także syna, który, będąc jego następcą na tronie, zyskał u potomnych przydomek „wielkiego”.

O. Balzer, *Królestwo Polskie 1295—1370*, t. I—II, Lw. 1919—1920;

B. Włodarski, *Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Łokietka*, Lw. 1935 s. 38, 72;

Materiały do historii miasta Lublina 1317—1792, wyd. J. Riabinin, Ij. 1938, nr 1—2;

A. Kłodziński, *Jeden czy dwa bunty wójta Alberta*, w: *Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby*, t. II, Kr. 1936, s. 339—356;

tenże, *Z dziejów pierwszego krakowskiego buntu wójta Alberta*, „Zapiski Tow. Naukowego w Toruniu” t. XIV: 1948 s. 27—43;

Z. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wr. 1957;

J. Baszkiewicz, *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, W. 1954;

K. Myśliński, *Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317—2504*, L. 1962 s. 13—16;

J. Kłoczowski, *Lublin po nadaniu prawa miejskiego*, w: *Dzieje Lublina*, t. I, L. 1965, s.

49—54;

K. Myśliński, *Lublin w życiu gospodarczym i politycznym Polski przedrozbiorowej*, w: *Lublin 1317—1967*, red. H. Zins, L. 1967 s. 19—22;

J. Szymański, *Dokument lokacyjny Władysława Łokietka dla Lublina z 1317 r.*, tamże, s. 271—287;

J. Baszkiewicz, *Polska czasów Łokietka*, W. 1968;

A. Berdecka, *Lokacje miast małopolskich za Władysława Łokietka (1306—1333)*, „Kwart. Hist. Kult. Mat.” r. XXXI : 1983 s. 335—344;

Poczet królów i książąt polskich, red. A. Garlicki, W. 1984 s. 238—246;

M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wr. 1986 s. 291—296;

H. Samsonowicz, *Łokietkowe czasy*, Kr. 1989.

Ryszard Szczygieł

WOJCIECHOWSKI STEFAN, nazwisko rodzinne Brydak (1899—1980), historyk, nauczyciel, regionalista. Ur. 31 XII 1898 (w metryce 111899) na Staromieściu (dzielnica Rzeszowa), w rodzinie robotniczej, syn Józefa Brydaka i Agnieszki ze Szczurków. Do szkół uczęszczał w Rzeszowie i Przemyślu; egzamin maturalny z wyróżnieniem złożył w 1917 r. Po krótkiej służbie w armii austriackiej odbył studia teologiczne. Był wikarym w Drohobyczu, następnie w Krakowie. W l. 1922—1925 — już jako osoba świecka — pod nazwiskiem Wojciechowski studiował historię i geografię na UJ; seminarzysta prof. W. Semkowicza. W r. 1927, jako stypendysta Akademii Umiejętności przebywał w Wiedniu. Doktorat z filozofii w zakresie historii uzyskał na UJ w r. 1930 na podstawie rozprawy *Krajobraz dawnej Ziemi Lubelskiej w rozwoju historycznym*.

W 1926 r. podjął zajęcia w Wiejskim Uniwersytecie Ludowym w Szycach pod Krakowem, w 1927 r. krótko pracował w szkolnictwie w Krakowie. Od tego roku związał się na stałe z Lublinem, pracując w administracji szkolnej i szkolnictwie średnim, a po wojnie także w wyższym. W l. 1927—1939 był nauczycielem szkół średnich, m.in. Gimnazjum im. Vetterów, Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Staszica, oraz pracownikiem administracji szkolnej. W czasie okupacji hitlerowskiej więziony na Zamku w Lublinie. Od IX 1944 r. kontynuował pracę w Kuratorium Lubelskiego Okręgu Szkolnego jako wizytator i naczelnik Wydziału Szkolnictwa Ogólnokształcącego, ucząc równocześnie historii i geografii w Gimnazjum im. K. Świerczewskiego oraz na Uniwersytecie Powszechnym TUR.

Na UMCS był wykładowcą Zakładu Podstaw Marksizmu i Leninizmu (1947—1949), zagadnień Polski Współczesnej na Wydziale Prawa (1949—1950), metodyki nauczania historii (1952—1954). W l. 1950—1953 pełnił obowiązki prezesa Zarządu Wojewódzkiego TWP, a następnie pracował w Wojewódzkim Ośrodku Dokształcania Kadr Oświatowych (1953—1955). W l. 1955—1959 i 1962—1969 (z przerwą na pracę w Kuratorium, gdzie w okresie 1959—1962 był naczelnikiem Działu Szkolnictwa Ogólnokształcącego i Oświaty dorosłych) w Bibliotece Głównej UMCS kierował działami Zbiorów Specjalnych i Katalogów. Na emeryturę odszedł w 1969 r. Pracował społecznie w Lubelskim Oddziale PTH, LTMK, którego był prezesem od reaktywowania po przerwie wojennej do chwili śmierci; w Lubelskim Oddziale PTTK przewodniczył Komisji Społecznej Opieki nad Zabytkami, należał do władz

Towarzystwa Miłośników Lublina.

Ogłosił ok. 100 prac naukowych i popularyzatorskich z zakresu geografii historycznej i historii osadnictwa ziem dawnego województwa lubelskiego, szeroko pojętego krajoznawstwa oraz historii książki i bibliofilstwa, m.in. *O zaginionej księdze oficjała lubelskiego z XV wieku*, „Informator Biblioteki Głównej UMCS” 1962, nr 2, *O kilku osiemnastowiecznych cymeliach lubelskich*, w: W kręgu Hieronima Łopacińskiego, L. 1977, *Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI w.*, „Atlas Historyczny Polski” 1966 nr 3, o bibliofilstwie lubelskim 1926—1976, L. 1976 oraz z A. Sochacką i R. Szczygłem *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. IV, W. 1986. Wymienić też trzeba jego współautorstwo przewodników po Lublinie oraz redakcje wielu wydawnictw bibliofilskich.

Wyróżniony został m.in. tytułami: Zasłużony Nauczyciel PRL, Zasłużony Działacz Kultury, medalem Komisji Edukacji Narodowej, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, odznaką za opiekę nad zabytkami, bibliofilskim Orderem Białego Kruka „ze słonecznikiem”. Żonaty (28 I 1926) z Wandą z Ormickich (zm. 2 VII 1966 w Lublinie), miał syna Iwo, botanika, prof. dr hab. AR w Lublinie. Zm. 8 III w Lublinie; pochowany na cmentarzu w Rzeszowie-Staromieściu.

SPKP, Suplement, s. 234—235;

Katalog wystawy prac i artykułów Dra Stefana Wojciechowskiego, L. 1969;

J. Gurba, R. Szczygieł, *Stefan Wojciechowski*, „RL” XXIII/XXIV : 1981/1982, [druk: 1985], s. 229—231;

Z. Józwik, *Stefan Wojciechowski*, [w] *Sylwetki bibliofilów lubelskich*, L. 1985, s. 63—73.

Jan Gurba, Ryszard Szczygieł

WOLSKI MIECZYŚLAW TYTUS (1842—1904), mechanik, przemysłowiec. Ur. 1 I we wsi Jabłonowice w pow. końskim, syn Fortunata i Izabeli z Kamieńskich. W czasie nauki w szkole średniej w Warszawie pracował dorywczo w różnych zakładach metalowych, między innymi u braci Evansów. Za udział w powstaniu styczniowym zesłany do karnych batalionów rosyjskich, dzięki zabiegom rodziny po dwóch latach został zwolniony, ale bez prawa do dalszej nauki. Podjął pracę w zakładach metalowych w Białogonie. Równocześnie zgłębiał nauki techniczne, co umożliwiło mu dostanie się do Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego w Puławach i po pewnym czasie objęcie stanowiska asystenta maszynoznawstwa.

W 1875 r. zawarł spółkę handlowo-przemysłową z ziemianinem Mieczysławem Łabęckim do prowadzenia fabryki maszyn i narzędzi rolniczych pod firmą „M. Wolski i S-ka”. Uruchomiona przez Wolskiego fabryka maszyn i narzędzi rolniczych na przedmieściu Lublina (Piaski, obecnie ul. 1 Maja) szybko się rozwijała i przynosiła znaczne zyski. W 1886 r. spółka rozszerzyła działalność poprzez uruchomienie filii w Zamościu i Hrubieszowie. W 1900 r. fabryka Wolskiego zatrudniała już 200 robotników, a roczna wartość produkcji wynosiła 175 800 rb. Fabryka specjalizowała się w produkcji kieratów, młocarni, sieczkarni, koparek do kartofli, ugniataczy i walców pierścieniowych. Znaczną część produkcji (ok. 60%) zakład sprzedawał na Białorusi,

w środkowych i południowych guberniach Rosji oraz na Kaukazie i Syberii. Maszyny i narzędzia rolnicze produkowane przez fabrykę były wysokiej jakości, o czym świadczą uzyskane na krajowych i zagranicznych wystawach rolniczo-przemysłowych medale i dyplomy zasługi: w Kijowie, Warszawie, Niżnym Nowogrodzie i Lublinie. Wolski był jednym z organizatorów Lubelskiego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego oraz Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Lubelskich.

W l. 1894—1897 pełnił funkcję prezesa Kasy Przemysłowców Lubelskich. Należał do Zgromadzenia Kupców miasta Lublina. Od 15 X 1901 r. do śmierci był przewodniczącym Rady Opiekuńczej Siedmioletniej Szkoły Handlowej w Lublinie. Z jego inicjatywy doszło do utworzenia fundacji budowy gmachu szkoły. Był również członkiem Komitetu Dyskontowego w Lubelskim Oddziale Banku Państwa.

Zm. 13 III; został pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Lublinie. Z małżeństwa ze Stanisławą z Berżyńskich pozostawił córkę Marię. Mimo śmierci założycieli fabryki maszyn i narzędzi rolniczych w Lublinie (M. Łabęcki zmarł w 1902 r.) jej działalność nie została przerwana. Decyzją spadkobierców kontynuowano ją pod niezmienioną firmą „M. Wolski i S-ka”. W okresie dwudziestolecia międzywojennego stała się własnością Spółki Akcyjnej Fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych „M. Wolski i S-ka” w Lublinie. W 1939 r. fabryka została wydzierżawiona Zakładom Mechanicznym Mariana Sowy, a w r. 1946 przeszła pod zarząd państwowy.

Księga Pamiątkowa Wystaw Lubelskich, W. 1902, s. 76, 77, 78;

S. Grzymałowski, K. Chorzelewski, *Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych w Polsce w latach 1805—1918*, Wr. 1970, s. 191;

APL, Zespół akt Spółki Akcyjnej Fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych „M. Wolski i S-ka” w Lublinie, sygn. 1, 2;

APL, Kancelaria notariusza Antoniego Wadowskiego 1899/13;

Kancelaria Piotra Turczynowicza 1907/1589;

Sąd Rejonowy w Lublinie, Akta hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, nr 690;

APL, Kancelaria notariusza Feliksa Wasiutyńskiego 1875/155; APL, AmL, sygn. 4205.

Bronisław Mikulec

WOLTER ALEKSANDER (1905—1967), prof. UMCS, specjalista w dziedzinie prawa cywilnego. Ur. 3 VIII we Lwowie, syn Władysława, sędziego, i Aleksandry z Kamienobrodzkich. Naukę w zakresie szkoły średniej rozpoczął w Gimnazjum dla VIII Okręgu w Wiedniu, ukończył zaś w IV Gimnazjum Państwowym w Krakowie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w r. 1923 rozpoczął studia na Wydziale Prawa UJ. Magisterium uzyskał w r. 1927, a w dwa lata później stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy *Prawo rodzinne rzymskie w literaturze nie prawniczej IV—VII wieku po Chrystusie*. Po otrzymaniu dyplomu magistra rozpoczął aplikację sądową. Od r. 1929 był równocześnie starszym asystentem w Katedrze Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa UJ w Krakowie.

W l. 1929—1930 studiował w Berlinie jako stypendysta Fundacji Kultury Narodowej. W r. 1933 rozpoczął pracę w Ministerstwie Sprawiedliwości, zajmując się głównie unifikacją i kodyfikacją prawa cywilnego, za co w r. 1938 otrzymał Złoty Krzyż

Zasługi. Małżeństwo z inż. rolnictwa Janiną Werber zawarł w r. 1939. We wrześniu tego roku ewakuowany do Dubna, następnie przebywał we Lwowie. Do Krakowa powrócił w maju 1940 r. i był sędzią w Sądzie Apelacyjnym. Od r. 1945 w Ministerstwie Sprawiedliwości pracował nad unifikacją prawa cywilnego. W r. 1947 powołany został na członka Komisji do opracowania jednolitego kodeksu cywilnego. W l. 1948—1950 pełnił obowiązki sędziego Sądu Najwyższego.

Od 1949 r. jako kontraktowy profesor nadzwyczajny organizował Wydział Prawa UMCS w Lublinie. Tylko świetnemu zmysłowi organizacyjnemu Woltera przypisać należy, że Wydział Prawa został na UMCS zorganizowany już w roku jego formalnej kreacji (1949). W l. 1950—1953 Wolter był dziekanem tego Wydziału, a w l. 1953—1954 prorektorem UMCS. Nadto był, od chwili utworzenia aż do swojej śmierci, kierownikiem Katedry Prawa Cywilnego. Nominację na profesora nadzwyczajnego uzyskał w r. 1950, na zwyczajnego w 1960. W 1956 r. został samodzielny pracownikiem w Instytucie Nauk Prawnych PAN, gdzie pełnił wiele funkcji kierowniczych i koordynacyjnych. Największą pasją Woltera była praca legislacyjna.

W r. 1956 powołany został na członka Komisji Kodyfikacyjnej. Działalność na tym polu ukoronowało współautorstwo projektów dwu obowiązujących od r. 1965 kodeksów prawa cywilnego i prawa rodzinnego i opiekuńczego. Wszechstronna wiedza, zmysł praktyczny oraz przekonania profesora wpłynęły nie tylko na wysoki poziom techniczno-legislacyjny tych aktów, ale też na przepojoną humanizmem ich treść. Prace naukowo-badawcze Woltera dotyczą przede wszystkim dwóch dziedzin prawa cywilnego, a mianowicie problematyki tzw. części ogólnej, czyli zagadnień wspólnych dla całej dyscypliny prawa cywilnego, oraz kwestii z zakresu prawa rodzinnego.

Najpoważniejszym osiągnięciem badawczym jest obszerny, znakomicie napisany podręcznik części ogólnej prawa cywilnego, który doczekał się wielu wydań za życia profesora oraz po jego śmierci. Wolter był członkiem Komitetu Nauk Prawnych PAN, Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (dwie kadencje), Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych PAN, konsultantem przy Biurze Orzecznictwa Sądu Najwyższego, arbitrem Komisji Arbitrażowej przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego oraz członkiem zwyczajnym LTN. Działał w licznych organizacjach społecznych, zwłaszcza w: Zrzeszeniu Sędziów i Prokuratorów, Zrzeszeniu Prawników Demokratów, Komitecie Obrońców Pokoju, Związku Zawodowym Pracowników Państwowych, ZNP, Zrzeszeniu Prawników Polskich. Z okazji 10-lecia Wydziału Prawa udekorowany został Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne na UMCS, a następnie Sztandarem Pracy II Klasy za twórczy wkład w dzieło unifikacji i kodyfikacji polskiego prawa cywilnego.

Zm. 11 VI w Lublinie. Pochowany został na cmentarzu katolickim przy ul. Lipowej. Z małżeństwa z Janiną z Werberów pozostawił syna Krystyna, magistra ekonomii.

Akta osobowe w Archiwum UMCS.

Zofia Policzkiewicz

WORONIECKI ADAM, imię zakonne Jacek (1878—1949), dominikanin, prof. i rektor

KUL, prof. „Angelicum”, filozof i teolog. Ur. 21 XII w Lublinie. Był drugim z ośmiorga dzieci Mieczysława Korybuta i Marii z Drohojowskich ks. Woronieckich. Dzieciństwo spędził w majątku rodzinnym Kanie k. Chełma. W 1892 r. rozpoczął edukację w IV Gimnazjum w Warszawie. Maturę zdał w 1898 r. Po rocznej służbie wojskowej w Pułku Huzarów Grodzieńskich podjął, uwieńczone podwójnym licencjatem, studia przyrodnicze i teologiczne na uniwersytecie we Fryburgu. Studiował również w Seminarium Duchownym w Lublinie, gdzie 10 III 1906 r. otrzymał święcenia kapłańskie.

Po powrocie z podróży do Francji, Belgii, Holandii, Niemiec i Szwajcarii objął stanowisko kapelana i sekretarza biskupa F. Jaczewskiego oraz rozpoczął działalność dydaktyczną, jako prof. Pisma św. Seminarium Duchownego w Lublinie. W 1907 r. wyjechał na studia uzupełniające do Szwajcarii. W marcu 1909 r. obronił pracę doktorską *Prindpes fondamen-taux de sociologie thomiste* na uniwersytecie we Fryburgu. Jesienią tego roku wstąpił do zakonu dominikanów. Nowicjat odbył w San Domenico da Fiesole. Po zakończeniu nowicjatu w 1911 r. został ojcem duchownym konwiktu teologicznego we Fryburgu. Następnie przebywał w Berlinie, a w 1914 r. został przeniesiony do Krakowa, gdzie do 1918 r. wykładał etykę w miejscowym studium klasztorным.

W l. 1919—1929 jako prof. nadzwyczajny, a następnie zwyczajny KUL prowadził wykłady z teologii moralnej i etyki łącząc je początkowo z obowiązkami dyrektora konwiktu księży studentów. Po śmierci ks. Idziego Radziszewskiego był rektorem KUL (1922—1924). Od 1929 do 1933 r. wykładał teologię moralną i pedagogikę w Collegium Angelicum w Rzymie. W 1930 r. otrzymał najwyższy w zakonie, tytuł naukowy — magisterium in Sacra Theologia. Po powrocie z Włoch pełnił funkcje: syndyka prowincji polskiej dominikanów oraz rektora i prof. w zakonnych kolegiach we Lwowie (1933—1937), Warszawie (1937—1939) i Krakowie (1939—1944).

Zamiłowany tomista, wykładał teologię moralną, pedagogikę, biblistykę, historię filozofii, historię Kościoła. Uczestniczył aktywnie w życiu religijno-społecznym. Jako przeciwnik fideizmu religijnego i pozytywistycznych koncepcji separujących naukę od wiary wywarł znaczący wpływ na formację intelektualną polskiego katolicyzmu. W okresie krótkiej, ograniczonej z powodu złego stanu zdrowia, kadencji rektora KUL odnowił i rozbudował gmach uniwersytecki. Założył Towarzystwo Przyjaciół KUL. Starał się zapewnić Uczelni korzystną sytuację materialną i kadrową. Zabiegał o to, aby Lublin stał się ważkim ośrodkiem tomizmu. Założył Zgromadzenie Sióstr Dominikanek Misjonarek, Towarzystwo św. Augustyna, Towarzystwo św. Tomasza z Akwinu.

Był członkiem korespondentem PAU. Twórczość Woronieckiego koncentrowała się wokół trzech głównych kręgów jego działań i zainteresowań: chrześcijańskiej doktryny etyczno-pedagogicznej o moralnym wychowaniu człowieka, systemu teologiczno--filozoficznego św. Tomasza z Akwinu i religijności polskiej. Czynny, pomimo poważnej choroby, do ostatnich dni życia, pozostawił po sobie ponad dwieście publikacji i kilkadziesiąt szkiców, których śmierć nie pozwoliła mu dokończyć. W tej bogatej spuściźnie obok prac podstawowych w jego twórczości: *Katolickość tomizmu*, *Pedagogika perennis*, *Pełnia modlitwy*, znalazły się artykuły publicystyczne i popularyzatorskie, np. *Pobył Długosza na zamku lubelskim 1473—1476*. Dziełem

życia i swoistą syntezą dorobku naukowego stała się praca *Katolicka etyka wychowawcza*, której pełne wydanie, poprzedzone edycjami z l. 1925—1948, opublikowane zostało przez Redakcję Wydawnictw KUL w 1986 r.

Zm. 18 V w krakowskim klasztorze dominikanów.

Ethos Perenne ku czci ojca Jacka Woronieckiego, „RTK” t. VI : 1960;

S. Bereła, *Ojciec Jacek Woroniecki OP*, tamże;

B. Inlender, *Ojciec Jacek Woroniecki*, „Znak” 1966 nr 144 s. 675—691;

H. Piluś, *Krytyka współczesnej filozofii i chrześcijańskiej. Jacek Woroniecki*, „Człowiek i Światopogląd” 1974 nr 5 s. 91—101;

Z. Mazur, *Ojciec Jacek Woroniecki* (biogram i bibliografia prac), w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918—1981*, t. 7, W. 1983;

AKUL, Akta osobowe O.J. Woronieckiego;

Archiwum Prowincji Dominikanów w Krakowie, Dokumenty osobiste O. J. Woronieckiego OP.

Bogusław Wachowicz

WÓJCIK STANISŁAW (1901—1989), prawnik, działacz ludowy. Ur. 23 III w Sobótce, pow. Sandomierz, w rodzinie chłopskiej. W latach nauki gimnazjalnej w Sandomierzu związał się z POW. Uczestniczył w wojnie 1920 r., po czym podjął studia na Wydziale Prawa UW, które ukończył na USB. Pracę zawodową rozpoczął w Banku Rolnym w Lublinie. Od 1922 r. zaangażował się w działalność PSL „Piast” oraz ZMW RP „Wici”. W początku l. 30 był prezesem ZW organizacji młodowiejskiej. Ze względu na bezkompromisową działalność opozycyjną wobec rządów sanacyjnych, szczególnie w okresie procesu brzeskiego 1931—1932, karnie przeniesiono go do oddziału Banku Rolnego w Łucku.

W połowie l. 30. powrócił do Lublina, gdzie otworzył kancelarię adwokacką, obejmując jednocześnie funkcję wiceprezesa ZW SL. Jako mieszkający w Lublinie i urzędujący członek władz wojewódzkich SL odgrywał główną rolę w pracy organizacyjnej i politycznej Stronnictwa. Negatywnie oceniał ideę frontu ludowego z komunistami (1936 r.), był organizatorem strajku chłopskiego na terenie Lubelszczyzny w 1937 r., rzecznikiem rozwoju spółdzielczości, wspierał rozwój ZMW RP „Wici”. Szeroka działalność sprawiła, że już od 1933 r. wchodził w skład Rady Naczelnej SL. Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., wzięty do niewoli — zbiegł.

Aresztowany przez gestapo 11 XI 1939 r. przebywał w więzieniu na Zamku w Lublinie do 1940 r. Po zwolnieniu przystąpił do organizowania konspiracyjnego kierownictwa wojewódzkiego SL tzw. Trójki a następnie Piątki Politycznej, którym przewodniczył do kolejnego aresztowania w XI 1943 r. Odegrał ogromną rolę w tworzeniu struktur konspiracyjnego SL na terenie woj. lubelskiego, rozwoju BCh, LZK oraz ZPL „Orki” — struktury zrzeszającej inteligencję ludową. Jako przewodniczącemu władz wojewódzkich SL „Roch” udało się obsadzić w lubelskim państwie podziemnym stanowisko delegata okręgowego (wojewody) oraz 14 spośród 15 obwodów (starostów) działaczami ludowymi. Aresztowany w XI 1943 r. po długich staraniach został zwolniony w V 1944 r. Przeniósł się do Warszawy. Tu powierzono mu obowiązki

kierownika Wydziału Organizacyjnego w Centralnym Kierownictwie Ruchu Ludowego.

Po wyzwoleniu powrócił do Lublina, nie akceptując powstałego tu SL. Należał do głównych organizatorów PSL. Od VII 1945 r. był sekretarzem naczelnym w Prezydium Tymczasowego Naczelnego Komitetu Wykonawczego PSL, od Zjazdu Krajowego w 1946 r. członkiem Rady Naczelnej i sekretarzem naczelnym Stronnictwa. Należał do najbliższych współpracowników S. Mikołajczyka. Uczestniczył aktywnie w pracach kierownictwa tej partii: rozmowach z PPR i PPS w sprawie tzw. Bloku Demokratycznego, referendum, wyborów do Sejmu w 1947 r., angażował się w prace organizacyjne PSL. Od XII 1945 r. z listy PSL był posłem do KRN a następnie Sejmu w 1947 r. Prowadził walkę polityczną na forum sejmowym, w publicystyce, na wiecach, zebraniach z PPR, PPS i SL w ramach TRJN, a po wyborach 1947 r., będąc w opozycji do rządu komunistycznego, z PPR oraz partiami z nią związanymi.

Po wyjeździe w X 1947 r. z kraju S. Mikołajczyka został usunięty z kierownictwa PSL, w XII 1948 r. opuścił Polskę. Na emigracji początkowo współpracował z Mikołajczykiem w ramach powstałego tam PSL, później utworzył wraz z innymi działaczami odrębne PSL. Autor licznych artykułów publicystycznych oraz wspomnień (Na trzydziestolecie wyborów, „Zeszyty Historyczne” t. 43 [Paryż] 1977). Zm. w USA w marcu 1989 r.

Zakład Historii Polskiego Ruchu Ludowego przy NKW PSL w Warszawie, Akta PSL; w: Ruch ludowy na Lubelszczyźnie, D. 1964;

R. Buczek, *Stronnictwo Ludowe 1939—1945*, Londyn 1975;

K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943—1948*, Paris 1986;

J. Kasperek, *Konspiracyjny ruch ludowy na Lubelszczyźnie 1939—1944*, W. 1988;

R. Buczek, *Na przełomie dziejów. Polskie Stronnictwo Ludowe w latach 1945—1947*, Wr. 1990.

Józef Marszałek

ZAJĄCZKOWSKI ADAM (1877—1942), malarz, scenograf, pedagog, wydawca, redaktor, publicysta. Studiował malarstwo w Akademii Krakowskiej, a także w różnych zachodnich ośrodkach sztuki. Związany był z kręgiem malarzy skupionych wokół Józefa Mehoffera. Jako legionista i uczestnik wojny z bolszewikami w 1920 r. zyskał miano zagończyka. W księdze oficerów czynnych i rezerwy w l. 1923—1924 wpisany jest jako kapitan rezerwy 34 Pułku Piechoty Legii Akademickiej ze starszeństwem od 1 VI 1919 r. Z wojny powrócił z Krzyżem *Virtuti Militari*. Do Lublina przybył już jako major w końcu l. 20. wraz z Ludwiką Mehofferową i prowadził założoną tu przez nią Szkołę Malarstwa i Rysunku. Funkcjonowała ona jako filia krakowskiej szkoły i mieściła się w budynku na rogu Krakowskiego Przedmieścia i ul. Chopina (na parterze). W szkole lubelskiej Zajączkowski prowadził zajęcia z grafiki, scenografii i kostiumologii.

W Lublinie poświęcił się głównie pracy wydawniczej i publicystycznej. W 1932 r. powołał do życia „Nową Ziemię Lubelską”, która w ciągu niepełnych 2 lat istnienia była dziennikiem najczęściej konfiskowanym przez ówczesną cenzurę. W okresie ostatniego kwartału 1932 r. na 27 ingerencji cenzorskich 18 dotyczyło „Nowej Ziemi Lubelskiej”, natomiast w pierwszym kwartale 1933 r. na 17 konfiskat pisma 14 odnosiło się do gazety Zajączkowskiego. Cieszył się opinią człowieka bezkompromisowego w życiu osobistym i profesjonalnym. „Nowa Ziemia Lubelska” wychodziła do połowy 1933 r. Z powodów finansowych wydawca zawiesił pismo. Jeszcze w 1933 r. utworzył nowy tytuł — „Niezależni”, ale jego żywot był efemerydalny. Zajączkowski cieszył się poważaniem i autorytetem moralnym w środowisku.

W styczniu 1933 r. powstał w Lublinie Syndykat Dziennikarzy Lubelskich i jemu powierzono funkcję prezesa. Kłopoty finansowe towarzyszyły mu do końca 1939 r. Musiał się wyłącznie utrzymywać z pracy pedagogicznej w Szkole Malarstwa i Rysunku. Z powodu wieku w 1939 r. nie został zmobilizowany, ale podjął marsz w kierunku broniącej się we wrześniu stolicy. Po powrocie pierwsze miesiące okupacji niemieckiej spędził w funkcjonującej w warunkach tajności szkole. Kontaktował się z przyjaciółmi ze środowiska aktorskiego. Aktorzy rezygnując z pracy oficjalnej w Teatrze Miejskim prowadzili w baraku przy teatrze przy ul. Peowiaków kawiarenkę „U aktorów”. Jej codziennym gościem był Adam Zajączkowski. Zm. 28 I po ciężkiej grypie.

A. L. Gzella, *Tradycje prasy lubelskiej. Zbuntowany...*, „Kurier Lub.” 1981 (19—21VI); Relacje Władysława Korciaka i Janiny Miłosiowej w zbiorach A. L. Gzelli.

Al. Leszek Gzella

ZALEWSKI LUDWIK (1878—1952), ksiądz, dr filozofii, historyk kultury Lubelszczyzny, pedagog, bibliofil, literat. Ur. 30 IV we wsi Nakły k. Ostrołęki, syn Teodora, rolnika, i Marcjanny z Nakielskich. Pierwsze nauki pobierał od przygodnego nauczyciela. Później uczęszczał do szkoły w Ostrołęce, a do średniej w Pułtusku. W 1898 r. rozpoczął naukę w Seminarium Duchownym w Lublinie. W 1902 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W dwa lata później (19 IV) na katolickim uniwersytecie we Fryburgu zaczął studia w zakresie filozofii, nauk historycznych i literatury, które

ukończył 12 VI 1908 r. Dyplom doktorski „magna cum laude” otrzymał 20 VI 1910 r. za rozprawę *Sztuka rymotwórcza Franciszka Salezego Dmochowskiego i jej stosunek do „l'art poetique” Boileau*.

W 1909 r. przez kilka miesięcy pełnił obowiązki wikarego w Ostrowie k. Włodawy. Potem (XI 1909) powołano go na profesora Seminarium Duchownego w Lublinie, gdzie wykładał literaturę polską, historię powszechną i historię Kościoła, jednocześnie zajmując się biblioteką Seminarium. Był proboszczem w Piotrawinie i Dzierzkowicach. Nauczał w lubelskich szkołach średnich. W 1919 r. został zwolniony z pełnienia obowiązków bibliotekarza Seminarium. Niekonwencjonalnych przekonań ks. Zalewskiego nie akceptowały władze kościelne, niechętne jego działalności pedagogicznej, dlatego nie mógł objąć katedry historii na KUL. W r. 1922 wszedł w skład zespołu ludzi powołanych do rewindykacji akt i księgozbiorów polskich z Rosji Radzieckiej. W 1923 r. zajął się opracowaniem dziejów bibliotek klasztornych Lubelszczyzny. Zbadał ich ok. 40. Stał się znawcą bibliotekarstwa, inkunabułów, starych druków. W tymże roku natrafił na najstarszy zabytek niemiecki Psalterza, który po zrekonstruowaniu opracował i wydał w „Pracach Komisji Językowej PAU”.

25 X 1926 r. otrzymał nominację na kanonika kapituły kolegiaty zamojskiej i w tym samym czasie uzyskał dyplom MWRiOP stwierdzający kwalifikacje zawodowe do nauczania historii i języka polskiego w średnich szkołach ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich. W roku następnym odbył podróż do Szwajcarii i Francji. W 1929 r., po rezygnacji z pracy w Seminarium, zaczął nauczać w Prywatnym Gimnazjum Wyższym SS. Kanoniczek, w którym 11 III 1932 r. otrzymał nominację na dyrektora. Z racji swych zainteresowań bibliofilskich był przy narodzinach LTMK. Na zebraniu organizacyjnym 18 VI 1926 r. jednogłośnie został wybrany prezesem i godność tę sprawował do końca życia, będąc też członkiem ogólnopolskiej Rady Bibliofilskiej. Należał do współorganizatorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1927 r.), w którym przewodniczył Komisji Historycznej. Działał w Towarzystwie „Muzeum Lubelskie”, Towarzystwie Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego (1924 r.) i w lubelskim oddziale PTH. Był członkiem Komisji Teatralnej przy Zarządzie m. Lublina i Rady Artystycznej m. Lublina. Współorganizował święto książki (1932), wystawę książki Marszałka Piłsudskiego i o Marszałku Piłsudskim (1936), a wcześniej (1927) wystawę książki i (1930) wystawę ekslibrisów słowiańskich. Pracował w Związku Literatów, Lubelskim Związku Pracy Kulturalnej, gdzie przewodniczył Komisji Rewizyjnej.

Dzięki niemu wydane zostały *Stare kamienie* F. Arnsztajnowej i J. Czechowicza (1931 r.) oraz *Antologia poetów lubelskich* (1939 r.). Opracował Katalog — przewodnik po wystawie druków lubelskich. Z jego zainteresowaniami Lublinem korespondowało opracowanie historii miasta dla potrzeb wydanego w 1931 r. Ilustrowanego przewodnika po Lublinie. Aresztowany 9 IX 1939 r. i osadzony na Zamku, został zwolniony po kilku dniach z powodu podeszłego wieku. W czasie okupacji pracował w domu, w swojej bibliotece, kończąc rozpoczęte prace. W 1945 r. mianowano go kanonikiem honorowym kapituły katedralnej lubelskiej, a w 1947 został prałatem scholastykiem kapituły kolegiaty zamojskiej. W 1946 r. przewodniczył reaktywowanemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk. W 1950 r. powołano Zalewskiego na członka Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa PAU. Pracował w Towarzystwie Opieki nad Majdankiem (1945—1948) i Głównej Komisji Badania Zbrodni

Hitlerowskich w Polsce. Zm. 7 VII; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Rozpiętość zainteresowań naukowych ks. Zalewskiego jest znaczna. Z historii politycznej na uwagę zasługuje praca *Z dziejów partyzantki r. 1833 w województwie lubelskim* (1934 r.). Z historią Lublina, Kościoła, kultury i oświaty związane są: *Biblioteka Seminarium Duchownego i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej* (1926), *Katedra i jezuici w Lublinie*, cz. 1 (1947), *Orlęta lubelskie. Nauka, wychowanie i życie młodzieży męskiej w Lublinie 1586—2773* (1947) oraz najobszerniejsza rozprawa *Z epoki renesansu i baroku na Lubelszczyźnie. Katedra i jezuici*, cz. 2 (1949).

Po ks. Zalewskim pozostało ponad 70 prac naukowych i popularnonaukowych, z tego kilka w rękopisie. Została po nim także cenna biblioteka (zaprzepaszczona dla Lublina), kolekcja ekslibrisów, zbiór grafiki, druków ulotnych, zabytkowych tkanin, okazów rzemiosła artystycznego. Ks. Zalewski był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1937), Złotym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury (1938) i pośmiertnie (1956) Orderem Białego Krucha. Otrzymał nagrodę WRN w r. 1948 za pracę z dziejów kultury, a głównie za *Chłopa-bibliofila XV w.*, a w 1950 r. nagrodę (zespołową) przyznaną „pierwszemu w Polsce kolektywowi literackiemu »Załoga nr 1«”.

J. Krzyżanowski, *Proboszcz poetów lubelskich*, „Rzeczpospolita” 1946 nr 298;
H. Zwolakiewicz, Bibliografia prac ks. L. Zalewskiego, L. 1947;
A. Kossowski, *Śp. ks. dr Ludwik Zalewski*, „RH” t. IV : 1953 [druk 1957] z. 4 s. 286—293;
F. Araszkiewicz, „Wspomnienie zapiszemy w serc swych pamiętniku”, w. *Dzieła i twórcy*, W. 1957 s. 288—302;
Ks. R. Wach, *Losy księgozbioru ks. Ludwika Zalewskiego po jego śmierci. Quaestio iuris et quaestio facti*, „ABMK” t. 47 : 1983 s. 387—400;
M. i H. Gawareccy, *Ksiądz Ludwik Zalewski*, w: *Lublin literacki 1932— 1982*, L. 1984 s. 305—315; M. i H. Gawareccy, *Ks. dr Ludwik Zalewski 1878—1952*, w: *Sylwetki bibliofilów lubelskich*, L. 1985 s. 29—44;
Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego. *Materiały biograficzne i dokumenty księdza Ludwika Zalewskiego*, rkp. 2150;
tamże, *Życiorys księdza Zalewskiego opracowany przez Zygmunta Kukulskiego*, rkp. 2039.

Grażyna Jakimińska

ZAŁUSKA JAN (1889—1940), pułkownik WP, dowódca 8 pp Leg. w Lublinie, dowódca Obrony Przeciwlotniczej Dowództwa Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 25 V w majątku Rachodoszcze, pow. Zamość, syn Aleksandra i Agnieszki z Kawałków. Początkowo uczył się w Zamościu, ale za działalność niepodległościową został ze szkoły relegowany i rodzice przenieśli go do Warszawy, gdzie uzyskał maturę, poczym podjął studia na Politechnice Lwowskiej na wydziale budowy maszyn. Aktywnie uczestniczył w działalności Związku Strzeleckiego na terenie Galicji. W sierpniu 1914 r. na czele zakopiańskiej kompanii Strzelca wstąpił w Krakowie do I Brygady. Uczestniczył w jej bojach pod Łowczówkiem i Kostiuchnówką, m.in. w 6 i 3 pp. Był trzykrotnie ranny. W Legionach awansował do stopnia porucznika. Po kryzysie przysięgowym pozostał w Polskim Korpusie Posiłkowym, pełniąc funkcje

instruktorskie.

W szeregach WP znalazł się już w początkach listopada 1918 r. i aż do października 1927 r. pracował w szkolnictwie wojskowym, m.in. jako dyrektor nauk w Centralnej Szkole Podoficerów w Chełmnie. Odbył podróż instruktazową do Francji. Był autorem powszechnie używanego w WP podręcznika Taktyka oraz drobniejszych opracowań. Pod koniec 1927 r. Załuska przeszedł na stanowisko liniowe jako zastępca dowódcy 82 pp w Brześciu Lit., a w 1. 1930—1938 był dowódcą 8 pp Leg. w Lublinie, awansując w 1933 r. na stopień pułkownika. W czerwcu 1938 r. został przeniesiony do sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu na II na stanowisko dowódcy Obrony Przeciwlotniczej. Po opuszczeniu Lublina wraz ze sztabem OK dostał się we Włodzimierzu Woł. do niewoli sowieckiej, skąd go przewieziono do Kozielska. Zginął zamordowany 9 kwietnia 1940 r. w Katyniu. Odznaczony był m.in. Orderem Krzyża Virtuti Militari V kl., Orderem Polonia Restituta IV kl., czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi. Ze związku małżeńskiego z Apolonią Klimontowicz miał córkę Zofię oraz synów Tadeusza i Jerzego.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich, W. 1917; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932;

H. Żelewski, *Dzieje bojowe 8 pułku piechoty Legionów*, L. 1985;

J. Kiński, Jan Załuska, „WPH” t. 35:1990;

informacje córki Zofii.

Maciej Sobieraj

ZIEMSKI JAN (1920—1988), malarz. Ur. 201 w Kielcach. W dzieciństwie z rodzicami Jacentyną i Marianem zamieszkał w Lublinie. Tu w 1939 r. zdał maturę w Liceum im. Jana Zamoyskiego. W okresie okupacji niemieckiej przebywał w Warszawie i Lublinie, gdzie rozpoczął naukę w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku, prowadzonej przez Janinę Miłosiową. W tym czasie poznał Mariana Tomaszewskiego, którego osobowość i postkubistyczne malarstwo wywarły wpływ na jego późniejsze wybory artystyczne.

Członkiem ZPAP został 25 IX 1944 r. We wrześniu tego samego roku według własnego projektu wykonał wewnątrz kawiarni plastyków „Pod Paletą” przy ul. Krakowskie Przedmieście 62. Były w niej redagowane czasopisma „Stańczyk” i „Gontyna”, odbywały się koncerty muzyczne oraz organizowane przez Ziemskiego wystawy indywidualne, m.in. M. Tomaszewskiego. W 1946 r. otrzymał dyplom Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunku. Później rozpoczął studia medyczne na UMCS i zrezygnował z ZPAP. Ponownie członkiem Związku został w 1952 r. Charakter najwcześniejszych obrazów i szkiców Ziemskiego dobrze oddaje portret z 1945 r., reprodukowany w katalogu wystawy jubileuszowej artysty (L. 1978), syntetyczny o klasycy żujących formach. Pierwszy okres twórczości Ziemskiego zamknęły prace powstałe w połowie l. 50. („seria kosmiczna”, *Upadek Ikara*, *Semafory*). W 1957 r. J. Ludwiński napisał, że „Ziemski od kilku lat oscyluje między bardzo intelektualnym surrealizmem a takąż abstrakcją”. W 1956 r. artysta rozpoczął studia na sekcji historii sztuki KUL, na której dzieje sztuki XX w. wykładał J. Woźniakowski, a jej absolwentami lub studentami byli artyści i teoretycy, twórcy grupy „Zamek” i związanego z nią ruchu artystycznego.

W 1957 r. Ziemski wziął udział w trzeciej wystawie „Młodych Plastyków” w lubelskim CBWA, grupy artystycznej powstałej w czasie Wystawy Plastyków Amatorów i Nikifora, otwartej 19 II 1956 r. w Lublinie, późniejszej Grupy „Zamek”. Ziemski i artyści należący do „Zamku” (W. Borowski, T. Dzieduszycki, J. Durakiewicz, K. Kurzątkowski i inni) uczestniczyli w kolejnych wystawach grupy w Lublinie (1957, 1958), Galerii „Krzywe Koło” w Warszawie (1957, 1958), Białymstoku (1957), Pałacu Sztuki w Krakowie (1958). W 1957 r. J. Ludwiński, teoretyk grupy, pisał: „młodzi plastycy korzystają z doświadczeń różnych kierunków: kubizmu, abstrakcjonizmu, nadrealizmu, taszyzmu itp.”. To dążenie do nowoczesności już w 1958 r. przybrało formę sztuki strukturalnej. Ziemski, po bliskich taszyzmowi *Grawitacjach* (1958), w 1958 r. rozpoczął cykl kilkudziesięciu *Formur*, jeden z najważniejszych i najpiękniejszych w jego twórczości. Stanowiły je monochromatyczne struktury z mas plastycznych, formowane na podobieństwo reliefów z pogranicza malarstwa i rzeźby. Były to „formy organiczne, jakby zrodzone z mariażu wody i ziemi, przywodzące na myśl zwirowe powierzchnie odległych planet”, jak pisał J. C. Lambert („France Observateur” 1960, 2 VI). Do sztuki strukturalnej należą powstałe w tym samym czasie prace innych członków grupy (W. Borowski tworzył *Artony*, T. Dzieduszycki obiekty ze szkła piankowego). Pojawiły się też projekty „ożywienia” struktur materii. Ziemski pragnął wykonać obraz, formę tryptyku, który w miarę zbliżania się widza zamykałby się powoli, pozostając wieczną tajemnicą.

Ziemski oraz W. Borowski i T. Dzieduszycki uczestniczyli w wystawach grupy „Zamek” w Paryżu w Galerii Georges Fali (listopad 1959) i Le Ranelagh — Cinema D'art et D'essai (czerwiec 1960), zorganizowanych przez E. Jaguera, krytyka sztuki związanego z grupą „Phases”. W 1959 r. artysta miał pierwszą dużą wystawę indywidualną w lubelskim CBWA. W tym samym roku J. Ludwiński omówił jego twórczość w „Strukturach” (nr 7), dodatku do „Kamieny”, będącym teoretycznym uzupełnieniem działalności grupy „Zamek”. Grupa po wystawach paryskich przestała istnieć. Ziemski po kilku latach, potrzebnych chyba na refleksję rozpoczął następny konstruktywistyczny rozdział działań artystycznych, zapoczątkowany pracami prezentowanymi w 1965 r. na Biennale Form Przestrzennych w Elblągu, Sympozjum „Złotego Grona” w Zielonej Górze i wykonanymi na plenerze w Osiekach obrazami „zewnątrznym” i „wewnętrzny”. W roku następnym konstruktywistyczne prace tego artysty prezentowane były na wystawie indywidualnej w BWA w Lublinie. Przyniosły mu również nagrodę Ministra Kultury i Sztuki na I Sympozjum Artystów Plastyków i Naukowców w Puławach. Oparte na rytmie i geometrii obrazy stanowiły konstrukcje z listew, o formie parabolicznej, ułożonych rytmicznie, przylegających do powierzchni, często z analogicznym rytmem listew wygiętych nad płaszczyzną obrazu. Kolorystyka tych drewnianych obrazów-obiektów ograniczona była najczęściej do kontrastów czerni i bieli, bliskich sztuce opartu. Jak pisała B. Kowalska, „istotą tych prac nie jest to, co w nich dostrzegane, jako statyczne, nieruchome, ale to właśnie, co uchwytnie tylko w przelocie, niemożliwe do utrwalenia” (katalog: Jan Ziemiński. Wystawa jubileuszowa, 1978). Prace te stanowiły o charakterze cykli Interferencje i Permutacje z końca 1. 60. i 70. W dyptykach i tryptykach, powstających od schyłku 1. 70., artysta porzucił formy reliefowe na rzecz płaskich, ograniczonych do czerni i bieli układów kół, linii i prostokątów, rosnących i zanikających — Metamorfoz. Przez ponad 40 lat uczestniczył Ziemiński w życiu artystycznym Lublina: 8 wystaw indywidualnych w 1. 1959—1982, wystawy okręgowe i ogólnopolskie, wiele istotnych dla sztuki polskiej wystaw i plenerów. W 1966 r. należał do założycieli Grupy

Lubelskiej. Był artystą lubelskim najczęściej uczestniczącym w prezentacjach sztuki polskiej za granicą. Zm. 22 XII. Prace jego znajdują się w zbiorach muzealnych (Warszawa, Kraków, Lublin, Łódź, Muzeum Guggenheima w Nowym Jorku i innych) oraz w kolekcjach prywatnych.

Katalogi: Jan Ziemiński, L. 1959; XXX-lecie ZPAP w Lublinie, L. 1966;
Plastyka Lubelska. Wystawa z okazji 50 rocznicy powstania ZAP w Lublinie, L. 1986;
J. Ludwiński, *Ziemiński przeciw abstrakcji bezforemnej*, „Struktury” 1959 nr 7;
I. J. Kamiński, *Prowokacje Ziemińskiego*, „Kam.” 1974 nr 1;
A. Kępińska, *Nowa sztuka, sztuka polska 1945—1978*, W. 1981;
B. Kowalska, *Polska awangarda malarska 1945—1980*, W. 1988

Tadeusz Mroczek

ZIÓŁKOWSKI WIKTOR HERMOGENES (1893—1978), ps. Julian Kot; malarz, grafik, publicysta, bibliofil, kolekcjoner. Ur. 18 IV w Lublinie, syn Aleksandra, geometry, właściciela kamienicy przy ul. Kołtąja 6. Uczęszczał do Szkoły Lubelskiej, w l. 1913—1917 studiował na ASP w Krakowie w pracowniach J. Mehoffera i S. Dębickiego. Poznał wówczas Tadeusza Seweryna, który wpłynął na jego późniejsze zainteresowania etnografią. Po powrocie do Lublina w l. 1917—1925 pracował jako nauczyciel rysunku w szkołach lubelskich: Gimnazjum Realnym Żeńskim M. Sobolewskiej, Gimnazjum im. S. Staszica, Szkole Zawodowej Żeńskiej, Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim.

W 1926 r. należał do założycieli LTMK, w którym działał obok J. Czechowicza, J. Krzyżanowskiego, ks. L. Zalewskiego. Z ramienia tego Towarzystwa organizował wystawy ekslibrisów, min. w 1930 r. dużą „Wystawę Exlibrisów Słowiańskich”, na której pokazał własną kolekcję ekslibrisów rosyjskich. O pracach na niej prezentowanych pisał, że „tkwią w nich reminiscencje kompozycji rozwiązanych konstruktywistycznie, bądź echa założeń suprematycznych”. Od l. 20. poszukiwał, badał i kolekcjonował dzieła sztuki ludowej. Przewodniczył Komisji Muzealnej przy ZNP. Był sekretarzem Lubelskiego Komitetu Kongresu Rysunku w Pradze. Organizował wystawy i działał w Towarzystwie „Muzeum Lubelskie”, o którym w 1933 r. pisał, że „musi wejść we współczesne życie Lubelszczyzny, powinno tworzyć walor organizacyjny — twórczy”. W 1936 r. znalazł się w gronie założycieli ZAP w Lublinie, w którym pełnił funkcję sekretarza.

Współpracował z czasopismami „Sztuki Piękne”, „Rzeczy Piękne”, „Grafika”, „Wianki”, „Maski”. Publikował w prasie lubelskiej artykuły dotyczące problematyki kulturalnej Lublina i województwa, a także ówczesnych wydarzeń artystycznych. Już w 1919 r., pisząc w „Głosie Lubelskim” o wystawie formistów, proponował zorganizowanie „Koła Przyjaciół Nowatorów w Sztuce”. Korespondował m.in. z W. Strzebińskim. Ukazywały się też jego publikacje poświęcone Muzeum Lubelskiemu, bibliofilstwu, szkolnej nauce rysunku, sztuce ludowej. Był autorem wstępu do katalogu „Pierwszej Wystawy Prac członków ZAP i zaproszonych gości” w 1937 r. W okresie międzywojennym uprawiał malarstwo, rysunek, autolitografię, wykonał wiele druków akcydensowych, wydał tekę karykatur (1926). W czasie okupacji niemieckiej przebywał w Lublinie, przez pewien czas ukrywał się w majątku Osmolice. W 1944 r. został dyrektorem Muzeum Lubelskiego (do 1948 r.).

Współorganizował w salach muzealnych pierwszą w ówczesnym Lublinie wystawę malarstwa i rysunku, otwartą 8 X 1944 r. Pełnił funkcje we władzach reaktywowanego ZAP, później ZPAP (1944). W lokalnej prasie lubelskiej zamieszczał wypowiedzi poświęcone problematyce kulturalnej. Współpracował z czasopismami o zasięgu ogólnopolskim, m.in. „Przeglądem Artystycznym” i „Życiem Literackim”. W 1956 r. współorganizował Wystawę Plastyków Amatorów i Nikifora, otwartą 19 II. Został wybrany opiekunem z ramienia ZPAP nowo powstałego Koła Młodych Plastyków (4 III 1956). Jako jeden z nielicznych docenił twórczość Eugeniusza Waleszyńskiego; wystawę jego malarstwa zorganizował w SARP w Warszawie w lipcu 1957 r. Był kolekcjonerem wszelkiego rodzaju lublinianów: książek, czasopism, katalogów, dzieł sztuki profesjonalnej i ludowej, listów, informacji o ludziach sztuki związanych z Lublinem. Zm. 28 VII. Jego prace plastyczne znajdują się m.in. w Muzeum Lubelskim. Duża część spuścizny kolekcjonerskiej umieszczona została w Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie.

- A. L. Gzella, *Karykatury Wiktora Ziółkowskiego*, „Kurier Lub.” 1977, nr 271;
(gal) [A. L. Gzella], *Wieczór poświęcony Wiktorowi Ziółkowskiemu*, „Kurier Lub.” 1978 nr 268;
I. J. Kamiński, *Po Nadulskim Ziółkowski*, „Kam.” 1978 nr 17;
H. i M., Gawareccy, *O bibliofilstwie*, L. 1981;
A. L. Gzella, *O korespondencji Kazimierza Wiszniewskiego do Wiktora Ziółkowskiego*, L. 1985;
„Plastyka Lubelska”. Wystawa z okazji 50 rocznicy powstania ZAP w Lublinie, L. 1986;
I. J. Kamiński, *Trudny romans z awangardą*, L. 1989.

Tadeusz Mroczek

ZWOLAKIEWICZ HENRYK (1903—1984), malarz, grafik, etnograf, bibliofil, kolekcjoner. Ur. 29 III w Lublinie, syn Andrzeja, strażnika ziemskiego, i Natalii z d. Juźwiak. Po nauce początkowej w Lublinie uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Szczepieszynie, które ukończył w 1924 r. W l. 1925—1928 rozpoczął pracę dydaktyczną w Szkole Powszechnej w koi. Trębaczów k. Łącznej, po czym był do r. 1936 nauczycielem Szkoły Powszechnej nr 15 im. G. Piramowicza na Kośminku w Lublinie. Doksztalał się w Warszawie, kończąc Wyższy Kurs Nauczycielski (1928, grupa artystyczna) i Państwowy Instytut Robót Ręcznych (1932, pedagogika). Ponadto uczył się w Wolnej Szkole Malarstwa i Rysunku w Lublinie.

Od pierwszych lat pracy pedagogicznej Zwolakiewicz przejawiał zainteresowania regionalistyczne, publikując artykuły w „Ziemi” (1928—1929), m.in. Figury przydrożne w okolicach Łącznej. Łączna (szkic historyczny). Włączając się w życie kulturalne Lublina nawiązał w 1928 r. kontakt z poetą J. Czechowiczem oraz bibliofilem lublinianistą ks. L. Zalewskim. W zespole redagującym pismo „Ognisko Nauczycielskie” zajmował się działem regionalnym. W r. 1929 został członkiem LTMK; J. Czechowicz wprowadził go do swej humorystycznej bibliografii *Nowości lubelskie* (1931), a także poświęcił mu fraszkę *O Henryku regionaliście*. W 1934 r. z inicjatywy ZNP Zwolakiewicz wydał *Przewodnik nauczyciela ludoznawcy*, zawierający metodyczne wskazówki i szczegółowe wytyczne dla zainteresowanych kulturą ludową. W r. 1936 przeszedł do pracy na stanowisku instruktora

pedagogiczno-artystycznego w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego, a w l. 1939—1945 był kierownikiem Szkoły Powszechnej nr 20 w Lublinie.

Po II wojnie światowej rozpoczął pracę w szkolnictwie średnim jako nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego im. J. Zamoyskiego (1945—1948), Szkoły Budowlanej (1948—1950), następnie był dyrektorem Liceum Sztuk Plastycznych (1950—1951) oraz jego nauczycielem do 1963 r. Okres ten niezależnie od funkcji dydaktycznej wypełniała mu nauka i sztuka. W r. 1949 uzyskał na UMCS tytuł magistra etnografii i etnologii za pracę Bibliografia etnograficzna Lubelszczyzny, obejmującą 250 stron maszynopisu. W 1958 r. otrzymał dyplom w zakresie pedagogiki artystycznej na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zwolakiewicz prowadził wszechstronną działalność plastyczną, organizacyjną, społeczną, popularyzacyjną. Zaprojektował sgraffito w Rynku lubelskim i dziewięć herbów miast polskich na suficie w aptece przy ul. Bramowej na Starówce. Projektował odznaki honorowe „Za czyny społeczne” i „Za zasługi dla Lubelszczyzny” oraz godła wyższych szkół lubelskich: AM i UMCS. Społecznie wykonał plakat dotyczący akcji młodzieży na rzecz Centrum Zdrowia Dziecka (1968).

Od l. 20. uprawiał malarstwo sztalugowe (akwarela, tempera, gwasz, techniki mieszane), grafikę warsztatową i użytkową. Początkowo pozostawał pod wpływem impresjonistów francuskich i artystów polskich (S. Noakowski, J. Fałat, L. Wyczółkowski). Tematykę jego wczesnych dzieł stanowiły motywy z małego miasteczka bądź regionu. Od 1936 r. brał udział w wystawach plastycznych na terenie Lublina i woj. lubelskiego, jak również w całym kraju i za granicą (Łuck, Debreczyn). Do r. 1983 uczestniczył w kilkudziesięciu ekspozycjach, np. w Biennale Plakatu w Katowicach (1965—1967), w ogólnopolskich wystawach ekslibrisu współczesnego w Lublinie i Rzeszowie. Miał kilkanaście wystaw indywidualnych malarstwa i grafiki w Lublinie, Krakowie, Zamościu, Chełmie, Krasnymstawie, Nałęczowie, Szczepieszynie, Tarnogrodzie, Romanowie, Ostrowie Lubelskim, w tym z okazji 40-lecia twórczości malarskiej i 50-lecia twórczości graficznej. Uczestniczył w ogólnopolskich plenerach akwarelistów w Wojcieszowie k. Jeleniej Góry, malował w Hrubieszowie, Kazimierzu Dolnym, Janowcu, Jarosławiu, Supraślu, Kołobrzegu.

Współorganizował imprezy artystyczne z okazji 50-lecia działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Był przewodniczącym sekcji malarskiej lubelskiego ZPAP (1951—1956), sekretarzem TMKiE (1959—1967), członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1945—1952), członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielni Wydawniczej w Lublinie (1956—1958), organizatorem wystaw grafiki i ekslibrisu artystów i kolekcjonerów polskich (1950—1960), członkiem Rady Muzeum Lubelskiego, współorganizatorem uroczystości nadania Orderu Białego Kraka dr Zygmuntowi Klukowskiemu, popularyzował wreszcie działalność artystyczną w Lublinie, zwłaszcza dla potrzeb wydawniczych miejscowego TMK, spotykając się chętnie z publicznością podczas imprez i wystaw. Swoją aktywność w życiu lubelskiego środowiska bibliofilskiego wyrażał nie tylko poprzez pracę na rzecz pięknej książki i kultywowanie odziedziczonej po rodzicach pasji kolekcjonerskiej; stworzył również mnóstwo ekslibrisów i był znanym ich zbieraczem.

Zwolakiewicz opublikował wiele prac i artykułów, m.in. *Etnografia i regionaliści w*

badaniach ludowej kultury Lubelszczyzny (1962), *Profesor Janusz Świeży*, biogram („Lud” 1963), *Spotkania z Józefem Czechowiczem. Wspomnienia i szkice* (L. 1971), *Materiały do bibliografii Szczepieszyna. Zakłady Kształcenia Nauczycieli w Szczepieszynie i ich wychowankowie, studium historyczno-socjologiczne* (L. 1975).

Zm. 23 VII w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej (kwat. 31). Był ożeniony z Kazimierą Szczęśniewicz. Jego prace plastyczne są własnością m.in. Muzeów: Okręgowego i Wsi Lubelskiej, Bibliotek: Głównej UMCS i Wojewódzkiej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Biblioteki ASP w Krakowie, a także Wojewódzkiego Domu Kultury, są też w zbiorach prywatnych w Lublinie. Zwolakiewicz otrzymał odznaczenia: Medal X-lecia Polski (1928), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1962), odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego (1966), Medal Komisji Edukacji Narodowej, odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” (1976).

„Szt. Ludu” 1963 nr 72; 1966 nr 39; 1969 nr 293;
„Kurier Lub.” 1964 nr 24; 1966 nr 35; 1967 nr 283; 1975 nr 65;
Henryk Zwolakiewicz [Prospekt z wystawy], BWA, L. 1968;
Cz. Wycech, *Wspomnienia 1905—2939*, W. 1969;
Wystawa: malarstwo Henryka Zwolakiewicza, MDK w Szczepieszynie, 1969;
40-lecie twórczości Henryka Zwolakiewicza: wystawa jubileuszowa, [Katalog] wstęp A. Kaczmarek, A. Koziara, BWA, L. 1970;
Henryk Zwolakiewicz. Malarstwo—Rysunek [Prospekt z wystawy], Pałac Małachowskich, Nałęczów 1973;
Henryk Zwolakiewicz: wystawa malarstwa [Katalog wystawy], BWA, Zamość 1974;
Ekslibrisy Henryka Zwolakiewicza. Katalog retrospektywny wystawy, życiorys H. Gawarecki, BWA, L. 1975;
Henryk Zwolakiewicz. Wystawa indywidualna [Prospekt], DESA, L. 1977;
M. Gnot, Biały Kruk, „Kurier Lub.” 1983 nr 69 s. 4;
Henryk Zwolakiewicz. 50-lecie twórczości. Informator — wystawa jubileuszowa, wstęp A. Mroczek, L. 1984;
USC w Lublinie, Akta urodzonych i zmarłych.

Michał Domański

ŻUK WŁODZIMIERZ (1916—1981), prof. UMCS, wybitny specjalista w dziedzinie badań izotopowych, spektrometrii mas i elektromagnetycznej separacji izotopów. Ur. 29 IX w Klimowiczach w rodzinie nauczycielskiej. Naukę rozpoczął w Gimnazjum Żółkiewskiego w Siedlcach, po 4 latach przeniósł się do Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Lublinie i tutaj uzyskał maturę w r. 1935. Po odbyciu służby wojskowej w Podchorążówce Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, od października 1936 r. podjął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW. W maju 1939 r. uzyskał absolutorium i rozpoczął pracę magisterską. We wrześniu tego roku został zmobilizowany i powołany na front. Walczył w zgrupowaniu „Polesie”, dowodzonym przez gen. Kleeberga.

W okresie okupacji zajmował się prowadzeniem Delegatur Polskiego Komitetu Opiekuńczego w gm. Dubów, organizował tajne nauczanie na terenie pow. Biała Podlaska, utrzymywał kontakty z ruchem oporu. Pracę w UMCS rozpoczął w listopadzie 1944 r., był asystentem profesorów Jana Błatona i Stanisława

Ziemeckiego. W 1946 r. opublikował rozprawę *Fosforescencja kryształów KCl aktywowanych talem*, na podstawie której uzyskał na UW stopień magistra filozofii w zakresie fizyki. W tym też roku rozpoczął konstrukcję pierwszego w Polsce spektrometru mas, pierwsze zaś widma masowe uzyskał w 1948 r. Prowadził badania nad jonizacją gazów za pomocą wiązki elektronowej. W 1949 r. opublikował rozprawę *Badania nad zjawiskami jonizacyjnymi w spektrometrze masowym*, która stała się podstawą nadania mu stopnia doktora nauk matematyczno-przyrodniczych w zakresie fizyki doświadczalnej.

W połowie l. 50. rozszerzył swoje zainteresowania w kierunku fizyki jądrowej, pogłębiał wiedzę na stażach zagranicznych w Instytucie Nobla w Sztokholmie, w Uniwersytecie w Uppsali, w Instytucie Oersteda w Kopenhadze. Nawiązał też kontakty naukowe ze Zjednoczonym Instytutem Badań Jądrowych w Dubnej, z Instytutem Badań Jądrowych w Vinry (Jugosławia), z Instytutem Lajosa Kossutha w Debreczynie. Ze współpracownikami podjął pracę nad spektroskopią jądrową beta i gamma, która to problematyka stała się wiodącą w Katedrze Fizyki Doświadczalnej UMCS. Pod jego kierunkiem została zbudowana podstawowa aparatura spektroskopii jądrowej jako jedna z pierwszych w kraju. W 1956 r. ukazała się jego monografia *Spektroskopia masowa* (PWN). Pod koniec l. 50. Żuk wysunął projekt badań z zakresu fizyki niskich energii na rozdzielonych izotopach promieniotwórczych. W tym celu pod jego kierunkiem został zbudowany pierwszy w Polsce elektromagnetyczny separator izotopów (1963).

Wyrazem uznania dla badań Żuka i jego zespołu było powierzenie mu w 1974 r. zorganizowania międzynarodowej konferencji na temat implantacji jonów do półprzewodników. Rezultaty z zakresu badań izotopowych znalazły m.in. zastosowanie praktyczne przy dokumentacji geologicznej i geochemicznej złóż ropy i siarki, przyczyniły się do wyjaśnienia genezy tych złóż. Cieszący się uznaniem w kraju i za granicą ośrodek stworzony przez Żuka współpracował w dziedzinie badań izotopowych niemal ze wszystkimi instytutami geologicznymi i wieloma instytutami fizyki uniwersytetów i politechnik w Polsce, a także z zagranicznymi placówkami naukowymi jak: Instytut Geochemii i Chemii Analitycznej im. Wiernadskiego w Moskwie, Centralny Instytut Badań Izotopów i Promieniowania w Lipsku, Laboratorium Geologii Izotopowej w Amsterdamzie.

Żuk brał aktywny udział w pracach organizacyjnych UMCS. W l. 1957—1970 kierował Katedrą Fizyki Doświadczalnej, a później Zakładem Fizyki Jądrowej. Funkcję dziekana Wydziału Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego pełnił w l. 1960—1962, a obowiązki prorektora do spraw nauki wykonywał w l. 1962—1968. Od r. 1967 do 1968 organizował nauczanie fizyki i wykładał w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej w Dęblinie. Kierował także Zakładem Cząsteczek Elementarnych PAN w Warszawie (1955—1956) oraz Pracownią w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku (1956—1960). Przez wiele lat był członkiem Komitetu Fizyki PAN, Komisji Fizyki Jądrowej Państwowej Rady ds. Wykorzystania Energii Jądrowej, członkiem Zespołu Rzecznawców Fizyki, Geofizyki i Astronomii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, należał do Rady Instytutu Fizyki Jądrowej PAN w Krakowie, Rady Naukowej Instytutu Fizyki Politechniki Gliwickiej. Był wieloletnim przewodniczącym Oddziału Lubelskiego PTFiz., członkiem rzeczywistym LTN, członkiem indywidualnym Europejskiego Towarzystwa Fizycznego oraz członkiem innych towarzystw naukowych.

Stworzył od podstaw warsztat naukowy i dydaktyczny, wychował liczących się specjalistów, był promotorem 19 rozpraw doktorskich, 4 jego współpracowników uzyskało stopnie doktora habilitowanego, wykształcił ponad 300 magistrów fizyki. Był autorem ponad 200 publikacji naukowych, w tym autorem, redaktorem lub współautorem 4 monografii. Za pracę naukowo-badawczą i dydaktyczną otrzymał tytuł honorowy Zasłużonego Nauczyciela PRL, został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim OOP, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Szwedzkiej Akademii Nauk. Był laureatem nagród Ministra Szkolnictwa Wyższego i Państwowej Rady ds. Wykorzystania Energii Jądrowej. Jest uznawany za ojca polskiej spektrometrii mas.

D. Gudebska, *Prof. dr Włodzimierz Żuk kierownik Zakładu Fizyki UMCS, „Szt. Ludu”* 1972 nr 293 s. 1, 2;

S. Hałas, *Prof. dr Włodzimierz Żuk, „Informator. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej”* 1975 kwiecień—maj—czerwiec s. 37—40;

S. Wojnarowicz, *Bibliografia prac prof. dra Włodzimierza Żuka*, L. 1980;

D. Mączka, J. Zinkiewicz, *Włodzimierz Żuk (1916—1981)*, „Postępy Fizyki” 1982 z. 4 s. 273—277; B. Adamczyk, S. Hałas, *Szkoła spektrometrii mas profesora Włodzimierza Żuka*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 1991 nr 5 s. 3;

AUMCS, Teczka akt osobowych.

Stanisława Wojnarowicz

ŻYWCZYŃSKI MIECZYŚLAW (1901—1978), ks., profesor zwyczajny historii nowożytnej powszechnej i historii Kościoła, ur. 13 I w Warszawie w rodzinie rzemieślniczej, syn Władysława i Emilii z Piekutów. Nauki początkowe pobierał w Warszawie, gimnazjum ukończył w Płocku, dokąd przenieśli się jego rodzice. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w l. 1921—1926 w płockim Seminarium Duchownym. Po święceniach kapłańskich w 1926 r. podjął studia historyczne na Wydziale Humanistycznym UW. Jednocześnie uczęszczał na wykłady i seminaria ks. prof. P. Stygera z archeologii i historii starożytnej Kościoła oraz ks. prof. H. Likowskiego z historii Kościoła na Wydziale Teologicznym tegoż Uniwersytetu. Dyplom magistra filozofii w zakresie historii ks. Żywczyński otrzymał na podstawie rozprawy pisanej na seminarium prof. M. Handelsmana pt. *Polityka Rosji w stosunku do Kościoła katolickiego w latach 1840—1848*.

W l. 1929—1930 ks. Żywczyński pracował jako praktykant w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Następnie został wysłany jako stypendysta PAU do Rzymu. Początkowo jako pomocnik prof. Kłodzińskiego, a później samodzielnie zbierał w Archiwum i Bibliotece Watykańskiej oraz w Bibliotece Narodowej we Florencji materiały dotyczące spraw polskich w XV w. Równocześnie w Rzymie studiował archiwistykę pod kierunkiem prof. B. Katterbacha. Po powrocie do kraju przez rok był nauczycielem historii i propedeutyki filozofii w Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Płocku oraz bibliotekarzem i jednocześnie zastępcą dyrektora archiwum diecezjalnego. W 1932 r. ponownie wyjechał do Włoch z ramienia PAU w celu zbierania materiałów dotyczących nuncjatury kardynała Commendoniego w Polsce w l. 1563—1565 oraz do swojej pracy doktorskiej. W 1933 r. ks. Żywczyński otrzymał stopień doktora na podstawie rozprawy *Geneza i następstwa encykliki „Cum primum” z 9 VI 1832*, pisanej pod kierunkiem prof. M. Handelsmana. Po doktoracie

oraz krótkim okresie pracy kapłańskiej i nauczycielskiej, wyjechał w 1935 r. do Włoch, by kontynuować badania naukowe nad nuncjaturą Commendoniego, a w r. 1937 do Włoch i Szwajcarii oraz wiedeńskiego Statsarchiv, przygotowując pracę habilitacyjną *Watykan i Metternich a sprawa polska w latach 1836—1848*. Rozprawa ta, drukowana w 1939 r., uległa zniszczeniu na skutek działań wojennych. Po zajęciu Polski przez wojska niemieckie we wrześniu 1939 r. ks. Żywczyński został usunięty z mieszkania w Płocku. Stracił wtedy rękopisy, materiały zebrane w archiwach zagranicznych i krajowych, oraz całą bibliotekę.

W l. 1940—1941 przebywał na wsi pod Łowiczem, a w l. 1941—1942 w Kieleckim, po czym przeniósł się do Warszawy. Do wybuchu powstania warszawskiego brał udział w tajnym nauczaniu gimnazjalnym, a od początku 1944 r. wykładał historię nowożytną na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Po upadku powstania ponownie znalazł się w Kielcach, gdzie wykładał na tajnych kursach uniwersyteckich. W działającym zaraz po wyzwoleniu KUL ks. Żywczyński został powołany w 1945 r. na zastępcę profesora historii Kościoła. Habilitował się w 1946 r. na Wydziale Teologicznym UW. Odtąd kierował w KUL Katedrą Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych i Najnowszych.

Od r. 1948—do 1950 sprawował funkcję prodziekana Wydziału Teologicznego i prowadził wykłady z historii powszechnej i historii Kościoła na Wydziałach Nauk Humanistycznych i Filozoficznym. W r. 1954 został profesorem nadzwyczajnym, a w 1966 zwyczajnym. W l. 1963—1967 na Wydziale Nauk Humanistycznych kierował Katedrą Historii Nowożytnej oraz przez 2 lata sprawował funkcję kierownika sekcji historii. Ks. Żywczyński współpracował z wieloma ośrodkami badań historycznych w Polsce. Był członkiem TN KUL, LTN, PTH — przez pewien czas jego wiceprezesem i członkiem Instytutu Historii PAN. Odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Uzyskał pierwszą nagrodę indywidualną Ministra Szkolnictwa Wyższego za pracę *Historia powszechna 1789—1870* i nagrodę rektora KUL za pracę *Wiochy nowożytne*. Ks. Żywczyński opublikował prace oraz studia z zakresu historii powszechnej nowożytnej, zwłaszcza europejskiej, z zakresu historii Kościoła, ogólnej i w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem ruchów społeczno--religijnych oraz dotyczące historiografii Kościoła, w sumie 192 pozycje, w tym 2 podręczniki uniwersyteckie do historii powszechnej.

Ks. Z. Zieliński, *Historia Kościoła na Wydziale Teologicznym KUL 1918—1968*, „RTK” t. 15 : 1968 z. 4 s.;

Księga jubileuszowa 50 lecia KUL, L. 1969 passim;

„RTK” t. XXII : 1975 z. 4 s. 5—23;

J. Kardaszewska, *Książd Profesor*, „WTK” 1978 nr 11;

S. Kieniewicz, *Mieczysław Żywczyński*, „Kwart. Hist.” 1978 nr 4 s. 1119—1123;

T. Mencil, *Uczony i nauczyciel. Wspomnienie o ks. proj. dr Mieczysławie Żywczyńskim*, „ŻM” 1978 nr 6—7 s. 91—100;

H. Wereszycki, *Ks. prof. dr Mieczysław Żywczyński*, „TP” 1978 nr 12;

A. Wernic, *Sp. ks. prof. Mieczysław Żywczyński*, „Kierunki” 1978 nr 10;

A. Zahorski, *Ks. prof. Mieczysław Żywczyński*, „Kultura” 1978 nr 18;

ks. Z. Zieliński, *Książd profesor Mieczysław Żywczyński (1901—1978)*, „ZN KUL” r. 21:1978 nr 3—4 s. 157—163;

ks. Cz. Bartnik, *Ks. prof. dr Mieczysław Żywczyński*, „Biuletyn Informacyjny KUL”

1979 nr 1—2 s. 67—70; ks. F. Stopniak, *Żywczyński Mieczysław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918—1981*, t 7, W. 1983 s. 525—533;
tenże, *Wstęp*, w: *Kościół i społeczeństwo pierwszych wieków*, W. 1985 s. 5—17;
AKUL, rkp. 317 A, Akta osobowe.

Jan Ziótek